

Kentleşme ve Ekonomi

Endüstri Mirasının Korunması ve Dönüşümü: Malatya Şeker Fabrikası Yerleşkesi Örneği
Fahriye Yavaşoğlu - Can Giray Özgül

Endüstriyel Mekân ve Kentsel Hafıza; Sümerbank Denizli İplik Fabrikası Üzerinden Bir Değerlendirme
Dilek Avsan - Gülçin Pulat Gökmen - Işıl Uçman Altınışık

Postmodern Kentleşme ve Yaratıcı Ekonomi: İstanbul'da Medya Endüstrileri
Sezen Kayhan Müldür

Eskişehir'in Endüstriyel Mirası Fabrikalar Bölgesinin Kent Kimliği Üzerindeki Etkileri
Uğur Sadioğlu - Esmâ Yürük

Türkiye'de Ekonomik Kümelenme ve Kentler-Arası Çok Merkezli Kentsel Gelişme Açısından Düşündürdükleri
Seda Efe - Ahmet Özasan - Hüseyin Gül

Yerel Yönetimlerde Şirketleşmenin Siyaseti: İstanbul ve Ankara Büyükşehir Belediyeleri Örnekleri
Ebru Tekin Bilbil

İklim Değişikliğine Karşı Kentsel Dirençliliğin Sağlanması ve Ekonomik Boyutu Üzerine Bir Değerlendirme
Çiğdem Tuğaç

Özel Kiralık Kesimde Boş Konut Birimlerinin Sosyal Konut Olarak Kullanılması Üzerine Bir Değerlendirme: Cevizlidere Mahallesi Örneği
Esmâ Aksoy Khurami - Özgül Burcu Özdemir Sarı

Yaşamın İlkeleri ile Kenti Yeniden Düşünmek: Biyomimikri Temelli Bir Yaklaşım
Zelal Öztoprak

Glocalization and Tourism Relation: Bauhaus Architecture in Tel Aviv Example
Kadriye Burcu Yavuz - Sezen Savran

A Hidden Node in the Build-and-Sell System: Estate Agents
Işıl Ruhî Sipahioğlu

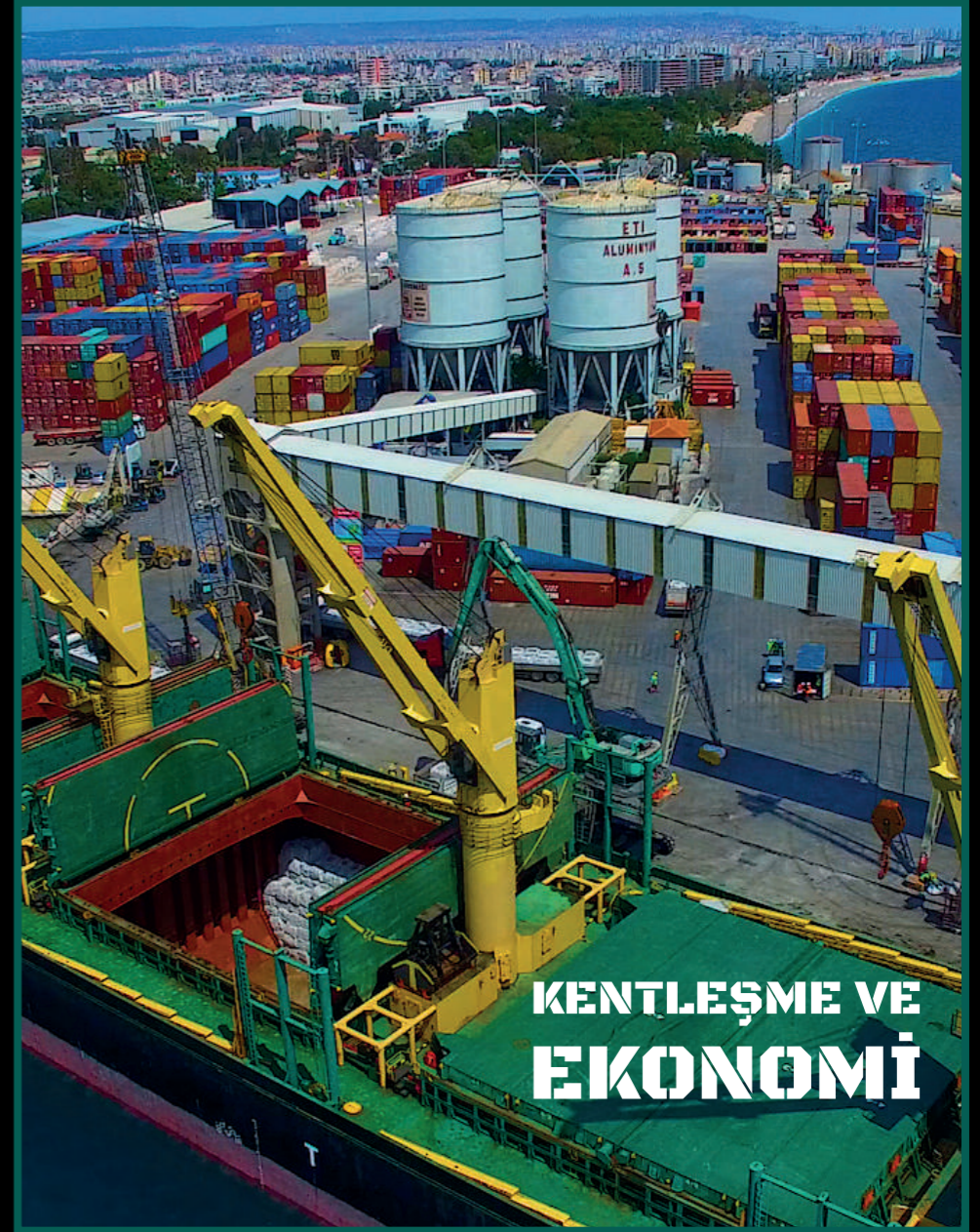
Kent ve Kıyı İlişkisi: Trabzon Kenti Yüzme Alanları Düzenleme Kriterleri
Aysun Aydın Oksüz - Bahar Küçük Karakaş - Gizem Seymen - Büşra Topdağı Yazıcı

Kentsel Açık ve Yeşil Alanların Mevcut Yasal Durumu ve Uygulamadaki Sorunlar
Atıla Gül - Gizem Dinç - Tuğba Akın - Aslı İlayda Koçak

Yapılı Çevre Üretiminde Kentsel Tasarımın Yasal, Politik ve Ekonomik Boyutu
Çağla Aydemir - Atıla Gül - Tuğba Akın

Neoliberalizm, Evsizliğin Yönetimi ve Evsizlerin Hayatta Kalma Stratejileri
Yüksel Bekaroğlu Doğan

Mekânsal Ayrışmayı Yürüyerek Okumak: Karaköy'ün Hayali Sınırları
Yasemin Bahçekapılı

Kentleşme ve Ekonomi Özel Sayısı

Cilt 11 • Özel Sayı • Yıl 2020

ADAMOR
TOPLUM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

KENT
ARAŞTIRMALARI
ENSTİTÜSÜ

INSTITUTE
OF URBAN
STUDIES

Sahibi Owner

ADAMOR Araştırma Danışmanlık Medya Ltd. şti. adına

Yusuf Sunar

Yazı İşleri Müdürü

General Director

Emir Osmanoğlu

Editörler Editors*

Mustafa Altunoğlu • Zafer Çelik • Pınar Çobanyılmaz Öztürk
Şerife Geniş • Orçun İmga • Emir Osmanoğlu

Sayı Editörü: Zafer Çelik

Yardımcı Editör: Batuhan Özmen

Yardımcı Editör: Duygu Hazal Simser **Dil Editörleri:** Elif Helvacı – N. Hicret Battaoğlu

Hakem ve Danışma Kurulu Advisory Board*

Leyla Alkan (Gazi Üniversitesi), Alim Arlı (İstanbul Şehir Üniversitesi), Ahmet Kemal Bayram (Marmara Üniversitesi), Zeynep Yılmaz Bayram (Karadeniz Teknik Üniversitesi), Hasan Bozgeyikli (Selçuk Üniversitesi), L. Funda Şenol Cantek, Tayfun Çınar (Ankara Üniversitesi), Didem Danş (Galatasaray Üniversitesi), Neslihan Demirtaş-Milz (İzmir Ekonomi Üniversitesi), Şebnem Gökçen (Dokuz Eylül Üniversitesi), Şebnem Önal Hoşkara (Doğu Akdeniz Üniversitesi), H. İbrahim Düzenli (Samsun Üniversitesi), Tahire Erman (Bilkent Üniversitesi), Michael Goldman (Minnesota Üniversitesi), Kemal Görmez (Ankara HBVÜ), Fuat Güllüoğlu (Anadolu Üniversitesi), Berin Gür (TED Üniversitesi), Murat Güvenç (Kadir Has Üniversitesi), Şükrü Karatepe (TCCB), Filiz Kartal (Ankara Üniversitesi), Ayşe Çolpan Kavuncu, (AYBÜ), Serap Kayasü (ODTÜ), Ruşen Keleş (Ankara Üniversitesi), Emine Köseoğlu (Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi), Tuna Kuyucu (Boğaziçi Üniversitesi), Faranak Mirafıap (İllinois Üniversitesi), Göktağ Morçöl (Pennsylvania State University), Hakan Oğun (Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi), Tuncay Önder (Ankara HBVÜ), Metin Sözen (Çekül Vakfı), Yusuf Şahin (Aksaray Üniversitesi), Tark Şengül (ODTÜ), Yıldırım Şentürk (Mimar Sinan Üniversitesi), A. Uğur Tanyeli (Şehir Üniversitesi), Coşkun Taştan (Polis Akademisi), İlhan Tekeli (ODTÜ-Emekli), Korkut Tuna (İstanbul Ticaret Üniversitesi), Mehmet Tunçer (Çankaya Üniversitesi), Aysu Uğurlar (Yüzüncü Yıl Üniversitesi), Sutay Yavuz (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi), H. Sevgi Zengin (Niğde Üniversitesi)

*Soyadına göre alfabetik sırada *In alphabetical order*

Yayın Türü: Dört Aylık, Yaygın Süreli Yayın

Yayın Dili: Türkçe-İngilizce

Kapak Tasarım: Mustafa Sunar • **Teknik Sorumlu:** Özgür Tülebağa

Baskı/Yayın Tarihi: Ekim/October 2020, **Baskı:** Tarcan Matbaası (Sertifika No: 25744)

Yönetim Adresi (İletişim Correspondence)

Nasuh Akar Mah. 1403. Cad. 10/5 Balgat-Çankaya/Ankara

Tel: 0312 285 53 59 / Faks: 0312 285 53 99 Gsm: 0543 285 53 59

Web: www.idealkentdergisi.com **E-posta:** idealkent@gmail.com / bilgi@idealkentdergisi.com

idealkent (Kent Araştırmaları Dergisi) TUBİTAK ULAKBİM ve EBSCO tarafından indekslenmektedir. idealkent, yılda üç sayı yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir. Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir. © Yayımlanan yazıların telif hakları idealkent'e aittir, yayımcının izni alınmadan yazıların tümü, bir kısmı ya da bölümleri çoğaltılamaz, basılamaz, yayımlanamaz.

İçindekiler/Contents

- 06 **Takdim/Editorial**
Zafer Çelik

Makaleler/Articles

- 972 **Endüstri Mirasının Korunması ve Dönüşümü: Malatya Şeker Fabrikası Yerleşkesi Örneği**
Conservation and Transformation of Industrial Heritage: The Case of Malatya Sugar Factory Campus
Fahriye Yavaşoğlu - Can Giray Özgül
- 997 **Endüstriyel Mekân ve Kentsel Hafıza; Sümerbank Denizli İplik Fabrikası Üzerinden Bir Değerlendirme**
Industrial Space and Urban Memory; An Evaluation over Sümerbank Spinning Factory in Denizli
Dilek Avsan - Gülçin Pulat Gökmen - Işıl Uçman Altınuşuk
- 1023 **Postmodern Kentleşme ve Yaratıcı Ekonomi: İstanbul'da Medya Endüstrileri**
Postmodern Urbanization and the Creative Economy: Media Industries in Istanbul
Sezen Kayhan
- 1049 **Eskişehir'in Endüstriyel Mirası Fabrikalar Bölgesinin Kent Kimliği Üzerindeki Etkileri**
Effects of Factories Region, Industrial Heritage of Eskişehir on Urban Identity
Uğur Sadioğlu - Esmâ Yürük
- 1073 **Türkiye'de Ekonomik Kümelenme ve Kentler-Arası Çok Merkezli Kentsel Gelişme Açısından Düşündükleri**
Agglomeration Economies and Inter-Urban Polycentric Urban Development in Turkey
Seda Efe - Ahmet Özaslan - Hüseyin Gül
- 1101 **Yerel Yönetimlerde Şirketleşmenin Siyaseti: İstanbul ve Ankara Büyükşehir Belediyeleri Örnekleri**
The Politics of Corporatization in Local Government: The Cases of Istanbul and Ankara Metropolitan Municipalities
Ebru Tekin Bilbil
- 1126 **İklim Değişikliğine Karşı Kentsel Dirençliliğin Sağlanması ve Ekonomik Boyutu Üzerine Bir Değerlendirme**
An Evaluation of Urban Resilience to Climate Change and Its Economic Dimension
Çiğdem Tuğaç
- 1156 **Özel Kiralık Kesimde Boş Konut Birimlerinin Sosyal Konut Olarak Kullanılması Üzerine Bir Değerlendirme: Cevizlidere Mahallesi Örneği**
Utilization of Vacant Housing Units in Social Housing Provision: An Evaluation in the Case of Cevizlidere Neighbourhood
Esma Aksoy Khurami - Özgül Burcu Özdemir Sarı

- 1180 **Yaşamın İlkeleri ile Kenti Yeniden Düşünmek: Biyomimikri Temelli Bir Yaklaşım**
Re-thinking the City with Life's Principles: A Biomimicry Based Approach
Zelal Öztoprak
- 1205 **An Architectural Style Effect on Local Tourism: Bauhaus Architecture in Tel Aviv Example**
Bir Mimari Stilin Yerel Turizme Etkisi: Tel Aviv'de Bauhaus Mimarisi Örneği
Kadriye Burcu Yavuz - Sezen Savran
- 1223 **A Hidden Node in the Build-and-Sell System: Estate Agents**
Yap-Sat Sisteminde Gizli Bir Düğüm Noktası: Emlakçılar
İşıl Ruhi Sipahioğlu
- 1252 **Kent ve Kıyı İlişkisi: Trabzon Kenti Yüzme Alanları Düzenleme Kriterleri**
Urban and Coastal Relationship: Regulation Criteria on Swimming Areas in Trabzon City
Aysun Aydın Öksüz - Bahar Küçük Karakaş - Gizem Seymen - Büşra Topdağı Yazıcı
- 1281 **Kentsel Açık ve Yeşil Alanların Mevcut Yasal Durumu ve Uygulamadaki Sorunlar**
Current Legal Status of Urban Open and Green Areas and Problems in Practice
Atıla Gül - Gizem Dinç - Tuğba Akın - Aslı İlayda Koçak
- 1313 **Yapılı Çevre Üretiminde Kentsel Tasarımın Yasal, Politik ve Ekonomik Boyutu**
Examining The Legal Dimensions of Urban Design in Building Environmental Production
Çağla Bostan - Atıla Gül - Tuğba Akın
- 1339 **Neoliberalizm, Evsizliğin Yönetimi ve Evsizlerin Hayatta Kalma Stratejileri**
Neoliberalism, Governance of Homelessness and Survive Strategies of Homeless People
Yüksel Bekaroğlu Doğan
- 1379 **Mekânsal Ayrışmayı Yürüyerek Okumak: Karaköy'ün Hayali Sınırları**
Reading Spatial Segregation by Walking: Imaginary Borders of Karaköy
Yasemin Bahçekapılı
- 1407 **Düzeltilmeler / Revision**
- 1411 **Yazarlara Notlar / Notes to Authors**

Takdim

İdealKent'in 11. yılında Ekonomi ve Kentleşme Özel Sayısı ile karşınızdayız. Bu sayıda IV. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi'nde sunulan araştırmalar bulunmaktadır. IV. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi'nde etkileri gündelik yaşamda görünür hale gelen kent ve ekonomi ilişkisini geniş bir çerçevede ele almak amaçlanmıştır. Geleceğin kentlerinin yeniden düşünülmesine altlık oluşturabilecek farklı perspektifler tartışılmış, bugünün sorunlarını saptayarak çözüm önerileri sunan çalışmalar tartışılmıştır. Kongrede sunulan bildiriler, makaleye dönüştürüldüğünde hakemlik süreçleri tamamlananların, İdealKent Dergisinde yayınlanma kararı almıştı. Bu çerçevede birçok katılımcı bildirimlerini makaleye dönüştürdü ve yayınlanması için İdealKent'e gönderdi. Bu makalelerden hakemlik süreci başarı ile tamamlananlar bu sayıda yayınlanmıştır. Bu bağlamda bu sayıda, ekonomi ve kentleşme bağlamında Ankara, İstanbul, Eskişehir, Malatya, Trabzon, Denizli, Tel Aviv gibi şehirleri konu alan makaleler bulunmaktadır. Kentsel tasarım ve biyomimikri, kentsel yönetim ve evsizlik, yerel yönetimlerde şirketleşme, kentsel politika ve mekânsal ayrışma, kentsel gelişme ve ekonomik kümelenme, iklim değişikliği ve kentsel dirençlilik, kentsel açık ve yeşil alanlar, küyerelleşme ve turizm, endüstriyel mekân ve kentsel hafıza, konut piyasaları ve emlak sektörünün aktörleri gibi konularda ampirik araştırmalara ve araştırmalar sayesinde elde edilmiş önerilere yer verilmiştir.

*

Derginin bir sayısını hazırlamak gerçekten yoğun emek isteyen bir süreç. Özellikle pandeminin devam ettiği ve uzaktan eğitimle öğrenimin sürdüğü bu dönemde zaman zaman aksamalar yaşandı. Bu zor süreçte elinizdeki sayıda yer alan makalelere zaman ayırarak değerlendiren hakemlere ve derginin hazırlık süreciyle ilgilenen teknik ekibe teşekkürlerimi sunarım. Yeni sayılarda görüşmek üzere...

Zafer Çelik

Endüstri Mirasının Korunması ve Dönüşümü: Malatya Şeker Fabrikası Yerleşkesi Örneği

*

Fahriye Yavaşoğlu¹
ORCID: 0000-0003-0771-237X

Can Giray Özgül²
ORCID: 0000-0001-8569-6518

Öz

Ekonomik yeniden yapılanma, sermayenin mantığı ve ihtiyaçları doğrultusunda kentsel mekânı dönüştürmekte ve kentsel politikanın belirlenmesinde merkezi bir konumda bulunmaktadır. Dolayısıyla mekân politikaları çerçevesinde 1980 sonrası gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulamaları, kentsel mekânı sermaye için yatırım alanına dönüştürmektedir. Sermaye birikimine yönelik dönüşüm uygulamalarıyla kentsel mekânların biçiminin, işlevinin ve algısının yeniden üretildiğini ve yaşam biçiminin dönüştürüldüğünü söylemek mümkündür. Bu bağlamda endüstri mirası ve kültürel miras olarak değerlendirilebilecek endüstri alanları da tarihsel, toplumsal ve kültürel değeri gözetilmeksizin çeşitli gerekçelerle kentsel değişim değeri (toprak rantı, spekülasyon) ön planda tutularak dönüştürülmektedir. Bir başka ifadeyle, üretimin yerini alan inşaat ve finans sektörleri, işlevini yitirdikleri veya kent içinde atıl alanlar oldukları iddiasıyla kamu mülkiyetinde olan endüstri alanlarına yönelmektedir. Özelleştirme ve sanayisizleşme gibi neoliberal uygulamalar, ekonomik ve yapısal dönüşümlerle bağıntılı olarak, Türkiye’de şeker rejimini de yeniden düzenlemiştir. Şeker rejiminin yeniden düzenlenmesine yönelik mevzuat değişiklikleri (1996) kapsamında, şeker fabrikaları yerleşkeleri ve taşınmazları özelleştirme programına alınmış (2000) ve neticesinde Cumhuriyetin ilk sanayi yatırımları olan Şeker Fabrikası Yerleşkelerinde mülkiyet dönüşümleri ve fiziksel yapı dönüşümleri başlamıştır. Çalışma, Türkiye’de devlet eliyle kurulan endüstri yerleşkelerinden biri olan Malatya Şeker Fabrikası Yerleşkesi’nin kuruluşundan günümüze geçirdiği dönüşümü ele almakta ve endüstri mirası olarak korumak yerine müdahaleler sonucu farklı ekonomik sektörlerin kullanımına açılmasını tartışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *kentsel dönüşüm, endüstri mirası, kültür mirası, Malatya Şeker Fabrikası, özelleştirme*

¹ Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, E-mail: fahriyeyavasoglu@gmail.com

² Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, E-mail: ozgul@politics.ankara.edu.tr.

Conservation and Transformation of Industrial Heritage: The Case of Malatya Sugar Factory Campus

*

Fahriye Yavaşoğlu³

ORCID: 0000-0003-0771-237X

Can Giray Özgül⁴

ORCID: 0000-0001-8569-6518

Abstract

Economic restructuring transforms urban space in line with the logic and needs of capital. Also it plays a central role in determining urban policy. Therefore, urban transformation practices transform urban space into an investment area for capital after 1980's. It is possible to say that the form, function and perception of urban spaces are reproduced and life style is transformed with the transformation practices towards capital accumulation. In this context, industrial areas which can be considered as industrial heritage and cultural heritage are also transformed by keeping exchange value in the foreground for various reasons regardless of historical, social and cultural value. In other words, the construction and finance sectors, which replace production, have turned to publicly owned industrial areas, claiming that they have lost their function or are idle areas. Neoliberal implementations such as privatization and de-industrialization in connection with economical and structural transformation, have revised the Sugar regime in Turkey. Within the scope of the legislative amendments (1996) regarding the reorganization of the sugar regime, sugar factories settlements and their real estate property were included in the scope of privatization (2000); and ownership and physical structure of the Sugar Factory Settlements were transformed. This study examines the historical transformation process of the Malatya Sugar Factory Settlement as one of the industrial settlements established by the state in Anatolia. It also discusses the opening of the campus to different economic sectors as a result of interventions rather than protection as an industrial heritage.

Keywords: *urban transformation, industrial heritage, cultural heritage, Malatya Sugar Factory, privatization*

³ R. A., Gazi University, E-mail: fahriyeyavasoglu@gmail.com

⁴ Asts. Prof., Ankara University, E-mail: ozgul@politics.ankara.edu.tr.

Giriş

Cumhuriyetin sanayileşme sürecini, ekonomik, mekânsal ve toplumsal yeniden yapılanmayı kapsayan modernleşme deneyimi ile iç içe geçmiş bütüncül bir politika olarak tanımlamak gerekmektedir. 17. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan ve Avrupa'daki toplumsal yaşam ve organizasyon biçimi olarak tanımlanan modernite, bireysel, toplumsal, kurumsal ve ekonomik olmak üzere dört temel boyutta ele alınmaktadır. Modernite Avrupa dışındaki toplumlarda, kapitalizmin işleyişi çerçevesinde kendiliğinden gelişen bir değişme veya reformist kurumsal düzenlemeler ile sosyal mühendislik müdahaleleri kullanılarak uygulamaya geçirilmiştir. (Tekeli, 1995, s. 51-2.). Yeni kurulan Cumhuriyetin modernite projesi, ekonomik, teknolojik ve toplumsal politikalar üzerinden mekân ile ilişkilendirilerek, mekânsal politikalar ile birlikte uygulamaya geçmiştir. Bu kapsamda, öncelikli olarak bir tüketim ihtiyacını karşılamak ve modern üretime geçmek amacıyla kurulan fabrikaların, birey ve toplumun yeniden üretildiği, birer yerleşke/yaşam alanı olarak tasarlandıkları ve kurulduklarını söylenebilir. Kuruldukları yerlerde kentleşme pratiğini etkilediği bilinen fabrika yerleşkeleri, kentsel gelişme eğilimlerini yönlendiren, modern gündelik hayatın gözde mekânları olmuştur. Barınma ve serbest zaman faaliyetlerini de kapsayacak şekilde tasarlanan fabrika yerleşkelerinin, yaşam biçiminin yenilenmesinde etkin olarak kullanılmış birer araç olduğunu söylemek mümkündür. Cumhuriyet dönemi sosyal fabrikalarını⁵, modern kimliğin inşasında başarılı olunmasının ancak yaşam biçiminin her alanda yenilenebilmesi ile özdeşleştirildiği mekânsal uygulamalar olarak ele almak gerekir. Dolayısıyla Anadolu'da kurulan endüstri yerleşkeleri, bir taraftan modern üretime geçmek, diğer taraftan modern kimlik ve toplumu inşa etmek amacıyla kullanılan bir araç olmuştur.

Türkiye'nin modernite projesi çerçevesinde uygulanan mekân politikaları, birey-yurttaş temelinde şekillenen toplumsal dönüşüm sürecinin yönlendirilmesinde etkin olarak kullanılmıştır. Ancak 1980'lerle başlayan süreçte sermayenin, ekonomik amaçları ve ihtiyaçları doğrultusunda kentsel mekânı dönüştürmesi, kentsel politikanın şekillendirilmesinde temel belirleyici olmuştur. Dolayısıyla 1980 sonrası mekân politikaları çerçevesinde, sermaye birikimi ve rant elde etmek amacıyla kentsel mekânların biçiminin, işlevinin ve algısının yeniden üretildiği ve yaşam biçiminin dönüştürüldüğü bir süreç

⁵ Sosyal fabrika, kapitalist toplumsal ilişkilerin üretim alanı dışında bir bütün olarak tüm topluma nasıl yayıldığını analiz etmek için geliştirilmiş bir kavramdır. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Tronti, 1962, s.9-12; Cengizkan, 2009.

ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda endüstri mirası da tarihsel, toplumsal ve kültürel değeri gözetilmeksizin çeşitli gerekçelerle kentsel değişim değeri ön planda tutularak, neoliberal kent politikaları kapsamında dönüşüme uğramıştır.

İdeolojik, ekonomik, yönetsel dönüşümlerle bağıntılı olarak 1996 yılından itibaren şeker rejiminin yeniden düzenlenmesine yönelik mevzuat değişiklikleri yapılmıştır. 2001 yılında 4634 sayılı Şeker Kanunu'nun yürürlüğe girmesi sonucunda uygulamada meydana gelen dönüşümler; şeker üretiminde ve arzında kota uygulanmasına geçilmesi, pancar ve şeker fiyatlarındaki serbesti sisteminin yürürlüğe girmesi ve Türkiye'de şeker sektörüne ilişkin tüm görevleri yerine getirmek üzere Şeker Kurumu'nun kurulması olarak sıralamak mümkündür. Kurumun karar organı olan Şeker Kurulu, şeker üretiminde arzı ve kotayı belirlemek başta olmak üzere, şeker piyasasını düzenleme ve denetleme yetkisine sahiptir. Şeker rejiminin yeniden düzenlenmesi ile eş zamanlı olarak 2000 yılında şeker fabrikaları yerleşkeleri ve taşınmazları özelleştirme kapsamına alınmış ve şeker fabrikası yerleşkelerinde mülkiyet ve fiziksel yapı dönüşümleri başlatılmıştır.

Endüstri mirası, "endüstriyel yapılar, kompleksleri, alanları ve endüstriyel peyzajın yanı sıra devam eden ya da geçmişteki üretim biçim ve sürecinin, hammadde çıkarımı ve ürüne dönüştürülmesinin ve ilgili enerji ve ulaşım altyapılarının kanıtları olan makine, obje, ve yapıları" kapsayan yerleşkeler olarak tanımlanmaktadır (TICCIH, 2011, s. 1). Dolayısıyla kültürel miras olarak endüstri mirasının korunması ve yönetimi, sadece yapı ve/veya nesne ile sınırlı değildir. Bu alanlar sahip oldukları çevre ilişkileri ile bir bütün olarak ele alınmalı ve incelenmelidir.

İnşa edildiği dönemin üretim biçimini ve teknolojisini yansıtan endüstri yapıları ve yerleşkeleri, bunun yanı sıra söz konusu dönemde toplumun sosyal, ekonomik, politik yapısını tanımlamaya da olanak sağlayan toplumsal belleğin taşıyıcısı niteliğindeki değerlerdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı ile birlikte devlet yatırımlarıyla Anadolu'da endüstrileşme faaliyetlerinin hız kazandığı bilinmektedir. İlk kurulan üretim tesisleri ve yerleşkeleri, çoğunlukla şeker, tütün ve dokuma sanayi türlerinde olmuştur. Bu kapsamda, Uşak Şeker Fabrikası (1926), Alpullu Şeker Fabrikası (1926), Eskişehir Şeker Fabrikası (1933) ve Turhal Şeker Fabrikası (1934) ilk kurulan şeker fabrikalarıdır. Bu fabrikaları takiben 1951-1956 yıllarını kapsayan dönemde Malatya Şeker Fabrikası (1956) da dahil olmak üzere Anadolu'da toplam on bir yeni şeker fabrikası inşa edilmiştir. 1950 yılı sonrasında kurulan şeker fabrikaları ve yerleş-

keleri modernleşme projesinin doğrudan ürünü olmamalarına karşın, kurulan ilk dört fabrika yerleşkesi ile benzer tasarım özelliklerine sahiptir. Söz konusu yerleşkeler, endüstri yapısının yanı sıra, işçi konutları, eğitim binaları, sosyal ve kültürel tesisleri de olan yerleşkeler niteliğindedir.

Ulusal Modern Sanayinin Kuruluşu: Şeker Fabrikaları

Cumhuriyetin sanayileşme sürecini, ekonomik, mekânsal ve toplumsal yeniden yapılanmayı kapsayan bütüncül bir politika olarak ele almak gerekmektedir. Yeni kurulan cumhuriyetin modernite projesi, ekonomik, teknolojik ve toplumsal yeniden yapılanma ve sanayileşme süreci ile birlikte mekân ile ilişkilendirilerek, mekânsal politikalar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda bir tüketim ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulan Şeker Fabrikaları, birer yerleşke olarak tasarlanmaları ve kuruldukları kentlerde modern kimliğin ve toplumun inşası, kentleşme pratiğindeki yönlendirici etkisi gibi nedenlerle modernleşme projesinin önemli bir bileşeni olmuştur. 19. yüzyıldan itibaren endüstriyel bir ürüne dönüşen ve Osmanlı Devleti'nin en çok ithal ettiği ürünler arasında yer alan şeker, savaş yıllarında uluslararası ticaretin kesintiye uğraması nedeniyle temin edilemez bir hal almıştır. Yeni kurulan devletin milli ekonomi politikası, halkın temel tüketim maddelerinden biri olan şekerde dış devletlere olan ekonomik bağımlılığın sona erdirilmesini gerektirmekte idi (Karayaman, 2012, s. 56). Bu kapsamda, şeker pancarı üretimi ve şeker fabrikalarının kurulması öncelikli ekonomik politikalar arasında yer almıştır. 1923 yılında gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi'nde şeker üretimi ve fabrikalaşma konusu ele alınmış ve 1925 yılında yürürlüğe giren 601 sayılı "Şeker Fabrikalarına Bahşolunan İmtiyaz ve Muafiyet Kanunu" ile şeker fabrikalarının kurulması teşvik edilmiştir. Bu gelişmeleri takiben ilk olarak 1926 yılında Uşak ve Alpullu Şeker Fabrikaları, 1933'de Eskişehir Şeker Fabrikası ve 1934'de Turhal Şeker Fabrikası kurulmuştur. Kurulan şeker fabrikaları, endüstri yapısının yanı sıra, işçi konutları, eğitim tesisleri, sosyal ve kültürel tesisleri de olan yerleşkelerdir. Bu nedenle şeker fabrikaları deneyimini, yalnızca üretim araçlarının modernizasyonu ve sanayileşme hareketi olarak adlandırmak eksik ve tek yönlü bir yorum olacaktır. Şeker fabrikalarının kuruldukları kentlerde yarattıkları iş imkanları, çağdaş barınma, eğitim ve sosyo-kültürel olanaklar ve kentin fiziki dokusuna etkisi olmasının yanı sıra, çağdaş mekânlar üzerinden geleneksel yaşam biçimi ve toplumsal kimlikler yerine modern kimlik ve yurttaş olma bilincinin oluşturulması gibi yaşam biçimlerinin oluşmasına da etkileri olmuştur. Bu bağlamda, inşa edildiği dönemin

üretim biçimini ve teknolojisini bugüne aktaran endüstri yapıları ve donanımları, döneminin toplumsal sosyal, ekonomik ve politik yapısını tanımlayan kültürel miras olarak korunması gereken önemli değerlerdir.

Şeker üretim faaliyetleri, 1950 yılına kadar mevcut dört fabrikanın zaman zaman kapasitesi artırılarak sürdürülse de, her yıl artan şeker ihtiyacının tamamen yerli üretimle karşılanabilmesi için yeni fabrikaların kurulması zorunlu hale gelmiştir. 1951 yılında "Şeker Sanayii'nin Tevsi Programı" hazırlanmıştır. Program kapsamında 1951-1956 yıllarını kapsayan dönemde Anadolu'da Malatya Şeker Fabrikası da dahil olmak üzere toplam 11 yeni şeker fabrikası kurulmuştur.

1980 yılı sonrasında devletin ekonomi politikasının değişmesi ile modernleşme deneyiminin önemli bir aracı olarak değerlendirilen ve birer sosyal fabrika örneği şeklinde ele alınabilecek şeker fabrikaları hızlı bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bir başka ifadeyle, küresel ölçekte ekonomi politikaları çerçevesinde meydana gelen yeniden yapılanma, ulusal ölçekte ekonomik, toplumsal ve mekânsal bir dizi dönüşüm sürecini ortaya çıkarmıştır. Neoliberal ekonomi politikalarının Türkiye'de şeker politikasına ilk etkisi, pancar alım fiyatlarının istikrarsızlaştırması sonucunda üretim kapasitesinde gerçekleşmiştir. İkinci etkisi ise 1996 yılından itibaren şeker rejiminin yeniden düzenlenmesine yönelik mevzuat değişiklikleridir. 19 Nisan 2001 tarihinde yürürlüğe giren 4634 sayılı Şeker Kanunu ve ilgili mevzuat ile uygulamada meydana gelen başlıca değişiklikler; şeker üretim ve arzında kota uygulanması, pancar ve şeker fiyatlarındaki serbesti sistemi ve Kanun kapsamındaki konularda sektörü düzenlemek ve denetlemekle Şeker Kurulu'nun yetkilendirilmesidir (TÜRKŞEKER, 2019, s.23). Şeker rejiminin yeniden düzenlenmesi ile eş zamanlı olarak şeker fabrikaları yerleşkeleri ve taşınmazları Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 20.12.2000 tarih ve 2000/92 sayılı Kararı ile Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. (TÜRKŞEKER) özelleştirme kapsamına alınmıştır. Özelleştirme kapsamına alınması kararı, Anadolu'daki tüm şeker fabrikası yerleşkelerinin mevcudiyetini etkilemiştir. Şeker fabrikaları bu durumdan üç şekilde etkilenmiştir. Bir kısmı sadece arsalarının; bir kısmı arsa, taşınır ve/veya taşınmaz mülklerinin; bir kısmı ise tüm mülklerinin ve üretiminin özelleştirilmesi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu çerçevede Malatya Şeker Fabrikası'nda kısmi bir dönüşüm ile başlayan süreç, üretim alanlarının dönüştürülmesini de kapsayan bir sonuç meydana getirmiştir. Malatya Şeker Fabrikası'nın geçirdiği dönüşüm de, üretim kapasitesinin düşürülmesi ve çalışan sayısının azaltılması ile başlamış, ardından mülkiyet devirleri ile devam etmiş, bunu takiben mekânsal yapının dönüşmesi ile sonlanmıştır.

Sanayisizleşme Çerçevesinde Şeker Fabrikaları

1980 ve 1990'lı yıllar, kapitalist sistemde ekonomik istikrarın sağlanması için ekonomik hayata düzenleyici devlet müdahalesinin gerektiğini savunan Keynesyen ekonomi politikalarının sona erdiği ve tüm dünyada yeniden yapılanma sürecinin yaşandığı bir dönem olmuştur. Neoliberal politikaların egemenliğini pekiştirdiği özelleştirme ve sanayisizleşme süreçleri, mekânsal ve toplumsal dönüşümleri de zorunlu kılmıştır.

Toplam istihdam içinde sanayi sektörünün payının azalıp, hizmetler sektörünün payının artması gelişmiş Batı toplumlarında aynı süreçte yaşanmıştır. Gelişmiş ülkelerdeki sanayisizleşmenin temel nedeni, ekonomik etkinliklerin uluslararası hale gelmesi ve ulus devlet ekonomilerinin dünya pazarına açılması süreci ile ilişkili olarak küresel ekonominin yeniden yapılanmasıdır (Dicken, 1992). Söz konusu yeniden yapılanma süreci, birbiriyle ilişkili bir dizi gelişmeye neden olmuştur. Gelişmeler kapsamında sanayi sektöründe iki temel durum ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki, gelişmiş ülkelerde ileri teknoloji kullanılan yüksek verimlilikteki sanayi dallarında sermaye akışının hızlı bir şekilde artmasıdır. İkincisi, azgelişmiş ülkelerde üretilen benzer mallarla pazarda maliyet açısından rekabet edemeyen sanayi dallarının akıbetidir. Bu sanayi dalları, ya kapanmış, ya üretim faaliyetlerini üretim için gereken girdilerin daha ucuza sağlandığı coğrafyalara kaydırmış ya da kayıt dışı, düşük ücretli işçi istihdamı ile üretime devam etmiştir. Ekonomik yeniden yapılanma süreci, sanayi sektöründeki gelişmelere paralel olarak, hizmetler sektöründe istihdamın artması ile sonuçlanmıştır.

Mekânsal ve ekonomik yönleri olan sanayisizleşme süreci, sanayileşmiş ülkelerde Gayrisafi yurt içi hasıla (GSYİH) oranlarında sanayinin payı ve istihdam sayılarının sektörel değişimleri üzerinden açıklanırken, sanayileşme sürecinin tamamlanmadığı ülkelerde farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Türkiye için ekonomik açıdan ele alındığında sanayileşmiş ülkelerde olduğu gibi bir sanayisizleşme hareketinden söz edilemez. Ancak mekânsal dönüşüm açısından bakıldığında, sanayinin merkezden çepere doğru yer değiştirmesi (decentralization), sanayinin yer değiştirmesi (relocation) ve sanayi alanının/yerleşkesinin yeni bir fonksiyon kazanması (de-industrialization) olarak tanımlamak mümkündür (Ayık ve Avcı, 2018, s. 1279). Bu çerçevede, Türkiye'de GSYİH ve istihdamın sektörel yapısında meydana gelen dönüşümler gibi makro göstergelerden çok, büyük ve orta ölçekli kentlerde, kentsel değişim değerinin yüksek olması nedeniyle kent merkezlerindeki sanayi alanlarının dönüşümü üzerinden bir sanayisizleşmeden söz edilebilir. Türkiye'de

1980 sonrası uygulanan ekonomi politikaları çerçevesinde kalkınmanın finans, inşaat ve hizmet sektörlerine dayalı olarak gerçekleştirilmesi, kentsel mekânı sermaye için yatırım alanına dönüştürmektedir. Sermaye birikimi ve rant elde etmek amacıyla kentsel mekânların biçiminin, işlevinin ve algısının yeniden üretilerek yaşam biçiminin de dönüştürüldüğü projeler olarak kentsel dönüşüm uygulamaları kentin farklı alanlarına odaklanmaktadır. Bu bağlamda endüstri mirası ve kültürel miras olarak değerlendirilebilecek endüstri yerleşkelerinin işlevsel, fiziksel ve mülkiyet yapısı da, tarihsel, toplumsal ve kültürel değeri gözetilmeksizin çeşitli gerekçelerle değişim değeri ön planda tutularak neoliberal kent politikaları kapsamında dönüştürülmektedir. Sanayi üretiminin yerini inşaat ve finans sektörlerinin alması, işlevini yitiren ve mevcut arazi kullanımında kent merkezinde kalan sanayi alanlarının dönüşüm sürecini hızlandırmıştır. Bir başka ifadeyle, üretimin yerini alan inşaat ve finans sektörleri, işlevini yitirdikleri veya kent içindeki atıl alanlar oldukları gibi gerekçelerle kamu mülkiyetinde olan endüstri alanlarına yönelmiştir.

Endüstri Mirası Olarak Şeker Fabrikası Yerleşkeleri

Endüstri arkeolojisi kavramı, eski endüstri yapılarının araştırılması, saptanması ve kayıt altına alınması işlemlerinin bütününe kapsayan genel bir kavramdır. Mimarlık tarihi, teknoloji tarihi, arkeoloji ve koruma boyutları olan endüstri arkeolojisi disiplini 1950'lerde ortaya çıkmıştır (Föhl, 1995). Falser, endüstri mirasının, sadece fabrika ve imalathanelerden oluşmadığını, aynı zamanda kanallar, demiryolları, köprüler, ulaşım araçları, güç kaynakları ve işletme yerleşkeleri gibi yeni teknolojilerle üretilen sosyal ve teknoloji zaferlerini de kapsamakta olduğunu belirtmektedir (Falser, 2001, s.9). 2003 yılında gerçekleştirilen Uluslararası Endüstri Mirasını Koruma Komitesi (The International Committee of the Conservation of Industrial Heritage, TICCIH) toplantısında kabul edilen Nizhny Tagil Sanayi Mirası Şartı'nda (The TICCIH Nizhny Tagil Charter for the Industrial Heritage), endüstri mirası kavramı, "tarihsel, teknolojik, sosyal, mimari veya bilimsel değere sahip olan sanayi kültürünün kalıntıları" olarak tanımlanmaktadır. Bu kalıntılara; "binalar, makine ekipmanları, atölyeler, imalathaneler ve fabrikalar, arıtma ve işleme alanları, maden ocakları, antrepolar ve depolar, enerji üretim alanları, altyapı ve ulaşım bağlantıları, endüstriyel dönemde çalışanların yaşadıkları evler, eğitim birimleri, sosyal alanlar ve dini yapılar" girmektedir (TICCIH, 2003, 2011).

Endüstri mirasının korunması konusunda faaliyet gösteren bir diğer uluslararası organizasyon olan Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (International Council on Monuments and Sites, ICOMOS), tarihi anıtlar ve sitlerin korunması ve değerlendirilmesine yönelik araştırmaları desteklemek ve yönlendirmek, koruma kapsamında ilkeler, teknikler ve siyasetler geliştirmek amacıyla 1965 yılında kurulmuştur. 2011 yılında Uluslararası Endüstri Mirasını Koruma Komitesi'nin (TICCIH) de katılımıyla düzenlenen ICOMOS 17. Genel Kurulu'nda yeniden ele alınan ve Dublin İlkeleri (The Dublin Principles) olarak bilinen Endüstriyel Miras Alanları, Yapıları ve Peyzajını Koruma İlkeleri'ne göre (Principles for the Conservation of Industrial Heritage Sites, Structures, Areas and Landscapes) endüstri mirası, "endüstriyel yapıları, kompleksleri, alanları ve endüstriyel peyzajın yanı sıra devam eden ya da geçmişteki üretim biçim ve sürecinin, hammadde çıkarımı ve ürüne dönüştürülmesinin ve ilgili enerji ve ulaşım altyapılarının kanıtları olan makine, obje ve yapıları kapsar" olarak tanımlanmıştır (ICOMOS, 2011).

Türkiye'de koruma konusundaki temel hukuki belge, 1983 yılında yürürlüğe giren 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'dur. Kanun, kültür varlıklarını, "tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan taşınır ve taşınmazlar" olarak tanımlamaktadır. Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının belirtildiği Kanun'un 6. maddesinde "19. yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar, belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığı'na korunmalarında gerek görülen taşınmazlar, sit alanı içinde bulunan taşınmazlar" olarak ifade edilmektedir. Gültekin (2016), "kanunda yer alan tanımlamalarda endüstri yapı ve yerleşkelerinin kültür varlığı örneği olarak anılmamasına, bu alanların kültür mirası olmadığı kararlarının verilmesine ve böylece bu değerlerin kaybedilmesine neden olduğu" hususuna dikkat çekmektedir.

Endüstri mirasını, endüstri kültürünün tarihsel, teknolojik, toplumsal, mimari ya da bilimsel değeri bulunan binaları ve makineleri, atölyeleri, imalathaneleri ve fabrikaları, madenleri ve işleme ve arıtma alanlarını, ambarları ve depoları, enerjinin üretildiği, iletildiği ve kullanıldığı yerleri, taşımacılığı ve tüm altyapısını, ayrıca barınma, ibadet ve eğitim gibi endüstri ile ilişkili toplumsal etkinlikler için kullanılan yerleri içeren yerleşkeler olarak ifade etmek mümkündür. Bu kapsamda, endüstri mirası olarak nitelendirilen yapı ve yerleşkelerin uluslararası miras kapsamında kabul edilmesinin temel nedeni, buldukları ülkenin ve kullandıkları dönemin teknolojik, ekonomik,

mekânsal, toplumsal yapısının tarihsel ve kültürel göstergeleri olarak kabul edilmesi ile ilişkilidir. Bu durum, kültürel mirasın bir bileşeni olarak endüstri mirasının dünya mirası statüsünde kabul görmesine ve korunmasına olanak sağlamaktadır. Uluslararası platformlar aracılığıyla gelişen araştırma, analiz ve koruma yaklaşımları, ulusal düzeyde endüstri mirasının korunması çabalarına da etki etmiştir. Ancak Türkiye’de endüstri mirası kavramının, ilgili mevzuatta açık olarak tanımlanmaması ve yer almaması, bu alanlar için koruma kararlarının alınmasında yönlendirici olmakta ve bu alanların kültür mirası olarak kabul edilmemesi sonuçlarını ortaya çıkarmaktadır.

Geçmişten Günümüze Malatya Şeker Fabrikası Yerleşkesi

1928 yılında Malatya Elektrik Santrali’nin kurulması, 1931 yılı başlarında Malatya’yı Adana’ya bağlayan demiryolunun tamamlanması ve ardından 1937 yılında Sivas Malatya Demiryolu hattının faaliyete başlaması ile modern devletin yeni mekânsal odaklarından biri olarak tasarlanan Malatya’da, sanayi yatırımları için gerekli öncelikli altyapı tamamlanmıştır. Malatya’da devletin gerçekleştirdiği ilk üretim sanayi yatırımları, 1936 yılında inşasına başlanan Sümerbank İplik ve Bez Dokuma Fabrikası ile Malatya Sigara Fabrikası olmuştur. Bu sanayi yatırımlarını takiben, "Şeker Sanayii'nin Tevsi Programı" kapsamında Anadolu’da kurulması öngörülen on bir yeni şeker fabrikasından biri olarak yatırım kararı 1951 yılında alınan Malatya Şeker Fabrikası 1956 yılında üretime başlamıştır.

Malatya–Ankara karayolu üzerinde bulunan Malatya Şeker Fabrikası, bugünkü kent merkezine 5 km, Malatya Tren Garı’na 200 m uzaklıktadır. Yerleşke, doğuda Devlet Demiryolları (DDY) Lojmanları, batıda Malatya Güney Çevreyolu Caddesi, kuzeyde Malatya–Ankara Karayolu, güneyde ise Malatya Tren Garı ve askeri alan ile sınırlanmaktadır (Şekil 1). Yerleşke, kurulduğu dönemdeki yerleşik alanların batı/güneybatısında yer almakta iken günümüzde konut alanları içinde kalmıştır.

Şekil 1. Malatya Şeker Fabrikası'nın Konumu (Kaynak: <https://earth.google.com>)

Kurulduğu dönemde, Malatya Şeker Fabrikası Yerleşkesi içinde yer alan yapıları; şeker fabrikası ile şeker üretim sürecinde kullanılan pancar depolama alanı, ambarlar, silolar, durultma havuzu, küspe kurutma ve alkol fabrikası gibi üretim yapıları, işletme, muhasebe, yönetim gibi ofis binaları, garajlar, yollar gibi servis yapı ve alanları olarak sıralamak mümkündür.

Yemekhane, cami, ilkokul, park, tenis kortları, basketbol, futbol ve voleybol sahaları, stat, lokal, misafirhane, lojman gibi sosyal aktivite, barınma, spor ve eğitim alanları yerleşke içinde yer alması ise, Malatya Şeker Fabrikası Yerleşkesinin bir yaşam alanı olarak tasarlandığını göstermektedir. Kurulduğu dönemde var olan bu işlevsel kullanımlar, yerleşke içinde üretim tesisleri ve yaşam alanı olmak üzere 2 farklı kampüs şeklinde (Şekil 1) mekânsal olarak ayrıştırılmıştır. Camii, yemekhane ve spor tesislerinin bir kısmı üretim tesislerinin yer aldığı üretim kampüsünde; eğitim, işçi ve memur lojmanları, misafirhane ve lokal kullanımları ise yerleşkenin doğu kısmındaki kampüste yer almaktadır. Malatya, Cumhuriyet dönemi kentleşme politikasının Anadolu'daki öncelikli uygulama alanlarından biri olmuştur. Kentin yerleşik alanlarının dışında, demiryolu bağlantısına yakın mesafede bir sanayi bölgesinin kurulması, oluşturulan sanayi yerleşkelerinin sosyal ve kültürel aktiviteler ile bir bütün olarak planlanması, Cumhuriyet ideolojisinin Anadolu'nun imarında başvurduğu temel yöntemdir. Bu dönemde planlanan endüstri yerleşkeleri, üretim sistemi, ekonomik ve toplumsal yapıda yaşanan modernleşme sürecinin mekân politikasına entegre edildiği örneklerdir.

Fabrika, çağın gerektirdiği modern üretim teknolojisi ve araçlarının kullanıldığı endüstriyel üretim tesisi olarak sınai üretim sisteminin temsili olmasının yanı sıra, tarımsal üretime dayalı ekonomik yapıdan sanayi üretimine dayalı kapitalist ekonomik ve toplumsal yapıya geçişin de fiziki ve mekânsal temsilidir. Bu nedenle, işgücüne yönelik eğitim ve sosyal aktivite alanlarının çalışma alanı yakınında bir yerleşke içinde emeğe sunulması hem modernleşme deneyiminin gereği uygulamalardan birisi olarak değerlendirilmesine, hem de refah devleti anlayışı çerçevesinde gerçekleştirilen uygulamalar olarak ele alınabilmesine olanak sağlamaktadır.

TÜRKŞEKER'in özelleştirme kapsamına alınmasından yaklaşık 5 yıl sonra Malatya Şeker Fabrikası Yerleşkesi'nde de diğer fabrikalarda olduğu gibi özelleştirme süreci fiilen başlatılmıştır (bkz. Ek 1). Bu kapsamda, toplam 98,8 hektarlık yerleşke alanının 2005/73 sayılı Özelleştirme Yüksek Kararı ile doğrudan şeker üretimi için gerekli birimlerin olduğu 19,8 hektarlık bölümü TÜRKŞEKER'e bırakılarak, geri kalan bölümü özelleştirme programına alınmıştır.

2005 yılına kadar tek bir parsel (1072 ada ve 15 no.lu) olan Şeker Fabrikası Yerleşkesi, 2006/62 sayılı Özelleştirme Kararı sonucunda ifraz işlemleri ve kararda ayrıca tanımlanmış alan kullanımı kararlarına uyulması koşuluyla Malatya Belediye Başkanlığına devredilmiştir. İfraz sonrasında oluşturulan parseller (1072 ada 19, 21 ve 22 no.lu parseller) için imar planında "spor kompleksleri, arboretum, su oyun ve gösteri alanları, suni gölet, aquapark, amfi tiyatro, halka hizmet verebilecek muhtelif aktivite alanları, sosyal tesisler, yerel ürünlerin tanıtımını temin edebilecek teşhir ve buluşma merkezleri ile diğer peyzaj donatıları gibi" kullanımlar belirlenmiştir.

Söz konusu taşınmazların ada-parcel numaraları Şekil 2'de ve bugünkü kullanım alanları Şekil 3'te gösterilmiştir. Buna göre, 1072/22 no.lu parselin Belediye Yaşam ve Spor Merkezi, kafeterya ve tenis kortlarından oluşan bir kullanım alanına dönüştüğü, 1072/21 no.lu parselin fiziksel ve işlevsel dönüşümünün tamamlanmamış olduğu görülmektedir. 1072/20 no.lu parselde bulunan Şeker Camii, ibadet tesisi işlevi devam etmekle birlikte Diyanet İşleri Başkanlığı'na tahsis edilmek üzere, Maliye Hazinesi'ne devredilmiştir.

Şekil 2. Özelleştirmeler sonrası Malatya Şeker Fabrikası Yerleşkesi Ada ve Parsel Durumu (**Kaynak:** <https://earth.google.com> ve <https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/> adreslerinden elde edilen görüntülerden yararlanılarak hazırlanmıştır)

2006/90 sayılı karar ile 290/38 no.lu ada⁶, “Emniyet Hizmetlerinde” kullanılmak üzere İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü’ne devredilmiş ve güncel arazi kullanımına göre yapılaşmış durumdadır.

2008/11 sayılı karar ile 15498/17 no.lu ada⁷ “Hastane ve Sağlık Kampüsü” yapımı amacıyla Sağlık Bakanlığı’na tahsis edilmiş ve bu alanda güncel arazi kullanımına göre inşa edilen hastane hizmet vermeye başlamıştır. Adada yer alan Şeker Lojmanları, güncel arazi kullanımında aynı işlev ve fiziki yapıda varlığını sürdürmektedir.

Yine 2008/11 sayılı karar ile mevcut ada parsel numaraları ilan edilmemiş olmakla birlikte ilk ifrazdan önceki 1072/19 no.lu parselden yaklaşık 65.000 metrekare alan, “Spor Tesisi” yapılmak üzere Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü’ne tahsis edilmek üzere Maliye Hazinesi’ne devredilmiştir. Aynı karar ile 5498/18 no.lu parselde bulunan Şeker İlköğretim Okulu, yeni bir okul yapıp hizmete girinceye kadar kullanılması amacıyla İl Milli Eğitim Müdürlüğü’ne tahsis edilmiştir.

Özelleştirmeler sonucunda şeker fabrikası yerleşkesi (Şekil 2), üretim işlevi dışında kurulduğu dönemde barındırdığı işlevlerin büyük bölümünü yitirmiş ve yerleşke parçalar halinde çeşitli devlet kurumlarına devredilmiştir.

⁶ 290 ada 19 ve 28 no.lu parsellerden toplam 7.000 m² ‘lik alanın ifraz edilmesinden sonra elde edilen alan.

⁷ 1072 ada 19 no.lu parselden yaklaşık 23.000 m² alan ile 291 ada 14 no.lu parselde bulunan hisse ile birlikte toplam 200.000 m² ‘lik alanın hakları karşılığında tahsis edildiği alan.

Şeker Fabrikası Yerleşkesi içinde yer alan ispiroto fabrikası, kurulduğu dönemden günümüze şeker fabrikası yerleşkelerinde yer alan 4 ve özelleştirmeler sonrasında TÜRKŞEKER A.Ş. mülkiyetinde kalan 2 alkol fabrikasından birisidir. Ticari değere sahip etil alkol, büyük oranda şeker üretim sürecinin bir yan maddesi olan “melas”tan üretilmektedir. Silah sanayinde, ilaç, kozmetik ve parfümeride kullanılmak üzere Malatya Alkol (İspiroto) Fabrikası’ndaki etil alkol üretimi, arıtma tesisinin olmaması gerekçesiyle 2004 yılında son bulmuştur. Malatya Alkol Fabrikası’nın kapatılmasından sonra, yerleşkesinde yalnızca şeker üretimi işlevi devam etmektedir.

Şekil 3. Özelleştirmeler sonrası Malatya Şeker Fabrikası Yerleşkesi Arazi Kullanımı
(Kaynak: <https://earth.google.com> adresinden elde edilen uydu görüntüsünden yararlanılarak hazırlanmıştır)

Özelleştirme sonrası, kurulduğu dönemdeki işlevsel kullanımları değişen bu alanlarının mülkiyetinin farklı kurumlara devredilmesi sonucunda yerleşkenin güncel arazi kullanım durumu Şekil 3’te gösterilmektedir. Yaşam Merkezi olarak gösterilen alan Malatya Büyükşehir Belediyesi’ne devredilmiş ve spor kompleksi olarak yeniden üretilmiştir. Aynı özelleştirme kararı ile kuruluşundan günümüze ibadethane işlevinde bulunan Şeker Camii’nin sadece mülkiyet durumu değiştirilerek Diyanet İşleri Başkanlığı’na devredilmiştir.

2008 yılında alınan özelleştirme kararı sonucunda mülkiyeti Sağlık Bakanlığı’na devredilerek Şekil 3’te görüldüğü hali ile hastane olarak dönüştürülen alanda, fabrikanın kurulduğu dönemde Şeker Stadi’nin bulunduğu bilinmektedir. Şeker İlkokulu ise, özelleştirmeler sonrasında fiziki bir değişikliğe

uğramamış olsa da, bölgede yeni bir okul yapılana kadar mevcut halini koruyacağı kararlaştırılmıştır. Ancak yeni okulun inşaatından sonra bu alanın dönüştürülmek üzere Malatya Büyükşehir Belediyesi'ne devredilmesi şeklinde bir mülkiyet dönüşüm kararı bulunmaktadır. Özelleştirmeler öncesi arazi kullanımı ile uydu görüntülerinin karşılaştırılması (Şekil 4), mülkiyet dönüşümlerini takiben yerleşkede hızlı bir yapılaşma süreci yaşandığını göstermektedir.

Şekil 4. Malatya Şeker Fabrikası Yerleşkesi 2001 ve 2019 yılları Arazi Kullanımı Karşılaştırması (Kaynak: <https://earth.google.com>)

Neoliberal sürecin ekonomik ve mekânsal politikalarının yeni kent merkezlerinde “rant değerli” konumda yer alan yerleşkeleri dönüştürmesine yö-

nelik uygulamaları, 1990 sonrası süreçte üretim kapasitesi düşürülen, çalışanları işten çıkarılan ve özelleştirmeye uğrayan Malatya Şeker Fabrikası örneğinde (Şekil 3 ve Şekil 4) doğrudan görülebilmektedir. Yerleşkenin kullanım değeri yerine değişim değerinin önem kazanması, egemen ekonomi-politik ideolojinin bir gereği olarak kabul görmektedir. Ancak modernleşme deneyimi çerçevesinde Malatya'nın imarında önemli bir dinamik olarak tasarlanan sanayi koridorunun bir uzantısı olması ve farklı bir ekonomi-politik süreçte kurulmuş olmasına karşın, modernite deneyimi çerçevesinde inşa edilen sanayi yerleşkeleri ile benzer tasarım özellikleri taşıması, sanayi koridorundan günümüze ulaşan tek üretim tesisi olması, kolektif belleğin önemli bir bileşeni kabul edilmesi ve döneminin üretim, teknoloji ve toplum yapısını yansıtması itibari ile gelecek kuşaklara aktarılması gereken değerlerden biri olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Sosyal fabrika olarak ele alınabilecek özellikler taşıyan Fabrika, bir kampüs olarak tasarlanmıştır.

Özelleştirmeler sonucunda, işlev ve arazi yapısı çerçevesinde orijinal dokusunu kaybetmiş olmasına karşın, Fabrika'nın temel üretim binası Sivas Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 31 Mayıs 2018 tarihli 4357 no.lu kararı ile 1. grup yapı olarak tescillenmiştir. Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım ve Onarımları hakkında 660 sayılı İlke Kararı'na göre, 1. grup yapı, "toplumun maddi tarihini oluşturan kültür verileri içinde tarihsel, simgesel, anı ve estetik nitelikleriyle korunması zorunlu yapılar" olarak tanımlanmaktadır. Geç kalınmış bir karar olmasına karşın, fabrikanın elde kalan sınırlı endüstri mirasının korunması açısından olumlu kabul edilebilir.

Sonuç Yerine: Malatya Şeker Fabrikası Yerleşkesini Bir Endüstri Mirası Olarak Tanımlama ve Koruma Gereği

Cumhuriyetin kurucu ideolojisinin bölgesel gelişme odaklarından biri olarak devletin sanayi yatırımlarını gerçekleştirdiği Malatya ilinde, Tren Garı'nın güneyinde demiryolu bağlantısına yakın Sümerbank İplik ve Bez Dokuma Fabrikası (1936), Malatya Sigara Fabrikası (1936) ve Malatya Şeker Fabrikası'nın (1956) kurulduğu bölgeyi bir sanayi aksı olarak tanımlamak mümkündür. Malatya ili sanayi aksından günümüze ulaşan tek endüstri yerleşkesinin Malatya Şeker Fabrikası olduğunu belirtmek gerekir.

Cumhuriyet döneminde kurulan şeker fabrikası yerleşkelerinin bulunduğu kentler öncelikli olmak üzere, Anadolu'da sanayinin gelişmesinde,

ekonomik ve toplumsal kalkınmasında ve modernleşme deneyiminin başarısında önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Bu kapsamda yerleşkenin önemi, Malatya'nun modernleşme öyküsünün yanı sıra, ulusun modernleşme sürecinin bir parçası olması ile birlikte ele alınmalıdır. Nitekim bu çerçevede geç kalınmış olsa da, Fransız yapımı olan Malatya Şeker Fabrikası Yapısı, Sivas Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 31 Mayıs 2018 tarihli 4357 no.lu kararı ile Kültür Varlığı olarak tescil edilmiştir. Aynı yıl içerisinde yerleşkeye ilişkin diğer bir koruma kararı da lojmanlar için alınmıştır. Bu kapsamda, mülkiyeti Maliye Hazinesi'ne ait olarak tapuda 5498 ada ve 17 no.lu parselde kayıtlı bulunan Şeker Fabrikası Lojmanı'nda yer alan 2-4-6-8-9-10-11-13-15-17-19 plan numaralı binalar, Koruma Bölge Kurulu'nun 01 Aralık 2018 tarih 4811 no.lu kararı ile 2. grup olarak tescil edilmiştir. Ancak Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 19 Haziran 2019 tarih ve 1221 no.lu kararı ile lojman binalarının tescilleri kaldırılmıştır. Söz konusu iptal kararı sürecinin, özelleştirme sürecinde olan Şeker Fabrikaları A.Ş. Genel Müdürlüğü'nün başvurusu üzerine başlatılmış olması, "yapılacak kamu yatırımları göz önünde bulundurulduğundan" ibaresinin kararda yer alması gibi somut nedenler (Altaş, 2020, s. 2; Hazar, 2019, s. 1), neoliberal politikaların özelleştirme ve sanayisizleşme gibi etkileri ve ekonomik rant odaklı kentsel politikalar çerçevesinde koruma kararlarının da değiştirilebildiğini göstermekte ve kültürel miras alanlarının korunması için bu kararların alınmış olmasının yeterli olup olmadığı sorusunu tekrar gündeme getirmektedir. Yerleşkeye yönelik koruma kararlarının değişmesi, lojman yapılarının tescil kararının iptal edilmesi sürecinde olduğu gibi, fabrika yapısı hakkındaki tescil kararının da Yüksek Kurul'a götürülmesi ve kurulun kararı bozabilme ihtimali olduğuna dair söylentileri (Erbaş, 2019, s.2) güçlendirmektedir.

1980 sonrası uygulanan neoliberal politikalar, yeni kentsel alanların yaratılması ve sermayenin ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla kentsel mekânın yeniden şekillendirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu kapsamda, sanayileşen alanlarda üretim işlevinin devam ettirilmesi yerine, yeni işlevler verilerek daha fazla kâr getiren kullanımlara dönüştürülmüştür. Ancak sanayi alanlarına yapılan mekânsal müdahale, alan kullanım kararının değiştirmesiyle sınırlı kalmamıştır. Bir taraftan fabrika yerleşkelerinde işlev değişikliği ile bağlantılı olarak meydana gelen fiziki yapı dönüşümleri ve diğer taraftan özelleştirme kapsamında gerçekleştirilen mülkiyet dönüşümleri mekânsal müdahalenin diğer boyutları olmuştur. Malatya Şeker Fabrikası örneğinde şe-

ker rejiminde yapılan ulusal ölçekli değişiklikler, üretim kapasitesinin düşürülmesi ve çalışan sayısının azaltılması gibi doğrudan üretim işlevine yönelik değişikliklerle başlamış, yine ulusal ölçekte meydana gelen özelleştirme hareketleri yerleşkenin parça parça farklı kurumlara mülkiyet devrinin yapılması şeklinde yansımıştır. Tüm bu dönüşümlerin nihai sonucu, yerleşkenin fiziki yapısında dönüşümler yapılarak orijinal dokusunun kaybedilmesi olmuştur. Bu durum, korunması gerekli alanlar olarak endüstri mirasını, aslında üretim işlevlerindeki dönüşümlerle başlayan bir korunamama sürecine götürdüğünü bir kez daha göstermiştir. Dolayısıyla söz konusu alanların yalnızca koruma statüsü kazandırılması ile korunabileceği düşüncesinin de sorgulanması gereğini tekrar gündeme getirmiştir.

Türkiye’de koruma statüleri konusunda bir diğer husus ise korumaya ilişkin mevzuatta endüstri mirası kavramının, açık olarak tanımlanmaması ve yer almamasıdır. Tanımlamaya yönelik söz konusu eksiklik, gerek genel anlamda tüm endüstri alanlarında, gerekse Malatya Şeker Fabrikası özelinde çoğu zaman endüstri alanlarının kültür mirası olarak değerlendirilmesi ve alana ilişkin koruma kararlarının alınmasında olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Bir başka ifadeyle söz konusu endüstri alanlarının kültürel miras olarak kabul edilmemesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Ancak örneklem özelinde, mevzuattaki söz konusu eksiklik veya alanın büyük bir kısmının orijinal dokusunu kaybetmiş olması gibi durumların, koruma kararının alınmasında olumsuz bir belirleyiciliği bulunmamaktadır.

Extended Abstract

Conservation and Transformation of Industrial Heritage: The Case of Malatya Sugar Factory Campus

*

Fahriye Yavaşoğlu

ORCID: 0000-0003-0771-237X

Can Giray Özgül

ORCID: 0000-0001-8569-6518

Modernity, which emerged from the 17th century and defined as a way of social life and organization in Europe, is addressed in four basic dimensions: individual, social, institutional and economic. In societies outside of Europe, modernity has occurred as a spontaneous process of change within the framework of the functioning of capitalism or implemented using reformist institutional arrangement. Space policies implemented within the framework of Turkey's modernity project have been used effectively in directing the social transformation process shaped on the basis of individual-citizen. In other words, the modernity project of the newly established Republic has been implemented in conjunction with spatial policies, associating it with space through economic, technological and social policies.

It can be said that the factories are established primarily to supply the needs of consumption and commence modern production, reproduced by individuals and society, designed and established as a campus/living area. The factory campuses, which are known to affect urbanization practice in their establishment, have been popular places in modern daily life, guiding urban development tendencies. It is possible to say that factory campuses designed to include accommodation and leisure time activities are effectively used as tools for the renewal of lifestyle. However, in the process that started in the 1980s due to neo-liberal policies, it has created a process in which space policies are transformed in coordination with the transformation of economic and political structure. These transformation have enabled capital to transform urban space in accordance with economic purposes and needs, and to have central position in formalize urban policy. Therefore, post 1980, the space policies were carried out

through applications where the form, function and perception of urban spaces were reproduced and the lifestyle was transformed and the space was handled with a fragmentive approach in order to obtain capital accumulation and rent. Factory campuses, one of the spatial applications of the Republic's modernity project, which have been used effectively, have been transformed in related with the transformation of urban policies. However, the industrial structures and campuses reflecting the production style and technology of the period they were founded are also cultural heritage values that should be preserved because they are the carrier of social memory, which allows to define the social, economic and political structure of the society during the period. Factory campuses, which are transformed by keeping the value of urban change (land rent, speculation) at the forefront of various grounds regardless of historical, social and cultural value as cultural heritage and industrial heritage, have been made legislative changes to the management and ownership structure of the industrial branch in which they primarily produce in turkey paradigm by ideological, economic, administrative transformations. The rearrangements for the transition to a free market economy in terms of limiting production and pricing in factories, weakened the bonds of factories with production, which is the main function of the factories, it has prepared the reasons for the transformation, and on the other hand it has accelerated the transformation process.

With the declaration of state investment in the Republic of Turkey, it is known that industrialization activities in Anatolia have gained momentum with state investments. The first established production facilities and campuses were mostly in sugar, tobacco and textile industries. Therefore, it is possible to say that sugar production is one of the primary areas of Turkey's industrialization experience in order to supply the need for consumption. Sugar, which has been transformed into an industrial product since the 19th century and is among the most imported products of the Ottoman Empire, has become inaccessible due to the interruption of international trade during the war years.

Sugar, which is one of the main consumption items of the population, should have been produced in accordance with the national economy policy of the newly established State. Thus, the subject of sugar production and factorization was addressed at the Izmir Economic Congress held in 1923 and the establishment of sugar factories was encouraged with the "Concession and Relief Law Granted to Sugar Factories" numbered 601, which came into force in 1925. In this context, the sugar beet production and establishment of sugar factories were among the priority economic policies of the Republic. After the Law No. 601, Uşak Sugar Factory (1926), Alpullu Sugar Factory (1926), Eskişehir Sugar

Factory (1933) and Turhal Sugar Factory (1934) were the first established sugar factories. Although sugar production activities have continued by 1950, the capacity of the four existing factories has been increased from time to time, but the establishment of new factories has become mandatory to establish new factories in order to meet the increasing sugar needs with total domestic production each year. "Expansion Program of Sugar Industry" was prepared in 1951. Within the scope of the program, a total of eleven new sugar factories were built and commenced production in Anatolia, including Malatya Sugar Factory (1956) during the period covering 1951-1956. After 1980, the restructuring, which occurred within the framework of global economic policies, revealed a series of economic, social and spatial transformations on a national scale. The change of the state's economic policy as a reflection of these transformations on a national scale has transformed the urban space into an investment area for capital and paved the way for urban transformation practices focusing on different areas of the city to supply the needs of capital. The replacement of industrial production by the construction and finance sectors turned to industrial areas that are public-owned for reasons such as they lost their function or are idle areas in the city. In this context, sugar factories, which are considered as an important tool of the modernization experience that can be considered as industrial heritage and cultural heritage and which can be considered as examples of social factories, have entered a rapid transformation process within the scope of neoliberal urban policies. However, it should be noted that neoliberal economic policies affect sugar policy in Turkey before physical transformation. The first effect was in production capacity as a result of destabilizing beet purchase prices. The second effect was legislative changes to the reorganization of the sugar regime since 1996. Since 1996, legislative changes have been made to reorganization the sugar regime. In 2001, the transformation that occurred as a result of the Sugar Law No. 4634 coming into force; It is possible to qualify as quota implementation in sugar production and supply, the introduction of the free system in beet and sugar prices, and the establishment of the Sugar Authority to carry out all tasks related to the sugar sector in Turkey. The Sugar Committee, the decision body of the Sugar Authority, has the authority to regulate and control the sugar market, especially to determine the supply and quota in sugar production. Simultaneously with the reorganization of the sugar regime, sugar factory campuses and immovables were included in the scope of privatization and property and physical structure transformations were initiated in sugar factory campuses.

In this context, the process that began with a partial transformation in Malatya Sugar Factory has produced a result that includes the conversion of production areas. The transformation of Malatya Sugar Factory began by lower/reduced production capacity and reduced number of employees, then continued with property turnover, and subsequently ended with the transformation of the spatial structure. The study reveals the transformation process of Malatya Sugar Factory campus, one of the state-owned industrial campuses in Turkey, through property, function and spatial transformation within the framework of privatization decisions and discusses the bring into different use of economic sectors as a result of interventions rather than protecting it as an industrial heritage.

Kaynakça/References

- Altaş, F. (2020). 'Koruma Kararı' siyasi baskı ile mi kaldırıldı? <http://malatyahaber.com/haber/koruma-karari-siyasi-baski-ile-mi-kaldirildi/> adresinden erişildi.
- Asiliskender, B. (2009). Cumhuriyet sonrası kalkınma hareketi olarak sanayileşme ve mekânsal değişim. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7(13), 153-169.
- Ayık, U. ve Avcı, S. (2018). Ekonomik ve mekânsal boyutlarıyla sanayisizleşme. *International Geography Symposium on the 30th Anniversary of TUCAUM*. 3-6 October 2018, Ankara. 1276-88.
- Belge, B. (2004). Çok katmanlı tarihi kent merkezlerinin yönetimi: kentsel arkeoloji ve planlama. *Planlama*, 30(4), 48-56.
- Cengizkan, A. (2000). Türkiye'de fabrika ve işçi konutları: istanbul silahtarağa elektrik santrali. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 20(1-2), 29-55.
- Cengizkan, A. (2009). *Fabrika'da barınmak: erken cumhuriyet dönemi'nde Türkiye'de işçi konutları: yaşam, mekan ve kent*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Ciravoğlu, A. (2010). Ruhr bölgesini yeniden kurmak için kültürel bir tohum: Zollverein sanayi kompleksinin dönüşümü. *Mimar-İst*, 10(35), 19-21.
- Dicken, P. (1992). *Global shift: the internationalization of economic activity*. London: Chapman Publishing.
- Erbaş, R.G. (2019). Şeker fabrikası artık kültür mirası. *Malatya Sönsöz*, 2 Şubat 2019 tarihinde, <http://www.malatyasonsoz.com.tr> adresinden erişildi.
- Hazar, G. (2019). Şeker'in lojmanları için koruma kararı. *Malatya Haber*, 12 Mart 2020 tarihinde, <http://malatyahaber.com/haber/sekerin-lojmanlari-icin-koruma-karari/> adresinden erişildi.
- Falconer, K. (2005). Industrial archaeology goes universal, *Industrial Archaeology Review*, 27(1), 23-26.

- Falser, M. (2001). Global strategy studies, industrial heritage analysis, world heritage list and tentative list. 25 ekim 2017 tarihinde, <http://whc.unesco.org/archive/ind-study01.pdf> adresinden erişildi.
- Föhl, A. (1995). Bauten der industrie und technik, *Schriftenreihe Des Deutschen Nationalkomitees Für Denkmalschutz*, 47.
- Gültekin, N. (2016). Kültür ve endüstri mirası olarak Ankara Şeker fabrikası. *İdealkent*, 20, 906-935.
- Halbwachs, M. (1980/1950). The collective memory. New York: Harper and Row.
- ICOMOS. (2011). Joint ICOMOS – TICCIH principles for the conservation of industrial heritage sites, structures, areas and landscapes, (The Dublin Principles). 13 Kasım 2017 tarihinde, <https://ticcih.org/about/about-ticcih/dublin-principles/> adresinden erişildi.
- Kalaycıoğlu, E. (2012, 15 Ocak). Şeker fabrikası ve anılarım. *Malatya Flaş Haber*. 05 Ekim 2017 tarihinde, www.flashabermalatya.com adresinden erişildi.
- Karaduman, B. (2015, 7 Şubat). Büyükşehir’deki “360 derece malatya”dan eser kalmamış!. *Yeni Malatya*. 11 Kasım 2017 tarihinde, www.yenimalatya.com.tr adresinden erişildi.
- Karayaman, M. (2012). Atatürk döneminde şeker sanayi ve izlenen politikalar. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 28(82), 53- 96.
- Köksal, G. (2012). Endüstri mirasını koruma ve yeniden kullanım yaklaşımı. *Güney Mimarlık*, 8, 18-24.
- Köksal, T. G. ve Ahunbay, Z. (2006). İstanbul’daki endüstri mirası için koruma ve yeniden kullanım önerileri. *İtüdergisila*, 5(2), 125-136.
- Loures, L. (2012), (Re)-Developing post-industrial landscapes: applying inverted translational research coupled with the case study research method. 11 Ekim 2017 tarihinde, https://www.researchgate.net/publication/242159292_redeveloping_postindustrial_landscapes_applying_inverted_translational_research_coupled_with_the_case_study_research_method adresinden erişildi.
- Malatya Valiliği, (t.y). *Atatürk ve Malatya*. 21 Ekim 2017 tarihinde, <http://www.malatya.gov.tr/ataturk-ve-malatya> adresinden erişildi.
- Saner, M. (2012). Endüstri mirası: kavramlar, kurumlar ve Türkiye’deki yaklaşımlar. *Planlama*. 1-2. 53-66.
- Sikiaridi, E. ve Vogelaar, F. (2009). Yumuşak kentleşme veya planlamada kültürel dönemeç: Ruhr 2010 Avrupa kültür başkenti. *Mimarlık*. 349. 54-56.
- T.C. Remi Gazete, 14 Şubat 1993. Sayı 17959.
- T.C. Remi Gazete, 25 Mayıs 1946. Sayı 6316.
- Tekeli, İ. (1995). Bir modernite projesi olarak Türkiye’de kent planlaması. *Ege Mimarlık*, 2(16), 51-55.
- TICCIH. (2003). The Nizhny Tagil Charter for the industrial heritage. 11 Ekim 2017 tarihinde, <https://www.icomos.org/18thapril/2006/nizhny-tagil-charter-e.pdf> adresinden erişildi.

- TICCIH. (2011). The Dublin Principles. 17 Mart 2020 tarihinde, <https://ticcih.org/about/about-ticcih/dublin-principles/> adresinden erişildi.
- Tronti, M. (1962). Factory and society. *Quaderni Rossi*.(1962)(2). 13 Mart 2020 tarihinde <https://operaismoinenglish.files.wordpress.com/2013/06/factory-and-society.pdf> adresinden erişildi.
- Türkşeker. (2019). 2018 Yılı Sektör Raporu, 10 Ekim 2019 tarihinde, https://www.turkseker.gov.tr/data/dokumanlar/2018_Sektor_Raporu.pdf adresinden erişildi.
- Türkşeker, Özelleştirme yüksek kurulu kararları, 15 Ekim 2017 tarihinde, <http://www.turkseker.gov.tr/OYKkararlari.aspx> adresinden erişildi.
- UNESCO. (1972). Dünya kültürel mirasın korunması sözleşmesi. 11 Ekim 2017 tarihinde, <http://whc.unesco.org/en/conventiontext/> adresinden erişildi.
- UNESCO. (2017). Dünya kültürel miras listesi kriterleri. 11 Ekim 2017 tarihinde, <http://whc.unesco.org/en/criteria/> adresinden erişildi.

Ekler

EK 1. Malatya Şeker Fabrikası Ada ve Parsellere İlişkin Özelleştirme Kararları

ÖZELLEŞTİRİLEN ADA VE PARSEL NUMARASI	MÜLKİYETİN DEVRE-DİDİĞİ KURUM	ALAN KULLANIMI KARARI
2005 / 73		
1072 ada, 15 nolu parsel	TÜRKŞEKER	Şeker Sanayi
1072 ada, 15 nolu parsel	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş
2006 / 62		
1072 ada, 15 nolu parselde şeker üretimi için gerekli bulunmayan taşınmazlar, 290 ada 14,19,25,26,27 ve 28 nolu parseller hariç tüm taşınmazlar ile 1072 ada 19,21 ve 22 parsel no	Malatya Belediye Başkanlığı	Rekreasyon alanı, kamu ve belediye hizmet alanı
1072 ada 20 parsel	Diyanet İşleri Başkanlığı	Diyanet hizmetleri
2006 / 90		
290 ada, 19 ve 28 no'lu parsellerden toplam 7.000 m ² lik alanın ifraz edildikten sonra kalan alan	İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü	Emniyet Hizmetleri
2006 / 62		
Danıştay 13. Dairesi'nin (2006/4210 Esas) 27/11/2006 tarihli ve 2006/4210 sayılı kararı da dikkate alınarak iptal edilmiştir.		
2008 / 11		
1072 ada 19 nolu parselden yaklaşık 23.000 m ² alan ile 289 ada 3, 4, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, ve 62, 290 ada 1, 2, 4, 5, 6, 13, 17, 20, 21, 23, 30, 33, 36 nolu parseller ve 291 ada 14 nolu parselde bulunan hisse (toplam 200.000 m ²)	Sağlık Bakanlığı	Hastane ve Sağlık Kampusu
1072 ada , 19 nolu parselden yaklaşık 65.000m ² alan	Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü	Spor Tesisi
1072 ada 20 parsel	Diyanet İşleri Başkanlığı	Diyanet hizmetleri
1072 ada 19 nolu parsel ve parselde bulunan Şeker İlköğretim Okulu	Malatya Belediyesi	Malatya Belediyesinin civarda ihtiyacı gidermeye yetecek kadar yeri (arsa) tahsis ederek yeni bir okul yapıp hizmete girmeye kadar İl Millî Eğitim Müdürlüğü tarafından kullanılması
1072 ada 4, 7, 8, 9, 17, ve 22 nolu parseller	Malatya Belediye Başkanlığı	Rekreasyon alanı, kamu ve belediye hizmet alanı

Endüstriyel Mekân ve Kentsel Hafıza; Sümerbank Denizli İplik Fabrikası Üzerinden Bir Değerlendirme¹

*

Dilek Avsan²

ORCID: 0000-0002-7187-0404

Gülçin Pulat Gökmen³

ORCID: 0000-0003-1854-7525

Işıl Uçman Altınışık⁴

ORCID: 0000-0002-0217-6443

Öz

Endüstri mirası ile kentsel hafıza odağında yapılan araştırmada, endüstriyel mekânların kentsel hafızanın inşasındaki yerini ve etkilerini irdelemek için Denizli Sümerbank Fabrikası örneği üzerinden konunun tartışmaya açılması amaçlanmıştır. 1953 yılında açılan fabrika; kuruluş süreci, kentsel mekândaki etkileri, kentin sanayileşme sürecine katkısı, toplumsal ve sosyal yaşamda getirdiği yenilikler ile kentlilerin hafızasında yer açmıştır. Fabrikanın yaklaşık elli yıllık üretim sürecini takiben aktif olarak çalışmayı sonlandırması ve bunun ardından gerçekleştirilen özelleştirmeler sonucunda yerleşimde yer alan tüm yapıların yıkılması ise Sümerbank Denizli İplik Fabrikası'na dair kentteki mekânsal izlerin kaybına yol açmıştır. Denizli kentleşme ve sanayileşme süreci için önemli bir girişim olan Sümerbank Denizli İplik Fabrikası'nın yıkımı bir hafıza kaybı olarak kabul edilirken kent hafızası ise çeşitli tanıklar aracılığıyla fabrika hakkında yeni bir hatırlama sürecini olanaklı kılmaktadır. Bu süreç mekâna ait anılar, resmi belgeler ve çeşitli dokümanlar ile sağlanan unutmama ve hatırlama eylemleri ile gerçekleşmektedir. Bu kapsamda yapılan çalışmada söyleşi, haber, görüş yazılarını içeren metinlerde Sümerbank Denizli İplik Fabrikası ile ilgili kentte geriye kalan fiziki mekân ve kent sakinlerinin anılarının izi sürülmüş ve kentleşme, endüstriyel mekân deneyimleri ve kentsel hafıza(lar) arasındaki ilişkiler Denizli Sümerbank İplik Fabrikası örneği üzerinden görünür kılmak bu temelde belirecek yeni soruların sorulabilmesine zemin oluşturmak hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: endüstriyel mekân, endüstri mirası, kentsel hafıza, Sümerbank Denizli İplik Fabrikası

¹ Bu çalışma 16-18 Ekim 2020 tarihinde Ankara'da düzenlenen 4. Kent Araştırmaları Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Arş. Gör., Pamukkale Üniversitesi, E-mail: davsan@pau.edu.tr

³ Prof. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi, E-mail: gkokmen@itu.edu.tr

⁴ Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, E-mail: ialtinisik@pau.edu.tr

Industrial Space and Urban Memory; An Evaluation over Sümerbank Spinning Factory in Denizli

*

Dilek Avsan⁵
ORCID: 0000-0002-7187-0404

Gülçin Pulat Gökmen⁶
ORCID: 0000-0003-1854-7525

Işıl Uçman Altınışık⁷
ORCID: 0000-0002-0217-6443

Abstract

This study carried out aims to read the urban memory through the industrial space over the example of Sümerbank Spinning Factory in Denizli. The factory establishment process opened in 1953, its effects on urban space, its contribution to the industrialization process of the city, and the innovations it brought in social life, has accumulated memories in the memory of the citizens. After nearly fifty years of production, the factory has terminated its operations. As a result of the privatization of the factory, the demolition of all the buildings in the settlement erased the spatial traces of the factory. Sümerbank, which is an important initiative for the urbanization and industrialization process of Denizli, accepts the destruction of Denizli Spinning Factory as a loss of memory, while the memory of the city makes it possible to produce a new production about the factory through memory spaces. This process is carried out by the memories of the place, the official documents and the actions of forgetting and remembering provided by various documents. Within this scope, the texts in the study including interviews, news and opinion letters have traced the memories of the city and citizens about Sümerbank Spinning Factory in Denizli.

Keywords: *industrial space, industrial heritage, urban memory, Sümerbank Denizli Spinning Factory*

---

⁵ R. A., Pamukkale Üniversitesi, E-mail: davsan@pau.edu.tr

⁶ Prof., İstanbul Teknik Üniversitesi, E-mail: ggokmen@itu.edu.tr

⁷ Assoc. Prof., Pamukkale Üniversitesi, E-mail: ialtinisik@pau.edu.tr

Giriş

Kentler barındırdıkları fiziksel durumların yanı sıra kentte yaşayanların anılarını biriktirerek var olurlar. Görünüşte geçmiş, yıkılmış ve kaybolmuş olsa da her zihin anıları hatırlayıp onları konumlandırarak hafızayı yeniden inşa eder, böylece hafıza aslında geçmişe ait dönemlerin bir muhafazası olmak yerine onların yeniden üretimi olarak belirir. Anılar bireyin ait olduğu gruplara bağlı olduğu toplumsal çerçeveler yardımıyla yeniden üretilebildiği için kentteki her farklı grup geçmişin yeniden inşasında hatırlayan birer özneye dönüşmektedir (Halbwachs, 2019). Kentte üretilenler, birikenler ve yitirilenler aracılığıyla bu grupların hatırladıkları ve unuttukları daha üst çerçevede ve söylem düzeyinde değerlendirilebilecek bir kent hafızasının oluşumuna işaret etmektedir. Kent farklı birey ve grupların hafızasında yer eden anıların fiziksel bir uzantısı olarak kabul görebileceği gibi anıların kurulduğu ve hafızanın yeniden üretildiği bir gerçeklik olarak da ortaya konabilir. Kent mekânında yapılan her değişiklik kentsel hafızanın yeniden üretilmesinde önem kazanırken anıların hatırlanmasını sağlayan tanıklara ihtiyaç olduğu görülmektedir (Halbwachs, 2019). Bu tespitlerden hareketle makalenin amacı Denizli Sümerbank Fabrikası yerleşimi özelinde kentteki endüstriyel mekânların kentsel hafızanın inşasındaki yerini ve etkilerini incelemektir. Bu tesis 1953 yılında açılmış ve özelleştirme süreci sonunda 2000'li yılların başında yıkılmış olmasına rağmen kentin sanayileşme ve kentleşme sürecinde önemli bir rol alması, o dönemde kamu eliyle kent için yapılan önemli bir yatırım olması ve toplumsal yaşama katkıları ile kent hafızasında önemli bir yer tutmaktadır. Yerleşim ile ilgili hafızaya dair verilerin elde edilmesinde Pierre Nora'nın yaşamın içindeki fiziksel ve anlamsal tüm değerler olarak tanımladığı ve "müzeler, arşivler, mezarlıklar, koleksiyonlar, bayramlar, yıldönümleri, anlaşmalar, tutanaklar, anıtlar, dernekler..." gibi çeşitli tanıkları bir tür kalıntı olarak gören hafıza mekânları kavramından yola çıkmıştır. Bu nedenle Sümerbank Denizli İplik Fabrikası yerleşimi ile ilgili kentin ve kentlinin anılarının izi medyada çıkan söyleşi, haber, görüş yazıları vb. metinler üzerinden sürülmeye çalışılmıştır. Çalışmada yerel gazete ve dergilerin arşivleri taranarak elde edilen verilerle o döneme ait anılar üzerinden bir anlatı oluşturulmaya çalışılmıştır. Denizli'deki yerel yönetim, sivil toplum kuruluşları ve kütüphanelerde yapılan araştırmada yerleşimin inşa edildiği döneme ait herhangi bir arşiv kaydının bulunmadığı tespit edilmiştir. Konuya ilişkin T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı Milli Kütüphane (Ankara) ve Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde (İstanbul) ulaşılabilen yerel gazeteler, Sümerbank Aylık Endüstri ve

Kültür Dergisi ile Sümerbank Genel Müdürlük Genelgelerinde yer alan haberler, kararlar, duyurular, ilanlar ve görüş yazıları taranmıştır. “Yeni Denizli” gazetesinde, 1942-61 yılları arasında yayınlanmış olması nedeniyle, Denizli Sümerbank Fabrikası yerleşimi ile ilgili kuruluşu, fiziksel durumu, inşa süreci, sosyal hayatı gibi konulara ilişkin haberlere rastlanmıştır. Sümerbank’ın kendi yayınlarından tesislerin tanıtımının yapıldığı yazılar ve bazı yerleşimleri ile ilgili haberlere ulaşılmıştır. Ayrıca fabrika ve yerleşimi ile ilgili, son dönemde yapılmış araştırmalar, tezler ve makaleler bulunmaktadır. Araştırma sürecinde incelenen diğer bir kaynak da Denizli’de 2004 yılından bu yana yayınlanan “Geçmişten Günümüze Denizli” adlı yerel dergidir. Dergide yer alan Sümerbank ile ilgili Süleyman İnan’ın “Denizli’de Sümerbank” ve Ömer Gökmen’in “Sümerbank” adlı metinleri araştırmanın temel kaynaklarından olmuştur.

Endüstriyel Mekân ve Kentsel Hafıza

Kentlerde endüstrileşme sürecinde ortaya çıkan yeni yapı türleri, biçimleri, inşaat metotları, malzemeleri ve tasarım yaklaşımları ile öne çıkan endüstriyel mekânların bir bölümü zaman içinde ekonomik ve politik nedenlerle terk edilmiş veya yıkılmıştır. Son dönemde ise endüstri mirası konusunun mimarlık gündeminde önemli bir yer tuttuğu ve çeşitli ortamlarda tartışmalara neden olduğu görülmektedir. “Endüstri mirası/ arkeolojisi” terimi zaman içinde mimarlık tarihi, ekonomi, koruma, sosyoloji gibi farklı disiplinlerin yaptığı çalışmalar ile daha geniş bir etki alanına sahip olmuştur. Tüm dünyada 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren işlevini yitiren endüstri yapılarının bir kısmının yıkılması ve kalanlar için sürdürülen koruma tartışmaları endüstri mirası konusunu uluslararası düzeye taşımıştır (Köksal, 2012). Bu amaçla 1978 yılında kurulan Uluslararası Sanayi Mirasını Koruma Komitesi (TICCIH: The International Committee for the Conservation of Industrial Heritage) endüstri mirası ile ilgilenen ilk kuruluşlardan biridir ve sanayi mirası sorunları ve korunması konularında çalışmaktadır (<http://ticcih.org>). 2003 yılında TICCIH üyelerinin katıldığı bir kongrede “endüstri mirası” sanayi süreçleri tarafından ya da bu süreçler için üretilmiş olan tarihsel, teknolojik, toplumsal, mimari ya da bilimsel değerler vb. tüm maddi ve maddi olmayan bulguları inceleyen disiplinler arası bir yöntem olarak tanımlanmıştır. Endüstri mirası kavramı üretimde yer alan en basit aletlerden en kapsamlı endüstriyel yerleşimlere uzanan, farklı ölçeklerdeki birçok fiziksel bileşen ile sosyal ve kültürel izleri de barındırmaktadır. Endüstri yapıları ve yerleşimleri bir yandan üretimi gerçekleştiren mekanik donanımları ve içinde yer aldıkları strüktürlerle

birlikte bir ülkenin sosyo-ekonomik ve mekânsal geçmişinin önemli göstergeleri olarak kabul görürken (Cengizkan, 2006), diğer yandan toplumların hafızasında endüstrileşmenin toplumsal yaşamdaki değişimlerinin izleri olarak yer almaktadır.

Günümüzde işlevini yitiren, atıl kalan endüstri yapıları ile kent ve toplumsal hafıza arasındaki ilişkinin gündeme taşıdığı yaklaşımlardan biri koruma olarak ortaya çıkmaktadır. Endüstri yapılarının korunmasında sadece kabuğun korunup yapının yeniden işlevlendirilmesi yerine onu anlamlı kılan sistem ve değerlerin korunması gündeme gelmektedir. Bu yaklaşım yalnızca fiziksel sürdürülebilirlikten öte endüstriyel mekânın kentle kurduğu ilişkiyi de yeniden değerlendirmeye almayı sağlamakta ve kentsel belleğin devamını olanaklı kılmaktadır. Endüstri mekânları ve kentsel hafıza arasındaki diğer bir yaklaşım ise yapıların yıkılması ile ilişkilenen tartışmalı bir duruma işaret etmektedir. Çeşitli nedenlerle üretim sürecini sonlandıran endüstri yapılarının yıkılması fiziksel olarak var olmama durumu oluştursa da kentteki olaylar ve değerler kolektif hafızada bir kayıp/amnezi durumu yaşanmadığı sürece endüstri mirası olarak varlığını sürdürmektedir.

Kentsel mekânda hafıza; gündelik yaşamda mekâna ilişkin algı, deneyim ve duyuların, mekân içinde geçen olaylar, ortam özellikleri ve yaşamla birlikte beyne kaydedilmesi olarak tanımlanabilir (Öymen Özak ve Pulat Gökmen, 2009). Yapılan araştırmada bellekte kalan mekânsal verilerin niteliğinin sadece fiziksel bir yapıdan oluşmadığı, içerisinde psikolojik, sosyal ve kültürel anlamları da içerdiği ortaya konmuştur. Hafıza kaybını önleyen ve sürekliliği olanaklı kılan hatırlama eylemi farklı ilişkiler kurması ve toplumsal açıdan belirli anlamlar üretmesi nedeniyle hafızanın hem bireysel hem toplumsal bir olgu olduğuna işaret etmektedir (Halbwachs, 2018). Assmann'a (2015) göre bu ortak hatırlama eyleminin gerçekleşebilmesi için mekâna ihtiyaç vardır. Kentin geçmiş ve bugününden izler taşıyan kentsel hafızanın çeşitli aktörler tarafından farklı araç ve yöntemlerle kenti var eden ve değerlerini ortaya koyan unsurlardan biri olarak öne çıktığı, kent mekânının nitelik ve özelliklerinin kentsel hafızanın oluşmasına, değişmesine veya kaybolmasına neden olduğu ileri sürülmektedir.

Kentsel hafızanın oluşumunda kentin kimliği, tarihi, kültürü ve karakteri gibi özgün durumlar birikerek hafıza deposu olarak kentsel hafızayı oluşturmaktadır (Abdula, 2019). Hafıza mekânları olarak da adlandırılan bu kavram hafızanın asıl mekânı olarak günlük yaşamı öne çıkarmaktadır (Nora, 2006). Önemli tarihi mekânlardan nesnelere, kelimelerden tören gibi etkinliklere kadar birçok şey bu kavram kapsamında değerlendirilmektedir.

Hafızanın yaşayan gruplar tarafından üretilen yaşamın kendisi olması nedeniyle anımsama ve unutmaya diyalektiğine açık, devamlı gelişim halinde bir kavram olarak kabul edilmektedir. (Nora, 2006). Hafıza geçmişin saklandığı yerdir ve korunması, anımsanması, yeniden konumlandırılması yoluyla yeniden üretilmesi geçmişle bir bağ kurmayı mümkün kılmaktadır (Halbwachs, 2019). Benzer bir biçimde kent hafızasının da söylem düzeyinde çeşitli yıkım ve inşalar ile kişilerin ve toplumların hafızası gibi unutan, hatırlayan, etkilenen, değişen ve bulanıklaşan bir yapısı olduğu ifade edilmektedir (Abdula, 2019). Bunlardan en kritik olanı ise kentteki tarihi yapı, heykel vb gibi çeşitli şeylerin yok edilmesi ile kentin hafızasını kaybetmeye başlamasıdır. Yapım ya da yıkımla yaşanan bu durum “yeni” ile “eski” olanın kurduğu sorunlu ilişkiden kaynaklanmaktadır ve kentte oluşan hafıza kaybı/amnezi durumu insanların da hafızasında kayıp olması riskini taşımaktadır (Çetken, 2011).

İşlevini yitiren endüstri yapılarının yıkılması ile ortaya çıkan kentsel belleğin yitimi kentin mekânsal ve toplumsal yaşamında bir süreksizliğe yol açar. Geijerstam'ın (2012) bireysel ve toplumsal bellek için birer sembol, metafor ve tutunma noktası ve geçmişin kaynağı, bir kültürel miras olarak tanımladığı endüstri mirasının kaybı, kentlerdeki mekânsal ve toplumsal izlerin, toplum bilgisinin, alışkanlıklarının ve deneyiminin gelecek nesillere aktarılmasında sorun yaşanmasına neden olur. Fiziksel olarak gerçekleşen bu yıkımın ardından kentsel hafıza anılar, belgeler ve çeşitli dokümanlar aracılığıyla yeniden inşa edilebilir. Zaman ve mekân bağlamında artık deneyimlenemeyen bu mekânlar ile ilgili kentsel hafızada bulanıklaşma, unutmaya ve hatırlama süreci ile birlikte mekânın yeniden üretimi tekrarlanarak söylemce biçiminde mitleştirilir.

Sümerbank Denizli İplik Fabrikası ve Kentsel Hafıza

Ülkemizde 1933 yılında kurulan Sümerbank Erken Cumhuriyet Döneminden itibaren farklı kentlerde tekstil, madencilik, selüloz, seramik ve kimya endüstrisinde önemli yatırımlar gerçekleştirmiştir. Bu yatırımlar ülkenin sosyal ve ekonomik olarak gelişme hedefinin bir parçası olmasının yanı sıra kentteki fiziksel çevrenin yeniden inşasında rol almıştır. Kayseri, Nazilli, Malatya gibi çeşitli kentlerde kurulan Sümerbank tesisleri, erken dönem örneklerinden itibaren, sosyal tesisleri ile çalışanlarına ve kentlilere yeni olanaklar sağlamıştır. Tesislerde üretim ve idari mekânlara ek olarak çalışanların geçici ya da daimi olarak kaldığı işçi ve yönetici konutları, sağlık yapıları, kreşler, spor alanları, kültür ve eğitim yapıları bulunmaktadır. Bu yönüyle döneminin

çağdaş üretim merkezlerinden biri olarak kente sağladığı ekonomik katkının yanında tesislerin geleneksel çalışma sistemi yerine mesai kavramını barındırması, meslek içi eğitimler ile verimli bir sistem kurgulamayı amaçlaması, çalışma saatleri dışında çeşitli kültür, spor ve eğlence etkinliklerine olanak sağlaması ile kentli için yeni bir yaşantının örneğini teşkil etmektedir.

50'li yıllardan itibaren yeni hükümet tarafından özel sektörün ön plana çıkarılmak istendiği göz önüne alındığında geç kalmış bir girişim olarak kabul edilen Denizli Sümerbank yatırımı erken dönem kamu örneklerinden farklılaşmaktadır. 1953 yılında açılan Sümerbank Denizli İplik Fabrikası kurumsallaşma ve işletme sistemi bakımından Sümerbank'ın ilk yatırımlarından edildiği tecrübe ile kurulmuştur (İnan, 2007).

Denizli merkezinde ve Buldan, Babadağ, Kızılcabölük gibi ilçelerinde geleneksel yöntemle dokumacılık yapılırken fabrika ölçeğinde bir tesisin açılması 1950'li yıllardan önce kentte gündeme gelmiştir. I. Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında planlanan, ülkenin çeşitli illerinde Sümerbank tarafından fabrikaların açılması sürecinde Denizli'de dokumacılık ile ilgili bir sanayileşme girişiminin öngörülmesi önemli gelişmelerdendir. 1932 yılında makine ve uzman işgücü temini konusunda işbirliği yapılan Sovyet uzmanlar Türkiye'ye gelmiş ve sanayi tesislerinin konumu ile ilgili araştırmalar yapmışlardır (Tekeli ve İlkin, 1982). Alan çalışması sonrasında heyetin hazırladığı raporda kurulacak iplik ve dokuma fabrikalarının işletilmesi için en önemli etkenin su olduğu açıklanmış ve öneriler mevcut su kaynaklarına göre sınıflandırılmıştır. Buna göre fabrika kurulması öngörülen ve alanda gözlem yapılan yerleri i) sanayi müessesesi kurulması ve ileride gelişmesi uygun olan yerler, ii) tek sanayi tesisi kurulması için uygun olan yerler ve iii) söz konusu sanayi yatırımı için yeterli su olmadığı için yatırım yapılması uygun olmayan yerler olmak üzere üç grupta değerlendiren raporda Sarayköy ilk gruptaki öneriler arasında yer almıştır. Denizli ise su bulunan, ama kısıtlı olması nedeniyle bir sanayi kuruluşunun yer alabileceği ikinci grupta Kayseri ve Malatya ile birlikte önerilen yerlerden biri olarak gösterilmiştir. Ek olarak su, hammadde, işgücü, inşaat malzemesi, ulaşım olanakları, kömüre uzaklık, ücretler, deprem riskini göz önüne alarak hazırlanan raporlar sonucunda pamuklu fabrikaların Nazilli ve Kayseri'de kurulmasına ve üçüncü fabrika için yer araştırmalarının sürdürülmesine karar verilmiştir (Tekeli ve İlkin, 1982).

Sümerbank'ın fabrika kurmak için Denizli yerine Nazilli'yi seçmesinin ardından bu olay bir kayıp olarak yerel gazetelerde yer almıştır. Sonraki yıllarda tekrar bir fabrika kurulması gündeme geldiğinde yerel basın bu durumu yakından takip ederek konuya ilişkin haberler yayınlamıştır. Yeni Denizli

Gazetesi'nde, Denizli'de Sümerbank tarafından kurulan fabrika ile ilgili ilk haber 1945 yılında yer almıştır. 1945 yılında İktisat Bakanlığı tarafından özel girişimlerin desteklenmesinin yanı sıra devlet eliyle büyük ölçekli yatırımların yapılacağı ve Sümerbank tarafından altı farklı kentte fabrika ve tesislerin kurulacağı ilan edilmiştir. Bu kapsamda ilk yatırımın Denizli'de 20 bin iğli ve 200 tezgahlı bir iplik ve bez fabrikasının kurulması ile gerçekleştirileceği yerel gazetelerde yer almıştır ("Şehrimizde Sümerbank tarafından ...", 1945, s.1). Ancak teknik incelemeler sonucunda kurulması planlanan fabrika için kentte yeterli elektrik olmaması nedeniyle yatırımın başka bir yerde gerçekleştirilmesi gündeme gelmiştir ("Saygılarımız halkla temas ...", 1945 s. 1).

Şekil 1. Sümerbank'ın Denizli'de bir fabrika kurması ile ilgili haberler
(Kaynak: Yeni Denizli Gazetesi Arşivi)

Sümerbank fabrikalarından birinin Denizli'de inşa edilmeme konusu uzun süre kent gündeminde yer almış ve Yeni Denizli Gazetesinde konu ile ilgili çeşitli haber ve görüş yazıları yer almıştır. Konu ile ilgili yapılan etütlerin ilgili makamlara sunulması için Vali Cevat Ökmen önderliğinde bir heyetin Ankara'ya gitmesine ve fabrikanın Denizli'de inşa edilmesi konusunda hükümet ve şirket yöneticileri ile görüşmesine karar verilmiştir ("Heyetimiz Ankara'ya gidiyor", 1946, s.1). Denizli'de yapılacak fabrika için yapılan etütlerde gerekli hammadde ihtiyacının bölgede yetişen pamuklardan elde edilebileceği, kentte bulunan su kaynaklarından fabrika için gerekli enerjinin sağlanabileceği, Denizli ekonomisinde dokumacılığın yeri düşünüldüğünde fabrikanın işçi bulma ve fazla ipliğin kullanılması konularında problem yaşamayacağı belirtilmiştir ("Ankara'ya gidecek heyetten ...", 1946, s. 1). Heyetin gönderilme kararından yaklaşık altı ay sonra Vali Hüdai Karataban, Fehmi Cillov, Hamdi Toksöz ve Osman Bayraktar'dan oluşan heyet Ankara'ya gitmiş, Denizli milletvekillerinin de katılımı ile dönemin Ekonomi Bakanı ile görüşerek olumlu bir yanıt ile kente dönmüşlerdir ("Ankara'ya gönderilen heyet", 1946, s. 1). Görüşmelerin ardından kentteki elektrik probleminin çözümü için Gökpınar Hidro Elektrik Santrali'nde çalışmalar hız kazanmıştır

(“Hidro elektrik müteahhidi ...”, 1947, s. 1). İplik fabrikasının Denizli’de kurulmasına karar verilmesi ile 1948 yılı Ağustos ayında Sümerbank yetkilileri Denizli’ye gelerek alanda incelemeler yapmış ve tesis için uygun yerleri tespit etmeye çalışmışlardır (“Bir heyet şehrimize ...”, 1948, s. 1).

Böylece 5 Kasım 1949 tarihinde sermayesi büyük ölçüde Sümerbank’ın kendi öz kaynaklarından sağlanan Denizli İplik Fabrikası’nın temeli atılmıştır. Törene dönemin başbakanı Şemsettin Günaltay ve Denizli milletvekilleri katılmıştır. Fabrikanın 113 bin metrekare alan üzerinde inşa edilmesi, 15.080 iğlik olması ve yılda 17 bin ton pamuk ile 15 bin ton iplik üretmesi planlanmıştır (“İplik fabrikasının temeli ...” 1949, s. 1).

Şekil 2. Denizli Sümerbank İplik Fabrikası’nın temel atma töreni haberi
(Kaynak: Yeni Denizli Gazetesi Arşivi)

1952 yılı ağustos ayında fabrikaya makineler getirilmeye başlanmıştır (“Sümerbank İplik Fabrikasının ...”, 1952, s. 1). Makinelerin montajı ile fiilen çalışmaya başlayan Sümerbank Basma Sanayi Müessesesi Denizli İplik Fabrikası 6 Kasım 1953 tarihinde resmen açılmıştır (“Sümerbank İplik Fabrikası ...” 1953, s. 1).

Şekil 3. Denizli Sümerbank İplik Fabrikası’nın açılışı, 6 Kasım 1953
(Kaynak: Yeni Denizli Gazetesi Arşivi; İnan, 2007, s. 31)

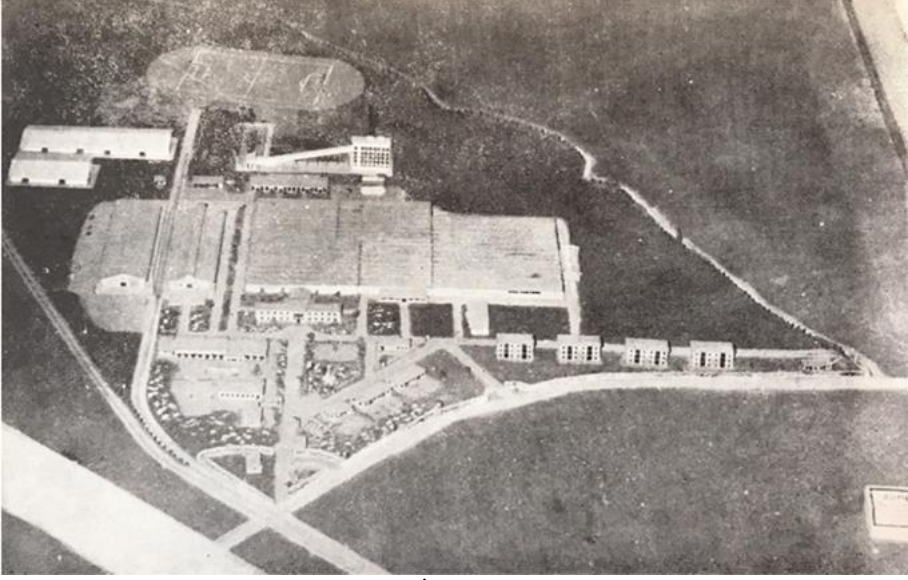
İzmir Basma Sanayi Müessesesi'ne bağlı olarak üretime başlayan tesis 22 Eylül 1956 tarihinde üretim kapasitesini artırmak için genişletilmiş ve 1963'te Birinci Beş Yıllık Plan kapsamında tesise dokuma ünitesi eklenmiştir. Entegre bir tesise dönüşen fabrika Denizli Bez Fabrikası olarak anılmaya başlanmasının ardından 1976 yılında İzmir Basma Sanayi'den ayrılarak "Denizli Pamuklu Sanayi Müessesesi" adıyla idari bir özerklik kazanmıştır (İnan, 2007). Yaklaşık 1500 işçi kapasitesiyle çalışan tesis 1980'li yılların ikinci yarısına kadar kentteki en çok işçi istihdam eden kurum olma özelliğini sürdürmüştür (Çezik, 2014). 1989 yılında tekrar işletme statüsüne geçerek "Denizli Pamuklu Sanayi İşletmesi" adını alan fabrika 2 Mart 1998 tarihinde özelleştirilmiştir.

Şekil 4. Denizli Sümerbank İplik Fabrikası'nı ek bina için yapılan temel atma töreni, 22 Eylül 1956 (Kaynak: Yeni Denizli Gazetesi Arşivi; İnan, 2007, s.32-33)

Sümerbank Denizli İplik Fabrikası ve Kentsel Mekân

Fabrika mevcut kent yerleşiminin kuzey batısında konumlanarak güney batısında İzmir Otoyolu ve güney doğusunda Çal Caddesi ile ona paralel Ege Bölgesi'ni kat eden demiryolu hattı ve bu hattın aynı zamanda son durağı olan istasyon ile sınır oluşturan 159 dönümlük bir arazi üzerinde inşa edilmiştir. Üretim mekânları yerleşkenin merkezinde yer alırken İzmir yolu tarafında lokal, misafirhane, havuzlu yemekhane, pamuk ambarı, barakalar; kuzeyde toprak futbol sahası bulunmaktadır (İnan, 2007). İşçi konutlarının bulunmadığı yerleşimde Çal Caddesi'ne paralel mevkide idareci ve şeflerin kaldığı lojmanlar dört adet apartman ve beş adet tek katlı konut olarak inşa edilmiştir. Demiryoluna yakın konumda bulunan ana kapısının dışında belediye otobüslerinin beklediği bir alan ve "İstihlak Kooperatifi" yer almaktadır. Sümerbank çalışanlarınca kurulan bu kooperatif günlük gıda ve ihtiyaç malzemelerinin satıldığı bir yerdir (Gökmen, 2017). Yerleşimin ana kapısından bekçi kontrolünde geçiş sağlanırken üretim ile ilgili transferi sağlayan nakliye kamyonlarının kullandığı giriş lojmanlar tarafında, Eski Çal Caddesi üzerindedir.

Şekil 5. Denizli Sümerbank İplik Fabrikası yerleşiminin maketi
(Kaynak: Cumhuriyet'in 50. Yılında Sümerbank, s. 65)

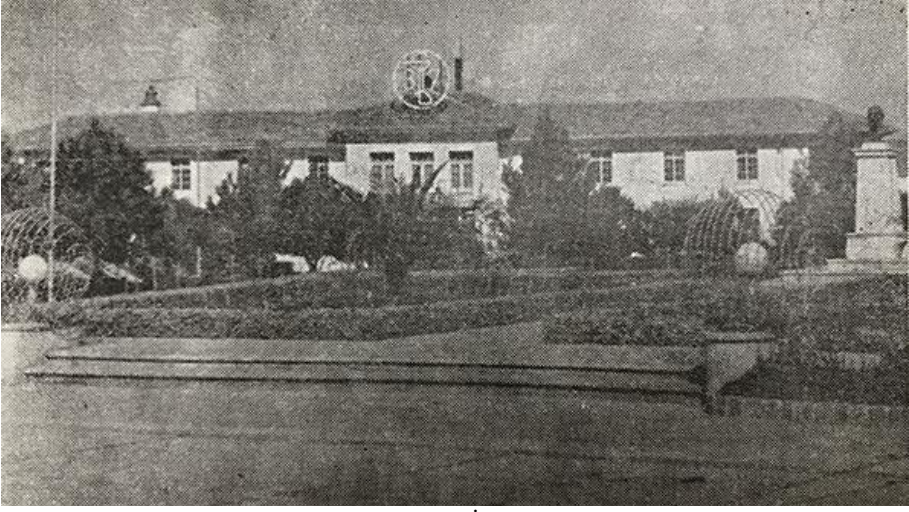
Denizli’de süregelen geleneksel dokumacılığın endüstrileşme sürecini tetikleyen ve bu konuda yol gösterici konumda yer alan fabrika kentlinin gündelik yaşamının değişmesinde ve kentsel mekânın yeniden üretiminde rol alması yönüyle kentin gelişiminde önemli bir yer tutmaktadır. Kentteki elektrik probleminin çözülmesi bu önemli gelişmelerden biridir. Sümerbank fabrikanın üretime başlaması ile neredeyse kent elektriğinin tümü fabrikaya verilmiştir (İnan, 2007). Sümerbank ile yapılan protokolde fabrikanın elektrik enerjisinin belediye tarafından sağlanacağı kararı alınmıştır (“Belediye Sümerbank’la elektrik ...”, 1950, s. 1). Bu karar doğrultusunda Gökpınar Elektrik Üretim Santrali’nde 1948 yılında başlayan çalışmalar hız kazanmış ve fabrikanın üretime başlamasından sonra 1954’te Gökpınar Elektrik Santralinin ikinci kısmı Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından törenle açılmıştır (“Devlet Reisimiz Celâl ...”, 1954, s. 1). Böylece kentteki küçük atölyelerde makineleşme sürecinin hızlanmasının yanı sıra daha çok eve elektrik ulaşması da sağlanmıştır. Bu yönüyle hazırlığı yıllar öncesine uzansa da kentin elektrik sorununun çözülmesinde Sümerbank itici bir güç oluşturmuştur (İnan, 2007).

Şekil 6. Gökpınar Elektrik Üretim Santrali ile ilgili haberler
(Kaynak: Yeni Denizli Gazetesi Arşivi)

Erken dönem Sümerbank yerleşimlerinden farklı olarak, Denizli’de işçi lojmanlarının olmaması kentte fiziksel olarak başka bir önemli gelişmeye neden olmuştur. Fabrika çevresinde oluşan Sümer Mahallesi ile kentin sınırları yeniden belirlenmiştir. 1960’lı yıllarda dokuma bölümünün de devreye girmesi ile daha fazla işçi ihtiyacı oluşan fabrikada çalışmak için çoğunluğu Afyon olmak üzere çevre illerden Denizli’ye göç edenler olmuştur (İnan, 2007). İlçelerden ve başka illerden fabrikada çalışmak için Denizli kent merkezine gelenler zamanla yerleşkenin çevresinde yeni bir konut mahallesi oluşturmuştur. Denizli için o yıllarda yeni bir toplumsal durum olarak karşımıza çıkan işçi sınıfı konutlarının yer aldığı Sümer Mahallesi fabrikanın üretimini sonlandırdığı yıllara kadar varlığını sürdürmüştür.

Sümerbank Denizli İplik Fabrikası’nın kent ve kentli için birçok gelişmeye sahne olduğu ifade edilmektedir. Üretim ile ilgili birçok araç-gereç ile birlikte merkezi ısıtma sistemi, çocuk parkı, çevre ve bahçe düzenlemesi gibi fiziki ve mekânsal düzenlemeler kentte ilk olarak Sümerbank yerleşkesinde gerçekleştirilmiştir (Gökmen, 2017). Gül vb. çeşitli çiçekler ve planlı olarak dikilen yüzlerce ağacın bakımından sorumlu bahçıvanların görev aldığı yerleşkede fide yetiştirilmesi için bir sera yapılmıştır. Kentlinin gündelik yaşamındaki yeni durum ve olgular ile karşılaşmasını olanaklı kılan bu gelişmeler kentin diğer mekânlarında da çeşitli düzenlemelerin önünü açmıştır.

Şekil 7. Denizli Sümerbank İplik Fabrikası yerleşkesi
(Kaynak: Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergisi, Temmuz 1961, s. 25).

Sümerbank Denizli İplik Fabrikası ve Sanayileşme Süreci

Sümerbank Denizli İplik Fabrikası kentin sanayileşme sürecinde hammadde temini, bilgi ve tecrübe aktarımı, nitelikli iş gücü oluşması, kredi ve makine sağlanması gibi gerekli konularda kente katkı sağlamıştır. Fabrikada dokumadan önce iplik üretme faaliyetinin başlamasının Denizli sanayileşmesi özelinde önemli bir yeri bulunmaktadır. İplik fabrikası üretimi ile Denizli’de yüzyıllardır sürdürülen geleneksel dokumacılık yaparak ham bez dokuyan atölyelerin iplik ihtiyacının karşılanması amaçlanmıştır (İnan, 2007). Bölgede yeterli pamuk üretimi olmasına rağmen dokuma tezgahlarının en büyük problemlerinden biri olan iplik yetersizliğini gidermek üzere kooperatifler kurulmuş, ancak çözüm sağlanamamıştır. Sümerbank İplik Fabrikasının faaliyete geçmesi ile atölyelerin hammadde ihtiyacını karşılaması kolaylaşmıştır. Ayrıca iplik fabrikası kentte pamuğun temizlendiği/işlendiği daha çok çırçır fabrikasının açılmasını olanaklı kılmıştır. Üretimi sürdürdüğü dönemde Denizlili tekstilciler tarafından bir okul olarak kabul edilen fabrika, dokumacılık alanında kalifiye eleman yetişmesine öncülük etmiş, makine temini ile üretim yöntemlerinin geliştirilmesini sağlamış ve bu alanda yatırım yapmak isteyen yerel girişimcileri desteklemiştir. Ayrıca 1956 yılında fabrikanın üretim kapasitesinin artırılması kararı Denizli Mensucat Sanayii Türk Anonim Şirketi’nin kurulmasını olanaklı kılmıştır. İlave edilen üretim birimlerinin sermayesinin %85’inin bu şirkete ait olması kentte dokuma alanında gerçekleştirilen önemli ve ilk büyük ölçekli yatırımlardan biri olarak kabul edilmek-

tedir (“Sümerbank inşaatı hızla ...”, 1957, s. 1). Sonuç olarak Denizli’de geleneksel yöntemlerle üretim yapan dokumacılar Sümerbank yetkili ve çalışanlarının öneri ve dolaylı desteği ile tekstil sektöründe orta ve büyük ölçekli yatırımlar yapmaya başlamıştır (İnan, 2007).

Sümerbank Denizli İplik Fabrikası ve Toplumsal Yaşam

Fabrikanın kurulmasıyla kentin toplumsal yaşamında işçi sınıfının oluştuğu görülmektedir. İşçilerin çoğunun Denizli ve çevresinden olduğu ve ilkökul eğitimi aldığı bilinmektedir. İşçilerin yaptıkları işe göre bir hiyerarşinin kurulduğu fabrikada “Teknik Nezaretçiler” (teknisyen, ustabaşı ve ustalar) genellikle Erkek Sanat Enstitüsü mezunlarından oluşmaktadır. Fabrikada cinsiyet ayrımı olmasa da kadın işçiler daha çok fitil, vater ve bobin gibi fiziksel olarak daha az güç aranan birimlerde görev almıştır. Fabrikada işçiler “vardiyalı” ve “devamlı gündüzlü” sistemi ile çalışmışlardır. Çoğunluğu kırsal kökenli olan işçiler tesiste iyi çalışma koşulları ve düzenli gelir sistemi ile görev yapmışlardır (İnan, 2007).

İşçiler 1951 yılında kurulan Türkiye Tekstil, Örne ve Giyim Sanayi İşçileri Sendikası (TEKSİF)’na üye olmuşlardır. Sendika kentte işçilerin haklarını koruma amaçlı çalışmalar yapan ilk işçi örgütü olma özelliği taşımaktadır. Sonraki yıllarda fabrikada “Sümerbank İşçi ve Memurları Yardım Derneği”, “Sümerbank Denizli Bez Fabrikası İşçi ve Memurları Tutum ve Dayanışma Derneği”, “Sümerbank Bez Fabrikası Memurları Yapı Kooperatifi” gibi çeşitli sivil toplum kuruluşlarının faaliyet halinde olduğu görülmektedir (“İzmir Basma Sanayii ...”, 1970, s. 30).

Şekil 8. Denizli Sümerbank İplik Fabrikası çalışanları (Kaynak: Gökmen, 2017, s. 6-7)

Sümerbank Denizli İplik Fabrikası ve Sosyal Etkinlikler

Denizli Sümerbank Fabrikası yerleşimi kentin ekonomik anlamda beklentilerinin yanında sosyal ve kültürel açıdan kente katkı sağlamış, çeşitli spor

etkinlikleri, tiyatro oyunları, sinema, düğün, bayram merasimleri ve konferanslara ev sahipliği yapmıştır. Fabrikanın sosyal birimlerinde halka açık ve kendi mensuplarına yönelik kullanımların olduğu bilinmektedir. Kentlinin kullanımına açık olan fabrikanın yemekhanesi Eski Halkevi salonunun küçük ve bakımsız olması nedeniyle 1950 ve 60'lı yıllarda Denizli'de tek büyük kapalı toplantı salonu olarak hizmet vermiştir (İnan, 2007). Sümerbank salonu yılbaşı ve Cumhuriyet balosu gibi çeşitli kutlamaların yapıldığı, önemli konuklar için davetlerin verildiği bir yer olmuştur ("Valimiz şerefine Sümerbank ...", 1954, s. 1; "Yılbaşı Balosu", 1954, s. 1; "Cumhuriyet Balosu", 1957, s. 1).

Fabrikanın kuruluş gününde her yıl yapılan kutlamalarda salon bir kutlama mekânı olarak kullanılmış ve fabrika çalışanlarının düzenlediği konser, tiyatro oyunu gibi çeşitli etkinlikler burada gerçekleştirilmiştir ("Sümerbank Denizli İplik ...", 1956, s. 1; "Sümerbank Denizli İplik ...", 1957, s. 1; "Sümerbank gecesi neşeli ...", 1958, s. 1).

Şekil 9. Sümerbank Denizli İplik Fabrikası'nın açılış yıldönümü kutlama haberleri (Kaynak: Yeni Denizli Gazetesi Arşivi)

Yaz aylarında ise kutlamalar ve etkinlikler için içinde havuzu bulunan bahçenin kullanıldığı belirtilmektedir. Hem fabrika çalışanları hem de kent sakinlerinin kullanabildiği bu mekânda düğün, balo gibi çeşitli etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Orkestra için bir platform ve önünde dans pisti bulunan bahçede yapılan eğlencelerde genellikle fabrika çalışanları tarafından kurulan "Genç Sümer Caz" müzik grubu sahne almıştır (Gökmen, 2017). Bir alto saksofon, bir trompet, bir klarnet ve bateriden oluşan grubun kantinde yaptığı

provalar bile kentteki ve yerleşkedeki gençler için bir eğlence kaynağı olmuştur (Gökmen, 2017).

Şekil 10. Sümer Caz Takımı (Kaynak: Gökmen, 2017, s. 9; Yeni Denizli Gazetesi Arşivi)

Denizli Sümer Sporun voleybol, futbol, güreş, basketbol, atletizm, bisiklet ve voleybol dallarında takımları olduğu bilinmektedir (Durmuş, 1971). Ancak Denizli fabrikası çalışanlarının oluşturduğu Sümerbank Serbest Güreş Takımı, Genel Müdürlüğü temsilen katıldığı çeşitli müsabakalarda uluslararası başarılar elde etmesi nedeniyle kent halkı için ayrı bir öneme sahiptir. Güreşe ilginin yoğun olduğu 50'li ve 60'lı yıllarda Sümerbank salonunda düzenlenen müsabakalar ile ilgili duyurular ve haberler gazetelerde yer almaktadır.

Ortada kurulan yüksekçe bir platform ve çevresinde dizilen seyirci sandalyeleri ile düzenlenen salonda kent halkının da yoğun ilgi gösterdiği pek çok güreş turnuvası gerçekleştirilmiştir (Gökmen, 2017). Bursa Merinos Güreş takımı gibi diğer kentlerdeki Sümerbank fabrika çalışanlarından oluşan takımlarla düzenlenen ulusal karşılaşmaların yanı sıra bu salonda Denizli Sümer Güreş Takımı ile İsveç, Finlandiya, Japonya Güreş Takımları arasında uluslararası müsabakalar da yapılmıştır. ("Fin Milli Takımı ... ", 1954, s. 1; "İsveç-Denizli Güreş ... ", 1955, s. 1; "Bursa Merinos Güreş ... ", 1955, s. 1; "Japon Güreş Takımı ... ", 1957, s. 1).

Şekil 11. Denizli Sümerbank Güreş Takımı ile ilgili haberler
(Kaynak: Yeni Denizli Gazetesi Arşivi)

Bayram Şit, Hasan Güngör gibi tanınan güreşçileri barındıran bu takım 1955-65 yılları arasında önemli başarılar elde etmiştir. Sporcuların fabrikanın işçi kadrosunda yer alması ile dönemin şartları doğrultusunda sporculara maddi anlamda destek de sağlanmıştır (“İplik Fabrikası pehlivanlarımıza ...”, 1954, s. 1). Fabrikadaki spor tesisleri kendi çalışanlarının kullanımı yanında kentteki diğer kulüpler tarafından da kullanılmıştır.

Fabrikanın sosyal birimlerinde sadece kendi personeli için çeşitli film, tiyatro gösterimleri gerçekleştirilmesinin yanı sıra kentlilerin de katıldığı Ağaç Bayramı, Çocuk Günü kutlamaları gibi çeşitli etkinlikler düzenlendiği görülmektedir (“Ağaç bayramı çok ...”, 1954, s. 1; “Sümerbank Fabrikasında çocuk ...”, 1958, s. 1). Sümerbank ile kentliyi bir araya getiren etkinliklerden biri de Yerli Malı ve Tutum Haftasında yapılan etkinliklerdir. Bu kutlamalar kapsamında kentteki çeşitli okullardan öğrenciler için toplu fabrika gezisi yapılmış, fabrikadaki üretim süreci anlatılmıştır (Bilgiç, 1979). Ayrıca Sümerbank Denizli İplik Fabrikası yöneticileri Sümer İlkokulu’nun ısıtma ve bakımını üstlenme, Denizli Yetim, Aciz ve Muhtaçları Koruma Vakfı’nda sosyal durumlara öncülük etme görevlerini de üstlenerek kente sosyal anlamda katkıda bulunmuşlardır.

Kız Meslek Lisesi ile Pamukkale Ortaokulu Müessesemizi gezerken

Şekil 12. Denizli Sümerbank Güreş Takımı ile ilgili haberler

(Kaynak: Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergisi, Ocak-Şubat 1979, s. 11)

Sümerbank Denizli İplik Fabrikası'nın Dönüşümü ve Yıkımı

1980'li yıllardan itibaren değişen ekonomik koşullar ve uygulanan devlet politikaları nedeniyle yenilenemeyen Sümerbank tesisi özel sektörle rekabet edemez duruma gelmiştir (Çezik, 2014). 1987 yılında Sümerbank'ın özelleştirilmesi kararı alınmasından sonra Sümerbank Denizli Pamuklu Sanayi İşletmesi 1998 yılında özel bir tekstil firmasına satılmıştır. 2006 yılında tekrar el değiştiren fabrika yerleşimi için alandaki yapıların yıkılarak yerine konut, otel, AVM ve hastaneden oluşan bir yapı grubunun inşa edilmesi önerilmiştir (TBMM 22. Dönem 5. Yasama Yılı 24. Birleşim 28 Kasım 2006 tarihli tutanağı). Yapıldığı dönemde kent çeperinde yer alan yerleşkenin kentin gelişimi ile merkezde kalması nedeniyle bulunduğu arazisinin değer kazanmış olması bu kararın alınmasında etkili olmuştur. Bu karar sonrası yapılan ilk itirazlar sonucunda 2007 yılında alandaki yaklaşık 55 dönümlük koruluğun kamulaştırılması sağlanmıştır (Çezik, 2014). Ancak imar planında sanayi alanı olarak gösterilen bölgede plan tadilatları yapılarak söz konusu projenin inşa edilme kararı sürdürülmüştür. Mimarlar Odası Denizli Şubesi öncülüğünde düzenlenen ve çeşitli siyasi parti il başkanları, meslek odaları ve sivil toplum kuruluşlarının katıldığı bir toplantıda Sümerbank arazisine yapılmaya başlanan proje tartışmaya açılmıştır. Ayrıca bir Denizli milletvekili tarafından 31 Ekim 2006 tarihinde Meclis'e soru önergesi verilmiştir. Projeye itiraz eden bu öner-

ge ile düzenlenen toplantıların içeriğinde yapılan plan tadilatları, ihale koşulları, proje detayları gündeme getirilmiştir. Arazinin kullanımı odağında geliştirilen eleştirilerde Denizli sanayileşme ve kentleşme sürecinde önemli bir role sahip olan fabrika yapılarının yıkılması ile kaybedilen endüstri mirasından ve dolayısıyla bu durumun kent belleği yitimine sebep olabileceği ile ilgili bir tartışma başlığına basında rastlanmamaktadır. Sonuç olarak yapılan itirazlara ve açılan davalara rağmen yerel yönetimin de desteklediği proje kapsamında inşa edilen Sümerpark Alışveriş Merkezi 2011 yılında açılmıştır. Günümüzde üç konut blokunun inşaatı tamamlanırken alanda bir de okul bulunmaktadır.

Şekil 13. Denizli Sümerpark AVM ve Konut Projesi (Kaynak: <http://www.peragyo.com>)

Tartışma ve Sonuç

Kentler hafızalarda yer edinen anıların mekânı olurken yeniden hatırlanan ve belirli bir anlam ifade edenler kentsel hafızanın yeniden üretilmesini sağlar. Bu döngü unutma/hatırlama ikilemi ile zamanla tekrarlanarak ve aktararak süreklilik içinde kentsel hafızada bir birikim oluşmasını olanaklı kılar. Kentte gerçekleşen bir yıkım ise bu süreci sekteye uğratarak kentsel hafızada bir kopukluğa yol açabilir veya yönünü değiştirerek bambaşka bir tarih yazımının kaynağı haline gelebilir. Yeniden deneyimlemenin ya da orada bulunma ile ilgili yeni anıların oluşturulamadığı bu durumda hatırlananlar ve unutulmalar ile kentsel hafıza yeniden inşa edilir. Anımsatıcı görevindeki somut ve soyut her öge hatırlama ve hatırlatma konusunda çeşitli tanıklar olarak kentsel hafızanın sürekliliğinde rol oynarlar. Bunların yitimi ise kentsel hafızada krizle sonuçlanan bir kayıp/boşluk oluşturma riskine sahiptir. Bu nedenle fiziksel olarak yitirilmiş bile olsalar unutma ve hatırlama eylemleri ile yeniden inşa edilen bir süreç ile kentsel hafızanın sürekliliğinin sağlanması mümkün görülmektedir.

Endüstri yapıları özelinde konu ele alındığında inşa edildikleri süreçte kentsel mekânda değişikliklere neden olması ve üretim sürecinde oluşturduğu yeni toplumsal durum nedeniyle bu yapılar kent tarihinde, kimliğinde, karakterinde ve dolayısıyla kent hafızasında önemli bir birikim sağlamışlardır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren endüstri yapılarından bazıları üretim sürecini tamamlamaları nedeniyle işlevsiz kalınca yıkım ya da yeniden işlevlendirme gibi konular çeşitli kentlerde önemli bir tartışma gündemi oluşturmuştur. Endüstri yapılarının çoğunlukla geniş araziler içinde yer alması ve zamanla bu alanlar ile kent merkezi arasındaki mesafenin azalması koruma ile ilgili başka bir sorunu ortaya çıkarmaktadır. Ülkemizde bu tartışmalar çeşitli toplantılarda dile getirilirken bir yandan da endüstri yapıları ve çevresi ile ilgili güncel durumun değerlendirilmesinde yerleşkenin tek seferde dönüştürülmeye çalışıldığı ve bu süreçte de kent hafızası ve kültürel miras kavramlarının göz ardı edildiği örnekler bulunmaktadır. Denizli kenti gündeminde endüstri mirası olarak yeri ve kentin sosyal yaşamındaki olumlu katkıları irdelenmeden, kentsel bellekle ilişkili bir tartışma zemini oluşturulmadan Sümerbank Denizli İplik Fabrikası yıkılmıştır.

Fabrikanın aktif olarak çalışmayı sonlandırması ve bunun ardından gerçekleştirilen özelleştirmeler sonucunda yerleşimde yer alan tüm yapıların yıkılması Sümerbank Denizli İplik ve Dokuma Fabrikası'na dair kentteki mekânsal izleri silmiştir. Kent endüstri yapılarının mekânsal olarak yıkımını/yok oluşunu birer amnezi (hafıza kaybı) olarak biriktirirken çeşitli tanıklar aracılığıyla gerçekleşebilen hatırlama ve unutmaya eylemleri ile söz konusu mekânların kentsel hafızadaki yerine işaret etmek mümkündür. Hatırlamak için en önemli tanıklardan biri olan mekânın kaybedilmesi kent hafızasına geri döndürülemez bir zarar vermiştir. Aynı zamanda diğer önemli tanıklardan olan o döneme şahitlik etmiş insanların da sayılarının zamanla azalması bu tesise dair hafızanın giderek zayıflamasına neden olmaktadır. Günümüzde kent hafızasına dair yeniden üretimin azalması gibi görünse de gelecek nesiller için bu durum belirli bir dönemin önemli bir yapı grubunun kent hafızasında hiç yeri olmama gibi daha kritik bir sonuca ulaşma riskini barındırmaktadır. Bu noktada hatırlamaya olanak sağlayan tanıkların süreklilik içinde gündeme gelmesi önemli gibi görünmektedir.

Söz konusu fabrika özelinde konuyu ele aldığımızda fabrika yıkılmış ve oraya ait anıları olan insanlar azalmış olmasına rağmen unutmaya sürecinin ön plana çıktığı düşünülen fabrikanın kentsel hafızadaki sürekliliği için çeşitli hatırlatıcıları izleyerek hatırlama eylemi ile hafızanın yeniden inşa edilmesi mümkün görülmektedir. Özellikle yerel basında anıların yer aldığı çeşitli

metinlerde izleri sürülebileceği gibi kentte birikemeyen geçmiş, anılar aracılığıyla hafızada bir imgeler yığına dönüşmekte, yeni bir gerçeklik üretmekte ve mitik bir kentsel söyleme dönüşmektedir. Arşivlerden elde edilen haberlerde de ilk örnekleri görüldüğü gibi kentteki sanayileşme süreci için yol gösterici, eğitici, destekleyici rolü nedeniyle bir okul gibi hatırlanması mite dönüşen kentsel söylemlerden biridir ve bir kimlik inşasına da işaret eden bu okul olarak hatırlama tercihi 70'li yıllarda Denizli'de tekstil alanında önemli yatırımlar yapan girişimciler tarafından çeşitli platformlarda dile getirilmiştir. Diğer yandan fabrika yerleşiminin içindeki sosyal olanaklar ile modern yaşamın temsili olarak görülmesi de bir diğer mitlerden biridir. Fabrika açılmadan önce bile gazete haberlerinde, yerleşimde yer alması istenen sosyal mekânlardan bahsedilmesi, uzun yıllar kentlinin yerleşimdeki kültür, spor ve eğlence mekânlarını kullanması bu modern yaşam söylemlerini güçlendirmektedir.

Fabrika kentsel hafızada bir yandan çeşitli belgelerde bu söylemleri sürdürürken çalışmayı durdurması sonrasında ise kentsel mekânda unutmaya üzerine bir yaklaşım ile karşılaşmıştır. Artık faaliyetini durduran fabrika yapısı ve yakın çevresi kent için metruk bir yer olarak tarif edilmeye başlanmış ve dönemin yöneticilerinin tarif ettiği haliyle "iyi virüs" olarak görülen yeni proje ile kentin bu tekinsizlik halinden kurtulacağı vaat edilmiştir. Bu nedenle diğer kentlerdeki benzer birçok yapı örneğinde de karşılaşıldığı gibi unutmaya lehine işleyen süreçler içinde kentsel hafızanın sürekliliği için hatırlamaya yer açılmalı, hatırlatıcıları ve onları inşa edici mekanizmaları var edip görünür kılarak hafızanın yeniden inşa süreci ve ortamı sağlanmalıdır.

Extended Abstract

Industrial Space and Urban Memory; An Evaluation over Sümerbank Spinning Factory in Denizli

*

Dilek Avsan
ORCID: 0000-0002-7187-0404

Gülçin Pulat Gökmen
ORCID: 0000-0003-1854-7525

Işıl Uçman Altınışık
ORCID: 0000-0002-0217-6443

Cities exist by accumulating memories of their inhabitants as well as their physical conditions. In this general situation, which is formed by the things accumulated/lost in the city and the things remembered/forgotten by their inhabitants about the city, indicates the formation of urban memory. In this context, while a city can be accepted as a physical extension of the memories in the reminiscence of citizen, it also gains importance as a reality in which memories are established and fed. Memories established over time using the tools of the city and the visibility of its physical accumulation create an original identity of the city and allow for the development of a sense of belonging towards the living environment of the citizen. Thus, the establishment of collective memory through objects and places makes it possible to generate a city beyond the fictions of the actors who physically construct the city. This study, carried out within this framework, aims to read the urban memory through the industrial space with the example of the Sümerbank Spinning Mill in Denizli. Reading the establishment, which could not survive physically due to its demolition at the end of the privatization process, through the urban memory finds meaning in terms of understanding the continuity of the industrialization process in Denizli. Therefore, the texts in the study, including interviews, news and opinion letters have traced the memories of the city and citizens about the Sümerbank Spinning Mill in Denizli.

Qualitative research methods were used in the study, and the literature and archives were searched to obtain data. The narratives in local newspapers and magazines were reviewed. There have been reports in local newspapers on issues such as construction process, physical condition, and social

life about the settlement of Denizli Sümerbank Factory. Also, articles on the promotion of the facilities and news about some of their settlements were reached from Sümerbank's own publications. In addition, there are recent researches, theses and articles about the factory and its settlement.

According to these data, Denizli Sümerbank investment, which is regarded as a late initiative considering the public investments made in various industries in numerous cities during the early Republican period, and the fact that the new government intended to feature the private sector beginning in the 50s, differs from the public examples of the earlier periods. Sümerbank Denizli Spinning Mill, which started production in a period when Sümerbank was more experienced in terms of institutionalization and operating systems due to its first investments, was opened in 1953 and it reached a capacity of approximately 1500 workers with the addition of a weaving unit in 1963. It remained the institution that employed the most workers in the city until the second half of the 1980s. For this reason, this plant, which included not only production facilities but also social, cultural and sports areas and which was considered as the most important public investment in the city, was an important industrial structure during the industrialization process of Denizli. The mill, which triggered the industrialization process of the traditional textile industry in Denizli as a guide in this field, has an important place in the urban memory as it played a role in the change of the daily lives of the citizens and the reconstruction of the urban space. These changes also include the opening of the Gökpınar Power Plant for electricity, which was an unsolved problem in Denizli for a long time, one year after the mill started production. While this facilitated the mechanization process in small workshops in the city, it also ensured that electricity reached more houses.

Furthermore, raw material requirements, one of the biggest problems of weaving machines, were met by yarn production in the mill and led to the opening of more ginneries in the city. The plant, which was considered as a school by the textile manufacturers in Denizli during its production period, pioneered the training of qualified personnel in the field of weaving and led to the development of production methods by supplying machinery. It supported local entrepreneurs who wanted to make investments in this field. Unlike the early Sümerbank establishments, the lack of workers' lodgement in Denizli caused another significant physical development in the city. The borders of the city were redefined with the Sümer Neighborhood created around the mill. Sümer Neighborhood, which included the houses of the

working class that appeared as a new social situation for Denizli in those years, continued its existence until the discontinuation of the mill's production. Demolition of all the buildings in the settlement and the relocation of the houses to another region as a result of the termination of the mill's active operation and subsequent privatizations erased the spatial traces of the Sümerbank Denizli Spinning and Weaving Mill. At the same time, the decrease in the number of people who witnessed that period over time causes the memory of this facility to gradually weaken. Although it may seem like a decrease in the reproduction of urban memory today, for future generations, this situation has the risk of reaching a more critical conclusion that an important building group of a certain period has no place in the urban memory. While the city recognizes the spatial demolition/annihilation of these and other industrial structures as amnesia (memory loss), the urban memory enables new productions for these non-existing places by means of remembering and forgetting actions. As it can be traced, especially in various texts containing memories, in the local press, the past that cannot be accumulated in the city turns into a mass of images in memory and generates a new reality.

Kaynakça/References

- Abdula, H. (2019). *Mimari travma: savaşın kentsel hafıza üzerindeki etkilerinin Prizren ve Yakova bağlamında incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ağaç Bayramı Çok Güzel ve Faydalı Oldu. (1954, 16 Mart). *Yeni Denizli*, s. 1.
- Ankara'ya Gidecek Heyetten Fehmi Cillov'un Bir Yazımıza Verdiği Cevap. (1946, 2 Mayıs). *Yeni Denizli*, s. 1.
- Ankara'ya Gönderilen Heyet. (1946, 18 Mayıs). *Yeni Denizli*, s. 1.
- Assmann, J. (2015). *Kültürel bellek*. (A. Tekin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2003).
- Belediye Sümerbank'la Elektrik Anlaşmasını İmzaladı. (1950, 14 Kasım). *Yeni Denizli*, s. 1.
- Bilgiç, İ. (1979, Ocak-Şubat). Denizli'de yerli malları haftası. *Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergisi*, 18 (199-200), s. 11.
- Bir Heyet Şehrimize Geldi. (1948, 26 Ağustos). *Yeni Denizli*, s. 1.
- Bursa Merinos Güreş Takımı Şehrimizde. (1955, 30 Mart). *Yeni Denizli*, s. 1.
- Cengizkan, M. (2006). Endüstri yapılarında yeniden işlevlendirme: işi biten endüstri yapıları ne işe yarar?, 3 (45), 9-11. <http://www.mimarlarodasiankara.org/dosya/dosya3.pdf> adresinden erişilmiştir.

- Cumhuriyet Balosu. (1957, 18 Ekim). *Yeni Denizli*, s. 1.
- Çetken, P. (2011). *Kentin hafızasında bir travma: Sulukule yıkımı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çezik, U. K. (2014). *Kamusal alanların alışveriş merkezine dönüşümü: Denizli Sümerbank'tan Sümerpark'a*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Denizli İplik Fabrikası. (1961, Temmuz). *Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergisi*, 1(1), 25.
- Devlet Reisimiz Celâl Bayar Şehrimize Şeref Verdiler ve Parlak Bir Şekilde Karşılandılar. (1954, 27 Eylül). *Yeni Denizli*, s. 1.
- Durmuş, T. (1971, Şubat). Denizli fabrikamızda spor faaliyetleri, *Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergisi*, 10(104), s. 24-25.
- Fin Milli Takımı Şehrimize Geliyor. (1954, 14 Aralık). *Yeni Denizli*, s. 1.
- Geijerstam, J. (2012). Photography and image resources. J. Douet (Ed.), *Industrial heritage re-tooled: the TICCIH guide to industrial heritage conservation*. içinde (s. 77-83). Lancaster: Carnegie Publishing.
- Gökmen, Ö. (2017). Sümerbank. *Geçmişten Günümüze Denizli Dergisi*, 55, s. 6-11.
- Halbwachs, M. (2018). *Kollektif bellek*. (Z. Karagöz, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık. (Orijinal eserin yayın tarihi 1950).
- Halbwachs, M. (2019). *Hafızanın toplumsal çerçeveleri*. (B. Uçar, Çev.). Ankara: Heretik Basın Yayın. (Orijinal eserin yayın tarihi 1925).
- Heyetimiz Ankara'ya Gidiyor. (1946, 9 Şubat). *Yeni Denizli*, s. 1.
- Hidro Elektrik Müteahhidi Yakında Geliyor. (1947, 1 Şubat). *Yeni Denizli*, s. 1.
- İnan, S. (2007). Denizli'de Sümerbank, *Geçmişten Günümüze Denizli Dergisi*, 14, s. 26-36.
- İplik Fabrikası Pehlivanlarımıza Yardım Ediyor. (1954, 12 Mart). *Yeni Denizli*, s. 1.
- İplik Fabrikasının Temeli Atıldı. (1949, 8 Kasım). *Yeni Denizli*, s. 1.
- İsveç-Denizli Güreş Takımları Arasında Yapılan Karşılaşma. (1955, 15 Mart). *Yeni Denizli*, s. 1.
- İzmir Basma Sanayii Müessesesi Denizli Bez Fabrikası. (1970, Mayıs). *Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergisi*, 10 (95), 30.
- Japon Güreş Takımı Bugün Şehrimize Geliyor. (1957, 6 Haziran). *Yeni Denizli*, s. 1.
- Köksal, G. (2012). Endüstri mirasını koruma ve yeniden kullanım yaklaşımı. *Güney Mimarlık Dergisi*, 8, 18-23.
- Nora, P. (2006). *Hafıza mekânları*, (M. E. Özcan, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1974).
- Öymen Özak, N. ve Pulat Gökmen, G., (2009). Bellek ve mekan ilişkisi üzerine bir model önerisi. *İTÜDERGİSİ/a*, 8 (2), 145-155.
- Saylavlarımız Halkla Temas Etiler. (1945, 26 Eylül). *Yeni Denizli*, s. 1.
- Sümerbank A.Ş. (1973). *Cumhuriyet'in 50. Yılında Sümerbank, Sümerbank Umum Müdürlüğü Yayını*, İstanbul.

- Sümerbank Denizli İplik Fabrikası İkinci Yılını Kutladı. (1956, 8 Kasım). *Yeni Denizli*, s. 1.
- Sümerbank Denizli İplik Fabrikasının Açılış Yıldönümü Kutlandı. (1957, 9 Kasım). *Yeni Denizli*, s. 1.
- Sümerbank Fabrikasında Çocuk Günü Kutlandı. (1958, 6 Ekim). *Yeni Denizli*, s. 1.
- Sümerbank Gecesi Neşeli Geçti. (1958, 8 Kasım). *Yeni Denizli*, s. 1.
- Sümerbank İnşaatı Hızla İlerliyor. (1957, 11 Eylül). *Yeni Denizli*, s. 1.
- Sümerbank İplik Fabrikası Büyük Bir Merasimle Açıldı. (1953, 7 Kasım). *Yeni Denizli*, s. 1.
- Sümerbank İplik Fabrikasının Bazı Makine Kısımları Gelmeye Başladı. (1952, 13 Ağustos). *Yeni Denizli*, s. 1.
- Şehrimizde Sümerbank Tarafından 11 Milyon lira Sarfile 20 Bin İğli ve 200 Tezgahlık Bir İplik ve Bez Fabrikası Kurulacak. (1945, 31 Temmuz). *Yeni Denizli*, s. 1.
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (1982). *Uygulamaya geçerken Türkiye’de devletçiliğin oluşumu*, Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Valimiz Şerefine Sümerbank Salonunda Bir Ziyafet Verildi. (1954, 4 Ağustos). *Yeni Denizli*, s. 1.
- Yılbaşı Balosu. (1954, 9 Aralık). *Yeni Denizli*, s. 1.

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

Kentleşme ve Ekonomi Özel Sayısı, Cilt *Volume* 11, Yıl *Year* 2020-3, 1023-1049

DOI: 10.31198/idealkent.654491

Postmodern Kentleşme ve Yaratıcı Ekonomi: İstanbul'da Medya Endüstrileri

*

Sezen Kayhan Müldür¹
ORCID: 0000-0001-6772-6154

Öz

Yirmi birinci yüzyılda ekonomik büyüme ve inovasyonun önde gelen alanları; yüksek teknoloji endüstrileri, ticaret, finansal hizmetler ve kültürel sektörler olmuştur. Bu endüstrilere alan açan şehirler, bölgesel ekonomilerini geliştirme şansı elde etmiş ve yerel yönetimler tarafından desteklenmişlerdir. Bu nedenle şehirlerin yaratıcı nüfusu çekebilmesi ve bölgelerinde yaratıcı merkezlere sahip olması önemli hale gelmiştir. Postmodern kentleşme ile bağlantılı olarak yaratıcı endüstri alanları genellikle (Los Angeles'taki gibi) şehrin çeşitli bölgelerine yayılmışlardır. Bu dönüşüm endüstriyel kentin tek bir merkez etrafında yoğunlaştığını yapıdan post-endüstriyel kente; sektörlerin dağınık ve birden çok merkezleri olduğu yapıya geçişi de göstermektedir. Diğer büyük şehirler gibi, İstanbul da son yıllarda şehirde yaratıcı endüstrilerin gelişmesi ile birlikte çeşitli değişimlere uğramıştır. İstanbul'da yaratıcı ekonominin lokomotifini olan medya endüstrilerinin kentsel dönüşüm üzerinde önemli bir etkisi vardır. Bu çalışma, postmodern kentleşme ile yaratıcı ekonomi arasındaki ilişkiye odaklanarak İstanbul'daki yaratıcı endüstrilerin gelişimini medya üretimi üzerinden ele almaktadır. Ayrıca yaratıcı şehirler arasındaki rekabet ve bu rekabetin bölgesel ekonomilerin gelişimi açısından olumlu ve olumsuz yönleri de tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *yaratıcı endüstriler, postmodern kentleşme, medya prodüksiyonu, İstanbul*

¹ Müşterek Doktora Öğrencisi, Koç Üniversitesi/Antwerp Üniversitesi, E-mail: skayhan15@ku.edu.tr

idealkent©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

Kentleşme ve Ekonomi Özel Sayısı, Cilt *Volume* 11, Yıl/Year 2020-3, 1023-1049

DOI: 10.31198/idealkent.654491

Postmodern Urbanization and the Creative Economy: Media Industries in Istanbul

*

Sezen Kayhan Müldür²
ORCID: 0000-0001-6772-6154

Abstract

The leading edges of innovation and growth in the twenty-first century is made up of sectors such as high-technology industry, business and financial services and cultural industries. Agglomeration of these industries in different parts in the city, pushed the regional economies of the regions that these industries are located. These cores are usually spread around the city (like in Los Angeles) with the urban growth and postmodern urbanization. Like other metropolises, Istanbul has also witnessed a big change related to creative industries in the last two decades. Media production, one of the largest and most dominant branches of the creative industries, had a significant impact on the urban change in Istanbul. This study will focus on the relation between postmodern urbanization and creative economy and will explore the development of creative industries in Istanbul with the focus on media production. In addition, the competition between creative cities and the positive and negative aspects of this competition in terms of the development of regional economies will be discussed.

Keywords: *creative industries, postmodern urbanization, media production, Istanbul*

---

² Joint PhD Candidate, Koç University and University of Antwerp, E-mail: skayhan15@ku.edu.tr

Giriş

1980'li yıllarda, Kaliforniya (UCLA) ve Güney Kaliforniya (USC) Üniversiteleri'nden, daha sonra Los Angeles Ekolü³ olarak anılacak bir grup sosyal bilimci, Los Angeles'taki kentleşme ve şehircilik üzerine çeşitli çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmalarda Los Angeles'ı "yirminci yüzyılın başkenti" (Scott ve Soja, 1986, s.249) ve "dünyanın ilk post-endüstriyel/postmodern şehri" olarak adlandırmışlardır (Dear ve Flusty, 1991, s.50). Los Angeles modeli, kentsel alanda hinterlandın merkezi organize edecek şekilde düzenlendiği ve şehrin küresel bağlantılara sahip olduğu yeni kapitalist şehirleşme düzenini ortaya çıkarmıştır. Alan Scott'ın açıkladığı gibi, Amerika Birleşik Devletleri'nin iki büyük şehirleşme aşaması vardır: Birincisi, endüstriyel şehirlerin (Chicago, Detroit, Pittsburgh vb.) seri üretim merkezleri olduğu Fordist dönem, ikincisi ise üretimin esnek olduğu ve eski sanayi merkezlerinde yoğunlaşmadığı post-Fordist/post-endüstriyel dönemdir (Scott, 1988; 1993). Endüstriyel kentin tek bir merkez etrafında yoğunlaştığını öne süren Chicago kentsel sosyoloji ekolünün aksine, LA Ekolü, post-endüstriyel kentlerin geleneksel bir merkez etrafında toplanmadığını, ancak belirli sektörlerin dağınık ve birden çok merkezleri olduğunu söylemektedir. Bu yeni mekansal organizasyon, yirminci yüzyılın, uzay ve havacılık, film, televizyon, müzik ve tema parkları gibi arketip endüstrilerinin Los Angeles'daki üretimiyle ilgilidir (Curry ve Kenney 1999, s.4). Allen Scott, Los Angeles'ı kümelenmelerin iki alanda gözlemlendiği bir "teknopol" olarak tanımlamaktadır. Bu iki alan; yaratıcı emeğin yoğun olduğu zanaatlar (tekstil ve mücevherat gibi) ve yüksek teknoloji endüstrileridir (havacılık ve savunma gibi) (Scott, 1993). Bu yeni endüstriler Los Angeles'ta ve daha sonra San Francisco, Seattle ve Washington gibi ABD'nin diğer Batı şehirlerinde yeni bir ekonomi yaratmış ve kentsel alanın coğrafi dağılımını değiştirmiştir. Bu yeni dağınık endüstriyel yığılma, Batı Kıyısı'nda bölgesel ekonomik büyümeyle sonuçlanmış ve bu parçalanmış yeni model, ekonomistler, coğrafyacılar ve şehir plancıları tarafından öne çıkarılmıştır.

LA Ekolü'nün yeni endüstriler üzerindeki analizlerinin ardından, Richard Florida tartışmayı farklı bir noktaya taşımış ve bu yeni endüstrilere sahip şe-

³ Mike Davis'in Kuvvars Şehri (1990), Los Angeles Ekolü isminin ilk kullanıldığı yayın olarak bilinmektedir. Daha sonra yirmiden fazla üye (Edward Soja, Michael Dear, Steven Flusty, Allen Scott, Michael Storper ve Jennifer Wolch dahil) postmodern şehircilik ve Los Angeles üzerine çeşitli teorileri tartışarak LA Şehircilik Ekolü literatürüne katkıda bulunmuştur.

hirleri “yaratıcı şehirler” olarak adlandırmıştır. Yirmi birinci yüzyılda inovasyon ve büyümenin en gelişmiş aşamalarını, yüksek teknoloji endüstrileri, ticari, finansal hizmetler ve kültürel sektörler oluşturmaktadır (Scott, 2006, s.10). Bu sektörlerin farklı coğrafi kümelerde toplanması, bu endüstrilerin bulunduğu bölgelerin ekonomilerini ileriye taşımıştır. Bu nedenle şehirlerin yaratıcı nüfusu çekebilmesi ve bölgelerinde yaratıcı merkezlere sahip olması önemli hale gelmiştir. Her ne kadar LA Ekolü bu modelin her coğrafya için uygulanabilir bir dünya şehri modeli olduğunu öne sürmese de, Richard Florida uluslararası bir “Havalı Şehirler” (Cool Cities) programı önermiş ve tüm şehirleri ekonomik büyüme elde etmek için “yaratıcı endüstri” modelini benimsemeye çağırıştır. LA Ekolü’nün yeni endüstriler ve Los Angeles şehirleşme modeli tartışmalarını takip edecek olan bu makale, yaratıcı endüstriler ve postmodern kentleşme arasındaki ilişkiyi keşfetmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, bu endüstrilerin kentleşme üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri ve yaratıcı şehirlerin yayılmasının küresel sonuçları da tartışılacaktır.

Los Angeles ve Bölgesel Endüstriyel Yığılma

“Paradigmatik Şehir: Post-Endüstriyel İllüzyon ve Los Angeles Ekolü” adlı makalede James Curry ve Martin Kenney, Los Angeles’ın küresel önemini sorgulamaktadır. Onlara göre Los Angeles tüm dünyada uygulanabilir paradigmatik bir ekonomi modeline sahip değildir (Curry ve Kenney, 1999, s.3). ABD’nin Batı Kıyısı hiçbir zaman Orta Batı gibi bir sanayi üssü olmamış, yani yığılma ekonomileri yaratan otomobil, çelik, makine ve yan sanayi endüstrilerine sahip olmamıştır. Ancak 1920’lerden itibaren, hükümetler Batı ABD’yi yeniden şekillendirmek için yatırımlar yapmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında, Los Angeles uçak endüstrisinin merkezi haline gelmiştir (Curry ve Kenney, 1999, s.8). II. Dünya Savaşı’ndan sonra, Los Angeles’ın uçak istihdamı 1943 yılında 190.000 olan seviyesinden 1948’de 44.600’e gerilemiştir (Scott ve Mattingly, 1989, s.52). Askeri harcamaların şehrin ekonomisindeki öneminin farkında olan seçkinler, Soğuk Savaş sırasında bu alana yatırım yapacak politikacıları desteklemişlerdir. “Los Angeles kendisini doğrudan Amerikan emperyalist emellerine ve denizaşırı maceralarına bağlayan bir şehirdir, ve bu dünyanın geri kalanının izleyebileceği bir paradigma değildir” (Curry ve Kenney, 1999, s. 8). Savaşın sona ermesi ile uçak endüstrisinin sivil sektörlere sunacakları azaldığı için (Florida ve Kenney, 1990) sivil üretime geçiş sağlanamamıştır. Los Angeles’taki mobilya ve giyim endüstrileri bu ağır endüstri-

lerin yerine geçmiştir. Allen Scott'ın tahminlerinden farklı olarak, Los Angeles 1990'lardan sonra bir teknopol olarak kalamamış, onun yerine San Francisco Silikon Vadisi'ndeki yüksek teknoloji şirketlerine yapılan yeni yatırımlar ile öne geçmiştir.

Edward Soja Los Angeles'ı büyük finans merkezlerine rakip olarak görmesine rağmen (1997, s.441), Los Angeles hiçbir zaman gerçek bir küresel finans merkezi de olamamıştır. Öte yandan, inşaat sektörü kent ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Altyapıdaki gelişmeler ve otoyol bağlantılarıyla örülü düzensiz şehir yapısında rağbet gören alışveriş merkezleri, Los Angeles ekonomisinin ilerlemesinin yolunu açmıştır. John Logan ve Harvey Molotch'un vaka incelemesine göre Los Angeles, tutarlı inşaat sektörleri (gayrimenkul ve altyapı) ile genişleyen bir büyüme makinesidir (Logan ve Molotch, 1987). Ancak, 1990 sonrası kentin gayrimenkul gelişimi de sürdürülebilir bir ekonomik kaynak olarak kalamamış ve emlak sektörünün yavaşlamasıyla inşaat istihdamı azalmıştır.

Los Angeles'taki en baskın endüstriyel yığılma ise 1990'larda sinema ve eğlence sektöründe görülmüştür. LA Ekolü'nün de belirttiği gibi, Los Angeles'ta ekonominin özünü eğlence ve sinema endüstrisi oluşturmaktadır (Curry ve Kenney, 1999, s.6). Los Angeles'taki sinema endüstrisinin yapısal gelişmeleri ve bunların kentsel mekân değişimindeki etkileri üzerine çalışan Michael Storper ve Susan Christopherson'a göre 1950'lere kadar sinema endüstrisi, dikey sisteme entegre olmuş büyük stüdyoların kontrolündeydi. Ancak büyük stüdyolar 1970'lerde küçük yapım şirketlerine ayrıldı ve sinema endüstrisi tamamen değişime uğradı. Büyük stüdyoların parçalanması, birçok küçük bağımsız firmanın ortaya çıkmasına ve Los Angeles'ta yatay entegrasyon ile mekansal dağılıma neden oldu. Storper ve Christopherson'un belirttiği gibi:

Esnek uzmanlaşmanın arkasında yatan dikey parçalanma, bölgesel düzeyde güçlü yığılma eğilimleri yaratır. Esnek uzmanlaşmanın kendisi, üretim kapasitesinin yatay entegrasyon formu aracılığıyla dağılmasına yol açar ve dış ekonomileri daha da güçlendirir. (Storper ve Christophersen, 1987, s.115)

Sinema endüstrisinin yatay entegrasyonunu diğer yaratıcı endüstriler de takip etmiştir. Los Angeles ekonomisinin lokomotifleri olan eğlence ve sinema endüstrisi gibi, diğer sanayi yığılmaları (San Francisco'daki ileri teknoloji şirketleri, Houston'daki uzay araştırmaları, Washington'daki askeri ve sa-

vunma sanayii, vb.) bu şehirlerin ekonomik büyümesine katkıda bulunmuştur. LA modeli gibi, diğer şehirlerde ve farklı sektörlerde de esnek uzmanlaşma için gerçekleşen dönüşüm kentsel alanda parçalanmayla sonuçlanmıştır. Şehirlerin bu yeni endüstrilerle elde ettiği ekonomik başarı, birçok yerel yönetimi, kendi şehirleri için benzer bir kalkınma modeli izleme noktasında etkilemiştir.

Yükselen Trend: Yaratıcı Ekonomi

Richard Florida, *“Yaratıcı Sınıfın Yükselişi”* kitabında yeni endüstriler üzerine yapılan tartışmaları farklı bir noktaya taşımıştır. Florida'nun girişimci bir perspektif ile yazdığı kitabı yaratıcı endüstrileri ekonomik kalkınmanın anahtarı olarak görmektedir. Florida, *“Gerçekten patlama yapan ve gelişen şehirler en yaratıcı vatandaşlara sahip olanlardır”* görüşünü ortaya atarak (Florida, Mellander ve Adler, 2015, s. 96) yaratıcılığı herhangi bir şehir için *“en önemli ekonomik emtia”* olarak tanımlamaktadır (Florida, Mellander ve Adler, 2015, s.96). İnsan sermayesi teorisine atıfta bulunan Florida, yaratıcı insanların bölgesel ekonomik kalkınmanın itici gücü olduğunu belirtmektedir (Florida, 2003, s.7).

Yaratıcı profesyoneller Florida'nun *“yaratıcı sınıf”* olarak adlandırdığı yeni bir sosyal sınıf oluşturmaktadır. Florida yaratıcı sınıfı *“ekonomik işlevleri yeni fikirler, yeni teknoloji ve/veya yaratıcı içerik yaratmak olan bilim ve mühendislik, mimarlık ve tasarım, eğitim, sanat, müzik ve eğlence alanlarında çalışan kişiler”* olarak tanımlamaktadır (Florida, 2002, s.8). Yaratıcı sınıfa mensup kişiler, San Francisco, Washington, Seattle veya Los Angeles gibi inovasyon ve ileri teknoloji endüstrisi merkezlerinde yaşama eğilimindedirler. Florida, bu kişilerin seçtikleri belirli coğrafyaları ekonomik kalkınmanın 3T⁴siyle açıklar: teknoloji, yetenek ve hoşgörü. Bunların her biri ayrı öneme sahiptir ve hiçbir bölgesel ekonomik kalkınma için tek başına yeterli değildir. Hoşgörü, bir bölgenin tüm ırklara ve etnik kökenlere karşı kapsayıcılığı, açıklığı ve çeşitliliği ile ilgilidir (Florida, 2003, s.10). Yaratıcı insanlar için hoşgörülü bir çevre oluşturabilen şehirler gelecekte ekonomik kalkınmanın kazananları olacaktır (Thiel, 2015, s.23). Dolayısıyla, bir kentin kapsayıcılığı gelecekteki kalkınması için önemli bir kriterdir.

Florida, bir coğrafyanın yaratıcılık potansiyelini Gay, Bohem, Yenilikçi ve diğer endeksler gibi çeşitli kriterlerle değerlendirmektedir. Yaratıcı şehirler

⁴ Talent, Technology, Tolerance

bohemlere yani sanatçılara, müzisyenlere, yazarlara açıktır. Florida'nın inovasyon endeksi, "şehirlerin çeşitliliğe, farklı geçmişlerden ve altyapılardan gelen kişilere verdikleri değer ile yaratıcılık avantajı kazandıklarını" göstermektedir (Thiel, 2015, s.11). Dolayısıyla, çeşitliliğe açık şehirler yaratıcı sınıfın ilk tercihleridir.

Otis Sanat ve Tasarım Koleji, Los Angeles bölgesindeki sanatsal ve kültürel hizmetlerin bölgede yarattığı istihdamı belgelemek için 2007'den bu yana yıllık bir rapor hazırlamaktadır (Hoi, 2014, s.31). Bu raporda yaratıcı ekonomiyi oluşturan on iki endüstri ele alınmaktadır, bu endüstriler: iletişim sanatları, dijital medya, mimari ve iç tasarım, sanat galerileri, mobilya ve dekoratif sanatlar, moda, eğlence, oyuncak sektörü, güzel sanatlar ve sahne sanatları okulları, endüstriyel tasarım, yayıncılık ve basım, görsel sanatlar ve sahne sanatlarıdır. 2017 yılında, bu sektörlerin Los Angeles'taki toplam üretimi 190,3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 747.600 kişilik istihdam ile Kaliforniya, 478.100 kişilik istihdamı olan New York Eyaleti'ni, ardından da 230.600 kişiyle Teksas'ı geride bırakmıştır (Otis Report, 2017, s.8). Bu rapor, havacılık ve gayrimenkul sektörlerinin aksine, eğlence ve diğer yaratıcı endüstrilerin hala Los Angeles ekonomisinin lokomotifi olduğunu göstermektedir.

Yaratıcı şehirlerin başarısı, yerel yönetimleri Florida'nın "Havalı Şehirler" programını uygulamaya ve küresel rekabetin bir parçası olmaya teşvik etmiştir. Yerel yönetimler kentin gelişimi için yeni yetenekleri çekerek birbirleriyle yarışmaya başlamışlardır. Florida için bu dönüşüm küresel inovasyon ve ekonomik büyüme rekabetinde yer almak isteyen tüm şehirler için gereklidir. Yerel yönetimlerin, "yaratıcı sınıfın arzulanan üyelerini çekmek için şehirlerinin kapasitelerini arttırmak" gibi temel bir amacı vardır (Thiel, 2015, s. 23). Birçok şehir yaratıcı sınıfı çekmek için yeni stratejiler geliştirmiş ve Florida'nın "Havalı Şehirler" programını uygulamaya başlamıştır.

Florida'nın "Havalı Şehirler" programı üzerine tartışmalı bir konu, yaratıcı şehir modelinin farklı coğrafyalardaki şehirlere uyarlanabilirliğidir. Coğrafi konum, kültür veya şehirlerin ağ ve altyapıları göz önüne alınmadan böyle bir modelin her şehre adapte edilmesi mümkün müdür? Veya şehirler daha önce yaratıcı endüstrilere sahip değilse, bu yeni modele kolayca uyum sağlayabilirler mi? Joachim Thiel'e göre "yaratıcılık, bilgisayar korsanlarının, kaykaycılarının, eşcinsellerin ve çeşitli bohemlerin sırtlarında şehre basit bir şekilde ithal edilebilecek bir şey değildir; aksine spesifik kentsel bağlamlarda karmaşık üretim, iş ve sosyal ilişkilerin iç içe geçmesi yoluyla organik olarak geliştirilmelidir" (Thiel, 2015, s. 21). Yaratıcı şehir politikaları oluşturulurken coğrafya, kültür, ağlar, şehir politikası, nüfus profili ve diğer birçok değişken

dikkate alınmalıdır. Küresel modeli yerel değişkenleri göz önünde bulundurmadan uyarlamak, farklı coğrafyalarda planlanmamış ve kontrol edilemeyen sonuçlar doğurabilir.

Graeme Evans'ın yaratıcı şehir insiyatifleri anketine dayanan uluslararası yaratıcı endüstri politikaları ve stratejileri çalışması, yaratıcı kent politikalarının Güney Asya, Afrika ve Avrupa'daki yerel yönetimler tarafından eski ve artık kullanılmayan sanayi bölgelerinin yeniden geliştirilmelerini haklı çıkararak için sıklıkla kullanıldığını göstermektedir (Evans, 2009). Bu tür bir adaptasyon, daha geniş bağlamda şehri genişletme ve yenileme planlarını uygulamak için kullanılmaktadır (Evans, 2009) Bu politikalar post-endüstriyel kentsel alanları ekonomik varlıklar olarak görmekte ve onları yaratıcı endüstrilerin yardımıyla metalaştırmaktadır. Sanat ve kültürel kaynaklar yaratıcı endüstriler için metalaştırılırken, kentsel alan da ekonomik gelişme için metalaştırılmıştır. Bu anlamda yaratıcı ekonomi politikaları ve kentsel dönüşüm arasında farklı coğrafyalarda gözlenebilen sıkı bir bağ vardır.

İstanbul'da Yaratıcı Ekonomi, Medya Endüstrileri ve Postmodern Kentleşme

Yaratıcı endüstrilere önem veren diğer metropoller gibi İstanbul da son yıllarda şehirde yaratıcı ekonominin gelişmesi ile birlikte çeşitli değişimlere uğramıştır. Türkiye'de kayıt dışı ekonominin yaygınlığı ve yaratıcı endüstrilerdeki kısa dönemli istihdam yapısı sebebiyle yaratıcı ekonomiyi sistematik ve kapsamlı biçimde analiz eden oldukça az araştırma vardır. Bu araştırmaların en kapsamlılarından biri olan TÜİK raporlarına göre kültür sektörünün ciro bakımından en büyük ayağını televizyon, reklam ve film sektörleri oluşturmaktadır, bu sektörleri basılı yayınlar ve gösteri sanatları izlemektedir (TÜİK, 2015). 2016 yılında Funda Lena tarafından yapılan bir araştırmaya göre farklı faaliyet alanlarında üretilen ciroların toplam kültür ekonomisi cirosu içindeki payları şu şekildedir: Sinema filmi, video ve TV programı toplamın %51'ini, kitap yayımı faaliyetleri %24'ünü, gösteri sanatları ve bunları destekleyen faaliyetler %15'ini, sanat tesislerinin işletilmesi faaliyetleri %5'ini, ses kaydı ve müzik yayıncılığı faaliyetleri toplamın %3'ünü, uzmanlaşmış tasarım faaliyetleri toplamın %3,4'ünü, ve sanatsal yaratıcılık faaliyetleri toplamın %0,4'ünü teşkil etmektedir (Lena, 2016, s.3).

Günümüzde Türkiye'deki yaratıcı endüstrilerin merkezi İstanbul'dur. Yaratıcı Ekonomi Atölyesi Raporu'na göre İstanbul'da yaratıcı sektörlerde çalışan birey sayısı, Türkiye'de yaratıcı sektörlerde çalışan birey sayısının

%52,4'üne denk gelmektedir. İstanbul'da yaratıcı sektörlerde elde edilen ciro, Türkiye'de yaratıcı sektörlerde elde edilen cironun %74,5'idir (YEKON, 2014). Türkiye'deki yaratıcı ekonominin lokomotifi olan televizyon ve sinema endüstrisinin merkezi de İstanbul'dur. 2018 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yapım firmaları istatistiklerine göre İstanbul'da sinema-tv endüstrisinde faaliyet gösteren yapım şirketi, stüdyo ve laboratuvarların toplamı 268'dir. Bu firmaların sayısal dağılımı şu şekildedir:

Tablo 1. İstanbul'da Sinema-TV Endüstrisinde Faaliyet Gösteren Aktörler (Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Sinema Genel Müdürlüğü Yapım Firmaları İstatistikleri, 2018)

Film Stüdyoları ve Platoları	9
Film Laboratuvarları	7
Meslek Birlikleri	12
Ses Stüdyoları	13
Kayıt Stüdyoları	7
Set ve Işık Hizmetleri	8
Dijital Efekt ve Animasyon Stüdyoları	15
Post Prodüksiyon Stüdyoları	15
Yapım Şirketleri	182

Evrin Özkan Töre'nin belirttiği gibi İstanbul, Türkiye'de sinema endüstrisinin doğuşundan günümüze dek merkezi olmuştur. 1800'lerin ikinci yarısından itibaren farklı sektörlerle ev sahipliği yapan İstanbul, özellikle TV, reklam ve film üretiminin merkezi haline gelmiştir. Bu sektörlerin var olabilmesi için gereken üretim ilişkileri Türkiye'nin başka hiçbir yerinde mümkün olmamıştır. Yapım şirketinden kast ajanslarına, stüdyolardan yapım sonrası hizmet veren şirketlere, endüstrinin tüm parçaları İstanbul'da mekânsal olarak birbirine yakın ya da erişilebilir olarak konumlanmıştır. (Özkan Töre, 2010, s.1).

Bu mekanlar birbirlerine erişebilir konumda olmalarına rağmen Yeşilçam⁵ dönemindeki gibi tek bir merkez etrafında konumlandırılmamışlardır. 2017 yılında Özlem Öz ve Kaya Özkaracalar'ın İstanbul'daki film endüstrisi üzerine yaptıkları bir araştırmada belirttikleri gibi: "Yeşilçam'ın çöküşünün ardından, 1990'lar itibari ile biri yine eski merkezin yakınlarında ve biri de yeni oluşan bir ticaret merkezinde (Beyoğlu ve Levent) olmak üzere iki noktada

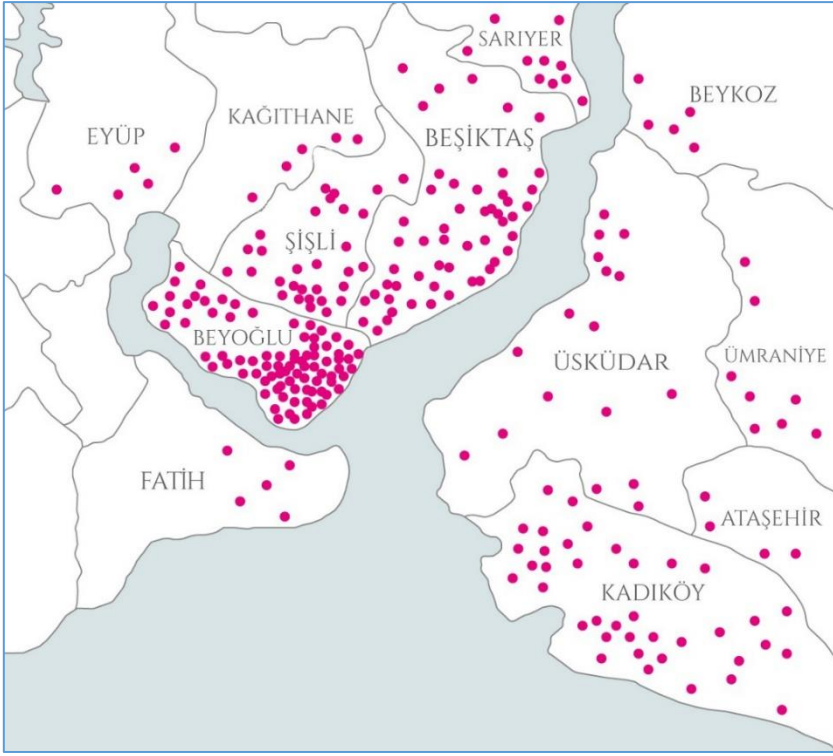
⁵ 1950-1970 yılları arasında altın yıllarını yaşayan Türkiye film endüstrisinin merkezi Beyoğlu'nda yer alan Yeşilçam Sokağı'ydı. Daha sonra bu döneme ve endüstriye de ismini veren Yeşilçam, İstanbul'daki yapım şirketlerinin kümelendiği bir sokaktı. Günümüzden farklı olarak kümelenme modeli ile film üretiminin büyük bölümü bu merkez tarafından sağlanmaktaydı.

film endüstrisi yeniden canlanmıştır (Öz ve Özkaracalar, 2017, s.1). Bu araştırmada bahsedilen bölgesel canlanma özel olarak film yapım şirketlerini kapsamaktadır. Ancak film platoları, post-produksiyon şirketleri, film laboratuvarları, ses ve ışık şirketlerinin coğrafi dağılımına bakıldığında, bölgesel bir canlanmadan çok sinema-tv endüstrisinin şehrin geneline yayıldığı görülmektedir (Şekil 1).

Bu dağınık yapının en net görülebildiği yerler, geniş alana duyulan ihtiyaç nedeniyle farklı ilçelerde yer alan film platolarıdır. Yeşilçam'ın ardından kurulan ilk platolardan biri olan *Film Sokağı* Atatürk Oto Sanayi'de yer alan bir kompleksin üçüncü ve dördüncü katında konumlanmıştır. Eski Sümerbank Kundura Fabrikası'nın kapanmasıyla platoya dönüştürülen Beykoz Kundura, Beykoz'da 178 dönüme yayılmış durumdadır. Özellikle diziler tarafından sıkça kullanılan bir diğer plato olan Ümraniye Platoları, Netaş Fabrikası'nın taşınmasıyla platoya dönüştürülmüş ve geniş bir alanda hizmet vermektedir. Film ve televizyon sektörü tarafından sıkça kullanılan diğer platolardan Bosphorus Film Stüdyosu Sancaktepe'de, Yıldız Film Platosu Çekmeköy'de, Orion Stüdyoları Eyüp'te ve inşaatı devam eden Midwood Stüdyoları Küçükçekmece'de yer almaktadır.

Benzer bir şekilde filmlere yapım sonrası hizmet veren şirketler de ihtiyaç duydukları kullanım alanlarının büyüklüğü ve belirli bölgelerdeki kiralarn yüksekliği nedeniyle İstanbul geneline yayılmışlardır. Bu şirketlerin en bilinenlerinden Atlas ve 8mm Post Production Sarıyer'de, İmaj, Sinefekt, Abt İstanbul, 1000 Volt Beşiktaş'ta, Londonpost, Color Up, Anima Şişli'de, Creative24 Bakırköy'de, Matris Lab, Selkare Dijital Post Produksiyon Hizmetleri Kadıköy'de yer almaktadır.

Bu dağınık yapının oluşmasındaki en önemli etken şehrin genişlemesidir. İstanbul'un genişlemesi, 1950'li yıllardaki Demokrat Parti iktidarı döneminde köyden kente göçün artmasıyla birlikte hızlanmıştır. 1950 yılında 285.000 olan İstanbul nüfusu 1955 yılında 1.2 milyona ulaşmıştır (Gül, 2012, s.128). 1950'lerde diğer dünya metropollerinde olduğu gibi İstanbul'da da yol ve bulvar inşasına ağırlık verilmiş ve yolların uzaması ile şehir, tarihi merkezden hinterlanda doğru genişlemiştir. 1980'li yıllarda ivme kazanan kent- sel dönüşüm politikaları ve imara açılan yeni alanlarla birlikte hinterland hızla genişlemeye devam etmiştir. 2018 yılı sonunda İstanbul nüfusu 15,07 milyona ulaşmıştır.

Şekil 1. Film ve Televizyon Endüstrilerinde Faaliyet Gösteren Aktörlerin İstanbul'da Yoğun Oldukları İlçelerdeki Dağılımı (Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. *Sinema Genel Müdürlüğü Yapım Firmaları İstatistikleri*. 2017)

Şehrin genişlemesiyle birlikte daha önce merkezde kümelenen endüstriler şehre yayılmaya başlamışlardır. Şehrin eğlence ve film üretim merkezi olan Beyoğlu da bu şekilde merkez olma özelliğini kaybetmiştir. 1990'ların sonunda faaliyete geçen İstanbul Film Stüdyoları'ndan Ata Stüdyoları Ayazağa'da, TEM Stüdyoları İkitelli'de, Film Sokağı ise Maslak'taki Oto Sanayi bölgesinde konumlanmışlardır. Bu platolar çevrelerini de etkilemiş ve etraflarında sinema-tv sektörüyle ilişkili iş kolları (dekor, set malzemeleri ve yemek hizmetleri) gelişmiştir. Ardından Sarıyer ve Beykoz gibi eski merkeze uzak ilçelerde de sinema-tv sektörüne hizmet veren firmalar çoğalmıştır. Yakın zamanda Ümraniye'deki gelişim ve Kadıköy'deki değişim ile bu iki ilçede de film ve televizyon sektörüne hizmet veren firma sayısı çoğalmıştır.

Şehre dağılmış olsalar da İstanbul'daki medya endüstrileri kaynak açısından birbirini beslemektedir. Özellikle film ve televizyon endüstrileri hem

aynı insan, hem de aynı ekipman kaynaklarını kullanmaktadırlar. Melis Behlil'in Türkiye'deki televizyon ve film sektörünün paylaştığı kaynakları incelediği makalesinde bahsettiği gibi, her ne kadar bağımsız film ve televizyon dizisi üreten yapım şirketleri ayrılsa da, film ve dizilerde yer alan oyuncular ve çalışan ekipler ortaktır. Hem sinema filmlerinde, hem de televizyon dizilerinde yer alan aynı oyuncuların oranı %76-%85 arasında değişmektedir (Behlil, 2010). Sinema filmlerine ve televizyon dizilerine hizmet veren kamera, ışık, set hizmetleri firmalarının tamamı ortaktır. Bu firmaların şehrin geneline dağılmış olması, bu sektörlerin aynı kaynaklardan beslenmesinin önünde bir engel değildir.

Forbes Dergisi'nin haberine göre 2018 yılında yayınlanan 76 dizi ile toplam 1,4 milyar liralık ciro yapılmış ve televizyon endüstrisi Türkiye'de yaratıcı endüstrilerin lokomotifi olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır. 2008 yılında 10 milyon dolar olan dizi ihracatı geliri bugüne geldiğimizde 300 milyon dolara ulaşmıştır. Ancak yapımcılar ve dizi ihracatçıları 2023 yılına gelindiğinde bu rakamın 750 milyon dolar olmasını ön görmektedirler ("Türk dizileri", 2019).

Sinema-tv endüstrisinin gelişimi şehrin genişlemesi ve gelişimi ile paralel ilerlemektedir. Televizyon dizisi üretimindeki artışın yanında, İstanbul'da televizyon için canlı yayın yapan stüdyoların sayısı da hızla artmış ve şehrin çeşitli bölgelerine yayılmıştır. İstanbul'da ulusal yayın yapan televizyon kanallarının stüdyolarının şehirdeki dağılımına bakıldığında film endüstrisindeki benzer bir yayılma görmek mümkündür (Tablo 2).

Tablo 2. Ulusal yayın yapan televizyon kanallarının İstanbul'daki merkezleri (Kaynak: Sönmez, M. *Medya, Kültür, Para ve İstanbul İktidarı*, 2013)

Kanal Adı	Merkez Yayın Stüdyosunun Bulunduğu İlçe
TV8	Sarıyer
TRT	Beşiktaş
Star TV	Sarıyer
Show TV	Küçükçekmece
Fox TV	Zeytinburnu
Halk TV	Beşiktaş
Haberturk	Beyoğlu
CNN Turk	Bağcılar
NTV	Sarıyer
Kanal D	Bağcılar
ATV	Bahçelievler
Tele 1	Sarıyer
24 TV	Küçükçekmece
Bloomberg	Beyoğlu

Dünyadaki örnekleri de göstermektedir ki, medya endüstrilerinin şehirdeki varlığı için ciddi altyapılar gerekmektedir. Bu anlamda yaratıcı sektörlerin yüksek yatırım ve altyapı gerektiren sektörlerden olduğu söylenebilir. İstanbul insan kaynağı açısından da yaratıcı sektörleri besleyebilen bir şehirdir. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun 2016 yılında yaptığı yaratıcı endüstriler ile ilgili araştırmasında İstanbul'daki istihdam rakamları ve dağılımları belirtilmiştir (Tablo 3).

Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından yapılan çalışmada belirtildiği gibi İstanbul'da yaratıcı sektörlerde kayıtlı 500.000'e yakın çalışan vardır. Bu rakam tüm İstanbul nüfusunun yaklaşık %3,5'ine denk gelmektedir. Yaratıcı sektör çalışanlarının en yoğun buldukları bölgeler sırasıyla Şişli, Beşiktaş, Kadıköy, Ataşehir ve Ümraniye'dir. Bu bölgeler birbirleri ile direkt bağlantısı olmayan ve İstanbul'un geneline yayılmış durumdadırlar.

Tablo 3. İstanbul Bölgesi Yaratıcı Endüstri Alanındaki İşyeri ve İstihdam Sayıları (Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu İstihdam Verileri, 2016)

İlçeler	İşyeri	İstihdam
Adalar	24	202
Arnavutköy	207	3.930
Ataşehir	1.907	24.202
Avclar	573	4.592
Bağcılar	1.282	14.968
Bahçelievler	1.332	11.876
Bakırköy	1.601	11.537
Başakşehir	1.248	11.988
Bayrampaşa	640	4.006
Beşiktaş	3.423	43.414
Beykoz	669	6.860
Beylikdüzü	614	7.803
Beyoğlu	2.085	18.904
Büyükkçekmece	453	4.612
Çatalca	92	1.316
Çekmeköy	325	3.126
Esenler	780	8.944
Esenyurt	932	13.165
Eyüp	608	4.977
Fatih	1.827	11.831
Gaziosmanpaşa	480	4.478
Güngören	524	4.545
Kadıköy	4.669	38.384
Kağıthane	1.592	15.073
Kartal	1.058	8.864
Küçükçekmece	778	9.020
Maltepe	1.134	15.119

Pendik	939	9.302
Sancaktepe	370	4.217
Sarıyer	779	9.553
Silivri	201	2.979
Sultanbeyli	179	1.508
Sultangazi	217	1.048
Şile	46	222
Şişli	6.865	92.378
Tuzla	529	8.393
Ümraniye	1.849	24.123
Üsküdar	1.910	20.299
Zeytinburnu	2.073	14.412
TOPLAM	46.814	496.260
TOPLAM (%)	%13,5	%15,6

Tüm bu verilerin gösterdiği gibi İstanbul'un genişleyebilir yapısı yaratıcı endüstrilerin farklı bölgelerde gelişmesine ön ayak olmuştur. Geleneksel, tek endüstri merkezi etrafındaki yerleşimin aksine, postmodern kentleşme ile yaratıcı endüstri merkezleri tüm şehre yayılmıştır. Bu şekilde yaratıcı endüstriler şehirde gelişecek daha çok alan bulmuşlar ve yaratıcı ekonomi şehrin kalkınmasında önemli bir yer edinmiştir. Ancak tüm bu gelişmeler, İstanbul için, dünyada yaratıcı endüstrilerin geliştiği diğer kentlerde olduğu gibi belirli sorunları da beraberinde getirmektedir.

Medya Endüstrileri, Sosyal Eşitsizlik ve Soylulaştırma

Yaratıcı endüstrilerde istihdam 2000'lerde patlama göstermiş ve "yaratıcı şehir olmak" bir emel haline gelmiş olsa da, bu dönüşümün birçok olumsuz etkisi göz ardı edilmektedir. Yaratıcı endüstrilerin gelişimi, çoğalması ve çağdaş kentleşmeye etkileri konusunda hem ulusal hem de küresel düzeyde çeşitli tartışmalar vardır.

Bu tartışmalardan ilki yaratıcı şehirlerin sosyal eşitsizliğin yoğun yaşandığı şehirler olmasıdır. Florida'nın Yetenek İndeksi ile işçi sınıfı arasındaki korelasyon, işçi sınıfının yoğun olduğu bölgelerin yaratıcı sınıf için uygun yerler olmadığını göstermektedir. Yani yaratıcı sınıf ile işçi sınıfı arasında negatif bir ilişki vardır. İşçi sınıfının veya hizmet sınıfının yaratıcı şehirlerde önemi olmadığını belirten Florida, bu durumu bir detay gibi görerek atlamakta ve bir şehrin daha fazla yeteneği nasıl çekebileceğine odaklanmaktadır (Florida, 2003). Florida'nın modelinin en zayıf noktalarından biri, diğer sınıfların bu şekilde dışlanmasıdır. Jamie Peck, Florida'nın yaklaşımını, özellikle

“... en yaratıcı yerlerin, aynı zamanda sosyo-ekonomik eşitsizliklerin en kapsamlı biçimlerini sergileme eğiliminde” olduklarını söyleyerek sert bir şekilde eleştirir. İstihdam anlamında en iyi performans gösteren şehirler, San Francisco veya New York gibi yaratıcı başkentler değil, Memphis veya Las Vegas gibi düşük vergili, işletme dostu şehirlerdir (Peck, 2005, s.755). Öte yandan, yaratıcı endüstriler üst seviyede gelir eşitsizliği yaratmaktadır.

Yaratıcı şehirler sosyal eşitsizliğe neden olur, çünkü yaratıcı endüstrilerin çoğu gelir hiyerarşinin en üstünde yoğunlaşır. Buna bir örnek, ünlü oyuncuların set çalışanlarından çok daha fazla kazandığı sinema ve televizyon endüstrisidir. Ayrıca eğlence sektöründeki beyaz yakalı yönetici pozisyonlarının geliri, tema parklarındaki veya müzik dükkanlarındaki geçici işlerden çok daha yüksektir.

Yaratıcı şehirler gelir eşitsizliği ve sosyal kutuplaşma sorununu çözmez, aksine bu sorunları arttırır (Peck, 2005, s. 757). Yaratıcı sınıf modeli sadece yaratıcı insanlar için tasarlanmıştır ve diğer insanları gerçek anlamda umursamaz. Florida, yaratıcı insanların çamaşırlarını yıkamak veya çöplerini toplamak gibi birçok yaratıcı olmayan iş olduğunu kabul eder, ancak işçi veya hizmet sınıfı çalışanlarının bunu kaderleri olarak kabul etmesi veya kendilerini yaratıcı insanlara dönüştürmesi gerekmektedir. Jamie Peck'in açıkladığı gibi:

Yaratıcı olmayan popülasyonun sadece araştırması ve öğrenmesi gerektiği varsayılır. Kuşkusuz, burada sendikalar veya sınıfla uyumlu siyasi partiler gibi “eskimiş” siyaset biçimleri için hiçbir alan yoktur, bunların her biri lakayt bir biçimde göz ardı edilir; önemli olan Yaratıcı Sınıfın, evrensel ve hümanistik yaratıcılık ‘ortak vizyonuna’ dayanan “zamanımıza uygun yeni sivil katılım biçimleri” üretme kapasitesidir (Peck, 2005, s. 316–17).

Florida'nın yaklaşımı, post endüstriyel şehirlerde yaratıcı sınıfın meritokrasisini ve sosyal karışıklığa yol açabilecek sosyal kutuplaşmayı beyan etmektedir. Bu sosyal kutuplaşma ulusal olduğu kadar uluslararası düzeyde de olabilir. Yaratıcı şehirlerde işçi sınıfı nüfusu çok düşüktür, çünkü bu sınıf çoğunlukla bu nezih bölgelerde geçimini sağlayamaz.

Bu nedenle çeşitli şehirlerde yaratıcı endüstriler ve renovasyon projeleri belirli mahallelerde soylulaştırmaya (gentrification) neden olmuştur. Soylulaştırma, bu kadar yaygınlaşmadan ve mahallelerin yaşam koşullarını sürekli olarak değiştirmeden önce olumlu bir fenomen olarak tartışılmaktaydı. New York'taki Soho örneğinin gösterdiği gibi, yaratıcı bir nüfus mahalleye pozitif

bir ün kazandırabilirdi. Bununla birlikte, soylulaştırmanın kiralari arttırmasıyla ilk gelen yaratıcı nüfus bu bölgelerde kalamamış ve daha ucuz mahallelere taşınmıştır. Bu anlamda soylulaştırma yaratıcı sınıfta da hiyerarşi yaratmakta ve yalnızca bu sınıfın en çok kazananlarının nezh mahallelerde yaşayabildiği bir sistem oluşturmaktadır. Diğerlerinin ise farklı bölgelere taşınmaları gerekir. *Yaratıcı Sınıfın Yükselişi*'nde Florida, "yaratıcı insanların şehrin çeperlerinde değil alışılmışa meydan okuyan şehirlerde yaşamak istediklerini" söyler (Florida, 2002, s.57). Ancak sürekli devam eden soylulaştırma nedeniyle yaratıcı sınıf da yavaş yavaş şehrin çeperlerine itilmektedir.

Elbette soylulaştırma yalnızca bohemleri yerinden etmekle kalmamış, aynı zamanda diğer alt-orta sınıfları (çoğunlukla işçi ve hizmet sınıfı) da şehirlerin dış çeperlerine atmıştır. Rekabetçi yaratıcı stratejiler, imtiyazsız (yaratıcı olmayan) sınıf için sosyal dışlanmaya ve yoksulluğa neden olmuştur. "Bu yer değiştirmenin paradigmatik nedeni, nezhleşen mahallelerdeki evler için artan kira ve yükselen fiyatlardır" (Zukin, 1987, 135). Çoğu zaman nezh mahallenin eski sakinleri bile değişen koşullar nedeniyle yerlerinden edilmiştir.

Bu durum İstanbul'daki yaratıcı endüstrilerin geliştiği bölgelerde de gözlenmektedir. Soylulaştırma, son 30 yıldır İstanbul'un pek çok bölgesinde: Be-yoğlu'nda Cihangir, Galata ve Asmalımescit, Haliç'te Fener ve Balat, Boğaz hattında Kuzguncuk, Arnavutköy ve Ortaköy, Tophane ve Karaköy'de izlenen bir süreçtir. Yakın zamanda İstanbul'un Anadolu yakasındaki Yeldeğirmeni bölgesinde de benzer bir sürecin başladığı görülmektedir. Son on yıldır Yeldeğirmeni'ndeki tasarım ofisleri, hosteller, retro dükkanlar, sanatçı atölyeleri, sanat mekanları, kafe ve restoranlar gözle görülür şekilde artmıştır. Bu değişim Yeldeğirmeni'ni canlandırırken semtte soylulaştırmanın şiddetlenmesi ve kontrolsüz bir kültür sermayesi oluşması eleştirilerine neden olmuştur (Yücel, 2015, s.6). Semtte artan kiralari ve bazı sanat galerilerinin giriş için uyguladığı fahiş fiyatlar, semte ilk gelen sanatçı dalgasının artık burada barınamamasına yol açmıştır.

Medya endüstrileri ile direkt bağı olan bir soylulaştırma süreci de Maslak Oto Sanayi'nde görülmektedir. Semtte gökdelenlerin olmadığı bir dönemde açılan Film Sokağı Stüdyoları, semte film, televizyon ve reklam endüstrisinin gelmesine ön ayak olmuştur. Zamanla çevredeki otomobil atölyeleri önce dekor stüdyolarına, ardından sanat galerilerine dönüşmüştür. Çevrede yapılaşmanın artması ve plazaların çoğalmasıyla Doğuş Yayın Grubu gibi basın kuruluşları da Maslak'a taşınmışlardır. Ardından artan kiralari ile önce otomobil

atölyeleri, ardından ilk gelen dekor stüdyoları taşınmak zorunda kalmışlardır. Yaratıcı sınıfın yoğun olduğu bölgelerdeki soylulaştırma Florida'nun ön görmediği bir sorundur.

Maslak dışında medya endüstrileri ile bağlantılı olarak soylulaştırmanın görüldüğü diğer bölgeler ise dizi çekimlerinin yapıldığı Kuzguncuk ve Balat gibi tarihi semtlerdir. *Ekmek Teknesi* (2001-2005) ve *Hayat Bilgisi* (2003-2006) dizilerine ev sahipliği yapan Kuzguncuk ve *Yeditepe İstanbul* (2001-2002), *Çemberimde Gül Oya* (2004-5) *Öyle Bir Geçer Zaman ki* (2010-2013) dizilerine ev sahipliği yapan Balat, bu dizilerde yardımsever ve hoşgörülü mahalleler olarak yansıtılmıştır. Ekranda, nostalji duygularını canlı tutan olumlu bir imajları vardır. Bu bölgeler 2000'li yıllarda eski yapıların yıkıldığı, yerine yeni nesil dükkanlar, sanat galerileri ve kafelerin açıldığı bir dönemden geçmiştir. Kuzguncuk ve Balat'ın ekran görünürlüğü ile paralel ilerleyen bu süreçte, İstanbul ve Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden pek çok sanatçı ve aynı zamanda pek çok turist bu mahallelere yerleşmişlerdir. (Rappas Çelik ve Kayhan, 2018, s. 10). Bu süreç sonucunda artan kiralalar ve bölgenin geçirdiği değişim ile mahallenin eski sakinlerinin ve buraya gelen ilk dalga sanatçıların barınması zorlaşmıştır. Bu anlamda İstanbul'daki medya endüstrileri ve soylulaştırma arasında da bir bağ olduğunu söylemek mümkündür.

Medya Endüstrileri ve İş Güvencesizliği

Yaratıcı endüstriler ile ilgili bir diğer tartışma konusu ise esnek ve güvencesiz çalışma koşullarıdır. Yaratıcı endüstriler ve kültürel üretim esnek ve uyarlanabilir yapılarla karakterize edilmiştir (Storper ve Christopherson, 1987). "Kültür endüstrisinin kalbi", önceden belirlenmiş 'kurallar ve kaynaklar'dan biraz uzakta çalışabilecek 'refleksif konulardan' oluşur (Thiel, 2015, s.25). Yeni ekonominin en yenilikçi ve yaratıcı çalışanlarının çoğu, uzun süre boyunca tek bir firmada çalışmak yerine, kariyerlerini birden fazla firmada sürdürmektedirler. Silikon Vadisi'ndeki mühendislerin iş değiştirme alışkanlıkları bu eğilime tanınmış bir örnektir (Angel, 1991, s. 1507). Bu esnek birikim, bu endüstrilerin sadece bir bölgeye değil, aynı zamanda farklı ülkelere de yayılmasını sağlayan merkezi olmayan bir düzen yaratmaktadır.

Çeşitli şehirler ve ülkeler, kültürel fayda veya hizmet üretmek için gerekli olan uygun aktörler, kurumlar, ağlar gibi farklı 'kaynaklar' (Rantisi, 2002) sunmaktadır. Apple'ın California'daki merkezi ve Çin'deki üretim fabrikaları gibi, Amerika'da sinema endüstrisinin merkezi Los Angeles olmasına

rağmen, buradaki yapım şirketleri dünyanın dört bir yanında üretim yapmaktadırlar. Hollywood'daki yapım şirketleri, sıklıkla Asya, Güney Afrika, Kanada, Doğu Avrupa gibi ucuz iş gücü ve düşük maliyetli üretimin mümkün olduğu coğrafyaları tercih etmektedirler (Goldsmith ve O'Regan, 2005). Bu modelin bir örneği, merkezi Los Angeles'daki Wilshire Bulvarı'nda bulunan, ancak film çekmek için Bulgaristan'daki NuBoyana Stüdyoları ve Tayland'daki The Studio Park'ı kullanan yapım şirketi Nu Image'dir. Yaratıcı endüstriler, iş fırsatları, satın alma ve vergi gücü üretir ve kentsel alanın değerini arttırır (Thiel, 2015, s.22). Gelir ve istihdam olanakları ile "kentsel gelişim için bir araç" olarak görülebilirler (Thiel, 2015, s.22).

Bu dinamik esnek üretim sistemi şehirlerin ekonomik büyümesini destekler, ancak aynı zamanda düşük ücret ve iş güvencesizliğine de yol açar. ABD ve Avrupa ülkeleri gibi sıkı yasalarla yönetilen ülkeler, gelişmekte olan ve uzun çalışma saatlerine izin veren, daha gevşek yasalara sahip ülkelerdeki işçileri istihdam etmektedirler. Bu bağlamda yaratıcı endüstriler, Jamie Peck'in açıkladığı gibi neoliberal ajandalara hizmet eder: "Yaratıcılık stratejileri, şehirlerarası rekabet, soylulaştırma, orta sınıf tüketimi ve mekân pazarlaması etrafında konumlandırılarak geçerliliğini kaybetmemiş 'neoliberal' kalkınma ajandalarının esasıyla sessizce çalışmaktadırlar" (Peck, 2005, s. 740). Ülkeler yaratıcı endüstrileri çekmek için rekabet eder ve bu amaçla yasalar koyar veya değiştirir. Bu değişiklikler çoğu zaman emeğin sömürülmesiyle sonuçlanır. Türkiye de kayıtsız ve güvencesiz iş gücü anlamında risk teşkil eden bir ülke olduğu için Peck'in bahsettiği yaratıcı endüstrilerdeki emek sömürüsüne açık konumdadır. Bu nedenle Peck, küreselleşmeyi "yaratıcı şehirler için hem tehdit hem de fırsatlarla dolu" bir süreç olarak adlandırır (Peck, 2009, s.14). Yaratıcı ekonomi, farklı coğrafyalardaki belirsizlikler üzerine kurulu hassas bir sistemdir.

Türkiye'deki medya endüstrilerinin merkezi olan İstanbul'da da iş güvencesizliği yaşanmaktadır. Özellikle televizyon ve sinema sektöründe çalışanlar sıklıkla iş değiştirmek zorunda kalmaktadırlar. 2012 yılında tanımlanan yeni reyting sistemi ile birlikte televizyon dizileri henüz bir sezonu tamamlamadan, üçüncü ya da dördüncü bölümlerinde yayından kaldırılabilirler (Bulut, 2016, s.82). Bu televizyon dizilerinin ekipleri de dizilerin iptal olmasıyla işsiz kalmaktadırlar. Benzer şekilde televizyon kanalları ve gazeteler de reytingleri ve tirajları doğrultusunda işçi çıkarmaktadırlar. Bu nedenle İstanbul'daki medya endüstrilerinin esnek üretim sistemini benimsediği ve iş güvencesizliğini arttırdığını söylemek mümkündür.

2017 yılında The Guardian'a vermiş olduğu röportajında Richard Florida, yaratıcı stratejilerinin planlandığı gibi işlemediğini kabul etmiştir. Onun formülü, yaygın mülk spekülasyonları nedeniyle zaten zengin, çoğunlukla beyaz olan orta sınıfa fayda sağlamak ve bohemleri iç şehirlerden banliyölere kaydırmaktadır. Florida bugün "sadece yaratıcı ve yenilikçi bir büyüme ve kümelenmelerle değil, aynı zamanda kapsayıcılığın refahın bir parçası olmasıyla ilgili olan" yeni bir hikâyeye ihtiyaç duyulduğunu itiraf etmektedir. *Soylulaştırma, Eşitsizlik ve Seçkinler Şehri ile Gelen Yeni Kentsel Kriz* (2017) adlı kitabında Florida nihayet diğer sınıfların da yeni ekonomik sistemdeki konumunu tartışmaya başlamış ve yaratıcı sınıfın bulunduğu bölgelerdeki soylulaştırma projelerini ve sosyal eşitsizliği eleştirmiştir. Florida'nın deyimleriyle yumruğu yiyen ve bu durumdan en olumsuz etkilenen unuttuğu hizmet sınıfıdır (Wainwright, 2017). Yeni kentsel krize damgasını vuran da yine bu unutulmuş ve kaybolan orta sınıftır. Krizin en ağır ekonomik sonuçlarını dezavantajlılar ve yoksullarla birlikte en çok mavi yakalı ve hizmet işçileri yaşamaktadır. Şehirlerin dışına itilen bu gruplar ekonomik fırsatlardan, sosyal yardımlardan ve hizmetlerden mahrum edilmektedirler.

Öğretmenler, hemşireler, hastane çalışanları, polis memurları, itfaiyeciler, restoran ve hizmet sektörü çalışanlarının işyerlerine makul uzaklıkta bir yerde yaşamaya gücünün yetmediği durumda işlevsel bir kentsel ekonomiyi sürdürmek zordur (Florida, 2017, s.31).

Bu nedenle gittikçe seçkinleşen yaratıcı şehirlerdeki gelir adaletsizliğini azaltmanın bir yolu düşük ücretli hizmet işlerini, aileyi destekleyici işlere çevirerek orta sınıfı genişletmektir. (Florida, 2017, s. 36) Bunun yanında Florida, yeni kentsel krizi çözebileceğine inandığı: merkezi yerlerde daha ucuz evlerin inşası, altyapıya yatırım yaparak pahalı ve verimsiz yayılmayı sınırlama, insana yatırım yaparak yoğunlaşmış yoksulluğa savaş açma, yerel önderlere olanak sağlama ve vergi politikalarında reform gibi yeni bir dizi öneri de sunmaktadır (Florida, 2017, s.36).

Yaratıcı endüstrilerin, şehirlerin küresel ölçekte gelişmesi için pek çok olanak sunduğu açıktır. Politikacılar, eşitsizliklerin ve işçi haklarının ihlal edilmesini önlemek için bu sektörlerdeki çalışma koşullarının düzenlenmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Yaratıcı ekonomi yalnızca belirli bir sınıfa hizmet ederse, bu sistem yine gelir eşitsizliğine ve sosyal kutuplaşmaya yol açacaktır.

Sonuç

1980'lerde kentsel gelişim ve büyümenin ekonomik lokomotifi olan eski endüstrilerin yerini yeni endüstriler; yüksek teknoloji firmaları ve kültürel sektörler almıştır. Sanayi devrinden post-endüstriyel döneme geçişte yaşanan bu değişim kentleşmeyi de etkilemiş ve yeni endüstrilere sahip şehirler kümeleme modelinden dağınık yapıya geçmişlerdir. Chicago ekolü tarafından tanımlanan şehrin merkezi bir endüstri kümesi etrafında şekillendiği model yerini dağınık bir yapıya bırakmıştır. LA Ekolü tarafından “postmodern kent” olarak tanımlanan bu merkezsiz, dağınık yapı özellikle yaratıcı sektörlerin yoğun olduğu Los Angeles gibi şehirlerde görülmektedir.

Bu endüstrilerin şehirdeki yoğunluğu kentteki coğrafi dağılımı değiştirdiği gibi bölgenin ekonomisi üzerinde de etkili olmuştur. Yaratıcı ekonominin yerel gelişimdeki önemini fark eden yönetimler, yetenekleri kendi şehirlerine çekebilmek için rekabete girmişlerdir. Yeni ekonominin itici gücü olarak görülen “yaratıcı endüstriler” Los Angeles, New York, Berlin, Londra gibi dünyanın önemli metropollerinde şehrin kalkınmasında büyük önem taşımaktadır. İstanbul da son yıllarda özellikle medya endüstrilerinin gelişmesi ile yaratıcı sektörler için önem veren bir şehir haline gelmiştir.

Şehrin büyümesi, nüfusun artması ve yaratıcı endüstrilerin gelişmesi, İstanbul'da da diğer postmodern kentler gibi merkezsiz, dağınık bir yapı oluşturmuştur. Medya endüstrileri; televizyon, reklam ve sinema sektörleri de bu dağınık yapıya uyum sağlamışlardır. Eskiden Yeşilçam gibi belirli merkezler etrafında kümelenen bu sektörler, günümüzde şehrin geneline yayılmış durumdadırlar. Medya endüstrileri, özellikle televizyon dizileri ve reklamlar, İstanbul'un ekonomisinde önemli bir yer taşımakta ve şehrin kalkınmasına destek olmaktadır.

Ancak her ne kadar bu endüstriler bölgesel ekonomik kalkınmada önemli bir rol oynasalar da rekabet ortamı ve yaratıcı stratejilerin neo-liberal politikalarla uygulanması şehirdeki sosyal eşitsizliği ve iş güvencesizliğini arttırmakta, işçi ve hizmet sınıfını soylulaştırma sureti ile şehirlerin dış bölgelerine taşınmaya zorlamaktadır. İstanbul'da yaratıcı endüstrilerin yoğun olduğu Beşiktaş, Kadıköy, Sarıyer, Şişli gibi semtler yüksek kiralari nedeniyle alt-orta sınıfın oldukça zor barınabildiği bölgeler haline gelmişlerdir. Bu anlamda yaratıcı endüstriler bir yandan şehrin ekonomisine katkıda bulunurken, bir yandan da şehirdeki eşitsizliği arttırmakta ve sosyal kutuplaşmaya yol aç-

maktadırlar. Yaratıcı şehirlerin rekabet çağında görmezden gelinen bu olumsuz etkilerinin politikacılar ve yerel yöneticiler tarafından daha fazla tartışılması gerekmektedir.

idealkent©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

Kentleşme ve Ekonomi Özel Sayısı, Cilt *Volume* 11, Yıl *Year* 2020-3, 1023-1049

DOI: 10.31198/idealkent.654491

Extended Abstract

Postmodern Urbanization and the Creative Economy: Media Industries in Istanbul

*

Sezen Kayhan Müldür

ORCID: 0000-0001-6772-6154

In 1980s a group of social scientists from the LA School of urbanism worked on various theories and concepts on the urbanization in Los Angeles and named the city as “the capital of the twentieth century” (Scott and Soja 1986) and “the world’s first postindustrial/postmodern city” (Dear and Flusty 1991). The Los Angeles model illustrates the new capitalist spatialization, which consists of several fundamental characteristics such as the reorganization of urban space in which hinterland organizes the center, omnipresent social polarization and a global connection. This new spatial organization is related to Los Angeles’ production of the archetypal industries of twentieth century, such as aerospace, movies, television, music and theme parks (Curry and Kenney 1999).

Following the LA School’s analysis on the new industries, the urban studies theorist Richard Florida brought the discussion to a different level and called the cities with these new industries as “creative cities”. The leading edges of innovation and growth in the twenty-first century is made up of sectors such as high-technology industry, business and financial services, cultural products industries and neo-artisanal manufacturing (Scott 2006). The old industries which were the economic engines of urban development and growth, replaced by new industries (high-tech firms, cultural industries) and this transformation from industrial to post-industrial era also changed the organization of urban space (from Chicago School model to the LA model). The agglomeration of these industries in the cities not only changed the geographical distribution but also had positive impact on the economy of the region. Realizing the importance of the creative economy in local development, the governments have entered into competition to attract talents to their cities.

idealkent© Kent Araştırmaları Dergisi (*Journal of Urban Studies*)

<http://idealkentdergisi.com>

Geliş Tarihi *Received Date*: 03.12.2019 Kabul Tarihi *Accepted Date*: 1.06.2020

The “creative industries” are seen as the driving force of the new economy and have great importance especially in metropolises such as Los Angeles, New York, Berlin and London. In recent years, Istanbul has also become a city that gives importance to creative sectors, especially with the development of media industries.

Like other metropolises, Istanbul also had various changes with the development of creative economy in the city. Istanbul is the center of media industries in Turkey, as the city has all major actors of media industries such as production companies, casting agencies and post-production studios. Like the LA model, these companies and studios spread around the city and not located in a cluster. The expansion of the city goes hand in hand with the development of media industries which plays an important role in the economic development of the city. With around 1.4 billion (TL) endorsement in 2018, the TV industry became the most profitable of the creative industries in Istanbul.

In addition to the increase in TV series production, the number of studios that broadcast live for television in Istanbul has also increased rapidly and spread to various parts of the city. Considering the distribution of the television broadcasting studios in Istanbul, it is possible to see a spread similar to that in the film industry. For the development of these industries solid infrastructures and rich human resources are required. Istanbul is a city that can feed creative sectors with infrastructures and human resources. As the recent reports show the creative industries have serious impact in the development of Istanbul's economy.

Even though these industries are important for regional economic development, the competition and application of creative strategies with neo-liberal policies increase social polarization and income inequality, push working and low classes to the peripheries of the city through gentrification. Gentrification is a process that continues in Istanbul for the last 30 years, especially in the regions; Cihangir, Galata and Asmalimescit in Beyoğlu, Fener and Balat in the Golden Horn, Kuzguncuk, Arnavutköy and Ortaköy in the Bosphorus line, Tophane and Karaköy. It is observed that a similar process has recently started in the Yeldeğirmeni region of the Anatolian side of the city. For the last ten years, design offices, hostels, retro shops, artist workshops, art venues, cafes and restaurants in Yeldeğirmeni have increased significantly. While this change revived Yeldeğirmeni, the intensification of gentrification

in the neighborhood and the formation of an uncontrolled cultural capital caused criticism. Increasing rents in the neighborhood made the newcomers artists no longer to stay there.

The creative industries also created flexible and insecure working conditions. Cultural production is characterized by flexible and adaptable structures. In Istanbul media industry workers experience these flexible conditions; especially those working in the television and cinema sectors often have to change their jobs. With the new rating system defined in 2012, television series can be cancelled in their third or fourth episodes before they complete a season. The teams of these television series are also unemployed with the cancellation of the series. Similarly, television channels and newspapers employ workers in line with their ratings and in circulation. For this reason, it is possible to say that the media industries in Istanbul have adopted the flexible production system and increased job insecurity.

Creative cities result in social inequality because the income in most of the creative industries is concentrated at the top of the hierarchy. The meritocracy of creative class in postindustrial cities results in social polarization which can lead to social unrest. With exploring that relation, this study will focus on postmodern urbanization and creative economy and will explore the development of creative industries in Istanbul with the focus on media production. It will also discuss the positive and negative aspects of the competition between creative cities.

Kaynakça/References

- Angel, D.P. (1991). High-technology agglomeration and the labor market: The case of Silicon Valley. *Environment and Planning*, 23, 1501-16.
- Behlil, M. (2012). Close encounters? Contemporary Turkish television and cinema. *Wide Screen*, 2(2), 1-14.
- Bulut, E. (2016). Dramın ardındaki emek: dizi sektöründe reyting sistemi, çalışma koşulları ve sendikalaşma faaliyetleri. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi* 24, 79-100.
- Curry, J. and Kenney, M. (1999). The paradigmatic city: postindustrial illusion and the Los Angeles School. *Antipode*, 31(1), 1-28.
- Dear, M. ve Flusty, S. (1998). Postmodern urbanism. *Annals of the Association of American Geographers*, 88(1), 50-72.
- Evans, G. (2009). Creative Cities, Creative Spaces and Urban Policy. *Urban Studies*, 16, 1003-1037.
- Lena, F. (2016). *Türkiye’de kültürel sektörlerin ülke ekonomisine katkısı*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, Kültürel İncelemeler 15.

- Logan, J. ve Molotch, H. (1987). *Urban fortunes: the politics of place*. Berkeley: University of California Press.
- Otis Report. (2017). *2017 Otis report on the creative economy of california and Los Angeles region*. Otis College of Art and Design. Los Angeles: Los Angeles County Economic Development Corporation.
- Özkan Töre, E. (2010). *İstanbul film endüstrisi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Öz, Ö. ve Özkaracalar, K. (2017). The reemergence of İstanbul's film industry: a path-dependence perspective. *New Perspectives on Turkey*, 56, 61-85.
- Florida, R. (2002). *The rise of creative class: and how it's transforming work, leisure, community and everyday life*. New York: Basic Books.
- Florida, R. (2003). Cities and the creative class. *City and Community*, 2(1), 3-19.
- Florida, R. Mellander, C. ve Adler, P. (2015). Creativity in the city. C. Jones, M. Lorenzen ve J. Sapsed (Der.), *The Oxford handbook of creative industries* içinde, (s. 96-115). Oxford: Oxford University Press.
- Florida, R. (2018). *Yeni kentsel kriz: soylulaştırma, eşitsizlik ve seçkinler şehri ile gelen*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Goldsmith, B. and O'Regan, T.A. (2005). *The film studio: film production in the global economy*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Gül, M. (2012). *Emergence of modern Istanbul: transformation and modernization of a city*. London: I.B. Tauris.
- Hoi, S. (2014). The meaning of the creative economy in Los Angeles. *Community Development Investment*, 2, 31-34.
- Türk dizileri 2 numara. (2017, Nisan 4). *Hurriyet*. <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/turk-dizileri-2-numara-40417302> adresinden erişildi
- Peck, J. (2005). Struggling with the creative class. *International Journal of Urban and Regional Research*, 29(4), 740-770.
- Peck, J. (2009). The creativity fix. *Variant*, 34, 5-9.
- Scott, A. J. (1988). *New industrial spaces: flexible production organization and regional development in North America and Western Europe*. London: Pion.
- Rappas Çelik, İ. ve Kayhan, S. (2018). Tv series production and urban restructuring of İstanbul. *Television and New Media*, 19(1), 3-23.
- Rantisi, N.M. (2002). The local innovation system as a source of 'variety': openness and adaptability in New York City's Garment District. *Regional Studies*, 36(6), 587-602.
- Scott, A. J. and Soja, E.W. (1986). Los Angeles: capital of the late 20th century. *Society and Space*, 4, 249-254.
- Scott, A. J. (1993). *Technopolis: high-technology industry and regional development in Southern California*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Scott, A. (2006). Creative Cities: Conceptual issues and policy questions. *Journal of Urban Affairs*. 28 (1), 1-17.

- Scott, A. J. ve Mattingly, D. (1989). The aircrafts and parts industry in Southern California: contiuity and change from the inter-war years to the 1990s. *Economic Geography* 65, 48-71.
- Soja, E. (1997). Los Angeles, 1965-1992. A. Scott ve E. Soja. (Der.) *The city: Los Angeles and urban theory at the end of the twetieth century* içinde. Berkeley: University of California Press.
- Sosyal Güvenlik Kurumu. (2016). *İstanbul Bölgesi İçin Yaratıcı Endüstri Alanında İşyeri Ve İstihdam Oranları Çalışması*.
- Sönmez, M. (2013). *Medya, kültür, para ve İstanbul iktidarı*. İstanbul: Yordam Kitap Basın ve Yayın.
- Storper, M. ve Christopherson, S. (1987). Flexible specialization and regional industrial agglomerations: the case of the U.S. motion picture industry. *Annals of the Association of American Geographers*, 77(1), 104-117.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2017). *Sinema Genel Müdürlüğü yapım firmaları istatistikleri*.
- Thiel, J. (2015). Creative cities and the reflexivity of the urban creative economy. *European Urban and Regional Studies*, 24(1), 21-34.
- TÜİK. (2015). *Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri 2014*.
- Wainright, O. (2017, Ekim 26). Everything is gentrification now: but Richard Florida isn't sorry. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/cities/2017/oct/26/gentrification-richard-florida-interview-creative-class-new-urban-crisis> adresinden erişilmiştir.
- YEKON. (2014). *İstanbul yaratıcı ekonomi çalışmaları atölyesi final raporu*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Kültür Politikaları ve Yönetimi (KPY) Araştırma Merkezi.
- Yücel, D. (2015). Kentsel Soylulaştırmada yaratıcı endüstrilerin rolü ve yel değirmeni örneği. *Genç Sanat Dergisi* 1, 1-8.
- Zukin, S. (1987). Gentrification and capital in the urban core. *Annual Review of Sociology*, 13, 129-147.

Eskişehir'in Endüstriyel Mirası Fabrikalar Bölgesinin Kent Kimliği Üzerindeki Etkileri

*

Uğur Sadioğlu¹

ORCID: 0000-0002-2454-4163

Esmâ Yürük²

ORCID: 0000-0002-9375-0921

Öz

Tarım temelli bir ekonomiye sahip olan Eskişehir, Cumhuriyetin ilanı ile birlikte kalkınma planları kapsamında sanai üretimini ön plana çıkartmıştır. Fabrikalar bölgesi de bu dönemde kurulmuş ve fabrikaların çoğu kentin toprağının türünden dolayı kiremit ve tuğla üretmiştir.

Bölge çevresinde birçok mahallenin tezahür etmesiyle fabrikalar yerleşim yerleri arasında sıkışmış ve artan teknoloji sonucu etkinliğini yitirmiş, tek tek kapanmıştır. Gelineen noktada, bölgedeki fabrika yapılarının bir kısmı yıkılıp yerine yeni yapılar inşa edilmiş, bir kısmı binalar muhafaza edilerek farklı işlevler kazandırılmış, bir kısmı da işlevsiz ve kapalı halde zamanla mücadele etmektedir.

Fabrikalar, endüstriyel miras bağlamında taşıdıkları değer bakımından düşünüldüğünde; oluşturdukları kamusal alanlar, kalkınmacı yapıları, kent tarihi açısından tanık oldukları ve sebep oldukları hadiseler, kentlinin ortak hafızasında yarattıkları anı değeri, fiziksel, sosyal ve ekonomik varlıkları ile hem ulusal değer açısından hem de toplumsal hafıza açısından ön plana çıkmakta, kentin kimliğini ortaya koymaktadır.

Bu hafızanın ve kimliğin korunması noktasında yeniden işlevlendirme devreye girmekte, bu sayede ömrünü doldurmayan ancak mevcut işlevini yitiren yapıların israf edilmesinin önüne geçilebilmektedir.

Bu çalışma kapsamında, Eskişehir fabrikalar bölgesinin bıraktığı endüstriyel mirasın önemi vurgulanmış, kent kimliği açısından taşıdığı değer ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmada, ilgili aktörler ile görüşülerek veri toplanmıştır. Elde edilen bulgular, endüstriyel mirasın geleceğe taşınabilmesi hususunda öneriler sunmak amacıyla kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eskişehir fabrikalar bölgesi, kent kimliği, yeniden işlevlendirme, endüstriyel miras.

¹ Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, E-mail: ugursadi@hacettepe.edu.tr

² Arş. Gör., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, E-mail: smtptl@gmail.com

Effects of Factories Region, Industrial Heritage of Eskişehir on Urban Identity

*

Uğur Sadioğlu³

ORCID: 0000-0002-2454-4163

Esmâ Yürük⁴

ORCID: 0000-0002-9375-0921

Abstract

Eskişehir brought industrial production to forefront with the development plans following the proclamation of the Republic. The Factories Region was established in this period. Because many quarters occurred around the region, factories were stuck between settlements and lost their effectiveness as a result of increasing technology and were closed one by one. At this point some of the factory buildings were demolished, some buildings were preserved and began to be utilized for different services and some of them have been struggling with time. When factories are considered in terms of their value with regards to industrial heritage, they stand out in terms of both national value and social memory. Concerning the protection of this memory and identity, refunctioning has a vital role. By this means the wasting of the structures having lost their functions can be prevented. In this study the significance of the industrial heritage left by Eskişehir Factories Region was emphasized and its value in terms of the city identity tried to be revealed. In the research process data were gathered by conducting interviews with related actors. These data were utilized to offer suggestions regarding the transfer of industrial heritage to the future.

Keywords: *Eskişehir factories region, urban identity, refunctioning, industrial heritage.*

³ Assoc. Prof., Hacettepe University, E-mail: ugursadi@hacettepe.edu.tr

⁴ R. A., Eskişehir Osmangazi University, E-mail: smtpl@gmail.com

Giriş

Tarım temelli bir ekonomiye sahip olan Eskişehir, Cumhuriyetin ilanı ile birlikte pek çok Anadolu şehri gibi kalkınma planları ile sanai üretimini ön plana çıkartmıştır. Berlin-Bağdat demiryolunun Eskişehir'e kadar ulaşması ve demiryolu bakım atölyelerinin artması ile sanayi ili olmasının temelleri atılmıştır. Kentsel işlevlerdeki farklılaşma ve değişimin etkisiyle nüfus artmaya başlamış, kent gelişmiştir. Kalkınma planları kapsamında oluşturulan fabrikalar bölgesi de bu dönemde kurulmuş ve üretim alanlarından birisi haline gelmiştir. Kurulan fabrikalar, Eskişehir'in toprağının türünden dolayı kiremit ve tuğla üretmiştir. Bu sanayi kuruluşlarının özel teşebbüs olanlarının Teşvik-i Sanayii Kanunu ile önü açılmış, kente gelen göçmenler tarafından üretim işletmeleri açılmıştır.

Fabrikaların gelişimiyle sanayi gelirlerinde artış meydana gelmiş, kentte hızlı bir mekânsal dönüşüm olmuş, yapılaşma artmış, fabrikalar bölgesi de kent için önemli bir merkez halini almıştır. Ancak zaman içerisinde etkinliğini yitiren fabrikalar, son yüzyılın ikinci yarısında tek tek kapanmıştır. Kente önemli hizmetleri olan fabrikalar bölgesi, işlevsel fabrikalar yanında işlevsiz ama mimari varlığını sürdüren yapıların da mevcut olduğu bir alana dönüşmüştür. Bugün bile bölgeyi tartışılır kılanın bu sanayi mirası olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Fabrikaların faaliyetlerini durdurmaları sonucu geriye kalan sanayi yapılarının geleceğinin ne olacağı bu çalışmanın temel sorusunu oluşturmuştur.

Eskişehir'in modern kent merkezinin şekillenmesinde önemli bir rolü olan bu yapılar, kentin kimliğini ve toplumsal belleği oluşturmaktadır. Bu hafızanın ve kimliğin korunması noktasında da yeniden işlevlendirme kavramı öne çıkmaktadır. Yeniden işlevlendirme sayesinde ömrünü doldurmayan ancak mevcut işlevini yitiren yapıların hem israf edilmesinin önüne geçilebilmekte hem de toplumsal bellek korunabilmektedir.

Yöntem

Bu çalışma kapsamında endüstriyel mirasın yeniden işlevlendirilmesinin gerekliliğine ve bu durumun olumlu olumsuz sonuçlarına değinilmiştir. Çalışmada alan araştırması yapılmış, ilgili aktörler ile görüşülerek veri toplanmıştır. Verilerin analizinden elde edilen bulgular, endüstriyel mirasın geleceğe taşınabilmesi hususunda öneriler sunmak amacıyla kullanılmıştır. Çalışma

kapsamında ilerleyen bölümlerde sırasıyla Cumhuriyet Dönemi Sanayileşmesi ve Eskişehir'e Yansıması, Fabrikalar Bölgesi, Arslan Kiremit Fabrikası, Kurt Kiremit Fabrikası, Çift Kurt Kiremit Fabrikası, Fil Kiremit Fabrikası, Kartal Kiremit Fabrikası, Güneş Kiremit Fabrikası, Mühendisler Un Fabrikası, Dimnit (Aral) Şarap Fabrikaları, Endüstriyel Mirasın Önemi ve Yeniden İşlevlendirilmesi, Fabrikalar Bölgesinin Kent Kimliği Üzerine Etkileri, Alan Araştırması Bulguları ve Sonuç başlıklarına yer verilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi Sanayileşmesi ve Eskişehir'e Yansıması

18. yüzyılın sonunu ve 19. yüzyılın başını kapsayan, İngiltere'de başlayıp tüm dünyayı etkisi altına alan Sanayi Devrimi, Türkiye için de bir dönüm noktası olma niteliği taşımaktadır (Şensoy ve Üstün, 2016, s. 87). Kapitalizmin sanayileşme yönündeki dönüşümü işçileri, üretim tekniklerini, üretim süreçlerini ve daha pek çok faktörü değişime uğratmıştır.

1923 yılında Cumhuriyet'in kurulmasıyla siyasal bağımsızlığın yanında ekonomik bağımsızlık da kazanılmıştır. Osmanlı'dan devralınan sanayinin durumu hakkında gerekli istatistiki bilgi mevcut olmasa da yıllarca süren savaşlar insan gücünde kayba yol açarken, tesislerde de yıpranmalara yol açmış, sermayeyi eritmiştir (Çayır, 2011, s. 4). Cumhuriyet, ülkeyi yeniden kurmanın ve kalkındırmanın yöntemlerinden birisi olarak sanayileşmeyi görmüştür. Sanayi, kapitalizm ile eş değer kabul edilmiştir.

Makineleşmenin artmasından ülke ekonomisi etkilenmiş ve bu bazı kentlerin gelişmesine, öne çıkmasına sebep olmuştur. Eskişehir de; demir yolu ulaşım hattı üzerinde olması, tarıma verimli topraklarının ve yeraltı zenginliklerinin varlığının da etkisiyle önemli bir ticari merkez haline gelmiştir.

Cumhuriyet dönemine kadar ekonomisi tarıma dayalı olan Eskişehir'de, 1923 yılında yeni bir devletin kuruluşunun ilanı ile birlikte pek çok Anadolu şehri gibi kalkınma planları yapılmış ve sınai üretim öne çıkarılmıştır. Berlin-Bağdat demiryolunun Eskişehir'e kadar ulaşması ve demiryolu bakım atölyelerinin artması ile sanayi ili olmanın temelleri atılmıştır (Şensoy ve Üstün, 2016). Kent, nüfus artışı ve kentsel işlevlerdeki farklılaşmaların da etkisiyle değişmeye ve gelişmeye başlamıştır. Sanayi bölgeleri kentin kuzeydoğusu ve kuzeybatısına konumlanmış, bölgenin özellikleri dikkate alınarak fabrikalar açılmaya başlanmıştır. Devlet Demir Yolları Cer Atölyesi, un ve kiremit fabrikaları kentin kuzeybatısına demiryolu hattına yakın noktalara kurulurken, Şeker Fabrikası ve bugünkü adı ile 1. Hava İkmal Bakım Merkezi kentin kuzeydoğusunda faaliyete başlamıştır (Özaslan ve Aksoylu, 2014). Kalkınma

planları kapsamında oluşturulan fabrikalar bölgesi de bu dönemde kurulmuş ve şehrin önemli üretim alanlarından biri haline gelmiştir. Bölgede, Eskişehir'in toprağının türünden dolayı kiremit ve tuğla fabrikaları kurulmuştur.

İçeride ancak kalkınmacı politikaların yürütüldüğü Eskişehir'de; demiryollarının etkisiyle bölgeler arası ticaret başlatılmış sanayileşme, bağımsız bir şekilde yürütülebilmektedir (Arıtan, 2008). Kamusal yatırımlar artmış, 1950'lere gelindiğinde Eskişehir memur ve işçi kenti formuna kavuşmuştur (Özkut, 2017).

1970'lere gelindiğinde ise sanayi gelirlerinde artış meydana gelirken, tarım gelirlerinde düşüş olmuştur. Bu noktada kentte hızlı bir mekânsal gelişim meydana gelmiş, yapılaşma artmış, fabrikalar bölgesi de kent için önemli bir merkez haline almıştır. Kente, ekonomisine önemli katma değeri olan fabrikalar bölgesi, zaman içerisinde işlevsel fabrikalar yanında işlevsiz ama mimari varlığını sürdüren yapıların da mevcut olduğu bir alana dönüşmüştür (Şensoy ve Üstün, 2016). Bugün bile bölgeyi tartışılır kılanın bıraktığı bu sanayi mirası olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Fabrikalar Bölgesi

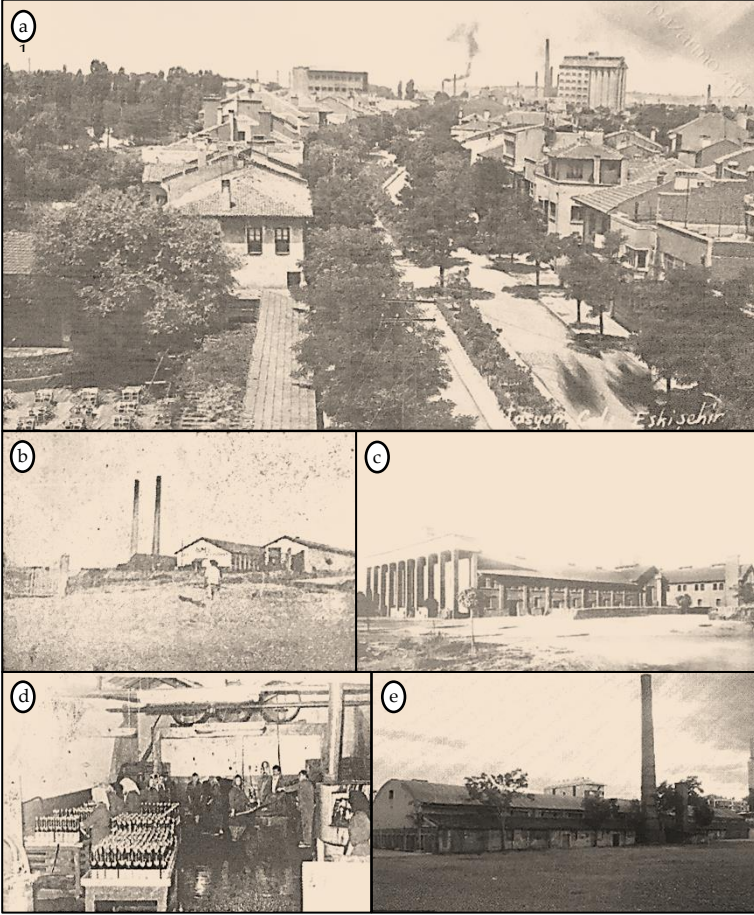
Sanayi Devriminin etkisiyle yoğun göç ve nüfus artışlarına maruz kalan kentler, dönüşüme mecbur bırakılmışlardır. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte devlet yatırımlarının yanında özel yatırımların da etkisiyle sanayileşen Eskişehir, merkezi yapısını üretim işletmeleri yoluyla şekillendirmiştir. Bu sanayi kuruluşlarının özel teşebbüs olanlarının Teşvik-i Sanayii Kanunu (1927) ile önü açılmış, kente gelen göçmenler tarafından işletmeler açılmıştır. Bölge özellikleri dikkate alınarak taş ve toprağa dayalı bir sanayinin yer aldığı fabrikalar bölgesi, kentin kuzey yönünde gelişimine neden olurken, bölgede de üretken bir iklim hâkim olmuştur. Kentin kimliği üzerinde oldukça pay sahibi olan bu bölgede 1923-1950 yılları arasında kurulan fabrikalardan bazıları şu şekilde listelenebilir:

Tablo 1. 1923-1950 Yılları Arasında Fabrikalar Bölgesi'nde Kurulan Fabrikalar ve Sahipleri (Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

Yatırımcının Kökeni	Adı-Soyadı	Fabrika Adı	Kuruluş Yılı
Bulgaristan Göçmeni	Sabri Kılıçoğlu	Arslan Kiremit Fabrikası	1927
Yunanistan Göçmeni	Muhtar Başkurt	Kurt Kiremit Fabrikası	1928
Kırım Göçmeni	Kurt Sait Kapan	Çift Kurt Kiremit Fabrikası	1933
Gümölcine Göçmeni	Murat Atılgan	Fil Kiremit Fabrikası	1942
Kırım Göçmeni	Çolpan Ailesi	Kartal Kiremit Fabrikası	1944
Akseki	-	Güneş Kiremit Fabrikası	1946
Bulgaristan Göçmeni	Mehmet-Süleyman Eren	Mühendisler Un Fabrikası	-
Makedonya Göçmeni	Zeki Aral	Dimnit (Aral) Şarap Fabrikaları	1932

Şekil 1. Eskişehir Fabrikalar Bölgesi (Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 2. a-Fabrikalar Bölgesi (İstasyon Caddesi), b-Güneş Kiremit, c-Arslan Kiremit, d-Dimnit Şarap, e-Çift Kurt Kiremit
(Kaynak: Koleksiyoner Ahmet Atuk, 02.10.2019)

Bu tesislerin demiryollarına yakın konumu, Bursa-İstanbul karayolları istikametinde oluşu rastlantısal değildir. Ulaşım olanaklarından yararlanmak amacıyla fabrikalar bu hatlara yakın konumlandırılmışlardır. Bu özelliklerinin de etkisiyle Türkiye çapında işletmeler olmaları, Eskişehir kentinin endüstriyel kalkınmasında öncü rol oynamaları şaşırtıcı olmamıştır (Kasap ve Toy, 2018). Ayrıca Eskişehir, pişmiş toprak sanayisinin kurulduğu ilk kent olma özelliği taşımaktadır (Özkut, 2017). Bu bölgede üretim işletmelerinin

yanı sıra, sosyal alanlar ve çalışanlar için lojmanlar da inşa edilmiştir. Bir anlamda üretim mekânı ve toplumsal mekân bu bölgede gelişmiştir.

Kurucularına bakıldığında kentlin etnik yapışması hakkında fikir sahibi olabileceğimiz bu fabrikaların tarihine değinmek, kent kimliği açısından taşıdıkları değeri de ortaya koymak adına yararlı olacaktır.

Arslan Kiremit Fabrikası

Arslan Kiremit Fabrikası, Bulgaristan göçmeni bir ailenin kardeşleriyle birlikte kurdukları, daha sonraları ise devlete olan borçlarını ödeyemedikleri için ekonomik sorunlar yaşadıkları işletmedir. 1927 yılında Sabri Kılıçoğlu tarafından devralınan 150 bin metrekarelik bir alan üzerine kurulu Arslan Kiremit Fabrikası (Kılıçoğlu, 2017), Türkiye'nin ilk modern kiremit üretim fabrikası olarak kabul edilmektedir. Sabri Kılıçoğlu, o zamanlarda kiremit üretimi ihtiyacını ve Eskişehir'in kiremit üretimi için elverişli bir şehir olması avantajını görmüştür. Devralındığı zaman harabe görünümünde olan tesis, geliştirilmiş ve aranan bir mamul üreten bir işletme olmuştur. Daha sonra ismi Kılıçoğlu Kiremit olarak değışen fabrika, o tarihlerde bir otomatik kömür kazanına sahip, kendi elektriğini üreten, yılın on iki ayı üretim yapan ve doğrudan trene yükleme yapabilen bir tesistir. Sabri Kılıçoğlu'dan sonra tesisi devralan şahıslar ve fabrika yöneticileri, Avrupa'daki tüm üretim tesislerini inceleyerek en modern teknolojiyi Eskişehir'e getirmek için yıllar boyu çalışmışlardır (Kılıçoğlu, 2017). Bugün 93. yılını yaşayan Kılıçoğlu Kiremit Fabrikası'nın, tesislerini ve üretim teknolojisini genişlettiği için varlık gösterdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Fabrika yöneticileri, marka imajına ve reklama önem vermiş, kurumsal kimlik üzerinde çalışmalarda bulunmuşlardır. Eskişehirspor'un kuruluşuna destekte bulunan, I. Pişmiş Toprak Sempozyumu'nun da sponsoru olan Kılıçoğlu Kiremit, bu eylemleri ile kentine sahip çıktığını ayrıca göstermiştir.

Bugün fabrikalar bölgesindeki tesisi kullanılmayan Kılıçoğlu Kiremit fabrika yerleşkesi, Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü tarafından 'Endüstriyel ve Ticari Yapılar' adı altında tescil edilmiş olup koruma altında tutulmaktadır (Tepebaşı Taşınmaz Kültür Varlıkları, 2016).

Kurt Kiremit Fabrikası

Yunanistan göçmeni Muhtar Başkurt ve Kurt Seyit tarafından 1928 yılında kurulan Kurt Kiremit Fabrikası Türkgeldi'ye (1987) göre, günlük üretimi on beş bin adet kiremit ve on bin adet tuğla olan yılın sekiz ayı üretim yapan ve bünyesinde iki yüz işçi istihdam eden bir fabrikadır. 1932 yılında gazetelere

verilen reklam ilanlarında; Marsilya kiremitine muadil mukavemette üretim yapıldığı, fabrikanın yeni sistem makinelerle donatıldığı, ürünlerin donmaya karşı son derece dayanıklı olduğu bilgisi yer almış, muhatapları kaliteden haberdar edilmiştir (Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 1932). 1933 yılına kadar bu ortaklık sürmüş, daha sonra Kurt Seyit kendi işletmesini açarak ayrılmıştır. Bugün yeniden inşa edilen Kurt (Başkurt) Kiremit ve Tuğla Fabrikası günümüzde ESPARK Alışveriş Merkezi yanında konumlanmakta ve karikatür müzesi, kafeterya ve restoran olarak kullanılmaktadır. Kentin sanayi tarihi mirası olarak kabul edildiğinden koruma altında tutulan fabrika, 2. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu'na bahçesinde açılan sergiler ve konserlerle toprak kaplarda yapılan yemek ve tatlı yarışmalarıyla katkıda bulunmuş ve pek çok turist tarafından ziyaret edilmiştir (Çayır, 2011).

Fabrikalar bölgesi üzerine araştırmalar yapan ve tarihi yapıları bir bütün olarak korumanın önemine dikkat çeken Aksoylu, Kurt Kiremit Fabrikasına dair görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

Bütüncül ölçekli bir planlama ile bu bölgeleri daha iyi koruyabilirdik. Siz ESPARK gibi bir alışveriş merkezini Eskişehir'in bir başka alanında inşa edebilirsiniz. Oysaki fabrika binaları, atölyeleri, bacaları, çamur havuzu ve fabrika binası içindeki makine ve teçhizatın tescilli olmasına ve mekânsal kurgu ve yapı özellikleri açısından çok karakteristik özellikler arz eden Kurt Kiremit Fabrikası alanında ESPARK gibi bir alışveriş merkezinin inşa edilmesi çok büyük bir talihsizlik olmuştur.

Bugün halen varlığını sürdürse de, mimar çevreler tarafından hoş karşılanmayan bazı düzenlemelerin ve yatırımların olduğu söylenebilir.

Çift Kurt Kiremit Fabrikası

1933 yılında Kurt Said Kapan tarafından kurulan Çift Kurt Kiremit Fabrikası, yılda iki milyonluk üretim kapasitesine sahip olan 200 işçiyi istihdam eden bir işletmeydi (CHP, 1938).

Döneminin özelliklerini yansıtmaması ve bulunduğu konumu dolayısıyla bugün de önemli bir yer teşkil etmektedir. Tesis, kentin Anadolu Üniversitesi'yle ulaşım güzergâhında bulunmaktadır ve her geçen gün ekonomik değeri artan bir çevrede yer almaktadır. Pencere ve kapı boşluklarının doldurulmasıyla özgün kimliğinden uzaklaştırılan, yakın tarihlere kadar bütün olarak ayakta duran bu yapının, iklimsel güçlerin de etkisiyle çatısı çökmüştür (Şensoy ve Üstün, 2016).

Çift Kurt Kiremit Fabrikası, Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir. Zamanla işlevini yitirmiş olan yapı kompleksinden günümüze ulaşan tek yapı tuğla fırınıdır. Yapı şu an kullanılmamaktadır. Yeniden işlevlendirilerek hizmet vermesi söz konusudur (Çayır, 2011).

Fil Kiremit Fabrikası

Yumurtacı diye anılan Gümülcine göçmeni Murat Atılğan tarafından 1942 yılında kurulan Fil Kiremit Fabrikası günümüzde sanayi alanı özelliğini yitirmiş, Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından “korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiş” ancak günümüzde tamamen yok olmuştur. Konumunda şu anda Dedepark Otel bulunmaktadır (Çayır, 2011).

Kartal Kiremit Fabrikası

1944 yılında özel teşebbüs tarafından kurulan Kartal Kiremit Fabrikası, bugün alanında yer alan iki adet kiremit fırını, iki adet baca olarak, Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından “Endüstriyel Mimarlık Örneği” olarak tescil edilmiştir. Büyük bir kısmı yıkılmış olan fırının bir kısmının üzeri toprak ve moloz yığınları ile kaplıdır. Yıkılmış olan kısımdan, yapım tekniği ve fırın işleyişine dair fikir edinmek mümkün olmuştur (Çayır, 2011). Fabrika yapısı şu anda kullanılmamakla beraber kötü durumdadır (Şensoy ve Üstün, 2016). Endüstriyel mimarinin miraslarından kabul edilen bu fabrika imara açılmış, hatta satışa sunulmuştur. Satış ilanında şu şekilde tanıtılmıştır (Basın İlan Kurumu, 2016):

...Satışa konu taşınmaz tapuda Kiremit ve tuğla fabrikası olarak gözükmektedir. Keşif anında arsa üzerinde fabrika binası ve fabrika bacasının olduğu ancak çok eski olan yapıların fabrika olarak işlevini devam ettirmesinin mümkün olmadığı görülmüştür. Arsa üzerindeki bu yapılar tescilli olup tarihi niteliği olan yapılardandır. Yapıların mevcut hali ile ekonomik değeri olmamasına rağmen tarihi ve kültür varlığı olması tescilli bina olması nedeni ile önem kazanmaktadır. Taşınmaz üzerindeki yapıların imar planındaki fonksiyonlarına uygun olarak arsa ve tescilli binaları değerlendirilebilir durumdadır. Bu konuda arsanın ve üzerindeki yapıların restorasyonu ile ilgili olarak çeşitli alternatifleri içeren bir dosya sunulmuştur. Bu dosyada sunulan alternatiflere göre restorasyonlar ile binaların aslına uygun olarak restoran, alışveriş merkezi, butik otel gibi arsanın ve binaların değerlendirilebilecek durumdadır. Mevcut hali ile arsa üzerinde tuğladan fabrika bacası ve fabrika binası

mevcuttur. Binanın yıpranmışlığından ve mevcut hali ile amacına uygun olarak değerlendirilmesi mümkün olmadığından dolayı bina değeri hesaplanmayıp arsa değeri hesaplanacaktır. Çünkü arsa üzerindeki binaların ancak restorasyon ile kullanılabilir duruma geleceği ve günün şartlarına uygun hizmet verebileceği, bu konuda dosyaya ve detayları değerlendirme raporunda sunulan taşınmazın değerlendirtebileceği projeler düşünüldüğünde bunun taşınmazın değerine etki ettiği düşünülmüştür.

Güneş Kiremit Fabrikası

Hakkında pek fazla yazılı kaynağa ulaşamayan Aksekili bir aileye ait olan Güneş Kiremit Fabrikası bugün tamamen yok olmuştur. Çayır'ın yaptığı bir röportaj bilgisine göre fabrika arazisi imara açılmış ve yerine Başak Konutları inşa edilmiştir (Çayır, 2011).

Mühendisler Un Fabrikası

Demiryolunun kuzeyinde, fabrikalar bölgesi olarak bilinen bölgede bulunan Mühendisler Un Fabrikası, Bulgaristan göçmeni Mehmet-Süleyman Eren'in kurduğu bir işletmedir (Şensoy ve Üstün, 2016). Fabrika alanına giriş, kuzeydoğu yönündeki İstasyon Caddesi'nden yapılmaktaydı. Alanda farklı dönemlerde inşa edilmiş yapılar bulunmaktaydı. 1954 yılında dört Türk mühendis tarafından kurulması sebebiyle isminin Mühendisler Un Fabrikası olduğu düşünülmektedir. Mühendisler Un Fabrikası, Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından, korunması gereken kültür varlığı olarak tescil edilmiştir (Çayır, 2011).

2005 yılı itibarıyla üretime devam etmekte olan yapı, şu an mevcut değildir. Tüm donanımı, projelerin hazırlanması aşamasındaki süreçte sökülmüş ve donanımın sökülmesiyle birlikte yapı hasar görmüştür. Lüks konut ve alışveriş merkezi işlevleriyle hizmet vermesi planlanmış olan alanda, bugün Özdilek Alışveriş Merkezi ve Loft Eskişehir Konutları bulunmaktadır (Şensoy ve Üstün, 2016).

Dimnit (Aral) Şarap Fabrikaları

Ünlü papazkarası şaraplarının üretildiği bu fabrika, Makedonya göçmeni girişimci Zeki Aral tarafından yaptırılmıştır.

Aral Şarap Fabrikası Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararı ile tescil edilmiştir (Tepebaşı Taşınmaz Kültür Varlıkları, 2016). Yeniden işlevlendirilen eski fabrika binalarından biridir. Aral Şarap Fabrikası

1996 yılında restore edilerek eğlence merkezi haline dönüştürülmüştür. Şarap depolamak için kullanılan fıçılar mekân düzenlemesinde kullanılmıştır (Çayır, 2011). Eski Aral Şarap Fabrikası günümüzdeki eğlence amaçlı kullanımına uygun olarak gerek dış cephede gerek iç mekânlarda düzenlemelere maruz kalmıştır. Girişin her iki yanında "U" plan yapısı içinde, tek katlı olarak konumlanan yapılar ile giriş kapısının karşısında yer alan, bunların arasındaki iki katlı bir yapıdan oluşmaktadır. Ortadaki avludan mekânlara giriş sağlanmıştır. Yapılar yığma teknikle, tuğla ve moloz taş malzeme ile yapılmıştır. Cepheler sıvasız olup, cephe örgüsü görülebilmektedir (Eskişehir Kültür Mirası Envanteri, 2014). Fabrika binası günümüzde Tren Eskişehir eğlence merkezi olarak tekrar hizmete açılmıştır.

Endüstriyel Mirasın Önemi ve Yeniden İşlevlendirilmesi

Dünyada özellikle küresel kapitalizmin artan etkisi, değişen hayat tarzları ve kentlerin de bu duruma ayak uydurma çabası toplumsal değişimi hızlandırmıştır. Kentlerde sayısı artan orta sınıfın ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için kent merkezleri dönüşmeye başlamış ve bu durum toplumları da dönüştürmüştür. Yapılı çevreler de bu dönüşümden kaçamamış, mevcut yapı stoklarının ne olacağı konusu önemli bir husus haline almıştır (Büyükarslan ve Güney, 2013). Eski kent merkezleri, üretim alanı ya da konut alanı olarak, çöküntü bölgelerine dönüşmüş ve kentsel rant elde etme sürecinin temel nesnelere haline gelmişlerdir. Ortaya çıkan kentsel rantın yok edici etkisi ve mutenalaştırma sonucu kentteki toplumsal, kültürel ve mekânsal mirasın korunması hassasiyetini güçlendirmiştir. Bu kapsamda endüstriyel miras ve yeniden işlevlendirme kavramları şekillenmiştir.

Kentler ve içerisindeki mekânların sürekli bir değişim içerisinde olması, onların kalıcı olamaması sorununa yol açmaktadır. Kentler, insanî gerçekliklerin yer aldığı olayları barındırırken aynı zamanda kendi başına bir olayı da temsil etmektedirler. Yapının biçiminin kentteki izi kent tarihini oluştururken, onun bireyle olan münasebeti ise toplumsal hafızayı oluşturmaktadır (Eisenman, 2006). Bir anlamda Lefebvre'nin (1991, s.11) fiziksel mekân, toplumsal mekân ve zihinsel mekân üçlemesi birlikte ele alınmalıdır. Lefebvre, bu görüşüyle mekânı bir nesne olarak algılamanın ötesine geçmiştir. Ona göre mekân, toplumun değerlerinden etkilenecek ortaya çıkan bir birikim olduğu için, yapı ve toplum arasındaki ilişkileri de içermektedir (Sadioğlu ve Eseroğlu, 2017).

Endüstriyel miras kavramının net bir tanımlaması yapılmasa da endüstri dünyasının tüm hayatını ve çalışmalarını içerdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Endüstriyel mirasın yerinde tespiti ve korunması hususu da yeniden işlevlendirme kavramına götürmektedir. Binaların fiziksel ömürleri, işlevlerinden çok daha uzun süre dayanmakta ve işleve kıyasla yapı çok daha uzun zaman sonra kendiliğinden değişime uğramaktadır. Malzeme ömrünü tüketmemesine rağmen, işlevsel olarak eskiyerek standart altı kalan, güncelleştirme yapılmadığında, terk edilerek harap olmaya yüz tutmuş yapıların, yıkımdan kurtularak tekrar yaşanılır-kullanılır bir mekân haline getirilmesine yeniden işlevlendirme (*refunctioning*) denir. En sade anlatımıyla, yapıyı tadilatlarla yeni ihtiyaçlara uygun hale getirme şeklinde tanımlanabilir (Büyükarşlan ve Güney, 2013). Yeniden işlevlendirmede endüstriyel yapı mimari, tarihi, ekonomik ve ticari olarak pek çok açıdan önem kazanmaktadır.

Yeniden işlevlendirme, mevcut kabuğun korunduğu yeni bir tasarlama yöntemidir. Bu yöntem, ekolojik olarak çevreye daha az zarar vermenin yanında, yapının kendisini ve çevresini de ekonomik açıdan daha değerli kılmaktadır. Bir tasarım yöntemi olan yeniden işlevlendirme, toplumsal hafıza açısından da bir değere sahiptir (Büyükarşlan ve Güney, 2013).

Değişimi yapıları koruyan bir yaklaşımla ele almak çevresinin çöküntü merkezi haline gelmesini de önlemektedir. Yapıyı yaşayan bir varlık olarak görerek, onun zihinlerdeki değerini öncelemektedir (Pekol, 2010).

Yeniden işlevlendirmenin endüstriyel yapılara uygulanması 1950'li yılların İngiltere'sine dayandırılmaktadır ve diğer sanayi ülkelerine de bu tarihten sonra yayılmıştır (Ercivan, 2004). Örneğin, Almanya'nın Ruhr havzasında 1990'lı yıllarda Essen, Duisburg ve yakın kentlerin kömür yataklarına yakın demir-çelik fabrikaları, enerji tesisleri, kanallar etrafındaki iç limanlar yeniden işlevlendirme uygulamalarına konu olmuştur. Bu fabrikalar döneminin endüstri mirasını yansıtmış, farklı içeriklerde müzelere dönüştürülmüştür (Sadioğlu, 2018). Ayrıca, bu yapıların etrafında rekreasyonel alanlar oluşturularak kamunun ziyaretine açılmıştır. Belçika'da cevher işlemenin durdurulduğu kömür madenleri yeniden işlevlendirilerek ziyarete açılmış ve yakınında alışveriş merkezleri kurulmuştur. Bu gelişmeler, sanayi kapitalizminin mirasının yeniden değerlendirilme yoluyla bazen kültürel mirasın korunması bazen de kapitalizmin yeniden inşası için kullanıldığını göstermektedir.

Fabrikalar Bölgesinin Kent Kimliği Üzerine Etkileri

Cumhuriyet Dönemi ile zorunlu hale gelen imar planı yaptırma zorunluluğu, Eskişehir'in de ilk imar planının oluşmasına sebep olmuştur. İller Bankası tarafından organize edilen bir yarışma ile 1952 yılında kentin ilk 1/5000 ölçekli nazım imar planı hazırlanmıştır. 1956 yılına gelindiğinde, 1/2000 ve 1/1000 ölçekli imar planları dönemin belediyesi ve Bayındırlık Bakanlığı tarafından düzenlenmiştir (Koca ve Karasözen, 2010).

Türkiye'de savaş döneminin etkisiyle durağan olan yapı faaliyetleri, imar planlarının yürürlüğe girmesi ile canlanmıştır. Eskişehir'i de kapsayan bu hareketlilik dönemi, kentin yapı stokunun artmasına sebep olmuştur. Eskişehir'in modern kent merkezinin şekillenmesinde öne çıkan bu yapılar, kentin imgesini ve toplumsal belleği oluşturmaktadır. Bu sebeptendir ki kentin kimliğini ve tarihini oluşturan endüstriyel miras olan fabrikalar bölgesi mühim olarak görülmelidir.

Özellikle II. Dünya savaşından sonraki dönemde kent içinde önemli bir merkez iken konut alanları arasında sıkışan ve üretim teknolojilerinin gelişmesiyle gittikçe yetersiz kalan fabrikalar bölgesindeki sanayi yapıları işlevini yitirmiş, tek tek kapanmış, hatta terkedilmiştir. Kent merkezinde böylesi büyük alanların geleceğinin ne olacağı konusu ilk olarak sivil toplum kuruluşlarının meselesi olmuş, bu alanların imara açılması bazı tepkileri çekmiştir. Bu endüstriyel yapıların kentin kimliğini oluşturduğu ve kentsel dönüşüm kavramı içerisine alınamayacağı düşüncesi ile çevreciler ve sivil toplum kuruluşları Demokrasi Platformu'nu kurmuşlar, "Bir Kentin Çılgılığı" adlı kitabı yazarak seslerini duyurmaya çalışmışlardır.

Bir asırdır yaşayan endüstriyel miras olan fabrikalar günümüzde; kentsel mekân özelliklerini yitirmiş, büyük hacimli otellerin, eğlence ve yaşam merkezlerinin bulunduğu bir alana dönüşmüştür.

Sanayi kenti olarak öne çıkan Eskişehir'de, fabrikalar bölgesi ve yapıları kentin kimliğini oluşturduğundan ortak kültürel miras kapsamında değerlendirilmiştir. Yalnızca bu bölge değil kentin sanayi yerleşkelerinin tamamı endüstriyel miras bağlamında taşıdıkları değer bakımından düşünüldüğünde; oluşturdukları kamusal alanlar, kalkınmacı yapıları, kent tarihi açısından tanık oldukları ve sebep oldukları hadiseler, kentlinin ortak hafızasında yarattıkları anı değeri, fiziksel, sosyal ve ekonomik varlıkları ile hem ulusal değer açısından hem de toplumsal hafıza açısından ön plana çıkmaktadır (Özkut, 2017). Toplumsal hafızaya değinen Lynch'e (2010) göre, kent formunun imgelenebilir (anlaşılır, okunaklı veya görünür) olması, gözü ve

kulağı dikkatli kullanmaya teşvik etmektedir. Duyulara hitap eden bir kent yapısı, sürekliliği kesilmeyen bir gelişimi gerektirmektedir. Bu bilgiden hareketle yapıların işlevsel olarak olmasa da mekân olarak korunması kent yapısının korunmasını sağlayacaktır. Yine Lynch'in (2010) ortaya attığı kent imgesini oluşturan bileşenlerden (yollar, sınırlar/kenarlar, bölgeler, düğüm noktaları, işaret öğeleri) birisi olan "bölge" kavramı, kent yapısının hafızadaki oluşumunda önem arz etmektedir. Fabrikalar bölgesi özelinde düşünüldüğünde bir vatandaşın fabrikalar bölgesine geldiğini anlaması için bazı ortak belirleyici karakterlere ihtiyacı vardır. Bu belirleyiciler sayesinde bölgenin içinde olduğunu hissetmektedir. Bu karakterler, geçmiş ile bağlantıyı, mevcut yapıların korunması ve yeniden işlevlendirilmesi ile sağlayabilmektedir.

Eskişehir'in kentsel gelişimi üzerine araştırma yapan Aksoylu (2010), mevcut yapıların ruhsat tarihini ele almış ve coğrafi bilgi sistemleri üzerinde şu anda var olan yapıların yıllara göre dağılımını incelemiştir. Fabrikalar bölgesinin 1923-1950 arasındaki gelişimine odaklanıldığında fabrikaların çevresinde yeni mahallelerin (Yeni bağlar, Eskibağlar, Hoşnudiye vb.) oluşmasına sebep olduğunu ve bu durumun kent gelişimi açısından da önem taşıdığını tespit etmiştir.

Aksoylu kendisi ile yapılan röportajda bölgenin ve bıraktığı mirasın önemini şu sözlerle ifade etmiştir:

Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonraki süreçte Eskişehir'e gelen göçmenler Hacı Seyit, Mamure, Cumhuriyet, Hacı Alibey, Hayriye gibi Porsuk Çayı'nın kuzeyinde kalan mahallelerde yer seçmiş, 1923-1950 yılları arasındaki dönemde ise Hoşnudiye, Eski ve Yeni Bağlar, Kırmızı Toprak gibi semtler gelişmiştir. Bu mahallelerin yer seçiminde ve oluşumunda Cumhuriyet Dönemi'nin, Anadolu Kentlerini Devlet Eliyle Sanayileştirme Projesi doğrultusunda devlet eliyle kurulan Şeker Fabrikası, Cer Atölyesi gibi tesisler yanında, Fabrikalar Bölgesi'nde özel sektör tarafından inşa edilen tesisler etkili olmuştur...

Yerleşim alanlarının belirlenmesinde, kentin etnik yapılaşmasının ve sosyal kimliğinin ortaya konulmasında önemli rolü olan bu bölge, kent kimliği açısından da etkili görülmektedir (Özaslan ve Aksoylu, 2014).

Aksoylu, III. European Conference On Social And Behavioural Science (Aksoylu, 2014)'da yaptığı sunumda son dönemde bölgede yapılan planlama çalışmalarının ve bu planlar doğrultusunda yapılan uygulamaların fabrikalar bölgesinde yer alan endüstriyel miras ve kent kimliği üzerindeki olumsuz etkilerine değinmiştir. Aksoylu'ya göre bu bölge, sadece fiziksel açıdan önemli

değildir. Endüstriyel miras olan yapıların yıkıma terkedilmesi, onlara dair izlerin yok olması, geçmiş ile bağın kesilmesine neden olacağından, kentin geleceğinden toplumsal hafızaya kadar zarar vermektedir.

Alan Araştırması Bulguları

Bu araştırma kapsamında Eskişehir ili ölçeğinde bir alan araştırması yapılmış ve endüstriyel miras, yeniden işlevlendirme, kentsel hafıza gibi kavramlar Eskişehir fabrikalar bölgesi üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Alan araştırması kapsamında yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan mülakat tekniği kullanılarak görüşmeler yapılmış ve görüşmelerden elde edilen bulgular nitel bir biçimde araştırmaya dâhil edilmiştir. İlgili belediyenin şehir plancısı, belediye meclis üyeleri, bölgedeki fabrikalardan birinin yöneticisi ile olmak üzere toplamda beş kişi ile mülakat yapılmış ve bulgular toplanmıştır.

Çalışmanın sonuç bölümünde, literatürden ve alan araştırmasından elde edilen bulgular ışığında Eskişehir'in endüstriyel mirası olan fabrikalar bölgesinin kent kimliği açısından önemi ve bu mirasın olumlu-olumsuz sonuçları ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Tablo 2. Araştırma Kapsamında Görüşülen Kişiler
(Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

Görüşmeci-1	Şehir Plancısı
Görüşmeci-2	Fabrika Yöneticisi (Sanayici-İşadamı)
Görüşmeci-3	Belediye Meclis Üyesi (CHP)
Görüşmeci-4	Belediye Meclis Üyesi (CHP)
Görüşmeci-5	Belediye Meclis Üyesi (AKP)

Yapılan görüşmelerde fabrikalar bölgesinin işlevsizleşmesinin temel sebebinin kent planlaması olduğu söylenmiştir (Görüşmeci3, 2019). Şehrin fabrikalar bölgesi yönüne doğru gelişimi ve yerleşim alanlarının içerisinde sıkışan bir sanayi bölgesine dönüşmesi, taşınmayı zorunlu kılmıştır. Teknoloji de bir diğer sebep olarak gösterilmiştir (Görüşmeci1, 2019). Fabrikaların yeni üretim teknolojilerini mevcut tesislerine uygulayamamaları, onları yeni tesislerde üretim yapmaya itmiştir. Tüm bu gerekliliklerin ardından fabrikalar bölgesindeki tüm fabrikalar kapatılmış, bir kısmı yeni Organize Sanayi Bölgesi'ne taşınmıştır.

Fabrikaların kapatılmasının ardından bölge, kısa bir süre çöküntü alanı olarak kalmıştır. Daha sonra ranta açık olan bu alanlar değerlendirilmiştir (Görüşmeci5, 2019). Kamu binaları ve ticarethaneler inşa edilmiştir. Yeniden

işlevlendirilen bazı fabrikalar koruma kurullarından gerekli izinleri alınarak yıkılmış, binaların aynısı yeniden inşa edilmiştir. Bazı yapılar ise taşınmıştır (Görüşmecı1, 2019). Bölgede bulunan fabrika binalarının tescillenmesi ile birlikte fabrika alanlarına yapılacak olan yatırımlar sınırlandırılmıştır. Bu konuya tepki gösteren şahıslar ise kamusal alanları da içine alarak fabrika alanlarını kapatmışlardır (Görüşmecı1, 2019). Görüşmecilerin tümü, bölgenin kentlilerin hafızasında bir değeri olduğunu belirtmişlerdir. Bir gün bölgede hiçbir fabrika binası kalmasa bile bu kimliğin yine de muhafaza edilmesi gerektiğini, inşa edilen yeni yapıların detaylarında fabrikalardan izler yer alabileceğini söylemişlerdir. Görüşmecı5 (2019), bölgenin muhafaza edilmesi için alan imarına ihtiyaç olduğundan, parsellenmiş halde olduğunda bölge dokusuna aykırı yapı ve işletmelerin inşa edilip faaliyete geçirilebileceğinden bahsetmiştir. Bu konuda bilinçlenebilmek, endüstri mirasımızı geleceğe taşıyabilmek adına Tepebaşı Belediyesi tarafından her yıl Pişmiş Toprak Sempozyumu düzenlenmektedir. Kent Belleği Müzesi de yine vatandaşların bu konuda bilgi sahibi olabilmeleri için şehir tarihine dair fotoğraf, belge ve ses kayıtlarını sergileyerek geçmişin izlerini bugüne taşımaktadır.

Konunun öneminin anlaşılması ve endüstriyel miras bilincinin artması için görüşmeciler tarafından farklı tavsiyeler verilmiştir: Görüşmecı1 (2019) konuya dair fotoğraf sergileri açılmasını önermiştir. Görüşmecı2 (2019) fabrika sahiplerinin çocuklarını eğitmeleri gerektiğini söylemiştir. Bu bilince sahip olmadan yurtdışına eğitime giden yatırımcı çocuklarının geri dönmediklerini, dönseler bile hadiseye yalnızca ekonomik perspektiften baktıklarını söylemiştir. Görüşmecı4 (2019), merkezi otoritelerin, yerel otoritelerin ve yatırımcıların birlikte hareket etmesi gerekliliğine değinmiştir. Görüşmecı5 (2019) yerel otoritelerden ziyade, merkezi otoritelerin bu konuya eğilmesi gerektiğini ve konunun milli eğitim politikalarına yansıtılmasının çocukları da bilinçlendireceğini söylemiştir.

Bölge, ticari açıdan büyük ölçüde değerlendirilmiştir. Fakat ranta açık olmalarına rağmen halen yatırım yapılmayan binalar ve alanlar bulunmaktadır. Görüşmecı2 (2019), ülke ekonomisinden ötürü yatırım yapmak için doğru zaman olmadığını belirtmiştir. Bölgedeki fabrikalar bir kentin tarihini oluşturduğu kadar, kentin köklü ailelerinin de geçmişidir. Dolayısıyla rant işletmeleri açmak yatırımcılar için cazip gibi görünse de maziye dair izlerini muhafaza etme istekleri de göz ardı edilmemelidir. Bu noktada görüşmecilerin tümünün önerisi bir işbirliği-eshüdüm ihtiyacıdır. Belediyelerin şahıslara yol göstermesi, şahısların yatırım yaparken kentlilerin hafızasında tahribata yol açmaması, Cumhuriyet'in ilk dönem mirası olan bu bölgenin muhafaza

edilmesi gerekmektedir. Ekonomik getirisi de göz ardı edilmeden yeniden işlevlendirilmelidir.

Görüşmecil'in fabrikalar bölgesi ile ilgili yorumu şu şekildedir:

Bölgenin kıymetini düşüren, ruhuna aykırı uygulamalar yapanlar özel firmalardır. Yalnızca rant odaklı bakmaları bölgeyi yok etmektedir. Tescillenmiş bina sahiplerine önemli roller düşmektedir. Fabrikalar bölgesi koruma alanı olarak ilan edildiğinde kentsel tasarım projesi de yapılmıştır. Tüm yapılaşmalar bu projeden hareketle oluşturulmaktadır. Esnekliğe de müsaade eden bir formda olan bu proje, bölgenin yok olmasını önlemeyi de amaçlamaktadır.

Görüşmeciler binaların otel, ticarethane, gıda fakülteleri, laboratuvarlar, sanat galerileri gibi projelerle yeniden işlevlendirilebileceğini söylemişlerdir. Bu konuda vizyon geliştirebilmek adına Almanya'nın Essen bölgesindeki kardeş belediyeler ile görüşülmüş ve belediye çalışanları yeniden işlevlendirme örneklerini yerinde teşhis etmişlerdir (Görüşmecil, 2019). Eskişehir, yeniden işlevlendirilmiş yapılarıyla (Haller Gençlik Merkezi ve İbis Otel örnekleri), yatırımcılara yanı başlarında örnekler sunmaktadır.

Konunun farklı alanlardaki muhatapları ile yapılan görüşmeler, bir yönetim sorununun varlığına işaret etmektedir. Bu sistemin parçası olan tüm aktörlerin ahenkli bir şekilde çalışması ihtiyacına değinen Görüşmecil4 (2019), yatırım gücünü elinde bulunduran fabrika sahiplerinin yerel otoritelerle işbirliği yapması gereğini belirtmiştir. Görüşmecil2 (2019), bir yatırımcı olarak maddi bir teşvik beklemediğini ancak otoritelerden konuya hassasiyetle yaklaşımlarını beklediğini söyleyerek manevi bir işbirliğine işaret etmiştir.

Sonuç

Şehir merkezinde bulunan en eski yapılardan olan fabrikalar, toplumsal hafızanın önemli bir unsuru olarak şehrin yakın tarihini gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla bu tarihi fabrikaların oluşturduğu endüstriyel miras, kentin kimliğini de ortaya koymaktadır. Bu hafızanın ve kimliğin korunması noktasında da fabrika olarak devam etme imkânları kalmadığı için yeniden işlevlendirme devreye girmektedir. Yeniden işlevlendirme sayesinde ömrünü doldurmayan ancak mevcut işlevini yitiren yapıların hem israf edilmesinin önüne geçilebilmekte hem de toplumsal bellek korunabilmektedir.

Eskişehir'de bu yapıların korunması ve yeniden işlevlendirilmesi noktasında kent kimliğine zarar verecek hatalar yapılmış, yapılar yıkılmış, kader-

lerine terkedilmiş ya da yeniden işlevlendirme yapıların bütünlüğü bozularak yapılmaya çalışılmıştır. Alan araştırması sürecinde yapılan görüşmeler göstermiştir ki, işlevsizleşmenin temel nedeni şehrin merkezinin genişlemesiyle fabrikaların yerleşim alanları arasında kalmış olmasıdır. Tespit edilen bir diğer neden ise bahsi geçen fabrikaların üretim teknolojilerinin çağın gerisinde kalmasıdır. Fabrikalar bölgesi genişleyen şehir merkezi içerisinde önemli bir hacme sahip olduğu için yatırımcıların dikkatini çekmiş ancak fabrika binalarının koruma kurulları tarafından tescillenmesi ile kullanım alanları sınırlandırılmıştır. Bu kapsamda binaların yeniden işlevlendirilmesi gündeme gelmiş ve yapılan görüşmeler aktörlerin aslında konuya farklı zaviyelerden baksalar da ortak bir fikre sahip olduklarını göstermiştir.

Bölgenin arzu edilen istikamette yani hem paydaşları hem de şehir halkını memnun edecek şekilde tanzim edilebilmesi için yerel ve merkezi otoriteler ile yatırımcıların ahenkli bir çalışma ortamında buluşturulması lüzumu öne sürülen mühim tespitler arasında yer almıştır. Şayet bu koordinasyon temin edilebilir ve konu çözüme kavuşturulursa endüstri mirasına sahip çıkılabileceği gibi, kent kimliğine ve ekonomisine anlamlı bir katkı yapılacağı düşünülmesine de ulaşılmıştır. Bu bağlamda nihai olarak söylemek gerekir ki, rant işletmelerinin kentin pek çok bölgesine kurulabileceği, ancak endüstriyel miras olan eşsiz tesis binalarının tahrip edilmesinin veya yıkılıp yerine kentin izlerini silecek tesislerin inşasının, hafızaları da yok edeceği unutulmamalıdır.

Extended Abstract

Effects of Factories Region, Industrial Heritage of Eskişehir on Urban Identity

*

Uğur Sadioğlu

ORCID: 0000-0002-2454-4163

Esmâ Yürük

ORCID: 0000-0002-9375-0921

Eskişehir, a city which has an agriculture-based economy has brought industrial production to forefront with the development plans like many Anatolian cities following the proclamation of the Republic. With the arrival of the Berlin-Baghdad railway to Eskişehir and the increase in the number of ateliers/workshops of railway maintenance it started to become an industrial province. With the effect of differentiation and change in municipal/urban functions, the population started to increase and the city developed. The Factories Region which was formed within the scope of development plans was established in this period and became one of the production areas/platforms. The established factories produced tiles and bricks due to the soil type in Eskişehir. The law of Industrial Encouragement (Teşvik-i Sanayi) paved the way for the private ones of these industrial enterprises and manufacturing enterprises were opened by the immigrants coming to the city.

With the development of factories while industrial revenues increased, agricultural income declined. At this point a rapid spatial progress occurred in the city, construction activities increased and the Factories Region became an important center for the city. This region was intentionally located close to the railway and on Bursa-İstanbul land route to be able to benefit from transportation facilities. It is also the first place where the terracotta industry was established. The factories in the region, having become countrywide enterprises played a leading role in the industrial development of the city of Eskişehir.

The increasing population and easy access to construction materials increased building stock rapidly and caused many quarters to occur around the Factories Region. These factories which were stuck between settlements and

lost their effectiveness gradually as a result of increasing technology were closed one by one in the second half of the last century and some of them were left to their fate. The Factories Region having had important services to the city has turned into an area where functional factories as well as non-functional buildings which continue only their architectural entity exist. Even today it will not be wrong to say that it is this industrial heritage that makes the region debatable. The future of industrial buildings remaining inactive was widely discussed at that time and the issue of zoning the region was criticized. However, at this point some of the factory buildings in the region have been demolished, some buildings have been preserved and began to be utilized for different services and some of them remained non-functional and closed.

These structures which stand out in the forming of the modern city center of Eskişehir constitute the image and social memory of the city. For this reason, the Factories Region being the industrial heritage that constitutes the identity and history of the city should be seen as important for Eskişehir which came to the forefront as an industrial city from the 19th century onwards. When all the industrial sites of the city whether in this region or not are considered in terms of their value with regards to industrial heritage, public spaces they create, their developmental structures, the events that they witnessed and caused with regard to the history of the city, the moment value they create in the common memory of the citizens, they stand out with their physical, social and economic existence in terms of both national value and social memory.

These factories, among the oldest buildings in the city center, reveal the recent history and identity of the city as an important element of social memory. In order to protect this memory and identity, refunctioning plays a crucial role. By means of the refunctioning, the wasting of the structures that have not expired but have lost their functions can be prevented and social memory can be preserved. The protection of these areas is not only physically important. The abandonment of the buildings within industrial heritage, destruction of their traces will cut the ties between past and present and damage the social memory. With the detection and protection of this heritage on site industrial structure gains importance in many respects as architectural, historical, economic and commercial value.

The sustainability of the structures in the region which is subject to urban transformation in consequence of refunctioning will be ensured. By providing continuity with the past the need for new places will be met and thus devastation in people's memories will be prevented. Rent businesses can be founded

in many regions of the city, but by considering that our industrial heritage facilities are unique, it should be remembered that the destruction of present structures and the construction of new facilities that will erase the traces of the city instead of them destroy or will destroy the memories. Based on the knowledge that cities will stand out over their differences, Eskişehir does not need to imitate or copy other cities, but to protect the traces of the city, preserve its local characteristics and emphasize its powerful aspects.

Within the scope of this study, while the significance of industrial heritage remaining from Eskişehir Factories Region is being emphasized the value of the region in terms of urban identity will be put forward. In this research data will be gained from the interviews done with the authorities from Tepebaşı Municipality Directorate of Zoning and Urban Planning and Chamber of Architects of Eskişehir and other actors. The findings obtained from the analysis of the data will be used to provide suggestions for the transfer of industrial heritage to the future.

Kaynakça/References

- Aksoylu, S. (2014). Effects of the urban regeneration on the industrial heritage and city identity in Eskişehir. *III. European conference on social and behavioral sciences* içinde (s. 196). Roma: IASSR ve Sapienza University.
- Antan, Ö. (2008). Modernleşme ve Cumhuriyetin kamusal mekân modelleri. *Mimarlık dergisi*, 342. 18 Haziran 2019 tarihinde <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlikveDergiSayi=353veRecID=1822> adresinden erişildi.
- Basın İlan Kurumu. (2016). *İcradan satılık 8474 m² arsa paylı kiremit fabrikası*. 15 Haziran 2019 tarihinde resmi ilan portalı: <https://www.ilan.gov.tr/detay-emlak-isyeri-ve-ti-cari-isletme-icradan-satilik-8474-m2-arsa-payli-kiremit-fabrikasi-225188.html?searchText=> adresinden erişildi.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. London ve New York: Routledge.
- Büyükarıslan, B., ve Güney, E. D. (2013). Endüstriyel miras yapılarının yeniden işlevlendirilme süreci ve İstanbul tuz ambarı örneği. *Beykent Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 6(2), 31-58.
- CHP. (1938). *Cumhuriyetin 15. yılında Eskişehir*. Eskişehir: CHP Eskişehir il yönetim kurulu.
- Çayır, C. (2011). *Sanayi mirasının korunarak yeniden işlevlendirilmesi Eskişehir fabrikalar bölgesi çift kurt kiremit ve tuğla fabrikası örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Eisenman, P. (2006). *The formal basic of modern architecture*. İsviçre: Lars Müller Publishers.

- Ercivan, A. (2004). *Gazhanelerin yeniden işlevlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Eskişehir Kültür Mirası Envanteri. (2014). *Hayal kahvesi (Eski Aral Şarap Fabrikası)*. 15 Haziran 2019 tarihinde Eskişehir Kültür Mirası Envanteri: <http://www.eskisehirkultur-envanteri.gov.tr/anitdetay.aspx?ID=204> adresinden erişildi.
- Gökmen, L. (2016, 4 Temmuz). *Konutta proje ligi*. 18 Haziran 2019 tarihinde <http://www.ekonomist.com.tr/kapak-konusu/konutta-proje-ligi.html> adresinden erişildi.
- Hakimiyet-i Milliye Gazetesi. (1932). Eskişehir Kurt Marka Marsilya Kiremidi. (No:3977).
- Kasap, M., ve Toy, S. (2018). Cumhuriyet dönemi sanayileşmenin mekânsal gelişim üzerine etkileri ve sanayi yapılarının endüstriyel mirasa dönüşümü: Eskişehir fabrikalar bölgesi örneği. D. Ü. sempozyumu (Dü.), *Çevreden mekana* içinde (s. 2079-2090). Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Yayınları.
- Kılıçoğlu. (2017). *90 Yıllık kesintisiz liderlik*. İstanbul: Dünya Süper Veb Ofset. 15 Haziran 2019 tarihinde <https://www.kilicoglu.com.tr/90yil/dijital-katalog.php> adresinden erişildi.
- Koca, G., ve Karasözen, R. (2010). 1945-1960 dönemi Eskişehir modern kent merkezinin oluşumunda öne çıkan yapılar. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(3), 191-211.
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Oxford: Basil Blackwell Inc.
- Lynch, K. (2010). *Kent imgesi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Murray, J. (1900). *Murray's hand-book constantinople brusa, and the throad*. London: John Murray.
- Özaslan, N., ve Aksoylu, S. (2014). Eskişehir modern mimari mirasının araştırılması ve belgelenmesi. *Proje No. 1110F159*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Özkut, D. (2017). Eskişehir'de modern hafızanın yerel izleri. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi (TÜBA-KED)*, 16, 35-66.
- Pekol, B. (2010). İstanbul'da yeni işlevlerle kullanılan tarihi yapıların üslup sorunsalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Roitman, S. (2010). Gated communities: definitions, causes and consequences. *Urban design and planning*, 163(1), 31-38.
- Rojek, C. (2000). Indexing, dragging and the social construction of tourist sights. C. R. Urry (Der.), *Touring cultures. Transformation of travel and theory* içinde (ss. 52-74). New York: Routledge.
- Sadioğlu, U. (2018). *Türkiye ve Almanya'da yaşanan yerel yönetimler reformunun karşılaştırılması*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Sadioğlu, U., ve Eseroğlu, İ. (2017). Kentsel dönüşümde kültürel birikimin sürekliliği, kimliğin muhafazası ve aidiyetin geliştirilmesi: Konya-bedesten örneği. M. K. Uğur Ömürgönülşen (Der.), *Sürdürülebilir kent ve çevre yönetimi üzerine yazılar I* içinde (s. 223). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

- Şensoy, G., ve Üstün, B. (2016). Eskişehir fabrikalar bölgesi: Çiftkurt fabrikası için yeni işlev önerisi. *BAUN Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 86-104.
- Tepebaşı Taşınmaz Kültür Varlıkları. (2016). Haziran 17, 2019 tarihinde Koruma kurulları: <http://www.korumakurullari.gov.tr/TR-133435/tepebasi.html> adresinden erişildi.
- Türkgeldi, A. F. (1987). *Görüp işittiklerim*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Türkiye’de Ekonomik Kümelene ve Kentler-Arası Çok Merkezli Kentsel Gelişme Açısından Düşündürdükleri ¹

*

Seda Efe²

ORCID: 0000-0002-7896-6695

Ahmet Özasan³

ORCID: 0000-0002-0832-7337

Hüseyin Gül⁴

ORCID: 0000-0001-6901-541X

Öz

Kentler çok çeşitli öğeler ve değişkenler arasında karşılıklı ve karmaşık bağımlılıklar ve doğrusal olmayan süreçler içerir. Özellikle hinterlandı ile ilişkilerini ve bağlantılarını etkileyecek şekilde akışlar mekânı haline gelmiş olan kentlerde ekonomi ve mekan, kentsel büyüme dinamikleri açısından önemli parametrelerdir. Yığılma ekonomileri oluşumları ve gelişimleri açısından da kentsel büyüme ve gelişme konularının, “kentler arası çok merkezli kentsel gelişim” çerçevesinde incelenmesi gerekir. Bu sebeple çalışmada mekânsal iktisadın yığılma ekonomilerinde kullandığı üç yıldız analizinden faydalanarak, metropoliten ölçekte çok merkezli kentsel gelişimin izleri sürülmeye çalışılmıştır. Büyükşehir statüsündeki iller içerisinde; mekânsal yakınlık, sosyal ve ekonomik gelişmişlik, ulaşım ağının gelişmişliği ve liman bağlantısı varlığı kriterlerine göre; Manisa-İzmir, Adana-Mersin, Samsun-Ordu ve Kocaeli-İstanbul olmak üzere 8 kent ve 4 bölge ya da kent-bölge incelenmiştir. İnceleme sonucunda elde edilen bulgular değerlendirilerek, bu alanlardaki yığılma ekonomileri ve kentler arası çok merkezli kentsel gelişim durumu yorumlanmaya çalışılmış ve yığılma ekonomilerinin bu durumu anlama ve incelemede kullanılabilirliği tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kentler-arası çok merkezli kentsel gelişim, yığılma ekonomileri, kent-bölge

¹ Bu çalışma Arş. Görevlisi Seda Efe’nin Prof. Dr. Hüseyin Gül’ün danışmanlığında yazılmakta olan ÖYP05239-DR-14 numaralı projeye projelendirilen doktora tezinden faydalanılarak yazılmış ve belli bir bölümü 4. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresinde sözlü olarak sunulmuştur. Ayrıca bu çalışmalar sırasında şahsım Seda EFE olarak Tubitak-BİDEB bursiyeri olarak aldığım destekten dolayı Tubitak’a teşekkürü bir borç bilirim.

² Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, E-mail: sedabtmn@gmail.com

³ Doktora Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi,

E-mail: ahmetozaslan07@hotmail.com

⁴ Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, E-mail: huseyingul@sdu.edu.tr

Agglomeration Economies and Inter-Urban Polycentric Urban Development in Turkey

*

Seda Efe⁵

ORCID: 0000-0002-7896-6695

Ahmet Öztaşlan⁶

ORCID: 0000-0002-0832-7337

Hüseyin Gül⁷

ORCID: 0000-0001-6901-541X

Abstract

Cities have a high level of modern and complex interdependence among a wide range of elements and variables, and nonlinear processes. Especially economy and space are among the important parameters in terms of urban growth dynamics. Accordingly, agglomeration economies can be considered as an important phenomenon for urban growth dynamics in the study of multicentric urban development between cities, which has become a place of flows to affect their relations and connections with hinterland. In addition, in terms of their formation and development, urban growth and development issues should be examined regarding “inter-urban polycentric urban development.” Therefore, in the study, taking advantage of the three-star analysis used by spatial economies in agglomeration economies; spatial proximity, social and economic development, the development of the transport network and the presence of port connection criteria selected according to the criteria Manisa-İzmir, Adana-Mersin, Samsun-Ordu and Kocaeli-İstanbul and four regions or city-region are examined. The results of the study are examined and the economies of agglomeration and multicentre urban development between cities are tried to be interpreted and the usability of agglomeration economies in understanding and analyzing this situation is discussed.

Keywords: *inter-urban polycentric urban development, agglomeration economies, city-region*

⁵ R. A., Süleyman Demirel University, E-mail: sedabtmn@gmail.com

⁶ PhD. Student, Süleyman Demirel University, E-mail: ahmetozaslan07@hotmail.com

⁷ Prof. Dr., Süleyman Demirel University, E-mail: huseyingul@sdu.edu.tr

Giriş

Günümüzde bilişim, iletişim, eğitim, araştırma-geliştirme, lojistik ve ulaşım gibi hizmet sektörlerinin hızlı gelişimiyle, kentsel büyümede sanayileşmenin etkisini azalırken, küresel ekonomi içerisinde büyüme motoru olarak kent ekonomileri ön plana çıkmıştır. Bu süreçte, değişen yapısıyla ekonomik büyümenin kentsel gelişmede önemi devam etmekte, kentleşme ve yığılma ekonomileri ile kentsel ekonomik büyüme ilişkileri temel inceleme konularından biri olmaya devam etmektedir. Mekânsal yakınlığınla birlikte, 1980’lerden sonra güçlü yerel uzmanlaşma, sinerji ve ortaklaşa öğrenme ile yenilikçi yaklaşımlar öne çıkmıştır. Son yıllarda ise dijital teknolojiler, yapay zekâ ve nesnelerin interneti, değişimsel, sabit ve marjinal maliyetleri ciddi biçimde düşürmüş, üretim biçimlerini dönüştürmüş, kentleşme ve yığılma ekonomileri açısından önemli değişimleri de beraberinde getirmiştir.

Kent ekonomisi, yerelleşme, kentleşme ve yığılma ekonomileri çalışmalarında, ekonomik aktivitelerin neden belirli alanlarda yoğunlaştığı ve ağ yapınının, yığılmanın ve/veya kümelenmenin nasıl oluştuğuna odaklanılır. Ekonomik faaliyetler, belirli kentsel alanlarda ya da bölgelerde yoğunlaşırken, kentsel gelişmeye ve kentsel mekânsal dönüşüme katkıda bulunmaktadır. Kent ekonomisi çalışmalarında, kentsel ve ekonomik gelişme, aslında mekânsal organizasyon anlamında birbirine karşıt olan “yığılma ve yayılma” dinamiklerinin birlikte geliştiği bir süreçtir (Fujita ve Thisse, 1996). Bu çerçevede, kentsel gelişim sürecinde, normatif sınırları aşan çok merkezli kentsel oluşumlar ve dinamiklerle, bu süreci nelerin desteklediği konuları önem kazanmıştır. Kentlerin sınırlarını genişleten çok merkezli kentsel gelişme ile kent-bölgeleşme, genişleyerek birleşme ve bütünleşmeler, yığılma, kentleşme ve yerelleşme ekonomileri gibi olgu ve dinamikler öne çıkmıştır. Bu olgu ve dinamikler, kent ekonomileri ile ulusal kentleşme ve ekonomi politikaları açısından anahtar roledir.

Klasik iktisat anlayışına göre ağ yapılaşma, yığılma ve kümelenme; coğrafi konuma dayanan maliyet avantajlarının firmaları belli bölge ve kentlerde yer seçerek, yakınsamasının ya da yoğunlaşmasının ürünüdür. Ekonomik kalınma dinamikleri ve artan küresel rekabet, işletmeleri işlem ve değişim maliyetlerini düşürmek için daha yakın konumlanmaya iterek kümelenme ihtiyacı doğurmaktadır. Böylece, işletmelerin değişim ve işlem maliyetleri azalırken, yeni teknoloji ve ürün geliştirme ve dağıtım kapasiteleri güçlenmekte, verimlilikleri, işbirliği olanakları ve rekabetçi üstünlükleri artmaktadır. Bu durum ise mekânsal gelişmeleri tetiklemektedir.

Kentlerin gelişmesine ve mekânsal olarak dönüşmesine iktisadi açıdan yaklaşan Küçükler (2012), yersel analiz açısından artık bölgesel-kentsel düzeylerde kavramların önerilmesinin, yığılma ekonomilerinin önemini açıkça ortaya koyduğundan bahseder. Yığılma ekonomileri, kentsel kümelenme ve çok merkezli kentsel gelişme olguları coğrafi yakınlığı bünyelerinde barındırdıkları için (Şentürk ve Kök, 2014, s.6) önemlidir. Fujita ve Thisse'nin (1996) belirttiği gibi, kentsel ve ekonomik gelişme, bir yandan "yığılma ekonomilerine" yol açarken, diğer yandan kentsel gelişmeyi tetikleyerek, kentsel "yayıma, serpilme ya da saçaklanma" dinamiklerini harekete geçirmektedir.

Yığılma ekonomileri, bir kentin idari sınırları içinde ve dışında oluşan yığılma, birleşme ve bütünleşme, kümelenme eğilimlerinin incelenmesinde önemlidir. Bu çalışmada, yığılma ekonomileri ile çok merkezli kentsel kümelenme ve gelişmenin pozitif yönde ilişkili olduğu kabul edilmektedir. Yasal dayanaklardan çok, bireyin güven duygusu ve işbirliği yeteneğinin ön plana çıkmasıyla gelişen ekonomik kümelenme (Şentürk ve Kök, 2014: s.7), kentsel kümelenme ve çok merkezli kentsel gelişme açısından normatif olmayan bir gelişimin ortaya çıkma olasılığını yükseltmektedir. Bu sebeple çalışmada ekonomik kümelenme ile normatif sınırları aşan çok merkezli kentsel gelişme arasındaki ilişkiler, çok merkezli kentsel gelişmeyi anlama bağlamında ele alınmaktadır. Çalışmanın örneklemini, normatif idari sınırları aşabilecek gelişme potansiyeli olan komşu sekiz büyükşehir olarak belirlenmiştir.

Kentsel Gelişmeyi Ekonomik Kümelenme Üzerinden Açıklamak

Ekonomik kümelenme, ekonomik nitelikli hizmetlerin, faaliyetlerin ve işletmelerin bir arada bulunmasının yarattığı dışsallıklardır. Detaylı olarak ilk kez tanımlayan Alfred Marshall'a göre ekonomik kümelenmeler (1920); ekonomik faaliyetlerin belirli bir coğrafi alanda toplanması sonucunda ortaya çıkan ve maliyetlerde azalma yaratan etkilere sahiptir. Marshall dışsallıkları olarak tanımlanan faktörler, ortak bir coğrafyada yer almanın sağladığı faydalar; uzmanlaşmış işgücü havuzu, ortak altyapılara erişim sonucu azalan işlem maliyetleri ve bilginin kolaylıkla transfer olabilmesidir. Geçmişte yığılma ve kentleşme ekonomileri sayesinde gerçekleşebilen bu tür faydalar, günümüzde dijital teknolojilerin sunduğu, özellikle mekânsal kısıtları ortadan kaldıran olanaklarla da gerçekleşebilmektedir.

Klasik iktisat anlayışında yığılmalar ya da kümelenmeler, dışsal ekonomiler yoluyla diğer firmaların üretimlerinin artması sonucunda maliyetlerin azalmasından sağlanan faydanın bir sonucudur. OECD (1999, s.270), küme-

lenmenin, işletmelerin sektörel ve coğrafi yoğunlaşması ile hem dışsal ekonomileri, yani uzmanlaşmış mal ve hizmet sağlayıcıları ve nitelikli eleman havuzunu, hem de teknik, mali ve idari konularda uzmanlaşmış hizmet gelişimini desteklediğini belirtir.

Marshall dışsallıkları çerçevesinde ekonomik kümelenmeler, yerleşme ve kentleşme ekonomileri olarak ikiye ayrılmaktadır (Müderrisoğlu ve Gezici Korten, 2015, s.108; Parr, 2002). Yerleşme ekonomileri, aynı ekonomik sektörde uzmanlaşmış hizmetlere erişim ve bilginin kolay yayılımı türünden avantajlar sağlayan yatay olarak bağlantısı güçlü ekonomileri ifade etmek için kullanılmaktadır. Firmalar için söz konusu olan olumlu dışsallıklar, ölçeğin büyümesi sonucu ortaya çıkan avantajlardır ve bunun belirleyicisi ise mekânsal yakınlıktır. Kentleşme ekonomileri ise, belirli bir endüstrinin belirli bir alanda mekânsal yığılmasından çok, farklı sektörlerin yer aldığı yerel ve kentsel ekonominin tüm avantajlarından kaynaklanmaktadır (Müderrisoğlu ve Gezici Korten, 2015, s.108; Parr, 2002). Çok boyutlu bağların kentler açısından etkili bir şekilde değerlendirilebilmesi için, kent ve kentsel politika alanında çalışanların, ekonomi, planlama ve coğrafya disiplinleri kavram ağı içerisinde yer alan bazı olgu, kavram ve parametreleri, ortak ölçütler olarak araştırmalarda kullanabilmeleri gerekmektedir.

Bu bağlamda kümelenmeye göre daha sınırlı ve daha küçük ölçekli bir işbirliği ve ortaklıklar ile daha az mekânsal yığılmanın söz konusu olduğu ağyapılaşma, ekonomik kümelenme öncesi aşamayı ya da mekânsal yaklaşmanın tam oluşmadığı durumu ifade eden bir olgu olarak incelenmeğe değerdir. Bu yapıda mekânsal yakınlığın sağladığı dışsallıklar daha zayıftır (Eroğlu ve Yalçın, 2017, s.86-87). Yani, ekonomik kümelenmeler bir ülke ya da bölgede faaliyet gösteren ve birbiri ile ilişkili şirketlerin, uzman tedarikçilerin, hizmet sunucularının ve ilgili kurumların belirli bir yörede yoğunlaşarak kümelenmeler oluşturması ve rekabet edebilirliklerini artırmalarıdır (Eroğlu ve Yalçın, 2013, s.178-179). Oysa ağyapılaşmada kümelenme ya da yığılma henüz oluşmamıştır ve varsa da daha yaygındır.

Kentlerin coğrafi, yönetsel, siyasi ve nüfus yoğunluğu gibi özelliklerini ekonomiyle birlikte bütüncül olarak ele alan ya da kümelenmenin ve çok merkezli kentsel gelişimin oluşumu ve nedenlerini ortaya koyan tek ve genel kabul görmüş bir yaklaşım yoktur. Bunun için, bu olguların incelenmesinde ele alınan değişkenler önem kazanmaktadır. Çok merkezli kentsel gelişime konu olan alanlarda, yerin ekonomik gelişim aşamasına, kurumsal yapısının niteliğine ve kentsel coğrafi oluşumundaki farklılıklarına göre de değişiklik gösterebilecektir (Fujita ve Thisse, 2000, s.4). Ancak, sadece ekono-

mik temelli açıklamalar, kentsel gelişimi ve gerçekliği açıklamada yeterli olmasa da, önemli göstergelerden biridir. Thünen'in tarımsal yerleşimi açıkladığı Thünen Çemberleri, Alanson'un bunu kent alanlarına uyarladığı modeli, Weber'in Endüstrilerin Yerleşim Teorisi, Christaller ve Lösch'ün ayrı ayrı ortaya koydukları Merkezi Yerler Teorisi gibi teoriler hep kentlerin bir aradığını ekonomi bağımlılığı çerçevesinde incelemektedir (Seyfeddinoğlu ve Ayoğlu, 2007, s.170). Bu anlamda bu teoriler kent çalışmalarına önemli katkı sunmaktadır.

Kentlerin büyüme/gelişme motifleri incelendiğinde, ekonomik kümelenmelerin ortaya çıkmasında olduğu gibi, kentlerin de zaman içerisinde kendi aralarında ağ-bağlar geliştirip, yoğunlaşma ve yığılma gösterdiği ve kümelenmeler oluşturduğu görülür. Burada ekonomik kümelenme ile önemli bir farklılık, kentlerin yerel yönetim bağlarıyla merkez yönetim içerisinde konumlanması sebebiyle idari sınırlar temelli anlaşılması, açıklanmasıdır. Ayrıca, kente ilişkin verilerin de yoğunlukla il düzeyinde toplanması, kentsel araştırmaları normatif sınırlara bağımlı kılmaktadır. Bu durum, kentlerin dinamik yapılar olduğu gerçekliği ile örtüşmeyerek, kentsel politikalar ve kentsel araştırmalar açısından somut ve düşünsel bir takım sınırlılıklar ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple, kentsel gelişim sürecinde kentsel kümelenmeye konu olan alanlar kendi gelişim potansiyelleri çerçevesinde, kent-içi ve kent-arası çok merkezli gelişim olmak üzere iki ayrı perspektifte değerlendirilmeye başlanmıştır (Kloosterman ve Musterd, 2001, s.624). Dolayısıyla; tek merkezli ve hatta kent-içi çok merkezli metropolitenleşmeyi açıklamak açısından oldukça köklü geçmişi olan yukarıda bahsedilen yaklaşımların, günümüzün ağ-bağ ve akışlar çağında, "kentler-arası çok merkezli gelişme" potansiyelleri çerçevesinde gözden geçirilerek geliştirilmesi gereği ortaya çıkmaktadır.

Kentler-arası çok merkezli gelişmeye konu olan alanlar; çok merkezli metropoliten gelişme gösteren büyükşehir alanları içerisinde, normatif sınırları aşan günlük kentsel akışların olduğu, idari bir temeli ya da sebebi olmayan "işlevsel ve morfolojik" açıdan anlamlı bütünlükler olarak tanımlanabilir. Literatürde "Çok Merkezli Kentsel Bölge" (Polycentric Urban Region-PUR) olarak da adlandırılan bu alanların, özellikle son 20-25 yıldır, kentsel ve bölgesel analizlerin önemli odak noktası olarak çalışmalara konu olmaktadır. Çok merkezli kent bölge literatürde; birbirine yakın mesafede, altyapı ile iyi şekilde bağlanmış ancak yönetsel ve politik olarak birbirinden bağımsız kentsel alanlar olarak tanımlanmaktadır (Meijers, 2005, s.765). Bu alanlar kentlerin işlevsel ve morfolojik açıdan daha büyük ve dağınık şekilde birleşmesi durumunu ifade etmektedir. Bu olgunun temelinde, kente ilişkin araştırmaların

çoğunda olduğu gibi, ekonomik gerçekliklerin önemli bir payı vardır. Ekonomik performans açısından üstün görünmesi ve kamu politikaları için istenilebilecek ölçekte bir organizasyon çevresine sahip olması, kent bölgelerin önemini artırmıştır. Bu çalışmada; her kent için önemli bir gelişmişlik göstergesi olan ekonomik kümelenme parametresi kullanılarak, kentler-arası çok merkezli kentsel gelişim ile ekonomik kümelenme arasında nasıl bağ kurulabileceği araştırılmıştır.

Çalışmanın Yaklaşımı ve Yöntemi

Ekonominin temel kavramlarından biri olan dışsallık, kentleşme, kentsel büyüme ve gelişme, kentsel kümelenme ve çok merkezli kentsel gelişme açısından da önemlidir. Günümüzde çoğunlukla idari yönetsel sınırlara bağlı olarak tanımlanan kent, ekonomik kümelenmelerin varlığı nedeniyle coğrafi alanlarda oluşan yerleşim ve yaşam birimleri olarak basitleştirilerek ele alınabilecek alanlar olmanın çok ötesinde yerlerdir. Mekânda idari sınırları aşarak gerçekleşen para, mal, hizmet vb. akışlarına yoğun bir şekilde insan, kültür akışı gibi farklı boyutlar da eklenmiştir. Bu durum yönetilebilecek idari bir kent sınırı çizilemeye zorlaştırmaktadır. Ancak firmaların, ekonominin mekânsal açıdan yoğunlaşmayı tercih ettikleri alanların zaman içerisinde pek çok farklı yoğunluğu kendine çekme gücü, dolayısıyla da ekonomik kümelmenin ve büyümenin bu akışları tetikleyen, yönlendiren önemli bir değişken olduğu da açıktır. Bu bağlamda, dikkate alınması gereken diğer önemli değişkenler, mekânın ekonomik açıdan seçilme sebeplerinde gizlidir. Dolayısıyla; kent sınırlarını aşan çok merkezli kentsel gelişme, çok boyutlu incelenmesi gereken bir olgudur. Kentsel kümelenme (*urban agglomeration*) ve kentleşme ekonomileri, önemli oranda siyasal, kamusal, özel, sivil ve sosyal aktörler ile medya, finans ve ar-ge kuruluşları arasında, planlı ya da kendiliğinden gelişen işbirliğinin somutlaşmış biçimidir.

Bu çalışmada imalat sanayi sektöründeki yığılma ekonomileri incelenmiştir. Çünkü bu sektörde oluşan yığılma ekonomilerinin; coğrafi yakınlık, kolektif öğrenme, ortak bilgi üretme, sinerji ve yenilik yaratma ile uzmanlaşma ve sosyal network ağı gibi gelişmeler hakkında veriyi içinde barındırmasıdır (Kaygalak, 2012, s.171). Faaliyetleri birbirini tamamlayan firmaların üretim süreçlerinin parçalanmış olması, işletmeler arasında üretim süreci ve sonrasında sürekli bir iletişimi ve değişimi zorunlu kılar (Kaygalak, 2012, s.173) ve bu önemli mekânsal bir etki yaratabilir. Zira ekonomik kümelenme belli bir alandaki firmalar, ilgili destekleyici kuruluşlar ile idari otoriteler arasındaki

formel ve enformel ilişkiler, etkileşimler sebebiyle alanda önemli etkiler yaratabilecektir (Akgüngör, 2006, s. 170; Kaygalak, 2012, s.174). Kümelenmenin kent ve yerel politikalar açısından önemli görülmesinin bir diğer sebebi de, bölgesel kalkınma ve sanayi politikalarının kümelenme üzerine kurulması ve bu duruma artık merkezi ulusal hükümetlerden çok yerel yönetimlerin öncelik ettiği bir hal almaya başlamasıdır (UNIDO, 2002). Bunun dışında; NAFTA, AB ve APEC gibi bölgesel oluşumlarla, kentsel kümelenme ve çok merkezli kentsel gelişmenin küresel düzeyde sanayinin yeniden dağılımını ve kümelmesini; dolayısıyla, ilgili politikaları etkilediği söylenebilir.

Kentsel gelişme alanında ekonomik kümelenme çalışmaları daha çok imalat sanayi üzerine yoğunlaşmaktadır. Bunun bir sebebi de, imalat sanayi alt sektörlerinin uygulama yapmak için gerekli verileri sağlamasıdır (Seyfeddinoglu ve Ayoğlu, 2007, s.175). Bu nedenle, çalışmada imalat sanayi sektörü temelli analiz, ulaşım depolama ve dağıtım sektörü ile bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetlerindeki sektörlerle ilişkin kümelenme analizi ile desteklenmiştir. Tüm faktörler için tek tek analiz yapılmadan, ekonomik kümelenme analizi ile (bu çalışma özelinde sadece “İmalat Sanayi”, “Ulaşım, Depolama ve Dağıtım” ile “Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerindeki” sektörlerin⁸ kümelenme analizi yapılmıştır)⁹ kentler arası çok merkezli kentsel gelişim hakkında nasıl bir bilgi sunabileceği incelenmek istenmiştir.

Kısacası; seçilen örneklemin ekonomik kümelenme analizinde; “İmalat Sanayi Sektörü” (10-33 arası sınıflandırma kodları), “Ulaşım, Depolama ve Dağıtım Sektörü” (49-53 arası sınıflandırma kodları) ile “Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Sektörü Faaliyetleri” (72) temel alınmıştır. Bunun sebebi ise; bu sektör faaliyetlerinde oluşan kümelenmelerin; (a) coğrafi açıdan yakınlık, (b) alandaki kolektif öğrenme ve ortak bilgi üretebilme kapasitesi, (c) sosyal network ağındaki gelişme potansiyeli, (d) alandaki formel ve informel ilişkilerin, etkileşimlerin, değişim ve alışverişlerin gelişimi ve (e) politik açıdan yatırım çekme gücü ve durumu kullanılmaktadır.

Veriler il bazında toplanmış olup ekonomik kümelenme analizinde ikili gruplar şeklinde değerlendirilmiştir. Bu çerçevede, birbirine yakınlık ve ilişki durumları göz önüne alınarak seçilen örnekleme, saptanan sektörlerdeki

⁸ Bu sektör grupları literatüre ve Eurostat’ın NACE Rev. 2 sınıflandırmasına göre değerlendirilerek oluşturulmuştur. Bu sınıflandırmaya paralel olarak KOSGEB, 10-33 arası kodları imalat, 49-53 arası kodları ulaşım ve depolama ve 72. Kodu mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler şeklinde kademelandirerek desteklenen sektörleri bu şekilde belirlemiştir.

⁹ Bu sektörlerin seçilme sebebi ise yukarıda sıralanan coğrafi alanın özellikleri, siyasi-yönetimsel açıdan durumu, fiziksel ve sosyal altyapı durumu ve alanda birlikte iş yapabilme ağları hakkında kesin olmasa da yorum yapılabilmesine müsait olmasıdır.

faaliyetlerin kümelene düzeyleri, bunların alandaki kentler arası kentsel gelişim açısından birbirini tamamlayan mı yoksa farklılaşan bir durum mu gösterdikleri değerlendirilmiştir. Bu bağlamda sektörel sınıflamada NACE¹⁰ Revize 2 bölümleri uyumlulaştırılmış SGK sınıflaması temelinde 29 sektörde incelemeler yapılmıştır. Analizlerde, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun 2017 yılı istihdam verileri kullanılmıştır.

Yığılma ekonomilerinin belirlenmesinde niceliksel olarak birçok farklı analiz yöntemi ve değişken kullanılmaktadır. Buna; yoğunlaşma katsayısı, Herfindahl indeksi, yerelleşme katsayısı, değişim payı yaklaşımı ve girdi-çıkı analizleri, firma sayısı, istihdam payı, satış hasılatı, gelir, ihracat ithalat değerleri gibi analizler ve göstergeler örnek verilebilir. Bu yöntemlerin hemen hepsinde amaç, çeşitli değişkenleri bir arada kullanarak bölgelerde kümelene potansiyeli olan sektörleri tespit edebilmektir. Ancak bu çalışmada yöntem olarak 3-yıldız yöntemi (İZKA, 2010, s.13) tercih edilmiştir.

---

¹⁰Avrupa Topluluğu'ndaki NACE olarak kısaltılan ekonomik faaliyetlerin istatistiksel sınıflandırması, Avrupa Birliği'ndeki (AB) ekonomik faaliyetlerin sınıflandırılmasıdır. NACE terimi, Fransızca (Nomenclature statistique des Activités économiques dans la Communauté Européenne) sözcüklerinin baş harflerinden oluşmaktadır. Gözden geçirilmiş bir sınıflandırma olan NACE Rev. 2, 2006'nın sonunda kabul edilmiş ve 2007'de uygulanmaya başlanmıştır.

Tablo 1. 3 Yıldız Analizi Kapsamında Hesaplanmaya Alınan Sektörlerin NACE Revize 2 Faaliyet Sınıflandırması

Faaliyet Kodu	Faaliyet Grupları (NACE Revize 2 Sınıflandırmasına Göre)
10	Gıda Ürünleri İmalatı
11	İçecek İmalatı
12	Tütün Ürünleri İmalatı
13	Tekstil Ürünleri İmalatı
14	Giyim Eşyaları İmalatı
15	Deri ve İlgili Ürünler İmalatı
16	Ağaç, Ağaç Ürünleri ve Mantar Ürünleri İmalatı
17	Kağıt ve Kağıt Ürünleri İmalatı
18	Kayıtlı Medyanın Basılması ve Çoğaltılması
19	Kok Kömürü ve Petrol Ürünleri İmalatı
20	Kimyasal Ürünleri İmalatı
21	Eczacılık ve Eczacılaşa İlişkin Malzemelerin İmalatı
22	Kauçuk ve Plastik Ürünleri İmalatı
23	Metalik Olmayan Ürünler İmalatı
24	Ana Metal Sanayi
25	Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı (Makine, Teçhizat Hariç)
26	Bilgisayar, Elektronik ve Optik Üretimi
27	Elektrikli Teçhizat İmalatı
28	Makine ve Ekipman İmalatı
29	Motorlu Kara Taşıtı ve Römork İmalatı
30	Diğer Ulaşım Araçları İmalatı
31	Mobilya İmalatı
32	Diğer İmalatlar
33	Makine ve Ekipman Kurulumu ve Onarımı
49	Kara Taşımacılığı ve Boru Hattı Taşımacılığı
50	Su Yolu Taşımacılığı
51	Havayolu Taşımacılığı
52	Taşımacılık İçin Depolama ve Destekleme Faaliyetleri
53	Posta ve Kurye Faaliyetleri
72	Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Faaliyetleri

Üç yıldız analizinde “büyüklük, başatlık ve uzmanlaşma” parametreleri kullanılmaktadır. *Büyüklik*; yerelde ilgili sektördeki istihdamın, Türkiye’de o sektördeki istihdama oranı belirli bir düzeyin üzerinde ve kümenin ekonomik fayda yaratma potansiyelinin yüksekliğini; *başatlık* ise; ilgili sektörün ildeki toplam istihdamının, yine o ildeki tüm sektörlerdeki toplam istihdamına oranının belirli bir seviyenin üzerinde olmasını ifade eder. Eğer ilgili sektör belirli bir ilde, ülkenin geri kalanından daha büyük bir kümelenmeye sahip ise, *uz-*

manlaşma olarak ifade edilir (Şen ve Sandal, 2017, s.48–49). Bu üç temel parametre için ayrı ayrı bir oran belirlenir ve daha sonra belirlenen oranların üzerinde değer alan her sektöre birer yıldız verilir. Yıldız alan sektörler rekabetçilik gücü yüksek olan ve aynı zamanda kümelene potansiyeli taşıyan sektörler olarak kabul edilir (Demirdöğen, 2018, s.95).

Çalışma kapsamında büyüklük, başatlık ve uzmanlık için kullanılan istihdam formülleri şu şekildedir (İZKA, 2010, s.14):

- e_i : A kentinin i sektöründeki istihdamı
- e_t : A kentinin toplam istihdamı
- E_i : Türkiye’nin i sektöründeki istihdamı
- E_t : Türkiye’nin toplam istihdamı

3 yıldız yöntemi uygulanan çalışmada 3 yıldız alan sektörler her bir parametre için aşağıdaki limit değerler seçilerek belirlenmiştir:

- Büyüklük: $e_i/E_i \geq 0,06$ ise 1 yıldız
- Başatlık: $e_i/e_t \geq 0,01$ ise 1 yıldız
- Uzmanlık: $(e_i/e_t)/(E_i/E_t) \geq 1$ ise 1 yıldız

Bu kapsamda *büyüklik* parametresi; yerel kümenin bir üst bölge kümesi ile; *başatlık* ise; yerel kümenin bir üst bölgenin tümüyle kıyaslanmasına dayanır (İZKA, 2010, s. 15). Büyüklük, başatlık ve uzmanlaşma gibi üç yıldız analizinin parametreleri üzerinden, incelenen sektörün alanda “aday, potansiyel ya da olgun küme” olup olmadığına karar verilir.

Sektörlerin kümelene dereceleri (aday, potansiyel ve olgun), belirlenen eşik değerleri geçip aldığı yıldızlara göre belirlenmektedir. Eğer bir sektör her üç parametreden de yıldız almışsa bu sektör “*olgun küme*”, iki parametreden yıldız almışsa “*potansiyel küme*” ve sadece tek bir parametreden yıldız almışsa “*aday küme*” olarak değerlendirilmektedir. İlgili sektörün “potansiyel kümelene” özelliği değerlendirilirken (başatlık + uzmanlaşma, büyüklük + başatlık, büyüklük + uzmanlaşma) ikili kombinasyonlar ortaya çıkmaktadır.

Everen ve Örneklem

Türkiye’de çok merkezli kentsel gelişimin incelenebileceği evren olarak büyükşehir statüsündeki iller seçilmiştir. Mekânsal yakınlık, sosyal ve ekonomik gelişmişlik, ulaşım ağının gelişmişliği ve liman bağlantısı varlığı kriterlerine göre; İzmir-Manisa, Adana-Mersin, Ordu-Samsun ve İstanbul-Kocaeli, gelişmişlik ve kümelene açısından farklı 8 kent ve 4 kent-bölge seçilmiştir. Ayrı-

ca örneklem; çok merkezli kentsel gelişme ve kent bölgeleşme dinamikleri, iller arası mekânsal ve zamansal uzaklık, nüfus, organize sanayi bölgesinin varlığı ve kentleşme oranları da dikkate alınarak belirlenmiştir. Bu kapsamda seçilen 8 ilden 6 tanesi bahsedilen kriterler çerçevesinde kent-arası çok merkezli kentsel gelişim potansiyeli olan bir görünüm sergilerken, Samsun-Ordu illeri belirtilen kriterlerin tümü açısından uygun örnek yapısı sergilememesine rağmen örnekleme dahil edilmiştir. Bunun nedeni, kentleşme ve kent bölgeleşme dinamiklerinin görece zayıf olduğu düşünülebilecek bir bölgenin çözümlemeye katkı yapacağına düşünülmesidir. Dolayısıyla seçilen örneklemede; İstanbul-Kocaeli bölgesi kent-arası çok merkezli gelişme potansiyelinin yüksek olduğu, İzmir-Manisa ile Adana-Mersin ise potansiyeli olan ve Ordu-Samsun bölgesinin ise kent-arası çok merkezli gelişim açısından zayıf potansiyelli örnekler olarak öngörülmüştür.

Bulgular

Analiz sonuçlarının her bir il ve il grubu için ayrı paylaşılması daha anlamlı olacağından, başlıklandırma aşağıda verildiği şekliyle yapılmıştır.

İzmir-Manisa İncelemesi ve Değerlendirmesi

Tablo 2. İzmir-Manisa İllerinin 3 Yıldız Analiz Sonuçları

		İZMİR	MANİSA
3*	UZMANLAŞMA	1. Grup	10-11-12-14-15-17-18-19-20-22-24-25-28-29-
		Sek.	10-11-12-16-17-18-22-23-25-26-27-28-29
		2. Grup	31-32-33
	Sek.	49-50-52-53	
	3. Grup	72	---
	Sek.	---	---
2*	BAŞATLIK	1. Grup	10-22-23-24-25-27
		Sek.	10-14-22-23-25
		2. Grup	28-29-33
	Sek.	26-27-28-29	
	3. Grup	49-52	49
	Sek.	---	---
1*	BÜYÜKLÜK	1. Grup	10-11-14-15-17-18-19-20
		Sek.	22-24-25-28-29-31-32-33
		2. Grup	50-52-53
	Sek.	---	
	3. Grup	72	---
	Sek.	---	

NACE Revize 2 faaliyet sınıflamasında “İmalat Sanayi Sektörünü” temsil eden 1. grup sektör içerisinde yer alan 24 farklı faaliyet alanının 21’inin İzmir-Manisa bölgesinde “uzmanlaşma” düzeyinde ekonomik kümelenemeye konu olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, alandaki faaliyet çeşitliliği oldukça yüksektir. Bunların içinden [“Gıda Ürünleri İmalatı” (10), “İçecek İmalatı” (11), “Tütün Ürünleri İmalatı” (12), “Kağıt ve Kağıt Ürünleri İmalatı” (17), “Kayıtlı Medyanın Basılması ve Çoğaltılması” (18), “Kauçuk ve Plastik Ürünler İmalatı” (22), “Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı (Makine ve Teçhizat Hariç)” (25), “Makine ve Ekipman İmalatı” (28) ve “Motorlu Kara Taşıtı ve Römork İmalatı” (29)] olmak üzere 9 tanesi iki il için de ortak gelişmiş faaliyetlerdir.

Yine NACE Revize 2 faaliyet sınıflandırmasında “Ulaşım, Depolama ve Dağıtım Sektörünü” temsil eden 2. grup sektör içerisinde yer alan 5 farklı faaliyet alanının 4’ünde, sadece İzmir ili sınırlarında “uzmanlaşma” düzeyinde ekonomik kümelene oluştuğu görülmüştür. Manisa’da ise sadece başatlık düzeyinde “Kara Taşımacılığı ve Boru Hattı Taşımacılığı” (49) faaliyetinde ekonomik kümelene oluştuğu saptanmıştır. Yani sektörde Manisa, tüm sektörlerdeki toplam istihdamına göre önemli bir istihdam seviyesine sahiptir. Ancak ülkenin geri kalanına göre çok sınırlı bir büyüktedir ve o sektörde ülkedeki toplam istihdam içerisindeki payı da istenen seviyede değildir.

NACE Revize 2 faaliyet sınıflandırmasında “Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Sektörünü” temsil eden ve faaliyet olarak da tek faaliyet olarak gruplanan 3. grupta İzmir ilinde “uzmanlaşma” düzeyinde ekonomik kümelene tespit edilirken, Manisa’da hiçbir düzeyde ekonomik kümelene saptanmamıştır. Dolayısıyla, İzmir-Manisa bölgesinde 2. ve 3. grup sektörlerdeki ekonomik kümelene durumları İzmir’in yenilikçi yapı, işbirliği, ulaşım açısından daha ön planda bir merkez olduğunu göstermektedir. Bu durum kentler-arası çok merkezli kentsel gelişim açısından İzmir’in, çok merkezli kentsel gelişmeyi yönlendirici potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Alandaki merkezlerden birinin diğerine oranla onu yönlendirebilecek şekilde bir büyüklük ve gelişmişlik farkına sahip olması, çok merkezli kentsel gelişim açısından olumsuzluklara yol açabilir. Ancak, iller arasında birlikte iş yapabilmek, ortak hareket edebilme ve yönetim gelişmiş ise, çok merkezli kentsel gelişmeyi hızlandırıcı etki ile kentler-arası çok merkezli gelişim açısından avantaja da dönüştürülebilir.

Tablo 3. İzmir ve Manisa’nın Kümelene Dereceleri

	OLGUN KÜME	POTANSİYEL KÜME	ADAY KÜME
İZMİR	10-22-24-25 28-29-33-52	11-14-15-17-18-20 31-32-49-50-53-72	12-23-27
MANİSA	26-27	10-22-23-25-28-29	11-12-16-17-18-49

İzmir-Manisa bölgesindeki kümelenme dereceleri incelendiğinde, her iki ildeki olgun kümelenme gösteren sektörlerinin birbirinden farklılaşmaktadır. İzmir’de olgun küme sayısı Manisa’ya oranla daha fazladır; ancak, Manisa’da olgun küme oluşturan sektörel faaliyetler [“Bilgisayar, Elektronik ve Optik Üretimi” (26) ve “Elektrikli Teçhizat İmalatı” (27) faaliyetleri], İzmir’de olgun küme oluşturan sektörel faaliyetlerle birbirini destekleyen ve tamamlayan etkiye sahiptir. Ayrıca, Manisa’nın potansiyel küme oluşturan sektörel faaliyetleri incelendiğinde de “Metalik Olmayan Ürünler İmalatı” (23) dışındaki tüm faaliyetlerin, İzmir’de olgun küme oluşturan faaliyetlerle aynı olduğu görülür. Bu durum İzmir’in ardılı olarak Manisa’nın, İzmir’i destekleyen yönde gelişme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Benzer durum “Metalik Olmayan Ürünler İmalatı” (23) faaliyetinde de görülmektedir. İzmir’de aday küme grubundaki bu faaliyet, Manisa’da potansiyel küme durumundadır. “Elektrikli Teçhizat İmalatı” (27) faaliyeti de Manisa’da olgun küme grubundayken, İzmir’de aday küme grubundadır. “Makine ve Ekipman Kurulumu ve Onarımı” (33) faaliyetinde ise farklı bir durum gözlenmiştir. Bu faaliyet İzmir’de olgun küme düzeyindeyken, Manisa’da kümelenmeye konu olmamıştır. Manisa’da olgunlaşan “Elektrikli Teçhizat İmalatı” (27) faaliyetine destek hizmet olarak sayılabilecek “Makine ve Ekipman Kurulumu ve Onarımı” (33) faaliyetinin ise İzmir’de olgun kümelenme göstermesi; Manisa’nın ileri teknoloji ürünleri üretimi konusunda uzmanlaşma yolunda ilerlerken, İzmir’in bunu destekleyen sektörlerde (belki de daha çok hizmet sunumu yönü ağır basan sektörlerde) uzmanlaşma eğiliminde olduğunu, dolayısıyla bu iki il arasında uzmanlaşma ve tamamlayıcılık ilişkilerine işaret etmektedir.

Bu iki il arasında farklı sektörlerde de görülen tamamlayıcılık ilişkileri ile benzer ya da aynı sektörlerde uzmanlaşma, çok merkezli kentsel gelişimi geliştirici bir etkiye sahip olduğuna işaret etmektedir. Ancak, bu etkinin düzeyi ortak hareket etme, işbirliği ve güven düzeyine de bağlı olacaktır çünkü bu değişkenler genel ekonomik durumu, çok merkezli kentsel gelişimle rekabet gücünü etkilemektedir.

İzmir’de 2. grupta yer alan sektörlerin çoğunun [“Kara Taşımacılığı ve Boru Hattı Taşımacılığı” (49), “Su Yolu Taşımacılığı” (50) ve “Posta ve Kurye” (53) faaliyetleri] potansiyel küme grubunda kümelenme göstermektedir. Bu durum İzmir’de olgun kümelenme gösteren “Taşımacılık İçin Depolama ve Destekleme Faaliyetlerinin” (52), potansiyel kümelenme gösteren faaliyetlerin gelişmesine bağlı olarak İzmir ve Manisa arasındaki bağı arttırabilecek bir faaliyet kolu olduğunu düşündürmektedir. Zira “Kara Taşımacılığı ve Boru Hattı Taşımacılığı” (49) faaliyeti Manisa’da aday kümelenme göstermektedir. Bu durum iki kent arasında ulaşım, depolama ve dağıtım ağı temelinde, çok

merkezli kentsel gelişme ilişkisi olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca, Manisa’da aday kümelenme gösteren faaliyetlerin çoğunun, İzmir’de potansiyel kümelenme gösteren faaliyetler olduğu dikkate alındığında, İzmir-Manisa bölgesinde ciddi bir tamamlayıcılık ilişki potansiyelinin olduğu söylenebilir. Ancak, tamamlayıcılık ilişkisinin alandaki rekabet anlayışıyla da yakından ilişkili olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Manisa’da iki il için ortak olmayan “Ağaç, Ağaç Ürünleri ve Mantar Ürünleri İmalatı” (16) sektörünün aday kümelenme göstermesi dolayısıyla alanda farklılaşma olabileceğini, dolayısıyla da İzmir ve Manisa’nın komşu diğer merkezlerle etkileşim ve ağbağlaşma gelişebileceği düşünülebilir. Dolayısıyla, kentler-arası çok merkezli gelişimin farklı yakınlıklar ilişkisi sebebiyle, bu iki ili aşan şekilde gelişme potansiyelinden bahsedilebilir. Ayrıca “Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin” (72) İzmir ilinde potansiyel kümelenme göstermesinin, İzmir’in gelişim açısından önde olduğunu gösterse de, iki ilin çok merkezli kentsel gelişme potansiyelini artırdığı söylenebilir.

Adana-Mersin Alan İncelemesi ve Değerlendirmesi

Adana-Mersin bölgesinde, NACE Revize 2 faaliyet sınıflamasında “İmalat Sanayi Sektörünü” temsil eden 1. grup sektör içerisinde yer alan 24 farklı faaliyet alanının 8’inde “uzmanlaşma” düzeyinde ekonomik kümelenme oluştuğu görülür. Bu durumun Adana-Mersin bölgesindeki faaliyet çeşitliliğinin İzmir-Manisa’dakinden daha zayıf olduğunu göstermektedir. Bölgedeki 8 farklı imalat sanayi sektörü faaliyetinin 6’sı [“Gıda Ürünleri İmalatı” (10), “İçecek İmalatı” (11), “Ağaç ve Ağaç Ürünleri ve Mantar Ürünleri” (16), “Kağıt ve Kağıt Ürünleri İmalatı” (17), “Kimyasal Ürünler İmalatı” (20), “Metalik Olmayan Ürünler İmalatı” (23)] her iki ilde de ekonomik kümelenme göstermektedir. Bunun dışında, Adana’da tekstil, Mersin’de ise tütün sektörü faaliyetleri iki ilin birbirinden farklı kümelenme gösterdiği 1. grup sektör faaliyetlerindedir. Faaliyet alanlarındaki aynılık durumunun tarımsal ürün temelli olma olasılığı nedeniyle, tarımsal faaliyetlerdeki kümelenme de değerlendirilmeye dahil edilmelidir.

Bu iki ilde NACE Revize 2 faaliyet sınıflandırmasında “Ulaşım, Depolama ve Dağıtım Sektörünü” temsil eden 2. grup sektör içerisinde yer alan 5 farklı faaliyet alanının 5’i de, Adana-Mersin bölgesinde farklı düzeylerde ekonomik kümelenme oluşturmaktadır. Bu 5 farklı faaliyetten 3’ü uzmanlaşma düzeyinde kümelenme göstermektedir. Çok merkezli kentsel gelişime olanak verecek bir ulaşım ağının ve mal-insan akışı olması, bu kentsel bölgenin düğüm noktası olma potansiyeline işaret etmektedir. Bu 3 faaliyet alanından “Taşı-

macılık İçin Depolama ve Destekleme Faaliyetleri” (52) her iki il için ortak iken; “Kara Taşımacılığı ve Boru Hattı Taşımacılığı” (49) ile “Posta ve Kurye” (53) faaliyetlerinin Mersin’de kümelendiği görülmektedir. Adana’da “Hava-yolu Taşımacılığı” (51) ve “Posta ve Kurye”(53) faaliyetleri büyüklük derecesinde kümelenme göstermektedir. Burada havaalanı yatırımı ile lojistik köy proje ve planları olması da, bu sektörlerin yakın gelecekte kümelenme derecesinde artışa sebep olabileceğini düşündürmektedir.

Tablo 4. Adana-Mersin İllerinin 3 Yıldız Analiz Sonuçları

		ADANA	MERSİN
3* UZMANLAŞMA	1. Grup Sek.	10-11-13-16-17-20-23	10-11-12-16-17-20-23
	2. Grup Sek.	52	49-52-53
	3. Grup Sek.	--	--
2* BAŞATLIK	1. Grup Sek.	10-13-14-20-22-23-24-25	10-14-22-23-25
	2. Grup Sek.	49-52	49
	3. Grup Sek.	--	--
1* BÜYÜKLÜK	1. Grup Sek.	11	12
	2. Grup Sek.	51-53	--
	3. Grup Sek.	--	--

Sonuç olarak; farklı derecelere sahip olsalar da, “Kara Taşıma ve Boru Hattı Taşımacılığı” (49), “Taşımacılık İçin Depolama ve Destekleme” (52) ve “Posta ve Kurye” (53) faaliyetleri birbirilerini destekleyen ve Adana-Mersin bölgesinde ekonomik kümelenme oluşan faaliyetlerdir. Bu durumda alanda ulaşım, depolama ve dağıtım faaliyetlerinin desteklediği çok merkezli kentsel gelişim potansiyelinin olduğundan bahsedilebilir. Ancak NACE Revize 2 faaliyet sınıflandırmasında “Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin” (72) herhangi derecede kümelenmeye konu olmaması, alanda potansiyel olarak görülen çok merkezli gelişmenin hızını yavaşlatıcı etki yaratabileceği düşünülmektedir.

Adana-Mersin bölgesindeki sektör faaliyetlerinde olgun kümelenme yoktur. Potansiyel kümelenme gösteren faaliyetlerin ise her 2 ilde de var olması, ilgili alanın gelişimi için olumlu bir göstergedir. Her iki il için ortak potansiyel

kümelendirme gösteren faaliyetler; “Gıda Ürünleri İmalatı” (10) ile “Taşımacılık İçin Depolama ve Destekleme Faaliyetleri” (52) şeklindedir. Aday kümelendirme gösteren faaliyetler ise; “Giyim Eşyaları İmalatı”(14), “Ağaç, Ağaç Ürünleri ve Mantar Üretimi” (16), “Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri İmalatı” (17), “Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı (Makine ve Teçhizat Hariç)”(25) ve “Posta ve Kurye Faaliyetleri” (53)’dir. Aday kümelendirme gösteren faaliyetler, Adana ilinde “Metalik Olmayan Ürünlerin İmalatı” (23), “Ana Metal Sanayi”(24), “Hava-yolu Taşımacılığı” (51) iken; Mersin’de, “İçecek İmalatı” (11), “Kimyasal Ürünleri İmalatı” (20), “Kauçuk ve Plastik Ürünleri İmalatı” (22)’dir.

Adana-Mersin bölgesindeki kentler-arası çok merkezli kentsel gelişme açısından potansiyeli güçlendirecek en önemli sektör 2. grup içerisindeki hava-yolu taşımacılığı faaliyetidir. Bu faaliyet alanındaki mevcut kümelendirme durumu, potansiyel ve hatta olgun küme derecesine ulaşması ve aynı zamanda 3. grup içerisinde “Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin” (72) de aday kümelendirme gösterebilecek duruma erişmesi, kentler-arası çok merkezli kentleşme potansiyelini yükseltecektir. Bunun dışında, Mersin’de potansiyel küme oluşturan ancak Adana’da herhangi bir kümelendirme göstermeyen “Kara Taşımacılığı ve Boru Hattı Taşımacılığı” (49) faaliyetinin kümelendirme derecesindeki yükseliş ya da Adana’da yakın zamanda bir kümelendirme göstermesi alan için olumlu bir gösterge olarak değerlendirilebilir. İçerisinde enerji dağıtım/ulaşımını da barındıran bir faaliyet olması sebebiyle bu koldaki kümelendirmenin bölgenin gelişim sürecinde istenen ve beklenen bir gelişim alanı olduğu da belirtilmelidir.

Tablo 5. Mersin-Adana İllerinin Kümelendirme Dereceleri

İL	OLGUN KÜME	POTANSİYEL KÜME	ADAY KÜME
ADANA	-	10-11-13-20-22-52	14-16-17-23-24-25-51-53
MERSİN	-	10-12-23-49-52	11-14-16-17-20-22-25-53

Alanda olgun kümelendirme gösteren bir faaliyet alanına rastlanmamasının, alanda “Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin” (72) herhangi derecede kümelendirmeye konu olmaması ile yakından ilişkili olarak yorumlanmıştır. Ancak, tüm bunların yanında, Adana-Mersin bölgesi, gerek mekânsal yakınlık gerekse de tarımsal üretime konu olan toprak yapısının ayrışıklığı ve verimliliği açısından değerlendirilecek olursa; ortak mal üretimi ve dağıtım, alanın uluslararası boyutta bir ulaşım ağı kapsamındaki stratejik konumu sebebiyle de, kentler-arası çok merkezli kentsel gelişim potansiyeli yüksek bir alan olarak değerlendirilebilir.

Samsun-Ordu İncelemesi ve Değerlendirmesi

Tablo 6. Samsun-Ordu İllerinin 3 Yıldız Analiz Sonuçları

		SAMSUN	ORDU
3*	UZMANLAŞMA	1. Grup	10-12-16-24-31-32
		2. Grup	49-52-53
		3. Grup	--
2*	BAŞATLIK	1. Grup	10-14-23-24-25-31
		2. Grup	49-52
		3. Grup	--
1*	BÜYÜKLÜK	1. Grup	12
		2. Grup	--
		3. Grup	--

Samsun-Ordu bölgesinde, NACE Revize 2 faaliyet sınıflamasında “İmalat Sanayi Sektörünü” temsil eden 1. grup sektör içerisinde yer alan 24 farklı faaliyet alanının sadece 8’inde uzmanlaşma düzeyinde kümelenme olduğu görülür. Bu 8 faaliyetten 3’ü [“Gıda Ürünleri İmalatı” (10), “Ağaç ve Ağaç Ürünleri ve Mantar Ürünleri” (16), “Ana Metal Sanayi” (24)] her iki ilde kümelenme gösteren ortak faaliyetlerdir. Başatlık düzeyinde ise “Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı (Makine ve Teçhizat Hariç)” (25) faaliyeti kümelenme göstermektedir. Bu da Samsun-Ordu bölgesinde uzmanlaşma düzeyinde yeni bir kümelenme oluşma potansiyelinin, İzmir-Manisa ve Mersin-Adana bölgelerine göre düşük olduğu şeklinde yorumlanabilir. Fakat alanda uzmanlaşma ve başatlık dereceleri birlikte incelendiğinde, toplam 9 farklı imalat sektörü faaliyetinin 6’sında, Samsun-Ordu bölgesi açısından ortaklık vardır. Bu sektörler; “Gıda Ürünleri İmalatı” (10), “Ağaç ve Ağaç Ürünleri ve Mantar Ürünleri (16), “Ana Metal Sanayi” (24), “Metalik Olmayan Ürünler İmalatı” (23), “Giyim Eşyaları İmalatı” (14) ve “Mobilya İmalatı” faaliyetleridir.

Ordu-Samsun bölgesinde kümelenme açısından en önemli özellik; NACE Revize 2 faaliyet sınıflandırmasında “Ulaşım, Depolama ve Dağıtım Sektörünü” temsil eden 2. grup sektör içerisinde yer alan 5 farklı faaliyet alanından 3’ünün [“Kara Taşıma ve Boru Hattı Taşımacılığı” (49), “Taşımacılık İçin Depolama ve Destek” (52) ve “Posta ve Kurye” (53) faaliyetleri] sadece Samsun ilinde kümelenme göstermesidir. Ordu ilinde bu sektörlerde ekonomik kümelenme yoktur. Bu nedenle Samsun Ordu karşısında daha büyük bir merkez olarak ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, NACE Revize 2 faaliyet sınıflandır-

masında “Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin” (72) herhangi derecede kümelenmeye konu olmaması, bu alanın çok merkezli kentsel gelişme potansiyelini olumsuz etkileyen bir özellik olarak yorumlanabilir. Alanda “başatlık derecesinde” birbirinden farklılaşan başka bir faaliyet alanının bulunmaması da çok merkezli kentsel gelişim açısından zayıf bir başka durumdur.

Tablo 7. Samsun ve Ordu İllerinin Kümelenme Dereceleri

	OLGUN KÜME	POTANSİYEL KÜME	ADAY KÜME
SAMSUN	-	10-12-24-31-49-52	14-16-23-25-32-53
ORDU	-	10-14-16-23-24	31

Samsun-Ordu bölgesinde olgun kümelenme gösteren faaliyetler yoktur. 2. grup sektör içerisinde yer alıp, potansiyel kümelenme gösteren “Taşımacılık İçin Depolama ve Destekleme” (52) ile aday kümelenme gösteren “Posta ve Kurye” (53) faaliyetleri açısından da Ordu’nun, Samsun’daki kümelenmeyi tamamlayıcı ya da rekabet oluşturabilecek bir potansiyeli olmadığı görülmüştür.

İstanbul-Kocaeli İncelemesi ve Değerlendirmesi

İstanbul-Kocaeli bölgesinde, NACE Revize 2 faaliyet sınıflamasında “İmalat Sanayi Sektörünü” temsil eden 1. grup sektör içerisinde yer alan 24 farklı faaliyet alanının 23’ü mevcuttur. Bu 23 faaliyetin 19’unda “uzmanlaşma düzeyinde” kümelenme vardır. Bu 19 faaliyetin 5’i [“Kağıt ve Kağıt Ürünleri İmalatı” (17), “Eczacılık ve Eczaneye İlişkin Mal İmalatı” (21), “Bilgisayar, Elektronik ve Optik Üretimi” (26), Elektrikli Teçhizat İmalatı” (27) ve “Makine ve Ekipman Kurulumu ve Onarımı” (33)] her iki il için ortak kümelenme oluşturmaktadır. Ancak, alanda başatlık derecesinde ortaya çıkan ortak faaliyetler de incelendiğinde, İstanbul ve Kocaeli’nin ortaklıklar üzerinden değil, farklılıklar üzerinden değerlendirilmesinin daha uygun olacağı söylenebilir. Zira iki kent de farklı alanlarda uzmanlaşmıştır. Ancak, bu farklı uzmanlıklar belli bir tamamlayıcılık ilişkisi içerisinde.

NACE Revize 2 faaliyet sınıflandırmasında “Ulaşım, Depolama ve Dağıtım Sektörünü” temsil eden 2. grup sektör içerisinde yer alan 5 farklı faaliyet alanının tamamında uzmanlaşma derecesinde kümelenme olması, İstanbul-Kocaeli bölgesini diğer bölgelerden ayırmaktadır. Bunlardan “Taşıma İçin Depolama ve Destek” (52) ve “Posta ve Kurye” (53) faaliyetleri her iki il için ortak kümelenme faaliyetidir. Ancak “Kara Taşımacılığı ve Boru Hattı Taşımacılığı” (49) faaliyeti Kocaeli ilinde uzmanlaşma derecesinde kümelenme

gösterirken, “Su Yolu Taşımacılığı” (50) ve “Havayolu Taşımacılığı” (51) İstanbul ilinde uzmanlaşma derecesinde kümelenme göstermektedir. Fakat bu faaliyetlerden “Kara Taşımacılığı ve Boru Hattı Taşımacılığı” (49) İstanbul’da da başatlık derecesinde kümelenme oluşturmaktadır. Bu durum, alanda etkileşim ve ortak hareket edebilme kabiliyetini arttıran yüksek bir potansiyelin olduğunu göstermektedir. Ayrıca NACE Revize 2 faaliyet sınıflandırmasında çalışmada 3. grup olarak incelenen “Bilimsel Araştırma ve Geliştirme” (72) faaliyetlerinin her iki ilde (Kocaeli’nde uzmanlaşma ve büyüklük derecelerinde, İstanbul’da da büyüklük derecesinde) de kümelenmeye konu olması, alanda kentler-arası güçlü çok merkezli gelişim olduğunu göstermektedir. İstanbul’da uzmanlaşma ve başatlık derecesinde yığılma ekonomileri gösteren faaliyetler dışında, sadece büyüklük derecesine sahip 9 farklı faaliyet alanının varlığı [“İçecek İmalatı” (11), “Ağaç, Ağaç Ürünleri ve Mantar Ürünleri” (16), “Kimyasal Ürünleri İmalatı” (20), “Metalik Olmayan Ürünler İmalatı” (23), “Ana Metal Sanayi” (24), “Makine ve Ekipman İmalatı” (28), “Motorlu Kara Taşıtı ve Römork İmalatı” (29), “Diğer Ulaşım Araçları İmalatı” (30) ve “Mobilya İmalatı” (31)], ilin gelişmeye devam ettiğinin göstermektedir. Ancak, Kocaeli’nde herhangi bir faaliyet alanında sadece büyüklük derecesinde bir yığılma görülmemektedir. İstanbul’da sadece aday küme özelliği gösteren faaliyet alanlarından 9 tanesi “İmalat Sanayi Sektörü” kapsamında yer alırken, bunun dışında “Ulaşım Sektöründen”, “Kara Taşımacılığı ve Boru Hattı Taşımacılığı” (49) faaliyeti de yer almaktadır. Bu durum alandaki gelişmenin devam ettiği yönündeki yorumu kuvvetlendirmektedir.

Tablo 8. İstanbul-Kocaeli İllerinin 3 Yıldız Analiz Sonuçları

		İSTANBUL	KOCAELİ
3* UZMAN-	1. Grup Sek.	14-15-17-18-21-26-27-32-33	10-16-17-19-20-21-22-24-25-26-27-28-29-30-33
	2. Grup Sek.	50-51-52-53	49-52-53
	3. Grup Sek.	--	72
2* BAŞATLIK	1. Grup Sek.	10-13-14-22-25-27-33	10-22-23-24-25-27-28-29-33
	2. Grup Sek.	49-52	49-52
	3. Grup Sek.	--	--
1* BÜYÜKLÜK	1. Grup Sek.	10-11-13-14-15-16-17-18-20-21-22-23-24-25-26-27-28-29-30-31-32-33	10-16-17-19-20-21-22-24-25-27-28-29-30
	2. Grup Sek.	50-51-53	52

3. Grup Sek.	72	72
-----------------	----	----

İncelenen alanda olgun küme oluşturan ekonomik kümelendirmelerin fazlalığı, bu alanı incelenen diğer alanlardan farklılaştırarak, kentler-arası çok merkezli gelişme açısından daha ileri bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Ancak İstanbul ilinde olgun küme oluşturan faaliyetlerin Kocaeli’ne nispeten az olması, il genelindeki istihdam oranının tüm sektörler bakımından yüksek oranda olmasından kaynaklanmaktadır. Büyük bir işgücü hacmine sahip olan İstanbul, Türkiye’deki diğer illere göre ilgili sektörlerde yüksek istihdam verisine sahipken, yerelden ülke geneline doğru gidildikçe almış olduğu katsayıda matematiksel olarak azalma gözlenmektedir.

Tablo 9. İstanbul ve Kocaeli İllerinin Kümelendirme Dereceleri

	OLGUN KÜME	POTANSİYEL KÜME	ADAY KÜME
İSTANBUL	10-14-27-33	13-15-17-18-21-22-25-26-32-50-51-52-53	11-16-20-23-24-28-29-30-31-49-72
KOCAELİ	10-20-22-24-28-29-52	16-17-19-21-30-33-49-72	23-26-53

Ayrıca, bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetinde Kocaeli’nde potansiyel küme, İstanbul’da da aday küme özelliği gösteren yığılma ekonomisi oluşmuştur. Bu veri de, alanı kentler-arası çok merkezli gelişim açısından incelenen diğer alanlardan farklılaştırmakta ve daha ileri düzeyde birçok merkezli kentsel gelişim olduğunu göstermektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada incelenen sekiz kent (dört kent-bölge), üç farklı sektörel faaliyet grubunda kümelendirme analizine tabi tutulmuş ve elde edilen bulgular çerçevesinde, kentler-arası çok merkezli gelişme potansiyelleri değerlendirilmiştir. İstanbul-Kocaeli örneğinde oluşan kümelendirmeler, bu alanda çok merkezli kentsel gelişme potansiyelinin diğer örneklerle kıyaslandığında *çok yüksek* olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla, yüksek bir kümelendirme düzeyi sergileyen, sektörel büyüklük açısından olgun kümelendirme, uzmanlaşma ve başatlık konusunda da yüksek gelişmişlik düzeyine sahip olan İstanbul-Kocaeli bölgesi, çok merkezli kentsel gelişme ve kent-bölgeleşme açısından, *potansiyeli yüksek* bir alandır.

İzmir-Manisa bölgesinde de yüksek bir kümelendirme vardır. Bu bölge, gerek endüstriyel çeşitliliğin ve kümelendirmenin yüksekliği, gerekse de potansiyel ve aday kümede oluşan yığılma ekonomilerinin mevcut durumundan

dolayı çok merkezli kentsel gelişme *potansiyeli olan* bir alandır. Ancak, İzmir bu bölgede olgun kümelenme ve büyüklük, uzmanlaşma ve başatlık açısından sergilediği yüksek gelişmişlik durumu ile çok merkezli kentleşme açısından lokomotifir.

Adana-Mersin bölgesi de diğer illere göre kentler-arası çok merkezli gelişme *potansiyeli olan* bir alandır. Bu bölge, İstanbul-Kocaeli ve İzmir-Manisa örneklerinden sonra, yüksek kümelenme ve yığılma ekonomileri olan, uzmanlaşma ve başatlık açısından gelişmiş sektörlere sahiptir. Samsun ve Ordu analiz bulguları ise bu alanda çok merkezli kentsel gelişiminin ve kent-bölgeleşme dinamiklerinin diğer il gruplarına göre *oldukça zayıf* olduğunu göstermektedir.

Ekonomi perspektifinde belli sanayi dallarının belli bölgelerde kümelenmesi o bölgeye ve komşu bölgelerin gelişimine etkisi; “damla etkisi”, “dışsalılık etkisi” ve “büyüme kutupları” teorilerine göre farklı farklı yorumlanabilmektedir. Örneğin, bir ildeki kümelenme durumunun zamanla diğer illerde/bölgelerde olumlu etki yaratacağı şeklinde yorumlar yapılırken, “kümülatif nedensellik” teorisine göre geri kalma etkisi yaratabileceği yönünde de yorumlar yapılabilmektedir (Karaalp ve Erdal, 2012, s. 457). Bu çalışmada seçilen örneklem kapsamında, tespit edilen kümelenme ve ekonomik gelişmişlik bulgularının, kentler-arası çok merkezli kentleşme (kent-bölgeleşme) ile pozitif ilişkili olduğu kabul edilmiştir. Ortaya çıkan sonuca bakıldığında incelenen örneklem içerisinde merkezleri arasındaki mesafenin en çok ve nüfusu küçük olan Ordu-Samsun (149 km - yaklaşık 2 saat 30dk) aynı zamanda çok merkezli kentsel gelişme potansiyeli en düşük alandır.

Çalışmanın önemli bir başka bulgusu da, araştırma-geliştirme sektörünün gelişmiş olduğu İstanbul-Kocaeli ve İzmir-Manisa örneklerinde, aynı zamanda, potansiyel, aday ve olgun kümelenme gösteren faaliyetlerin de çok sayıda olduğu tespit edilmiştir. Araştırma-geliştirme sektörel faaliyetlerinin gelişmediği Adana-Mersin ve Samsun-Ordu örneklerinde ise, olgun kümelenme gösteren faaliyet alanı da bulunmamaktadır. Dolayısıyla, olgun kümelenmenin ortaya çıkmasının ar-ge faaliyetleri ile ilişkili olduğu söylenebilir. Bu çerçevede, çalışma kapsamında ele alınan yerlerdeki faaliyetlerin teknolojik açıdan nasıl sınıflandığı sorusu ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede, EUROSTAT (ISIC Revize 2) tarafından “yüksek”, “orta – yüksek”, “orta – düşük” ve “düşük” teknoloji olarak yapılan sınıflandırma, çalışmamız kapsamında imalat sanayi sektörüne uyarlanmış ve araştırma – geliştirme faaliyetlerinin kümelendiği İstanbul – Kocaeli ile İzmir – Manisa bölgelerinde, yüksek teknoloji kümelenebilirlik alanlarının olması bu durumu desteklemiştir. Araştırma-geliştirme sek-

törünün gelişmediği ve olgun kümelenmeye sahip olmayan bu iki bölgede Adana-Mersin ve Samsun-Ordu örneklerinde ise aksine, teknoloji sınıflandırması “orta – düşük” ve “düşük” teknolojiye bağlı faaliyet alanlarında kümelenme olduğunu göstermiştir. Bu durum, araştırma-geliştirme sektörünün, olgun ve gelişmiş kümelenme için önemli olduğuna işaret etmektedir. Kısacası, kentlerin kentleşme ve yerleşme ekonomilerinin gelişmişlik düzeylerini belirlemek açısından etkili olan ekonomik kümelenme ya da yığılma ekonomileri, kentler-arası çok merkezli kentleşme ve kent-bölgeleşme düzeylerine ilişkin ön görüde bulunma olanağı vermektedir.

Extended Abstract

Agglomeration Economies and Inter-Urban Polycentric Urban Development in Turkey

*

Seda Efe¹¹

ORCID: 0000-0002-7896-6695

Ahmet Özaslan¹²

ORCID: 0000-0002-0832-7337

Hüseyin Gül¹³

ORCID: 0000-0001-6901-541X

Urban structures and relations involve a high level of complex interdependence among a wide range of elements, governed by nonlinear processes, and shaped by variables of a significant spatial nature. However, there are many arguments that the urbanization process in the world is determined by the global economic system and that the change in the economic relations between the countries transforms the spatial dimensions of urbanization. Therefore, the situation of the economy and economic location choices are among the important parameters in terms of urbanization and urban growth dynamics. In this respect, cities also emerge as socioeconomic aggregation or clustering units in geographical areas due to the existence of agglomeration economies. The economies of urban agglomeration and clustering are very important in the study of cities that have become the space of flows, which tend to establish a continuous relationship and connection with the distant or close hinterland and determine their own economic impact of influence. Clusters, which are geographic concentrations in an economic sector, are spontaneous in the natural process. Yet, they need to be organized and systematic to become competitive at the regional and global levels. Today, cities are in a similar situation especially for the fast-growing metropolitan areas of developing countries. At this point, it is thought that economic agglomeration will provide valuable data for inter-urban poly-

¹¹ R. A., Süleyman Demirel University, E-mail: sedabtmn@gmail.com

¹² PhD. Student, Üyesi, Süleyman Demirel University, E-mail: ahmetozaslan07@hotmail.com

¹³ Prof. Dr., Süleyman Demirel University, E-mail: huseyingul@sdu.edu.tr

centric urbanization process like urban growth and intra-urban polycentric urbanization as well.

Purpose of The Study

On the background of the fact that the “New Regionalism Approach” has been shown as the most important paradigm in the regional planning literature in the last 20 years has mobilized the idea of metropolitan government for the urban-regions, this study aims to evaluate the effects of spatial economics on the multicenter urban development by utilizing the analysis of agglomeration economies.

Method of The Study

The provinces with metropolitan municipal administrations in Turkey constitute the universe for the study of multicenter urban development. On the base of the criteria including physical proximity, level of social and economic development, completeness of transportation modes and existence of port access, Manisa-İzmir-Balıkesir-Bursa, Adana-Mersin, Samsun-Ordu and Kocaeli-İstanbul were selected as 10 cities and 4 regions or city-regions. The economic agglomerating situation in these regions was analyzed within the scope of manufacturing industry sector (classification codes 10-33), transportation, storage and distribution sector (classification codes 49-53) and sector for scientific research and development activities (72), according to three-star analysis, which is one of the leading analysis methods proposed in the agglomerating studies. The sectoral classification was based on the harmonized SSI (SGK) classification of NACE Rev.2 sections, and analyses were conducted in 29 sectors. When performing the relevant analyzes, the most recent data set Employment data of the Social Security Institution for 2017 were used. Comparisons were made with other sectors according to size, dominance and specialization criteria and whether they were relatively superior or not. In this context, a discussion has been put forward on how it can be interpreted in terms of multicentric urban development between urbans. In addition, the central definitions of the most commonly used morphological and functional approaches in defining multicentric urban development were utilized in the interpretation of the analyzes.

Findings

Due to the continuation of analyzes, in the particular case of Manisa-İzmir-Balıkesir-Bursa area, for which the analysis was completed, the manu-

facturing sector is found to generate evaluable rich data on the area in terms of inter-urban polycentric urbanization potential. Besides, transportation and storage sectors are found to provide critically important evaluation data for the morphologically related area and these two sectors are evaluated together to make richer inferences. However, the situation in both areas as well as the general development cluster table in Turkey considering that the data related to the high quality services sector should be supported with different investigations in order to be interpreted in terms of inter-urban polycentric urbanization. Due to the nature of inter-city polycentric urbanization, it was decided that “agricultural rural area” should be included in the sectoral analysis.

Conclusion

Manisa-İzmir-Balıkesir-Bursa area has potential in terms of inter-city polycentric urbanization as a whole. Yet, it is too early to mention precisely an inter-city polycentric urbanization. Advanced urban agglomeration status of Izmir disrupts the balanced distribution of centers in terms of size, which is important for inter-urban polycentric urbanization among cities. At this point, agglomeration economies and spatial externality may be said to have significant potentials and advantages in terms of inter-city polycentric urbanization, although it is not as obvious as intra-city polycentric urbanization. Although the cluster provides data on the state of innovation and cooperation potential in the field, it is important and necessary to support it with different research and data. However, it is also valuable as ready-made data in order to assess the diversity and potential compliance of players in the field. The dominance of transport, storage support, water and road transport pipelines reinforces the potential of inter-urban polycentric urbanization among these cities. In addition, many of the factors that create an economic cluster are also important in terms of urban-regionalization. The study indicate that many of the factors that create an economic cluster are also important in terms of urban-regionalization in Turkey. However, these results reflect the analysis results of only one of the four cities. Depending on the analysis findings of other selected areas, the resulting observations may vary.

Kaynakça/References

- Akgüngör, S. (2006). Geographic concentrations in Turkey’s manufacturing industry: Identifying regional highpoint cluster. *European Planning Studies*, 14(2), 169-197.
- Demirdöğen, S. (2018). Kümelene potansiyeli gösteren sektörlerin belirlenmesi: TRA 1 düzey 2 bölgesi üzerine bir uygulama. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (4), 85-113.
- Eroğlu, O. ve Yalçın, A. (2013). Kümelene ve rekabetçilik ilişkisi: kavramsal bir inceleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 15(2), 178-179.
- Eroğlu, O. ve Yalçın, A. (2017). Kümelenemeye ilişkin literatür taraması. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 81-96.
- Fujita, M. ve Thisse, J.F. (1996). Economics of agglomeration. *Journal of the Japanese and International Economies*, 10, 339-378.
- Fujita, M. ve Thisse, J.F. (2000). The formation of economic agglomerations: Old problems and new perspectives. J.M. Huriot ve J.F. Thisse (Der.). *Economics of cities theoretical perspective* içinde, (s.3-73). Cambridge: Cambridge University Press.
- İZKA. (2010). *İzmir kümelene analizi*, İzmir Kalkınma Ajansı, İzmir.
- Kaygalak, İ. (2012). Türkiye’de sanayi kümelene ve sanayinin yer seçimindeki yeni eğilimler. *TÜCAUM VII. Coğrafya Sempozyumu Bildiri Kitabı* içinde(s.223-232) içinde. Ankara: Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Küçüker, C. (2012). Endüstriyel kümelene yaklaşımları: Bir değerlendirme. *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni*. 15 Eylül 2019 tarihinde <http://www.tek.org.tr/dosyalar/balkanlar6.pdf> adresinden erişildi.
- Marshall, A. (1920). *Principles of economics*. London: Macmillan and Co.
- Meijers, E. (2005). “Polycentric urban regions and the quest for synergy: is a network of cities more than the sum of its parts?”, *Urban Studies*, 42, 765-781.
- Müderrişoğlu, B. ve Gezici Korten, F. (2015). Mevcut yığılmaların kümelene dönuşümünde ilişkilerin mekânsal dağılımı ve yakınlık olgusu. *Planlama*, 25(2), 107-121.
- OECD. (1998). *Boosting innovation: the cluster approach*. OECD, Paris.
- OECD. (1999). *Boosting innovation: the cluster approach*, OECD, Paris.
- Parr, J.B. (2002). Agglomeration economies: ambiguities and confusions. *Environment and Planning A*, 34(4), 717-731.
- Porter, M.E. (1998). Clusters and the new economics of competition, *Harvard Business Review*, November-December: 77-90.
- Porter, M.E. (2000). Location, competition and economic development: Local clusters in a global economy. *Economic Development Quarterly*, 14(1), 15-34.
- Seyfeddinoğlu, Ü. ve Ayoğlu, D. (2007). Türk imalat sanayiinde illere göre yerleşme ve kentleşme ekonomilerinin belirlenmesi. *Bilig Dergisi*, 43, 169-192.
- Şen, Ö. ve Sandal, E.K. (2017). Gaziantep ilinde üç yıldız analizi yöntemi ile endüstriyel kümelene analizi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 38, 39-62.

- Şentürk, S. ve Kök, R. (2014). Endüstriyel yapılaşma ekonomileri Gümölcine – İskeçe - Dedeğaç Organize Sanayi Bölgeleri örneği. *International Conference on Eurasian Economies*. 15 Eylül 2019 tarihinde <http://avekon.org/papers/912.pdf> adresinden erişildi.
- UNIDO (2002). (*United Nations Industrial Development Organization*) *Annual Reprot 2001*. New York.
- Kloosterman, R.C. ve Musterd, S. (2001). The polycentric urban region: Towards a research agenda. *Urban Studies*, 32, 623-633.

Yerel Yönetimlerde Şirketleşmenin Siyaseti: İstanbul ve Ankara Büyükşehir Belediyeleri Örnekleri¹

*

Ebru Tekin Bilbil²

ORCID: 0000-0001-9916-1047

Öz

Özellikle 2019 yerel seçimleri sonrası İstanbul ve Ankara Büyükşehir Belediyeleri'nde yönetimin el değiştirmesi yerel yönetimlerde izlek bağımlılığını (*path-dependency*) kıran (*path-switching*) bir süreci başlatmıştır. Yerel seçimler sonrası gelen yeni yönetimler yeni strateji, iş akışı ve politikalarını da beraberinde getirirken yeni siyaset alanları da açmıştır. Bu çalışma, söz konusu değişim süreci içerisinde belediye şirketleri ile ortaya çıkan bu siyaset alanını incelemeyi amaçlarken şirketleşmenin siyaseti ve hukuki süreçlerin politik ekonomisi üzerinden bir analiz sunar. Bu çalışma, vaka analizi yöntemi ile doküman analizine dayanır. İlk vakada İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde seçim sonrası şirket yönetimlerindeki istifa süreci işlenir. Diğer vaka ise, Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin şirketlere yönetici atama yetkisi ile ilgili dava sürecinin analizini içerir. Çalışmanın bulgular şu şekilde özetlenebilir. (1) Belediye yönetimlerinin değişmesi şirketleşme sürecinde siyasi ve ekonomik çıkarların çatışmasına yol açar; (2) Siyasi çıkarların çatışması şirketler üzerinde hakimiyet ve kontrol elde etme mücadelesi ortaya çıkarır; (3) Şirketleşmenin siyaseti, iktidar çatışmaları ve çıkar güçlerinin olumsuz etkisini azaltmak üzere şirketleşme yapılarının yeniden yapılandırması önem arz eder

Anahtar Kelimeler: Hukukun ekonomi politiği, neoliberalizm, kentsel siyaset, şirketleşme, belediyeler.

¹ Bu çalışmanın bulguları ilk 17-18 Ekim 2019 tarihlerinde IV. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi ve 9-11 Ekim 2019 tarihlerinde V. Stratejik Kamu Yönetimi Sempozyumu'nda *Belediyelerde Şirketleşmenin Siyaseti: İstanbul Büyükşehir Belediyesinde Kentsel Siyaset ve İktidar İlişkileri* adı ile bildiri olarak sunulmuştur.

² Dr. Öğretim Üyesi, Özyeğin Üniversitesi, E-mail: ebrutekin@hotmail.com

idealkent©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

Kentleşme ve Ekonomi Özel Sayısı, Cilt *Volume* 11, Yıl *Year* 2020-Special Issue, 1046-1070

DOI: 10.31198/idealkent.676212

The Politics of Corporatization in Local Government: The Cases of Istanbul and Ankara Metropolitan Municipalities

*

Ebru Tekin Bilbil³

ORCID: 0000-0001-9916-1047

Abstract

The 2019 local elections in Turkey resulted in the change of the municipal administrations and the appointment of the opposition party's candidate in many cities with a path-switching fashion. Once new mayors came after the winning local elections, they initiated new strategies, workflows and policies, which created new arenas of politics in terms of corporatization. By considering the political economy of law in the corporatization process, and based on the case study and document analysis methodologies, this study consists of two cases. One of these cases includes the analysis of the resignation process of the company managers of the Istanbul Metropolitan Municipality. The other case analyzes the lawsuit process related to the authority of Ankara Metropolitan Municipality with regards to the appointment of company managers. The findings of the study can be summarized as follows. (1) Shifts in municipal administrations cause conflict of political and economic interests during the corporatization process; (2) The conflict of political interests creates a struggle for domination and control over companies; (3) It is important to restructure corporatization processes in order to reduce the negative effects of the politics of corporatization, power conflicts and party policy.

Keywords: *Political economy of law, neoliberalism, urban politics, corporatization, municipalities.*

---

³ Assistant Professor, Özyeğin University, E-mail: ebrutekin@hotmail.com

Giriş

Şirketleşme kamu hizmeti sağlamak için yerel yönetim tarafından şirketler kurulması olarak ifade edilir ve bir tür “sistemik (ya da şirkete ait) kamu girişimciliği” olarak nitelendirilir (Ferry, vd., 2019, s. 1). Genel anlamda, şirketleşme yerel yönetimlerin yönetim, performans ve verimlilik temaları özelinde karmaşık bürokratik ilişkilerine de işaret eder (s. 1). Şirketleşme özellikle bir tür izlek bağımlılığının (*path-dependency*) devamlılığı ve aynı zamanda bu bağımlılığı kıran (*path-switching*) bir yeniden yapılanma olarak düşünülür (Skelcher, 2017). İzlek bağımlılığını kıran unsurlar ya yeni yönetim ve yönetsel değişiklikler ile (örneğin, belediye seçimleri) ya da kurumların başarısızlık ile ilişkilendirilirler (Skelcher, 2017). Birinci örnek üzerinden gildiğinde seçimlerle belediye yönetiminin değişmesi siyasi ve ekonomik çıkarların çatışmasını ve yeni iktidar ilişkileri alanının ortaya çıkmasına sebep olabilir. Belediyelerdeki şirketleşme süreçlerinin politik ekonomik bir analizi yerel yönetimlerdeki kurumsal değişimi ortaya çıkardığı gibi şirketleşmenin siyasetini dolayısıyla da iktidar ilişkilerini yansıtır.

Belediyenin sahip olduğu şirketler asil-vekil teorisinde dışsal vekilleştirme (*external agentification*) olarak ifade edilir (Wollmann, 2016). Şirketleşme üzerine olan ampirik ölçümlü çalışmalarda büyük çaptaki yerel yönetimlerin daha çok şirketleşme eğiliminde olduğunu söylenir. Yine yüksek kar oranlarının, borç yükünün ve sosyo-ekonomik karmaşıklığın da şirketleşmeyi artırdığı dile getirilir (Ferry, vd., 2019). Türkiye’de ihale mevzuatındaki değişiklik de şirketleşmenin önünü açmıştır (Özdemir, 2011)⁴.

Bu çalışma İstanbul ve Ankara Büyükşehir Belediyeleri’nin şirketleşme siyasetine odaklanarak bu süreci parti siyaseti ve partiler arası güç mücadelesi üzerinden inceler. Bir tür mikro-iktidar analizi üzerinden özellikle 2019 yerel seçimleri sonrasındaki dönem incelenir ve belediyedeki yönetsel değişimin belediyelerin şirketleşme sürecinde nasıl yeni iktidar ilişkileri ortaya çıkardığı araştırılır. Belediye ve şirketleri arasındaki ilişkinin ne olduğuna dair salt tasvire dayalı olmayan eleştirel bir bakış açısı getirir.

Doküman analizi ve vaka çalışmasına dayanan çalışma dört bölümden oluşur. Birinci bölüm şirketleşme kavramına odaklanır. İkinci bölüm, belediyelerde şirketleşme üzerine Almanya, İtalya ve İngiltere ile kısa bir karşılaştırma sunar. Sonraki bölüm, asil-vekil ilişkisi üzerinden İstanbul Büyükşehir

⁴ Türkiye’de 1970’lerden bu yana neoliberal politikalar eşliğinde gerçekleşen kamu yönetimi reformu ile ilgili detaylı bir analiz için: Demirkaya, Y. (Ed.). (2016). *New public management in Turkey: Local government reform*. Routledge.

Belediyesi şirketlerinin betimsel bir analizini sağlar. Buradaki analiz şirketleşmenin yıllara yayılan geçmişi ile sermaye artırımları, yönetim kurullarının içeriğinin çeşitlenmesi ve parti siyaseti ile birlikte nasıl çetrefilli bir siyaset alanı olduğunu ortaya çıkarır. Dördüncü bölümde ise, iktidar ilişkileri, dava süreçleri ve medya söylemleri üzerinden şirketleşmenin siyaseti Ankara Büyükşehir Belediyesi vaka analizi ile incelenir.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmanın tasarımı, Türkiye'deki iki yerel yönetimi incelemek amacıyla şirketleşme ve hukukun ekonomi politikası üzerine bir vaka çalışmasıdır (Eisenhardt ve Graebner, 2007; Flyvbjerg, 2006; George ve Bennett, 2005). Bu çalışma, vaka analizi yöntemi ile doküman analizine dayanır. Ampirik veriler, gazete, akademik tartışma makaleleri, kitle iletişim araçlarında ve parlamento kayıtlarında kamuoyuna açık tartışmalar, ticari sicil ve tescil gazeteleri, hükümet kararları, merkezi ve yerel yönetimdeki yetkililerin resmi duyuruları ile dava tutanakları ve gerekçeli kararlar gibi resmi belgeleri oluşturur.

Şirketleşmenin siyaseti iki vaka analizleri ile incelenir. İlk vakada İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde seçim sonrası şirket yönetimlerindeki istifa süreci işlenir. Diğer vaka ise, Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin yerel seçimlerle yönetimin değişmesi sonucu şirketlere yönetici atama yetkisi ile ilgili dava sürecinin analizini içerir. Doküman analizinde ise, dava dokümanları, gerekçeli kararlar, şirket belgeleri, şirket yıllık faaliyet raporları, meclis tutanakları ve canlı yayınları ile resmi dokümanlara dayanır. Belediye iştirakleri ile ilgili sermaye ve pay sahipliği bilgileri ticari sicil gazetesi, Ankara Ticaret Odası (ATO) ve İstanbul Ticaret Odası (İTO) portallarından elde edilmiştir. Örneğin, Ticari Sicil Gazetesinde şirket unvanı girilip İstanbul Sicil Müdürlüğü üzerinden arama yapıp sicil numarası elde edilir. İTO portalından da ticari sicil numarası ile arama yapıldığında çıkan sonuç sayfasından tescil ve gazete bilgileri bölümü üzerinden şirketlerin sermaye artırımı yaptığı tarih belirlenir ve buna tekabül eden ticari sicil gazetesinin numarası üzerinden o tarihli gazeteye ulaşılır. Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin dava süreci ise dava tutanakları üzerinden incelenir.

Yerel Yönetimler ve Şirketleşme

Şirketleşme, Yeni Kamu Yönetimi yaklaşımı ile özellikle 1990 ve 2000’li yıllarda kamu yönetiminde verimlilik ve çok paydaşlılık yaklaşımları ile ortaya çıkmıştır. Şirketleşmeyi, Grossi ve Reichard (2008) tanımlar (Skelcher, 2017), “halen bir devlet bürokrasisinde faaliyet gösteren fonksiyonların, tamamen veya kısmen hükümete ait olan ve ticari bir ortamda faaliyet gösteren kuruluşlar olarak yeniden yapılandırılması” süreci (s. 937) olarak tanımlar.

Şirketleşme, yine 1980 ve 1990’lı yıllardaki süreçte ticarileştirme stratejileri ile ortaya çıkan şirketleşme özelleştirmeden farklıdır. Şirketleşme, kamu mülkiyeti dahilinde özel sektör kuruluş modeline yaklaşma şeması iken özelleştirme, kamu mülkiyetini özel ellere satarak özel sektör modelinin tamamen benimsenmesi anlamına gelir (Wei, 2001).

Şirketleşme denetimin siyasilerden şirket yöneticilerine devredilmesini ifade ederken verimlilik, performans ve teşvik kavramlarına bağlıdır (Garzone ve Marzano, 2015; Proeller, 2006). Şirketleşme ile kamu kuruluşları rekabetçi davranarak yapısal reform içerisinde performans hedefleri doğrultusunda özel şirket mantığında hareket eder (Dunleavy ve Hood, 1994; Teo, 2000). Kurumsallaşma yönetim yapısını değiştirirken “devlet” mantığından “piyasa mantığı”na geçiş olarak incelenir. Fakat burada kesin bir ayırım yapılamayacağı için bu yapı hibrid bir “devlet piyasası” olarak ifade edilir (Skelcher ve Smith, 2017, s.426).

Şirketleşme olarak adlandırılan bu sürecin sonunda şirketleşmenin üç temel etkisi özetlenir (Grossi ve Reichard, 2008). Birincisi, belediye yöneticileri şirketlerden tamamen çekilebilir ve belediye şirketlerinin yoğun ve etkili siyasi kontrolü olmaz. İkincisi, şirketler entegre bir denetim ve şirketlerin farklılaşan çıkarları sebebiyle merkezden uzaklaşan yaklaşımlar sergileyebilir. Üçüncüsü, belediye şirket gruplarında sorumluluklarda artan ademi-merkeziyetçiliğin artması ile yolsuzluklar ve etik problemler ortaya çıkar.

Şirketleşmenin olumsuz yönleri ve sürecin tersine işlediği (*de-corporatization*) örnekler de mevcuttur (Mailand, 2014). Şirketleştirme hesap verebilirlik anlamında iki sorun ortaya çıkarabilir. Birincisi, kamu hizmet ve aktivitelerinin finansal performansları açısından parçalanmış bir yapıya bürünmesine sebep olabilir. İkincisi, hükümetin hizmet sağlayıcıdan ayrışması hükümetin kendi hedefleri ile uyumunu zorlaştırırken hükümet ile diğer paydaşların hedefleri arasında bir gerilim yaratabilir (Grossi ve Steccolini, 2015).

Şeffaflık açısından ise, belediye şirketlerinin olumsuz sonuçlar yaratabilmesi mümkündür. Örneğin, İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) şirketlerinin mali tablolarına erişim açısından kısıtlar da söz konusudur. İBB sayfasında şirketler bölümünde 30 adet şirket listelenmektedir, bu şirketlerin mali tabloları hakkında bilgiye ulaşılmak istendiğinde 13'ünün son döneme kadar mali tablolarına doğrudan 7'sinininkine dolaylı olarak ulaşılabilir durumdadır; 4 tanesi ile ilgili bilgi mevcut değildir; 3 tanesinin 2016-17 dönemi sonrasına hakkında bilgiye ulaşılamamaktadır; 3 tanesi ile ilgili de sınırlı bilgiye ulaşılabilir durumdadır.

Literatürde şirketleşme üzerine az çalışma vardır. Bu çalışmalar şirketleşmenin süreci, yapısı, sebepleri ve itici etkenleri inceler (örneğin, Bilodeau, Laurin ve Vining, 2006). Burada öne çıkan performans ve verimlilik ölçütlerinin ötesinde bir analiz boşluğu vardır çünkü mevcut çalışmalar şirketleşmenin siyaseti üzerine bir analiz içermez. Bu çalışma ise, şirketleşmenin siyaseti ve politik ekonomisi ile bu sürecin nasıl çetrefilli siyaset alanları yarattığını inceler. Bu tür bir incelemeye en yakın çalışmada, Andrea Lippi ve Stefania Profeti'nin 2013'te bir konferansta sundukları bildiride, yerel hizmet sağlamada şirketleşmenin dört farklı ülkede analizi sunulmuştur. Şirketleşme "oyununda" ile ortaya çıkan hibrid yapıda "neden siyasetinden" "siyasetin neresinde" doğru evrilen bir gidişattan bahsedilmiştir (Lippi ve Profeti, 2013). Bu çalışma bu "oyun" içerisinde aktörler arası iktidar mücadelesi sermaye ortaklıkları, yönetici atamalarındaki direniş ve çatışma unsurları ile dava süreçlerine odaklanmaktadır.

Belediyelerde Şirketleşme Üzerine Kısa bir Karşılaştırma

Dünya genelinde, belediyelerdeki şirketleşme süreçlerindeki benzerlikler benzerliklere rağmen bu süreçler her ülkede birbirlerinden farklı özelliklere sahip olabilir. Örneğin, Almanya'da Denetim Kurulu ve İcra Kurulu bir aradayken İtalya ve Türkiye'de Yönetim Kurulu yapısı vardır. Şirket birimlerinde siyasetçilerin olmasına Almanya ve Türkiye'de izin verilirken İtalya'da verilmez. Yine, belediyenin şirketler üzerindeki hakimiyeti ve etkisi de farklılık gösterebilir. Uluslararası literatürde, şirketleşmenin getirdiği zorluklar çalışılmıştır, örneğin, karmaşık yapıdaki şirket ve kuruluşların merkezden uzaklaşan güçler üretmesi, kamu sektörünün parçalanması, çekirdek siyasi yapının çoklu birimlerinin birbirinden farklı ve birbiriyle çelişen çıkarlarını yönlendirememesi ve kontrol edememesi vb. gibi şirketleşme sonucu ortaya çıkan etkiler, çelişkiler ve zorluklar incelenmiştir (Grossi ve Reichard, 2008).

Yine İtalya'da, 2008 finansal krizinin ardından kriz yönetimi olarak toplulukla güçlü bağı olan yerel yönetimlerin bütçe kısıtları yapmaları zor olduğu için bu yerel yönetimler, yerel halk ve topluluklarla işbirliği halinde kamu hizmeti sağlamaya yönelmiştir (Cepiku, Mussari ve Giordano, 2016). Ayrıca şirketleşmenin de kriz yönetiminde faydalı olduğu ve siyasi çıkar amaçlı bu şirketlerin suiistimal edilmemesinin de yararı görüldüğü ortaya çıkarılır (s. 237). Bu anlamda hem topluluk yaklaşımı hem de şirketleşme yaklaşımı benimsenir⁵. Yerel yönetimlerde şirketleşme sürecinde İngiltere örneğinde ise, belediye şirketleri farklı yasal yapılarda olabilir (örneğin, hisse senetleri ile sınırlı özel şirket; teminatla sınırlı (mesela yardım kuruluşları) özel şirket; ortak girişim kamu limited şirketi; bir topluluk çıkar şirketi; veya sınırlı bir borç ortaklığı olarak yasal kayıtlarını yapabilir (Ferry, vd., 2019).

Şirketleşmede Asil-Vekil İlişkisi: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği

İBB örneğinde ise, İBB web sayfasında 30 adet şirket listelenir. Bu şirketler farklı alanlarda faaliyet gösterir. Basit bir grupta ile şirketler ve faaliyet alanları şu şekilde özetlenebilir:

- İmar ve Yapılaşma: İMAR A.Ş. 1947 yılında Emlak Kredi Bankası ve İstanbul Belediyesi ortaklığıyla konut, sosyal ve kültürel tesisler sağlamak amacıyla kurulmuştur. Özellikle, kentsel dönüşüm faaliyetlerinde öne çıkar. KİPTAŞ, 1987 yılında kurulup 1994 yılında yeniden yapılandırılarak İstanbul Konut İmar Plan Sanayi ve Ticaret A.Ş. unvanını almıştır. Amacı İstanbul'daki çarpık yapılaşmaya karşı çözüm üretmektir. BİMTAŞ, 1997 yılında, alt ve üst yapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi için kurulmuştur. BOĞAZIÇI YÖNETİM A.Ş., 1997 yılında, konut ve kentleşme ile ilgili sorunları gidermek için kuruldu, toplu konut projeleri ile öne çıkar. İSFALT A.Ş. 1994 yılında, asfalt üretimi ve İstanbullulara asfalt hizmeti verebilmek adına kurulmuştur.
- Çevre ve Enerji: İGDAŞ, 1986 yılında doğalgaz altyapı yatırımlarını yürütmek ve kontrolünü sağlamak amacıyla kurulmuştur. İSTAÇ A.Ş. 1994'te atık yönetimi, atık depolama ve geri dönüşüm alanında çalışır. İSTON A.Ş. kentin altyapı ve üst yapı taleplerini sağlamak için kurulmuştur. İSYON A.Ş. İstanbul Yönetim Yenileme A.Ş. 1993 yılında kuruldu, 1994 yılında İstanbul büyükşehir belediyesine bağlan-

⁵ Belediyelerin hizmet sağlama ve şirketleşme üzerine karşılaştırmalı bir analiz için lütfen bakınız: Wollmann, H.; Koprić, I., ve Marćo, G. (Editörler). (2016). *Public and Social Services in Europe From Public and Municipal to Private Sector Provision*. Palgrave: Londra.

muştur. Gürpınar Su Ürünleri Hali'nin işletmeciliğini yapmaktadır. İSPER A.Ş. İBB projelerine danışmanlık sağlamak amacıyla 1998 yılında kurulmuştur. UGETAM A.Ş. 1996 yılında insanların yaşam kalitesini arttırmak amacıyla kurulmuştur. AĞAÇ VE PEYZAJ A.Ş. 1997 yılında, yeşil alan çalışmalarını yürütmek, projelendirmek ve uygulamak için kurulmuştur. ENERJİ A.Ş. 1962 yılında kuruldu, şirketin Petrol Ofisine ait olan hisseleri, 31.08.1992 tarihinde İstanbul Deniz Otobüsleri San. Tic. A.Ş. ve İSFALT İstanbul Asfalt Fabrikaları San. Tic. A.Ş. tarafından devralınmış ve Limited Şirket olarak bir İBB kuruluşu statüsü almıştır. İGDAŞ'ın doğalgazın ithalatı için 2003'te İGATAŞ İstanbul Gaz ve Akaryakıt Tedarik San. ve Tic. A.Ş. ismini alarak anonim şirket statüsüne bürünmüştür. İSTTELKOM A.Ş. 2012 yılında elektronik haberleşme alanındaki hizmet kalitesini artırmak ve bu alanda hizmet vermek amacıyla kurulmuştur. İSBAK A.Ş. 1986 yılında, trafik ve akıllı sistemler hizmetlerini yürütmek amacıyla kurulmuştur. İSTGÜVEN A.Ş. 2016 yılında, özel güvenlik eğitimi vermek ve eğitim okulları açmak amacıyla kurulmuştur.

- Ticaret, kalkınma, kültür, spor ve sanat: İDTM A.Ş. uluslararası ticaretin geliştirilmesi amacıyla, 1982 yılında kurulmuştur. KÜLTÜR A.Ş. 1989'da kültür, sanat ve turizm hizmetleri sunmayı hedefleyen İstanbul Belediyesi bünyesinde kurulmuş bir anonim şirkettir. MEDYA A.Ş. 2011 yılında kurularak dijital yayıncılık ve iç-dış reklam tanıtımları yapmaktadır. SPOR İSTANBUL A.Ş. 1989 yılında İBB iştiraki olarak spor aktivitelerini desteklemek amacıyla kuruldu. ŞİŞLİ KÜLTÜR A.Ş. iş, ticaret, eğlence ve konaklama merkezi ile kültür, sanat faaliyetleri sağlayan gayrimenkullerin yönetilmesi için 1999 yılında kurulmuştur. BELBİM A.Ş. 1987 yılında basit ve kolay ödeme araçları geliştirmek için kurulmuştur. BELTUR A.Ş. 1997 yılında, yiyecek-içecek hizmetini yüksek kalitede ve uygun fiyata İstanbullu 'ya sunmak üzere kurulmuştur.
- Ulaşım: METRO İSTANBUL A.Ş. kent içi raylı sistemlerin yönetilmesi için 1988'de kurulmuştur. İSTANBUL OTOBÜS A.Ş. toplu taşımacılık hizmeti sunmak amacıyla 1997'de kurulmuştur. ŞEHİR HATLARI A.Ş. toplu deniz taşımacılığı hizmeti sunar ve 2010 yılında resmi olarak İstanbul Belediyesine bağlanmıştır. İSPARK A.Ş. 2005 yılında sürücülere modern otopark hizmeti sunmak için kurulmuştur.
- Gıda: HALK EKMEK A.Ş., 1971 yılında halka uygun fiyatlı ve gıda güvenliğe uygun ekmek temini için kurulmuştur. HAMİDİYE A.Ş.

1902 yılında, mevcut kaynak suyunun halka ulaştırılması amacıyla kurulmuştur.

Tablo 1'e göre, belediye şirketlerinin kuruluş tarihi itibarıyla dünya genelindeki özellikle 1990'larda neoliberal politikalarla paralel gelişen Yeni Kamu Yönetimi ve şirketleşme sürecinin İBB iştirakleri özelinde daha erken dönemlere tekabül ettiği söylenebilir. İştiraklerin toplam sayısı 29 iken bunların 16 tanesi 1990 yılı öncesinde; 7 tanesi 1990'lı yıllarda; 6 tanesi de 2000'li yıllarda kurulmuştur.

Tablo 1. İBB İştirakleri Sermaye Miktarı (Ticaret Sicil Gazetesi, İTO, 2019)

İştirak Ticari Ünvanı	Arttırım Öncesi Pay Miktarı (TL)	Arttırım Sonrası Pay Miktarı (TL)
İSTANBUL İMAR İNŞAAT ANONİM ŞİRKETİ	1947	3.501.163.000
İGDAŞ	1987	1.420.000.000
KİPTAŞ İSTANBUL KONUT İMAR PLAN TURİZM ULAŞIM SANAYİ VE TİCARET ANONİM ŞİRKETİ	1987	422.249.861
METRO İSTANBUL SANAYİ VE TİCARET ANONİM ŞİRKETİ	1988	400.000.000
İSTAÇ İSTANBUL ÇEVRE YÖNETİMİ SANAYİ VE TİCARET ANONİM ŞİRKETİ	1987	128.000.000
İSTANBUL DÜNYA TİCARET MERKEZİ ANONİM ŞİRKETİ	1982	100.000.000
İSPER İSTANBUL PERSONEL YÖNETİM ANONİM ŞİRKETİ	1998	90.000.000
İSTANBUL HALK EKMEK UN VE UNLU MADDELER GIDA SANAYİ VE TİCARET ANONİM ŞİRKETİ	1978	89.400.000
HAMİDİYE KAYNAK SULARI SANAYİ TURİZM VE TİCARET ANONİM ŞİRKETİ	1979	80.160.000
İSTANBUL ASFALT FABRİKALARI SANAYİ VE TİCARET ANONİM ŞİRKETİ	1987	75.000.000
İSBK İSTANBUL BİLİŞİM VE AKILLI KENT TEKNOLOJİLERİ ANONİM ŞİRKETİ	1986	72.271.960
İSTANBUL ŞEHİR HATLARI TURİZM SANAYİ VE TİCARET ANONİM ŞİRKETİ	2010	65.633.612
İSTANBUL AĞAÇ PEYZAJ EĞİTİM HİZMETLERİ VE HAYVANAT BAHÇESİ İŞLETMECİLİĞİ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	1997	60.000.000
İSTANBUL KÜLTÜR VE SANAT ÜRÜNLERİ TİCARET ANONİM ŞİRKETİ	1989	44.988.000
BELTUR BÜYÜK İSTANBUL EĞİTİM TURİZM VE SAĞLIK YATIRIMLARI İŞLETME VE TİCARET ANONİM ŞİRKETİ	1996	41.000.000
BİMTAŞ BOĞAZIÇI PEYZAJ İNŞAAT MÜŞAVİRLİK TEKNİK HİZMETLER SANAYİ TİCARET ANONİM ŞİRKETİ	1987	34.000.000

BELBİM ELEKTRONİK PARA VE ÖDEME HİZMETLERİ ANONİM ŞİRKETİ	1987	32.890.000
İSTON İSTANBUL BETON ELEMANLARI VE HAZIR BETON FABRİKALARI SANAYİ VE TİCARET ANONİM ŞİRKETİ	1986	28.500.000
İSTANBUL ENERJİ SANAYİ VE TİCARET ANONİM ŞİRKETİ	1962	20.635.000
İSPARK İSTANBUL OTOYOL İŞLETMELERİ TİCARET ANONİM	1981	19.850.000
İSYÖN İSTANBUL YÖNETİM YENİLEME ANONİM ŞİRKETİ	1993	15.480.000
İSTANBUL DİJİTAL MEDYA TİCARET ANONİM ŞİRKETİ	2011	13.000.000
İSTGÜVEN İSTANBUL GÜVENLİK ANONİM ŞİRKETİ	2016	10.000.000
İSTANBUL OTOBÜS İŞLETMELERİ TİCARET ANONİM ŞİRKETİ	1997	10.000.000
İSTANBUL UYGULAMALI GAZ VE ENERJİ TEKNOLOJİLERİ ARAŞTIRMA MÜHENDİSLİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	2005	10.000.000
İSTTELKOM İSTANBUL ELEKTRONİK HABERLEŞME VE ALTYAPI HİZMETLERİ SANAYİ VE TİCARET ANONİM ŞİRKETİ	2012	5.000.000
GÜVEN SU SANAYİ VE TİCARET ANONİM ŞİRKETİ	1993	2.500.000
SPOR İSTANBUL EĞİTİM TURİZM SANAYİ VE TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ	2002	500.000
ŞİŞLİ KÜLTÜR VE TİCARET MERKEZİ İŞLETME VE TİCARET ANONİM ŞİRKETİ	1999	50.000

İBB örneğinde şirketler anonim şirket statüsündedir ve İBB çoğunluk hissesiyle sermaye payına sahip ortaklar arasındadır ve bu da bir nevi yerel yönetimlerin şirket üzerinde kontrol sağlamasını sağlar. Ulaş Bayraktar ve Çağla Tansuğ (2016)'ya göre, kamu hizmeti sağlamada Türkiye'nin Fransa modeline daha çok benzeyen merkezîyetçi bir yapısı vardır. Belediye şirketleri "kamu hizmeti sunumu için sözleşmelerde özel hukuk kuruluşları olarak" kabul edilir. Belediye şirketleri ile merkezi yönetim arasında değişen yenden yapılandırma ve "yeniden-merkezileştirme" neoliberal politikalara paralel olduğu şu şekilde detaylandırılır (Bayraktar ve Tansuğ, 2016, s. 220):

2002'den bu yana, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) hükümetleri, belirli alanlarda kamu hizmetlerinin yönetimi ve/veya sağlamasına ilişkin sorumluluğu yerel yönetimlerden merkezi idarenin yerel şubelerine devreden bir dizi yasa çıkarmıştır. Kamu hizmeti sunumunun bu yeniden-merkezileştirme ile düzenlenmesi, neoliberal doktrin ile çelişmez, çünkü özel sektörün katılımı üzerinde herhangi bozucu bir etkisi olmamıştır; hükümet artık hizmetleri ihaleye çıktığı için özel katılım aslında artmıştır.

Türkiye’de belediye şirketleri yasal değişimler sonucu çıkarılan kanunlar üzerinden düşünüldüğünde şirketleşmenin bir nevi yasal zorunluluk sonucu ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu devletin neoliberal politikaları mümkün kılan rolü ile örtüşmektedir. Literatürde bu yasal değişimler kentleşme ve kentleşme politikaları ile ilişkilendirilir (Demirbaş vd., 2017). Ayrıca, şirketlerin ihale süreçleri (İlhan, 2013; Köksal, 1993); hukuki statüleri (Gençay, 2018; Öztürk, 2013) tartışılmaktadır. Bu tartışmalarda ön plana çıkan şirketleşmenin hibrid yapısı ve yasal zeminde ve yasaların uygulanmasındaki belirsizlik ve boşluklardır.

Belediye şirketlerinin ve şirketleşme sürecinin siyaseti ve bunun yarattığı kişisel ve siyasi parti bazlı iktidar ilişkilerinin incelenmesinde boşluklar vardır. Belediye şirketlerinin 2019 yerel seçimler sonrası süreci asil-vekil (*principal-agent*) ve kolektif sorunları (*collective action*) üzerinden bir inceleme yapılması mümkündür. Böylece, belediye şirketlerinin sahiplik yapısı, belediye yönetimi ile şirket yönetimlerinin organik bağı ile bu bağlar arasında kalan süreçlerin eş-oluşturma aşamaları anlam kazanır. Bu açıdan, uzmanlık ve profesyonellik gibi teknik kavramların daha organik ve ilişkisel ağlarla karşılaşması, seçim dönemleri, sosyal medyanın etkisi, hesap verebilirlik ve denetim gibi unsurların açığa çıktığı görülebilir (Kendirli, Başaran ve Turan, 2014).

Özellikle 2000’li yıllardan itibaren, belediyelerin iştirak ettiği şirketlerin sayısı ve ağırlıkları artarken zamanla bu ilişkisel dinamiğinin karmaşık bir yapıya kavuştuğu söylenebilir. Bu karmaşıklık şirketlerin sahiplik yapılarına da yansımaktadır, örneğin, KOBİ’ler, ulusal ve uluslararası şirket grupları, kamu kuruluşları, bankalar vb. şirketlerin yönetimine ya da paylarına ortak olması gibi. İBB iştiraklerinin sermaye yapısı ve sermaye artış payları göz önüne alındığında iştiraklerde sermayede yüksek oranda artışlara gidildiği ve pay sahiplerinin çeşitliliği göze çarpmaktadır. Örneğin, İSPARK’ın en son sermaye artışına gittiği 2009 yılında sermayede 10 kata kadar artışlar söz konusu olduğu söylenebilir. Ayrıca sermaye paylarının dağılımında İBB dışında diğer İBB iştirakleri, belediyeler ve bireylerin de pay sahibi olduğu görülebilir (Tablo 2).

Tablo 2. İSPARK Sermaye Artış Oranı ve Pay Sahipleri (2009)

Unvan	Artırım Öncesi Pay Miktarı (TL)	Artırım Sonrası Pay Miktarı (TL)
İstanbul Belediyesi	37.530	412.832
Marmara Boğazlar Bl.	955	10.509
İstanbul Halk Ekmek	210.681	2.317.492
Gebze Belediyesi	354	3.895
Darıca Belediyesi	354	3.895
Kartal Belediyesi	104	1.145
Münferit/Bireyler	22	232

Kaynak: 7244 no'lu Ticaret Sicil Gazetesi, İTO

Bir diğer örnek ise, İBB'nin en büyük iştiraklerinden biri olan İGDAŞ en son Ağustos 2006'da 6619 no'lu ticaret sicil gazetesinde yayınlanan bilgiye göre 388 milyon TL sermaye artırımına gitmiştir. Pay sahipleri çeşitliği tabloda görüldüğü gibi çoğunluğu İBB olmak üzere diğer İBB iştiraklerini de içerir (Tablo 3).

Tablo 3. İGDAŞ Sermaye Artış Oranı ve Pay Sahipleri (2006)

Unvan	Artırım Öncesi Pay Miktarı (TL)	Artırım Sonrası Pay Miktarı (TL)	Pay Oranı (%)
İBB (farklı imtiyazsız sermaye grupları)	974.300.999	1.341.371.880	94,46
İETT (özelleştirilme tarihi 2018)	56.360.532	77.594.480	5,46
Hamidiye Kaynak Suları	315.612	434.520	0,03
İstanbul İmar A.Ş.	277.450	381.980	0,03
İSBAK-İST. Ulaşım Hab. ve Güv.			0,02
Tekno. San. ve Tic. Aş	157.806	217.260	

Kaynak: 6619 no'lu Ticaret Sicil Gazetesi, İTO, İGDAŞ 2018 Faaliyet Raporu.

Sermaye payındaki çeşitliliğe bir diğer örnek ise, İstanbul Dünya Ticaret Merkezi A.Ş.'dir. Sermaye paydaşları arasında, İstanbul Ticaret Odası (%41.47 sermaye pay ile), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (%27.24 sermaye pay ile), İstanbul Büyükşehir Belediyesi (%23.89 sermaye pay ile), Bakırköy Belediyesi (%5 sermaye pay ile), İstanbul Sanayi Odası (%0.96 sermaye pay ile), İstanbul Ticaret Borsası (%1.43 sermaye pay ile), İktisadi Kalkınma Vakfı (%0.01 sermaye pay ile) yer alır ve ortaklık yapısının sivil toplum kuruluşu, yerel yönetim, farklı belediyeleri içerir (İDTM, 2019).

Sermaye artırımları şirketleşmenin arttığını kanıtlar ve daha çok sermayenin de daha çok çıkar ve iktidar alanı açtığı söylenebilir. Şirketleşmenin siyaseti ise İBB yönetimi ve siyasi parti ilişkisi ile ilintilidir. Bu anlamda Haziran 2019 yerel seçimler öncesi ve sonrası yönetim kurul üyelerinin siyasi parti ilişkisi incelenebilir. Bu anlamda, İBB'nin yönetsel yapısı ve uzun dönemli

aynı siyasi parti tarafından yönetilmesini ardından yönetimin başka bir partiye geçmesi şirketleşme siyasetinin daha çetrefilli bir hal almasını ortaya çıkarır.

Seçim sonrası İBB'deki görevlerinden istifa eden fakat şirket yönetim kurulu üyeliklerini devam ettiren ya da istifasını gecikmeli veren yöneticilerin bir tür siyasi direniş içerisinde girdiği tartışılabilir. Bu iktidar arama üzerine olan direniş tek taraflı değildir. Yöneticilerin değişmesi ve değişen belediye yönetimi iktidar ilişkilerini çatışmalı hale getirmektedir. 12 Temmuz 2019 tarihinde, yeni yönetimin gelmesi ile birlikte, İBB'nin 60 milyar TL'lik konsoli bütçenin 40 milyar TL'sini yöneten bu şirketlerin yönetiminin "bizim ekibimizde" değil, İBB "iradesinin o yönetimlere yansması" gereğine ilişkin ifadesi ile İBB Başkanı Ekrem İmamoğlu da kendi iktidar alanını hatırlatarak bu iştiraklerin yöneticilerinin istifasını talep etmiştir (Twitter Paylaşımı, 2019).

Seçimle değişen İBB yönetimi ile şirketlerin yönetiminin ayrı ve yeni siyaset alanları yarattığı görülebilir. İBB yöneticiliğinden istifa süreçleri sırasında yaşanan tartışma ve yasal süreçler şirketleşmenin nasıl çetrefilli iktidar ilişkisi yarattığı söylenebilir. Bu şirketleşmelerinin sermaye büyüklüğü ve pay sahiplerinin çeşitliliği ve aynı zamanda 20 yıla yakın bir yönetsel süreç düşünüldüğünde bu siyaset alanının daha da yoğunlaştığı söylenebilir. Bu süreçte belediye başkanlarının belediye şirketleri üzerindeki operasyonel, siyasi ve finansal güç ile ilintili rolü de sorgulanabilir.

İBB vakası özelinde, belediye iştirakleri tamamen bağımsız ve ademi-merkeziyetçi değildirler (Özgür, 2001; Özgür, 2008). Şirket yöneticileri aynı zamanda İBB'de de görevli olabilir. Yanı sıra, İBB, belediye iştiraklerinin sermaye paylarının çoğunlukla %50'nin üzerinde sahiptir. Fakat uzun dönem şirket yönetimlerinde aynı yönetimlerin kaldığı ve İBB yönetiminin aynı siyasi partide olduğu görülür. Fakat şirketleşmenin siyaseti üzerine bir analiz bu tabloda farklı analiz alanlarını açığa çıkarmaktadır.

Şirketleşmenin Siyaseti ve Hukukun Politik Ekonomisi: Ankara Büyükşehir Belediyesi

31 Mart 2019 seçimleri sonrası belediye şirketlerine atamaların belediye başkanında değil belediye meclisinde olacağı ile ilgili tartışma yaşanmıştır. Mayıs 2019'da Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın yayınladığı genelgeye göre belediye şirketlerine yönetici atama yetkisi belediye başkanlarından alınarak

belediye meclislerine verilmiştir. Buna istinaden Ticaret Bakanlığı müdürlükleri Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'ndan görüş istenmiştir ve bakanlık belediye meclisinin karar yetkisi olması doğrultusunda görüş belirtmiştir (Şekil 1).

T.C.
ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI
Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü

Sayı : 14399437-622.02-E.103708
Konu : Belediye Şirketleri

Ayrıca 5393 sayılı Belediye "Meclisin Görev ve Yetkileri" 18 inci maddesinin birinci fıkrasının (i) ve (j) bentlerinde; "i) Bütçe işi işleme ile 6762 sayılı Türk Ticaret Kanununa sâhi ortaklıklar kurulmasına veya bu ortaklıklardan ayrılma, sermaye artışı ve gayrimenkul yatırım ortaklığı kurulmasına karar vermek.

(j) Belediye adına imtiyaz verilmesine ve belediye yatırımlarının yap-ışlet veya yap-ışlet-devret modeli ile yapılmasına; belediyeye ait şirket, işleme ve iştrafkların özelleştirilmesine karar vermek" hükmü,

"Belediye giderleri" başlıklı 60'ncı maddesinin birinci fıkrasının (f) bendinde "Belediyenin kuruluşuna katıldığı şirket, kuruluş ve katıldığı birliklerle ilgili ortaklık payı ve üyelik aidatı giderleri," hükmü,

Aynı Kanunun 68. Maddesinin birinci fıkrasının (d) ve (e) bentlerinde; "(d) Belediye ve bağlı kuruluşları ile bunların sermayesinin yüzde ellisinden fazlasına sahip oldukları şirketlerin, faiz dâhil iç ve dış borç stok tutarı, en son kesinleşmiş bütçe gelirleri toplamının 213 sayılı Vergi Usul Kanununa göre belirlenecek yeniden değerlendirme oranıyla artırılan miktarını aşamaz. Bu miktar büyükşehir belediyeleri için bir buçuk kat olarak uygulanır.

Şekil 1. Bakanlık Görüşü

(Kaynak: <https://turk-internet.com/belediye-baskani-yetkileri-genelge-ile-alinabilir-mi/>)

Söz konusu şirket 60585 Ticaret Sicil No. ile Belko Ankara Kömür Asfalt Enerji A.Ş. unvanına sahiptir. Şirketin 2 Kasım 2018 tarihli 9694 sayılı Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi'ndeki bilgiye göre, şirketin sermaye yapısı %99,67 ile Ankara Büyükşehir Belediyesi; %0,33 ile Ankara Halk Ekmek ve Un Fabrikası'dır. Mayıs 2019'da şirketin davacı olarak Ankara Ticaret Sicil Müdürlüğü'ne açtığı davada ticaret sicil memurunun kararına itiraz etmiştir. İtiraz gerekçesinde şirketin %99,67 oranında hissedarı ve tüzel kişi müdür olduğunu belirten davacı belediye ve bağlı kuruluşu temsil edecek kişilerin belediye meclisi kararı ile belirlenmesi gerektiği vb. gibi 5393 No.'lu Belediye Kanunu gereği belediye yetkili organlarının görev ve yetkilerini sıralamıştır. Bakanlığın görüşünün hukuka aykırı olduğunu savunan davacı şirketin yönetici atamasına ilişkin tescil ret işleminin iptalini ve temsilci değişikliğinin tescilini istemiştir. Davalı taraf, Ankara Ticaret Sicil Müdürlüğü ise, 15 Mayıs 2019 tarihinde Ticaret Bakanlığı'nun yayınladığı genelgeyi gerekçe göstermiştir. Ayrıca Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nun davacı şirketin belediye tüzel kişiliğini temsil edecek gerçek kişi için yetkili organ ile başvurmadığından tescilin reddini savunmuştur.

Bir ay sonra, Haziran 2019'da, Asliye Mahkemesinden çıkan gerekçeli kararda ise genelge ile bu tür bir değişikliğinin yapılamayacağı yer almıştır (Gerekçeli Karar Metni için¹). Gerekçeli kararda şu unsurlar vurgulanmıştır. Bi-

rincisi, belediyenin kurduğu veya ortak olduğu şirketlerde belediye tüzel kişiliğinin temsili dile getirilmiştir. İkincisi, gerekçede ayrıca 5393 No.'lu Belediye Kanunu 37. maddede belirtilen belediye başkanı belediye idaresinin başı ve tüzel kişiliğinin temsilcisidir ifadesine yer verilmiştir. Üçüncüsü, normlar hiyerarşisinde genelge son sıralarda gelmektedir. Dördüncüsü, şirket müdürünün belirlenmesindeki yol ile ilgili herhangi bir uyuşmazlığın olmadığı söylenmiştir.

Bu davada şirketleşmenin yarattığı bir siyaset alanına işaret etmektedir. Hukukun ekonomi politikasında iktisadi ve hukuki mantığın sınırlarını zorlayan kısıtların neler olduğunu açığa çıkarmaktadır. Belediye şirketlerinin yarattığı hibrid yapının kanunlarda muğlak alanlar yaratması söz konusudur. Bu muğlak alanlar içerisinde nerede siyaset alanı yaratılacağı iktidar ilişkileri (yönetici değişiklikleri ve parti siyaseti) ve rastlantısal unsurlar (seçim dönemi yönetimin değişmesi) etrafında düşünülebilir.

Tartışma ve Sonuç

Yeni Kamu Yönetimi'nin verimlilik ve etkinlik prensiplerine dayalı şirketleşme yaklaşımı (Andrews ve Walle, 2013) hem İBB hem de Ankara Büyükşehir Belediyesi örneklerinde 1970'li yıllarda artış eğilimine geçerek bir tür idari model haline geldiği fakat 2000'li yıllarda bu ivmenin daha çetrefilli ve yoğun ilişkiler ağına evrildiği söylenebilir. Bu evrilme neo-liberal politikaların hız kazandığı dönemin devamı olarak okunursa bu neo-liberal alandaki politik ekonomi ve siyaseten ortaya çıkardığı çatışma ve yakınsama alanlarını da ortaya çıkarmaktadır. İBB örneğinde belediye şirketlerinin sermaye ve sahiplik yapısı karmaşık bir forma bürünmesi asil-vekil ilişkilerinde izlek bağımlılığını kıran süreçlerde, seçimler vb., çatışmalı iktidar alanları ortaya çıkarmıştır. Ankara Büyükşehir Belediyesi örneğinde ise, belediye şirketlerinin hibrid yapısının (Andrews vd., 2020) yine izlek bağımlılığını kıran zamanlarda yasal düzenlemeler ve dava süreçleri ile çekişmeli alanlar ortaya çıkarılmıştır. Ankara ve İstanbul yerel yönetimleri incelemelerindeki her iki örnek de hem hukukun ekonomi politikası taraftarları hem de neo-liberalenin nihai hedefi olan özel sektör ve şirketleşmenin özendirildiği (Trubek, 2009), sınıf mücadelesi yarattığı (Bartolomew ve Boyd, 1989) ve kurumsallaşma dinamiklerini harekete geçirdiği (İslamoğlu, 2004) görülse de bu tartışmalar şirketleşme, yerel yönetimler ve parti mücadeleleri üzerinden kavramsallaştırılmıştır.

Grossi ve Reichard (2008)'in ifade ettiği üç şirketleşme etkisine (Belediye yöneticileri şirketlerden tamamen çekilebilir ve belediye şirketlerinin yoğun ve etkili siyasi kontrolü olmaz; Şirketler entegre bir denetim ve şirketlerin farklılaşan çıkarları sebebiyle merkezden uzaklaşan yaklaşımlar sergileyebilir; Belediye şirket gruplarında sorumluluklarda artan ademi-merkeziyetçiliğin artması ile yolsuzluklar ve etik problemler ortaya çıkar) şirketleşmenin siyaseti analizi eklendiğinde şunlar eklenebilir: (1) Belediye yönetimlerinin değişmesi şirketleşme sürecinde siyasi ve ekonomik çıkarların çatışmasına yol açabilir; (2) Siyasi çıkarların çatışması şirketler üzerinde hakimiyet ve kontrol elde etme mücadelesine dönebilir; (3) Şirketleşmenin siyaseti, iktidar çatışmaları ve çıkar güçlerinin olumsuz etkisini azaltmak üzere şirketleşme yapılarının yeniden yapılandırması önem arz eder. Bu etkiler çerçevesinde şirketlerin demokrasi açığı vermeyecek şekilde yönetilmesi şeffaflık ve hesap verebilirlik açısından anlam taşıyabilir.

Neoliberal mantıkla başlatılan şirketleşme verimlilik ve performans ölçütleri çerçevesinde kamunun piyasa mantığında yönetilmesini öngörür. Fakat yönetim değişikliğini takiben Türkiye’de şirketleşme sürecinde modernist ve formalist bakış açısı tarafından öngörüldüğünün tersi niteliğinde neoliberal mantığı değil siyaset alanı yaratma rastlantısını (*contingency*) ön plana çıkarılmaktadır. Bu noktada iki unsur ön plana çıkar. Birincisi, neoliberal yönetim biçimlerinin sürdürülebilir olmalarının ya da devamlılıklarının kısıtlı ve sorunlu olduğu söylenebilir. İkincisi, hem neoliberal mantığın hem de iktidar ilişkileri ve parti siyasetinin dışında bir şirketleşme sürecinin mümkün olup olmayacağı sorgulanabilir. Örneğin, bu açıdan siyasi parti ya da iktidar ilişkilerinden bağımsız uzmanların şirketlerin yönetiminde olması ve bu yönetimlerin hesap verebilirlik çerçevesinde denetlenmesi ve belli dönemlerde değiştirilmesi önem arz etmektedir.

Bu çalışma politik ekonomi üzerine bir analiz sunar. Fakat bundan sonraki çalışmalar, derinlemesine görüşmeler ile şirket yöneticileri ile belediye yönetimi değişimi arasındaki ilişkiyi irdeleyebilir. Anthony M. Bertelli ve Christian R. Grose tarafından 2009 yılında *The Journal of Politics* dergisinde yayınlanan “Secretaries of Pork? A New Theory of Distributive Public Policy” adlı makalelerinde anlattıkları “ideoloji-olasılı idari karar verme” teorisi (*ideology-contingent executive decision making theory*) olarak adlandırdıkları teori politik ekonomik yaklaşıma bir alternatif olabilir. Belediye şirketlerinin 2019 yerel seçimler sonrası süreci asil-vekil (*principal-agent*) ve kolektif sorunları (*collective action*) üzerinden her bir belediye şirketi üzerine inceleme yapılabilir.

Daha derinlemesine çalışmalar belediye şirketlerinin geriye dönük pay sahipliği, yönetim kurulunda yer alan kişiler ve bunların ilişki ağı çıkarılabilir. Ayrıca, şirketleşmenin çoğunlukla kurumsalcı ve politik ekonomi üzerinden bir incelenmesine istinaden daha etnografik bir inceleme ile derinlemesine çıktılar elde edilebilir.

Extended Abstract

The Politics of Corporatization in Local Government: The Cases of Istanbul and Ankara Metropolitan Municipalities

*

Ebru Tekin Bilbil

ORCID: 0000-0001-9916-1047

This study focuses on the politics of corporatization of Istanbul and Ankara Metropolitan Municipalities through party politics. Based on a micro-power analysis, the study analyzes how the administrative change in the municipality reveals new power relations in the corporatization process of municipalities, by examining the period after the 2019 local elections. The 2019 local elections in Turkey resulted in the change of the municipal administrations and the appointment of the opposition party's candidate in many cities. Especially in the metropolitan municipalities of Istanbul and Ankara, this change initiated a move from path-dependency to path-switching process in the local governments. Since such a switch revealed a contested and contradictory field of politics, there is a need to analyze the political economy of law in the corporatization process. Once new mayors came after the winning local elections, they initiated new strategies, workflows and policies, which created new arenas of politics in terms of corporatization. Based on the case study and document analysis methodologies, this study consists of two cases.

One of these cases includes the analysis of the resignation process of the company managers of the Istanbul Metropolitan Municipality (IMM). Especially since the 2000s, the capital and ownership structure of IMM transformed the relational dynamics into a complex structure whilst the number and capital weight of these municipal companies increased. This complexity is also reflected in the ownership structures of companies including SMEs, national and international corporate groups, public institutions, banks, etc. such

as being a shareholder in the management or shares of companies. Considering the capital structure and capital increase shares of IMM affiliates, it is striking that there is a high rate of increase in the capital and the diversity of the shareholders. The capital increases of these municipal companies prove that corporatization accelerated and intensified, and it can be said that increasing capital reveals more conflicting interests and power areas. The politics of corporatization is related to the IMM administration and party politics in terms of the political party relationship of the board members of municipal companies before and after the June 2019 local elections. In this sense, the administrative structure of IMM and its management by the same long-term political party, and then the transfer of the administration to another party might result in a more complicated corporatization policy.

The other case analyzes the lawsuit process related to the authority of Ankara Metropolitan Municipality with regards to the appointment of company managers. After the March 31, 2019 elections, according to the circular issued by the Ministry of Customs and Trade in May 2019, the authority to appoint managers to municipal companies was taken from the mayors and given to the municipal councils. Based on this, the directorates of the Ministry of Commerce were asked for the opinion of the Ministry of Environment and Urbanization and the ministry expressed its opinion in line with the decision authority of the municipal council. In May 2019, the municipal company concerned objected to the decision of the trade registrar in the lawsuit filed with Ankara Trade Registry Directorate as a plaintiff. The plaintiff stating that the company is 99.67% shareholder and manager of a legal entity in the grounds of the objection should be determined by the decision of the municipal council. The defendant party, Ankara Trade Registry Office, cited the circular issued by the Ministry of Commerce on May 15, 2019. One month later, in June 2019, in the reasoned decision of the Court of First Instance, it was stated that such an amendment could not be made with the circular. This lawsuit points to an area of politics created by corporatization. It reveals the constraints that push the boundaries of economic and legal logic in the political economy of law. The hybrid structure created by municipal companies creates ambiguous areas that create a political arena with power relations (management changes and party politics) and contingent factors (change of administration during the election period).

Corporatization initiated with neoliberal logic envisages the management of the public in a market logic within the framework of efficiency and performance criteria. However, based on the administrative changes (change in the

ruling party in the local government), the corporatization process is contemplated by the party politics. It may be questioned that the process of corporatization cannot be possible outside of both neoliberal logic and power relations and party politics. Corporatization, which is the ultimate goal of both the proponents of the political economy of law and neo-liberals, has not been theorized in terms of local governments and party struggles. In the case of the IMM, the capital and ownership structure of the municipal companies have been transformed into a complex form, and the path-switching processes in the principal-agent relations revealed conflicting power areas. In the case of Ankara Metropolitan Municipality, the hybrid structure of municipal companies, legal regulations and litigation processes revealed the areas of conflict and tensions. Accordingly, the findings of the study can be summarized as follows. (1) Shifts in municipal administrations cause conflict of political and economic interests during the corporatization process; (2) The conflict of political interests creates a struggle for domination and control over companies; (3) The politics of corporatization, power conflicts and restructuring of corporatization structures are important in order to reduce the negative effects of party politics. Therefore, the concepts of democratic deficit, transparency and accountability are significant in order to underline the discussions behind the politics of corporatization.

Kaynakça/References

- Andrews, R., and Van de Walle, S. (2013). New public management and citizens' perceptions of local service efficiency, responsiveness, equity and effectiveness. *Public Management Review*, 15(5), 762-783.
- Andrews, R., Ferry, L., Skelcher, C., and Wegorowski, P. (2020). Corporatization in the public sector: explaining the growth of local government companies. *Public Administration Review*, 80(3), 482-493.
- Bartholomew, A. and Boyd, S. (1989). "Toward a political economy of law", İçinde Clement, W., and Williams, G. (Eds.). *New Canadian political economy*. McGill-Queen's Press-MQUP.
- Bayraktar U. ve Tansuđ, . (2016). Local service delivery in Turkey. İçinde Hellmut Wollmann, Ivan Koprić ve Gérard Mar o (Editörler). *Public and social services in europe from public and municipal to private sector provision*. (s. 1-13), Palgrave: Londra.
- Bilodeau, N., Laurin, C., and Vining, A. (2006). "Choice of organizational form makes a real difference": the impact of corporatization on government agencies in Canada. *Journal of public administration research and theory*, 17(1), 119-147.

- Cepiku, D., Mussari, R., and Giordano, F. (2016). Local governments managing austerity: Approaches, determinants and impact. *Public Administration*, 94(1), 223-243.
- Demirbaş, T., Çetinkaya, Ö., Güneş, V., and Bektaş, N. B. (2017). Yeni kamu işletmeciliği bakış açısıyla Türkiye’de belediyelerin şirketler yoluyla hizmet sunma modelinin değerlendirilmesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(30), 145-175.
- Dunleavy, P., and Hood, C. (1994). From old public administration to new public management. *Public money & management*, 14(3), 9-16.
- Eisenhardt, K. M., and Graebner, M. E. (2007). Theory building from cases: opportunities and challenges. *Academy of Management Journal*, 50(1), 25-32. doi:Doi10.5465/Amj.2007.24160888
- Ferry, L., Andrews, R., Skelcher, C., and Wegorowski, P. (2019). Corporatization in the public sector: explaining the growth of local authority companies. *Public administration review*.
- Garrone, P., and Marzano, R. (2015). Why do local governments resist contracting out?. *Urban Affairs Review*, 51(5), 616-648.
- Gençay, F. D. (2018). Belediye şirketlerinin hukuki statüsü. *TBB Dergisi*, 134, 153-176.
- George, A. L. and Bennett, A. (2005). *Case studies and theory development in the social sciences*. MIT Press.
- Grossi, G., and Reichard, C. (2008). Municipal corporatization in Germany and Italy. *Public management review*, 10(5), 597-617.
- Grossi, G., and Steccolini, I. (2015). Pursuing private or public accountability in the public sector? Applying IPSASs to define the reporting entity in municipal consolidation. *International Journal of Public Administration*, 38(4), 325-334.
- IDTM. (2019). <https://www.idtm.com.tr/kurumsal/hakkimizda/>.
- İlhan, İ. (2013). Türkiye’de belediyeler ve şirketleri arasındaki ihale ilişkileri üzerine bir araştırma. *Sayıştay Dergisi*, 88.
- İslamoğlu, H., and İslamoğlu-İnan, H. (Eds.). (2004). *Constituting modernity: private property in the east and west* (Vol. 5). IB Tauris.
- Kendirli, S., Başaran, M. Ş., and Turan, H. (2014). Belediye işletme ve şirketlerinin dış denetimi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 27-37.
- Köksal, T. (1993). Belediye şirketlerinin hukuki rejimi ve şirketleşme uygulamaları, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 2(6).
- Lippi, A. ve Profeti, S. (2013). *Where is politics in corporatisation?* an interpretive framework for a comparison in local services. <https://ecpr.eu/Files-tore/PaperProposal/8dcc4e77-7f03-4703-afcc-50906daba826.pdf>.
- Mailand, M. (2014). Austerity measures and municipalities: the case of Denmark. *Transfer: European Review of Labour and Research*, 20(3), 417-430.
- Özdemir, G. (2011). Belediye iktisadi teşebbüsleri’nin kuruluş amacı, hukuki dayanakları ve güncel durum. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 11(21), 473-498.
- Özgür, H. (2001). Türkiye’de merkezi yönetim-yerel yönetim ilişkilerinin ve yerel yönetim anlayışının liberal tez açısından değerlendirilmesi. *Liberal Düşünce*, 24, 214-230.

- Özgür, H. (2008). Belediye sayısının azaltılmasının tarihsel sürecine dair bir deneme. *Yerel Siyaset Dergisi*, 7, 43-50.
- Öztürk, A. İ. (2013). Belediye şirketlerinin özelleştirilmesi sürecinde bazı hukuki sorunlar. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(23).
- Proeller, I. (2006). Trends in local government in Europe. *Public Management Review*, 8(1), 7-29.
- Skelcher, C. (2017). An enterprising municipality? Municipalisation, corporatisation and the political economy of Birmingham City Council in the nineteenth and twenty-first centuries. *Local Government Studies*, 43(6), 927-945.
- Skelcher, C., and Smith, S. R. (2017). New development: Performance promises and pitfalls in hybrid organizations—five challenges for managers and researchers. *Public Money and Management*, 37(6), 425-430.
- Teo, S. (2000). Evidence of strategic HRM linkages in eleven Australian corporatized public sector organizations. *Public Personnel Management*, 29(4), 557-574.
- Trubek, D. M. (2009). The political economy of the rule of law: the challenge of the new developmental state. *Hague Journal on the Rule of Law*, 1(1), 28-32.
- Twitter Paylaşımı. (2019). Ekrem İmamoğlu kişisel Twitter hesabı. https://twitter.com/ekrem_imamoglu/status/1149693921410322432?lang=en.
- Wei, Y. (2001). Corporatization and privatization: a Chinese perspective. *Nw. J. Int'l L. & Bus.*, 22, 219.
- Wollmann, H. (2016). Comparative study of public and social services provision: definitions, concepts and methodologies. İçinde Hellmut Wollmann, Ivan Koprić ve Gérard Maréo (Editörler). *Public and Social Services in Europe From Public and Municipal to Private Sector Provision*. (s. 1-13), Palgrave: Londra.
-

i Gerekçeli Karar Metni

T.C. ANKARA 10. ASLİYE TİCARET MAHKEMESİ		GEREKÇELİ KARAR
ESAS NO	: 2019/269	
KARAR NO	: 2019/499	
HAKİM	: Hakan MACAR 38303	
KATİP	: Tekin POLAT 96863	
DAVACI	: BELKO ANKARA KÖMÜR ASFALT ENERJİ İNŞAAT SANAYİ VE TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ 0162004385300013 Aziziye Mah.Kuloğlu Sokak No:13 Çankaya/ ANKARA	
VEKİLİ DAVALI	: Av. TUNÇ CANER : ANKARA TİCARET SİCİL MÜDÜRLÜĞÜ Söğütözü Mahallesi 2180. Cadde No:5/A 06530 ANKARA	
DAVA DAVA TARİHİ	: Ticaret Sicil Memurluğunun Kararına İtiraz : 23/05/2019	
KARAR TARİHİ	: 14/06/2019	
KARAR YAZIM TARİHİ	: 14/06/2019	

Mahkememize açılan Ticaret Sicil Memurunun Kararına İtiraz davasının dosyası üzerinde yapılan inceleme sonunda;

DAVA: Davacı, dava dışı Belko Ankara Kömür ve Asfalt İşletmeleri Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi'nin %99,67 oranında hissedar ve tüzel kişi müdürü olduğunu, 21.05.2019 günlü yazı ile davacı adına görev yapan müdürler kurulu başkanı Kerim Yılmaz yerine Orhan Sungur'un TTK'nın 623, 624, 625, 626.maddeleri ile şirket ana sözleşmesi ve diğer mevzuat gereği Ticaret Sicilinde tescil ve ilanından sonra geçerli olmak üzere ataması yapılarak gerekli işlemlerin yapılması talep edilmiş, aynı günlü yazı ile davacının temsili değişikliğine ilişkin isteminin tescil ve ilanının istendiğini, davalının 22.05.2019 günlü yazısı ile tescil ve ilan taleplerini Ticaret Bakanlığı'nın tüm Ticaret Sicil Müdürlüklerine gönderdiği ve genel düzenleyici işlem mahiyetindeki 15.05.2019 tarihli Genelge ekinde iletilen ve uyulması talimatı verilen, bila günlü Çevre ve Şehircilik Bakanlığı yazısı dikkate alınarak reddedildiğini, ret kararının dayandığı T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü'nün yazısının belediye veya bağlı kuruluşların sahip veya ortağı oldukları belediye şirketlerinin genel kurulunda belediye ve bağlı kuruluşu temsil edecek kişilerin belediye meclisi kararıyla belirlenmesi gerektiği; belediye şirketlerinin genel kurulunda belediye ve bağlı kuruluşu temsil etmek üzere belediye başkanı, belediye meclis üyesi, belediye çalışanı veya belediye dışından kişilerden belirlenebileceği; belediye veya bağlı kuruluşların ortağı olduğu belediye şirketlerinin kurdukları şirketlerin genel kuruluna katılacak kişilerin ise belediye veya bağlı kuruluşların ortağı olduğu şirketlerin yönetim kurulu tarafından belirleneceği; genel kurul tarafından belediye tüzel kişisinin yönetim kurulu üyesi veya müdür olarak seçildiği anonim ve limited şirketlerde ise tüzel kişi ile birlikte tüzel kişi adına, tüzel kişi tarafından belirlenecek gerçek kişinin seçiminde de karar verme yetkisinin belediye meclisinde olduğu içeriği taşımakla yetki tecavüzüne yol açacak nitelikte olduğunu, Belediye Kanunu'nun belediye yetkili organlarının

görev ve yetkilerini saydığına, bakanlığın görüşünün hukuka aykırı olduğunu, düzenleyici işlemlerin kanuna aykırı olamayacağını, ayrıca davalının bu konuda kendisiyle çelişen kararlarının bulunduğunu ileri sürerek, temsili değişikliğinin hukuka uygun olduğunun tespiti ile tescil ret işleminin iptalini ve temsili değişikliğinin tescili ile tescilin Ticaret Sicil Gazetesinde ilanı istemiştir.

YANIT: Davalı, Ticaret Bakanlığı'nın tüm Ticaret Sicil Müdürlüklerine gönderilen ve genel düzenleyici işlem mahiyetindeki 15.05.2019 tarihli Genelge ekinde iletilen ve uyulması talimatı verilen, bila günlü Çevre ve Şehircilik Bakanlığı yazısı dikkate alındığında davacı şirketin dava dışı belediye tüzel kişiliğini temsil edecek gerçek kişi için yetkili organ kararı ile başvuruda bulunulmadığından tescil başvurusunun TTK ve Ticaret Sicil Yönetmeliği gereği geçici tescil hükmünde olmadığından usul ve yasaya aykırı olduğundan reddedildiğini belirterek davanın reddini savunmuştur.

GEREKÇE: Dava, tescil isteminin reddinin iptali ile işlemin hukuka uygun olduğunun tespiti ile tescil ve ilan istemlerine ilişkindir.

Belediye gelirleri arasında her türlü girişim, iştirak ve faaliyetler karşılığı sağlanacak gelirler sayılmıştır. Belediyenin kurduğu veya ortak olduğu şirketlerde belediye tüzel kişiliği temsil edilir. Belediye yetkili organlarını oluşturan belediye başkanı, belediye encümeni ve belediye meclisinin görev ve yetkileri 5393 sayılı Belediye Kanunu'nda sayılmıştır. Anılan yasanın 37. maddesi uyarınca belediye başkanı belediye idaresinin başı ve belediye tüzel kişiliğinin temsilcisidir. Belediye yasanın 38.maddesinde görevleri sayılmış ve genel nitelik taşıyan (p) bendinde "Kanunlarla belediyeye verilen ve belediye meclisi veya belediye encümeni kararını gerektirmeyen görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak." hükmü düzenlenmiştir. Belediyeyi oluşturan diğer organlar belediye encümen ve meclisinin görevleri de ilgili maddelerde sayılmıştır.

Belediye yasal organları ödevlerini yerine getirirken yasal sınırları gözeterek yetkilerini kullanırlar. Bu yetkileri kullanmaları sırasında normlar hiyerarşisi ilkesi dikkate alındığında öncelikle anayasa, kanun, kanun hükmünde kararname, tüzük, yönetmelik, yönerge, genelge ve diğer alt düzenleyici işlemler dikkate alınmaları gerekir.

Somut uyuşmazlıkta, taraflar arasında davacının dava dışı şirket ortağı olduğuna ve şirket müdürler başkanı ataması yaptığına dair bir çekişme bulunmamaktadır. Uyuşmazlık, şirket müdürler başkanı olarak atanacak kişinin belirlenmesinde izlenen yolun usulüne uygun olup olmadığına ilişkindir.

Davacı şirket ana sözleşmesinden şirket kurucularının dava dışı Ankara Büyükşehir Belediyesi ve Ankara Halk Ekmeç ve Un Fabrikası A.Ş. olduğu anlaşılmaktadır. Ankara Büyükşehir Belediye Başkanının 21.05.2019 günlü ve 262 sayılı yazısı ile %99,67 hissedar olunan dava dışı Belko Ankara Kömür ve Asfalt İşletmeleri Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi'nin tüzel kişilik müdürü olduğunu, Belediye tüzel kişiliği adına gerçek kişi temsilci olarak görev yapan müdürler kurulu başkanı Kerim Yılmaz yerine Orhan Sungur'un Ticaret Sicilinde tescil ve ilanından sonra geçerli olmak üzere atandığını, tescil ve ilan işlemlerini yapılması istenmiştir. Aynı tarihli ve 66 sayı ile tescil ve ilan işlemlerini yapılması davalıdan talep edilmiştir. Davalının 22.05.2019 günlü ve 26297 sayılı yazısı ile Ticaret Bakanlığı'nın tüm ticaret sicil müdürlüklerine gönderdiği ve genel düzenleyici işlem mahiyetindeki 15.05.2019 tarihli Genelge ekinde iletilen ve uyulması talimatı verilen, bila günlü Çevre ve Şehircilik Bakanlığı yazısı uyarınca belediye veya bağlı kuruluşların sahip veya ortağı oldukları belediye şirketlerinin genel kurulunda belediye ve bağlı kuruluşu temsil edecek kişilerin belediye meclisi kararıyla belirlenmesi gerektiği gerekçesiyle davacının tescil ve ilan talebi reddedilmiştir.

Dava 23.05.2019 tarihinde açılmakla TTK'nın 34/1.maddesi gereği süresinde açılmıştır.

Taraflar arasındaki uyuşmazlığın çözümünde öncelikle şirkete müdürler kurulu başkanı atama yetkisinin belediyenin hangi organı tarafından yerine getirilebileceğinin saptanması gerekmektedir.

Hemen belirtmek gerekir ki, belediye organlarının görevleri 5393 sayılı Belediye Kanunu'nda sayma yoluyla gösterilmiştir. Buna göre 33.maddede oluşumu belirtilen belediye encümeninin görevleri 34.maddede açık bir biçimde sayılmış olup, bu görevler arasında şirket ortaklıklar kurmasına veya bu ortaklıklardan ayrılmaya, sermaye artırımına ve gayrimenkul yatırım ortaklığı kurulmasına karar vermek (j) bendinde ise "Belediye adına imtiyaz verilmesine ve belediye yatırımlarının yap-işlet veya yap-işlet-devret modeli ile yapılmasına, belediyeye ait şirket işletme ve iştiraklerin özelleştirilmesine karar vermek" hükümleri düzenlenmiştir. Bu bent hükümlerinden de şirket müdürü atama yetkisinin belediyenin bu organının yükümlülüğünde bulunmadığı açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Belediyenin diğer organı belediye başkanının yükümlülükleri aynı yasanın 38.maddesinin (a-o) bentleri arasında belirtilmiş olup, (p) bendinde "Kanunlarla belediyeye verilen ve belediye meclisi veya belediye encümeni kararını gerektirmeyen görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak" hükmü düzenlenmiştir. Bu madde düzenlemesinde de belediye başkanına açık bir yetki yüklenmemiştir. Ancak, gerek kanunun genel ve gerekse madde gerekşesinden böyle bir yetkisinin bulunmadığı anlaşılmamaktadır. Dolayısıyla, belediye encümeni ve meclisine yüklenmeyen bir görevin 38/p madde içerisinden belediye başkanının yükümlülüğünde olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, davalının işlemi ret gerekçesi yerinde değildir.

Bundan ayrı, normlar hiyerarşisi ilkesi uyarınca anayasa, kanun, kanun hükmünde kararname, tüzük, yönetmelik, yönerge, genelge ve diğer ait düzenleyici işlemler dikkate alınması gerekir. Uyuşmazlığın çözümünde uygulanması gereken yasa maddeleri yukarıda açıklanmış olup, yasa hükümlerinin bulunmaması halinde alt normların sırasıyla uygulama alanı tartışılabilir. Başka bir ifadeyle, yasal bir düzenleme genelge ile ortadan kaldırılamayacağından, ticaret sicil müdürlüğü başkanlık genelgesinden önce kanun hükümleri ile bağlıdır.

Bu nedenlerle, davalının istemi yerinde görülerek tescil ve ilan işleminin yapılması doğru bulunmuştur.

Yukarıda açıklanan gerekçeler uyarınca davanın kabulüne karar verilerek aşağıdaki hüküm kurulmuştur.

HÜKÜM : Yukarıda açıklanan nedenlerle,

1.-Davanın kabulü ile Ankara Ticaret Sicil Müdürlüğü'nün 22/05/2019 Tarih ve 62752911-101.02(101.02)-E26297 sayılı tescil red işleminin iptaline, temsilci değişikliğinin tesciline ve tescilin Ticaret Sicili Gazetesinde ilanına,

2.-492 Sayılı Harçlar Kanunu gereğince, alınması gereken 44,40 TL. maktu karar ve ilam harcı peşin olarak alındığından başkaca harç alınmasına yer olmadığına,

3.-Davacı vekil ile temsil edildiğinden yürürlükte bulunan AAÜT gereğince hesaplanan 2.725,00 TL maktu vekalet ücretinin davalıdan tahsili ile davacıya verilmesine,

4.-Davacı tarafından yapılan 44,40 TL. başvuru harcı, 44,40 TL. maktu karar ve ilam harcı toplamı 88,80 TL'nin davalıdan tahsili ile davacıya verilmesine,

5.-Davacı tarafca yatırılan gider avansının kullanılmayan kısmının karar kesinleştiğinde davacıya iadesine.

Dosya üzerinde yapılan inceleme sonunda, kararın tebliğinden itibaren 2 Hafta içinde Ankara Bölge Adliye Mahkemesinde istinaf yolu açık olmak üzere 14/06/2019 tarihinde karar verildi.

Kayıt 96863

Hakim 38203

İklim Değişikliğine Karşı Kentsel Dirençliliğin Sağlanması ve Ekonomik Boyutu Üzerine Bir Değerlendirme

*

Çiğdem Tuğaç¹

ORCID: 0000-0002-2555-6641

Öz

Kentlerde sera gazı emisyonlarının azaltılması kadar, iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlanması ve muhtemel risklere karşı kentsel dirençliliğin artırılması önemli konulardır. Günümüzde kentleşme, tüm dünyada hızlı bir biçimde gerçekleşmektedir. Kentlerin hızla genişlemesi çevrenin taşıma kapasitesini zorlamaktadır. Bir yandan kentlerin nüfusları artarken, diğer yandan kentler, enerjinin ve doğal kaynakların daha fazla oranda tüketildiği yerler haline gelmiştir. Bu durum pek çok sorunun yanı sıra, kentlerin iklim değişikliği sorununa da kaynaklık etmesine neden olmaktadır. İklim değişikliğine sebep olan sera gazı emisyonları, yüksek oranda kentlerde gerçekleştirilen insan faaliyetleri sonucunda ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan kentler nüfusun, altyapının ve önemli yatırımların odağı olduklarından; iklim değişikliğine karşı maliyet etkin çözümlerin geliştirilmesini mümkün kılmaktadırlar. Kentler bu kapsamda önemli roller üstlenmeli, iklim değişikliğine karşı dirençliliğin sağlanması faaliyetleri, ekonomik boyutuyla birlikte ele alınmalıdır.

Bu çalışmanın amacı, iklim değişikliğine bağlı afet ve risklere karşı kentsel dirençliliğin sağlanması stratejilerinin, ekonomik boyutuyla bir arada ele alınarak değerlendirilmesidir. Çalışmada, kentlere iklim değişikliğine dirençliliğin sağlanmasına yönelik yeterli finansal olanakların sağlanmasının, sera gazı azaltımını ve yerel ekonomik gelişmeyi olumlu yönde geliştireceği ve iklim değişikliğine uyum bağlamında daha düşük maliyetler ortaya çıkartacağı sonucu elde edilmiştir. Kentlerin dirençliliğinin artırılması aynı zamanda Birleşmiş Milletler (BM) Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını gerçekleştirmeye, yoksulluğunun azaltılmasına ve istihdamın artırılmasına dönük faydalar da sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Kentsel dirençlilik, ekonomi, iklim değişikliğine uyum, sera gazı azaltımı, afet riski azaltımı, sürdürülebilir kalkınma.*

¹ Dr., Şube Müdürü, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, İklim Değişikliği ve Uyum Dairesi Başkanlığı, Yerel İklim Değişikliği Politikaları Şube Müdürlüğü, E-mail: cigdem.tugac@csb.gov.tr

An Evaluation of Urban Resilience to Climate Change and Its Economic Dimension

*

Çiğdem Tuğaç²

ORCID: 0000-0002-2555-6641

Abstract

Reducing greenhouse gas (GHG) emissions, adapting to the effects of climate change and increasing urban resilience against possible risks are important issues in cities. Rapid urbanization challenges the carrying capacity of the environment. The populations of cities are increasing, and they have become places where energy and natural resources are highly consumed. Cities are the source of the climate change problem. GHG are the result of human activities carried out in cities. Cities are the focus of the population, infrastructure and important investments, making it possible to develop cost effective solutions. The role of cities is important and activities to ensure climate change resilience should be considered together with their economic dimension.

The aim of this study is to evaluate the strategies of providing urban resilience to climate change related disasters and risks in combination with their economic dimension. In the study, it has been concluded that providing sufficient financial opportunities for climate change resilience to cities will positively improve GHG reduction and local economic development and lower costs in terms of adaptation to climate change. Increasing the resilience of the cities will also provide benefits for achieving the United Nations (UN) Sustainable Development Goals, reducing poverty and increasing employment.

Keywords: *Urban resiliency, economy, climate change adaptation, greenhouse gases mitigation, disaster risk reduction, sustainable development.*

---

² PhD, Head of Branch, Ministry of Environment and Urbanization, Directorate of Environmental Management, Climate Change and Adaptation Department, Local Climate Change Policies Branch, E-mail: cigdem.tugac@csb.gov.tr

Giriş

Günümüzde kentler gittikçe genişleyen, kalabalıklaşan ve kendi içinde marjinal alanların, aşırı iklim olaylarının tetiklediği çatışmalar sonucu göç etmek zorunda kalan iklim mültecilerinin ve kentlerde iklim değişikliğinin etkilerine en açık durumda olan alanlarda yaşayan kent yoksulları gibi toplumsal hassas grupların artış gösterdiği, kırılgan yerler haline gelmiştir (Abeygunawardena vd., 2003, s.IX; Demirci, 2015 s. 76). Kentleşme ve kalkınma yakından ilişkili kavramlardır ve kentleşmenin sosyo-ekonomik gelişme üzerindeki etkisi yadsınamaz. BM Habitat rakamlarına göre, küresel gayri safi yurt içi hasılanın (GSYİH) %80'i kentlerde üretilmektedir. Bu GSYİH'ın %60'ı, 600 kentten kaynaklanmakta ve bu kentlerde dünya nüfusunun 1/5'i, yani yaklaşık 1,5 milyar kişi yaşamaktadır. Kentsel ekonomik faaliyetler düşük gelirli ülkelerde GSYİH'ın %55'ine, orta gelirli ülkelerde %73'üne ve yüksek gelirli ülkelerde %85'ine denk gelmektedir (UN Habitat-World Cities Report, 2016, s.7). Ekonomik güç kentlerde artmaktadır ve kentlerin geleceği, nasıl planlandıklarına ve yönetildiklerine bağlıdır. Geleneksel yaklaşımla planlanan kentlerde yaşayan insanlar ve diğer canlıların önemli afet ve risklerle karşı karşıya olmaları nedeniyle, geleneksel kent planlama anlayışında değişikliğe gidilmesi gereklidir. Söz konusu afetlerin ve risklerin en temel sebeplerinden biri, günümüzde oldukça önemli boyutlara ulaşmış olan iklim değişikliği problemidir.

İklim değişikliği, Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (*Intergovernmental Panel on Climate Change-IPCC*) tarafından “doğal değişimler ya da insan faaliyetleri neticesinde zaman içinde ortaya çıkan iklimsel değişiklikler” olarak tanımlanmaktadır (IPCC-SR15 Glossary, 2019, s.10). Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesinde (BMİDÇS) ise iklim değişikliği, “uzun süre boyunca iklimde gözlenen doğal değişimler ile doğrudan ya da dolaylı olarak insan faaliyetlerinin neticesinde ortaya çıkan ve küresel atmosferin kompozisyonunu bozan değişiklik” olarak ifade edilmiştir (UNFCCC, 1992, s.7). İklim değişikliğine neden olan sera gazı emisyonları, büyük oranda kentlerde insanlar tarafından gerçekleştirilen faaliyetler sonucu ortaya çıkmakta ve bu nedenle çağımızda yaşanan iklim değişikliği problemi ‘antropojenik’ (insan kaynaklı) iklim değişikliği olarak nitelendirilmektedir (Ediger, 2008, s.133; World Watch, 2016).

IPCC'nin 5. Değerlendirme Raporu'nda ve IPCC'nin 1,5 Derece (°C) Küresel Isınma Özel Raporu'nda ortaya koymuş olduğu bilimsel verilere göre; insan faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan sera gazı emisyonları dolayısıyla

küresel ortalama sıcaklık, hâlihazırda endüstri öncesi döneme kıyasla 1°C civarında artış göstermiş durumdadır. 2030- 2052 yılları arasında sıcaklık artışının 1,5 °C olacağı ifade edilmektedir. Söz konusu raporlarda, iklim değişikliğinin etkisiyle şiddetli yağışların oluştuğu ve buna bağlı olarak seller, taşkınlar ve toprak kaymalarının meydana geldiği belirtilmektedir. Ayrıca iklim değişikliğinin etkisiyle buzullar erimekte, deniz seviyesi yükselmekte ve tatlı su kaynakları zarar görmektedir. Sıcaklıklardaki artışa bağlı olarak ortaya çıkan ısı stresi, kuraklık ve su kıtlığı gibi sorunlar da günümüzde önemli boyutlara ulaşmış durumdadır (IPCC AR5-WGII SPM, 2014; IPCC SR1.5, 2018).

İklim değişikliğinin söz konusu etkileri, özellikle nüfusun yoğunlaştığı kentler üzerinde olumsuz sonuçlar ortaya çıkartmaktadır. Kentlerde iklim değişikliğine bağlı aşırı hava olaylarının etkisiyle sağlıklı içme suyu, arıtım gibi temel servislere erişimde güçlükler meydana gelmekte, altyapılar ve mülkler zarar görmekte ve kentsel yaşam kalitesi olumsuz yönde etkilenmektedir. IPCC tarafından yapılan projeksiyonlar, iklim değişikliğine bağlı afetlerin sayı, sıklık ve şiddetinin artacağını ortaya koymaktadır (IPCC AR5-WGII SPM, 2014; IPCC SR1.5, 2018). İklim değişikliğinin olumsuz etkileri kentlerde, BM 2030 Gündemi ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nda (SKA) önemle vurgulanan su ve gıda güvenliğini tehlikeye atmakta, iklim göçlerini ve çatışmaları tetiklemektedir (Modéer, 2019; UNSG, 2009). Bu durum BM başta olmak üzere uluslararası kuruluşların iklim değişikliği ile ilişkili güvenlik risklerini ve buna kaynaklık eden kentleri bir arada ele almalarına neden olmuştur. BM tarafından iklim değişikliği, tehdit çarpanı (*threat multiplier*) bir unsur olarak tanımlanmıştır (UNSG, 2009).

BM rakamlarına göre, günümüzde en az 500 bin nüfusa sahip 1146 kentin 679'u yani %59'u, pek çoğu iklim değişikliğine bağlı olarak daha yıkıcı hale gelen doğal afetlere karşı yüksek risk altındadır. Bu ise yaklaşık 1,4 milyar kentlinin zarar görmesi demektir (UN World Cities in 2018 Data Booklet, 2018, s.9). 2018 yılında iklim ile ilişkili aşırı hava olayları nedeniyle yaşanan afetlerin maliyetinin 145 milyar dolar olduğu ve bu rakamın 2018 yılında küresel çapta yapılan mali yardımlara eşit bir miktar olduğu tespit edilmiştir (Modéer, 2019). 2050 yılında Sahra Altı Afrika'da, Güney Asya'da ve Latin Amerika'da hassas durumda olan topluluklarda iklim değişikliği etkisiyle 140 milyon kişinin göç edeceği ve bu durumun zaten hassas durumda olan kentleri daha zor koşullara sokacağı öngörülmektedir. Bu rakamlar özellikle kentlerde iklim değişikliğine karşı acil önlemlerin alınmasının gerekliliğini

ortaya koymaktadır. Çünkü söz konusu sorunlar kentler, kentliler, kent ekonomileri, altyapılar ve servisler üzerinde ciddi baskı oluşturmaktadır (IPCC AR5-WGII, 2014; IPCC SR1.5, 2018; World Bank-Poverty, 2019).

Kentler, iklim değişikliğinin olumsuz sonuçlarından etkilenen alanlar olduğu kadar, aynı zamanda iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılmasında çözümün de önemli bir parçasını oluşturmaktadırlar. Ülkeler tarafından BMİDÇS ve Paris İklim Anlaşması kapsamında sera gazı azaltımı ve iklim değişikliğine uyumu içeren ulusal taahhütlerin yerine getirilmesinde ve iklim değişikliğine karşı kentsel dirençliliğin (*urban resilience*) sağlanmasında kentlerin sunacağı imkanlar, ülke politikalarına yön verecek düzeyde önemlidir (Bazaz vd., 2018; Broekhoff, Erickson ve Lee, 2015, s.1). Bu etkinin önemi ve büyüklüğü 2016 yılında gerçekleştirilen BM Habitat III Zirvesi sonucunda kabul edilen Yeni Kentsel Gündem’de, BM SKA’larında ve Paris Anlaşması’nda da vurgulanmıştır. BM SKA’larından SKA-11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar başlığını taşımaktadır ve söz konusu SKA kapsamında güvenli, dirençli ve sürdürülebilir insan yerleşimlerinin önemi üzerinde durulduğu görülmektedir. BM SKA’larından SKA-13: İklim Eylemi başlığını taşımaktadır ve bu iki SKA’nın hedefleri arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Bu husus IPCC’nin 1,5 °C Küresel Isınma Özel Raporu’nda da vurgulanarak, kentsel alanların iklim eylemindeki kilit rolüne değinilmiştir (IPCC SR1.5, 2018; Paris Agreement, 2015; UN Habitat III-New Urban Agenda, 2016; UN-SDGs, 2019). İklim değişikliğinin kentsel alanlarda olumsuz etkilerinin azaltılması doğrultusunda;

- Kentsel sistemlerde geleneksel kaynak yoğun yaklaşımın, kaynak etkin yaklaşımlarla değiştirilmesi,
- İklim değişikliğiyle mücadele kapsamında sera gazı azaltımı eylemlerinde özellikle arazi kullanımı, atık, ulaşım ve enerji gibi sektörlerin bütünlüklü bir biçimde ele alınması,
- İklim değişikliğinin hâlihazırda ortaya çıkan etkilerine uyum sağlanması için stratejiler geliştirilmesi ve uygulanması,
- Tüm bu unsurları kapsayacak biçimde, iklim değişikliğine karşı kentsel dirençliliği arttıracak politika ve stratejilerin tespit edilmesi,
- Söz konusu politika ve stratejilerin hayata geçirilebilmesi için kentsel dirençlilik konusunun ekonomik boyutuyla bir arada ele alınarak değerlendirilmesi oldukça önemlidir (Abeygunawardena vd., 2003, s.17; CRP, 2019; IPCC SR1.5, 2018).

Söz konusu ilkelerin hayata geçirilmesi özellikle iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı en kırılgan durumda bulunan gelişmekte olan ülkelerde ön plana çıkmaktadır. Bu ülkelerde gerekli koşulların sağlanması halinde iklim değişikliğinin ortaya çıkarttığı olumsuz etkilerle etkin mücadele edilmesinin ve dirençliliğin artırılmasının olanaklı olduğunu gösteren başarılı örnekler mevcuttur. Bangladeş'te 1980'den 2018 yılına kadar gözlemlenen 200'den fazla iklim ile ilişkili aşırı hava olayının neden olduğu afetler, yaklaşık 17 milyar dolarlık ekonomik zarara ve yaklaşık 200 bin kişinin yaşamını kaybetmesine neden olmuştur. Bu yıkıma neden olan temel etken, 700 km'lik kıyı hattına zarar veren siklonlardır. İklim değişikliğinin etkilerine uyum kapasitesinin ve dirençliliğin artırılmasına dönük olarak Bangladeş'te yukarıdaki ilkelerle uyumlu bir biçimde kapsamlı, dönüştürücü ve oldukça etkin bir mücadele gerçekleştirilmiştir. Afet yönetimiyle ilgili yaşanan söz konusu paradigma değişikliği kapsamında hükümet, ulusal paydaşlar ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (*United Nations Development Programme-UNDP*) başta olmak üzere uluslararası tüm paydaşlar sürece dahil olmuş; kapsamlı ve bütünlük iklim değişikliğine uyum ve afet risk azaltımı yaklaşımı ile kurulan yeni kurum ve birimler aracılığıyla her düzeydeki yerleşim düzeyinde önleme, azaltım, hazırlık, yanıt verme ve rehabilitasyon bağlamında gerekli düzenlemeler yapılarak; uygulamaları kolaylaştırmak için gerekli görülen hukuki değişiklikler de gerçekleştirilmiştir. Farklı yerleşim kademelerini içerecek biçimde erken uyarı sistemleri kurulmuş ve birbiriyle koordinasyonu sağlanmıştır. Gerçekleştirilen çalışmaların sosyal boyutu da göz ardı edilmiş, toplumsal hassas grupların ve bunlar içinde de özellikle söz konusu etkilere karşı en kırılgan olanların ve kadınların güçlendirilmesine yönelik çalışmalar da yapılmıştır. Son 20 yılda alınan bu tedbirler sayesinde özellikle siklonlara bağlı can kayıplarında ve ekonomik zararlarda ciddi bir azalma sağlanması başarılmıştır (UNDP, 2018, s.19).

Bangladeş gibi örneklerin sayıya artması ise -özellikle gelişmekte olan ülkeler için- ihtiyaç duyulan finansal, teknik ve kapasite geliştirme desteklerinin sağlanması ile mümkün olabilecektir. Çünkü bu alanlarda yaşanan yetersizlikler, dirençliliğin sağlanmasına dönük bütün çabalarına ve istekliliklerine rağmen özellikle gelişmekte olan ülkeler için önemli sorun teşkil etmektedir (IPCC SR1.5, 2018; World Bank-Poverty, 2019).

Bu esaslar doğrultusunda bu çalışmanın amacı, iklim değişikliğine bağlı afet ve risklere karşı kentsel dirençliliğin sağlanması stratejilerinin, ekonomik boyutuyla bir arada ele alınarak değerlendirilmesidir. Çalışma iki bölüm halinde ele alınmıştır. (1) Öncelikle kentlerde iklim değişikliğine dirençliliğin

sağlanması doğrultusunda sera gazı azaltımı ve iklim değişikliğine uyum eylemlerinin kapsamı ve önemi incelenmiş ve kentsel dirençliliğin sağlanması bağlamında temel stratejilerin neler olması gerektiği irdelenmiştir. (2) Ardından, iklim değişikliğinin etkilerinin maliyetine değinilerek; uyum ve azaltım eylemleri kapsamında kentsel dirençliliğin ekonomik boyutu ve temel finans kaynakları ele alınmıştır. Bu bölümlerden elde edilen bulgular ise tartışma ve sonuç kısmında bir arada değerlendirilmiştir.

Yöntem

Çalışma yöntemi olarak ilişkiisel araştırma modeli kullanılmıştır. İklim değişikliğine karşı kentsel dirençliliğin sağlanması ve ekonomik boyutu arasındaki ilişkinin kurulması hedeflenmiştir. Çalışmada farklı kaynakların yanı sıra, BM'nin, Dünya Bankası'nın, IPCC'nin raporlarından, bilimsel ve istatistikî verilerinden yararlanılmış ve bunların yanı sıra uluslararası çalışmalar da değerlendirilmiştir.

Kentsel Dirençliliğin Sağlanmasında Sera Gazı Azaltımı ve İklim Değişikliğine Uyum Faaliyetleri

Dirençlilik, IPCC'nin tanımlamasında "bir sistemin maruz kaldığı etkilere rağmen temel yapısını ve fonksiyonlarını sürdüreceği şekilde dayanıklılık göstermesidir. Bu ise ancak öz-organizasyon ve etkiye neden olan unsura ve değişime uyumla söz konusudur" şeklinde ifade edilmiştir (IPCC AR4 Glossary, 2007, s.44). Dirençli bir kent, şimdiki ve gelecekteki afetlere ve iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlayabilen, bu etkilerin şiddetini belli bir düzeyde tutmayı başarabilen kenttir. İklim değişikliğinden etkilenme söz konusu olduğunda dirençli bir kent, tüm kentlileri için bu etkiyi maliyet etkin ve eşitlikçi bir biçimde çözebilecek ve fonksiyonlarını sürdürebilecek imkânlarla sahiptir (World Bank, 2011, s.99; World Bank-GFDRR, 2015, s.19).

İklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin günlük yaşantıda daha fazla görülür hale gelmesine ve bu alanda farkındalığın artmış olmasına rağmen, atmosferdeki sera gazı emisyonlarının miktarının yükselmeye devam ettiği görülmektedir. 2013 yılında atmosferdeki karbondioksit (CO₂) seviyesi insanlık tarihinde ilk defa eşik bir değer olan 400 ppm seviyesini aşmıştır (Blunden, 2014). Özellikle kentlerde gerçekleştirilen insan faaliyetleri neticesinde bu artış eğilimi günümüzde de sürmektedir. Yapılan çalışmalar -pratikte uygulan-

ması mümkün olmamakla birlikte- sera gazı emisyonları bugün tamamen ke- silse dahi, atmosferdeki mevcut sera gazı miktarının gelecek kuşakları tehdit etmeye devam edecek düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır (NASA, 2019). Günümüzde iklim değişikliğiyle mücadele edilmesinde ve iklim değişikli- ğine karşı dirençliliğin sağlanmasında iki temel yaklaşım ön planda yer al- maktadır. Bunlar; sera gazı azaltımı (*mitigation*) ve iklim değişikliğine uyum sağlanmasıdır (*adaptation*).

IPCC tarafından sera gazı azaltımı eylemleri, “insanlar tarafından gerçek- leştirilen ve sera gazı emisyonlarının düşürülmesi veya sera gazı yutaklarının (*sink*) arttırılmasına dönük müdahaleler” olarak tanımlanmaktadır (IPCC AR5-WGIII SPM, 2014, s.4). Sera gazı azaltımı eylemleriyle; iklim değişikli- ğinin gelecekte daha tehlikeli boyutlara erişmesinin önüne geçilmesi amaçlan- maktadır (Abeygunawardena vd., 2003, s. IX). Bu kapsamda ülkeler tarafın- dan yaygın bir biçimde aşağıdaki azaltım eylemleri gerçekleştirilmektedir:

- **Fosil yakıtlar yerine yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması:**

Küresel çapta binlerce kent ve yerel yönetimin yenilenebilir enerji odaklı he- defler ve eylem planları hazırladıkları; yaklaşık 250 kentin %100 yenilenebilir enerji hedefi olduğu görülmektedir. Bunlara ek olarak, 10 bin kent, sera gazı emisyonlarını azaltmaya dönük olarak hedefler tespit etmişlerdir ve fosil ya- kıtlar yerine yenilenebilir enerji kaynakları kullanımını ve enerji etkinliğini desteklediklerini açıklamışlardır (Couture vd., 2019, s.20; CRP, 2019),

- **Alternatif enerji kaynakları kullanan araçların yaygınlaştırılması:**

Fosil yakıt kullanan araçlarla kentsel ulaşım, küresel çapta sera gazı emisyon- larının %37'sinden sorumludur. Bu nedenle ulaştırmada biyo-yakıtlar, biyo- metan, elektrik ve hidrojen gibi alternatif enerji kaynaklarını kullanan araçları yaygınlaştıran kentlerin oranı giderek artmaktadır. 2018 yılı itibariyle ulaştır- mada alternatif yakıt kullanılmasına ilişkin yasal yaptırım getiren ülke sayısı 70'e ulaşmıştır (Couture vd., 2019, s. 22, 25; CRP, 2019),

- **Karbon yutaklarının miktarının arttırılması:** Kentlerde karbon yutak- larının miktarının arttırılması konusunda teknikler giderek gelişmektedir ve günümüzde sadece yeşil ve ağaçlık alan miktarındaki artışla değil, aynı za- manda bitkisel atıklardan elde edilen alternatif yakıtların (*biochar*) kullanıl- masıyla da sağlanmaktadır. Yapılan araştırmalarda bu yöntemle üretilen enerjinin küresel taşımacılık sektöründen gelen karbon emisyonlarının %12'sine eşit miktarda karbon tutulmasını sağlayabileceğini ortaya konul- muş ve Stockholm bu kapsamda üretim yaparak karbon yutaklarını arttıran ilk kent olmuştur. Stockholm, 2020 yılı itibariyle *biochar* üretim miktarını 7 bin

metrik tona çıkartmayı hedeflemektedir. Bu oran 3 bin 500 adet alternatif yakıt kullanan aracın senelik karbon azaltımı kapasitesine eşit bir miktardır ve organik atığın maliyetsiz bir biçimde ortadan kaldırılmasını ve ekonomiye kazandırılmasını sağlamaktadır (C40, 2020; CRP, 2019),

- **Farklı sektörlerde enerji etkinliğinin sağlanması:** Kentlerin farklı sektörler kapsamında gerçekleştirilen faaliyetleriyle sadece 2018 yılında küresel çapta tüketilen enerjinin 2/3'ünden sorumlu olduğu görülmektedir. Ancak kentlerde enerji etkinliğinin sağlanması Paris İklim Anlaşması'nın, küresel ortalama sıcaklık artışının 2 C°'nin altında tutulması ve 1,5 C° ile sınırlandırılması için çaba gösterilmesi hedefinin başarılabilmesi doğrultusunda da elzem bir husustur (Couture vd., 2019, s. 27; CRP, 2019; Paris Agreement, 2015).

Sera gazı azaltımına dönük olarak gerçekleştirilen ve yukarıda açıklanan eylemlerin yapısına bakıldığında, küresel çapta uygulanabilecek nitelikte oldukları görülmektedir (CRP, 2019).

İklim değişikliğiyle mücadele edilmesi ve kentsel dirençliliğin sağlanmasında diğer bir strateji olan uyum (adaptasyon) eylemleri ise IPCC tarafından, "insan sistemlerinin iklim değişikliğinin gerçekleşen ve beklenen etkilerinden daha az zarar görmesini ya da bu etkilerden yararlanmasını sağlamak üzere yapılacak düzenlemeler" olarak tanımlanmaktadır (IPCC SR15 Glossary, 2019, s.2). Uyum eylemleri, hâlihazırda atmosferin yapısında bulunan sera gazı birikimine bağlı olarak gerçekleşen iklim değişikliğinin kaçınılmaz sonuçlarıyla mücadele etmeyi ve bu etkileri azaltmayı odağına almaktadır (Abeygunawardena vd., 2003, s. IX; NASA, 2019). İklim değişikliğine uyum ile amaçlanan ekolojik, sosyal ve ekonomik sistemlerin kırılganlığının azaltılması ve zararların en düşük seviyede tutulmasıdır. İklim değişikliğine bağlı olarak ortaya çıkan söz konusu ekolojik, sosyal ve ekonomik kırılganlık düzeylerinin ve alınacak tedbirlerin yapısı ülkelerin gelişmişlik düzeyleriyle ve imkanlarıyla doğru orantılıdır. Bu ise iklim değişikliğine uyum konusunu, azaltım faaliyetlerinden farklı olarak daha yerel bir ölçeğe taşımaktadır. Özellikle söz konusu ölçek kentler olduğunda, uyum eylemlerinin kentsel dirençliliği sağlamada ön plana çıktığı görülmektedir (CRP, 2019).

IPCC tarafından iklim değişikliğine uyumun farklı tipleri aşağıdaki biçimde tanımlanmıştır:

- **Artımlı uyum (Incremental adaptation):** Sistem veya süreçlerin bütünlüğünü ve niteliğini sürdürmek ve geliştirmek, uyum eylemlerinin temel amacıdır.

- Dönüşümsel uyum (*Transformational adaptation*): İklim değişikliğine ve etkilerine yanıt olarak bir sistemin önemli özelliklerinin uyum aracılığıyla dönüştürülmesidir.
- Otonom/kendiliğinden gelişen uyum (*Autonomous/Spontaneous adaptation*): Bilinçli olarak planlanmadığı halde, iklim değişikliğinin etkileri sonucunda kendiliğinden gerçekleşen uyumdur.
- Toplum-temelli uyum (*Community-based adaptation*): Toplulukların uyum kapasitesini güçlendirmeye odaklanan, toplumun yönlendirdiği uyumdur.
- Ekosistem-temelli uyum (*Ecosystem-based adaptation*): Biyoçeşitlilikten ve ekosistem hizmetlerinden ekolojik, sosyal ve ekonomik sistemlerin iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı uyumuna yardım etmek için bütünleşik uyum stratejilerinin bir parçası olarak yararlanılmasıdır.
- Maladaptasyon/Yanlı uyum (*Maladaptation*): İklim ile ilişkili risklerde artış, artan kırılganlık veya şimdi ve gelecekte refahın azalmasına neden olacak eylemlerdir (IPCC SR15 Glossary, 2019, s.2).

2015 yılında BMİDÇS 21.Taraflar Konferansı'nda kabul edilen Paris Anlaşması kapsamında sera gazı azaltımı ve iklim değişikliğine uyum eylemlerinin birbiriyle ilişkili oldukları ve gerçekleştirilecek uyum eylemlerinin, sera gazı azaltımını da sağlayacağı ifade edilmiştir. Bunun en güzel örneği ormancılık sektörüdür. Ormanlar yutak alanlar olarak sera gazı emisyonlarını azaltırken, aynı zamanda iklim değişikliğinin olumsuz etkileriyle mücadelede önemli bir uyum unsurunu oluştururlar (IPCC AR4, 2007; Paris Agreement, 2015, s. 4, 6; World Bank, 2011). Paris Anlaşması'nda ayrıca ülkeler tarafından daha çok yerel bir konu olarak ele alınan iklim değişikliğine uyum eylemlerinin, azaltım eylemleri kadar önemli olduğundan bahisle; söz konusu uyum eylemleri için de finansman, kapasite geliştirme ve teknoloji transferi desteklerinin; gelişmekte olan ülkelerin iklim değişikliğiyle mücadele etmelerinde ve bu alandaki ulusal taahhütlerini yerine getirebilmelerinde ortaya çıkan maliyetlerin karşılanabilmesi doğrultusunda gelişmiş ülkelerce sağlanması gerektiği üzerinde durulmuştur (Paris Agreement, 2015, s.8). Paris Anlaşması'nın 7. maddesinde güncel uyum ihtiyaçlarının tespit edilmesinin önemine değinilerek, taraf ülkeler iklim değişikliğine uyum konusunda ivedi olarak eyleme geçmeye davet edilmişlerdir (Paris Agreement, 2015, s. 9).

Benzer biçimde BM Sendai Afet Riski Azaltım Çerçevesi (BM-SARAÇ) 2015-2030'da da iklim değişikliğine karşı dirençliliğin sağlanması doğrultu-

sunda kentsel alanlarda özellikle uyum konusunun altı çizilerek; iklim değişikliğine bağlı afetler sonucu ortaya çıkan risklerin yönetimi ile bir arada ele alınmıştır. Bu doğrultuda BM-SARAÇ'ın öncelikli hedefleri;

- afet riskinin aşamalı olarak azaltılması,
- ekonomik, sosyal, kültürel, fiziksel ve çevresel varlıklarının korunması olarak tespit edilmiştir. Bu kapsamda özellikle kentsel alanlarda, iklim değişikliğine bağlı aşırı hava olaylarından kaynaklanan afet risklerinin azaltılması, seller, ani su baskınları, tropik siklonlar, kuraklık, söndürülmesi güç yangılar, deniz seviyesinin yükselmesi ve sıcak hava dalgalarına karşı kentsel dirençliliğin sağlanması önemli konular olarak değerlendirilmiştir (Abeygunawardena vd., 2003, s.17; UNDRR, 2019; UNISDR, 2009; UN-SDGs Knowledge Platform, 2019).

Yukarıda kapsamlarına yer verilen BM Sözleşmeleri, uluslararası kuruluşların ve IPCC'nin Raporları değerlendirildiğinde, planlama ve karar verme süreçlerinde uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel ölçekler ile ilişkisi göz önünde bulundurularak, kentlerin iklim değişikliğine karşı dirençliliğini sağlamak doğrultusunda uygulanması gereken önemli stratejiler aşağıdaki maddelerdeki gibi tespit edilmektedir:

- Kentlerin iklim değişikliğiyle ilişkili olanlar başta olmak üzere kırılganlıklarının ve mevcut afet risklerinin iyi bir biçimde analiz edilmesi gereklidir.
- Özellikle kentsel ve bölgesel düzeyde etki, etkilenebilirlik ve kırılganlık analizleri yanında risk analizlerinin de yapılması önemlidir.
- Kentlerin mevcut risk ve afetlere karşı hazır bulunmuşluğu sağlanmalıdır.
- İklim senaryoları doğrultusunda geleceğe dönük projeksiyonlar hazırlanarak; geçmiş dönemdeki hava olaylarıyla karşılaştırılması, olası yeni oluşumların konum ve şiddetine ilişkin öngörülerin yapılmasını sağlayacaktır.
- Sadece büyük etki oluşturan iklimsel değişikliklerin değil; mevsimsel kaymalar, kuraklık, aşırı hava olaylarının ve sıcaklıkların gözlemlendiği sürenin genişlemesi gibi temelde yıkıcı olmayan değişikliklerin de analiz edilmesi gereklidir.
- Kentlerde yapısal uyum önlemleri aracılığıyla iklim değişikliği senaryoları bağlamında tedbirler alınmalıdır.
- Dirençli bir kente ulaşmak ve sera gazı emisyonlarını azaltmak doğrultusunda kent formu, binaların ve altyapının dağılımı önemle değerlendirilmelidir.

- Kentsel altyapının öngörülen riskler ve etkiler doğrultusunda kapasitesinin artırılması ve ekosistem temelli, yeşil altyapı çözümlerinin değerlendirilmesi önemlidir.
- Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması ve kentlerde toplu taşıma odaklı gelişmenin teşvik edilmesi gereklidir.
- Taşkın riskinin önlenmesi doğrultusunda dere ıslahlarının yapılması ve yağmur suyu depolamaya dönük çözümlerin ve yağmur parkları gibi imkânların geliştirilmesi sağlanmalıdır.
- Yağmur suyu ve kanalizasyonun ayrık sistem olarak kurgulanması, arıtım ve olası taşkın durumlarında kamu sağlığı açısından önemli bir stratejidir.
- Kentlerde erken uyarı sistemleri ve acil durum yönetim planları oluşturulmalıdır.
- Doğal kaynakların aşırı kullanımının önüne geçilmesi doğrultusunda bütünleşik su ve atık yönetimi gerçekleştirilmelidir.
- Kent ormanları ve kentsel tarım faaliyetleri geliştirilmelidir.
- Kentlerde karar verme süreçlerinde katılımcı bir yaklaşımın benimsenmesi ve tüm paydaşların iklim değişikliği ve afetler konusunda bilinçlendirilmesi önemlidir.
- Kentlerde yaşayan toplumsal hassas gruplar ve bunların ihtiyaçları tespit edilmelidir.
- Toplum sağlığına dönük tedbirlerin alınması kentsel dirençlilik için önemlidir.
- 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ve SKA'ların gerçekleştirilmesine dönük tedbirler alınmalıdır. Çünkü sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı kapsamındaki eylemlerin ülkelerin ve kentlerin iklim değişikliğiyle mücadele edebileceği ekonomik güce erişmesini kolaylaştırma ve kentsel dirençliliği arttırma potansiyeli söz konusudur.
- Tüm bu unsurları içeren Yerel İklim Değişikliği Eylem Planları hazırlanmalı ve uygulanmalarına yönelik yasal, idari ve finansal koşullar sağlanmalıdır.
- Dirençli bir kente ulaşmanın yolu doğru bilgiye ve iyi uygulama örneklerine ulaşmaya ve bilgi paylaşımına bağlı olduğundan, kentler açısından önemli bir diğer strateji de uluslararası kent ağlarına üye olunmasıdır (Abeygunawardena vd., 2003, s.XI; UNDP-SDG11, 2019; UN-SDGs, 2019; World Bank, 2011, s.60-62; World Bank-CRP, 2019; World Bank-GFDRR, 2015, s.20).

Kentsel Dirençliliğin Ekonomik Boyutu

İklim değişikliğinin kentlere etkilerinin, ekosistem hizmetlerine yüksek derecede bağlı durumdaki kentli nüfusu ciddi şekilde etkilediği görülmektedir. İklim değişikliğine bağlı afetlerin zaten kıt nitelikteki doğal kaynaklara etkisinin güvenlik risklerini ortaya çıkartması kaçınılmazdır. Kentlerde yaşayanlar içinde özellikle kadınlar, çocuklar, mülteciler ve kent yoksulları gibi kesimlerin oluşturduğu toplumsal hassas grupların durumlarının daha da kötüleşeceği Paris Anlaşması'nda da üzerinde önemle durulan bir husustur. İklim değişikliğine bağlı aşırı hava olayları ve afetler sürdürülebilir kalkınma konusunda riskler ortaya çıkararak, ekonomik kazanımların yok olmasına neden olmaktadır (Abeygunawardena vd., 2003, s.IX; Sharma ve Venturini, 2019, s.4; World Bank, 2011, s.3;).

Ülkelerin, kentlerin ve toplumların kırılganlıkları ve uyum kapasiteleri şüphesiz ekonomik gelişmişlik düzeyleriyle doğrudan ilişkilidir. IPCC'nin 1,5 °C Küresel Isınma Özel Raporu'nda da belirtildiği gibi; iklim değişikliği gelişmiş veya gelişmekte olan ülke olması fark etmeksizin tüm ülkeler için maliyetler ortaya çıkartsa da gelişmiş ülkelerin sahip olduğu kurumsal, finansal ve teknolojik imkânlar etkin azaltım ve uyum faaliyetleri gerçekleştirmelerine ve iklim değişikliğine dirençliliklerini arttırmalarına olanak tanırken, söz konusu maliyetleri karşılama kapasitesi düşük olan gelişmekte olan ülkeler bu durumdan daha fazla etkilenmektedir (Abeygunawardena vd., 2003, s.X; Lehmann, 2016, s.9).

İklim değişikliğinden özellikle gelişmekte olan ülkelerin zarar göreceği olmasın gerçeği, iklim değişikliğinin maliyetinin eşit biçimde paylaşılmayacağını ortaya koymaktadır. En Az Gelişmiş Ülkeler (EAGÜ) ve Küçük Ada Devletleri (KAD) görece olarak daha yüksek maliyetli kentsel dirençlilik ihtiyaçlarına sahiptirler. Söz konusu maliyetler, eğer uygun sera gazı azaltımı ve uyum tedbirleri gerekli şekilde alınmazsa daha da artacaktır, çünkü azaltım ve uyum eylemleri yukarıda da değinildiği gibi birbirleriyle ilişkilidir (UNEP, 2018).

Kentsel dirençliliğe ulaşmak doğrultusunda özellikle iklim değişikliğine uyum sağlamaya dönük eylemlerin ortaya çıkarttığı maliyetler; uyum eylemlerinin geliştirilmesi, uygulanması ve sürdürülebilmesi için harcanan tüm kaynakları ifade etmektedir. Söz konusu maliyetler, gelişmekte olan ülkeler için oldukça yüksek olabilmektedir (Economides vd., 2018, s.124). Özellikle uyum eylemlerinin planlanması, hazırlık yapılması, kaynak sağlama ve uygulama aşamalarında dönüşüm süreci, beraberinde yüksek maliyetleri

(Tablo-1) ortaya çıkartmaktadır (Micale vd., 2018, s.1; Sharma ve Venturini, 2019, s.6).

Tablo 1. İklim değişikliğine uyum faaliyetlerine ilişkin yatırım ve maliyetler (UNEP, 2018, s. xiii).

	2016 yılında toplam yatırım	2030 yılından itibaren yıllık maliyet	2050 yılından itibaren yıllık maliyet
İklim değişikliğine uyum faaliyetleri	23 milyar dolar	140-300 milyar dolar	280-500 milyar dolar

BM rakamlarına göre, 2016 yılında küresel çapta iklim değişikliğine dirençliliği arttırmak doğrultusunda uyum ile ilişkili eylemlere 23 milyar dolar yatırım yapılmıştır. BM'ye göre küresel çapta iklim değişikliğine uyumun maliyetinin 2030 yılı itibarıyla her yıl 140-300 milyar dolar arasında değişmesi öngörülmektedir. 2050 yılı itibarıyla ise bu miktarın her yıl 280-500 milyar dolar olacağı tahmin edilmektedir (UNEP, 2018, s. xiii).

İklim değişikliğine dirençliliğin sağlanması doğrultusunda gerçekleştirilecek eylemlerden özellikle de uyuma ilişkin olanların maliyetinin hesaplanmasında standart bir yöntem söz konusu değildir. Çünkü uyum eylemlerinin mali boyutu; ele alınan sektöre, yerel/kentsel koşullara ya da ülkeden ülkeye değişmektedir (Paris Agreement, 2015, s.9). Bu durum -azaltım eylemlerinden farklı olarak- yerele özgü farklı uyum türleri ortaya konulabileceğinden, sabit bir listenin oluşturulmasının da önüne geçmektedir. Bunun yerine genel geçer bir kural olarak; gerçekleştirilecek yatırımlarda uyum eylemlerinin kentsel dirençliliği destekleyecek yönde olması ilkesi ön plana çıkmaktadır (Micale vd., 2018, s.7).

Söz konusu uyum maliyetlerinin hesaplanmasını güçleştiren bir diğer önemli unsur da maliyet hesabı için gerekli verilerin hazır bulunmuşluğu ile ilgilidir. Özellikle biyoçeşitlilik ve ekosistem hizmetlerine ilişkin uyum maliyetlerinin hesaplanmasında bu konu daha da ön plana çıkmaktadır (Micale vd., 2018, s.1; Sharma ve Venturini, 2019, s.6).

Uyum eylemleri konusunda göz önünde bulundurulması gereken bir diğer husus da söz konusu eylemlerin limitli bir yapıya sahip olmasıdır. Uyum limitleri; bir aktörün hedeflerinin veya sistem ihtiyaçlarının, uyum eylemleriyle karşılanabildiği düzeyde tutulmadığı nokta olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu limit değerler, IPCC tarafından 'sert ve yumuşak limitler' olarak adlandırılmaktadır (IPCC AR5 Glossary, 2014, s.118). Doğal ve fiziksel faktörler örneğin; deniz seviyesindeki yükselme dönüştürülemeyeceğinden sert limit oluştururken; gelecekteki teknolojilerle ya da yasal, idari değişikliklerle

geliştirilebilecek uyum seçenekleri yumuşak limite girmektedir. Uyum konusundaki eylemler, dünyanın bazı bölgelerinde kendi limitlerine ulaşmış durumdadır. Özellikle EAGÜ'ler ve KAD'larda iklim değişikliğine bağlı kayıplar, zararlar ve etkiler öyle bir seviyeye ulaşmıştır ki uyum eylemleri bunların geriye döndürülmesinde yetersiz kalmaktadır (Sharma ve Venturini, 2019, s.6,7). Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerin iklim değişikliğinin zararlı etkilerinden ve/veya uyum önlemlerinin alınmasından kaynaklanan ihtiyaçlarının karşılanmasında finans, kapasite geliştirme ve teknoloji transferi desteklerinin, sera gazı emisyonlarının günümüzdeki seviyeye erişmesinde tarihsel sorumluluğu olan gelişmiş ülkelerce sağlanması 1992 tarihli BMİDÇS'nin "Yükümlülükler"i açıklayan 4. maddesinin 8. bendinde ifade edilmiştir (UNFCCC, 1992).

BM Habitat III Zirvesi kapsamındaki müzakerelerde de belirtildiği gibi; 2030 yılı itibariyle küresel çapta kentlerde eğer kentsel dirençliliği arttırmaya yönelik herhangi bir ciddi yatırım yapılmazsa, iklim değişikliği ve hızlı kentleşme bir arada yıkıcı sonuçlar ortaya çıkartacaktır. Bunun küresel kalkınma hızını etkilemesi kaçınılmazdır. BM rakamlarına göre, kentler kendilerini iklim değişikliğinin neden olduğu afetlere hazırlamakta ve yatırım yapmakta gecikirlerse, bu durumun kentlere maliyeti her yıl 314 milyar dolar olacaktır ve 77 milyondan fazla insan yoksulluk içinde yaşayacaktır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin kent yoksulları için bu durum daha kötü sonuçlar ortaya çıkartacaktır. Günümüzde küresel çapta 88 milyon kişi gecekondularda yaşamaktadır ve bu oran 2000 yılından beri %28 oranında artmıştır. Bu plansız gelişen yerleşmeler genellikle riskli kent bölgelerinde ve yeterli altyapı olmadan inşa edilmektedir (BM Habitat III, 2016).

İklim değişikliğiyle mücadele edilerek kentsel dirençliliğin artırılması konusunda gerekli önlemlerin ivedilikle hayata geçirilmesi doğrultusunda kent yönetimlerinin finans sağlayabilecekleri başlıca kaynaklar;

- Devlet kaynakları: Ulusal, bölgesel ve yerel bütçe (vergi vb. kaynaklı),
- Uluslararası kuruluşlar ve bölgesel birlikler (Küresel Çevre Fonu-GEF, Avrupa Birliği vb.) kaynaklı hibeler,
- Ulusal ve uluslararası bankalardan ve diğer finans kurumlarından (Çok taraflı kalkınma finans kuruluşları vb.) proje bazlı borçlanma ve krediler,
- Kamu-özel sektör ortak girişimleri,
- Özel girişimciler,
- Belediye bonoları, yeşil tahviller,

- EAGÜ'ler ve KAD'lar başta olmak üzere gelişmekte olan ülkeler için BMİDÇS çatısı altında oluşturulan Uyum Fonu, En Az Gelişmiş Ülkeler Fonu, Özel İklim Fonu ve Yeşil İklim Fonu'dur (CCFLA, 2017, s.10; EEA, 2016; Sharma ve Venturini, 2019, s.40).

Söz konusu kaynaklardan elde edilecek fonlarla gerçekleştirilecek olan yatırımların miktarının artmasının önüne geçen, dolayısıyla kentsel dirençliliğin sağlanmasını yavaşlatan ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde ön plana çıkan birtakım engeller söz konusudur. Bunlar:

1. Uyum konusuna, azaltım kadar fon desteğinin sağlanamaması: İklim değişikliğine uyumu ve kentsel dirençliliği sağlayan altyapılar beraberinde ek masraflar getirmektedir. Uyum kapasitesini arttırmak için gerekli olan finansman ile yerel yönetimlerin elindeki mali kaynaklar arasındaki fark oldukça büyüktür (Tollin vd., 2017, s.4). Dünya Bankası tarafından 2017 yılı Haziran ayında kurulan Dirençli Kentler Programı kapsamında yapılan çalışmalara göre, küresel düzeyde kentsel altyapılara olan yatırım ihtiyacı yıllık 4,5 trilyon dolardan fazla iken, altyapıların düşük karbonlu ve iklim dirençli hale getirilmesi için fazladan %9-27 oranında yatırıma ihtiyaç duyulmaktadır. Bu alanda finansman talebi genelde gelişmekte olan ülke kentlerinden gelmektedir (World Bank-CRP, 2019).

İklim değişikliğine uyum finansmanı bağlamında özellikle gelişmekte olan ülkeler, uluslararası iklim müzakerelerinde sıkıntılar yaşamışlardır. Önceleri uyum konusu müzakerelerde azaltım kadar popüler bir konu olamamıştır. Uyum konusunun yerel bir konu olarak ele alınması, bu kapsamdaki projelerin örneğin; GEF finansmanı için "küresel çevre yararı"nın aranmasından dolayı uygun değerlendirilmemelerine neden olmuştur. Ancak BM'nin ve IPCC'nin yapmış olduğu araştırmalarla iklim değişikliğine uyum konusunun göç/mültecilik, küresel güvenlik ve biyoçeşitlilik gibi kavramlar kapsamında detaylı şekilde ele alınması ve öneminin net bir biçimde tespit edilmesiyle; özellikle gelişmekte olan ülkelerde uyum önlemlerinin aciliyeti anlaşılmıştır. Gelişmekte olan ülkelere bu kapsamda kullanılan temel araç Ulusal Uyum Planları (*National Adaptation Plans-NAPs*) olmuştur ve yukarıda belirtilen BMİDÇS iklim fonları aracılığıyla hazırlanmaktadır (Micale vd., 2018, s.7; Sharma ve Venturini, 2019, s.8; UNFCCC-NAP, 2019).

Söz konusu iklim fonlarından olan Yeşil İklim Fonu'ndan Paris Anlaşması'nın 6. maddesinde yer alan uyum konusunda iş birliğinin sağlanması ile EAGÜ'ler ve KAD'lar başta olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin iklim dirençliliğinin oluşturulmasına dönük politika, plan ve programlarının ve

NAP'lerinin hazırlanması konusunda finansman desteği sağlanmasına ilişkin BMİDÇS kararı söz konusudur (Paris Agreement, 2015, s.10; UNFCCC, 2010). Ancak başta Uyum Fonu olmak üzere iklim değişikliğine uyum ve dirençliliğin artırılmasını hedefleyen söz konusu fonların geleceği ve Paris Anlaşması altında faaliyetlerine nasıl devam edecekleri henüz netlik kazanmamıştır (Sharma ve Venturini, 2019, s.42).

İklim değişikliğine uyum sağlamaya dönük projelere çok farklı kaynaklardan fon sağlanmaktadır (Tablo-2).

Tablo 2. İklim değişikliğine uyum projelerinin fon kaynakları (2015-2016) (Micale vd., 2018).

Fon Kaynağı (2015-2016 dönemi)	Miktar
Çok taraflı kalkınma finans kuruluşları	8 milyar dolar
İki taraflı bağışçı ülkeler ve kuruluşları	2,4 milyar dolar
Yeşil İklim Fonu ve Uyum Fonu gibi fonlarından gelen destekler	0,4 milyar dolar
Ulusal Kalkınma ve finans kuruluşları yatırımları	8 milyar dolar
Devlet kurum ve kuruluşları	3,2 milyar dolar
Ulusal ve uluslararası finans kuruluşlarıncı verilen faizli krediler	11 milyar dolar

Küresel çapta 2015-2016 döneminde uyum finansmanı yaklaşık 22 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir. Fon kaynakları içinde yer alan çok taraflı kalkınma finans kuruluşlarının ise dirençliliği desteklemek doğrultusunda uyuma ilişkin projelere ve yatırımlara daha çok kaynak sağladıkları görülmektedir. 2015-2016 döneminde uyuma yönelik finansmanın %36'sını temsil eden 8 milyar dolar bu kuruluşlarca sağlanmıştır (Micale vd., 2018, s.9). 2015-2016 döneminde buna ek olarak iki taraflı bağışçı ülkeler ve bunların kuruluşlarıncı 2,4 milyar dolar kaynak sağlanırken; Yeşil İklim Fonu ve Uyum Fonu gibi kaynaklardan gelen finansal destek 0,4 milyar dolar tutarında olmuştur. Ulusal kalkınma ve finans kuruluşlarıncı iklim değişikliğine uyum konusuna yapılan yatırım miktarı 2015-2016 dönemi için 8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2015-2016 döneminde uyum faaliyetlerini finanse etmek için ortalama 11 milyar dolar tutarındaki faizli krediler temel araç olarak kullanılmıştır. Söz konusu krediler çoğunlukla çok taraflı kalkınma finans kuruluşları ve ulusal finans kuruluşları tarafından su ve atık-su projelerine (2015-2016 döneminde uyum konusundaki yatırımların ortalama %50'sini temsil etmiştir), su-yoğun sanayilere ilişkin projelere ve diğer maliyet yoğun altyapı projelerine verilmiştir. İklim değişikliğine uyum konusunda yapılan yatırımların %21'ini teşkil eden 5 milyar dolar tarım, ormancılık ve arazi kullanımı faaliyetlerine verilmiştir. Uyum konusunda verilen düşük faizli krediler ve

hibelerin tutarı ise 5 milyar dolardır. Hibe destekleri ise, iki taraflı bağışçı ülkeler ve BMİDÇS altındaki iklim fonlarından pilot projelerin yapılması, teknik yardım ve kapasite geliştirme şeklinde yapılmıştır (Micale vd., 2018, s.9, 10).

2. Projelerinin kapsamlarına ilişkin pazara özgü sorunlar: Yatırım bankalarının ve özel sektör kuruluşlarının kentsel alanlarda belli tipte projelere destek vermesinin kentsel dirençliliğin sağlanmasını olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Bunun temel nedeni özellikle uyum eylemlerinin yerel koşullara bağlı yapısı ve yapılan yatırımların geri dönüşüne veya ölçülmesine dönük belirsizliklerdir. Bu belirsizliklerin aşılması yatırımlarının güvenli bir ortamda artırılması doğrultusunda, özellikle gelişmekte olan ülkeler tarafından risk analizlerinin yaptırılması, yatırım ve uygulama faaliyetlerinin izlenmesinin sağlanması gereklidir (Micale vd., 2018, s.11-13; World Bank-IFC, 2018, s.ix).

3. İklim değişikliğine ilişkin servisler ve ürünlerle ilgili kapasite yetersizlikleri: Uyum eylemlerine yönelik olarak özel sektöre sunulan ürün yelpazesinde kısıtlılıkların veya uygulama ölçeğine ilişkin belirsizliklerin söz konusu olması yanında, risk analizlerinin gerektirdiği verilerin temininde yaşanan güçlükler bu kapsamda ele alınmaktadır. Yerel bilinç düzeyinin, finansal olanakların ve teknik kapasitenin de söz konusu servis ve ürünleri kullanmada yetersiz kalması, dirençliliği sağlayan eylemlerinin hayata geçirilmesinde önemli bir engel teşkil etmektedir. Bu bakımdan gerek özel sektör ve gerekse kentlerdeki paydaşların kapasitelerini arttırmaya dönük çalışmalara ağırlık verilmesi gerekmektedir (Abeygunawardena vd., 2003; CCFLA, 2017; Micale vd., 2018, s.11-13; Paris Agreement, 2015, s.10; World Bank, 2011).

4. Kentlerde afet risklerinin azaltılmasına yönelik eylemlere ilişkin sorunlar: Kentlerde dirençliliğin sağlanması doğrultusunda yerel koşulların tespit edilmesi, olası afet risklerinin tanımlanması ve bunlara dönük tedbirlerin alınması ve ortaya çıkabilecek zararların azaltılması önemli hususlardır. Ancak özellikle gelişmekte olan ülkelerde söz konusu etkilerin tespit edilmesinde gerekli olan analizlerin gerçekleştirilmesinde geçmişe dönük verilere erişimin olmaması ya da kısmen erişilebilmesi, yaşanan afetlerde farklı yönetim kademeleri arasında koordinasyonun ve iletişimin sağlanmasında aksaklıklar yaşanması, afetlere hazırlık kapsamında kent bilgi sistemlerinin etkin biçimde kullanılmaması ya da hiç olmaması ve bu konularda eğitimli uzmanların olmaması veya sayıca yetersiz olması gibi sorunlarla karşılaşabilmektedir. Tüm bu şartların daha da olumsuz hale gelmesini, yerel yönetim-

lerin finansal kapasitelerinin yetersiz olması ya da iyi uygulama örneklerinden yararlanamamaları da etkilemektedir. Bu kapsamda afet riski azaltımı konusunda sadece ulusal değil yerel kapasiteyi de idari, beşeri, yasal ve finansal yönlerden geliştirmeye dönük çalışmalar ve yatırımlar önemle ele alınmalıdır (World Bank-IFC, 2018, s.ix, Yılmaz, 2012).

Kentlerin iklim değişikliğine dirençliliğinin sağlanmasında ve yukarıda ifade edilen engellerin aşılmasında finansman imkanlarının geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi de oldukça önemlidir. Dünya nüfusunun büyük çoğunluğunun kentlerde yaşıyor olmasından (BM rakamlarına göre 2018 yılında dünya nüfusunun %55,3'ü kentlerde yaşamaktadır) ve aşırı yoksulluğun da kentlerde yoğunlaşmış olmasından hareketle BM, ulusal ve yerel yönetimleri, kentleri dirençli ve sürdürülebilir kılmak doğrultusunda acil önlemler almaya davet etmiştir (UNDP-SDG11, 2019). Kentlerin dirençli hale getirilmesi, uyum kapasitesinin geliştirilmesi, sera gazı azaltımı hedeflerine ulaşılabilmesi ve SKA'ların gerçekleştirilebilmesi doğrultusunda kentlere yatırım yapılması ve mevcut bütçelerinin ve finansal olanakların gözden geçirilmesi konuları ön plana çıkmaktadır (Sharma ve Venturini, 2019; UN-SDG11, 2015).

Dünya Bankası-IFC (Uluslararası Finans Kurumu) tarafından 2018'de yapılan bir çalışmada, 2030 yılı itibariyle özellikle gelişmekte olan piyasa koşullarındaki ülkelerin kentlerinin 29,4 trilyon doları aşan miktarda iklim değişikliği ile ilişkili yatırım potansiyeli olduğu belirlenmiştir. Söz konusu yatırımların kentlerde;

- Etki, etkilenebilirlik ve kırılganlık değerlendirmesi ve risk analizleri,
- Erken uyarı sistemleri,
- Yeşil binalar,
- Kamu taşımacılığı,
- Elektrikli araçlar,
- Atık,
- Su,
- Yenilenebilir enerji,
- Akıllı altyapılar,
- Toplumsal farkındalık ve kapasite geliştirme gibi kentsel dirençlilikle

doğrudan ilintili sektörlerle ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Dünya Bankası'nın çalışmasında, öngörülen yatırım miktarına erişilmesinde, bu sektörlerde yatırım yapılmasını teşvik edecek yasal düzenlemelerin yapılması gerektiği belirtilmiştir (World Bank, 2011, s.39; World Bank-IFC, 2018, s.14).

Kentlerde iklim dirençli altyapı yatırımları konusunda çalışmalar yapan bir diğer kuruluş da Kentler İklim Finansmanı Birliği' dir (CCFLA). CCFLA, 2014 yılında düzenlenen BM İklim Zirvesi kapsamında kurulmuştur ve bünyesinde C40 Kentleri, Fransız Kalkınma Ajansı (AFD), Afrika Kalkınma Bankası, Karbon Beyan Projesi (CDP), Sürdürülebilirlik İçin Yerel Yönetimler (ICLEI), Japon Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA), BM-Habitat, Dünya Kaynakları Enstitüsü (WRI), Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF), Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ve Dünya Bankası tarafından kurulan 100 Dirençli Kentler Ağı gibi özel ve kamusal finans, teknik destek, araştırma, sivil toplum ve yardım kuruluşlarıyla hükümetler, kent ağları ve BM Kuruluşları yer almaktadır (CCFLA, 2019).

Kentsel dirençlilik konusunda kent ekonomisini destekleyecek yatırımların miktarını arttırmak için CCFLA'nın yanı sıra, Dünya Bankası tarafından 60 kenti içeren Dirençli Kentler Programı (*City Resilience Programme*-CRP) kapsamında 2,2 milyar dolar tutarında proje çalışması desteklenmiştir. Bu kapsamda 25 kentin daha desteklenmesi planlanmaktadır (World Bank-CRP, 2019)

Climate-KIC ve UNEP tarafından ortak hazırlanan İklim Finansmanı Yerelleştirmek adlı raporda, kentlerde iklim finansmanı ile ilgili olarak yaklaşık 80 kuruluşun çalıştığı ve söz konusu kuruluşların üyelerine kentsel dirençlilik konusunda proje hazırlamak için destek sağladıkları belirtilmiştir (CCFLA, 2017; Tollin vd., 2017). Raporda, söz konusu kuruluşların ve programların, özel sektör yatırımlarının kentlere çekilmesi konusunda katkısına değinilerek; yerel yönetimlerin finansman gereksinimlerinin karşılanmasında etkili olduklarının altı çizilmiştir (World Bank, 2011, s.27).

Yukarıda ele alınan BM'nin ve diğer uluslararası kuruluş ve birliklerin raporları ve çalışmaları değerlendirildiğinde, özellikle Türkiye'nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkelerde, kentsel dirençliliğin sağlanması doğrultusunda finans olanaklarının kentlere çekilmesinde ele alınabilecek önemli stratejiler aşağıdaki gibi tespit edilmektedir:

- Kentsel dirençlilik ve sürdürülebilirlik eylemlerinin geliştirilmesinde, yerelin kendi ihtiyaçları ve özgün koşulları göz önünde bulundurulmalıdır.
- Bu eylemlerin uygulanabilmeleri için yasal, teknolojik ve finansal olanaklar sağlanmalıdır.
- Uluslararası kent ağlarına (C40, ICLEI gibi) üye olunmalıdır. Böylece iyi uygulama örnekleri, finansman ve bilgi paylaşımı mümkün olabilecektir.
  - Kentlerde sürdürülebilir kentleşme ilkelerinin gerektirdiği yatırımlar yapılmalıdır. Bu yatırımlar uzun vadede kendilerini geri ödeyecektir.

- Ulusal kaynakların yanında, uluslararası finans kaynaklarından da yararlanılmalıdır.
- Kentlerde uyum ve azaltım eylemlerinin finansmanı için ulusal ölçekte plan, politika ve stratejiler tespit edilmelidir.
- Yerel yönetimlerin iklim değişikliği eylem planlarını hazırlamaları ve kentlerde iklim değişikliğine bağlı olarak ortaya çıkan/çıkabilecek risklerin, etki ve etkilenebilirlik koşullarının tanımlanarak sektörel bazda önlemlerin tespit edilmesi oldukça önemlidir (UN Habitat, 2018; World Bank, 2011, s.30).

Günümüzde gelenen noktada kentsel dirençliliği sağlayan sektörlerdeki faaliyetler, ekonomik büyümenin temeli olan kentlerde istihdam sağlamak ve ekonomik gelişmenin sürdürülmesi için önemli bir fırsat haline gelmiştir (Sawin vd., 2016).

Tartışma ve Sonuç

İklim değişikliğine dirençli bir kent, kentsel kapasitenin ani gelişen ya da akut hale gelmiş riskler ve şoklar karşısında dahi geliştirildiği, sürdürülebilir ve hayatın devam etmesini sağlayan kaynakların çeşitliliği yüksek olan, iyi planlanmış bir kentsel ortamı ifade etmektedir. Kentlerde iklim değişikliğine dirençlilik konusunun ekonomik boyutuyla birlikte değerlendirilerek, uyum ve sera gazı azaltımı eylemlerine ilişkin yeterli mali kaynakların geliştirilmesi ve bu amaca dönük stratejilere politika ve planlarda yer verilmesi, iklim değişikliğine dirençli ve sürdürülebilir kentlerin oluşturulmasına ve iklim değişikliğinin ortaya çıkarttığı maliyetlerin azaltılmasına önemli ölçüde katkı sağlayacaktır. Ancak söz konusu alanlarda başarılı olunabilmesi için planlamada geleneksel yaklaşımlar yerine yenilikçi yaklaşımların belirlenmesi ve finans kaynaklarına erişim olanaklarının çeşitlendirilmesi elzemdir. İklim dirençli kentsel gelişme, söz konusu finansal kaynaklara erişimdeki engellerin kamu ve özel sektör için ortadan kaldırılmasıyla doğru orantılı olarak gerçekleşecektir.

Kentler, iklim değişikliğine uyum ve sera gazı azaltımına ilişkin eylemlerde önemli rollere sahiptir. Kentlere iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı kırılganlıklarını değerlendirebilmeleri ve dirençliliklerini arttırmaya dönük gerekli yatırımları gerçekleştirebilmeleri için iklim değişikliğine uyuma yönelik yeterli finansal olanakların sağlanması, aynı zamanda sera gazı azal-

tımı faaliyetlerini ve yerel ekonomik gelişmeyi de olumlu yönde geliştirecektir. Kentlerde önleyici nitelikte alınacak iklim değişikliğine uyum tedbirleri, iklim değişikliğine bağlı olarak ortaya çıkması muhtemel etkilere dirençlilik bağlamında ekonomik açıdan daha düşük maliyetler ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

İklim değişikliğiyle mücadelede ve dirençli kentlerin inşasında temel prensip, risk yönetimi odaklı yaklaşımdır. Bu ise proaktif bir yaklaşımı beraberinde getirmektedir. Olası afet tehlike ve risklerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması için yapılacak yatırımların başlangıç maliyetleri yüksek olsa da söz konusu maliyetlerin, riskin oluşması veya kırılğan kentlerin baş edemeyecekleri boyutta tehlikeler karşısında zarar görmeleri ile kıyaslandığında önemsiz olduğu ve orta ve uzun vadede, yapılan yatırımdan daha fazlasının kentin ekonomisine geri dönüşünün söz konusu olacağı görülmektedir. BM Afet Riskini Azaltma Ofisi (*United Nations Office for Disaster Risk Reduction-UNISDR*) tarafından 1998-2017 yılları arasında afetlere bağlı kayıpların değerlendirildiği bir çalışmada; küresel çapta 2 bin 908 milyar dolarlık ekonomik zarara neden olan afetlerden 2 bin 245 milyar dolar yani tüm ekonomik kayıp miktarının %77'sinin iklim ile ilişkili aşırı hava olayları kaynaklı olduğu tespit edilmiştir. Bu miktar 1978-1997 arasındaki ekonomik kayıpların %68 fazlasıdır (UNDRR, 2018, s. 3). Kentler kendilerini iklim değişikliğinin neden olduğu afetlere hazırlamakta ve yatırım yapmakta gecikirlerse bu durumun maliyeti, BM rakamlarına göre her yıl 314 milyar dolar olacaktır (BM Habitat III, 2016). Özellikle söz konusu olan insanların ve tüm canlıların yaşamlarının devam etmesi ve güvenliklerinin korunması olduğunda, iklim değişikliğine bağlı afetlere karşı önlem alınmasının ekonomik alandan öte kazanımlarının olacağı aşıkardır.

Kentsel dirençlilik bağlamında kentlerde afet risklerinin azaltılmasına ilişkin gerekli tedbirler alınmalı, yerel koşulların tespit edilmesi ve olası afet risklerinin tanımlanması doğrultusunda çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Bu kapsamda yerelde etki, etkilenebilirlik, kırılğanlık ve risk analizleri yapılarak; bunlar için gerekli olan verilerin hazır bulunmuşluğu sağlanmalıdır. Bunun için kent bilgi sistemleri ve coğrafi bilgi sistemleri gibi araçların kullanılması önemli bir stratejidir. Bunlar yanında kentlerde afet olaylarının gerçekleşmesi durumunda olumsuz etkilerin en alt düzeyde tutulması doğrultusunda farklı yönetim kademeleri arasında koordinasyon ve iletişimi mümkün kılacak imkanların önceden belirlenmesi, acil durum yönetim planlarının oluşturulması ve afetler konusunda eğitimli uzmanların yetiştirilmesine dönük yatırımlar

da gerçekleştirilmelidir. Afet riski azaltımı konusunda ulusal ve kentsel ölçeklerde idari, beşeri, yasal ve finansal kapasitenin arttırılmasına dönük çalışmalar ve kentsel yeşil altyapı çözümlerine yapılacak yatırımlar dirençliliğin sağlanması bağlamında büyük öneme sahiptir ve yeni istihdam alanları oluşturması bakımından önemli ekonomik fırsatlar da ortaya çıkartmaktadır.

Her kent için ekonomik, sosyal ve çevresel tüm boyutların bir arada ele alınabileceği Yerel İklim Değişikliği Eylem Planları hazırlanmalı ve uygulamalarına yönelik yasal, idari ve finansal koşullar sağlanmalıdır. Bu dokümanların hazırlanmasında uluslararası iyi uygulama örneklerinden, teknik ve finansal desteklerden yararlanmak doğrultusunda uluslararası kent ağlarına üye olunması da dirençli bir kente ulaşmada önemlidir.

Kentlerde iklim değişikliğine karşı dirençliliği sağlamaya yönelik söz konusu tedbirler, aynı zamanda BM 2030 Gündemi ve SKA'larını gerçekleştirilmeye, kentlerde yoksulluğunun azaltılmasına ve istihdamın arttırılmasına dönük faydalar da sağlayacaktır.

Günümüzde iklim değişikliğiyle mücadelede başarı sağlanarak; çevresel, sosyal ve ekonomik açıdan sürdürülebilir nitelikte kentlere ulaşmanın yolu, yerel özellikler dikkate alınarak belirlenecek politika ve stratejilerin, katılımcı bir yaklaşımla uygulanmasından geçmektedir. Kentler için söz konusu şartların iyi bir yönetim anlayışıyla beraber ortaya konulması, sadece ekonomik değil, sosyal ve çevresel ilerlemeyi de sağlarken, tüm kentliler için hayat kalitesini yükseltecektir.

Extended Abstract

An Evaluation of Urban Resilience to Climate Change and Its Economic Dimension

*

Çiğdem Tuğaç

ORCID: 0000-0002-2555-6641

Today, cities have become vulnerable places where ever-expanding, crowded and marginalized areas, climate refugees forced to emigrate as a result of conflicts triggered by extreme climate events, and socially vulnerable groups such as the urban poor living in areas most vulnerable to the effects of climate change in cities have increased. Since, people living in cities planned with the traditional approach face significant disasters and risks, it is necessary to change the traditional urban planning approach.

One of the main causes of these disasters and risks is the problem of climate change, which has reached a very significant extent today. The effects of climate change have negative consequences, especially on cities where the population is concentrated. Due to climate change extreme weather events in cities, access to basic services such as healthy drinking water, treatment, difficulties occur, infrastructure and property are damaged, and urban quality of life is adversely affected.. Projections by the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) reveal that the number, frequency and severity of climate change-related disasters will increase.

Cities, as well as areas affected by the negative consequences of climate change, are also an important part of the solution in reducing the impacts of climate change. The opportunities offered by the cities in fulfilling national commitments including greenhouse gas reduction and adaptation to climate change and in ensuring urban resilience against climate change are important to guide the country's policies under the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) and the Paris Climate Agreement. The importance and magnitude of this impact has also been highlighted in the

United Nations (UN) Sustainable Development Goals (SDGs) and in the New Urban Agenda, adopted as a result of the UN Habitat III summit in 2016.

Resilience is, in the IPCC's definition, "the resilience of a system to maintain its basic structure and functions despite the effects it is subjected to. This is only through self-organization and adaptation to the elements and changes that cause influence." A resilient city is a city that can adapt to current and future disasters and the effects of climate change and manage to maintain a certain level of severity of these impacts.

When it comes to climate change, a resilient city has the means to address this impact in a cost-effective and egalitarian way for all its citizens and to maintain its functions. Today, two basic approaches to combating climate change and ensuring resilience to climate change are at the forefront. These are mitigation and adaptation to climate change.

Greenhouse gas mitigation actions are defined by the IPCC as "interventions carried out by humans to reduce greenhouse gas emissions or increase greenhouse gas sinks". Adaptation actions, another strategy for combating climate change and ensuring urban resilience, are defined by the IPCC as "arrangements to ensure that human systems are less damaged or benefited from the actual and expected impacts of climate change".

In the context of Paris Agreement, it has been stated that greenhouse gas mitigation and climate change adaptation actions are interrelated and that adaptation actions will also achieve greenhouse gas reduction. Also, in the UN Sendai Framework for Disaster Risk Reduction (UNFDRR), in order to ensure resilience against climate change, especially adaptation in urban areas is underlined and the risks arising from climate change-related disasters are taken together with management.

The fragility and adaptability of countries, cities and societies are undoubtedly directly related to levels of economic development. As mentioned in the IPCC's 1.5 °C Special Report on global warming, climate change raises costs for all countries, whether developed or developing. However, with the institutional, financial and technological facilities that developed countries have, they can carry out effective mitigation and adaptation activities and to increase resilience to climate change. Developing countries with low capacity to meet these costs are more affected by this situation. The fact that developing countries will be harmed by climate change reveals that the cost of climate change will not be shared equally.

The costs incurred by actions aimed at adaptation to climate change in order to achieve urban resilience mean all the resources spent on the development, implementation and sustainment of adaptation actions. There is no standard method for calculating the cost of actions to be taken in order to ensure resilience to climate change, especially those related to adaptation. Because the financial dimension of compliance actions varies from sector to sector, local/urban conditions or country to country. This situation - unlike mitigation actions-also precludes the creation of a fixed list, as different types of local adaptations can be introduced. Instead, as a rule, the principle of adaptation actions in the investments to be realized should support urban resilience comes to the fore.

As stated in the negotiations under the UN Habitat III Summit, a combination of climate change and rapid urbanisation will have devastating consequences if no serious investment is made to increase urban resilience in cities globally by 2030. It is inevitable that this will affect the pace of global development. If cities delay preparing themselves for and investing in disasters caused by climate change, the cost to cities would be \$ 314 billion each year, with more than 77 million people living in poverty, according to UN figures.

It is aimed to increase adaptation and resilience to climate change by means of the funds that will be obtained from the sources that the city governments can finance in order to implement the necessary measures to increase urban resilience by combating climate change. The development and diversification of financing opportunities is also very important in ensuring the resilience of cities to climate change. In the development of urban resilience and sustainability actions, the local's own needs and unique circumstances should be taken into account. Today, activities in the sectors that provide urban resilience have become an important opportunity to provide employment and sustain economic development in the cities that are the basis of economic growth.

In line with these considerations, the aim of this study is to evaluate the strategies of providing urban resilience to climate change related disasters and risks in combination with their economic dimension.

In this study, it was concluded that providing enough financial opportunities for resiliency to climate change for urban areas would positively improve greenhouse gas reduction and local economic development; it will also result in lower costs in the context of climate change adaptation. Increasing the resilience of the cities will also provide benefits for achieving the UN SDGs, reducing poverty and increasing employment.

Kaynakça/References

- Abeygunawardena, P., Vyas, Y., Knill, P., Foy, T., Harrold, M., Steele, P., ...Sperling, F. (2003). *Poverty and climate change: reducing the vulnerability of the poor through adaptation*. Washington, DC: World Bank.
- Bazaz, A., Bertoldi, P., Buckeridge, M., Cartwright, A., Coninck, H., Engelbrecht, F., ...Waisman, H. (2018). *C40 Summary for urban policy makers-what the IPCC special report on global warming of 1,5 °C means for cities*. 29 Eylül 2019 tarihinde, <https://www.c40.org/researches/summary-for-urban-policymakers-what-the-ipcc-special-report-on-global-warming-of-1-5-c-means-for-cities> adresinden erişildi.
- Blunden, J. (2014). 2013 State of the climate: carbon dioxide tops 400 ppm. 29 Eylül 2019 tarihinde, <https://www.climate.gov/news-features/understanding-climate/2013-state-climate-carbon-dioxide-tops-400-ppm> adresinden erişildi.
- Broekhoff, D., Erickson, P. ve Lee, C.M. (2015). *What cities do best: how to maximize the role of cities in a low-carbon future*. 29 Eylül 2019 tarihinde, <https://www.sei.org/publications/what-cities-do-best-how-to-maximize-the-role-of-cities-in-a-low-carbon-future/> adresinden erişildi.
- C40. (2020). *Stockholm - world's first urban carbon sink with biochar*. 2 Nisan 2020 tarihinde, https://www.c40.org/case_studies/cities100-stockholm-world-s-first-urban-carbon-sink-with-biochar adresinden erişildi.
- CCFLA. (2017). *Localizing climate finance, mapping gaps and opportunities, designing solutions*. 7 Ekim 2019 tarihinde, <http://www.citiesclimatefinance.org/wp-content/uploads/2017/11/CCFLA-mapping-report-2017-final-light.pdf> adresinden erişildi.
- CCFLA. (2019). *Cities climate finance leadership alliance*. 7 Ekim 2019 tarihinde <http://www.citiesclimatefinance.org/> adresinden erişildi.
- Couture, T., Busch, H., Guerra, F., Hansen, T., Leidreiter, A. Murdock, H. E.,...Seyboth, K. (2019). *Renewables in cities 2019 global status report*. 2 Nisan 2020 tarihinde https://www.ren21.net/wp-content/uploads/2019/05/REC-2019-GSR_Full_Report_web.pdf adresinden erişildi.
- CRP. (2019). *The city reality project. climate adaptation vs. mitigation: what's the difference, and why does it matter?* 7 Ekim 2019 tarihinde <https://www.climatecityrealityproject.org/blog/climate-adaptation-vs-mitigation-why-does-it-matter> adresinden erişildi.
- Demirci, M. (2015). Kentsel iklim değişikliği yönetişimi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 46, 75-100.
- Economides, G., Papandreou, A., Sartizetakis, E. ve Xepapadeas, A. (2018). *The economics of climate change*. 27 Ekim 2019 tarihinde, https://www.bankofgreece.gr/Publications/Book%20The%20Economics%20of%20Climate%20Change_WebVersion.pdf adresinden erişildi.

- Ediger, V. (2008). Küresel iklim değişikliğinin uluslararası ilişkiler boyutu ve Türkiye'nin politikaları, *Mülkiye Dergisi*, 259, 133-158.
- EEA. (2016). *Urban Adaptation to climate change in Europe 2016*. 2 Eylül 2019 tarihinde <http://www.eea.europa.eu/publications/urban-adaptation-2016> adresinden erişildi.
- IPCC. (2007). *AR4 report, climate change: impacts, Adaptation, and vulnerability, summary for policy makers*. IPCC.
- IPCC. (2014). *AR5 report, working group II: climate change: Impacts, adaptation, and vulnerability, summary for policy makers*. IPCC.
- IPCC. (2014). *AR5 Report, Working Group III: Mitigation of Climate Change, Summary for Policy Makers*. IPCC.
- IPCC. (2014). *AR5 Glossary*. 17 Ekim 2019 tarihinde, https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2019/01/SYRAR5-Glossary_en.pdf adresinden erişildi.
- IPCC. (2018). *SR15, Special Report: Global Warming of 1.5 °C*. 17 Temmuz 2019 tarihinde, <https://www.ipcc.ch/sr15/> adresinden erişildi.
- IPCC. (2019). *SR15 Glossary*. 27 Ekim 2019 tarihinde, <https://www.ipcc.ch/report/sr15/glossary/> adresinden erişildi.
- Lehmann, S. (2010). Green urbanism: Formulating a series of holistic principles, *SAPIENS*, 3(2). 17 Ekim 2019 tarihinde, <http://sapiens.revues.org/1057> adresinden erişildi.
- Micale, V., Tonkonogy, B. ve Mazza, F. (2018). *Understanding and increasing finance for climate adaptation in developing countries*. 3 Eylül 2019 tarihinde, https://www.international-climate-initiative.com/fileadmin/Dokumente/2019/20190225_Understanding-and-Increasing-Finance-for-Climate-Adaptation-in-Developing-Countries.pdf adresinden erişildi.
- Modéer, U. (2019). *Why does the UN focus on climate-related security risks?* 17 Kasım 2019 tarihinde, <https://www.undp.org/content/undp/en/home/blog/2019/why-does-the-un-focus-on-climate-related-security-risks-.html> adresinden erişildi.
- NASA. (2019). *Responding to Climate Change: Mitigation and Adaptation*. 17 Kasım 2019 tarihinde, <https://climate.nasa.gov/solutions/adaptation-mitigation/> adresinden erişildi.
- Paris Agreement. (2015). 1 Eylül 2019 tarihinde, https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf adresinden erişildi.
- Sawin, J. L., Seyboth, C., Sverisson, F., Appavao, F., Brown, A., Epp, B.,...Sovacool, B. (2016). *REN 21 renewables 2016 global status report*. 17 Eylül 2019 tarihinde, <http://www.ren21.net/status-of-renewables/global-status-report/> adresinden erişildi.
- Sharma, A. ve Venturini, S. (2019), *Pocket guide to adaptation under the UNFCCC*. 7 Ekim 2019 tarihinde <https://ecbi.org/news/pocket-guide-adaptation-under-unfccc> adresinden erişildi.

- Tollin, N., Hamhaber, J, Grafakos, S., Lwasa, S. Morato, J. (2017). *UN Habitat sustainable urbanization in the paris agreement report*. 3 Ekim 2019 tarihinde, <https://unhabitat.org/books/sustainable-urbanization-in-the-paris-agreement/> adresinden erişildi.
- UN. (2015). SDG11 sürdürülebilir şehirler: neden önemlidir? 19 Eylül 2019 tarihinde, http://www.un.org.tr/wp-content/uploads/11_S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilir_%C5%9Eehirler.pdf adresinden erişildi.
- UN. (2018). *World cities in 2018 data booklet*. 17 Kasım 2019 tarihinde, https://www.un.org/en/events/citiesday/assets/pdf/the_worlds_cities_in_2018_data_booklet.pdf adresinden erişildi.
- UN. (2019). SDGs Knowledge platform. 16 Kasım 2019 tarihinde, <https://sustainable-development.un.org/?menu=1300> adresinden erişildi.
- UNDP. (2019). SDG11. 16 Kasım 2019 tarihinde, <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals/goal-11-sustainable-cities-and-communities.html> adresinden erişildi.
- UNDRR. (2019). Sendai framework for disaster risk reduction. 28 Eylül 2019 tarihinde, <https://www.unisdr.org/we/coordinate/sendai-framework> adresinden erişildi.
- UNEP. (2018). *The adaptation gap report 2018*. Nairobi, Kenya: United Nations Environment Programme.
- UNFCCC. (1992). United nations framework convention on climate change. 17 Kasım 2019 tarihinde, https://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/conveng.pdf adresinden erişildi.
- UNFCCC. (2010). The Cancun agreements: outcome of the work of the ad hoc working group on long-term cooperative action under the convention. decision 1/CP.16. FCCC/CP/2010/7/Add.1. 17 Kasım 2019 tarihinde, <https://unfccc.int/resource/docs/2010/cop16/eng/07a01.pdf> adresinden erişildi.
- UNFCCC-NAP. (2019). National adaptation plans. 25 Eylül 2019 tarihinde, <https://unfccc.int/topics/adaptation-and-resilience/workstreams/national-adaptation-plans> adresinden erişildi.
- UN-Habitat. (2016). *World cities report*. 14 Kasım 2019 tarihinde, wcr.unhabitat.org/ adresinden erişildi.
- UN Habitat. (2018), City climate action. 28 Eylül 2019 tarihinde, https://unhabitat.org/cop24-2018-documents/COP24_Climate_Change_booklet_FINAL.pdf adresinden erişildi.
- UN Habitat III. (2016). *New urban agenda*. 14 Kasım 2019 tarihinde, <http://habitat3.org/the-new-urban-agenda/> adresinden erişildi.
- UNISDR. (2009). 2010-2015 Dünya Afet Zararlarının Azaltılması Kampanyası. 28 Ekim 2019 tarihinde, http://www.preventionweb.net/files/14043_campaign-kittr03.09.pdf adresinden erişildi.

- UNSG.(2009). *Climate change and its possible security implications: report of the secretary-general (A/64/350)*. 14 Kasım 2019 tarihinde, <https://digitallibrary.un.org/record/667264> adresinden erişildi.
- UN-SDGs. (2019). Sustainable development goals. 14 Kasım 2019 tarihinde, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/> adresinden erişildi.
- World Bank. (2011). *Guide to climate change adaptation in cities*. 14 Kasım 2019 tarihinde, <http://siteresources.worldbank.org/INTURBANDEVELOPMENT/Resources/336387-1318995974398/GuideClimChangeAdaptCities.pdf> adresinden erişildi.
- World Bank-CRP. (2019). City resilience programme. 21 Ekim 2019 tarihinde, <https://www.worldbank.org/en/topic/disasterriskmanagement/brief/city-resilience-program> adresinden erişildi.
- World bank-IFC. (2018). *Climate investment opportunities in cities: an IFC analysis*. 23 Eylül 2019 tarihinde, <https://www.ifc.org/mwg-internal/de5fs23hu73ds/progress?id=wbkTBYajlFadQmzBaaGNKVypXik9XPGhXEOkDAFWcUU> adresinden erişildi.
- World Bank-GFDRR. (2015). Investing in urban resilience. 3 Eylül 2019 tarihinde, [https://www.gfdr.org/sites/default/files/publication/Urban%20Resilience%20Flagship%20Report%20FINAL%20\(10%2012%2016\).pdf](https://www.gfdr.org/sites/default/files/publication/Urban%20Resilience%20Flagship%20Report%20FINAL%20(10%2012%2016).pdf) adresinden erişildi.
- World Bank. (2019). Poverty. 12 Kasım 2019 tarihinde, <https://worldbank.org/en/topic/poverty> adresinden erişildi.
- Worldwatch Enstitüsü. (2016). *Dünyanın durumu 2016 raporu: bir kent sürdürülebilir olabilir mi?*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yılmaz, A. (2012). Türkiye’de afetlerde karşılaşılan sorunlar. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1). 3 Nisan 2020 tarihinde, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/576813> adresinden erişildi.

Özel Kiralık Kesimde Boş Konut Birimlerinin Sosyal Konut Olarak Kullanılması Üzerine Bir Değerlendirme: Cevizlidere Mahallesi Örneği¹

*

Esmâ Aksoy Khurami²
ORCID: 0000-0002-5931-5547

Özgül Burcu Özdemir Sarı³
ORCID: 0000-0002-3745-1740

Öz

Konut piyasaları, mevcut ve yeni konut stokunun üretim ve dağıtım süreçlerinde verimliliğini arttırmak ve piyasayı düzenlemek için çeşitli devlet politikalarına konu olmuştur. Sosyal konut aracılığıyla hane halklarına konut sunumu da bunlardan biridir. İlk etapta yeni birimler üretmek aracılığıyla gerçekleştirilen sosyal konut sunumu zamanla özel kesim elindeki mevcut stokun ve stoktaki boşlukların etkili kullanımına odaklanmıştır. Ancak Türkiye’de Toplu Konut İdaresi’nin (TOKİ) inşasını üstlendiği sosyal konut olarak adlandırılan birimler Avrupa örneklerinden pek çok açıdan farklılaşmakta, sürdürülebilirliği ve etkinliği sorgulanmaktadır. Bu çalışmada, genel eğilimden farklı olarak odağı yeni konut sunumu olmayan, özel kesim elindeki mevcut kiralık stoktaki boşlukların kullanılabilirliğini sorgulayan bir sosyal konut modelinin olabilirliği tartışılmaktadır. Cevizlidere mahallesi özelinde yapılan saha çalışmasında boş konut birimleri için “bu birimler sosyal konut birimi olsaydı, boş kalma süreleri sifıra yakın olurdu” varsayımı kabul edilmiştir. Değişen sürelerde boş kalan ve kâr amacı güdülerek kiralanmış birimlerin sosyal konut olarak nasıl kullanılabilirliği gözden geçirilmiş ve sosyal konuta uyarlanabilmeleri için gereken yeni konut kira düzeyleri ve bu konutlara ekonomik olarak erişebilecek hane halkı profili ortaya konulmuştur. Sonuç olarak, konutun arz tarafında görülen kullanım verimliliği problemini (boş birimler ve uzun satılma-kiralama süreleri), talep tarafında (özellikle düşük gelirli hane halkları) gözlenen konuta ekonomik erişebilirlik sorunu ile beraber sorgulamaya yönelik bir çerçeveye geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Boş konut stoku, Sosyal konut, Konuta ekonomik erişebilirlik

¹ Bu çalışma Orta Doğu Teknik Üniversitesi, YÖP-202-2018-2850 kodlu (Ankara Kentsel Alanında Konut Stoku Boşluk Oranlarının İncelenmesi) Bilimsel Araştırma Projesi kapsamında elde edilen verilerden yararlanılarak yürütülmüştür.

² Arş. Gör., ODTÜ, E-mail: aksoye@metu.edu.tr

³ Doç. Dr., ODTÜ, E-mail: bozdemir@metu.edu.tr

Utilization of Vacant Housing Units in Social Housing Provision: An Evaluation in the Case of Cevizlidere Neighbourhood

*

Esmâ Aksoy Khurami⁴
ORCID: 0000-0002-5931-5547

Özgül Burcu Özdemir Sarı⁵
ORCID: 0000-0002-3745-1740

Abstract

Housing markets have been subject to a wide range of state policies to increase the efficiency in the production and distribution of existing and new housing stock and regulate the market. The provision of social housing is also among these policies. In Turkey, however; social housing provided by the Housing Development Administration (HDA) differs significantly from the European examples in many respect, and sustainability and effectiveness of this provision have been questioned. This study, rather than new housebuilding, examines the likelihood of a social housing model that focuses on the effective use of vacant dwelling units in the private rented sector of Cevizlidere Neighbourhood. The assumption that “if these were social housing units, duration of their vacancy would be close to zero” is questioned. Considering these units are rented for-profit and have different durations of vacancy, this study explores how they can be used as social housing displaying the necessary rent levels and identifying the households who can afford these rents. As a result, a framework has been developed to address the efficiency problem of use on the supply side (vacant units and long sale-letting periods), along with the affordability problem (particularly for low-income households) on the demand side.

Keywords: Residential vacancy, Social housing, Affordability

---

⁴ R. A., METU, E-mail: aksoye@metu.edu.tr

⁵ Assoc. Prof., METU, E-mail: bozdemir@metu.edu.tr

Giriş

Konut piyasaları, mevcut ve yeni konut stokunun üretim ve dağıtım süreçlerinde verimliliği arttırmak ve piyasayı düzenlemek için çeşitli devlet politikalarına konu olmuştur. Bu politikalarından biri de sosyal konut aracılığıyla hane halklarına ödeyebilecekleri fiyatlarda yaşanabilir konutlar sunmaktır. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde sosyal konut modeli, Kuzey ve Doğu Avrupa ülkelerinde genel olarak benzer bir seyir izlemiş ve savaşın olumsuz etkilerinin giderilmesi, yatırım azlığının üstesinden gelinmesi, artan nüfusun konut ihtiyacının karşılanması, ekonominin normal seyrine döndürülmesi ve istihdam sağlamak amaçlarıyla konut üretiminde devletin desteği ağırlık kazanmıştır (Scanlon, Whitehead ve Arrigoitia, 2014). Sosyal konut modelinin uygulandığı ilk dönemlerde, Kuzey, Doğu ve Güney Avrupa ülkeleri arasında uygulamada sosyal konutun mülkiyetine ilişkin farklılıklar gözlenmekle birlikte, Güney Avrupa dışında kalan ülkelerde genellikle sosyal kiralık stok üretmek temel yöntem olarak belirlenmiştir. Ancak devletlerin zamanla sosyal konut sunumu ile ilgili duruşları değişmiş, konut üretiminde belirli bir düzeye erişilince, 1980'ler ve 1990'larda özelleştirme ve özel kesim finansmanına odaklanılmaya başlanmıştır (Scanlon, Whitehead ve Arrigoitia, 2014). Bu doğrultuda, İngiltere'de sosyal konut kiracılarına tanınan Satın Alma Hakkı (Right to Buy) politikası ve birçok ülkede sosyal belediye konutlarının satışa sunulması gibi uygulamalar gündeme gelmiştir. 2008 Küresel Mali Krizi'nden önce artan ev sahibi olma oranlarının gösterdiği üzere kiralık sosyal konut birimlerinin üretimi ve sürdürülmesi ihmal edilmiş ve hane halkları ev sahibi olmaya teşvik edilmiştir. Bu süreçteki en önemli etkenlerden biri, refah devletinin yeniden yapılanması sırasında devletin refah hizmetleri sağlamada rolünün azaltılması ve ihtiyaçlarını karşılamada bireye daha fazla sorumluluk verilmesidir (Doling ve Ronald, 2010; Ford ve Wilcox, 1998). Ancak kriz ve takip eden olay dizisi, sosyal konut hizmetlerine duyulan ihtiyacı bir kez daha ortaya koymuştur. Avrupa'daki konut piyasaları oldukça farklı özelliklere sahip olsalar da temelde hem kâr amacı güden hem de gütmeyen kuruluşların gerçekleştirdiği düşük konut üretim düzeyleri, toplam pay içinde (özellikle genç nesiller arasında) ev sahibi olan hane halklarının oranındaki düşüş, refah devleti anlayışındaki değişimler ve ekonomik olarak erişilebilir konutların azalması ortak paydayı oluşturmaktadır (Arundel, 2017; Malpass, 2008; Ronald and Dewilde, 2016).

Tüm bu sorunlar, mevcut sosyal konutların eksikliği, geçirdiği değişim ve yeni üretimin sayıca az olması tartışmalarını beraberinde getirmekte ve pek çok ülke sosyal konut üretimine dayalı konut rejiminde revizyona gitmektedir. Bu noktada, üzerinde uzlaşa sağlanan temel noktalar, sosyal konutların herkes için değil, belirli tipte hane halkları için yapılması gerektiği ve süreçte özel kesimin kamu kesimine kıyasla daha fazla yer almasına ihtiyaç duyulduğudur (Scanlon, Whitehead ve Arrigoitia, 2014).

Avrupa, yukarıda belirtilen süreçleri yaşarken Türkiye konut piyasası kendine özgü yolunu çizmiştir. Son on beş yılda yüksek konut üretim seviyesine, yeni konut birimlerinin satış payındaki düşüşe, ev sahipliğinde azalan oranlara, konut stokunda yüksek boşluk oranlarına ancak yine de hane halkının konuta ekonomik olarak erişebilirliğinde bazı iyileşmelere tanıklık etmektedir. Günümüzde, Türkiye'nin konut sorununu artık 'yeni konut üretme' sorunu olarak tarif etmek mümkün değildir. Kentsel ve bölgesel planlama açısından değerlendirildiğinde, ülkenin konuta ilişkin çözülmesi gereken temel sorunları; bölgelerarası konut üretim eşitsizliklerinin giderilmesi (konut kıtlığı veya aşırı konut üretimi gözlenen alanlar), bölgelerarası konuta ekonomik erişebilirlik farklarının kapatılması, özel kiralık sektörün sürdürülebilirliğinin sağlanması ve konut ve yaşam çevrelerinde güvenlik ve yaşam kalitesinin sağlanmasıdır (Özdemir Sarı, 2019).

Tüm bu farklılaşmalar ve ülkenin özgün konut sorunları çerçevesinde, Türkiye'de sosyal konut uygulamasının Avrupa örneklerinden farklı olması beklenir. Ülkemizde sosyal konut, sorumlu kamu kurumu olan Toplu Konut İdaresi (TOKİ) tarafından inşa edilen ve sübvans edilen oranlarla hane halklarına satılan daireleri ifade eder. Sosyal konut olarak üretilen konutun mülkiyeti TOKİ veya bir başka kamu / kâr amacı gütmeyen kurumda kalmaz, bunun yerine satın alan hane halklarına aktarılır. Dolayısıyla TOKİ'nin sosyal konut olarak adlandırdığı bu projeleri uygun fiyatlı konut projeleri olarak adlandırmak daha uygun olacaktır. Bu nedenle satın alınan konutların yalnızca başlangıç satın alma fiyatlarındaki uygunluğa atıfta bulunmak gerekir. Ancak diğer taraftan güncel araştırmalar Türk hane halklarının konuta ekonomik erişebilirlik konusunda bazı gelişmeler kaydettiğini, yine de konut harcamalarının hane halkı bütçesindeki payının Avrupa örneklerine kıyasla çok yüksek olduğunu göstermektedir (Aksoy Khurami ve Özdemir Sarı, 2019; Özdemir Sarı ve Aksoy Khurami, 2018). Bu sonuç, TOKİ'nin sosyal konut sunumunda hedef gruplarını genişletmesinin gerekliliğini ve hane halklarının konut sorununa alternatif çözüm önerileri getirilmesinin gerektiğini göstermektedir. Sonuç olarak, konutun arz tarafında kullanım verimliliği problemi

(boş birimler ve uzun satılma-kiralama süreleri) görülürken, talep tarafı (özellikle düşük gelirli hane halkları) konuta ekonomik erişebilirlik sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır.

Bu çalışmada, konutun kullanım verimliliği ve ekonomik erişebilirlik sorunlarını birlikte ele alabilmek için ilk olarak konut stokunda boşluğun ve değişen boşluk oranlarının farklı paydaşlar için ne anlama geldiği irdelenecektir. Ardından sosyal konut modelinin değişen yapısı ve boş konut stokunun bu çerçeveye nasıl bir girdi sağlayacağı tartışılacaktır. Son olarak Cevizlidere Mahallesi özelinde yapılan saha çalışmasında kurgulanan senaryonun konut piyasasına ve aktörlerine neler kazandırabilecekleri ortaya konacaktır.

Konut Stokunda Boşluk ve İfade Ettikleri

Konut piyasası dinamiklerinin temel tanımlayıcıları olan konut talebi ve arzının ilişkisi sonucunda en az kendileri kadar önemli bir kavram ortaya çıkar; konut stoku boşluk oranı. Konut stoku boşluk oranı, belirli bir zamanda konut piyasasındaki boş konut birimlerinin toplam konut stoku içindeki payı olarak tarif edilebilir (Özdemir Sarı, 2015). Konut piyasasının sorunsuz işleyebilmesi, diğer bir deyişle, yeni oluşan hane halklarının konut bulabilmesi veya taşınmak isteyen hane halklarının yer değiştirebilmesi için belirli bir miktar boş stok varlığı gereklidir. Bir konut piyasasının, dengede olabilmesi için ihtiyaç duyulan boşluk oranının ne olduğu konusunda bir uzlaşma bulunmamakla birlikte (Thalmann, 2012), bu oranın genellikle %4 ila 6 seviyelerinde olduğu tartışılır (Glock ve Haussermann, 2004; Özdemir Sarı, 2015). Bu oranların altı veya üstü konut piyasasında çeşitli problemlere işaret eder. Odağı sadece konut sunumunun niceliği ya da artan hane halkı sayısı olmayan konut stoku boşluk oranından pek çok çalışma başta konut piyasasının başarısızlığı olmak üzere yoksulluk, ekonomik çöküş, ulaşım vb. sorunların göstergesi olarak bahsetmektedir (Glaeser ve Gyourko, 2005; Mallach ve Brachman, 2010).

Sanayi devrimi sonrasında özellikle konuta bağlı yaşam koşulları kötü olan yerleşim alanlarının terkedilmesi, ilerleyen yıllarda gelişen ulaşım koşullarıyla kent merkezine bağımlılığın azalması ve son olarak büzülen kentlerde değişik kent parçalarının kullanılmasının doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan boş konut birimleri yerleşim tarihinin farklı aşamalarında varlığını sürdürmüştür (Han, 2014; Hollander, 2011; Wheaton, 1990). Bu birimler, kesit ya da panel yöntemlerle gözlemin yapıldığı sürede içerisinde ikamet edilme-

yen, bir başka deyişle hane halklarının içerisinde yaşamadığı birimlerdir. Aktif kullanımını yitirmesiyle boş konut durumuna düşen bu birimlerin bazıları tekrar ikamet edilen hale gelemedikleri-getirilemedikleri için terkedilmiş konut birimlerine dönüşmektedir. İlk etapta boş, ilerleyen aşamalarda terkedilmiş birimlere dönüşen konutlara ek olarak gözleme konu olan zaman dilimi dahilinde kiraya verilmek veya satılmak üzere boş olan-tutulan birimler, satılmış ya da kiralanmış ancak ikamet edecek kişinin henüz taşınmadığı birimler ve spekülâtif veya ailevi nedenlerle boş tutulan ve piyasada dolaşıma sokulmayan birimler de konut stoku boşluk çalışmalarına konu olmuştur (Belsky ve Goodman, 1996; Gabriel ve Nothaft, 1988; Hepp, 2013; Immergluck, 2016; Leeuw ve Ekanem, 1971; Nassauer ve Raskin, 2014; Rosen ve Smith, 1983; Vakili-Zad ve Hoekstra, 2011). Boşluğun ilgili birimin mülkiyet deseniyle ilişkisini inceleyen (özel mülkiyet, ortak mülkiyet ya da kamu mülkiyeti) çalışmalar da yürütülmüştür.

Konut stoku boşluk oranı hesaplamalarında ikamet edilmesinde bir engel bulunmayan konut birimleri ile halihazırda ikamet edilen konut birimleri ilişkisinden yararlanılmaktadır. Belirli bir yerleşim birimi için piyasada dolaşımda olan konut birimlerinin içinde talep görmeyen-hane halklarının yaşamadığı konutlar boş konut birimlerini ve toplam stok içindeki payı boşluk oranını vermektedir. Kırsal alanlarda kırdan kente göçün bir sonucu olarak oluşan boş konut stoku kentsel alanlarda daha kompleks sebepler dizisiyle ilişkilendirilmiştir. Özellikle ABD ve İngiltere gibi ülkelerde boşluğun düzeyi ve sebepleri ulusal düzeyde üretilen veri setleriyle ve konut-nüfus sayımlarıyla sorgulanmış, üretilen politikalarla boş birimler konut piyasasında dolaşıma dahil edilmeye çalışılmıştır. ABD’de kiralık konutlarda gözlenen boşluk oranı ekonomik göstergeler endeksinin bir bileşeni olarak kabul edilmiştir, Federal Hükümet ve ekonomistler tarafından mevcut ve olası ekonomik iklimi gözlemek için kullanılmaktadır.

Konut stokundaki boşluğun neden-sonuç değerlendirilmesinde değişen yaklaşımlar gözlemlense de neredeyse bütün çalışmalar hane halklarının barınma ihtiyaçlarını karşılamak, konut piyasası ile ekonominin işleyişini korumak ve hane haklarının konutlarını değiştirmek yoluyla hareketliliğini sağlamak için satılık ve kiralık boş birimlerin gerekliliği üzerinde hemfikirdir (Felder ve Smith, 1996; Gabriel, 2001; Gabriel ve Nothaft, 1988; Leeuw ve Ekanem, 1971; Rosen ve Smith, 1983; Wang ve Immergluck, 2019). Konut stokundaki boşluk işgücü piyasalarında gözlenen geçici işsizliğe benzetilmektedir. Nasıl işgücü piyasası tam istihdam durumuna erişemezse benzer şekilde konut stoku da tam ikamet edilmiş hale erişemez. Ancak stok boşluğunun hangi

seviyede ideal düzeyde olacağını saptamak her çalışmanın özgün bulgusudur. Hangi konutların boş konut birimleri olarak kabul edildiği ile doğrudan değişen konut stoku boşluk oranının ölçüğünün, ciddiyetinin ve etkilerinin her şehirde hatta mahallede farklı olması olağan bir sonuçtur. Rosen ve Smith'e (1983) göre bütün yerleşimleri kapsayan ortak bir ideal boşluk oranı belirlemek imkansızdır çünkü her coğrafya özgün demografik içeriğe, farklılaşan konut üretim ya da yıkım düzeylerine ve iş gücü hareketliliğine sahiptir. Doğal boşluk oranının bir değerden ziyade geniş ancak tahmin edilebilir bir varyasyon şeklinde tanımlanması, kentler arasındaki konut stoku boşluk oranları farklılığının açıklanmasında ve özellikle kiralık konutlar için fiyat mekanizmasının belirlenmesinde daha uygun bir değişken olabilir.

Konut stokunda yüksek boşluk oranını açıklamada genellikle düşük talep düzeylerine karşın artan konut sunumu sorumlu tutulmuştur. Yeni konutlar üretilmesi ya da mevcut stokun varlığından kaynaklanan artan konut sunumunun hane halkı sayısındaki artışa göre yüksek seviyelerde seyretmesi, hane halklarının belirli bölgelerde yer alan birimlerde yaşamak istememesi-yaşayamaması, göç ya da herhangi bir nedenle hane halkı sayısındaki azalma ilgili yerleşim alanında konut stoku boşluk oranında yükselmelere sebep olmaktadır. Özellikle yeni konut sunumunun yoğun gözlendiği alanlarda yüksek boşluk oranlarının haksız ve çarpıtılmış bir sonuç olduğunu düşünen Belsky ve Goodman (1996), yaptıkları çalışmada yeni inşa edilen bir konutun bittiği tarihten itibaren 9 aylık boşluk durumunu normal olarak değerlendirmiş ve gözlem süresince boş olan ancak inşa edilmesinin üzerinden 9 ay geçmemiş konutları boşluk oranlarına dahil etmemiştir. Boşluğun süresiyle ilgilenen çalışmalarda ise kronikleşmiş yani uzun süredir boş olan konut birimleri için belirlenen süre de farklılaşmaktadır. 6 aylık boşluk dönemini uzun süreli boşluk olarak değerlendiren çalışmalar bulunduğu gibi uzun süreli boşluğu en az 12 aylık boşluk olarak tanımlayan çalışmalara ulaşmakta mümkündür. Wang ve Immergluck (2019) ise boşluğun süresinin konut piyasası için bir ayrımı temsil ettiğini ifade etmektedir. 6 aya kadar boş kalma durumunu ilgili konut için satılma ya da kiralanma süreci olarak tanımlayan çalışma 6 aydan uzun süreli boşlukları konut piyasasındaki sıkıntının habercisi olarak göstermiştir. Wheaton⁶ (1990) ise tek bir konutun boş kaldığı sürenin ötesinde konutun ait olduğu alt piyasaya ilişkin toplam boşluk oranının

---

⁶ Wheaton'a göre hane halkları konut arayışını onlara en uygun olduğunu düşündükleri alt konut piyasası içerisinde yaparlar. Onlara hitap etmeyen bir piyasanın boşluğu, alış-satış fiyatı ve süresi için bir önem taşımamaktadır.

daha önemli bir gösterge olduğunu, alıcı ve satıcının beklenti fiyatlarında önemli bir rol oynayan olası satış ve arama süresini yansıtması sebebiyle vurgulamaktadır. Belsky ve Goodman (1996) örneğinde gözlemlendiği gibi hangi birimlerin boş olarak kabul edilmesi gerektiğini çalışmanın odağına ve kabullerine göre değişiklik göstermektedir. Özellikle veri seti eksikliği nedeniyle ya da ölçeği küçük olan alanlarda görgül gözlem yoluyla yürütülen çalışmalarda görünen ve gerçek boşluğun ayırt edilmesi de aşılması gereken bir engeldir. Dıştan bakıldığında bitmiş gözüken bir konut inşaatında aslında hala devam eden iç eksikliklerin bulunması boşluk oranının yüksek gözlenmesine sebep olabilmektedir. Öte yandan inşaatın tamamlandığı ve çalışmanın boş kalmasını doğal kabul ettiği süre geçmesine rağmen mülkiyetinin hala üreticide bulunduğu örneklerde birimler boş konut stok birimleri olarak kabul edilmektedir. Son gruba ek olarak mülkiyeti hane halkına ait birimlerde hane halkının yatırım amacıyla ilgili birimi elinde ve boş tuttuğu (kısa sürede kiralık ya da satılık olarak konut piyasası dolaşımına sokmak istemediği) ya da kiralanmış/satın almış olmak fark etmeksizin hane halkının taşınmak için biraz daha süreye ihtiyaç duyduğu birimler de konut stokunda boşluğu oluşturmaktadır.

Konut stoku boşluğu çalışmalarının öncülerinden olan Guasch ve Marshall (1985), kiralık konut stoku için üretilen sayım ve mikro veri setini kullanarak alandaki önemli çalışmalardan birini yürütmüştür. Boş ve dolu konutlar arasındaki nitelik farklarını ortaya koymayı hedefleyen çalışma, Amerikan şehirlerinde m2 cinsinden büyük ve küçük konutları, oda sayısı az ve çok olan konutları ve aynı binada az ve çok daire bulunan konutları karşılaştırmıştır. Konutların büyüklüğü ve oda sayısı araştırmaya konu olan kiralık konutların boş ve dolu olmasında anlamlı bir farklılık oluşturmazken, binadaki daire sayısını ile boş kalma süresi arasında pozitif bir ilişki saptanmıştır. Doğrudan konut odaklı değişkenlerden farklı olarak mahallede yaşayan hane halklarının etnik kimlikleri ve gelir düzeyleri ile konut stoku boşluk oranları arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalarda ise ağırlıklı olarak Afrika-Amerika kökenli ve dar gelirli hane halklarının yaşadığı mahallelerde yüksek boşluk oranları gözlenmiştir (Immergluck, 2016). Yine Amerikan şehirlerini kapsayan bir dizi çalışmada 2009 krizinin hâkim ekonomik sektörü farklı düzeylerde etkilenen bölgeler konut stoku boşluk oranları değişimi üzerinden incelenmiştir. Sektörel faaliyetin sektöre uğraması veya sonlanması ile yüksek boşluk oranları arasında (Wang ve Immergluck, 2019), nüfus artışı ve ekonomik büyüme ile de boşluk oranlarında düşüş arasında (Newman ve Kim, 2017) doğru orantılı ilişkiler saptanmıştır.

Konut stokundaki yüksek boşluk oranları kentsel ve kırsal alanlarda çeşitlenmekle birlikte pek çok paydaş için farklı düzeylerde sorunlara yol açmaktadır (Couch ve Cocks, 2013). Bunlardan biri de natamam ya da tamamlanmış ama boş olan konut birimlerinin yapı elemanlarından kaynaklı bir yatırım değerine sahip olmasıdır. Kullanılmayan bu birimler boşa harcanan bir ekonomik kaynağı temsil eder. Konuta sahip olan hane halkları için kiralanması durumunda gelir kaynağı olabilecek iken birimlerin boş kalmalarını durumunda da gelir kaybına sebep olur. Konutunu satmak üzere dolaşıma sokan hane halkları için ise boş durduğu sürenin artması sermaye kaybına ve değer azalışına sebep olabilir. Konutun işletilmesi ve varlığını devam ettirebilmesi sürecinde yeni kiracıların aranması, mülkün güvenliğinin sağlanması da yönetim maliyetlerinin artmasına neden olur.

Belsky ve Goodman'a (2001) göre konut stoku boşluk oranının mevcut kiralara etkisini açıklamakta "konut stoku boşluk oranı artarsa konut kiralari azalır veya boşluk oranı azalırse kira artar ve kar odaklı bir ihaleye dönüşür" anlayışı çok basit kalmaktadır. Çünkü bu ilişkiyi sadece iki değişkenin değişimiyle açıklamak her zaman mümkün değildir (Rosen ve Smith, 1983). Boşluk oranının kendisinden ziyade, özellikle kiralık olan birimlerin boşluğundaki sapma ile kira değişimi arasında bir ilişki bulunduğu gözlenmiştir (Belsky ve Goodman, 2001). Sapmayı yaratanlar etmenlerin (piyasaya ilişkin bilginin varlığı, konut piyasasının büyüklüğü, heterojenliği, mevcut taleple yanlış eşleşen konutların varlığı) tam olarak farkına varılması ve bunlara yönelik tedbirler alınması ile konut stokundaki yüksek boşluk oranları sorunu çözülebilir. Boş konutların ölçüğü bir mahallede yıkıcı etkilere sebep olurken yaşam kalitesinde düşüş ve yanı başındaki varlıkların değerlerinde azalışa sebep olabilir. Hane halkları için gözlenen etkilerine ek olarak, boş konut stoku yerel yönetimler için de maddi ve fiziki zararlara yol açabilmektedir. Yerel vergi gelirlerinin azalması, boş parsel ya da âtil konutların temizlenmesi, güvenliğinin sağlanması ve terkedilmiş binaların yıkılması bu zararlardan bazılarıdır (Mallach, 2018). Spelman (1993) ve Branas, Rubin ve Guo (2012) ise çalışmalarında boş birimlerin oranının yüksek olduğu mahalle ya da blokların buldukları çevredeki suç artış oranının düşük boşluk oranına sahip çevrelerden daha fazla olduğunu saptamıştır. Araştırmacılar bu bulguyu, mahalle birliklerinin mahallelerinin daha fazla zarar görmemesi amacıyla bu birimlerin onarılıp satın alınması için pek çok girişimde bulunduğu çalışmalarla da desteklemişlerdir.

Türkiye’de, konut boşluk oranlarının ve boşluk sürelerinin sistematik olarak takip edilebileceği bir veri tabanı bulunmaması, bu konuda yapılan araştırmaların oldukça kısıtlı kalmasına yol açmıştır. Oysa günümüz koşullarında, eldeki sınırlı verilerle yapılan çalışmalar ülke genelinde bölgelerarası konut üretiminde bir eşitsizlik olduğunu ve ülkedeki illerin yarısında konut darlığı yaşanırken diğer yarısında aşırı üretimin bir soruna dönüştüğünü ortaya koymaktadır (Özdemir Sarı, 2019). Diğer yandan, alt konut piyasalarını inceleyen kısıtlı sayıdaki çalışma aynı il sınırları içinde sadece boşluk oranlarının değil boşluğa yol açan nedenlerin de mekânsal olarak farklılaşabileceğini göstermekte ve farklı konut boşluk biçimleri tarif etmektedir (Kıvrak, 2019; Özdemir Sarı, 2015). Bu doğrultuda, boşluk oranları yüksek kentsel alanlar arasında kentsel dönüşümle çok sayıda konutun bir arada üretildiği mahalleler, benzer şekilde yeni konut üretiminin yüksek olduğu alanlar, eskime ve ticaret baskısı sebebiyle terk edilmeye başlanan ve talep görmeyen merkezi alanlar gibi farklı tipler bulunduğu gözlenmektedir.

Sosyal konut

Kuruluşundan bu yana Avrupa Birliği (AB) ülkeleri farklı anlaşma, beyanname ve tüzükler ile konutu (barınma hakkını) vatandaşlarının en doğal haklarından biri olarak görmüş ve hükümetleri bu hakkı korumak ile görevlendirmiştir. Kamu kurumları, kamu tarafından kontrol edilen paydaşlar, belediyeler, kâr amacı gütmeyen konut birlikleri tarafından inşa edilen, sahip olunan ve işletmesi yürütülen sosyal konut birimleri; düşük gelirli, piyasa koşullarındaki konutlarda yaşamının maliyetini karşılayamayacak ve kendi başına konut bulamayacak hane halklarının barınma hakkının korunması için bir araç olarak kullanılmıştır (Andrews, Caldera Sánchez ve Johansson, 2011; Grabka ve Verbist, 2015). Sosyal konutun barınma hakkının yanı sıra sosyal içerme, işçi hareketliliği, sağlık ve sosyal politikaların sürdürülebilirliği açısından da önemli bir role sahip olması nedeniyle sosyal konut Avrupa gündeminin birden çok önceliğini kapsamaktadır. Bu sebeple AB üye devletleri Avrupa Parlamentosu’nda belirledikleri misyon, amaç ve hedef doğrultusunda mevcut sosyal konutların varlığını, devamlılığını ve etkinliğini çeşitli politikalarla korumaya çalışmaktadır. Ancak tüm çabalara rağmen sosyal konut uygulamaları pek çok AB ülkesinde eleştirilmekte ve zaman zaman sınırağa düşmektedir. emelde yeni sosyal konut üretiminin zorluğu, satılan sosyal konutların yerine yenilerinin konulamaması, mevcut konutların eski-

mesi sonucunda artan bakım-onarım masrafları, giderleri karşılamakta yetersiz kalan kira düzeyleri, fiyat ve kira kontrolü, hane halkının yaşam döngüsü içerisinde karşılaştığı yoksulluk ve kısa-uzun süreli işsizlik, sosyal konut faydalanıcılarının adaletli bir şekilde seçilmesi başlıkları altında tartışılmaktadır. Mevcut sorunların üstesinden gelmek ve sosyal konut sisteminin daha sürdürülebilir bir çerçevede devam ettirilebilmesi için ülkeler yeni sistem arayışlarına başvurmuştur. Sosyal konut sunumunu, mevcut stokun farklı şekillerde kullanımıyla sağlamak da çözüm alternatiflerinden birini oluşturmaktadır. Yukarıda bahsedildiği üzere sosyal konutun sunumu ve ele alınışı bakımından Avrupa örneklerinden pek çok açıdan farklılaşmasına rağmen, uzun erimde yeni sosyal konut üretiminin Türkiye için de bazı sorunlara neden olacağı argümanı ile yola çıkan bu çalışma, satılık yeni sosyal konut birimleri üretmekten ziyade mevcut konut stokundaki boş birimlerin kiralık sosyal konut birimleri olarak kullanılması konusunu tartışmaya açmaktadır.

Yöntem

Bu çalışma, mevcut konut stokunda boş olan birimler ve hane halklarına ilişkin temel değişkenleri girdi olarak kullanarak etkin bir sosyal konut sistemi olmayan ülkelerde sosyal konut alternatifleri nasıl geliştirilebilir sorusuna cevap vermeyi amaçlamıştır. Bunun için 'Ankara Kentsel Alanında Konut Stoku Boşluk Oranlarının İncelenmesi' (YÖP-202-2018-2850, ODTÜ) başlıklı Bilimsel Araştırma Projesi kapsamında toplanan verilerden yararlanılmıştır. Ankara'da sekiz merkez ilçe hane halkı sayıları ve konut birimi sayıları üzerinden konut stoku boşluk oranını gözlemlemek üzere seçilmiştir. Hane halkı sayıları, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'nden, konut birimine ilişkin veriler ise Ulusal Adres Veri Tabanı'ndan (UAVT) Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından derlenen verilerden elde edilmiştir. Hane halkı ve konut birimi sayılarını gösteren kesit verilerden, 2017 yılı Ekim ve 2019 yılı Ağustos ayları için aşağıdaki formül kullanılarak mahalle bazında boşluk oranları hesaplanmıştır.

$$\text{Konut stoku boşluk oranı} = \frac{\text{Toplam konut stoku birim sayısı} - \text{İkamet edilen konut birimi sayısı}}{\text{Toplam konut stoku birim sayısı}}$$

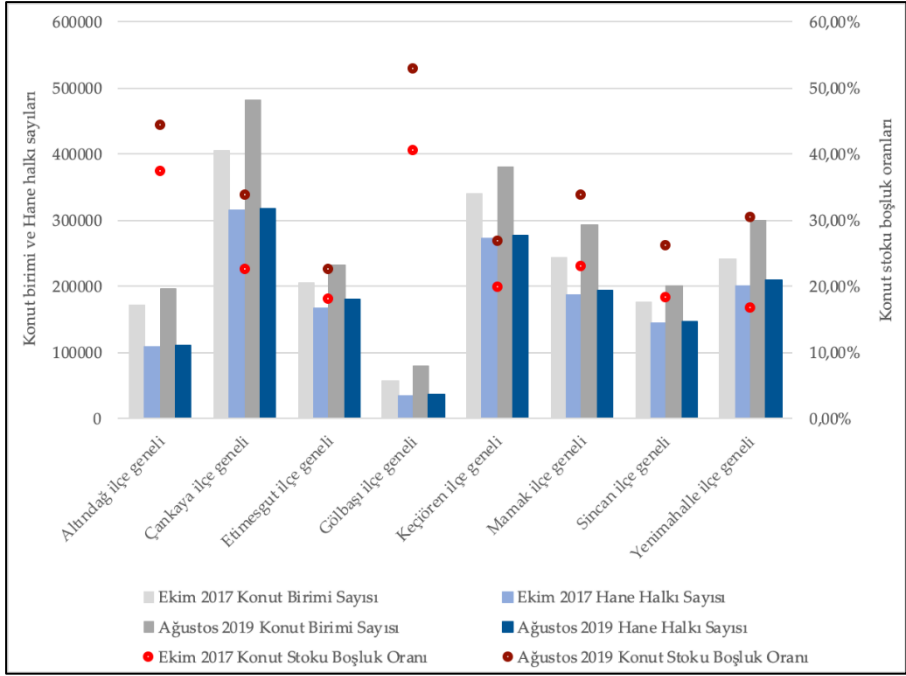
Öncelikle örneklemedeki tüm mahalleler 2017 yılı boşluk oranlarına göre sıralanmış ve boşluk oranı %6'dan küçük, %6-10, %10-15, %15-30 ve %30'dan

yüksek olan mahalleler sınıflanmıştır. Ankara geneli için ve çeşitli ilçeleri öze-
linde yapılan çalışmalar Ankara’da boşluk oranlarının %30 düzeylerinde sey-
rettiğini göstermektedir (Özdemir Sarı, 2015). Bu çalışmada, Ankara’nun or-
talama boşluk oranının altında kalan mahalleler arasından en yüksek bantta
olan %15-30 boşluk kategorisine giren rastgele iki mahalle seçilmiştir. Prof.
Dr. Taner Kışlalı ve Cevizlidere mahalleleri Mart-Mayıs 2019 döneminde 3
aylık bir süre zarfında 3 ayrı gözleme tabi tutulmuştur. Konut birimlerinin
nitelik, sunum ve yararlanıcılarının çeşitlenmesi sebebiyle Cevizlidere ma-
hallesi örneğine ağırlık verilmiştir. Konut stokunda yer alan boş birimleri ta-
nımlamak için yazında bahsedilen çeşitlenmelerden farklı olarak çalışmada
kastedilen boş konut birimleri aktif olarak kullanılmasında fiziksel bir engeli
olmayan konut birimlerini kapsamaktadır. Takip eden aşamada boş konut
birimleri için “bu birimler sosyal konut birimi olsaydı, boş kalma süreleri sı-
fıra yakın olurdu” varsayımı kabul edilerek değişen boşluk dönemlerine göre
konut birimlerinin sahiplerini de memnun edecek asgari kiralama fiyatları
hesaplanmıştır. Bu şekilde değişen sürelerde boş kalan ve kâr amacı güdüle-
rek kiralanan bu birimlerin mümkün olduğunca sosyal konut olarak nasıl
kullanılabileceği gözden geçirilmekte ve konut piyasasında sosyal konuta
uyarlanabilir düzeye getirilebilmeleri için yapılan değişikliklerle beraber or-
taya konan yeni konut kira düzeyleri ve bu konutlara ekonomik olarak eriş-
ebilecek hane halkı profili ortaya konmaktadır.

Bulgular

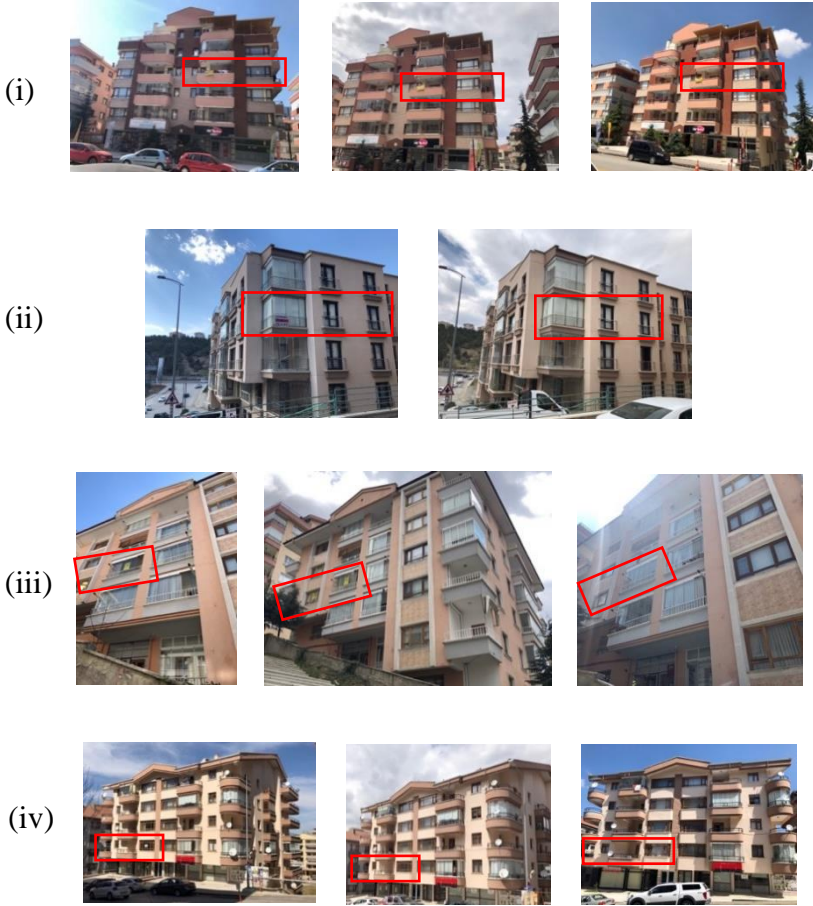
2017 yılı Ekim ve 2019 yılı Ağustos ayı konut birimi sayısı ve hane halkı sayı-
sından yararlanılarak hesaplanan konut stoku boşluk oranlarının ilçe düze-
yinde karşılaştırılmasına göre 2017 ve 2019 yılları arasında 8 ilçenin tümü için
stok boşluk oranı artmıştır (Şekil 1).

İlçelerin beraber değerlendirildiği Ankara örneğine göre 2017 yılında
22,35% olan konut stok boşluk oranı 2019 yılında 31,80%’e çıkmıştır. Gölbaşı
ilçesi hem 2017 hem de 2019 yılı ilgili aylarında Ankara’da gözlemlenen 8 ilçe
arasında en yüksek boşluk düzeyine sahiptir.

Şekil 1. İlçe düzeyinde konut stoku boşluk oranları (Kaynak: UAVT ve TÜİK tarafından derlenen verilerden yazarlar tarafından hazırlanmıştır.)

Cevizlidere mahallesi genelinde apartman stoku üzerinde yapılan gözlemlerde UAVT’de kayıtlı olan 5364 konuttan 5018’i incelenmiştir. Çoğunluğu ofis birimleri olan apartmanlardaki konutlar çalışma dışında tutulmuştur. Konutlar, dolu-boş olmasına bakılmaksızın satılık ya da kiralık olarak ilan bulundurmaları ve herhangi bir ilan olmaksızın boş oldukları durumlarda boş konut birimleri olarak değerlendirilmişlerdir. Bu konutlar Mart-Mayıs ayları arasında belirli aralıklarla 3 kez gözlenmiştir. İlk gözlemlerde bütün birimler için yapılan gözleme, 2. ve 3. aşamalarda sadece boş birimlerin gözlenmesiyle devam edilmiştir. Boş birimler 4 kategoriye ayrılmıştır: (i) üç gözlem boyunca satılık/kiralık ilan olan ya da ilan olmaksızın boş olan, (ii) ilk gözlem sonrasında dolan, (iii) ikinci gözlem sonrasında dolan ve (iv) ilk gözlemlerde boş olup ikinci gözlemlerde ilansız hale gelip son gözlemlerde dolan birimler (Şekil 2). Ancak son grubun sayıca az olması sebebiyle hangi aşamada ilan kaldırıldıysa o gruba dahil edilmesi daha uygun bulunmuştur. Son değerlendirme kalan 3 kategori üzerinden yürütülmüştür.

Şekil 2. Cevizlidere mahallesinde gözlenen boş konut stoku tipleri (Kaynak: Yazarlar tarafından saha çalışmaları sırasında elde edilmiştir.)

İlk aşamada 102 konut birimi (29 kiralık, 58 satılık ve 15 ilansız) boş olarak gözlenmiştir (Tablo 1). Kiralık birimlerin kira değerleri 1100 - 2850 TL aralığında değişirken, satılık birimlerin fiyatları 259.000 – 900.000 TL aralığındadır. Kiralık ve satılık olan konutların m² cinsinden büyüklükleri 100-300 m² arasında değişmektedir. Bu birimlerin 44'ü sadece konut olan binalarda iken 58'i konut altı ticaretin de bulunduğu binalardadır. Ayrıca boş olarak değerlendirilen ilgili konutların 36'sı dolu olmasına rağmen bir ilana sahip iken 51'i boş halde satılmak ya da kiralanmak üzere ilandadır. İlanda olan bu birimlerin 18'i konut sahibi tarafından 69'u gayrimenkul firmaları tarafından kiralanmak ya da satılmak üzere beklemektedir.

Tablo 1. Boş konut birimleri sayısı ve dağılımı (Kaynak: Yazarlar tarafından saha çalışmaları sırasında elde edilmiştir.)

		Gözleme Tabi Olan Konut Birimi Sayıları					
		İlanda üç de dolu	ancak gözlemde dolan	İkinci gözlemde dolan	Üçüncü gözlemde dolan	Üç gözlemde de boş olan	Toplam
Boşluğun	Kiralık	1		3	11	14	29
	Satılık	2		5	17	34	58
Türü	İlansız	0		11	1	3	15
	Toplam	3		19	29	51	102

Boş konut birimlerinin dolu hale geldiği zaman üzerinden yapılan sınıflar için kim tarafından satılık ya da kiralık olduğu, mevcutta içinde ikamet edilip edilmediği, m² cinsinden büyüklüğü ve kiralık-satılık-ilansız olma durumu bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılığın varlığının sorgulandığı Kruskal-Wallis testiyle elde edilen sonuçlar tablo 2’de verilmiştir. Buna göre 4 sınıftan (hep dolu, hep boş, ikinci gözlemde dolan ve üçüncü gözlemde dolan) en az ikisi arasında kim tarafından satılık ya da kiralık olduğu ve kiralık-satılık-ilansız olma durumu açısından anlamlı farklılık vardır ($p < 0,05$). Hangi ikili gruplar arasında farklılık olduğunu ve farklılığın açıklamasını yapmak için uygulanan Mann-Whitney U testiyle ikinci gözlemde dolan ve üçüncü gözlemde dolan konut birimleriyle, ikinci gözlemde dolan ve hep boş kalan konut birimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Tablo 2. Boşluk sürelerine göre konutlar açısından anlamlı farklılıklar (Kaynak: Yazarlar tarafından saha çalışmaları sırasında elde edilmiştir.)

	Kruskal-Wallis Test		Mann-Whitney U Test	
	χ^2	p	İkinci gözlemde dolan - Üçüncü gözlemde dolan	İkinci gözlemde dolan - Hep boş
Kimden satılık ya da kiralık olduğu	8.447	0,038*	0,024*	0,015*
Mevcutta içinde ikamet edilip edilmediği	5.384	0,146	-	-
M ² cinsinden büyüklük	1.455	0,693	-	-
Kiralık-satılık-ilansız olma durumu	15.987	0,001*	0,001*	0,001*

Boş birimin kim tarafından satılık ya da kiralık olduğu değişkeni için yapılan iki kıyaslamada da boş kalma süresi daha uzun olan birimler için kiralamak ya da satmak üzere bir emlakçının görevlendirildiği gözlenmiştir. Benzer şekilde birimin kiralık-satılık-ilansız olma durumunun boş kalma süre-

siyle ilişkisinin değerlendirildiği kıyaslamalarda da kısa sürede dolu hale gelen birimlerin çoğunun ilansız birimler olduğu (muhtemelen gözlem tarihinden kısa bir süre önce tutulan-satın alınan yeni maliki tarafından taşınmayı bekleyen birimler) ve uzun süre boşluğunu koruyan birimlerin de ağırlıklı olarak satılık birimler olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Çalışmanın temel odağını oluşturan “kiralık boş konut birimleri sosyal konut birimleri olsaydı boş kalma süreleri sifıra yakın olurdu” varsayımı ile yürütülen analizlere göre ise ev sahiplerinin elde edeceği yıllık konut geliri ilgili konutların boş kalma süreleri de göz önünde bulundurularak hesaplanmıştır. Hiçbir müdahale yapılmadığı durumda elde edilecek gelir ile belirli müdahalelerin ardından (boş kalmayı önleyici) mülk sahiplerinin elde edeceği toplam gelirin değişmeyeceği ve korunacağı kabulü ile ilgili kira düzeyini karşılayabilecek⁷ hane halklarının gelir seviyeleri hesaplanmıştır. 2017 yılı TÜİK Hane Halkı Bütçe Anketi verisi kullanılarak hesaplanan (karekök yöntemiyle hanede yaşayan kişi sayısına göre eşitlenmiş hane halkı geliri göz önünde bulundurularak) gelir gruplarına göre hane halkları ilk etapta 10 daha sonra 3 temel (dar, orta ve yüksek gelir) alt gelir gruplarına atanmıştır (Tablo 3).

Tablo 3. Hane halkı eşdeğer hane halkı geliri bazlı gelir grupları (Kaynak: 2017 Hanehalkı Bütçe Anketi verilerinden elde edilmiştir.)

	1.gelir grubu	0-17.355 TL
Dar Gelirli Hane Halkları	2.gelir grubu	17.361-22.737 TL
	3.gelir grubu	22.745-27.393 TL
	4. gelir grubu	27.397-32.340 TL
	5.gelir grubu	32.346-37.844 TL
Orta Gelirli Hane Halkları	6.gelir grubu	37.851-44.462 TL
	7.gelir grubu	44.467-52.826 TL
	8.gelir grubu	52.834-64.404 TL
Yüksek Gelirli Hane Halkları	9.gelir grubu	64.427-85.589 TL
	10.gelir grubu	85.598-2.341.283 TL

Tablo 4’de görüldüğü üzere ilgili konutun kira düzeyine göre boş kalmama durumunda hangi hane halklarının ödeme güclüğü çekmeden yararlanabileceği ve değişen boşluk sürelerine göre yararlanabilecek hane halkları tespit edilmiştir. Örneğin (mülk sahibinin konut kirasından elde edeceği geliri korumak kaydı ile) kira değeri 1400 TL olan bir konuttan hiç boş kalmama (12 aylık kira geliri elde edilmesi) durumunda yıllık geliri 52.834 -

⁷ Konut kirasının hane halkının toplam geliri içindeki payının %30’u geçmemesi ödemeyi karşılama kriteri olarak kabul edilmiştir.

64.404 TL arasında olan 8. gelir grubunda yer alan yüksek gelir grubuna ait hane halkları ödeme güçlüğü çekmeden istifade edebilir iken konutun 1 ay boş kalması durumunda (mülk sahibinin konut kirasından elde edeceği gelir 11 aylık kira değeri üzerinden hesaplandığında) 7. gelir grubuna ait hane halkları, 3 ay boş kalması durumunda ise (mülk sahibinin konut kirasından elde edeceği gelir 9 aylık kira değeri üzerinden hesaplandığında) 6. gelir grubuna ait hane halkları ödeme güçlüğü yaşamadan ikamet edebilir.

Tablo 4. Konut kira değeri ve boşluk süresine göre ödeme güçlüğü çekmeden faydalana-
bilecek hane halkı gelir grupları (Kaynak: Yazarlar tarafından saha çalışmaları ve 2017 Ha-
nehalkı Bütçe Anketi verilerinden yararlanılarak elde edilmiştir.)

		Konut kira değerine göre										
		1100 TL	1250 TL	1400 TL	1500 TL	1600 TL	1650 TL	1700 TL	1800 TL	1900 TL	2000 TL	2100 TL
Konut boşluk süresine göre	Hiç boş kalmadığı durumda	Orta gelir (6)	Orta gelir (7)	Yüksek gelir (8)	Yüksek gelir (8)	Yüksek gelir (8)	Yüksek gelir (9)	Yüksek gelir (9)	Yüksek gelir (9)	Yüksek gelir (9)	Yüksek gelir (9)	Yüksek gelir (9)
	1 aylık boşlukta	-	Orta gelir (7)	Orta gelir (7)	-	-	-	-	-	-	-	-
	2 aylık boşlukta	Orta gelir (5)	-	-	Orta gelir (7)	Yüksek gelir (8)	Yüksek gelir (8)	Yüksek gelir (8)	-	-	Yüksek gelir (9)	Yüksek gelir (9)
	3 aylık boşlukta	Orta gelir (5)	-	Orta gelir (6)	Orta gelir (7)	Orta gelir (7)	Orta gelir (7)	Orta gelir (7)	Yüksek gelir (8)	Yüksek gelir (8)	-	-

Bir başka deyişle, mülk sahibi konutunun kiraya verilme aşamasındaki boş kalma süresini göz önünde bulundurarak süreyi azaltmak ve kiraya veremeyeceği süredeki kiradan feragat ederek belirli anlaşmalarla konutunu daha uygun fiyata ama boş kalmayacak şekilde kiraya verseydi daha düşük gelire

sahip hane halkları da ilgili konutlardan ödeme güçlüğü çekmeden faydalanabilirdi.

Benzer bir uygulama aynı zamanda mülk sahibi hane halklarını konutun boş kaldığı süre boyunca apartman aidatlarını ödemekten kurtaracaktır. Ayrıca konutlarında kullanılmamaktan kaynaklı eskimenin yol açacağı değer azalışını da önleyebilecektir. Yüksek boşluk oranının mekânsal olarak yoğunlaştığı alanlarda da güvenlik vb. sorunların çözümüne katkı sağlayacaktır.

Tartışma ve Sonuç

Türkiye’de üretime dayalı bir ekonomik gelişme yerine inşaata dayalı bir ekonomik büyümenin benimsenmesi ile birlikte özellikle son 15 yılda ülke çapında konut üretimi ve inşaat faaliyetleri artmış ve konut üretiminde aşırılıklar yaşanmaya başlamıştır. Üretilen konutların konut piyasasında dolaşıma girip girmediği, ekonomik olarak hangi hane halklarının erişebilirliğine/bütçesine uygun olduğu ve makro ölçekte konut fiyatlarını nasıl etkilediği gibi konular üzerinde hiç durulmamıştır. Özetle politikalar sadece konut üretimi konusuna odaklanmış, var olan stokun nasıl yönetilip, yönlendirileceği konusu ve mevcut konut alanlarında yaşanan sorunlar ile hane halkı-konut eşleşmesi konuları göz ardı edilmiş, bu da beraberinde yüksek stok boşluk oranlarını getirmiştir.

Konut üretimindeki seferberlik kamu eliyle üretim aracılığıyla da devam ettirilmiş ve TOKİ tarafından satılık sosyal konut sunumuyla hane halklarına erişmek hedeflenmiştir. Ancak TOKİ’nin faaliyetlerine devam edebilmesi için eşgüdümlü olarak başka türden projelere de yer vermesi sosyal konut sunumunun seviyesini kısıtlamaktadır. Sosyal konut sunumunun, özellikle Avrupa örneklerinin karşılaştığı zorluklardan biri olan, kamu sektörü eliyle üretimin yeterli ve sürekli düzeyde karşılanamaması, devletleri özel sektörü de sosyal konut sunumunda bir paydaş olarak dahil etmeye itmiştir. Bu değişimden destek alarak bu çalışma, ülke düzeyinde artan boşluk oranlarının üstesinden gelebilmek ve bu birimleri dolaşıma daha hızlı dahil edebilmek için boş birimlerin özel sektörün de katılımıyla kiralık sosyal konut olabilme ihtimalini sorgulamıştır. Boş konut birimlerinin yapılan hesaplamalar neticesinde en azından bir alt gelir grubu hane halkı tarafından ekonomik olarak daha erişebilir hale gelmesi sosyal konuttan yararlanabilecek hane halklarının sayısının artışına katkı sağlayacaktır.

Çalışma, odaklanılan yöntemin boş konut birimleri ve sosyal konut sunumu için başvurulabilecek tek yol olmadığını vurgulamakla birlikte, üzerinde düşünülmesi gereken pek çok olguyu da ortaya çıkarmıştır. İlk olarak, konut stoku boşluk oranını hesaplamak için TÜİK'in sağladığı bina ve hane halkı verilerinin kullanıldığı durumla, bu çalışma kapsamında yürütülen saha çalışmasının bulguları arasında boşluk oranları bakımından gözle görülür farklılaşmalar bulunduğu saptanmıştır. Farklılaşmanın sebepleri ve olası etkileri tamamıyla ayrı bir çalışmanın konusu olabilme potansiyeli taşımakla beraber kısaca bahsetmekte fayda bulunmaktadır. İlk sebep, bu çalışma kapsamında yürütülen saha çalışmasında dolu kabul edilen (eşyalı-perdeli) konutların içinde hane halklarının yaşamama ihtimalidir. İkinci olarak ise hane halklarının ilgili birimlerde yaşıyor olsalar dahi ikametlerini o birime aldır-mamaları olabilir. Özellikle Cevizlidere mahallesinin konumundan dolayı, öğrenci vb. sezonluk sakinlerin mahalle hane halkı olarak kayıtlı olmamaları durumu düşünülebilir. Bir diğeri ve üzerinde en çok durulması gereken ise gözlemler sırasında dolu kabul edilen bu konutların bir kısmının günlük kiralık konut olarak kullanılma durumudur. Eşyalı ancak içerisinde düzenli yaşayan bir hane halkı olmayan bu birimler farklı tipte bir boşluk oluşturmaktadır. Ancak sebep ne olursa olsun konut sektörünün boşluk kaynaklı bir sorunla kriz yaşamaması için stok boşluk oranları, stokun boş kalma süresi, boş kalan konutun tipi, boş kalma sebebi, konut piyasasında ilgili konutun satılık/kiralık olarak dolaşımında olup olmadığı değişkenleri takip edilmesi gereken birer göstergedir.

idealkent©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

Kent ve Ekonomi Özel Sayısı, Cilt *Volume* 11, Yıl *Year* 2020-3, 1156-1179,

DOI:10.31198/idealkent.641101

Extended Abstract

Utilization of Vacant Housing Units in Social Housing Provision: An Evaluation in the Case of Cevizlidere Neighbourhood

*

Esma Aksoy Khurami
ORCID: 0000-0002-5931-5547

Özgül Burcu Özdemir Sarı
ORCID: 0000-0002-3745-1740

Housing markets have been the subject of a wide range of state policies to regulate the market and increase the efficiency of existing and new housing stock. The way of handling housing questions hosted various approaches; one of these was social housing as a housing policy to promote a decent quality of life through the housing. By the time, the treatment on the social housing provision of states has changed, and rental characteristic of units at the first stage has transformed with different provision and management methods (the provision of owner-occupied social housing in Spain, the Right to Buy policy in the UK, municipal and council housing in many other countries). As the increasing rates of homeownership before the 2008 Global Financial Crisis (GFC) has shown that social housing residency as a mode of tenure was neglected and households were encouraged to be a homeowner. The GFC and the relevant sequence of events revealed the importance of social and non-profit housing provision. As a first consequence, the problems of existing housing systems in affected countries were observed. Although housing markets have profoundly different characteristics in Europe, they share in common low housing production in both profit and non-profit side, the decline in the homeownership rate in total share and among young generations, the changes in the welfare state and its relation with homeownership, the increase in the share of the elderly population and the rising affordability problems. The deficiency of existing social housing and new production in number and the decline in homeownership rates at the same time led to the revision of housing systems. While Europe has been experiencing the above-mentioned processes, the Turkish housing market

idealkent© Kent Araştırmaları Dergisi (*Journal of Urban Studies*)

<http://idealkentdergisi.com>

Geliş Tarihi *Received Date*: 31.10.2019 Kabul Tarihi *Accepted Date*: 15.6.2020

has drawn its idiosyncratic path. Last decade witnessed the high level of housing production, the decrease in the share of the sale of new housing units, the decreasing ratio of homeownership, high vacancy rates, and yet still some improvements in affordability level of households.

With this path, the meaning of social housing in Turkey has expected to be different from European examples. Social housing refers to flats that are built by the responsible public body, the Housing Development Agency (HDA), and sold to households at subsidized rates. In this case, ownership of the housing stock does not remain in HDA or another public/non-profit institution; instead, it is transferred to the individual households. Hence, it is more appropriate to refer to social housing projects of HDA as affordable housing projects, highlighting that affordability here refers solely to affordable initial purchase prices of housing. Eligibility for HDA's affordable housing projects depends basically on net monthly household income, where income limits are set on an arbitrary basis rather than a scientifically defined measure. However, as recent studies are shown, even there are some improvements in the housing affordability of Turkish households, the share of housing expenditures on a budget of households is still very high compared to the European cases and 30 percent threshold. It indicates the necessity of the expansion of target groups of so-called social housing of HDA and the need for alternative solutions to the housing problem of households. From the other side, the high level of housing production and transformation has resulted in high vacancy rates and long sale periods both in new and existing units of stock. As a result, the supply side of the housing has an efficient use problem (vacant units) while the demand side (primarily low-income households) is facing an affordability problem.

This study mainly aimed to answer the possible social housing alternatives in countries that do not have efficient social housing by use of the questions of the existing housing market and households as inputs. To do that, central districts in Ankara city were selected to observe the vacancy rate at the neighborhood level. Then for three months' period, Cevizlidere and Prof. Dr. Taner Kışlalı neighborhoods were defined as target units of site surveys. With these surveys, the provision of evidence bases for monitoring the extent and state of vacant units, their geographic distribution, progress in bringing it back into use. In this article, due to the size of neighborhoods, the changes in the provision, beneficiaries, quality, and quantities of housing units, the Cevizlidere neighborhood is chosen to emphasize.

After this process, the assumption of "if these units were social housing units, their vacancy period would be equal to zero" is accepted. According to

the changing vacancy periods, the minimum rental prices of these units are calculated to satisfy the owner of housing units. In this way, how private rented units can be employed as potential social housing units is overviewed, and the changes in the housing price profile of neighborhoods are examined to respond to the needs.

Kaynakça/References

- Aksoy Khurami, E. ve Özdemir Sarı, Ö. B. (2019). Konut üretim performansının konuta ekonomik erişebilirlik üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Planlama*, 29(1), 23-32.
- Andrews, D., Caldera Sánchez, A. ve Johansson, Å. (2011). *Housing markets and structural policies in OECD countries*. OECD Economics Department Working Papers, No. 836, OECD, Paris. 30 Eylül 2019 tarihinde https://melbourneinstitute.unimelb.edu.au/assets/documents/hilda-bibliography/working-discussion-research-papers/2011/Andrews_et_al_Housing_Markets_and_Structural_Policies.pdf adresinden erişildi.
- Arundel, R. (2017). *The end of mass homeownership? Housing career diversification and inequality in Europe*. Doctoral thesis, University of Amsterdam, Amsterdam, Netherlands. 15 Eylül 2019 tarihinde <https://dare.uva.nl/search?identifier=aa6990ca-fdaa-4ab5-873d-571278a0446c> adresinden erişildi.
- Belsky, E. ve Goodman, J. L. (1996). Explaining the vacancy rate-rent paradox of the 1980s. *The Journal of Real Estate Research*, 11(3), 309-323.
- Branas, C., Rubin, D. ve Guo, W. (2012). *Vacant properties and violence in neighborhoods*. *International Scholarly Research Network Public Health*. 15 Eylül 2019 tarihinde https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1004&context=cml_papers adresinden erişildi.
- Couch, C. ve Cocks, M. (2013). Housing vacancy and the shrinking city: Trends and policies in the UK and the city of Liverpool. *Housing Studies*, 28(3), 499-519.
- de Leeuw, F. ve Ekanem, N. F. (1971). The supply of rental housing. *American Economic Review*, December 1971, 61, 806-17.
- Dewilde, C. ve Ronald, R. (2017). *Housing wealth and welfare*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Doling, J. ve Ronald, R. (2010). Home ownership and asset-based welfare. *Journal of Housing and the Built Environment*, 25(2), 165-173.
- Fielder, S. ve Smith, R. (1996). *Vacant dwellings in the private sector*. Department of the Environment. London: H.M.S.O.
- Ford, J. ve Wilcox, S. (1998). Owner occupation, employment and welfare: the impact of changing relationships on sustainable home ownership. *Housing Studies*, 13(5), 623-638.
- Gabriel, S. ve Nothaft, F. (1988). Rental housing markets and the natural vacancy rate. *AREUEA Journal*, 16, 419-429.

- Gabriel, S. ve Nothhaft, F. (2001). Rental housing markets, the incidence and duration of vacancy, and the natural vacancy rate. *Journal of Urban Economics*, 49, 121–49.
- Glaeser, E. ve Gyourko, J. (2005). Urban decline and durable housing. *Journal of Political Economy*, 113(2), 345–375.
- Glock, B. ve Häussermann, H. (2004). New trends in urban development and public policy in eastern Germany: Dealing with the vacant housing problem at the local level. *International Journal of Urban and Regional Research*, 28(4), 919–929.
- Grabka, M. ve Verbist, G. (2015). Non-cash benefits from social housing in Europe: a comparative perspective. ImPRovE Working Papers, Discussion Paper No. 15/07. 15 Eylül 2019 tarihinde <https://econpapers.repec.org/paper/hdlimprov/1507.htm> adresinden erişildi.
- Guasch, J. L. ve Marshall, R. C. (1985). An analysis of vacancy patterns in the housing market. *Journal of Urban Economics*, 17, 208–229.
- Han, H. S. (2014). The impact of abandoned properties on nearby housing prices. *Housing Policy Debate*, 24, 311–334.
- Hepp, S. (2013). Foreclosure and metropolitan spatial structure: Establishing the connection. *Housing Policy Debate*, 23(3), 497–520.
- Hollander, J. (2011). *Sunburnt cities: The great recession, depopulation and urban planning in the American Sunbelt*. London: Routledge.
- Immergluck, D. (2016). Examining changes in long-term neighborhood housing vacancy during the 2011 to 2014 US national recovery. *Journal of Urban Affairs*, 38(5), 607–622.
- Kıvrak, H. K. (2019). *An investigation of the residential vacancy patterns in an urban housing market: The case of Gemlik*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Mallach, A. (2018). *The empty house next door: understanding and reducing vacancy and hypervacancy in the United States*. Policy Focus Reports, Lincoln Institute of Land Policy. 01 Eylül 2019 tarihinde <https://www.lincolnst.edu/sites/default/files/pubfiles/empty-house-next-door-full.pdf> adresinden erişildi.
- Mallach, A. ve Brachman, L. (2010). *Ohio's cities at a turning point: Finding the way forward*. Brookings, SD: Metropolitan Policy Program.
- Malpass, P. (2008). Housing and the new welfare state: Wobbly pillar or cornerstone? *Housing Studies*, 23(1), 1–19.
- Nassauer, J. I. ve Raskin, J. (2014). Urban vacancy and land use legacies: A frontier for urban ecological research, design, and planning. *Landscape and Urban Planning*, 125, 245–253.
- Newman, G. ve Kim, B. (2017). Urban shrapnel: Spatial distribution of non-productive space in a growing city. *Landscape Research*, 42(7), 699–715.
- Özdemir Sarı, Ö. B. (2019). Redefining the housing challenges in Turkey: An urban planning perspective. Ö. B. Özdemir Sarı, S. S. Özdemir, N. Uzun (Yay. Haz.). *Urban and regional planning in Turkey* içinde (s. 167-184). The Urban Book Series, Switzerland: Springer.

- Özdemir Sarı, Ö. B. ve Aksoy Khurami, E. (2018). Housing affordability trends and challenges in the Turkish Case. *Journal of Housing and the Built Environment*. <https://doi.org/10.1007/s10901-018-9617-2>.
- Özdemir Sarı, Ö.B. (2015). Konut üretiminde aşırılık ve stok boşluk oranları: Yenimahalle ve Altındağ örnekleri. *Konut içinde* (s. 73-84). Şehir Plancıları Odası, Ankara, Türkiye.
- Rosen, K., ve Smith, L. (1983). The price-adjustment process for rental housing and the natural vacancy rate. *American Economic Review*, 73, 779-785.
- Scanlon, K., Whitehead, C. ve Arrigoitia, M.F. (2014). *Social housing in Europe*. Wiley Blackwell.
- Spelman, W. (1993). Abandoned buildings: Magnets for crime?. *Journal of Criminal Justice*, 21(5), 481-495.
- Thalmann, P. (2012). Housing market equilibrium (almost) without vacancies. *Urban Studies*, 49(8), 1643-1658.
- Vakili-Zad, C. ve Hoekstra, J. (2011). High dwelling vacancy rate and high prices of housing in Malta a mediterranean phenomenon. *Journal of Housing and the Built Environment*, 26, 441-455.
- Wang, K. ve Immergluck, D. (2019). Housing vacancy and urban growth: explaining changes in long-term vacancy after the US foreclosure crisis. *Journal of Housing and the Built Environment*, 34(2), 511-532.
- Wheaton, W.C. (1990). Vacancy, search, and prices in a housing market matching model. *Journal of Political Economy*, 98(6), 1270-129

Yaşamın İlkeleri ile Kenti Yeniden Düşünmek: Biyomimikri Temelli Bir Yaklaşım

*

Zelal Öztoprak¹

ORCID: 0000-0003-2750-3831

Öz

Bu çalışmada, kentsel tasarımda yenilikçiliği teşvik etmek ve mevcut sorunlara yeni bir bakış açısı getirmek için biyomimikrinin önemi tartışılmıştır. Bu bağlamda, uygulayıcılara, karar vericilere ve kentsel paradigmaları şekillendiren bilim insanlarına geleceğin kentlerini yeniden düşünmek için genel bir bakış açısı sağlamak amaçlanmıştır. Özellikle doğanın fethedildiği modernist kent idealinden doğayı alt etmek yerine kucaklayan ekolojik çağa geçtiğimiz günümüzde kente biyomimikri perspektifinden bakmak daha da anlam kazanmaktadır. Bu perspektif, doğayla birlikte var olmanın ötesinde doğa gibi davranmayı, sorunlara doğa gibi yaklaşmayı önermektedir. İnsanoğlu, canlılarla aynı çevresel koşullarda yaşamakta ve benzer zorluklarla karşılaşmaktadır. Biyomimikri, doğanın bu zorluklar karşısında uzun yıllar boyunca tecrübeleriyle geliştirdiği ve iyileştirdiği yaşam ilkelerini inceleyip onları kendi tasarımlarımıza aktarma olanağı sunmaktadır.

Bu çalışmada, biyomimikri temelli tasarımın günümüz kentlerindeki sorunların birçoğuna çözüm üreteceği; üretilen çözümlerin kentlerin verimliliğini arttıracığı ve kente dair daha sürdürülebilir kararlar alınmasına olanak sağlayacağı önerilmektedir. Bu bağlamda, iki temel konu çalışmanın odağını oluşturmuştur: kentlerde verimlilik kavramının yeniden ele alınması ve kentin bütünsel bir biçimde düşünülmesi. Çalışmada biyomimikri kavramı ve mevcut tasarım yöntemleri açıklandıktan sonra doğadan kentsel tasarıma aktarılacak temel prensipler tartışılmış ve dünya kentlerinden örnekler verilmiştir. Çalışma sonuçta kenti doğa gibi tasarlayabilmek için bir çerçeve sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Biyomimikri, kentsel tasarım, sürdürülebilirlik, verimlilik, bütünsellik.*

¹ Öğr. Gör. Dr., TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, E-mail: zcinar@etu.edu.tr.

Re-thinking the City with Life's Principles: A Biomimicry Based Approach

*

Zelal Öztoprak²

ORCID: 0000-0003-2750-3831

Abstract

This study discusses the potential of biomimicry to encourage innovation in urban design and to provide a general perspective to practitioners, decision-makers, and scientists who shape urban paradigms to rethink the cities of future. This perspective proposes to act as nature, to approach problems as nature, beyond living with nature. Human beings live in the same environmental conditions as living things and face similar difficulties. Biomimicry provides the opportunity to examine life's principles that have been developed and improved by nature with its experience over many years and transfer them to our designs. This study proposes that biomimicry based design will solve many of the problems in today's cities. Further, it suggests that these solutions will increase the efficiency of the cities and enable more sustainable decisions regarding the city. Two main topics have been the focus of the study: reconsidering the concept of efficiency in cities and thinking of the city in a holistic way. After explaining the concept of biomimicry and existing design methods, the study discusses basic principles that can be transferred from nature to urban design. Then, it gives examples from world cities. Consequently, it provides a framework for designing the city like nature.

Keywords: *Biomimicry, urban design, sustainability, efficiency, holism.*

---

² Lecturer, TOBB University of Economics and Technology, E-mail: zcinar@etu.edu.tr

Giriş

Günümüzde kentleşme ve ekonomik gelişme birçok farklı nedenden dolayı el ele gitmektedir. Kentleşme, gelişimin sebebi mi sonucu mu olduğu sorusundan öte gelişimin arka fonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelişimi barındırırken hızlıca büyüyen kentlerde iki önemli sorun öne çıkmaktadır: kaynakların tükenmesi ve çevresel çöküş. Kentlerde düşük hava ve su kalitesi, su kaynaklarının yetersizliği, atık-imha konusu ve yüksek enerji tüketimi gibi problemler, hızlı nüfus artışı ve artan talep ile daha da şiddetlenmektedir. Bunların yanı sıra küresel iklim değişikliği ve insan faaliyetlerinin getirdiği çevresel çöküş ile ortaya çıkan felaketler, kentleri yıkımla tehdit etmektedir.

Bu çalışmada, kentlerdeki mevcut sorunlara yenilikçi çözümler üretebilmek ve daha sürdürülebilir kentler tasarlayabilmek için biyomimikrinin potansiyeli tartışılmaktadır. Kentlerin mevcut sorunlarına biyomimikri çerçevesinden bakıldığında öncelikle iki temel kavramın yeniden ele alınması gerektiği ortaya konmuştur: verimlilik ve bütünsellik. Doğada her canlı, süreç ve sistem verimlidir ve bu, kaynakların; yani malzeme ve enerjinin en uygun şekilde kullanılmasıyla sağlanmaktadır. Aynı zamanda doğa bu verimliliği, canlıların yapıtaşlarından ekosistemlere kadar tüm ölçeklerde sürdürmektedir. Oldukça karmaşık bir sistem olan doğadaki başarılı stratejilerin etkilerinin tüm sisteme yayılmasını sağlayan ise bütünselliktir.

Günümüzde, biyomimikrinin artan etkisiyle mühendislik, malzeme bilimi, eczacılık ve hatta moda gibi pek çok alanda yenilikçi tasarımlar üretilmektedir. Mimarlık ve kentsel tasarımda da doğadaki sistemlerden bilgi transfer etmeye çalışan yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır fakat henüz doğadan edinilen bilginin tasarım problemlerine aktarımı için özelleşmiş bir yöntem bulunmamaktadır. Konvansiyonel tasarım yöntemlerinden farklı olarak biyomimikri, sorunlara çözüm üretmekte temel olarak nasıl yapabiliriz sorusundan daha iyi nasıl yaparız sorusuna doğadan ilham alarak bilim ve teknoloji ışığında cevap aramaktadır. Bu sebeple kentsel tasarım alanında biyomimikrinin kullanılması, diğer disiplinlerde olduğu gibi yeni bir bakış açısı ve yöntem gerektirmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı kentsel tasarımda biyomimikri temelli bakış açısının ve yönteminin geliştirilmesine katkı sağlamaktır. Bu bağlamda ilk olarak biyomimikrinin tanımı, temel unsurları, tasarım problemlerine uygulanmasının genel ilkeleri ortaya konulmuş ve biyomimikri temelli tasarıma dair farklı yöntemlerden bahsedilmiştir. Sonrasında Dünya'daki kentlerden örnekler bağlamında biyomimikrinin kentsel tasarım alanındaki potansiyeli

üzerinde durulmuştur. Sonuç olarak, sistematik ve bütünsel bir biyomimikri temelli kentsel tasarım yaklaşımının genel ilkelerini ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Biyomimikri Nedir?

Biyomimikri kelimesi Yunanca bios, yani hayat ve mimesis, yani taklit etmek kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Aslında doğayı taklit etme düşüncesi insanlık kadar eskidir. Fakat biyomimikri, doğadan öğrenme biçimimizin değişmesi ve gelişmesi ile ortaya çıkmış bir bilim dalıdır. Endüstri devriminden sonra, yeni teknolojilerin ve doğayı gözlemler araçlarının gelişmesi ile doğayı atom seviyesinde inceleme fırsatı doğmuştur. Bununla birlikte doğayı taklit etme düşüncesi yerini bilimsel bilgi ve doğayı açıklayan kanunların araştırılmasına bırakmıştır. Doğaya dair gözlemler elde edilemeyecek bilgilerin edinilmesi, bu bilginin insan problemlerine aktarılması için yeni yaklaşımlar aranmasına yol açmıştır. Farklı disiplinlerde bu yaklaşımlara biyoteknik, biyomorfizm, biyofilia, bio-etkileşim, biyomimesis, biyomimetik ve biyomimikri gibi farklı isimler verilmiştir.³ Farklı isimlerle anılsalar da bu benzer ve ilişkili yaklaşımların tümünün temelinde aynı fikir yatmaktadır: 'doğanın kendisi müthiş bir mucittir ve zaten doğal seleksiyonla her türlü cihaz, yapı ve malzemeyi üretmiştir' (Steadman, 2008, s.260).

Janine Benyus, 1998 yılında yayınladığı "Biomimicry: Innovation Inspired by Nature" adlı kitabıyla bu kavramları yeniden gündeme getirmiş ve biyomimikri için metodolojik bir yaklaşım önerisi sunmuştur. Benyus (2002), biyomimikrinin bir problemi çözerken belirli bir bitki veya hayvan türünü ele almak yerine tüm sınıfları (bakteriler, mantarlar, bitki ve hayvanlar) ele aldığını belirtmiştir. Benyus'a göre doğadan elde edilen bilginin bir çözüm kataloğunda toplanması bazı ortak noktalar ortaya çıkaracak ve bu ortak noktalar problemle ilgili bazı çok basit tasarım prensipleri sunacaktır.

Maibritt Pedersen Zari (2010) ise biyomimikriyi bir organizmanın, organizmanın davranışının veya tüm ekosistemin form, malzeme, üretim metodu, süreç stratejileri veya fonksiyonu açısından taklit edilmesi olarak tanımlamaktadır (s.172). Burada bahsedilen taklit, organizmaların olduğu gibi kopyalanmasını değil; biyolojiden edinilen yorumları, uyarlamaları ve üretimleri içerir (Vincent, Bogatyreva, Bogatyrev, Bowyer, Pahl, 2006). Biyomimikri, organizmaların başarılı stratejilerden faydalı fikirler çıkarılmasına

3 Bu çalışmada sistematik bir yöntem önermesi nedeniyle biyomimikri kullanılmıştır.

odaklandığı kadar bu stratejileri ortaya çıkaran süreçlere de odaklanmaktadır. Yani biyomimikri temelde doğanın nasıl olduğundan çok nasıl yaptığını araştırmaktadır.

Benyus (2002), doğadan öğrenilecek temel prensipleri şöyle sıralamaktadır:

- Doğa güneş ışığı ile çalışır.
- Doğa sadece ihtiyacı olan enerjiyi kullanır.
- Doğa formu fonksiyona uydurur.
- Doğa her şeyi geri dönüştürür.
- Doğa işbirliğini ödüllendirir.
- Doğa çeşitliliğe güvenir.
- Doğa yerel uzmanlık ister.
- Doğa atık üretmez.
- Doğa sınırların gücünden faydalanır (s.8).

Bu prensipler, doğadan öğrenilecek tasarım dersleridir. Doğa, dünyadaki hayatın birbirine bağlı ve bağımlı olduğundan yola çıkarak 3.8 milyar yıldır işe yarayan stratejiler geliştirmiştir. Benyus'un belirttiği temel unsurlar, dünyada hayatta kalan ve gelişen türler arasındaki ortak stratejileri temsil etmektedir. Doğa, yaşamaya olanaklı koşullar yaratmak için bu stratejileri bir arada kullanmakta ve optimize etmektedir. Biyomimikri ile bu tasarım derslerinden yenilikçi stratejiler üretmek, bu stratejiler doğadaki sürdürülebilirlik ölçütlerine göre değerlendirmek ve doğayı bir akıl hocası olarak kullanmak mümkündür. Benyus'a göre bunun için 3 temel soru sorulması gerekmektedir: 1. Doğa burada ne yapardı? 2. Doğa burada ne yapmazdı? 3. Neden ve neden değil? (Baumeister, 2014, s.86). İlk soru, doğayı model olarak ele almayı önermekte ve sürdürülebilir, yenilikçi, daha önce denenmiş ve başarısı ispat edilmiş çözümlerin ortaya çıkmasını hedeflemektedir. İkinci soru doğayı ölçüt olarak ele almayı ve yapılan tasarımların başarısını doğa standartlarında test edilmesini önermektedir. Son soru ise daha temel bir biçimde doğayı akıl hocası olarak kabul ederek problemleri ele alış biçimini değiştirmeyi ve böylelikle bağlamla ilişkiyi sağlamlaştırarak çözüm alanını genişletmeye odaklanmaktadır.

Biyomimikrinin Tasarım Problemlerine Uygulanması

Biyomimikrinin birçok farklı alanda uygulaması mevcuttur. Örneğin tekstil üretiminde, hidrofobik malzemeler lotus yapraklarından ve sürtünmeyi azaltan mayolar köpekbalığı derisinden ilham almıştır (Guo, Liu ve Su, 2011). Malzeme alanında ise kelebek kanadından ilham alan renklerde (Smith, 2007) ve kendi kendini temizleyen boyalarda (Vartan, 2006), sedefi taklit eden süper dayanıklı seramiklerde (Heintz, 2009) ve 3 boyutlu yazıcıda üretilen, kırılmaya karşı dayanıklı kemiğe benzer malzemelerin üretiminde (Brehm, 2013) biyomimikri temelli tasarım kullanılmıştır. Mimarideki biyomimikri temelli tasarım örneklerinden Frankfurt'taki FAZ Pavyonu, çam kozalağından esinlenen ve pasif bir şekilde açılıp kapanan bir kabuktan oluşmaktadır (El-Zeiny, 2012). Tasarımında biyomimikri kullanılan bir başka örnek olan Zimbabve'deki Eastgate Binası'nda ise termit kulelerinin soğutma prensibinden ilham alınmıştır (Deshpande, Goh, Goossens, Javdani, 2013).

Farklı alanlardaki bu örnekleri arttırmak mümkündür. Mevcut biyomimikri temelli tasarımların hepsi farklı yöntem ve yaklaşımlarla elde edilmiştir. Bunun yanı sıra tüm örneklerde doğanın ele alındığı ölçek de farklılaşmaktadır. Benyus'a (2002) göre biyomimikri üç seviyede uygulanabilmektedir; form, süreç ve ekosistem seviyeleri. Pedersen-Zari'ye (2007) göre ise biyomimikri organizma, davranış ve ekosistem seviyelerinde uygulanabilmektedir.

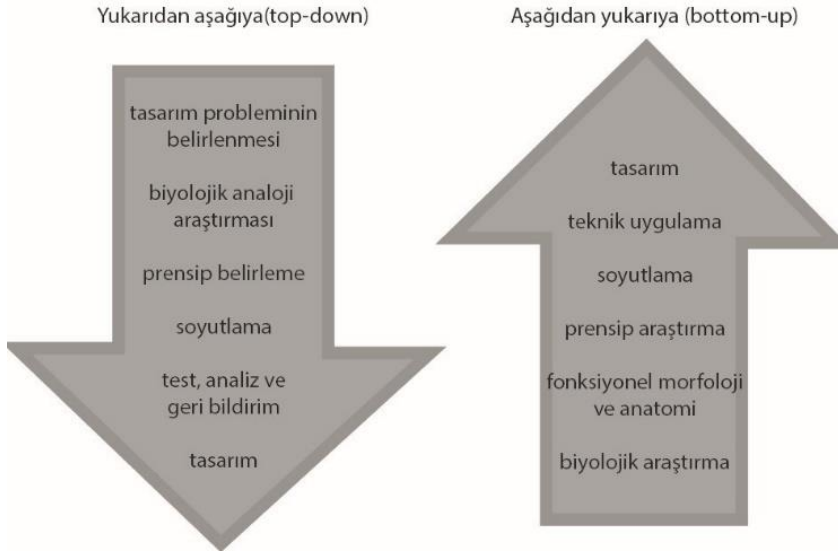
Aşağıda farklı yaklaşımlar ve biyomimikri seviyeleri detaylı bir biçimde tartışılmıştır.

Biyomimikri Temelli Tasarım Yaklaşımları

Son yıllarda, doğadan edinilen bilginin insan problemlerine aktarılması için geliştirilen farklı yaklaşımlar olmuştur. Bu yaklaşımları iki grupta incelemek mümkündür: (1) problemden biyolojiye (Baumeister, 2014), tepeden aşağı (Speck ve Speck, 2008), analogi yoluyla biyomimetik (Gebeshuber ve Drack, 2008), problem temelli (Helms, Vattam ve Goel, 2009), teknoloji öncülüğünde (ISO/TC266, 2015) ve (2) biyolojiden tasarıma (Baumeister, 2014), aşağıdan tepeye (Speck ve Speck, 2008), tetikleme yoluyla biyomimetik (Gebeshuber ve Drack, 2008), çözüm temelli (Helms, Vattam ve Goel, 2009), biyoloji öncülüğünde (ISO/TC266, 2015).

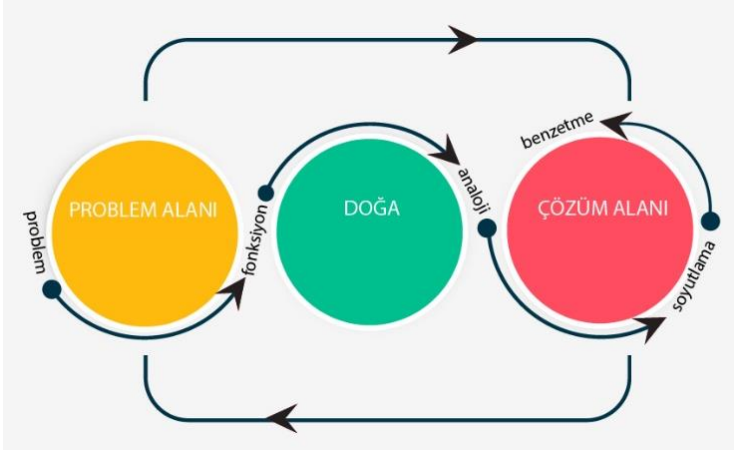
Bu iki gruptaki yaklaşımların tasarım süreçleri farklı noktalardan başlar (Şekil 1). İlk grup, insanlığın karşılaştığı bir problem için doğaya bakmayı ve bu probleme çözüm üretmiş sistemleri ele almayı önerir. Bu sistemler bir

arada incelenerek bulunan ortak özelliklerinden çıkarımla bir model üretilir ve bu model soyutlanarak edinilen bilgi tasarıma aktarılır. Bu yaklaşımda problemin açıkça tanımlanması ve benzer problemleri çözen organizmalarla eşleştirilmesi gerekir. İkinci grupta ise doğadan elde edilen bir gözlem, tasarıma ve teknolojik yeniliğe ilham verir. Bu yaklaşımda bir organizmadaki veya ekosistemdeki belirli bir özellik, davranış veya işlev tanımlanır ve daha sonra tasarıma aktarılır.

Şekil 1. Biyomimikri temelli tasarım yaklaşımlarının süreçleri.

Genel olarak bu iki gruptaki yaklaşımların biyomimikri temelli süreç modelleri üç farklı alanı içerir: problem, doğa ve çözüm (Şekil 2). Bu süreç modellerinin çoğunda, bir alandan diğerine geçişi destekleyen üç ana aşama tanımlanmıştır: problemin tanımı, keşif/ araştırma ve çözüm geliştirme. Geliştirilen süreç modelleri arasındaki temel farklar, yöntemlerinin alt aşamalarında ve kullanılan biyomimikri temelli araçlarda gözlenmektedir. Dolayısıyla bu modellerin ilk aşamaları arasındaki temel farklar nispeten küçüktür.

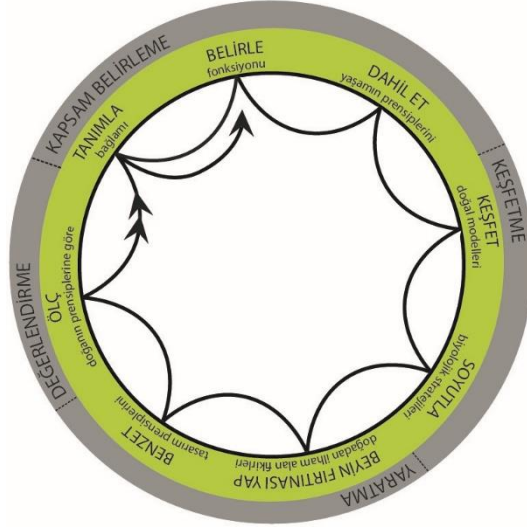

Şekil 2. Biyomimikri temelli tasarım yaklaşımlarındaki alan dönüşümleri ve sürecin genel aşamaları.

Anlaşılabacağı üzere bu iki gruptaki yaklaşımlar benzer bir tasarım sürecini takip etmektedir; biri baştan sonra, diğeri sondan başa. Bu çalışmada, probleme dair hedefleri ve parametreleri belirleyen tasarımcılar tarafından etkin bir biçimde yönetilmesi nedeniyle probleminden biyolojiye yaklaşımdan bahsedilmektedir. Bu yaklaşımda izlenen adımlar şöyledir:

- Problemi tanımla: Bu aşamada fonksiyon ve bağlam tanımlanır.
- Problemi soyutla: Bu aşamada doğanın prensipleri tasarım problemine aktarılır ve problem yeniden tanımlanır.
- Biyolojik analogileri araştır: Tanımlanan probleme dair doğadaki örnekler araştırılır.
- Biyolojik çözüm tanımla: Doğada bulunan örnekler analiz edilir ve bunlar arasındaki ortak stratejilerden bir çözüm elde edilir.
- Prensipten aktar: Bu aşamada doğadan elde edilen bilgi soyutlanarak bir kavram elde edilir ve biyolojik alandan problem alanına transfer edilir.
- Prensipten uygula: Son aşama, elde edilen kavramın problem alanında uygulanması ve test edilmesini içerir.

Şekil 3. Biyomimikri 3.8'in Problem Dayalı Biyomimikri Tasarım Lensi
(Kaynak: www.biomimicry.net, en son erişim tarihi Temmuz, 2020)

Probleme dayalı yaklaşım modeli, uygulamada doğrusal olmayan adımlar izler. Bu model, her aşamada elde edilen çıktının önceki aşamaları etkilemesi bakımından dinamiktir ve böylelikle yinelemeli geri bildirim sağlar (Helms, Vattam ve Goel, 2009). Bu özellikleri ile probleme dayalı yaklaşım, günümüzdekinden daha sürdürülebilir bir kent anlayışına geçişe yön verme potansiyeline sahiptir (McDonough, 2002).

Biyomimikri Temelli Tasarım Seviyeleri

Biyomimikride canlılar, özelliklerinin ve performanslarının ortaya çıktığı aşğıdan yukarı bir süreçle kendi kendini organize eden materyal hiyerarşiler olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla canlıların başarılarının nerede olduğunu anlamak için bu canlıların ve onları başarıya götüren süreçlerin daha detaylı bir biçimde incelenmesi gerekmektedir. Dahası, doğadaki problemlerin çözümündeki örüntülerin de ele alınması gerekmektedir. Yani, doğadan ilham alan tasarımlar geliştirebilmek için önce biyolojik sistemleri anlamak gerekmektedir (Vincent, 2006).

Benyus'a (2002) göre biyolojik sistemleri anlamak ve biyomimikri temelli tasarımlar yapabilmek için doğadan üç seviyede bilgi almak gerekmektedir: form, süreç ve ekosistem seviyeleri. Biyomimikrinin ilk seviyesi olan form seviyesi, belirli bir organizmanın bir kısmından veya tamamından esinlenmeyi

içerir. Organizmalar milyonlarca yıldır gelişmektedir. Bugün dünyadaki organizmalar, zaman içindeki sürekli değişime karşı koyan hayatta kalma stratejilerine sahiptir. Bu organizmalar, toplumların karşılaştığı problemlere çözüm üretebilmek için faydalanabilecekleri, çoğunlukla enerji ve malzeme verimliliğine dayanan kapsamlı bir çözüm havuzu sunmaktadır. Bu havuz, kaynaklara erişimdeki değişimler, iklim değişiklikleri ve bunun gibi mevcut insan faaliyetlerinin dünyadaki ekosistemlere olumsuz etkilerinin ortaya çıkmasıyla daha da önem kazanmaktadır.

Belirtmek gerekir ki organizmaların yalnız formunu taklit ederek elde edilen çözümler organizmanın kendisi kadar başarılı olmayabilir. Bu nedenle formun taklit edilmesi, canlılar kadar sürdürülebilir olmak için yalnızca başlangıçtır. Her ne kadar form doğanın ayrılmaz bir parçası olsa da, formu tek başına taklit etmek biyomimikrinin potansiyelinin indirgenmesine yol açmaktadır. Günümüzde form seviyesinde biyomimikrinin, özellikle üretken tasarım yöntemlerinin de kullanılmasıyla, yapıli çevrede birçok örneği bulunmaktadır. Fakat üretken tasarım yöntemleri çoğunlukla doğadaki süreçlerle analogik bir ilişki kurar ve bu süreçlerin altında yatan mantığı uygular; fakat bu süreçleri doğuran canlıya ya da mekanizmaya doğrudan referans vermez.

Form seviyesinde biyomimikri uygulamaları genellikle bütün sistemden öte belirli bir özelliği taklit etme eğilimdedir. Bunun sonucunda biyomimikri temelli tasarım, yapıli çevrenin içsel bir parçası olmak yerine ona eklenen bir teknoloji haline gelmektedir. Bu durum özellikle tasarımcının biyolojik bilgisi azsa veya çok disiplinli bir tasarım ortamı yoksa ortaya çıkmaktadır. Form seviyesinde biyomimikri ile yenilikçi yapı teknolojileri ve malzemeleri elde edilebilir, fakat kentlerde uzun vadeli başarı için daha kapsamlı bir bakış açısı ile sürdürülebilirliği artırma yöntemlerinin araştırılması gerekmektedir.

Daha derinlemesine bir biyomimikri yaklaşımı, doğada bir şeyin nasıl yapıldığına dair ikinci bir seviye eklemektir: süreç seviyesi. Bu yaklaşım canlıların formuna ek olarak davranışlarına odaklanmayı gerektirmektedir. Bu seviyede bir organizmanın nasıl davrandığı ve çevresi ile nasıl ilişkilendiği ele alınmaktadır. Çok sayıda organizma, insanların çözmesi gerekenlerle aynı problemlerle karşı karşıya gelmektedir. Bu organizmalar, buldukları çevrenin kapasitesi ve enerji ve malzeme bulunabilirliği sınırlarında hareket etmektedir. Ekolojik sistemlerde adaptasyonu yaratan bu sınırlar, sadece adapte olan organizmaların değil, adapte olan davranışların ve ilişkilerin de hayatta kalmasını sağlamaktadır.

Süreç seviyesinde biyomimikrinin uygulanması, insan toplumuna neyin uygulanabileceği konusunda etik kararlar alınmasını gerektirmektedir. Organizmaların tüm davranışları insan ortamına aktarılmaya uygun değildir. Örneğin termitlerin yapı davranışını ve bunun sonucunda ürettikleri kuleleri taklit etmek pasif olarak düzenlenmiş termal konfor sağlayabilir, fakat termitlerin sosyal yapısını taklit etmek evrensel insan hakları değerlerine uygun düşmeyecektir. Bu bağlamda, yapıyı çevrenin sürdürülebilirliğini arttırmak için doğadaki süreçler taklit edilebilir fakat bu süreçleri, organizmaların davranışlarını ve ilişkilerini sosyal ve ekonomik alanlara aktarırken çok dikkatli bir değerlendirme yapılması gerekmektedir.

Benyus'un (2002) önerdiği üçüncü seviye ise tüm ekosistemin ve onu başarılı kılan ortak prensiplerin taklit edilmesidir. Günümüzde bu seviyenin kentlerde kullanılması birçok araştırmacı tarafından savunulmaktadır (Graham, 2003; Kibert, Sendzimir ve Guy, 2002; Korhonen, 2001). Ekosistem ölçeğinde biyomimikri, karmaşıklığı nedeniyle en zor; fakat kentsel tasarıma en yakın seviyedir. Bu biyomimikri seviyesinde tasarım yapmanın bir avantajı, form ve süreç seviyeleriyle birlikte kullanılabilmesidir. Bunun yanı sıra, ara yüzlü (interfaced) veya biyo-destekli (bio-assisted) sistemler gibi mevcut sürdürülebilir inşa etme yöntemlerini de bu seviye ile birleştirmek mümkündür.

Ekosistem seviyesinde biyomimikrinin bir başka avantajı, birçok zamsal ve mekansal ölçekte kullanılabilmesi ve belirli bir yere ait sürdürülebilir ve yenileyici tasarımlar yaratmak için zemin oluşturmalarıdır (Reap, Baumeister ve Bras, 2005). Bu seviyede biyomimikrinin daha da önemli bir avantajı genel çevresel performans üzerinde yaratacağı pozitif etkidir. Ekosistem temelli biyomimikri, mecaz seviyesinde de fonksiyonel bir seviyede de ele alınabilir. Mecaz seviyesinde, tasarımcılar tarafından genel ekosistem prensipleri çok az bir çevre bilim bilgisi ile uygulanabilir (Benyus, 1997; De Groot, Wilson ve Boumans, 2002; McDonough and Braungart, 2002). Eğer kentler bir sistem olarak tasarlanırlar ve mecaz seviyesinde bile olsa ekosistem gibi davranması beklenirse, kentlerin çevresel performansının artacağı öne sürülebilir.

Pedersen Zari (2007) ise Benyus'un önerdiği bu seviyeleri organizma, davranış ve ekosistem seviyeleri olmak üzere yeniden tanımlamaktadır. Bu seviyeleri Benyus'a benzer bir biçimde ele almakla birlikte Pedersen-Zari, bunların altına beş boyut eklemektedir; form, malzeme, yapı, süreç ve fonksiyon. Örneklemek gerekirse termit, organizma seviyesinde ve form boyutu ile ele alınarak onun gibi bir yapı tasarlanabilir. Süreç boyutu ile ele alınarak bir ter-

mitin hidrojen kullanmadaki verimliliği yapıya yansıtılabilir. Termitler, ekosistem seviyesinde ve süreç boyutu ile ele alınırsa, yapı termit ekosistemi gibi çalışabilir; güneşten enerji toplayabilir ve su depolayabilir (Pedersen-Zari, 2007).

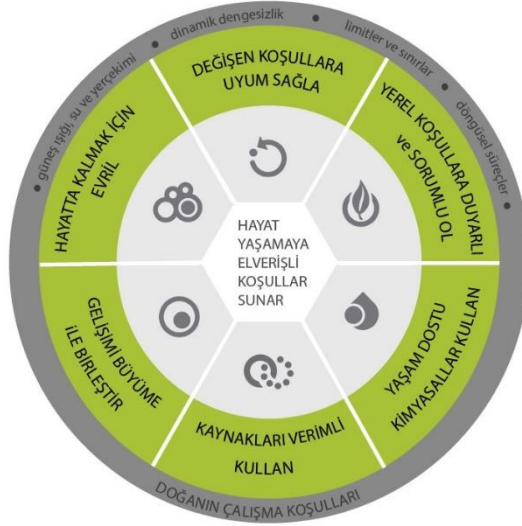
Onno Koelman (2004) ise biyomimikrinin yapılara üç şekilde uygulanabileceğini belirtmektedir: 1) daha dayanıklı, güçlü ve kendi kendine birleşebilen ve kendini onaran malzemeler geliştirilmesinde, 2) doğadaki süreçlerin yapıların iklimlendirme gibi temel fonksiyonları için kullanılmasında, 3) sıfır atık ve birlikte evrim yoluyla kaynakların tüketilmek yerine üretilmesinde. Aslında Koelman da yapıyı çevrede biyomimikrinin kullanılması için malzeme, süreç ve ekosistem olmak üzere üç seviye önermektedir.

Bu üç yaklaşımda da ortak olan ekosistem seviyesi, kentlerin bir sistem olarak ve bütünsel bir biçimde ele alınması gerektiğinin ve kenti oluşturan tüm elemanların bu sistemin bir parçası olduklarını ve birlikte çalışmalarını gerektiğini vurgulamaktadır. Bu şekilde tüm parçaları birlikte ve uyum içinde çalışan sürdürülebilir kentler elde etmek mümkündür. Denilebilir ki doğadan öğrenme ölçeği ekosistem seviyesine yaklaştıkça tasarımlar da sürdürülebilirliğe yaklaşmaktadır (Pedersen Zari, 2007).

Kentsel Tasarımda Biyomimikrinin Potansiyeli

Biomimicry 3.8 kuruluşu biyomimikrinin sistematik bir biçimde uygulanabilmesi için Tasarım Lensleri geliştirmiştir (Biomimicry 3.8, 2015). Bu lenslerden biri de Yaşamın İlkeleri lensidir (Şekil 4). Biyomimikri temelli tasarım için doğanın prensiplerine dayanan bir yol haritası sunan bu lensin 6 temel stratejisi şöyledir:

- Hayatta kalmak için evrilmek,
- Değişen koşullara uyum sağlamak,
- Yerel koşullara karşı duyarlı ve sorumlu olmak,
- Gelişimi büyüme ile birleştirmek,
- Kaynakları (malzeme ve enerji) verimli kullanmak,
- Yaşam dostu kimyasalları kullanmak (Baumeister, 2014).

Şekil 4. Biyomimikri 3.8'in Yaşamın İlkeleri Lensi
(Kaynak: www.biomimicry.net, en son erişim tarihi Temmuz, 2020)

Yaşamın İlkeleri lensinde temel stratejilerin altında doğanın bu stratejilerin uygulanmasına olanak sağlayan özellikleri ve davranışlarına yer verilmiştir. Bu lens, ürün tasarımından pazarlamaya kadar birçok farklı alanda çözümler üretmek için kullanılmaktadır. Yaşamın İlkeleri'nin tümü uygulanırsa yapılan tasarımlar daha yaşam dostu ve sürdürülebilir olacaktır. Bu bağlamda, bu ilkelerden bahsetmek ve bunların kentsel tasarım alanındaki kullanımını tartışmak önemlidir.

İlk strateji, hayatta kalmak için evrilmek; kalıcı performans sağlamak için sürekli bilgi edinmek ve bu bilgiyi sürece dahil etmektir. Buna biyolojiden verilebilecek örnek virüs türlerinin sentetik kimyasallara adapte olmasıdır. Aslında insanlar da benzer bir biçimde demokrasileri yasalardaki ve kültürel yapıdaki değişimlerle zaman içinde evirmiştir. Evrilmeyi başarmak için doğa, başarılı stratejileri tekrarlar, beklenmeyeni sürece dahil eder ve sürekli bilgi toplar. Kentlerin tasarımında da bir yerde başarılı olan stratejileri aynen uygulamak değil ama model olarak, sistemsel bir biçimde ele alıp yere uyarlayarak tekrar etmek potansiyel taşımaktadır. Bunu yapabilmek için başarılı stratejilerin yere dair tüm verileri ve ilişkileri ile değerlendirilip yeniden uyarlanması gerekmektedir.

İkinci strateji, değişen koşullara uyum sağlamak; dinamik durumlara uygun bir biçimde tepki vermektir. Örneğin kutup tilkisinin kürklerinin kışın

beyaz, yazın kahverengi olması gibi. Doğada bu adaptasyonlar morfolojik ve fizyolojik olduğu gibi davranışsal da olabilir. İnsan yaşantısından bir adaptasyon örneği olarak film kiralama endüstrisindeki değişim ile video kasetlerin önce DVD'ye, sonra da internet üzerinden yayına dönüşmesi verilebilir. Adapte olamayanlar satıştan kalkmış ve yok olmuştur. Değişen koşullara adapte olmak için doğa, kendini yenileyerek bütünlüğünü korur. Örneğin bitkilerin ve hayvanların sürekli enerji ve madde ekleyerek sistemlerini onarması ve geliştirmesi gibi. Benzer bir biçimde kentler, imar planında belirlenen ilkelerin adapte edilmesiyle ekonomik veya sosyal değişimlere ayak uydurabilir.

Üçüncü strateji, çevreye uyum sağlayarak yerel koşullara duyarlı ve sorumlu olmaktır. Örneğin çöl böcekleri, çölün neredeyse tek nem kaynağı olan sabah meltemiyle gelen sisi toplayarak hayatta kalırlar. Bunu yapabilmek için çöl böceklerinin kanatlarında su çeken moleküller bulunur. Mimarlıkta ise pasif iklimlendirme yöntemleri bu stratejiye benzemektedir. Bu stratejiyi başarmak için doğa, elde olan malzeme ve enerjiyi kullanır. Kentsel tasarımda da benzer bir başarıyı sağlamak için yerel inşaa teknikleri ve mevcut enerji kaynakları kullanılabilir.

Dördüncü strateji, büyümeyi gelişimi ile birlikte destekleyen süreçler ile sağlanır. Örneğin embriyoların bölünmesi ve farklı hücre türleri halinde büyümesi gibi. Kentsel gelişimin yapıllı çevre ve altyapının genişlemesi ile gerçekleşmesi benzer bir örnektir. Doğada bu strateji, modüler ve iç içe geçmiş bileşenlerin bir araya getirilmesiyle sağlanır. Kentsel tasarımda yapıları ve yeşil alanları birbirlerini destekleyecek biçimde bir arada tasarlamak benzer bir sonuç verecektir.

Beşinci strateji, malzeme ve enerjinin verimli kullanılmasıdır. Doğa kaynakları döngüsel sistemlerle, ustaca ve ölçülü bir biçimde kullanır. Buna benzer bir biçimde Vincent Callebaut, günümüz kentlerinin karşı karşıya oldukları iklim değişikliğine karşı 'Nilüfer Yaprağı' adında su üstünde yüzen ve kendi kendine yetebilen bir kent tasarlamıştır (Rao, 2014).

Son strateji, yaşam dostu kimyasalların kullanılmasıdır. Örneğin çayır-larda çözücü olarak su kullanılır ve su bitkilerle topraktan içeri girdikçe çayır-lar temizlenir. Eski endüstri alanlarının iyileştirilmesi ve yeniden kullanılabilmesi için doğal süreçlerin kullanılması da bu stratejiye örnek gösterilebilir.

Günümüzde kentler çoğunlukla dışardan girdilere, birleştirmelere ve sürekli devam eden bakıma dayanmaktadır. Yukarıda bahsedilen yaşamın il-

kelerinden de anlaşılacağı üzere doğa ise güneş ışığına ve gelişerek büyümeye dayanır; fazlalığı döngüye katar, malzemeleri geri dönüştürür ve kendi kendini onarır. Kentlerde biyomimikri birçok farklı ölçekte kullanılabilir. Biyomimikri temelli tasarım ile yapı malzemelerinin gömülü enerjisi ve kullanılan malzeme miktarı azaltılabilir, kaynakların verimli kullanımı desteklenebilir, kentsel ilişkilerde çeşitlilik artarken ve fazlalık azaltılabilir, adaptasyon ve esnekliğe olanak sağlanabilir. Örneğin Exploration Mimarlık Ofisi, alt yapı sistemlerinde sıvıları ve gazı hareket ettirmek için doğanın minimum malzeme ve enerji kullanımını taklit ederek algoritma tabanlı bir akış optimizasyon aracı geliştirmiştir (Pawlyn, 2016). Bütüncül bir bakış açısıyla tasarlanan bir kentte, bu örnekteki gibi alt ölçeklerde tasarlanan sistemlerin etkisinin tüm kente yayılacağı düşünülebilir.

Daha üst ölçekte genetik ve evrimsel süreçlerin biyomimikri temelli tasarımda kullanılması ise yaşayan kentler ortaya çıkması için olanak sağlamaktadır. Bir organizmanın etki alanı, fiziksel sınırlarının ötesine uzanmakta ve değiştirdiği çevreyi de kapsamaktadır. Bu etki alanı, yani 'genişletilmiş fizyoloji', biyolojiyi basitçe taklit etmenin ötesinde bozulmalardan iyileşip uyumlu bir duruma dönüşme gibi stratejilerle sistemi aktif bir biçimde dengeye yönelir. Kentler için genler içinde aktarılan algoritma temelli tarif, çevre ile etkileşerek başarılı tasarımların uyarlanarak tekrar edilmesi konusunda alternatif bir model sağlamaktadır. Böylelikle kentte farklılaşma sağlanacağı gibi adaptasyon ve esneklik de artacaktır.

Dünya Kentlerinden Örnekler

Hindistan'daki Lavasa kenti günümüzde kentsel ölçekteki birkaç biyomimikri örneğinden biridir. Lavasa, Muson yağmurlarından etkilenen bir bölgedir; fakat yağışlar birkaç ay içinde yoğunlaşmakta ve yılın geri kalan kısmında kuraklık yaşanmaktadır. Bunun için tasarımda, su yönetimi açısından bir zamanlar bölgede bulunan fakat tarımsal uygulamalar sonucunda yok olan muson ormanları taklit edilmiştir (Rossin, 2010). Bu ormanlar, yağışlı mevsimden sonra buharlaşmayı engelleme yoluyla suyu kuru mevsimde muhafaza ederek ve toprak kalitesini koruyarak suyu etkili bir biçimde yönetir. Tasarımda kullanılmak üzere muson ormanlarının altı ekosistem özelliği belirlenmiştir: su toplama, güneş enerjisi kazanımı, karbon tutumu, suyun arıtılması, buharlaşma ve azot ve fosfor döngüsü. Bu özellikleri taklit edilmesi kentsel tasarımın ana unsurunu oluşturmuştur. Burada uygulanan tasarımın amaçlarından biri, yoğun Muson yağışlarının neden olduğu toprak

erozyonunu ortadan kaldırmaktı. Bu nedenle hedeflenen, yağmurları yapısal gölgeliklerle kırmak, binalardan akan suyu yavaşlatmak ve bu suyun toplanmasını sağlamaktı. Kent genelindeki su toplama prensibi ise, muson ormanlarının yağmur suyu depolama prensibini esas almıştır.

Danimarka'daki Kalundborg kentinde ortak yaşama (simbiyoz) yöntemi kullanılarak endüstriyel bir ekosistem geliştirilmiştir (Valentine, 2016). Bu sistem sayesinde, 1970'li yıllardan beri kamu kuruluşları ve özel kuruluşlar endüstriyel üretimdeki atık ürünleri kapalı bir döngüde alıp satmaktadır. Bu sistemde bir kuruluşun atık ürünü bir başkasının hammaddesi haline gelmektedir ve gaz, buhar, soğutma suyu ve alçı gibi temel kaynaklar farklı endüstriler arasında paylaşılarak ekonomiye ve çevreye aynı şekilde yarar sağlamaktadır. Üretimden elde edilen fazla ısı, balık çiftlikleri, seralar ve evlerde kullanılmaktadır. Diğer endüstriler tarafından kullanılacak birçok yan ürün ise başka şirketlere satılmaktadır. Kalundborg kentindeki sistemde amaç, kaynak tüketimini azaltmak ve çevresel etkilerde önemli bir azalma sağlamaktır. Bu örnek hakkında okullarda eğitimler verilmiş ve Kalundborg modeli dünya üzerindeki farklı endüstriyel alanlarda uygulanmıştır.

Biyomimikrinin uygulandığı bir başka örnek olan Çin'in Langfang bölgesi, 4000 yıl önce yaprak döken ormanlardan oluşan bir yerel ekosisteme sahipti (Lazarus ve Crawford, 2011). Kentleşme ve ormansızlaştırmanın etkisi ile bölgede yağmur suyu toprakla verimli bir biçimde buluşmamış ve yerel su katmanı kurumuştur. Sonuç olarak arazi çökmeleri meydana gelmiş ve kent, mevcut kaynaklara rağmen su kıtlığı ile karşı karşıya kalmıştır. Kente yakındaki Yangtze Nehri'nden su pompalanmıştır fakat bu, verimli olmayan ve kentin esnekliğini azaltan bir yöntemdi. Bu soruna karşı HOK tasarım firması, kent planını kapsamlı bir biçimde yeniden ele almak ve doğal su döngülerinden yararlanan bir tasarım yapabilmek için Biyomimikri 3.8 kuruluşunun 'Yerin Dehası (Genius of Place)' analizini kullanmıştır (Lazarus ve Crawford, 2011). Betonarme fırtına kanalları, eski su yatağı ve suyun akış şeması referans alınarak yeniden tasarlanmıştır. Sonuç olarak kentte su, yeşil örtünün stratejik bir biçimde tasarlanması ile toprakla verimli bir biçimde buluşmakta ve kente yetecek su kaynağını sağlamaktadır. Bunun yanı sıra tasarlanan yeşil örtü, kente değerli bir peyzaj alanı da katmaktadır.

Doğadaki damarlı (vascular) yapılar ile kentsel ulaşım ağları arasında analogiler kurulması sıkça rastlanan bir durumdur. Damarlı yapılar, biyolojik sistemler için sıvıların ve besin maddelerinin organizma boyunca ulaşımını sağlayan yaşamsal unsurlardır (Wang, Zhang ve Guo, 2005). Physarum polycephalum adlı mantar türüne ait araştırmalar, besin yığınlarının yerleşiminin

Tokyo ve çevresindeki kentlerin yerleşimin yansıttığını ortaya koymuştur. Mantar ile yapılan çalışmalarda, her bir yığını belli bir düzende bağlayan, oldukça dikkatli bir şekilde tasarlanmış olan Tokyo ray sistemine çok benzer bir damarlı tüp ağı olduğu gözlemlenmiştir (Tero vd, 2010). Mantar, herhangi bir merkezi organizasyon sistemi olmadan kendi organize olmuş, yayılmış ve kentlerde kullanılabilir verimlilikte ve esneklikte bir altyapı oluşturmuştur. Bundan yola çıkarak Physarum mantarının davranışını taklit eden, kentlerde verimli ulaşım ağları tasarlamaya yardımcı olacak bir matematiksel bir model oluşturulmuştur (Tero vd,2010).

Tartışma ve Sonuç

Günümüzde kentleşme, çevre sorunlarından sorumlu en önemli faktörlerden biri sayılmakta ve sürdürülebilir tasarım da potansiyel çözüm olarak görülmektedir. Bu bağlamda sürdürülebilir tasarım, kent ve çevre arasındaki ilişkiyi yeniden inşa etme girişimi olarak okunabilir. Bu tür bir girişimde bütünsel yaklaşım iki açıdan önemlidir: 1) Kentin bir sistem olarak tasarlanması ve gelişmesi için, 2) Sürdürülebilir tasarımın sadece doğal çevre ile değil aynı zamanda mevcut kentsel çevre ile de uyum sağlayabilmesi için.

Sürdürülebilirlik konusundaki tartışmalar çoğunlukla gezegeni kurtarmaya odaklanmaktadır. Fakat insan ırkı ortadan kalksa dünyadaki yaşam gelişmeye ve zenginleşmeye devam edecektir. Dolayısıyla sürdürülebilirlik dünyayı kurtarmakla ilgili değil, mümkün olduğunca uzun süre onunla uyum içinde yaşamayı başarmakla ilgilidir. Kentler açısından bu da, yeşil sürdürülebilirlik stratejilerinden öte kente dair bütünsel bir perspektif geliştirmekle mümkün olacaktır. Bu bakımdan doğa, bütünselliği, kaynakları kullanmadaki verimliliği ve canlıların buldukları ortama uyum sağlamadaki başarısı ile örnek alınacak en iyi model olarak karşımıza çıkmaktadır. Biyomimikri, hâkim sürdürülebilirlik anlayışından farklı olarak kentlerdeki zorluklara yenilikçi bir bakış açısı sağlar. Sürdürülebilir kentsel tasarım olumsuzlukları azaltmak üzerinden ilerlerken biyomimikri, olumlu yenilenmeyi yaratmakla ilgilenir. Bu nedenle, yenilikçi ve uyarlanabilir kentsel çözümleri teşvik etme konusunda büyük bir potansiyele sahiptir.

Kentler de aynı doğa gibi oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu karmaşıklığı göz ardı edip yapıları ya da bazı sistemleri bütünden ayrı olarak ele almak sistemin tamamında bir kopmaya yol açmaktadır. Tek bir soruna yönelik kısmi çözümler kısa vadede başarılı görünse de çoğunlukla istenmedik sonuçlar doğurmaktadır. Başka bir deyişle, bir sistemdeki kazanç başka bir

sistemde öngörülmeleyen etkileşimler nedeniyle kayba dönüşmektedir. Bu bağlamda denilebilir ki, eko-kent, yeşil kent, dijital kent, akıllı kent gibi günümüzdeki birçok güncel kavram da bütünsel bir bakış açısı geliştirmek bakımından yetersiz kalmaktadır. Bu kent modelleri bilgi çağının olanaklarını verimlilik odağında birleştirmektedir.

Doğada verimlilik kapalı döngü sistemle sağlanır; bir sistemin atığı diğerinin besinini oluşturur. Dolayısıyla doğanın verimlilik anlayışında fazlalık yoktur. Örneğin sonbaharda ağaçlardan dökülen yapraklar, düştükleri yer-yüzündeki solucanlar için besin maddesi haline gelir. Solucanlar yaprakları yer ve bu sefer de solucanların atıkları ağaç için besin sağlar. Bu sayede ilkbaharda yeni yapraklar üretir. Doğadaki bu kapalı döngü sistemin aksine kentlerdeki süreçler çoğunlukla lineerdir. Mevcut kent ve kararlar ile ilişkileneleyen yeni kent modelleri ve yeni kararlar, bunlardan doğan yıkım ve yeniden inşa süreçleri, sürdürülebilir olmayan yöntemler gerektirmekte ve insan hayatı ile çevre üzerinde olumsuz etkilere yol açmaktadır.

Bugünkü kentlerinin birçoğu ucuz fosil yakıtlı bir enerji çağında gelişen ve parçaların mekanik olarak ayrılması için gayret gösteren bir kent planlaması modeli ile şekillenmiştir. Bunun sonucunda bugün, birçok bakımdan değişmez, esnek olmayan kentlerimiz karşımıza çıkmaktadır. Bu kentler sadece bölümlenmeleri açısından değil fonksiyonların dağılımı açısından da rasyonel, ağaç benzeri yapılardır. Öte yandan modern kentlerdeki verimlilik anlayışı, fazlalığın ortadan kalkmasını gerektirmektedir. Bu anlayış, görsel olarak temiz ve düzenli bölümler ve birbirine bağlanmış gruplanmalar ortaya çıkarmaktadır. Bunun aksine doğadaki gibi bir çeşitlilik ise kavramsal olarak dağınıktır.

Bu çalışmada paylaşıldığı gibi biyomimikrinin daha güçlü yapı malzemelerinden daha verimli altyapı sistemlerine kadar, kentlerdeki sorunları gidecek ve performansı önemli ölçüde arttıracak uygulamaları vardır. Mevcut sorunlara ilişkin bu uygulamaların yanı sıra biyomimikri, dijital araçların sağladığı olanaklarla kentleri doğaya benzer bir biçimde tasarlamayı da mümkün kılmaktadır. Ancak doğadan ilham alan uygulamalar ve tasarımlar tekil çözümler olarak kaldıkça ve kent, kapsamlı bir bakış açısı ile ele alınmadıkça doğadakine benzer bir performans elde edilmesi mümkün değildir. Tıpkı doğadaki sistemler gibi yapı ölçeğinden başlayıp kent ölçeğine kadar sistemin tüm parçalarının bir arada düşünülmesi ve her bir kararın doğadaki verimlilik ve bütünsellik anlayışına benzer bir biçimde ele alınması için önce-

likle biyomimikri temelli bir yaklaşım geliştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, bu araştırma kapsamında geliştirilen biyomimikri temelli kentsel tasarım yaklaşımının ana hatları şöyledir:

1. Kent, birbirine bağlı ağlardan oluşan bir sistemdir ve bütüncül bir yaklaşım gerektirir. Dolayısıyla kente dair tüm konular birlikte ele alınmalı ve alınan kararların kentin başka bileşenlerini olumsuz etkilememesine dikkat edilmelidir. Her bir tasarım, bir konut, mahalle, şehir, bölge, ülke ve hatta kıta, uzun vadede düşünülmesi ve tüm sisteme etkisi etraflıca tartışılmalıdır. Böylelikle kentsel gelişime dair sistematik bir yaklaşım geliştirmek mümkün olacaktır. Biyolojik sistemler de kentler gibi oldukça karmaşıktır. Örneğin, yağmur ormanları ele alındığında milyarlarca bileşenin nasıl karmaşık ilişkiler yarattığı görülebilir. Buna rağmen birçok yağmur ormanı, sayısız aksamaya rağmen binlerce yıldır dengesini sağlamayı başarmaktadır.

2. Kentsel tasarım bağlamında verimlilik, kaynakların ve fazlalığın kullanımını üzerinden yeniden tanımlanmalıdır. Kent bağlamında bu kaynaklar 5 ana başlıkta toplanabilir: su, enerji, malzeme, sosyal ve ekonomik kaynaklar. Bu kaynakların doğadaki kullanımını biyomimikri çerçevesinde incelendiğinde kentlerde yerel kaynakların daha verimli ve ihtiyatlı bir biçimde kullanması için bazı stratejiler ortaya çıkacaktır. Doğada bu verimliliği sağlayan tekil örneklerden öte çok fonksiyonlu tasarımlar, sistemdeki tüm malzemenin geri dönüştürülmesi ve doğadaki tüm formların üstlendiği fonksiyona olan uyumdur.

Kentlerde bu kaynakların kullanımına ilişkin tekil çözümler üretmenin yanı sıra birbirine bağımlı (mutualist) ilişkiler kurmak, kaynakların tıpkı doğadaki gibi verimli kullanılmasını sağlayacak ve verimlilik anlayışını değiştirecektir. Örneğin, doğada Muson ormanının bitkileri, yağmur mevsimi boyunca en derin köklerinde suyu depolar ve kuru mevsimlerde bu suyu çevresindeki diğer bitki ve organizmaların faydalanması için toprağa geri yollar. Bu sistemi sağlayan suyun kullanımına dair genel bir prensiptir: 'suyu yavaşlat, toprağa sızdır ve depola'. Sızmayı arttıran da toprak yüzeydeki pürüzlülüktür. Bunun gibi basit prensiplerin tüm sistemle bütüncül bir ilişkide uygulanması sistemi başarılı kılmaktadır. Kentler de benzer bir anlayışla tasarlanırsa verimli topraklar oluşacak, temiz su sağlanacak, suyu arıtmak ve yiyecek üretmek mümkün olacak ve sıcaklığın artmasına engel olunacaktır.

Kaynak kullanımındaki verimliliğin yanı sıra kent, kapalı döngü olduğu kadar verimli olacaktır. Bu bağlamda, atıkların meta olarak kullanılması da sağlanmalıdır.

3. Kent için alınan kararlar tıpkı doğadaki gibi en küçük ölçekler de dahil olmak üzere, tüm ölçekler arasında geniş bir şekilde dağılmalıdır. Ayrıca sürdürülebilirliği sağlamak için bu ölçekler ve farklı seviyelerdeki tüm yapılar birbirine bağlanmalıdır. Böylelikle kentin esnekliği artacak; değişim yerelden başlayacak ve çok daha kolay sağlanacaktır.

4. Önceki madde ile birlikte kent, uyarlanabilir ve esnek olmalıdır. Özellikle en küçük ölçekleri içeren ve teşvik eden, zengin ve dengeli ölçek çeşitliliğine sahip, aşağıdan yukarıya ve bütünsel olarak tasarlanmış bir kent, daha kolay onarılabilir ve yeni kullanımlara uyarlanabilir hale gelecektir. Ortaya çıkacak tepkiler farklı ölçeklere yayılacağından ve tüm farklı ölçek seviyelerinde tepkiler ortaya çıkabileceğinden kent, bozulmalara daha iyi dayanabilecektir. Böylelikle kentin, eğer mevcut kaynaklar yetersiz kalıyorsa yeni ekonomik faaliyetler ve yeni kaynaklar etrafında kendi kendini organize edebilme olasılığı da daha yüksek olacaktır.

Sonuç olarak günümüzde, doğadaki sürdürülebilir ilişkilerin, sınırların, büyümenin, kaynak yönetiminin, işlenmesinin ve ulaşımının anlaşılması, çok disiplinli bir hale gelen kentsel tasarım ortamına biyolojik bilginin giderek daha fazla eklenmesine olanak sağlamaktadır. Bu bilginin doğru kullanılması ile her yerin tekiliğine uyarlanmış, sürdürülebilir öneriler üretilmesi mümkündür. Bu çalışmada önerilen yaklaşım, verimlilik ve sürdürülebilirlik için çok iyi bir model olduğu aktarılan doğanın prensiplerinin derinlemesine anlaşılmasını içerir. Bu prensipler tasarıma ne kadar fazla dahil edilirse, tasarım da sürdürülebilirliğe o kadar yakın olacaktır. Bu yüzden tasarım aşamaları sırasında alınan kararları doğanın prensiplerine göre yeniden değerlendirmek önemlidir. Biyomimikri perspektifinden ele alındığında sürdürülebilirlik, kaotik ortamlarda ve yoksunlukta dayanma, uyum sağlama ve dengeyi yeniden sağlayabilme kapasitesi gerektirmektedir. Bu bağlamda kentleri mevcut anlayışın dışında düşünmek ve tıpkı doğal evrimde olduğu gibi çözümleri aşağıdan yukarıya bir anlayışla ilişkilendirerek ve iyileştirerek tasarlamak gerekmektedir.

Bitirmeden şunu da belirtmek gerekir ki, doğadaki süreçlerden elde edilen her çözüm mükemmel ya da insan bağlamına tam olarak uygun olmayabilir. Bu sebeple öncelikle kentlerdeki acil problemlerin ele alınmasında problem odaklı yaklaşım ile doğadaki benzer sorunların çözüm örnekleri araştırılabilir. Bu yöntem kolay uygulanabilir ve transfer edilebilir çözümler üretme bile konuya dair yeni keşif alanları yaratacaktır.

Extended Abstract

Re-thinking the City with Life's Principles: A Biomimicry Based Approach

*

Zelal Öztoprak

ORCID: 0000-0003-2750-3831

Today, urbanization and economic growth go hand in hand for many different reasons. Rapid growth also brings many problems to the cities. In this study, the potential of biomimicry is discussed to produce innovative solutions to the existing problems and to design more sustainable cities. Looking at the existing problems of cities from a biomimicry based perspective revealed that two basic concepts should be reconsidered: efficiency and holism. All organisms, processes and systems in nature are efficient and this is the result of the appropriate use of resources. Furthermore, holism in natural systems enables the effects of these successful strategies in nature to spread across all scales. Thus efficiency is maintained at all scales, from the building blocks of living things to the ecosystems.

Today, many urban paradigms discuss the potentials of designing sustainable cities to overcome the current problems of cities. Biomimicry goes beyond this and proposes to approach problems as nature. It can be argued that the results will inherently be sustainable. First of all, it should be acknowledged that sustainability is not about saving the world, it is about living in harmony with nature as long as possible. In urban design, this can be possible by developing a holistic perspective and learning how nature efficiently manages resources rather than developing green sustainability strategies. Unlike the prevailing understanding of sustainability, biomimicry provides an innovative perspective on urban problems. Biomimicry focuses on creating positive regeneration while sustainable urban design focuses on reducing negativity. Therefore, biomimicry has great potential to eliminate problems and increase performance significantly in cities.

Biomimicry has many applications from stronger building materials to more efficient infrastructure systems. Biomimicry also makes it possible to design cities behaving like nature with the opportunities provided by digital tools. However, it is hard to perform like nature if these applications and designs remain singular solutions without developing a comprehensive perspective. In this regard, first of all, it is required to develop a biomimicry based approach to consider all parts of the system together, starting from the building to the urban scale and to transfer efficient and holistic strategies from nature to the city.

In this context, this research aims to provide a general perspective to practitioners, decision-makers, and scientists who shape urban paradigms to rethink the cities of the future. Today, it is more meaningful to look at the city from a biomimicry oriented perspective as we moved from the modernist ideal of the city which conquers nature to the ecological age that embraces nature. This perspective proposes to act as nature, to approach problems as nature, beyond living with nature. Human beings live in the same environmental conditions as living things and face similar difficulties. Biomimicry provides the opportunity to examine life's principles that have been developed and improved by nature with its experience over many years and transfer them to our designs. This study proposes that biomimicry based design will solve many of the problems in today's cities. Further, it suggests that these solutions will increase the efficiency of the cities and enable more sustainable decisions regarding the city.

Biomimicry provides a systematic methodology to examine life's principles that have been developed and improved by nature with its experience over many years and transfer them to our designs. In this study, after explaining the concept of biomimicry, existing biomimicry based design methods are given. Then, basic principles that can be transferred from nature to urban design are discussed and examples from world cities are given. Consequently, a framework for designing the city like nature is presented. The outline of this framework is as follows: 1. The city is a system of interconnected networks and requires a holistic approach, 2. Efficiency and the use of resources should be redefined in the context of urban design, 3. Decisions made for the city should be widely distributed across all scales, including the smallest scales just like in nature, 4. The city should be adaptable and flexible. To be easier to repair and adapt to new uses, the city needs to be designed from bottom to the top, with a rich and balanced scale diversity.

Cities have a very complex structure just like nature. Ignoring this complexity and handling structures or systems separately from the whole leads to a break in the entire system. Although partial solutions seem successful in the short term, they often have undesirable results. In other words, earning in one system turn into the loss of another one as a result of the emergent interactions. In this regard, it can be argued that current concepts like eco-city, green city, digital city, smart city are also insufficient to develop a holistic perspective. These conceptions mostly use the possibilities of the information age with a focus on efficiency.

Understanding sustainable relationships, boundaries, growth, resource management, processing and transportation in nature allows integration of more biological knowledge to the urban design. With the proper use of this information, it is possible to produce sustainable design strategies that are adaptable to the singularity of different contexts. The framework that is presented in this study includes an in-depth understanding of the principles of nature, which provide a very good model for efficiency and sustainability. The more these principles are integrated into the design, the closer it will be close to performing as nature. Therefore, it is important to evaluate the decisions taken during the design stages according to the principles of nature. From a biomimicry based perspective, sustainability requires the capacity to endure, adapt and restore balance in disruptions and deprivations. In this context, it is necessary to think of cities outside the current understanding and design them by associating and improving solutions with a bottom-up understanding, just as in natural evolution.

Kaynakça/References

- Baumeister, D. (2014). *Biomimicry resource handbook: a seed bank of best practices*. Missoula: CreateSpace.
- Benyus, J. (2002). *Biomimicry: innovation inspired by nature*. New York: Perennial.
- Brehm, D. (2013, 17 Haziran). Printing artificial bone. MIT News Office. 2 Ekim 2019 tarihinde <http://web.mit.edu/newsoffice/2013/printing-artificial-bone-0617.html> adresinden erişildi.
- De Groot, R., Wilson, M. A. ve Boumans, R. M. J. (2002). A typology for the classification, description and valuation of ecosystem function, goods and services. *Ecological Economics*, 41, 393-408.
- Deshpande A, Goh AL, Goossens A. ve Javdani, S. (2013). *Biomimicry for coastal ecocities: towards a carbon neutral dover*. Southampton: University of Southampton.

- El-Zeiny, R.M.A. (2012). Biomimicry as a problem solving methodology in interior architecture. *Procedia- Social and Behavioral Sciences* 50 (Temmuz), 502-512.
- Gebeshuber, I. C. ve Drack, M. (2008). An attempt to reveal synergies between biology and mechanical engineering. *Proceedings of the Institution of Mechanical Engineers, Part C: Journal of Mechanical Engineering Science*, 222(7), 1281-1287.
- Graham, P. (2003). *Building ecology - first principles for a sustainable built environment*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Guo Z, Liu W ve Su B-L. (2011). Superhydrophobic surfaces: from natural to biomimetic to functional. *Journal of Colloid and Interface Science* 353(2), 335-355.
- Heintz, M. (2009). Biomimicry to the rescue. *Materials Today* 12(3), 6.
- Helms, M., Vattam, S. S. ve Goel, A. K. (2009). Biologically inspired design: process and products. *Design Studies*, 30(5), 606-622.
- ISO/TC266. (2015). Biomimetics—terminology, concepts and methodology. 19 Nisan 2020 tarihinde <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:18458:ed-1:v1:en> adresinden erişildi.
- Kibert, C. J., Sendzimir, J. ve Guy, G. B. (2002). *Construction ecology*. New York: Spon Press.
- Koelman, O. (2004). Biomimetic buildings: understanding and applying the lessons of nature. *BioInspire* 21. 10 Haziran 2020 tarihinde <https://biomimicry.typepad.com/bioinspire/2004/12/index.html> adresinden erişildi.
- Korhonen, J. (2001). Four ecosystem principles for an industrial ecosystem. *Journal of Cleaner Production*, 9, 253-259.
- Lazarus, M.A. ve Crawford, C. (2011). Returning genius to the place. *Architectural Design*, 81(6), 48-53.
- McDonough, W. ve Braungart, M. (2002). *Cradle to cradle - remaking the way we make things*. New York: North Point Press.
- Pawlyn, M. (2016). *Biomimicry in architecture*. Londra: RIBA Publishing.
- Pedersen Zari, M. (2007). Biomimetic approaches to architectural design for increased sustainability. Sustainable Building Konferansı'nda sunulan bildiri, Auckland. 10 Haziran 2020 tarihinde https://www.academia.edu/9509269/BIOMIMETIC_APPROACHES_TO_ARCHITECTURAL_DESIGN adresinden erişildi.
- Pedersen-Zari, M. (2010). Biomimetic design for climate change adaptation and mitigation. *Architectural Science Review* 53, 172-183.
- Rao, R. (2014). Biomimicry in architecture. *International Journal of Advanced Research in Civil, Structural, Environmental and Infrastructure Engineering and Developing*, 1(3), 101-107.
- Reap, J., Baumeister, D. ve Bras, B. (2005). Holism, biomimicry and sustainable engineering. ASME International Mechanical Engineering Conference and Exposition'da sunulan bildiri, Orlando, USA. 10 Haziran 2020 tarihinde <https://asmedigitalcollection.asme.org/IMECE/proceedings-abstract/IMECE2005/42185/423/310301> adresinden erişildi.

- Rossin, K. J. (2010). Biomimicry: nature's design process versus the designer's process. *WIT Transactions on Ecology and the Environment*, 138, 559-570.
- Smith, J. (2007.) It's only natural. *The Ecologist*, 37(8), 52-55.
- Speck, T., ve Speck, O. (2008). Process sequences in biomimetic research. *WIT Transactions on Ecology and the Environment*, 114, 3-11.
- Steadman, P. (2008). *The evolution of designs: biological analogy in architecture and the applied arts*. New York: Routledge.
- Tero A., Takagi S., Saigusa T., Ito, K., Bebbler, D., Fricker, M., Yumiki, K., Kobayashi, R. ve Nakagaki, T. (2010). Rules for biologically inspired adaptive network design. *Science* 327(5964), 439-442.
- United Nations. (1987). Report of the World Commission on Environment and Development: Our common future. United Nations General Assembly document A/42/427. 10 Haziran 2020 tarihinde <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> adresinden erişildi.
- Valentine, S. V. (2016). Kalundborg symbiosis: fostering progressive innovation in environmental networks. *Journal of Cleaner Production*, 118, 65-77.
- Vartan, S. (2006). The ultimate flattery. *The Environmental Magazine* 17(2), 44.
- Vincent, J. F. V. (2006). Applications: influence of biology on engineering, *Journal of Bionic Engineering*, 3, 161-177.
- Vincent, J. F. V., Bogatyreva, O. A., Bogatyrev, N. R., Bowyer, A. Ve Pahl, A.-K. (2006). Biomimetics: its practice and theory. *Journal of the Royal Society Interface: The Royal Society* 3, 471-482.
- Wang R., Zhang W. Ve Guo J. (2005). A branched material based on biomimetic design: synthesis and electrochemical properties. *Materials Science and Engineering: C* 25(4), 486-489.

Glocalization and Tourism Relation: Bauhaus Architecture in Tel Aviv Example

*

Kadriye Burcu Yavuz¹
ORCID: 0000-0001-5309-4520

Sezen Savran²
ORCID: 0000-0001-9995-8769

Abstract

Glocalization can be defined as the combination of global and local. In this regard, tourism industry is discussed as part of 'glocalization', since the perspective of tourism has changed and the importance of local characteristics has increased. In Tel Aviv, where historically the trilogy of sea, sand and sun came to the fore with a certain support provided by the previous tourism policies focusing on this trilogy, the regions, having local cultural values such as 'White City', have become prominent with the specific efforts in promoting unique local characteristics of the places as a touristic value. The centers to focus on Bauhaus architecture, and various initiatives as local tours have created touristic values that contribute to the city economy. Therefore, the aim of the study was defined as to explain how the 'White City' region in Tel Aviv has become a local touristic value as part of glocalization. Hereof, the relation between glocalization and tourism is discussed with the relations among Tel Aviv local tourism dynamics, contributions to the city and 'White City' region. Consequently, methodology of the study was defined as theoretical synthesis focusing on relation between glocalization and tourism, besides knowledge transfer gathered from the field survey.

Keywords: *Glocalization, Local Tourism, Bauhaus Architecture, Tel Aviv*

¹ R.A., Gazi University, E-mail kbucuyavuz@gazi.edu.tr

² R.A., Gazi University, E-mail: sezensavran@gazi.edu.tr

Küyerelleşme ve Turizm İlişkisi: Tel Aviv’de Bauhaus Mimarisi Örneği

*

Kadriye Burcu Yavuz³
ORCID: 0000-0001-5309-4520

Sezen Savran⁴
ORCID: 00000-0001-9995-8769

Öz

Küyerelleşme, küresel ve yerelin birleşimi olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda turizm endüstrisi, 'küyerelleşme' kavramının bir parçası olarak çok tartışılmaktadır, çünkü turizm endüstrisindeki paradigma değişimleri neticesinde yerelliğin ve yerel özelliklerin önemi artmıştır. Tarihsel çerçevede deniz, kum ve güneş üçlemesine odaklanan geçmişteki turizm politikalarıyla ön plana çıkarılan Tel Aviv’de artık White City bölgesi gibi yerel kültürel değerlere sahip bölgeler ön plana çıkarılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda Bauhaus mimarisinin tanıtımına odaklanmak amacıyla açılan merkezler ve bununla ilişkili yerel turlar gibi çeşitli girişimlerle, kentin ekonomisine katkıda bulunan turistik değerler yaratılmıştır. Dolayısıyla bu bilgiler çerçevesinde çalışmanın amacı, turizm endüstrisi ile ilgili paradigma kaymalarının bir sonucu olarak gelişimini gösteren küyerelleşme kavramının bir parçası olarak Tel Aviv’deki White City bölgesinin nasıl yerel bir turizm değeri haline geldiğini açıklamak olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda küyerelleşme kavramı ile turizm endüstrisi arasındaki ilişki, Tel Aviv’in yerel turizm dinamikleri, bu dinamiklerin kente katkısı ve White City bölgesi arasındaki ilişkiler çerçevesinde tartışılmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın metodolojisi, saha araştırmasından elde edilen bilgilerin aktarımının yanı sıra küyerelleşme kavramı ile turizm endüstrisi arasındaki ilişkiye odaklanan kuramsal sentezin açıklanarak ortaya konması olarak tanımlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Küyerel, Yerel Turizm, Bauhaus Mimarisi, Tel Aviv

³ Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, E-mail: kburcuavuz@gazi.edu.tr

⁴ Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, E-mail: sezensavran@gazi.edu.tr

Introduction

Tourism constitutes one of the biggest industries in the world by the 21st century, and it allows people around the world to recognize different cultures and places, which highly develops one's recognition about people and places, as well it supplies necessary conditions for individuals by enabling them to reproduce themselves. Tourism has a remarkable impact on both global and local dimensions, and these two aspects might cause some contradictions. The existence of these contradictions could be revealed by historical analysis which is related to adopted tourism policies on the global scale. Here, the concept 'glocalization' is to be pointed out. Glocalization concept has the potential of reasoning how the local and the global could be get together without producing any contradictions.

In this regard, the aim of the study was defined as to explain how "White City" of Tel Aviv has become a local touristic value as part of glocalization concept emerged as a result of paradigm shifts related to the tourism industry. Accordingly, research questions with regard to the aim of the study were generated as follow:

1. How paradigm shifts that the tourism industry has experienced historically are explained with regards to glocalization concept and how this happened in Tel-Aviv case?
2. How White City has become a local touristic value and how does it serve the tourism industry currently?

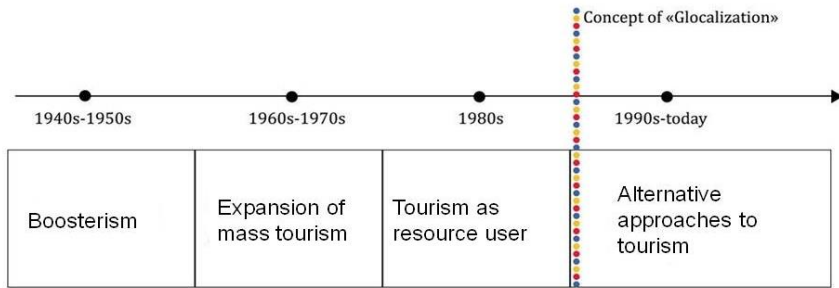
So, first, how glocalization concept has emerged as a result of current paradigm shifts with regard to the tourism industry in general was explained to emphasize the rising importance of 'local'. Then, the focus was shifted to planning processes which led to development and conservation of White City region in Tel Aviv. Historical background behind how White City was developed is significant, since the region reflects the characteristics of Bauhaus architecture. This unique situation led a specific architectural style to become a local touristic value, also could be related to glocalization concept, which lastly was explained by giving examples from the region.

In this sense, it could be stated that methodology of the study relies on theoretical synthesis focusing on relation between glocalization concept and tourism industry, besides transfer of the knowledge gathered from the field survey as well.

Tourism Industry and 'Glocalization' Relation

On an international scale, tourism is widely accepted as promoting local economic development, while also enabling places to compete (Agarwal et al, 2000). Until the 1980s, the focus of tourism involved mostly beaches and activities related to beaches. After 1980, tourism has become the world's second global sector with a significant effect of the globalization process (Silveira, 2002).

This transformation of tourism industry includes cultural, political and socio-economic transformations and has gone through four periods as illustrated in Figure 1 (Ateljevic and Li, 2017):

Figure 1. Transformation of international tourism industry (Source: illustrated by using Ateljevic and Li, 2017)

First period intersects with the modernization processes in the late 1940s and early 1950s, which reflect fundamental political and economic changes in Western Europe (Ateljevic and Li, 2017). With the modernization period, people see tourism activities as a way of reproducing themselves. In the 1960s and 1970s, in the second period, mass tourism emerged as a result of rapid social and economic changes (Ionides and Debbage, 1997), including developments in technology and transportation on a global scale. In the third period, there were scientific debates to discuss the failure of previous tourism policies (Hasse, 2001). Therefore, alternative tourism approaches focusing on nature have gained importance in the fourth period. This paradigm shift, including the fourth period has continued to today.

It is claimed that the tourism industry could be considered as a significant part of the globalization of culture rather than just sunbathing (Burns and Holden, 1995), which means local characteristics that constitute a specific culture could spread throughout the world by means of activities as tourism.

Therefore, activities related to the tourism industry could be associated with the 'glocalization' concept.

Glocalization concept could be considered as a newly developed term, which emerged as a response to the literature related to globalization and its local impacts with regards to economical, sociological, and cultural theories. In this regard, glocalization could be defined as a combination of global and local in a sense. When activities related to globalization aroused, it was assumed that globalization is a process that overrides the local issues. However, this kind of conversation in the related literature neglects two things (Robertson, 1995):

- The term, called as 'local' is constituted on a trans or super-local basis
- It could be stated that there is increasing interest in spatial considerations and focus on the links between temporal and spatial dimensions of everyday life. However, such considerations have really little impact on the discussions and the other issues related to globalization.

Accordingly, Giddens (1991) suggests that the term globalization could be best understood by defining the basic aspects of time-space distancing. In this sense, Robertson (1995) asserts that the main concern of globalization is the intersection of presence and absence, the connection between social events and social relations, which have local contextualism in the context of 'at a distance.'

Giddens (1991) also suggests that globalization could be considered as the consequence of significant economical and political issues. It is described in terms of politics and economics. Glocalization, on the other hand, could be defined as a reflection of the intersection of political economics with socio-demographic and cultural concerns, which have the focus on local impacts of global activity and processes. Therefore, it could be argued that glocalization reflects the results of globalization processes in both tangible and intangible senses. Smith (2007) gives an example as the creation of heterogeneous societies in cultural terms as being related to these processes.

Likewise, Ritzer's (2004) definition of glocalization includes the intersection of global and local, which resulted with different consequences on different geographies, also claiming that the concept has some specific fundamental characteristics as sensitivity to differences and respect to different individuals and groups, which promote cosmopolitanism.

As The World Travel and Tourism Council (2013) claims that as being one of the world's largest industries, tourism produces more than 10% of the global economic output and employment and in the studies related to tourism industry, the both terms as globalization and localization are often discussed as the controversy terms.

In the context of tourism on a global scale, tourists coming from abroad develop relations with local people and the local environment. Therefore, a cross-cultural exchange is comprised of. And therefore, in some cases, tourism could be seen as an enhancer factor which strengthens the significance of maintaining place identity and local characteristics. These issues constitute the positive sides of glocalization. Nonetheless, certain issues are seen as the negative sides of the concept. Bauman (1998), in this context, argues that glocalization would be best understood as to develop an awareness about the fact that the society is multiple stratified as the process of free mobility of some people and the existence of the other people in some certain boundaries. Thuswise, tourism could be seen as a brand new form of imperialism. One of the reasons could be stated as the fact that tourist flows are unidirectional in general. For instance, Smith (2007) states that there is a higher tourist flow from East to West or from developed countries to undeveloped ones, or vice versa.

As Giddens' (1991) statement mentioned before, globalization, in general, is defined as a process which is generated from the significant implications arising from the various economic and political activities which include some events and decisions. Besides, it has a significant effect on the individual and communities from all over the world. Because of the activities like tourism which consists global interrelations cause the creation of various cross-cultural production of local meanings, self-images, representations, and modes of life for individuals and societies which have different characteristics. It could be stated that the term 'local' is identified by a limited locality which has certain spatial boundaries. On the other hand, Salazar (2005) states that it also identifies a space, where people with a certain sense of place and similar type of lifestyle.

With the specific focus and paradigm shift occurring in the tourism industry beginning from the 90s to today, local characteristics of the places have been taken attention and this caused the rise of glocalization concept. Tulloch (1991) states that the glocalization concept is modelled on the Japanese notion, called *dochakuka*, which means becoming autochthonous, and this word is inspired by *dochaku*, meaning aboriginal, namely living on someone else's land.

Accordingly, Swyngedouw (1997) claims that the glocalization concept includes a dialectic between two realms: interconnectedness between the local and global. This has given rise the importance to the global and local issues and the unique relation between the two. In this regard, Swyngedouw (2004) lists the twin process of glocalization as:

- Arrangements related to the institutions and regulations are shifting from the national scale to upper scale, and also shifting from the natural scale to lower scale as the individual entity, local, urban, or regional.
- Relation among the firms and the related economic activities are getting more and more localized and transnational.

It is also argued that to an extent, glocalization includes the generation of various and unique consumers in an increasing way, as well it allows the creation of new consumer habits and traditions (Salazar, 2005). This is because the constituted relation among the people, having enormous amounts of mobility ability and increasing social and economic relations. In addition to all of the explanations made, Swyngedouw (2004) listed the development process of glocalization under three headings as:

1. There is a significant increasing struggle over the organization of the societies in the ideological, political, socio-economical, and cultural context over the last decade.
2. Increasing the reconfiguration process of spatial scale is often marginalized by the dominance of the 'global' in the related literature.
3. Glocalization has caused the formation of rescale of economic flows, networks, and territorial governance in regards to de-territorialization or re-territorialization.

As stated above, tourism is one of the biggest industries which generates higher economic outputs throughout the world, and the discussions related to the tourism industry nowadays focuses on the glocalization concept. It has been generally argued that tourism could be considered as the product of the globalization process which has benefited from the developments in mobility. Notably, increasing mobility abilities of people all around the world enable cross-cultural interactions to increase. That way, cultural and the other related characteristics of people from different parts of the world flow through the other parts through tourism activities. Therefore, the global meets with the local characteristics. That is the reason why tourism-related activities are associated with the concept of glocalization.

In this direction, the rise of the White City region in Tel Aviv, which constitutes one of the local characteristics of the city, as a significant touristic value is explained by focusing on glocalization concept.

Evaluating Tourism Policy of Israel in terms of ‘Glocalization’ Concept and the Rise of Tel-Aviv

Looking at the historical development of the tourism industry in general, it is seen that a paradigm shift occurred in the 1990s. As mentioned above, the rise of local touristic values can also be qualified by the concept of ‘glocalization’. The example of Israel has some similarities with the transformation in tourism policies and practices on the international scale. In this regard, the direction of tourism policies can be followed from the tourism master plans of the country. The Ministry of Tourism has attempted to promote three national tourism plans since the establishment of the State of Israel in 1948.

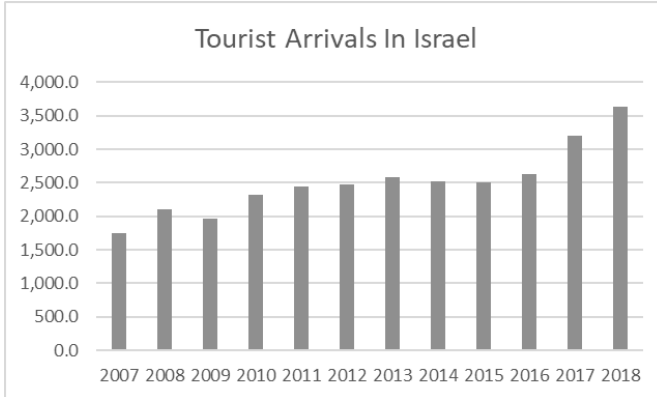
The first national tourism plan was prepared in the mid-1970s, the second, in the mid-1980s and the third, in the mid-1990s. The year 1985 was set as a target date of the Tourism Master Plan which was approved in 1976. The plan viewed the development of tourism along the Mediterranean coast most important. The Tourism and Leisure Master Plan was prepared between 1984 and 1987, and the year 1995 set as the target date with a prediction of 2.3 million overseas tourists.

This plan also projected intensive growth in tourism into Mediterranean centers. Additionally, the 1996 National Master Plan set the year 2010 as its target year and was based on a prediction of 5 million incoming tourists. This plan focuses Israel’s key tourism potential on its religious–cultural heritage with its historic importance, compared with the first two plans (see Figure 2).

Figure 2. Tourism Plans of Israel (Source: illustrated by using Cohen-Hattab and Shoval, 2004; Shoval, 2002; and Ben-Dalia et al, 2012)

Therefore, the positive change in the number of tourists received by the country (Figure 3) in recent years shows that the policies bringing global tourism and local values together has been successful.

Figure 3. Tourist Arrivals in Israel (Source: Israel Central Bureau of Statistics, 2020)

With the emphasis on local cultural values in the tourism industry in Israel, Tel Aviv has also become an important touristic destination in time. The city was founded in 1909 and built as a metropolitan city under the British Mandate in Palestine. In 1909, Tel Aviv was a small suburb of Jaffa, and has evolved into an independent city, which is today the center of economic and cultural activities of the region (Amit-Cohen, 2005). The city has also a big potential as a tourist destination. In this direction, the development of alternative tourism elements of Tel Aviv, which promote glocalization, has been experienced recently. In this context, City Vision document prepared in year 2017 expresses main tourism policy guidelines as:

- Promoting and positioning the city as an appealing destination for urban tourism, business tourism, trade show and conference tourism, and heritage tourism
- Promoting and positioning Tel Aviv-Yafo as a preferred city break destination for foreign and domestic tourists
- Preparing the groundwork, developing and offering a mix of accommodations and supporting infrastructure
- Enhancing and enriching the experience of tourists
- Integrative and responsible management of tourism in the city

In this direction, there are plenty of local tourist attractions and tourist friendly implementations in Tel Aviv today. Special events as street art in Florentin neighborhood and Free WIFI application covering all over the city can be listed as some examples. Additionally, special events include White night, Tel Aviv Marathon, Night run, Gay Pride Festival, Cycling Festival and Tel Aviv Innovation Festival. The most culturally diverse neighborhood of the city, Florentin, is newly famous for its street arts. Thanks to this feature, it is a rising local touristic value in Tel-Aviv today. Tel Aviv is also one of the first cities in the world to offer free WIFI at 80 locations across the city, including most major touristic locations. This allows tourists to introduce local attractions and more people to visit the city. The examples given so far could be considered as secondary local touristic values. Best of all, 'White City' has become a magnet for global tourism that has dramatically changed the dynamics of the tourism industry of the city (Rotbard, 2005).

White City refers to a specific city section, which includes Bauhaus architecture in Tel Aviv. This architectural style is associated with the local cultural character, which provides a unique characteristic for tourism purposes. This local feature of the city takes the attention of the people who are coming from abroad. Therefore, local comes together with the global; in other words, local characteristics of the place are combined with the others not being local. This constitutes the main idea of glocalization. In the following section, the meaning of the White City as a touristic value is mentioned in more detail.

White City as a local tourist attraction

The aim of Bauhaus School of Design, which functioned from 1919 to 1933 (first in Weimar and later in Dessau), was to integrate all the arts under the concept of design. The school had 700 students and was known for requiring its students to forget everything they had learned to date and influential Bauhaus architects were Walter Gropius, Mies van der Rohe, Hannes Meyer and Le Corbusier. Bauhaus architecture developed in Germany in the 1920s and later in the U.S., in the 1930s. The American form of this architectural style was dubbed the International Style after leaders of Bauhaus School who migrated to the U.S., with the Nazi's growing influence. The Bauhaus School in Dessau was closed on April 11th, 1933 at the insistence of the National Socialist government (Zisling, 2000).

One of the most important cities of Bauhaus's architectural influences is Tel Aviv. White City region of the city is famous for its Bauhaus Style buildings. The story of the rise of White City as a local touristic value is mentioned

below, in the light of the design and conservation process with current improvements.

'White City' was constructed from the early 1930s till 1948, based on the decisions taken in the urban plan prepared by Geddes in 1926 (see Figure 4). The construction started in the early 1930s; the designers were the newly immigrated architects who had been formed in Europe, and who implemented the modernist vision. The buildings were designed by many architects, who had been trained and had practiced in various European countries. In their work in Tel Aviv, they represented the plurality of the creative trends of modernism, but they also considered the local and cultural quality of the site (ICOMOS, 2003). This well-defined building style is associated with the Bauhaus School.

Figure 4. Geddes Plan (Source: Hatuka and Forsyth, 2005)

Bauhaus style buildings were painted white in Tel Aviv; though the color white does not only refer to style or color, it also indicates modern culture and climatic conditions as well (Amit-Cohen, 2005). This famous architectural style was applied in accordance with the local conditions of Tel Aviv. For example, due to the hot climate, the balconies were built inwards unlike the original design.

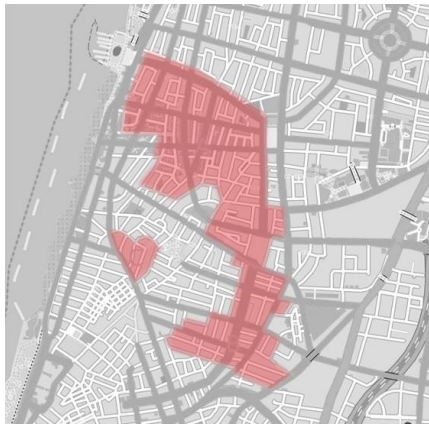
Hatuka and Forsyth (2005) point out that the period before construction of International Style buildings (between 1910 and 1930), first buildings were built to distinguish themselves from the local Arabic-Turkish residential tradition by using the typology of rectangular symmetrical buildings which mainly have single story with flat or shallow roofs. This type of buildings can be defined as the Oriental Style of Old Jaffa as well they reflect the Eclectic Style of Tel Aviv's earlier days (Alfasi and Fabian, 2009). However, houses decorated with eclectic architectural quotes from both East and West were differentiated by a new generation of young architects who had recently graduated from European schools leading architectural modernism, leading to the implementation of the Bauhaus Style in Tel Aviv (see Figure 5). Eventually, Tel Aviv began to be seen as an extension of the western world. Since then, Tel Aviv is considered as a true 'world city' and center of globalization with the dominance of Israeli Jewish national interests (LeVine, 2004).

Figure 5. Examples of International Style Buildings in Tel Aviv
(Source: Authors' Archive)

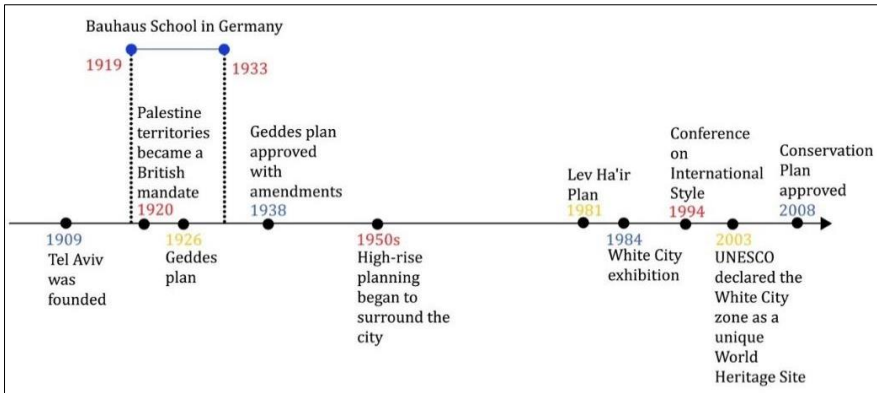
By the mid-1930s, Tel Aviv was the only city in the world built entirely in the Bauhaus Style. Today, Tel Aviv is the home of more Bauhaus and International Style architecture than any city in the world. The municipality of Tel Aviv prepared a detailed plan with the Ministry of Housing in 1981 for the central area of Tel Aviv, and this plan is called Lev Ha'ir plan. The idea of preserving buildings from Tel Aviv's early days was considered as a special part of this plan. However, the planners were unaware of the cultural significance of the local International Style buildings, hence linked the preservation idea with buildings of the Eclectic Style. Additionally, they were interested in urban renewal rather than preservation. At that period, a traveling exhibition hosted by the Tel Aviv Museum of Art, introducing the Bauhaus School architecture to create awareness. Inspired by this exhibition, Michael Levin organized another exhibition called 'White City' at the Tel Aviv Museum of Art in 1984 (Alfasi and Fabian, 2009).

In 1990, 'Law for Preservation of Buildings, Sites and Settlement' was approved and the legal annex to enforce preservation by the authorities was introduced in 1991. According to the law, the local planning authority must have a conservation committee, which is responsible for preparing a list of 'Listed Buildings', a conservation plan and guidelines for preservation. In this context, the list of 'listed buildings of Tel Aviv' includes 1126 buildings and sites situated in the central area of the city (Amit-Cohen, 2005). In 1994, a conference on international style in architecture was organized under the head of UNESCO and Tel Aviv Municipality (ICOMOS, 2003). Once the city adhered to the World Heritage Convention, the White City was included in the proposed list of preserved sites, which was required for the UNESCO nomination. The nomination process took place in June 2003 (Alfasi and Fabian, 2009) and in 2003, UNESCO declared the White City region in Tel Aviv as a unique World Heritage Site of the modern movement (see Figure 6).

Figure 6. The boundary of White City as UNESCO Heritage Site
(Source: Mapped on Google Maps Satellite Image by using ICOMOS, 2003)

The Conservation Plan that was approved in 2008 identified approximately 1000 historic buildings, and specifically includes the stringent conditions applied to 180 buildings, where no changes are allowed. However, numerous Bauhaus and International Style buildings were restored and converted into restaurants, pubs and hotels (Amit-Cohen, 2005). Figure 7 illustrates the process outlined above.

Figure 7. Timeline related to Bauhaus School and Its Effects on Tel Aviv (Source: illustrated by the authors, using the related literature)

Currently, the dilemma between the city's needs and historical values is mostly related to physical planning (Amit-Cohen, 2005). On the one hand, Bauhaus buildings have become aged rapidly because of poor building materials. In a short while, the modern architecture of the city center appeared ugly and dull (Alfasi and Fabian, 2009). Goldberger (1984) stated in *New York Times* that especially economic problems have caused Tel Aviv's older sections into something other than the glittering modernist utopias which they were once thought (Goldberger, 1984). On the other hand, permission of building additions up to five floors per building and transforming buildings' functions from residential to businesses and services have caused some damages (Amit-Cohen, 2005). But yet, this local touristic value of Tel Aviv is increasingly attracting tourists at least as much as sea, sand and sun.

It is certain that Bauhaus style buildings are one of the most important values of the city of Tel Aviv. The level of awareness of the protection and promotion of the White City and its contribution to the local economy as a tourism center has gradually increased. Especially for the last few years, there have been various efforts conducted by different actors around the city in the theme of White City. For example, Bauhaus Center, Bauhaus Museum and White City Center are the most significant visiting points in the city to learn more about Bauhaus Architecture. Bauhaus Center was opened in 2000 and its goal was defined as to expand public recognition of the 'White City' as a unique architectural and cultural value. The center cooperates with UNESCO Committee and the municipality, and with various institutions as well, like museums and galleries. Bauhaus Center includes a gallery for exhibitions,

shops and a publishing house, and there also guided tours are organized. Also, the gallery has permanent collection and changing exhibitions. The Bauhaus Museum, on the other hand, is a single space gallery/museum, occupying the bottom floor of an original Bauhaus building built in 1934. The museum presents the history and historical development of Bauhaus design. Additionally, the White City Center was established in 2019, when was the year of 100th anniversary of Bauhaus School and was co-founded by Tel Aviv-Yafo Municipality and German government. Its mission was defined as to actively preserve the heritage of the White City region and the international style. The center offers professional workshops, demonstrations of the different stages of conservation, tours guided by the architects and leading professionals as well from the field.

As touristic centers and the museum, guided tours also made the Bauhaus architecture more important as a touristic value. Tel Aviv offers various local tours for tourists, and local tours related to Bauhaus architecture reflect the unique architectural style in Tel Aviv and historical development of the city as well. That tour route covers significant places as Rothschild Boulevard, Allenby Street (see Figure 8), and the examples of Bauhaus architecture could be seen around the blocks surrounding nearby these places.

Figure 8. Bauhaus Tour Guide and Participants (left) and Tour Route Map (right)
(Source: Israel Independence Trail-Web Site, 2020)

Conclusion

Cultural, political and socio-economic structural transformations also have caused the transformation of the tourism industry throughout the world. Especially, beginning with the emergence of mass tourism in the late 1950s and the early 1960s, the historical development of the tourism industry has gone

through from getting economic return to the saturation point and to the current phase of local tourism focus. In this regard, certain components of the tourism industry as culture, localities and uniqueness of the place have gained importance at the end of the transformation process. This coincides with the rise of 'glocalization' concept, introducing the unique relation between the global and the local and this has been supported by the White City region example in Tel Aviv.

Bauhaus architecture in Tel Aviv and this architectural style is associated with the local cultural character, which provides a unique characteristic for tourism purposes. This local feature of the city attracts people who are coming from abroad and this is promoted through various local initiatives, as informative local tours. So, the local comes together with the global; in other words, local characteristics of the place are combined with the others not being local and this constitutes the main idea of glocalization.

Tel Aviv has natural, historical and recreational attractions. Until the 90s the Mediterranean coast was the key tourism potential, also supported by the decisions taken in tourism master plans. This approach has changed with time and religious-cultural heritage and historic importance of the city have come to the fore. In this regard, the 'White City' region in Tel Aviv has become one of the most important touristic values of the city. The brand name 'White City' has become a magnet for global tourism that has dramatically changed the face of the city with the increase in the number of tourists coming to the city with the increasing importance of local tourism, which can be evaluated as a positive feature.

The level of awareness of the protection and promotion of the White City region and its contribution to the local economy as a tourism center have gradually increased. Especially in the last few years, there have been many efforts made by different actors in the city around the theme of White City. With the establishment of Bauhaus Center, Bauhaus Museum and White City Center have provided an exact touristic experience with the special efforts as guided tours along White City. It is certain that international style buildings are one of the most significant values of the city of Tel Aviv and the increase of tourism related activities in that sense could be adopted by other cities as a positive example.

References/Kaynakça

- Agarwal, S., Ball, R., Shaw, G., and Williams, A. M. (2000). The geography of tourism production: uneven disciplinary development?, *Tourism Geographies*, 2(3), 241-263.
- Alfasi, N., and Fabian, R. (2009). Preserving urban heritage: From Old Jaffa to Modern Tel-Aviv, *Israel Studies*, 137-156.
- Amit-Cohen, I. (2005). Synergy between urban planning, conservation of the cultural built heritage and functional changes in the old urban center — the case of Tel Aviv, *Land Use Policy*, 22(4), 291-300.
- Ateljevic, J., Li, L. (2017), Tourism entrepreneurship—concepts and issues. In J. Ateljevic and S. J. Page, *Tourism and entrepreneurship* (p. 30-53), Routledge.
- Bauman, Z. (1998), *Globalization: The human consequences*, New York: Columbia University Press.
- Ben-Dalia, S., Collins-Kreiner, N., Churchman, A. (2012), Evaluation of an urban tourism destination, *Tourism Geographies*, 15(2), 233-249.
- Burns, P., and Holden, A. (1995). *Tourism: A new perspective*, London: Prentice-Hall.
- Cohen-Hattab, K., Shoval, N. (2004), The decline of Israel's Mediterranean resorts: Life cycle change versus national tourism master planning, *Tourism Geographies*, 6(1), 59-78.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity*. Oxford: Polity.
- Goldberger, P. (1984). *Architecture View; Tel Aviv, Showcase of Modernism, is Looking Frayed*, *The New York Times*, Retrieved from: <https://www.nytimes.com/1984/11/25/arts/architecture-view-tel-aviv-showcase-of-modernism-is-looking-frayed.html>, in 08/01/2020.
- Hasse, J. C. (2001). *Stakeholder perceptions of tourism development in Marahau/New Zealand: a role for participatory approaches and GIS*. (PhD dissertation), Victoria University of Wellington, Wellington, New Zealand.
- Hatuka, T., Forsyth, L. (2005). Urban design in the context of glocalization and nationalism: Rothschild Boulevards, Tel Aviv, *Urban Design International*, 10(2), 69-86.
- Icomos (2003), *Tel Aviv (Israel) No 1096*, Retrieved from: <https://whc.unesco.org/document/151735>, in 08/01/2020.
- Ionides, D., Debbage, K. (1997). Post-Fordism and flexibility: The travel industry polyglot, *Tourism Management*, 18, 229–241.
- Israel Central Bureau Of Statistics (2020), *Tourism Arrivals and Departures*, Retrieved from: www.cbs.gov.il, in 06/01/2020.
- Israel Independence Trail (2020). *Tours*, Retrieved from: <https://www.independencetrail.co.il>, in 06/01/2020.
- Levine, M. (2004). Re-imagining the “White City” The politics of World Heritage designation in Tel Aviv/Jaffa, *City*, 8(2), 221-228.
- Ritzer, G. (2004). *The Globalization of Nothing*. London: Sage.

- Robertson, R. (1995), 'Glocalization: Time-space and homogeneity–heterogeneity'. In M. Featherstone, S. Lash, and R. Robertson, *Global Modernities* (p. 25-44), London: Sage.
- Rotbard, S. (2005). *Black city–White city*, Tel Aviv: Babel Press.
- Salazar, N. B. (2005), Tourism and glocalization: “Local” tour guiding, *Annals of Tourism Research*, 32(3), 628–646. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2004.10.012>.
- Shoval, N. (2002), Global trends in the Tel-Aviv Tourism Sector, In D. Felsenstein, E. W. Schamp and A. Shachar, *Emerging Nodes in the Global Economy: Frankfurt and Tel Aviv Compared* (p. 195-212), Dordrecht: Springer.
- Silveira, M. A. T. (2002). *Tourism, land use policies and development. A focus on the state of Paraná in the regional context*. PhD Dissertation, University of São Paulo, São Paulo, Brazil.
- Smith, M. (2007). Glocalization, In G. Ritzer, *The Blackwell Encyclopedia of Sociology* (p. 1994-1995), Blackwell Publishing.
- Swyngedouw, E. (1997). Neither Global nor Local: “Glocalization” and the Politics of Scale, In K. Cox, *Spaces of Globalization: Reasserting the Power of the Local* (p. 137–166), New York: Guilford.
- Swyngedouw, E. (2004). Globalisation or “Glocalisation”? Networks, Territories and Re-Scaling, *Cambridge Review of International Affairs*, 17, 25–48.
- The World Travel And Tourism Council (2003). *Progress and Priorities*, London: World Travel and Tourism Council.
- Tulloch, S. (1991), *The Oxford Dictionary of New Words: A Popular Guide to Words in the News*, Oxford: Oxford University Press.
- Zisling, Y. (2000). Tel Aviv: Bauhaus Architecture, *Jewish Virtual Library*, Retrieved from: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/bauhaus-architecture>, in 08/01/2020.

idealkent©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

Kentleşme ve Ekonomi Özel Sayısı, Cilt *Volume* 11, Yıl *Year* 2020-3, 1223-1251

DOI:10.31198/idealkent.655462

A Hidden Node in the Build-and-Sell System: Estate Agents

*

İşıl Ruhi Sipahioğlu¹
ORCID: 0000-0002-8994-626X

Abstract

Discussing how the way different actors in the property market are informed by different perspectives and agendas, stemming from different practices and how this, in turn, leads to different ways of acting is an important issue. It is such a diversity in ways that triggered this research. The author's experience in the design and construction process of an apartment block in Bağlıca, Ankara, built with the build-and-sell system, disclosed the impact of estate agents' expertise in reading the market on architectural design and construction processes.

This paper explored how estate agents foresee their role in this system by talking with the agents about their work. By considering the build-and-sell system as practice, the paper shared the findings of the content analysis of eight semi-structured interviews with executives involved in the build-and-sell system and mostly working in Bağlıca, Ankara, as estate agents, architects, and builders-and-sellers and two interviews with architects working in the municipality. The findings show that estate agents are a node, a bridge among builders, landowners, and architects in certain areas while considering themselves as design-decision supporters/consultants for many builders. The paper discusses how estate agents' knowledge, skills, and meanings interact with the constitutive elements of build-and-sell practices.

Keywords: *estate agent, home-building industry, build-and-sell, Ankara, Bağlıca.*

---

¹ Ph.D., TOBB University of Economics and Technology, e-mail: iruhi@etu.edu.tr

idealkent©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

Kentleşme ve Ekonomi Özel Sayısı, Cilt Volume 11, Yıl Year 2020-2, 1223-1251

DOI: 10.31198/idealkent.655462

Yap-Sat Sisteminde Gizli Bir Düğüm Noktası: Emlakçılar

*

Işıl Ruhi Sipahioğlu²
ORCID: 0000-0002-8994-626X

Öz

Emlak sektöründeki farklı aktörlerin, farklı pratiklerden kaynaklı farklı görme biçimleriyle nasıl bilgilendirildiği ve bunun nasıl farklı davranış biçimlerine yol açtığı tartışılması gereken bir konudur. Bu araştırmayı tetikleyen bu bilgilendirilme biçimlerindeki çeşitlilik olmuştur. Yazarm, Ankara Bağlıca'da bulunan çok katlı bir apartmanın tasarım ve yapım sürecinde edindiği deneyim, emlakçıların piyasayı okumadaki uzmanlıklarının mimari tasarım ve inşaat süreçleri üzerindeki etkilerini göstermiştir. Ancak, Türkiye konut sektörü üzerine günümüze kadar yapılan araştırmalarda, belki de farkında olunmadan, emlakçıların özellikle yap-sat konut üretimi ağındaki rolü tartışılmamıştır.

Bu yazı, emlakçıların yap-sat modeline dayalı olarak çalışan konut sektöründe rollerini, kendilerinin nasıl gördüklerini ve tanımladıklarını yine emlakçıların kendileriyle konuşarak ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Yap-sat sistemini pratik olarak kabul eden bu yazı, Ankara, Bağlıca bölgesinde yap-sat faaliyetlerinde emlakçı, mimar ve müteahhit olarak görev alan sekiz kişiyle ve belediyenin ilgili biriminde görev alan iki mimarla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerin nitel analizinin sonuçlarını paylaşmıştır. Bulgular, emlakçıların müteahhitler, arsa sahipleri ve mimarlar arasında bir köprü olduğunu ve kendilerini birçok küçük ölçekli müteahhit için tasarım kararı destekçisi/danışmanı olarak gördüklerini göstermiştir. Yazı emlakçıların yap-sat ağına taşıdıkları bilgi, beceri ve anlamların müteahhitlerin, mimarların ve toprak sahiplerinin pratiklerini nasıl etkilediğini tartışmıştır.

Anahtar Kelimeler: emlakçı, konut sektörü, yap-sat, Ankara, Bağlıca.

² Dr., TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, e-posta: iruhi@etu.edu.tr

Introduction

This paper explores estate agents' roles and practices in one of Turkey's prevalent housing production types, the build-and-sell system, and how estate agents interact with the actors in this system. Compared to large-scale construction companies or property developers, small-scale contractors/builders, in this study's case, those working in line with the build-and-sell system, rely on external bodies, as this study will illustrate, for two motives: evaluating the shifts in market demand, hence the properties most profitable to build (Orderud, 2006) and finding suitable/profitable land (Tekeli, 2009).

Guy (2002) points out how the way different actors in the property market are informed by different perspectives and agendas, stemming from different practices and how this, in turn, leads to different ways of acting. It is such a diversity in ways that triggered this research. The author took part in all the design and construction phases of an apartment building in Bağlıca, Ankara, built with the build-and-sell system. This experience drew the author's attention to how estate agents' ways of seeing owing to their 'expertise in reading the market' had shifted other involved actors' practice, thus different ways of acting, in this network.

In the Turkish home-building industry, a structure comprising many interactions between different and 'new' actors at different stages and functions has emerged over the last two decades. This structure resulted from "the period after 2002 characterized by property-led and construction-dependent economic growth (Ünlü, 2019, p. 54)." Based on the impacts of neoliberal policies (Tekeli, 2009; Ünlü, 2019), existing literature discusses the role of these actors, thus market, in defining housing provision and forms of tenure (Uğurlar and Özelçi Eceral, 2014) and shaping urbanscapes (Çalışkan, 2009; Ünlü, 2019). At a bilateral level, we see diverse research streams that reflect on the altered relationship between architects and their employers following the "Flat Ownership Law" no. 634 of 1965 (Balamir, 2003; Koca, 2015) and the reciprocal relationship among plots, implementation plans, and housing forms (Ünlü and Baş, 2017). However, the field lacks recent research on one of the critical builders/actors working on these plots in line with the build-and-sell system, i.e., in Turkish "yap-sat." As one of the most common models used in authorized housing provision in Turkey (Pamuk, 1996; Uzun, 2019), the build-and-sell system has been a pillar of what Tekeli calls the self-organized Turkish cities (2014, p. 11). Previous work has only discussed the logic

behind the very existence of this system (Tekeli, 1986; Türel, 1986) and the qualities of housing outcome (Uzun, 2019), but has never, maybe unwittingly, focused on one of the essential actors in this system, estate agents.

This paper aims to draw academic attention to this system and the key areas where its actors get the knowledge based on which they act in the market. It aims to disclose the role of estate agents in the design and construction phases of housing built via the build-and-sell system in Bağlıca, a newly developed neighborhood of Ankara, and capture the fact that many disparate actors together produce the built environment.

Besides this introduction, this paper has six sections. The first section explains the rationale behind the focus on estate agents. It then summarizes the evolution of the build-and-sell system to specify why and how it has fitted the Turkish home-building industry from past to present. Based on an 'ideal type' of practice theory developed by Reckwitz (2002), the second section posits that the build-and-sell system is a practice formed from its actors' routine actions, the actual material setup and regulative rules. This proposition expands the scope to mesoscale, allows examining routine actions, and actors' role in this system.

The research is empirical. It reveals how estate agents define their role in this system by talking themselves about their work. It benefits from the thematic content analysis of five semi-structured interviews with estate agents, mostly working in the two neighborhoods of Ankara, which are Ümitköy and Bağlıca. The study held another set of interviews with three executives engaged in build-and-sell as builders mostly working in the same neighborhoods and two municipality planners working in the Etimesgut Municipality to triangulate the role estate agents attribute to themselves. The research is intentionally limited to examining the agents' practices in Bağlıca, a newly developing neighborhood of Ankara. We may say that builder-and-sellers determined the urbanscape of Bağlıca, where there is no social housing estate and just a few housing estates built by cooperatives. Given there is no prior research on Bağlıca, the third section informs the reader about the context regarding regulative and normative rules structuring the build-and-sell practice.

The fourth section shares the content analysis findings that point to two crucial roles of estate agents in the system: (1) A knowledge asset for actors, (2) A bridge between different actors in the system. The fifth section discusses how estate agents' knowledge, skills, and meanings interact with contractors, architects, and landowners' practices. The paper concludes by speculating

about the intricate relationship between urban development plans, the image of the existing building stock, market demands, estate agencies, builders, and architects.

Estate Agents and the Build-and-sell System

There is substantial research on the role of estate agents in structuring the choices of people looking for buying new homes (Palm, 1976), in terms of property prices (Gardiner et al., 2007) and the choice of location (Palm, 1976). Other research focuses on agents' professional practice, with a focus on their practices within their offices (Blåka and Filstad, 2007). Schiellerup and Gwilliam's research proves that estate agents have a crucial role in guiding the decision making of different actors "in terms of the kind of property to invest in, the specifications to which new property should be built and existing property should (or should not) be refurbished, the kind of space that one, as an occupier, can have [...] (2009, p. 804)." That suggests that the field requires more research on estate agents' practices within the home-building sector.

In Turkey, studies on estate agents are scarce. There is a study on the factors influential in consumers' housing choices (Karahan and Özüekren, 2009; Memiş, 2018). Yirmibeşoğlu (2008) studies the spatial distribution of real estate agents across İstanbul following the 1999 earthquake and discusses the rationale of the tenants' housing choice regarding neighborhood and apartment qualities. Notwithstanding, there appears to have been little academic interest in estate agents' role in guiding the development of housing built via the build-and-sell system, not only at the design phase per se but at the incubation phase.

The build-and-sell system

The build-and-sell system in the housing industry was first developed around the late 40s by the middle class facing housing shortage for increased land prices that put a burden to register "a single building on a single parcel of land in a single name (Tekeli, 2009)." Tekeli states that the middle classes could then share the cost of a single parcel of land by fragmenting the ownership (2009). In this delivery system, the builders-and-sellers

- (1) get land from landowners while exchanging for a certain number of independent units in the building block to be built on that land;

- (2) contract an architect, communicate with the municipality, get the required permits, make necessary payments for these permits, and supply the required finance -including project design finance and material supplies (Uzun, 2019);
- (3) in sum, finance the whole design and construction process;
- (4) put the units remaining from the ones allotted to landowners on the market (Pamuk, 1996; Tekeli, 2009).

What distinguishes builders-and-sellers from property developers lies in their financing strategy. The presale of the remaining units typically finances the whole process, as “the majority of private-sector builders are small-scale, have little capital, and do not have access to commercial or public sector construction financing at favourable terms, if any at all (Pamuk, 1996, p. 109).” They rarely have the capital to finish the whole building without selling. In this study, one interviewer, an estate agent, underscored that the name of the system misrepresents the process by correcting it as, sell and build, as builders-and-sellers aim to sell first and then build (EA5, personal communication, September 29, 2019).

The first legal framework of 1954, enabling flat ownership has increased the share of builders-and-sellers in the housing sector (Tekeli, 1986; Türel, 1986). Consequently, all notarized agreements since 1948 have become legitimate. Following the ‘Flat Ownership Law’ no. 634 of 1965, which allowed registering a building in more than one name, this model has spread across Turkey’s home-building industry (Uzun, 2019). Because of the increased development rights on parcels, this provision system has first been applied over the central part of cities. At first, this solution led to the formation of residential areas that lacked adequate infrastructure and densities higher than envisioned in plans (Tekeli, 2009).

From the 1970s to the present, housing provision in Turkey went through many transformations and has increased in variety by time (Doğan, 2008; Türel, 1986; Uzun, 2019). After the economic crises of 2001, the construction sector has become a tool for economic recovery. The tax incentives to private companies are especially explained to have played a crucial incentive in stimulating housing production (Türel and Koç, 2015).³

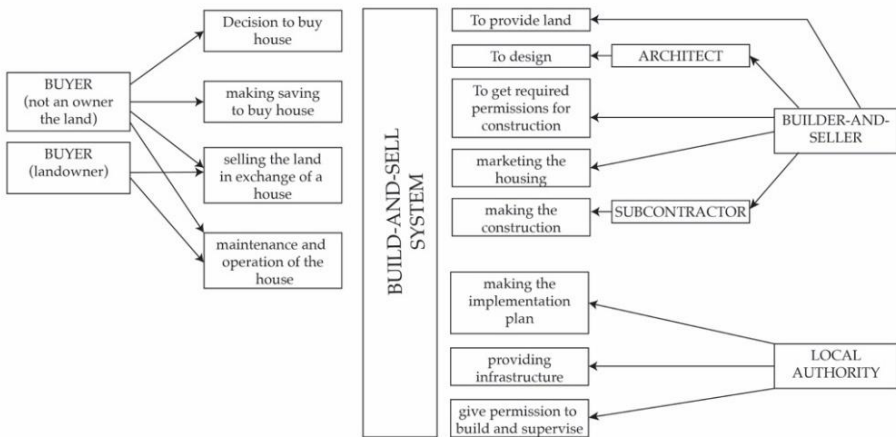
---

³ Türel and Koç underline that “the reduction of VAT to 1 % (instead of 18 %) when [builders] sell housing that they have produced with a net floor area of up to 150 m, are refunded VAT above 1 % that they pay for material or labour inputs during construction (2015).” Currently, three different VAT rates are applied.

Until today the build-and-sell practices, outlined above, have remained unchanged and has played a crucial role in the urban scene by the 1980s. By the 1980s, the decentralization of the Central Business District (CBD), increases in the private automobile ownership and construction of high-quality highways, and the extraordinary rise of land prices in the CBD have spread the city to the periphery via large scale projects. Tekeli (2014) suggests that the city is a self-organizing system and maintains its consistent urban form by “us[ing] small capital groups like the good old “yap-satçı” and others (2014, p.11).” Tekeli emphasizes that builders-and-sellers' attachment around large group capital group activities has helped achieve the internal consistency of the self-organizing system (Tekeli, 2014).

Actors in the system

Tekeli (1982) represents the formal actors and their respective roles in Figure 1. Beyond the ones represented in this graphic, there are many actors in the process, such as mechanical and electrical engineers, material providers, and utility companies. Mapping the dynamics among the actors in this system is a substantial task, yet this paper aims to add another, but hidden, actor to this graphic.

Figure 1. Representation of the build-and-sell system (Source: Tekeli, 1982)

Figure 1 depicts the actors’ formal relationships, yet lacks informal procedures leading to two agreements in this system. Pamuk (1996) points to the informality in the landowners’ selection of builders-and-sellers, which are

“carefully conducted based on information from social network systems in one’s community (1996, p. 109).” Another informality that this study will point to and where estate agents are seen to have a decisive role lies in the agreements among the landowners sharing either the same plot or having plots within the same city block.

The role of architects

The ‘Flat Ownership Law’ had implications on the relationship between architects and employers. The shift of housing production from the state to the private sector producer following the enactment of this law turned housing into marketable units, thus into a profitable commodity (Koca, 2015). While all forms of housing built from the establishment of the Republic until 1965 were meaningful in terms of use-value, they gained exchange value after this law (Koca, 2015). Koca (2015) emphasizes that this shift in value has created new bonds between architects, employers, and contractors. Hence this has altered the architectural design process of housing. After this period, Balamir (2003) maintains that we can no longer define a direct architect-user relationship with the user’s anonymization. With the intertwining of employer-contractor-investor concepts into housing design processes, Balamir states that architects have relinquished conceiving housing in line with the needs and desires of their dwellers (Balamir, 2003). For housing provision via the build-and-sell system, Tekeli states that “since the user is determined after the design process, the design is made with the concern of maximizing the sales value in the market rather than maximizing the use value. Therefore, marketing values assumed to valid dominate design decisions (1982).”

Challenges awaiting builders-and-sellers

Property developers, either as independent firms or as departments in larger companies, are key actors in the housing industry while managing the whole process from the beginning to the end (Orderud, 2006). Large-scale companies usually have the competence to perform property development in-house, for which small-scale contractors refer to external bodies (Orderud, 2006). In large-scale private housing projects, the design evolves in close collaboration with project developer agents. In contrast, small-scale contractors, especially those without prior experience in specific contexts, cannot determine the shifts in market demand, thus the properties that will be the most profitable to build. Notably, the developers working based on the build-and-

sell strategy (Tekeli, 2009) do not have time and capital to find a suitable/profitable land. For the Turkish context, Koçak and Sey (2008) indicates the following challenges these small scale housing producers/developers/builders face in practice: (1) Finding information about new job opportunities; (2) Tendering large-scale projects; (3) Widening their geographical span of operation; (4) Their lack of marketing skills. We may read these challenges as indicative of the points that estate agents might intervene in the system.

Theoretical Perspective and Methodology

The author's experience draws on the lack of research on estate agents' practices within the build-and-sell system. Hence, this study centered on how estate agents foresee their role in this system. This research is empirical, but I shall outline a theoretical perspective, which was both the origin and guide of this study.

Build-and-sell system as a practice

The paper posits that the build-and-sell system is a practice involving routine actions, interactions, competences, and knowledge. There is no definite theoretical approach or model to analyze practices. There are several versions exemplified in authors such as Bourdieu (1977), Giddens (1986), Foucault (1995), Garfinkel (1967,) or Schatzki (2001). The paper takes up an 'ideal type' of practice theory developed by Andreas Reckwitz (2002) to examine agents' practices, as it focuses on the elements generating practices. Reckwitz defines the practice as: "routinized type of behavior which consists of several elements, interconnected to one other: forms of bodily activities, forms of mental activities, 'things' and their use, a background knowledge in the form of understanding, know-how, states of emotion and motivational knowledge (2002). He maintains that practice, for example, a way of working, cooking, or investigating, shall depend on the existence and specific interconnectedness of these elements. Individuals make the interconnection of elements (Reckwitz, 2002). As a 'block,' a practice defines a pattern, including many single and unique actions capable of reproducing it (Reckwitz, 2002).

As a bodily and mental agent, an individual carries a practice or, in other words, routinized ways of understanding, knowing, desiring, and doing. People know the elements that shape a practice, such as things, bodily activities, know-how, norms, rules. They are the patterns of our daily life. The

practice theory expands the scope to mesoscale by examining practices that are shared collectively. At this upper scale, meanings, purposes, understandings, and know-how are not attributes of the human subject, and they are "elements and qualities of a practice in which the single individual participates (Reckwitz, 2002, p. 250)." Hence knowledge becomes a feature of groups, including their material setup (Schatzki, 2001).

The interaction between the constitutive elements of practice (meanings, skills, materials) fills out, reproduces, sustains, or even changes the pattern. The elements might also change (Pantzar and Shove, 2010). Practices are thus not stable and comprise their history and future within these elements.

Practices do not exist alone. As Reckwitz said, "the individual is the unique crossing point of practices, of bodily-mental routines" (2002, p. 256). Individuals recruit them in a continuum with various practices in daily life, including the work environment. Even further, individuals may integrate the same elements into diverse practices. Tats points to the relations between practices, as they are interdependent and complementary to each other. We may then speak of complex systems of practices (Pantzar and Shove, 2010).

The actors in the build-and-sell system recruit constitutive elements of this practice, and beyond their routine, the available materials or institutions in upper regimes might stabilize their practice. In practice, each actor gets into the scene with diverse skills and meanings, other words, intentions. While certain elements are not open to change, like the regulative rules, normative rules such as selecting materials in building and approach to design constraints represent diversities. As outlined above, builders-and-sellers pursue step-by-step routine actions. For example, their action, in agreeing with landowners and determining the number of flats to be given to builders in line with regulations, becomes part of these routines.

Concerning the challenges awaiting builders-and-sellers, this study assumes that builder-and-sellers are drawn to estate agents to retrieve the meaning attributed to the housing sold in certain neighborhoods. This meaning is shared not only by buyers but also with estate agents. Besides, landowners have expectations from builders. Pamuk revealed how informal discussions among landowners become the mean for determining the 'correct' builder. Hence, the study's second assumption is that builder-and-sellers refer to the estate agents' skills in gathering new construction opportunities.

The housing outcome ultimately reflects the regulative and normative rules recruited into practice by all the actors. The study's third assumption is that, in an upper scale, existing urbanscape and the characteristics of existing

buildings, such as building materials, the number of rooms in a flat, the kitchen dimensions, structures/defines the prospective build-and-sell apartment blocks.

Methodology

The study pursued three tactics to draw the elements structuring the build-and-sell practice in Bağlıca: (1) Examining regulative and normative rules prevailing in Bağlıca; (2) Examining online advertisements for lands published on oft-used housing websites; (3) Interviewing key personalities working in the system.

The study endeavored to hear what Schiellerup and Gwilliam (2009) call 'tales of practice.' These tales are apt to reveal the pattern block of build-and-sell practice with a particular focus on the knowledge, skills, and meanings estate agents weave into the system.

Given its breath in capturing a detailed account of agents' real work environments and focus on how the respondents make sense of their circumstances (Groat and Wang, 2013, p. 219–224), a qualitative approach and interviewing estate agents would yield those tales. The study carried out five semi-structured interviews with estate agents mostly working in the two neighborhoods of Ankara, which are Ümitköy and Bağlıca.

In Bağlıca, there are twenty-one estate agency firms.⁴ The following criteria are applied for selecting estate agent interviewees: At least having five years of experience in Bağlıca (Table 1) and, given the necessity to openly share the tales of practice, will, and ability to give relevant information. Except for one agent, all the agents have been working in Bağlıca for long years and were able to explain not only their practice with builders-and-seller but also their prolonged relationships with many landowners who are mainly Bağlıca villagers' heirs.

The study held another set of interviews with one architect having a long experience in this area and two builders-and-seller to triangulate the role agents attribute to themselves. The study interviewed one builder who was constructing his/her first building block and the other who has been working in this neighborhood for over ten years, to disclose whether builders' prior experience in this neighborhood affects their interaction with estate agents.

---

⁴ There is no database containing this information. Hence the number of estate agency firms is derived from a search engine map.

The interviews with two architects working in the directorate of construction affairs of the Etimesgut Municipality enabled the study to illustrate the impact of the regulative and normative rules on the housing outcome.

Table 1. The list of interviewees

Profession and occupation	Pseudonym	Years of experience	Years of experience in the neighborhood
The estate agent (1)	EA1	25	10
The estate agent (2)	EA2	4	2
The estate agent (3)	EA3	10	10
The estate agent (4)	EA4	10	10
The estate agent (5)	EA5	8	8
Architect / Builder-and-seller	A1	20	3
Architect / Architect	A2	25	16
Civil Engineer/ Builder-and-seller	CE1	20	9
Architect/municipality planner	M1	10	6
Architect/municipality planner	M2	10	8

The study defined a set of occupation-specific open-ended questions based on a set of themes to stimulate the interviewee to give his or her assessments and reasoning. Each interview lasted approximately thirty minutes. The author conducted all the interviews. All the interviewees were first informed about the research objectives and signed informed consent forms for this interview. The interviewees' names and any reference to other parties uttered in the interviews were then made anonymous, via pseudonyms for each person.

The study made the thematic content analysis of these interviews by following Braun and Clarke's (2006) six-step framework. There is no specific justification for this choice, except for its widespread use in social sciences. Specific research question(s) and the researcher's theoretical or analytic concern on the topic drive this research. Thus, all the data were analyzed via a top-down/theoretical thematic analysis. The analysis proceeded at the semantic level to identify/find repeated patterns of meaning and theme. Therefore, the themes are defined with the explicit and surface meanings of the data without looking beyond what the interviewee said (Braun and Clarke, 2006). It started with revealing the patterns and continued with the interpretation. It discussed the significance of the patterns concerning their broader meanings and repercussions, and their relation to existing literature. Two separate researchers coded the same data. Based on an essentialist approach, the study revealed certain assumptions about the nature of data and how the interviewee

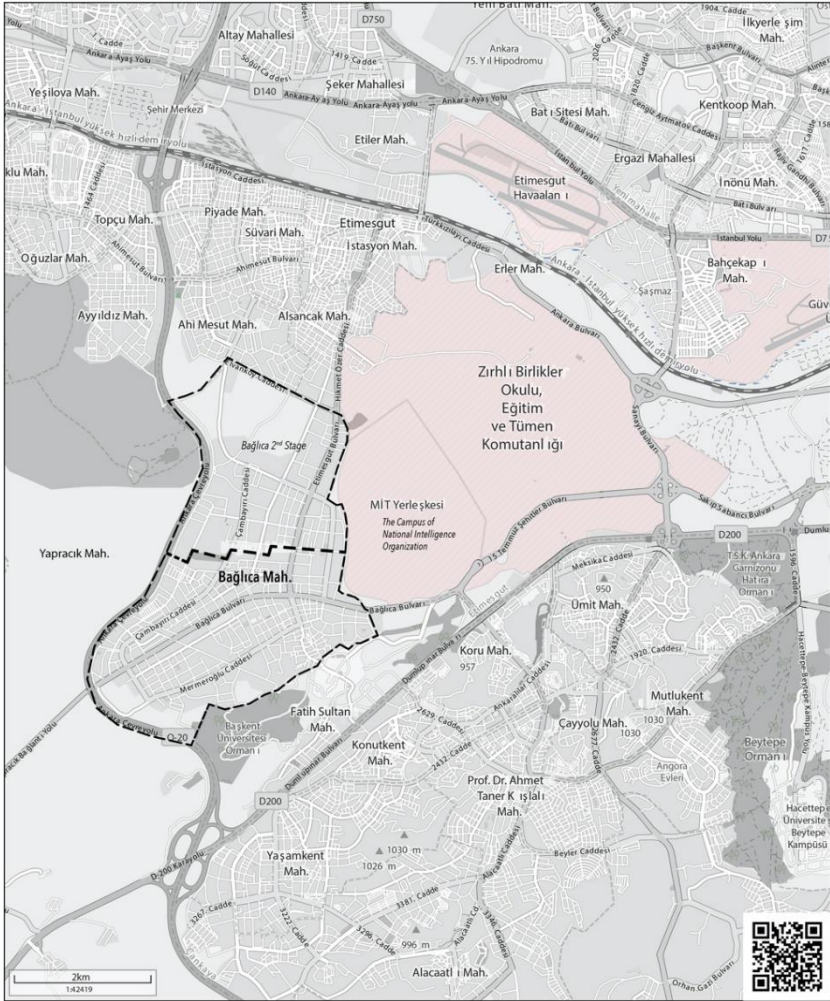
represents 'the world' and 'reality.' (Braun and Clarke, 2006). It is maintained that an essentialist or realist method can be pursued for reporting experiences, meanings, and the reality of participants. The study used qualitative data analysis software MaxQDA 2018.

Determining the sample size in qualitative research is a highly debatable topic, given the dependence of data saturation on the research scope and questions, the recruited participants, and the epistemological framework (Constantinou et al., 2017; Hennink et al., 2017). The study achieved saturation after the 3rd interview with estate agents because it stopped identifying new themes.

Setting the Scene: Bağlıca, Etimesgut

Bağlıca is a neighborhood of Etimesgut District on the northern part of the Ankara western axis, Dumlupınar Avenue. It is adjacent to Ahi Mesut and Alsancak in the north, Erler in the east, Fatih Sultan Mehmet and Yaprıcak in the south, Ayyıldız and Yaprıcak neighborhoods in the west (Figure 2). Bağlıca village is one of the oldest settlements of Etimesgut. Ceramics belonging to the Chalcolithic, Old Bronze Age, Phrygian and Roman Periods found in the Kepir area and the village indicate that this area has been a settlement since ancient times. Bağlıca has been a settlement in the Seljuk and Ottoman Periods as well as in the Roman and Byzantine Periods (Murat, 2018b). The Ahi Mesud lodge in Bağlıca village, now in the neighborhood, which is the source of inspiration for the old name (Ahi Mesud) of Etimesgut, shows that the village has been a Turkish village since at least the 1400s (Murat, 2018a).

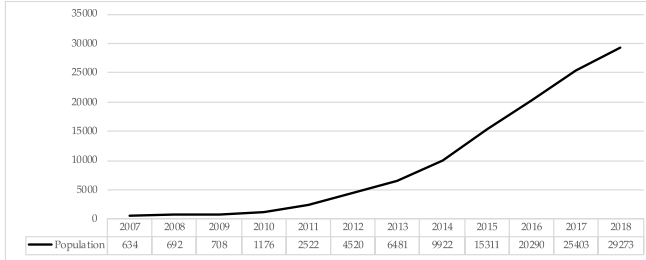

Figure 2. Map of Bağlıca (OpenStreetMap contributors, 2020) The. Black dashed area represents Bağlıca neighborhood.

2023 Capital Ankara Master plan (Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2006) defines Bağlıca as the southern development axis of the Etimesgut settlement Residential Development Areas (KG2) determined by approved plans. The 2023 planning population forecast assigns 105.000 people to this area (Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2006, p. 581). Bağlıca became a neighborhood with the

decision of the Etimesgut Municipality Council dated 05.08.2008 and numbered 354 (Murat, 2018a). The population rise coincides with the establishment of the neighborhood.

Figure 3. The population of Bağlıca across the years 2007-2018 (Turkish Statistical Institute, 2018)

Two main avenues divide Bağlıca into four parts. Bağlıca Avenue runs east-west through Bağlıca and reaches Dumlupınar and 15 Temmuz Şehitler Avenues at the east, Ankara Ring Road at the west. Etimesgut Avenue, at the north-south axis, commutes the neighborhood to Etimesgut district center. All the interviewers underlined that three developments within and around Bağlıca would draw more people to this neighborhood. The first development is the connection of Bağlıca Avenue to Sakıp Sabancı Boulevard via 15 Temmuz Şehitler Avenue that was built following the opening of military zones in 2016 and will be connected to the western beltway. The 2023 Capital Ankara Master plan defines all these avenues (Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2006, p. 479). The municipality also believes that the Ring Road connection will increase the 'value' of the neighborhood (Murat, 2018a).

The second is the construction of a new Health Campus of Ankara University right across the beltway. The third is the new campus of the National Intelligence Organization (NIO) located in Erler neighborhood next to Bağlıca Avenue. These new developments are seen to have taken their place in recent advertisements given by estate agents.

Regulative Rules

Etimesgut Municipality Implementation Plan defines three crucial regulative rules affecting practices. The first is building plots. The Turkish planning system concentrates mainly on single buildings by determining the size of the plot, with its allowed construction area, setbacks (the distances from the road or the adjacent plot,) and maximum building heights. Ünlü and Baş (2017)

assert that the plot has become the critical morphological element shaping the urbanscape of Turkish cities. 1/1.000 scale implementation plan of Etimesgut District is public and available online on the municipality website (*Etimesgut Municipality Implementation Plan, 2019*).

The second is the floor area ratio (FAR), defined in implementation plans for each plot, that describes development rights based on plot size. FAR signifies the ratio of the permitted floor area of a building to the total area of the lot on which the building stands. In Bağlıca, the FAR ranges from 0.35 – 0.50 – 0.70 with relatively big plots.

The third is the plan note defined in nearly all the plots in Bağlıca. This note determines the maximum number of independent units within the building(s) on a plot by dividing the total allowed construction area to 125 sqm. This note hence determines an approximate size of a, for example, flat.

The fourth rule, not defined in plans and executed in all planned areas, is plot consolidation permission. Plots found in the same city block can be consolidated with all the landowners' consents and the approval of the municipality. If the landowner(s) of one plot inside a city block does not accept the consolidation request of other landowners or there is a mismatch between interested parties' expectations and one plot might remain detached from the consolidated city block. The figures below, produced by the author based on the Etimesgut implementation plan, illustrate several remaining plots and how individual buildings raise on these plots and shape Bağlıca's urbanscape.

Figure 4. The representation of the city blocks after plot consolidation (*Etimesgut Municipality Implementation Plan, 2019*) Grey plots were not included in the plot consolidation.

The Capital Ankara 2023 Master plan had an integral approach towards the newly planned settlements in the urban periphery that deviates from the overall quantitative and individual perspective in development plans. It encourages “block-based plan implementations, to avoid parcel-based applications (Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2006, p. 21).” That is the case in Bağlıca, where most building blocks in Bağlıca have over one owner as maintained by all the interviewed agents. That means all landowners shall approve to give their share in the plot to a builder. In case of disagreement, a partition lawsuit (izale-i şüyu) may be opened.

The housing outcome

The housing outcome connotes the normative and regulative rules overarching in practices. Each estate agent was asked about the most popular housing type in Bağlıca. Following the interviews, the study carried out an analysis of the number of houses put up for sale on a daily base⁵ through oft-used housing websites⁶ based on the following search criteria:

- (1) Housing for sale in Ankara, Etimesgut, Bağlıca
- (2) Housing types: apartments, residences, villas, building block
- (3) The number of living rooms and rooms in apartments.

Table 2. Number of housing for sale in Bağlıca across housing types (*Hürriyet Emlak*, 2019, 2020; *Sahibinden.com*, 2019, 2020)

Housing type	sahibinden.com	Hürriyet Emlak	sahibinden.com	Hürriyet Emlak
Apartment block	868	1329	700	598
Villa + Detached house	145	193	172	95
Residence	28	27	11	7
Total	1041	1549	883	700

⁵ September 20, 2019; July 02, 2020; These numbers do not have any statistical significance for this study. They inform the reader about the housing outcome.

⁶ There is, unfortunately, no alternative database to retrieve this data.

Table 3. Number of housing for sale (in apartment blocks) in Bağlıca across housing types (*Hürriyet Emlak*, 2019, 2020; *Sahibinden.com*, 2019, 2020)

Housing type in apartment blocks	20/09/2019		02/07/2020	
	sahibinden.com	Hürriyet Emlak	sahibinden.com	Hürriyet Emlak
1+0	5	8	4	1
1+1	27	40	25	19
2+1	51	89	45	32
3+1 and 3,5+1	183	279	102	61
3+2	3	-	-	-
4+1	562	848	488	446
4+2	1	6	-	-
5+1	14	19	15	13
5+2	8	-	7	9
6+1	5	9	7	9
6+2	3	3	2	3
7+1	3	2	4	5
7+2	-	1	-	-
8+2	1	-	1	3
9 or above	-	1	-	-
Total	866	1305	700	598

This data shows that the available house for sale is what is called 4+1 flats.⁷ The apartment blocks defined as residences are mainly built for university students studying at Başkent University. In Bağlıca, each apartment block or small-scale housing estate for the sake of representing an image of a gated-community builds walls around its land borders. All the agents underlined this as the demand of buyers. The FAR allows builders to have big green areas around apartments, and for marketing issues, builders-and-sellers build playgrounds inside these gated areas.

Online advertisements for lands

The study examines the advertisements for lands (Table 4) published on housing websites to illustrate the knowledge and meaning estate agents look for conveying to the actors, either builders or housing customers. The cost analysis of plots and the analysis of regulative rules shape the estate agents' practice in publishing these advertisements, which only provide the details of plots weaved with the plan notes and the floor area ratio and estimations about the financial revenues for interested parties.

⁷ These online websites provide a filter as inside a housing estate; however, detailed analysis shows the inaccuracy of several advertisements.

Table 4. Several online advertisements put online by estate agents⁸

	Details provided by estate agents on online advertisements
1	<p>At the entrance of Bağlıca, the floor area ratio is 0,70 427 sqm 420.000 TL 434 sqm 450.000 TL Might be sold separately. 861 sqm in total, this allows constructing 607,7 sqm closed area. 5 flats or 5 villas can be built. Each plot is at the corner (İzciler Gayrimenkul, 2019b).</p>
2	<p>In Bağlıca 1st stage 570 sqm allotment within a plot of 2070 sqm in total, the floor area ratio is 0,70. It will bring 1,60 flat. The approximate price of a flat in this area is 650.000 TL. Based on this, your revenue is approximately 1.000.000 TL (İzciler Gayrimenkul, 2019a).</p>
3	<p>In Bağlıca 1st stage, the floor area ratio is 0,70. 718 sqm lot within a plot of 3178 sqm in total. The plot allows building 18 flats. Your allotment will be 4 flats. After setting an agreement with a constructor, 2 flats will remain. The approximate price of a flat in this area is 600.000 TL. Based on this your revenue is approximately 1.200.000 TL You will have 2 flats with the price of one flat. Ready for settlement has required infrastructure in terms of electricity and water supply. There are public settlements in this area. The construction of the connection of Bağlıca to the beltway has started. A good area without transportation problems (İzciler Gayrimenkul, 2019).</p>
4	<p>In Bağlıca 1st stage, The floor area ratio is 0,70. Single land title of 619 sqm. 3 flats might be built. If you make the union with the adjacent plot, 7 flats might be built</p>
5	<p>Has the required infrastructure ready for starting the construction. In Bağlıca The plot area is 750 sqm, the floor area ratio is 0,70. In the upper parts of Bağlıca with a good vista. The total construction area is 525 sqm, according to plan notes, 4 flats or 4 villas can be built (EWARSA Gayrimenkul Yatırım ve Değerlendirme, 2019).</p>

Findings

This section shares the findings of the content analysis of the interviews and online advertisements. The research reveals two key roles of estate agents in guiding the build-and-sell practice:

- (1) Estate agents are knowledge assets for the actors;
- (2) Estate agents are bridges between different actors in the system.

Estate agents as a knowledge asset for the actors

All the agents considered themselves a key knowledge asset for constructors willing to work in this neighborhood.

We know what people want. We are the primary asset/reference for builders willing to start construction in this area (EA1, personal communication, September 28, 2019).

⁸ Advertisements are translated by the author.

In terms of developments foreseen as build-and-sell in most cases, builders get in touch with agents either to obtain information about their planned construction or to recruit them for the sale of their future/recently completed building blocks.

We have experience arising from being old in this industry. We are selling flats. We are getting the presale of the builders 50-100 apartments. We give them the first idea of the most profitable interior design of the flat; we give them direction. Because we know, rather than the builder, what customers want (EA1, personal communication, September 28, 2019).

How do they gain this knowledge?

Their knowledge about the consumers' behavior and attitude (practice) and the selling performance of the existing building blocks are believed to accumulate from their experience in this business. On purpose, the author asked the agents whether they conduct any survey on the expectation of customers from new housing in Bağlıca.

We are already in the business of selling housing. There is no need to do a survey. We are already seeing the profile because we are always breathing the same air (EA3, personal communication, August 9, 2019).

We have experience arising from being old in this industry. We are selling flats. (EA1, personal communication, September 28, 2019).

I'm looking at the buyer profile. We have such an informal inquiry while buyers come to see a new flat: Where do you live, where do you come from, where did you go and look for new apartments, how long have you been searching for a flat (EA2, personal communication, July 15, 2019)?

Since we are actively selling property in this region, it is the consultants who closely follow the trend (EA4, personal communication, August 9, 2019).

What do they know?

They know the existing building stock and what they can 'sell' in this neighborhood.

What does the neighborhood need? What is the surplus of housing? Should 1+1, 2+1 apartment format be in the project? Should not (EA2, personal communication, July 15, 2019)?

This research justified their accounts via the quantitative analysis of online housing advertisements. On this issue, C1 states that

Estate agents do regular real estate sales business. As the buyers ask them which type of apartments they are looking for, they inform about the trends. Since we are continually producing and selling housing, we can keep the pulse of the buyers. However, estate agents who are more loyal to their business can give you more information about that trend (C1, personal communication, July 20, 2019).

How do they intervene in the design and construction process?

They represent the expectations of costumers, in terms of materials, apartment size, etc. based on their knowledge about the existing building stock and what they call 'housing trends' in certain neighborhoods.

We say that in this region, make big 4 + 1, or make the whole 1 + 1 or 2 + 1, or at most 3 + 1. Or make it mixed. We define it according to the nature of the project. It also changes according to sqm. Some projects have 700 housing. Some have 50 housing. Now we don't add much diversity to a 50-housing project [...] This is the sales tactic [...] it will be determined according to people's purchasing power, when you say 4+1, the price is 600-700, for 3+1 is 450-500. [...] According to the demographic structure of the neighborhood, we evaluate what people can pay based on their financial structure (EA2, personal communication, July 15, 2019).

When the company arrives in the region and wants to invest in the region, the consultant directs it to the architect and the best consultant who explains the texture of the architectural region is the agent. You have to do the hall like this, they like the balcony, the dressing room is a must here. The consultant draws the whole line so that sqm should be this at a minimum (EA4, personal communication, August 9, 2019).

They also maintain that if the builder recruits them in an earlier design phase, maybe even before agreeing on land, he/she would have a better revenue. A2, an architect who has been working in build-and-sell projects in Bağlica, explains the meetings held with builders, architects, landowners, and agents. A2 states he has never seen a builder attending these meetings without an agent. A2 maintains that:

[Estate agents] have a vital trump [...] What is that? [Estate agents while speaking to a builder-and-seller state] This can't be sold. This can be sold

quickly.⁹ Now, the sentence that this can be sold quickly is so appealing to people that it is tempting for the employer, the employer is captivated by [estate agent] and goes after [estate agent]. Whatever you do as an architect does not change anything, they want what that agent says [...] [The architect], of course, have an impact, [...] but the other one outweighs it because contractors have the build-and-sell logic, they're going to do these constructions by selling, as estate agents are the seller, and [agents] say, "I can sell this product" (A2, personal communication, August 8, 2019).

In sum, they do research on planning documents of plots, delineate allowed construction areas, the number of independent units, and the cost analysis for both sides of the system. They represent costumers' expectations in terms of materials, apartment size, etc. to interested builders and/or recruited architects. They provide information about the existing building stock and the housing trends that shape the expectations.

Estate agents as a bridge between different actors in the system

The second stream of practice is searching for new plots for future property developments. Over their plot search, estate agents either learn the names of plot owners or those having an acquaintance in the neighborhood already know the landowners, even to the extent to recognize them of their surname, which is an indication of a Bağlıca villager (EA4, personal communication, August 9, 2019).

Stepping on their cost analysis, they contact the landowner or landowners sharing the same plot or having plots in the same building block and prepare a 'suitable' agreement among these owners for 'giving' the plot to a builder. Once they are asked how they reach an agreement among the landowners who have a shared plot, they answer:

[Agreeing with owners] is a very tedious process. [...] You find the landowner, if you do it by yourself you speak to them in a certain way or if you will give the land to a builder or if you will buy the land, you speak in that way to the landowner(s), and you try to get out of it. You find a plot. Then you search for a builder as if you are consolidating the plot (EA3, personal communication, August 9, 2019).

---

⁹ The estate agent said 'peynir ekmeğ gibi' in Turkish.

[Agreeing with owners] is a very tough issue, but we have formulations for [agreeing with owners] (EA1, personal communication, September 28, 2019).

Agents are nodes, bridges between builders-and-sellers, and landowners in certain areas. They find a suitable builder-and-seller for the plot and arrange the agreement between the builder-and-seller and the landowners. The formulation revolves around the portion to be given to the builder, convincing some landowners who share the same plot. This process might also be taken to court with the elimination of partnership cases.

We arrange a marriage between the landowner and the builder (EA3, personal communication, August 9, 2019).

We are always the mediator, a bridge among the landowners, and from the owners to the architect (EA4, personal communication, August 9, 2019).

Herein this study draws on the estate agents' roles in creating an informal network that binds landowners to builders.

Discussion and Conclusion

This research started following the author's perplexity upon her first-hand experience with estate agents in a build-and-sell practice in Bağlica, Ankara. This experience has drawn the author's attention to the agents' practices in shaping, informally, other actors' practices in this system. Nevertheless, previous work has not inadvertently considered them as a node in this system.

By considering build-and-sell activities as routinized practice, this paper disclosed how estate agents foresee their role in this system by talking with the agents themselves about their work. The findings showed that estate agents are a node, a bridge among contractors, landowners, and architects in certain neighborhoods. Based on their long-term experience in selling and renting housing, they foresee themselves first as an authority in reading the market, and second as design-decision supporters/consultants for many builders. As maintained by the interviewed builders and architects, small-scale builders refer to estate agents to read the evolution of the market, and landowners look for making the most of their land. Thus, they have become

a knowledge asset for interested parties and act as project developers for many builders-and-sellers.

Building for profit within allowed limits

Estate agents weave knowledge, meaning, and skills into this practice. 'What may be easily sold?' is the knowledge they possess. The easiness becomes a meaning for builders. For builders, they decipher the estate trends and cycles to predict the best time for development, buying and selling, and set about targeting the right demographic, to know whether to focus on apartments, mid-rise, mixed-use buildings, or other typologies. In the Turkish context, this translates as "3+1, 4+1, etc." Over the interviews, some agents, upon the question on how they interfere in the design process of buildings, started explaining what they call "must design decisions" mostly on the sqm of rooms or balconies.

This knowledge correlates with the meaning of 'house' they convey to the builder. Agents' phrase 'I can sell THIS quickly' referred by the architect and builder A1, the architect A2, the builder C1, and the municipality planner M1 illustrates this meaning. All the interviews with the estate agents revolved around the term 'economic rent.' Agents have the potential to represent only the demand and what makes money in the short-term. The client is anonymous. Their monetary discourse becomes the primary driver of design decisions. A good architect becomes the one that designs the biggest sqm in allowed rules. That confirms previous research (Koca, 2015; Ünlü and Baş, 2017).

Equipped with the skills that ease creating bonds among landowners, they know how to convince the landowners in accepting certain articles in agreements or flat distribution. Afterward, they become the bridge between the landowners and the builder owing to their existing network. These agents are thus essential elements sustaining the self-organization of this system.

Estate agents as the implementers of the development plans

Previous research underlines the incapacity of city master plans in "ensuring spatial quality by defining the overall form at once [...] or only by defining the macro-structure without an explicit formal characterisation of the parts [...]" (Çalışkan, 2009, p. 47)." To mitigate this problem, Çalışkan (2009) suggests pursuing a new master-planning perspective sensitive to bottom-up formations defined with context-sensitive morphological design approaches

and compositional rules effective at an intermediate scale. This proposition aims at solving the fragmentation of urban form and constitutes “a holistic structure of metropolitan urbanity” (Çalışkan, 2009, p. 47). Herein, the parts or the bottom would still face two main challenges that estate agents deal with to some extent.

First, as mentioned above, the ownership of land becomes a burden in implementing these plans. Many building blocks or plots are owned by more than one person. To build a building on these plots, all the landowners should have an agreement. Estate agents are seen to have created a common ground uniting landowner based on an alliance, and accordingly, the study suggests that they become the hidden implementor of urban development plans. Therefore, the legislative practices planning decisions must be financially sustained, given the builders' financial incapacity in acquiring bigger scale lands and allocating a flat for each landowner. This role must be discussed from the master planning perspectives.

The second issue this study determined does not correlate directly with estate agents' practices, yet agents become part of it. Current policies allow for consolidating plots within the same city blocks based on specific rules. This unification increases the allowed construction area of an apartment block, allows building more independent units, consequently, alters the plot shape. Estate agents' practices include plot consolidation. Thus the study presumes that they, beyond shaping the design process, ultimately delineate the urbanscape.

Turkey's development plans are limited to the FAR and maximum building heights that replaces the rigidity of plans with flexibility (Ünlü, 2019). The plans do not include any qualitative indicators; thus, the development of the urban form is shaped anew for each plot or each city block by developers and their land finder agents, who are pursuing more profit. That leaves the urbanscape to uncertainty. Builders-and-sellers looking to build as many units as possible to maximize profits yields an urbanscape of prototype buildings detached from the contextual layouts (Ünlü, 2019) with the biggest sqm in allowed FAR based on the expectations of the market co-designed by the whole network with its facilitator estate agents.

Limitations and future research

This study is the first step towards enhancing our understanding of estate agents' roles in this system. However, it was limited to a newly developed neighborhood of Ankara, Bağlıca, on which there was no prior research. The

findings might not be representative of estate agents working with builders-and-sellers in different neighborhoods across Turkey. Thus, further data is required from other locations. Future work will shift the data collection method in two ways. First, it will document the whole design and construction process of apartment blocks. Second, it will organize forum group meetings among all the actors in a build-and-sell practice, given its aptness in creating a common ground for negotiations. Hence, the picture is still incomplete. This research has revealed that all the interviews with agents were replete with the term 'economic rent.' Future research needs to elaborate on the implication of this monetary discourse on other actors in the network.

References

- Ankara Büyükşehir Belediyesi. (2006). *2023 Capital Ankara master plan report : Başkent Ankara nazım imar planı açıklama raporu*. Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı. <https://www.ankara.bel.tr/ankara-buyuksehir-belediyesi-nazim-plan/>
- Balamir, A. (2003). Architecture and exercise of identity: A profile of building culture in modern Turkey. *Abadi: Quarterly Journal of Architecture and Urbanism*, 13, 20–45.
- Blåka, G. and Filstad, C. (2007). How does a newcomer construct identity? A socio-cultural approach to workplace learning. *International Journal of Lifelong Education*, 26(1), 59–73. <https://doi.org/10.1080/02601370601151406>
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a theory of practice*. Cambridge University Press.
- Braun, V. and Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp0630a>
- Constantinou, C. C., Georgiou, M., and Perdikiogianni, M. (2017). A comparative method for R themes saturation (CoMeTS) in qualitative interviews. *Qualitative Research*, 17(5), 577–588. <https://doi.org/10.1080/107.171/1774/6184678974914161668866650>
- Çalışkan, O. (2009). Changing perspectives on the planning of Ankara (1924–2007) and lessons for a new master-planning approach to developing cities. *FOOTPRINT Delft School of Design Journal*, 5, 23–53. <https://doi.org/10.7480/footprint.3.2.708>
- Doğan, D. (2008). *Housing along the western development corridor in Ankara: Case studies in Etimesgut & Sincan* [Master Thesis]. Middle East Technical University.
- Etimesgut Municipality implementation plan*. (2019). <http://socbs.etimesgut.bel.tr:8080/EImar/>
- EWARSA Gayrimenkul Yatırım ve Değerlendirme. (2019, February 10). *Bağlıca 0.70 emsal tek tapu manzaralı arsa*. Hürriyet Emlak. <https://www.hurriyetemlak.com/ankara-etimesgut-baglica-satilik/imarli-konut/9676-27081>
- Foucault, M. (1995). *Discipline and punish: The birth of the prison*. Vintage Books.

- Gardiner, J., Heisler, J., Kallberg, J. G., and Liu, C. H. (2007). The impact of dual agency. *Journal of Real Estate Finance and Economics*, 35(1), 39–55. <https://doi.org/10.1007/s11146-007-9028-8>
- Garfinkel, H. (1967). *Studies in ethnomethodology*. Prentice-Hall.
- Giddens, A. (1986). *The constitution of society*. University of California Press.
- Groat, L. and Wang, D. (2013). *Architectural research methods* (2nd ed.). John Wiley & Sons.
- Guy, S. (2002). Developing interests: Environmental innovation and the social organisation of the property business. In S. Guy and J. Hanneberry (Eds.), *Development and developers: Perspectives on property*. Blackwell Science.
- Hargreaves, T., Longhurst, N., and Seyfang, G. (2012). *Understanding sustainability innovations: Points of intersection between the multi-level perspective and social practice theory* [3S working paper 2012-03]. Science, Society and Sustainability Research Group. <https://uea3s.files.wordpress.com/2014/12/3s-wp-2012-03-hargreaves-et-al.pdf>
- Hennink, M. M., Kaiser, B. N., and Marconi, V. C. (2017). Code saturation versus meaning saturation: How many interviews are enough? *Qualitative Health Research*, 27(4), 591–608. <https://doi.org/10.1177/1049732316665344>
- Hürriyet Emlak. (2019, September 14 and 2020, July 2). Hürriyet Emlak. www.hurriyetemlak.com
- İzciler Gayrimenkul. (2019, April 9). *Bağlıca'da 4 daireli getirili emsal 0,70 de 718 m2 Satılık Arsa*. İzciler Gayrimenkul. https://izciler.com.tr/ilan_detay/baglica-da-4-daireli-getirili-emsal-0-70-de-718-m2-satilik-arsa
- Karahan, E. and Özüekren, A. Ş. (2009). Konut kariyerini etkileyen faktörler üzerine nitel bir araştırma yöntemi. *İtü Dergisi/a*, 8(2), 69–76.
- Koca, D. (2015). Türkiye’de çağdaş konut üretiminin yeniden okunması. *Tasarım+Kuram*, 19, 19–36.
- Koçak, İ. and Sey, Y. (2008). İnşaat sektöründe faaliyet gösteren KOBİ’lerin proje sürecindeki tutum ve davranışları. *İTÜ Dergisi/a*, 7(1), 25–37.
- Memiş, S. (2018). Tüketicilerin konut seçimini etkileyen faktörlerin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *International Journal of Academic Value Studies*, 4(20), 652–665.
- Murat, M. (Ed.). (2018a). *Günümüzde Etimesgut 2018* (Vol. 3). Etimesgut Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları.
- Murat, M. (Ed.). (2018b). *Tarihte Etimesgut* (Vol. 2). Etimesgut Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları.
- OpenStreetMap contributors. (2020). *Map of Bağlıca, Etimesgut, Ankara* [Map]. <https://planet.openstreetmap.org>
- Orderud, G. I. (2006). The Norwegian home-building industry—locally embedded or in the space of flows? *International Journal of Urban and Regional Research*, 30(2), 384–402.

- Palm, R. (1976). The role of real estate agents as information mediators in two American Cities. *Geografiska Annaler Series B Human Geography*, 58(1), 28–41. <https://doi.org/10.1080/04353684.1976.11879410>
- Pamuk, A. (1996). Convergence trends in formal and informal housing markets: The case of Turkey. *Journal of Planning Education and Research*, 16(2), 103–113. <https://doi.org/10.1177/0739456X9601600203>
- Pantzar, M. and Shove, E. (2010). Understanding innovation in practice: A discussion of the production and re-production of nordic walking. *Technology Analysis & Strategic Management*, 22(2), 447–461. <https://doi.org/10.1080/09537321003714402>
- Reckwitz, A. (2002). Toward a theory of social practices: A development in culturalist theorizing. *European Journal of Social Theory*, 5(2), 243–263. <https://doi.org/10.1177/13684310222225432>
- Sahibinden.com. (2019, September 14 and 2020, July 2). Sahibinden.com. www.sahibinden.com
- Schatzki, T. R. (2001). Introduction: Practice theory. In T. R. Schatzki, K. Knorr Cetina, and E. Von Savigny (Eds.), *The practice turn in contemporary theory* (p. 1–14). Routledge.
- Schiellerup, P. and Gwilliam, J. (2009). Social production of desirable space: An exploration of the practice and role of property agents in the UK commercial property market. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 27, 801–814.
- Tekeli, İ. (1982). Türkiye’de konut sunumunun davranışsal nitelikleri ve konut kesiminde bunalım. In *Konut 81* (p. 57–101). Kent-Koop. Batkent Konut Üretim Yapı Kooperatifleri Birliği.
- Tekeli, İ. (1986). Kent toprağında mülkiyet dağılımı ve el değiştirme süreçleri. In *Ankara 1985’den 2015’e* (p. 87–104). Ankara Büyükşehir Belediyesi, Ego Genel Müdürlüğü.
- Tekeli, İ. (2014). *Lessons from Turkey’s urbanization experience*. Merih Celasun Memorial Event, Ankara. https://www.tepav.org.tr/upload/files/1456399342-2.Lessons_from_Turkey__s_Urbanization_Experience.pdf
- Tekeli, İ. (2009). Cities in modern Turkey. In R. Burdett (Ed.), *Urban age* (p. 16–18). http://eprints.lse.ac.uk/33333/1/Istanbul_City_intersections_2009.pdf
- Türel, A. (1986). Ankara’da konut yapım süreçleri. In ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Çalışma Grubu (Ed.), *Ankara 1985’den 2015’e* (p. 55–64). Ankara Büyükşehir Belediyesi, Ego Genel Müdürlüğü.
- Türel, A. and Koç, H. (2015). Housing production under less-regulated market conditions in Turkey. *Journal of Housing and the Built Environment*, 30(1), 53–68.
- Turkish Statistical Institute. (2018). *Turkish Statistical Institute 2018 Report*.
- Uğurlar, A. and Özelçi Eceral, T. (2014). Ankara’da mevcut konut (mülk ve kiralık) piyasasına ilişkin bir değerlendirme. *İdealkent*, 12, 132–159.

- Ünlü, T. (2019). The role of the planner in the shaping of urban form in Turkish cities. In *Urban and regional planning in Turkey* (p. 39–61). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-05773-2_3
- Ünlü, T. and Baş, Y. (2017). Morphological processes and the making of residential forms: Morphogenetic types in Turkish cities. *Urban Morphology*, 21(2), 105–122.
- Uzun, N. (2019). Transformation in residential areas: Regeneration or redevelopment? In *Urban and regional planning in Turkey* (p. 151–166). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-05773-2_3
- Yirmibeşoğlu, F. (2008). Emlak komisyoncularının mekânsal dağılım süreci ve İstanbul’da konut piyasası. *İTÜ Dergisi/a*, 7(2), 128–140.

Kent ve Kıyı İlişkisi: Trabzon Kenti Yüzme Alanları Düzenleme Kriterleri

*

Aysun Aydın Öksüz¹
ORCID: 0000-0002-5020-6870

Bahar Küçük Karakaş²
ORCID: 0000-0002-3894-5160

Gizem Seymen³
ORCID: 0000-0002-6548-7740

Büşra Topdağı Yazıcı⁴
ORCID: 0000-0003-1203-4411

Öz

Trabzon kenti, denizle imgesel olarak oldukça sıkı, ancak ekonomik ve yaşam biçimi olarak kısıtlı ilişkiye sahip bir kenttir. Trabzon imgesi kıyısı olduğu Karadeniz üzerinden üretilir. Deniz, ekonomik olarak avlanma mevsiminde balıkçılıkta, yaz mevsiminde ise bu çalışmanın ana konusu olan kıyı turizminde kullanılır. Ancak kıyı uzunluğu doğudan batıya 119 km olan Trabzon kenti, deniz ile ilişkisini hiçbir zaman gündelik hayatın bir parçası haline getirememiştir. Karadeniz'in uzunca yıllar kentin çöplüğü olarak kullanılması ve kent kanalizasyonlarının kıyıya bağlanması Trabzon kentlisini denizden uzaklaştırmıştır. Kentlinin denizden uzaklaşması sadece zihinsel olmamış, yıllar yılı üst üste eklenen dolgu alanları fiziksel olarak da kentliyi denizden uzaklaştırmıştır.

Bu çalışmanın amacı bir kıyı kenti olan Trabzon'un rekreatif anlamda deniz ile olan ilişkisinin yüzme alanları üzerinden değerlendirilmesidir. Bu bağlamda, Trabzon il sınırları içinde doğu noktasından batı ucuna kadar 119 km'lik kıyı şeridinde, işletme bulunan ve bulunmayan yüzme alanları tespit edilmiştir. İşletme bulunan yüzme alanları, özellikleri ve temel gereksinimleri/hizmetler başlıklarında incelenmiş, kıyı kullanıcıları ile yapılan anket çalışmasıyla kentteki yüzme alanlarının kullanım durumlarına dair veri elde edilmiştir. Bu kapsamda çalışmada, Trabzon'un kentsel rekreasyon alanları içinde yüzme alanlarının önemini belirlenmesi, kalitesinin artırılması ve kent halkının taleplerinin karşılanmasına yönelik önerilerin sunulması hedeflenmiş ve çalışmanın son aşamasında kentin yüzme alanları düzenlemesine dair planlamada kullanılabilecek kriterler önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kent, Kıyı, Yüzme Alanları, Düzenleme Kriterleri, Trabzon.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, KTÜ, E-mail: mimaraysun@gmail.com

² Arş. Gör, KTÜ, E-mail: baharkucuk@ktu.edu.tr

³ Arş. Gör., KTÜ, E-mail: ggizemseymen@gmail.com

⁴ Arş. Gör., KTÜ, E-mail: busratopdagi@hotmail.com

Urban and Coastal Relationship: Regulation Criteria on Swimming Areas in Trabzon City

*

Aysun Aydın Öksüz⁵
ORCID: 0000-0002-5020-6870

Bahar Küçük Karakaş⁶
ORCID: 0000-0002-3894-5160

Gizem Seymen⁷
ORCID: 0000-0002-6548-7740

Büşra Topdağı Yazıcı⁸
ORCID: 0000-0003-1203-4411

Abstract

Trabzon has a very close relationship with the sea in terms of imaginary, while it is limited with regards to lifestyle and economics. The sea is used economically in fisheries and coastal tourism in summer. For years, the use of the Black Sea as a garbage dump of city and the connection of the sewers to the shore has removed the dwellers from the seaside. It was not only mentally, but also physically that the filling areas caused the citizens to move away from the coast.

The aim of this study is to evaluate the relation of Trabzon with the coast in recreation through swimming areas. These areas, with and without business, are identified within the provincial borders of Trabzon. Swimming areas with businesses are examined under the titles of their properties and basic requirements/services, and by questionnaire with the coastal users has been obtained data on the use of them. It is aimed to determine the importance of swimming areas within the urban recreation areas of Trabzon, to increase their quality and to offer suggestions for supplying the demands of the citizens. Eventually, the criteria that can be used in the planning of the city's swimming areas are proposed.

Keywords: *City, Coast, Swimming Areas, Planning Criteria, Trabzon.*

⁵ Asts. Prof., KTU, E-mail: mimaraysun@gmail.com

⁶ R. A., KTU, E-mail: baharkucuk@ktu.edu.tr

⁷ R. A., KTU, E-mail: ggizemseymen@gmail.com

⁸ R. A., KTU, E-mail: busratopdagi@hotmail.com

Giriş

Çalışma kapsamında, öncelikle kentlerde kıyı kullanımının birincil aktörlerinden olan gezen/gören/deneyimleyen niteliklerine sahip bireyin tanımlanması önemli görülmektedir. Dolayısıyla, söz konusu bireylerin genel adı turist olarak kabul edildiğinde, öncelikle turist ve turizm ilişkisini değerlendirmenin doğru olacağı düşünülmüştür. Bu bağlamda, turist kelimesi antropolojik tanımı çerçevesinde bakıldığında, boş zamanında geçici bir süreliğine farklılık yaşamak amacıyla evinden uzaklaşan kişi olarak tanımlanmaktadır (Smith, 1988). Turizm kavramı ise bu doğrultuda, insanların gezme, görme, keşfetme, yeni insanlar tanıma gibi ihtiyaçlarının bir sonucu olarak doğmuştur. Turizm başka bir deyişle, devamlı ikamet edilen yer dışına, tatil, dinlenme, eğlence, kültür vb. amaçlarla yapılan seyahat ve geçici konaklama olarak tanımlanabilir. Turizm kavramı günümüzde, toplumsal karakterle çeşitlenerek, farklı bireysel ve toplumsal taleplere cevap veren bir nitelik kazanmıştır. Bu talepler, deniz-kum-güneş, eğitim, kültür, eğlence ve heyecan vb. olarak düşünülebilir. Günümüzde dünyanın en hızlı büyüyen endüstrilerinden birisini oluşturan turizmin, seyahat özgürlüğünün yaygınlaşması, esnek çalışma saatleri, vize uygulamalarında kolaylıklar, kültür ve eğitim düzeyinin artması, iletişim teknolojisindeki gelişmeler, pazarlama anlayışının gelişmesi ve gezme/görme/deneyimleme bilincinin artması doğrultusunda gelişmeye devam etmesi beklenmektedir (Pamukçu, 2017).

Gezen/gören ve deneyimleyen bireylerin tercihlerinden biri de çoğunlukla seyahat ettikleri ülkenin veya kentin kıyı alanları olmaktadır. Bu bağlamda, tarih boyunca kıyı alanları, ekonomik ve kültürel açıdan en çok tercih edilen alanlar olarak kabul görmüş, toplumların ekonomik ve sosyal yönden gelişmesine katkı sunarak ülkelerin kalkınmasında da etkin rol üstlenmiştir (Sesli vd., 2003). Günümüze bakıldığında söz konusu durumun benzer bir biçimde devam ettiği görülebilmekte; kıyı alanları, sürekli olarak artan sayıdaki insan faaliyetleri ve tesislerine ev sahipliği yapmaktadır. Bu artış ve süreklilik yoğun olarak kıyı ve deniz turizmi ile ilişkilenebilmektedir (Papageorgiou, 2016; İstanbullu Dinçer vd., 2018).

Bu doğrultuda, Türkiye coğrafyasında önemli konuma sahip bir kıyı kenti olan Trabzon'un deniz ile ilişkisinin geleneksel kabul ve imgelemlerde çok kuvvetli bir biçimde betimlenmesi oldukça dikkat çekicidir. Oysaki, kentlinin gündelik yaşamı içerisinde deniz ile ilişkisi zaman içerisinde sınırlı bir dü-

zeyde devam etmiştir. Trabzon kenti ve Trabzon kentlisi denizin üst üste doldurulması ve bu dolgu alanlarından otoyolların geçmesi nedeni ile deniz ile ilişkisini koparmaya başlamıştır.

Trabzon sahilleri; hareketli kıyı şeridinde bulunan koyları, kayalık çıkıntıları, düzlükleri, kumsalları ile ilginç bir görünüm sergiler. Yer yer kilometrelerce devam eden kumsallar güzel doğal yüzme alanları olarak göze çarpsa da birçok nedenlerden ötürü kıyı turizmi yörede yaygın olarak gelişmemiştir. Bu nedenlerin başında yaz sıcaklıklarının düşüklüğü, her mevsimin yağışlı olmasından dolayı deniz suyunun berrak olmaması, Karadeniz'in çok dalgalı olması, karayolun denize çok yakın geçiyor olması ve çevre kirliliği gelmektedir. Yakın zamana kadar özellikle kanalizasyon ve çöp atıklarının denize dökülmesi nedeniyle kent merkezinde denize girme faaliyetinin ortadan kalkmaya başladığı görülmektedir. İç kesimlerden gelen ve denize dökülen birçok dere ve çay da kirliliği artıran diğer etkenler olarak görülmektedir (Mor, 2006). Ancak son yıllarda kıyı çöp alanlarının kapatılması, kanalizasyonun derin denize akıtılması, kıyı düzenlemeleri gibi yerel yönetim hizmetlerinin yanı sıra, iklimin yaz aylarında daha sıcak olması, bölgenin turizm açısından özellikle Arap turistler için önemli bir merkez haline gelmesi, kentin sahillerinin yüzme alanı amaçlı turizm girdisi olarak kullanılmasına neden olmaya başlamıştır. Trabzon kentinde de bu gelişmeler doğrultusunda hem kullanıcının uzak kaldığı deniz ile yan yana getirilmesine hem de bir ekonomik girdi olarak turizm bağlamında denizin kullanılmasına yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır. Özellikle son 5 yıl içerisinde bu gelişmeler doğrultusunda kentin kıyısında nitelik ve nicelik olarak birbirinden çok farklı birçok yüzme alanı kullanıma açılmıştır.

Trabzon kentinin 119 km'lik kıyı şeridinde, işletme bulunan/bulunmayan yüzme alanlarının nicelik ve işletme bulunan yüzme alanlarının ise nitelik bakımından incelendiği bu çalışma, kıyı turizmi ve mekan ilişkisinin irdelenmesi, Trabzon kenti kıyı kullanımının kentlinin sosyal hayatındaki önemini vurgulanması, kentlinin kıyı kullanımı ve tercihleri üzerine veri elde edilmesi ve kentin işletme bulunan/bulunmayan yüzme alanları için mekânsal planlama kriterleri önermesi bakımından önemli bir açığa işaret etmektedir.

Türkiye Coğrafyasında Kıyı Turizmi ve Mekânsal Planlama

Deniz/kıyı kullanımı, turizm için hep en çekici unsurlardan birisi olmuştur. Yıllardan beri turizm denilince akla gelen ilk şeyin deniz-güneş-kum üçlüsünün olması, kıyı turizminin diğer turizm çeşitlerinden ayırt edilmesinde

önemli imgelemlerden birini oluşturmaktadır. Günümüzde alternatif turizm çeşitlerinin önemi giderek artsa da denizin turizm için hala çok büyük bir çekim gücüne sahip olduğu bilinmektedir. Pek çok ülkede, o ülkeye seyahat eden turistlerin önemli bir bölümü kıyı turizmi amacıyla seyahatlerini gerçekleştirmektedir (Kozak, 2000). Aynı zamanda iyi örgütlendiği takdirde ülkelerin turizm gelirlerinin önemli bir kısmı kıyı turizminden elde edilmektedir (Arıkan vd., 2000; Kozan vd., 2014).

Türkiye’de de durum böyledir ve turizm gelirlerinin yaklaşık %20’lik bir kısmını kıyı turizmi gelirleri oluşturmaktadır. Aynı zamanda talebin en fazla olduğu turizm türü de kıyı turizmidir. Turistlerin yaklaşık %90’ı bu amaçla ülkemizi ziyaret etmektedir. Türkiye sahip olduğu uzun kıyıları, temiz denizi ve kumsalları, doğal ve tarihi çekicilikleri ve uygun iklim koşulları sayesinde kıyı turizmi konusunda elverişli bir konumdadır ve bu alanda oldukça gelişme göstermiştir (Kozak, 2000).

Türkiye coğrafyasındaki tarihçesine bakıldığında, deniz/kıyı kullanımının, endüstri devrimi ve sonrasında Avrupa ile olan ilişkiler doğrultusunda biçimlendiği söylenebilmektedir. 19. yüzyıl, yaşanan endüstri devrimi ile kentlerin hem sosyal hem de ekonomik olarak anlam değiştirdiği bir süreç olarak göze çarpmaktadır. Kentler üretim mekanları haline dönüşmüş, her türlü nesne, para kazanma aracına dönüşmeye başlamıştır. Coğrafyalar arası mobilitenin artması, bireylerin buldukları coğrafya dışındaki yerlere rahat ulaşımını sağlamıştır. Söz konusu ulaşım, gezme dinlenme amaçlı turizmin gelişmesine yol açmıştır. Bunun yanında insanların gezme, görme, keşfetme, yeni insanlar tanıma gibi ihtiyaçları ön plana çıkmış, modern iş yaşamının oluşması, dinlenme, hafta sonu ya da yıllık izin gibi kavramların iş ve gündelik hayata girmesi turizmin gelişmesine katkı sağlamıştır. Kapital dünyanın sadece üretim üzerinden değil kavram üzerinden de para kazanmayı icat etmesi, turizmi yalnızca gezme görme etkinliği olmaktan çıkarmış, doğa, sağlık, kongre gibi farklı turizm biçimleri de üretilmiştir. Farklı turizm biçimleri içerisinden kıyı turizminin özelleştirildiği bu çalışmada, Trabzon kenti yüzme alanı kullanımı ve turizmine ilişkin yapılacak irdeleme ve değerlendirilmeden önce, üst ölçekte Türkiye coğrafyasında kıyı kullanımı ve turizmine değinilmekte fayda görülmektedir.

Türkiye coğrafyası, 19. yüzyıl itibariyle Avrupa coğrafyası ile kültürel ilişkilerini güçlü bir biçimde sağlamıştır. Avrupa coğrafyasındaki kültürel ve sosyal hayat merak edilerek bu coğrafyaya adapte edilmeye başlayan bir durum haline gelmiştir. Özellikle Avrupa gündelik hayatına dair artefaktlar Os-

manlı gündelik hayatına da girmeye başlamıştır. Bu bağlamda, gezme, dinlenme gibi işlevlere olanak tanıyan kentsel rekreasyon alanlarının oluşmaya başladığı görülmüştür. Avrupa’da 19. yüzyılda denizi avlanma dışında sağlık açısından kullanma pratiği zaman içerisinde ekonomik bir üretim-tüketim biçimine dönüşmüş, insanlar önceleri sağlık amaçlı daha sonra dinlenme ve eğlenme amaçlı denizi kullanmaya başlamışlardır. Bu doğrultuda günümüz kullanımına yakın modern yüzme alanları kıyı kentlerinde oluşmaya başlamıştır.

Cumhuriyetle birlikte Türkiye coğrafyasında denize kıyısı olan kentlerin sosyal hayatına giren modern yüzme alanları, önce İstanbul ve civarında görülmüş, daha sonra tüm kıyı kentlerine yayılmaya başlamıştır. 20. yüzyıl başında Türkiye’de işletme bulunan yüzme alanı/plaj kavramı henüz toplumsal hafızada yer bulmamıştı. Önceleri deniz hamamları olarak kullanılan ve denize girebilmek için doktor raporunun gerekli olduğu bir dönemden sonra, kıyı kentlerinin vazgeçilmez rekreatif alanlarından biri olan plajlar, günümüz anlamındaki kimliğini 1960 yılları sonrasında kazanmaya başlamıştır. Günümüzde kent plajları, içerisinde dinlenme alanlarının, yeme-içme mekanlarının, spor aktivite alanlarının bulunduğu hem dinlenme-eğlenme alanı hem de kentin ekonomik kaynaklarından biri haline gelmiştir.

Zaman içerisinde turizm ve dinlenmeye yönelik faaliyetlerin gelişmesi ve büyük boyutlara ulaşmasında etkili olan birçok faktör bulunmaktadır. Kent plajları da turizmin gelişmesi ve dinlenmeye yönelik faaliyet ve isteklerin artması, farklı turizm tiplerinin ve türlerinin oluşması sonucunda ortaya çıkmış bir kavramdır. Kıyı kentlerinde nüfusun artması nedeni ile kent imkanları, turistlerden çok yöre halkına hizmet eder hale gelmesi sonucu oluşan bu yeni kavram kent plajıdır⁹ (Aksoy, 2006). Kent plajları, kentli için özellikle yaz aylarında sosyalleşme, spor, yeme-içme gibi pek çok faaliyet gerçekleştirebildikleri bir kamusal alan olarak hizmet vermektedir. Söz konusu alanlar, kullanıcının söz konusu ihtiyaçlarına cevap veren bir nevi rekreasyon alanı görevi görmektedir. Bu bağlamda, nasıl ki kentlerin kıyı düzenleme veya rekreasyon alanları için gerekli planlama kriterleri mevcut ise kentlerin yüzme alanlarının planlaması için de bazı temel koşulların belirlenmiş olması gerekmektedir.

Meydanlar, sokaklar ve parklardan, bunları tanımlayan bina cephelerine, fiziksel erişimin mümkün olduğu tüm kentsel dokular gibi sahil alanları veya kent plajları da kentin kamusal alanları olarak kabul edilmektedir. Kamusal

⁹ Çalışma kapsamında plaj kelimesi yerine “işletme bulunan yüzme alanı” tanımı kullanılmaktadır.

alanlar, şehirlerdeki bu alanları deneyimleyen insanlar için çeşitli motivasyonlar, davranışlar, eylemler ve görsel keşifler sağlamaktadır (Lynch, 1972). Kamusal alanları, kentsel mekân olarak adlandırmanın temel koşulu, orada çeşitli etkileşimlerin gerçekleştirilmesidir. Kentsel mekanların şehirlerde aşağıdaki amaçlarla kullanıldığı görülmektedir (Amirshakari ve Imantalab, 2015):

- Sosyal etkileşim ve vatandaşların toplanması için bir alan;
- Kalkınma amacıyla vatandaşların sosyal rolünün güçlendirilmesi için bir alan;
- Etkinlikleri (kutlamaları, sergileri, vb.) düzenlemek için bir alan;
- Vatandaşlar arasında bir yere ait olma kimliğinin ve kimliğinin güçlendirilmesi için bir alan;
- Halkın bütünleşmesine yardımcı olan kolektif bellek oluşturmak için bir alan.

Bir kentsel mekânın genel olarak beklentileri; estetik, bütünlük, kimlik, uyum, düzen, dayanıklılık, sürdürülebilirlik, sağlamlıktır (Pakzad, 2012). Mekânın tasarımına gelindiğinde ise üç temel kriter olduğu söylenebilir: nitelik, nicelik ve standardizasyon. Bu kapsamda, mekânın niteliklerini değerlendirmek için geliştirilmiş ve genişletilmiş kriterler ise aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir (Pakzad, 2012):

- Belirli sosyal grupların varlığı için hesap verebilirlik oranı;
- Vatandaşların sürekli kullanım oranı;
- Topluma ve mekâna ait olma duygusu yaratma oranı;
- Bir birey veya gruptaki bir alana ait olma duygusunun sağlanması;
- İnsanın çeşitli duyularını uygulama oranı;
- Kullanıcılarda merak uyandırma ve keşfetme oranı;
- Alan verimlilik oranı;
- Ortak alanların oranı;
- Anıları hatırlamadaki başarı oranı. Verilen bilgiler ışığında ise kamusal alanların tasarımında yol gösterici kriterler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Kamusal alanların tasarımında yol gösterici kriterler (Gehl, 2010)

Koruma	Konfor		Memnuniyet
1. Trafik ve kazalara karşı koruma -Araba kazaları; -Trafik korkusu; -Diğer kazalar	4. Dolaşım için tesisler -Yürümek için yeterli alan; -Sokakların cazip planı; -Uygun yüzeylerin çeki cepheleri; -Fiziksel engellerin yokluğu; -Kilit noktalara erişim	7. İzlem/Gözlem amaçlı tesisler -Uzun mesafeleri görme; -Engelsiz görsel perspektif; -Hoş bakış açıları; -Aydınlatma	10. Ölçek -Duyular, hareket, boyut ve performans ile ilgili önemli insanlık ölçülerine uygun binalar ve alanlar yaratmak
2. Suç ve şiddete karşı koruma (güvenlik)	5. Bekleme amaçlı tesisler	8. Sosyalleşme amaçlı tesisler	11. İyi hava koşullarının keyfini çıkarma olanakları
3. Kötü hava koşullarına karşı koruma -Rüzgar / soğuk hava; -Yağmur / Kar; -Isı / soğukluk; -Güneş / parlak ışık	6. Oturma amaçlı tesisler -Birincil oturma ve ikincil oturma mekanları -Oturmak için banklar	9. Oyun / keşif / aktive olanakları -Yaz ve kış aylarında gece -gündüz fiziksel aktiviteler, oyun ve eğlence için ilgi çekici ortamlar	12. Estetik kalite / olumlu duygu deneyimi -İyi tasarım ve detayları dikkate almak; -Perspektifler / görüşler; -Ağaçlar, bitkiler ve su

Bu bağlamda çalışma kapsamında ele alınan kıyı (işletme bulunan ve işletme bulunmayan yüzme alanları) alanları planlamasında uyulması gereken temel ilkelerde, biçimlendirilecek olan kamusal alanların tasarım ilkelerine ek olarak Public Access Design Guidelines (1985)'daki aşağıdaki verilerin de göz önünde bulundurulması gerektiği düşünülmektedir:

- Deniz kıyısındaki alanlar anayasada yer alacak tavizsiz kıyı kanunlarıyla, tüm insanların serbest ve yasaksız kullanımına açık kamusal alanlar olarak kabul edilmeli ve bu koşulsuz uygulanmalıdır.
- Yapı (konut, ticari, vb.) alanları kıyıyla ilişkilendirilmeyip, önlerinde yeşil tampon alanlar planlanmalı ve koşulsuz uygulanmalıdır.
- Doğal arazi plastiği (kayalıklar, falezler, mağaralar, vb.) ve görsel açıklık korunarak planlama alanının karakteristik özelliği durumuna getirilmelidir.
- Kent içi trafik yolları, denizle yerleşim alanları arasında direkt ilişkiyi kesmemek için, ana yol gelişimi daha iç kısımlara alınmalıdır (Aksoy, 2006).

Bu bilgilerin yanında, "Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik"te planlanmaya yönelik birçok özellik olmasına rağmen kıyılar/sahil/plajlar ile ilgili mekânsal planlamaya dair bir veriye ulaşılamamış olması; ülke genelinde bu alanlardaki ihtiyaçların giderilmesine yönelik bir eksiklik bulunduğunu göstermektedir. Bu bağlamda çalışma, Trabzon kenti ölçeğinde

düzenleme kriterleri oluşturması açısından hem örnek kent olarak Trabzon için hem de diğer kıyı kentlerinde yapılacak planlamalar için altlık oluşturması bakımından önemli görülmektedir.

Trabzon Kenti Kıyı Kullanımı

20. yüzyıl sonu, 21. yüzyıl başında dünyada ruhsal ve fiziksel sağlığa yönelik gelişmeler meydana gelmiştir. Bu gelişmeler, iktidarın ve yerel yönetimlerin ve kentlerin fiziksel düzeninin insan sağlığı üzerindeki etkilerini fark etmesine, en önemlisi de kentlerin bir turizm girdisi olarak ortaya çıkması ve hem sağlık hem de turizm açısından planlamasına yol açmıştır. Trabzon kentinde de bu gelişmeler doğrultusunda hem Trabzon halkının uzak kaldığı deniz ile yan yana getirilmesi, hem de bir ekonomik girdi olarak turizm bağlamında denizin kullanılmasına yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır. Özellikle son 5 yıl içerisinde bu gelişmeler doğrultusunda kentin kıyısında nitelik ve nicelik olarak birbirinden çok farklı birçok işletme bulunan yüzme alanı açılmıştır (Resim 1).

Resim 1. Trabzon kentinden bir yüzme alanı/plaj örneği (Haber61, 2013).

Kentlerdeki hızlı büyüme süreci, Türkiye'nin pek çok bölgesinde olduğu gibi Trabzon kentinde de birçok olumsuz etkiye neden olmuştur. Özellikle uluslararası sahil bağlantı yolunun geçmesi ile kentin doğal sahil alanları dolgu alanlarına dönüşmüştür. Trabzon kentinde sahil kıyı bandının %75'lik kısmı dolgu alanlarından oluşmaktadır. Doğal kıyı alanı olarak kalan 33 kilo-

İşletme Bulunan Yüzme Alanı (A-Kodlu): Kamu ya da özel işletme tarafından işletilen, çeşitli temel gereksinimlere ilişkin hizmet veren (yeme-içme, duş-WC gibi) alanlardır.

İşletme Bulunmayan Yüzme Alanları (B-Kodlu): Herhangi bir özel ya da kamu işletmesine ait olmayan, temel hizmetlerin bulunmadığı, Valilik, Çevre Şehircilik Bakanlığı, Belediye ve STK'ların bir araya gelerek sezon başında belirledikleri yüzme alanlarıdır. Yüzme alanları herhangi bir işletmeye bağlı olmadığı ve herhangi bir hizmet ile ilişkili olmadığı için mimari bir yapılaşmanın olmadığı alanlardır. Bu çalışma kapsamında Valilik, Çevre Şehircilik Bakanlığı, Belediye ve STK'ların belirlediği yüzme alanlarının dışında gözlem yoluyla kentliler tarafından yoğun olarak kullanılan Trabzon ilinin yüzme alanları sadece konum olarak belirlenmiş, nitelik değerlendirmesinde çalışma kapsamına alınmamıştır.

Belirlenen bu alanlar (A) ve (B) kodları ile Harita 1'e işlenmiş ve fotoğraflanmıştır. (A) kodlu işletme bulunan yüzme alanları için özellik ve temel gereksinim/hizmetler tabloları (Tablo 2 ve 3) oluşturulmuştur. Elde edilen veriler doğrultusunda Trabzon ilindeki işletme bulunan yüzme alanlarına ilişkin analiz ve değerlendirmeler yapılmıştır. Bunun haricinde, alanı kullanan 125 kişi ile birebir görüşme tekniği aracılığıyla anket çalışması yapılmış ve kentlinin işletme bulunan ve bulunmayan yüzme alanlarını kullanım durumlarına dair veri elde edilmiştir. Çalışmanın son aşamasında tüm veriler bir araya getirilip kentin yüzme alanları düzenlemesine dair planlamada kullanılacak kriterler önerilmiştir.

Çalışma Planı ve Yöntemi

Çalışma planı, 6 aşamalı olarak kurgulanmış ve aşağıda belirtilen yöntem basamakları çerçevesinde biçimlenmiştir. Öncelikle, literatür araştırması aşamasında, konuyla ilişkili tez, makale, bildiri ve kitap gibi yazılı kaynakların yanında, elektronik kaynaklar araştırılmış ve derlenmiştir. Saptama/Belgeleme Yöntemi aşamasında, Trabzon kenti kıyı bandında kullanılan işletme bulunan ve bulunmayan yüzme alanları Çevre Şehircilik İl Müdürlüğü'nden edinilen veriler çerçevesinde belirlenmiştir. Alan Çalışması ve Yerinde Tespit Yöntemi ile kentte kullanılan diğer yüzme alanları tespit edilmiştir. Analiz Çalışması basamağında, çalışmanın önceki adımlarında elde edilen tüm veri ve bilgiler ışığında İşletme Bulunan Yüzme Alanlarının Özellik ve Temel Gereksinim/Hizmetler Tabloları (Tablo 2 ve 3) oluşturulmuş ve değerlendirilmiştir. Anket çalışması basamağında yöneltilen sorular, önceki aşamaların

çıktıları üzerinden elde edilen parametreler ile oluşturulmuştur. Son olarak işletme bulunan ve bulunmayan yüzme alanı kullanıcılarına yöneltilen sorular değerlendirilerek tüm veriler ışığında kentin yüzme alanları için kullanılabilir kriter önerileri sunulmuştur.

Bu bağlamda çalışma aşamaları 6 ana başlıkta toplanmıştır. Bunlar;

- **Literatür araştırması:** Çalışmayla ilgili yapılmış literatür araştırmaları incelenmiştir.

- **Saptama/Belgeleme Yöntemi:** Çevre Şehircilik İl Müdürlüğü'nden kentteki işletme olan ve olmayan yüzme alanlarına dair veri elde edilmiştir.

- **Alan Çalışması ve Yerinde Tespit:** Trabzon kenti sahil bandında kullanılan diğer yüzme alanları yerinde tespit yöntemiyle belirlenmiştir.

- **Analiz Çalışması:** İşletme bulunan yüzme alanları, barındırdıkları özelliklere göre; işletme özelliği, yaz-kış kullanımı, kapasite, kadın/erkek kullanımı, ulaşım ve kent merkezine uzaklık gibi parametreler çerçevesinde değerlendirilmiştir (Bkz, Tablo 2). İşletme bulunan yüzme alanları, ayrıca hizmet özellikleri açısından da analiz edilmiştir (Bkz, Tablo 3). Temel Gereksinim/Hizmetler başlığı altında, duş, WC, yeme-içme, soyunma kabini, can kurtaran, engelli erişimi, otopark, evcil hayvan, gözetleme kulesi, ilk yardım, bot/sandal, bayraklı uyarı, su sporları, kamp alanı, marina, liman, balıkçılık, balık yetiştiriciliği, şezlong/şemsiye, aquapark, rekreasyon, müzik, satış alanı, kumsala servis hizmeti parametreleri değerlendirilmiştir.

- **Anket Çalışması:** Literatür taraması, saptama/belgeleme aşaması ve alan çalışması/yerinde tespit çalışmaları doğrultusunda hazırlanan sorular, bu aşamaya kadar elde edilen veriler üzerinden oluşturulan parametreler üzerinden geliştirilmiştir. Anket soruları, 125 kişiye yöneltilmiştir ve cevap alınmıştır. Sorular, anketler, kentin işletme bulunan ve bulunmayan yüzme alanlarını kullanan kişilere çalışma alanı kapsamında uygulanmıştır.

- **Elde Edilen Verilerin Sentezlenmesi:** Tüm aşamalardan elde edilen veriler, bir araya getirilerek değerlendirilmiş ve literatür taraması, saptama/belgeleme aşaması ve alan çalışması/yerinde tespit çalışmaları doğrultusunda geliştirilmiş parametreler üzerinden Trabzon kenti sahil kullanımı için irdeleme yapıp sonuçlara ulaşılmıştır.

Trabzon İli Yüzme Alanları Analizleri

Yapılan tespit sonucunda Trabzon ilinde 47 adet yüzme alanı saptanmıştır. Bu alanların 16 tanesi işletme bulunan yüzme alanı (A- kodlu) ve 31 tanesi işletme bulunmayan yüzme alanıdır (B- kodlu) ve Harita 1'de bu alanların

Trabzon ili sahil şeridindeki yerleri belirtilmektedir (Resim 3, 4). Harita 2’de anket verilerine göre, işletmesi olmayan yüzme alanlarından tercih edilenlerin yaklaşık konumu ve kullanıcı sayıları belirtilmektedir. Çalışma kapsamında, Trabzon İli İşletme Bulunan Yüzme Alanı Özellik ve Temel Gereksinim Tabloları yalnızca Trabzon kentinde bulunan plaj işletmeleri kapsamında yapılmaktadır. Bunun sebebi, tespit edilen işletme bulunmayan yüzme alanlarının, Valilik, Çevre Şehircilik Bakanlığı, Belediye ve STK’ların belirlediği yüzme alanlarının haricinde halkın yoğun kullanımının gözlem yoluyla tespit edildiği diğer alanları da içermesidir. Söz konusu durumda, kentlinin deniz kullanımı için bireysel kullandığı başka alanların da bulunabileceği, yüzme alanı olarak belirtilen (B-kodlu) alanların herhangi bir işletmeye ait olmaması ve mimari bir unsur barındırmamaları göz önünde bulundurulurken çalışma kapsamında Özellik ve Temel Gereksinim Tabloları hazırlanmamıştır.

Harita 1. Trabzon ili sahil şeridindeki işletme bulunan (A-kodlu) ve bulunmayan (B-kodlu) yüzme alanlarının yerleri

Resim 3. Trabzon Kenti İşletme Bulunan Yüzme Alanları Örnekleri (Harita 1’deki 1, 2, 3 Numaralı Alanlar)

Resim 4. Trabzon Kenti İşletme Bulunmayan Yüzme Alanları Örnekleri (Harita 1'deki 4, 5, 6 Numaralı Alanlar)

Harita 2. Trabzon ili sahil şeridindeki işletmesi bulunmayan (B-kodlu) yüzme alanlarının yerleri ve anket verilerine göre tercih edilme sıklıkları

Bulgular ve Tartışma

Turizm sektörünün başlıca unsurlarından biri olan deniz faktörünün ortaya çıkardığı bir turizm çeşidi olan “kıyı turizmi”, gün geçtikçe kentsel rekreatif alanlar olarak daha fazla önem kazanmaktadır. Son yıllarda değişen turizm anlayışı, kıyı turizminin yaygın olduğu Ege ve Akdeniz kıyılarına alternatif olarak Karadeniz’i de turizme kazandırmıştır. Bir kıyı alanının, turizm ve boş zaman değerlendirme amaçlı birçok aktiviteyi içinde bulundurması ve kullanıcılarına en üst düzeyde hizmet verebilmesi için tasarım düzeyinin de en üst seviyede olması gerekmektedir.

Çalışma kapsamında tespit edilen 16 adet işletme bulunan yüzme alanının nitelik olarak değerlendirildiği Tablo 2’de alanların işletme özelliği, yaz/kış kullanımı, kapasite, kadın/erkek kullanımı, ulaşım ve kent merkezine olan mesafesi bağlamında incelenmiş ve işlenmiştir.

Yapılan çalışma ve araştırma içerisinde örneklerden elde edilen verilere göre Trabzon kentinde işletme bulunan yüzme alanları için elde edilen veriler aşağıdaki gibidir:

- 16 işletme bulunan yüzme alanından 6 tanesi belediye işletmesinde, 10 tanesi özel işletme tarafından işletilmektedir.
- 16 işletme bulunan yüzme alanından 1 tanesi 100 kişilik kullanımın altında, 3 tanesi 100-250 kişilik kullanım arasında, 8 tanesi 250-500 kişi kullanım arasında, 4 tanesi de 500 kişi kullanım kapasitesinin üzerindedir.
- 16 işletme bulunan yüzme alanından bir tanesi sadece kadınlara aittir, diğerleri karma kullanımlıdır.
- 16 işletme bulunan yüzme alanından tamamına toplu taşıma ve özel araçla ulaşım sağlanmaktadır.
- 16 işletme bulunan yüzme alanından, 2 tanesinin kent merkezine uzaklığı 10-20 km arasında, 8 tanesinin kent merkezine uzaklığı 20-30 km arasındadır. 1 tanesinin kent merkezine uzaklığı 30-40 km arasındadır ve 5 tanesinin de kent merkezine uzaklığı 40-50 km arasındadır.

Tablo 2. Trabzon Kenti İşletme Bulunan Yüzme Alanı (A-Kodlu) Özellikleri Tablosu

	A 01	A 02	A 03	A 04	A 05	A 06	A 07	A 08	A 09	A 10	A 11	A 12	A 13	A 14	A 15	A 16
Özel/ Belediye																
Yaz Kış Kullanımı																
Kapasite (Kişi)																
Kadın/Erkek																
Ulaşım																
Kente Uzaklık(km)																

Kapsamı	Kapasite (Kişi)	Kullanım	Kente Uzaklık (km)
Özel	- 250	Kadın	10-20
Belediye	- 500	Kadın-Erkek	20-30
Yaz-Kış Kullanımı	- 2000	Ulaşım	30-40
Yaz	- 3000	Toplu Taşıma	40-50
Kış		T. Taş.+ Özel Araç	

Resim 5. Tablo 1'in Lejanti

Çalışmanın ikinci aşamasında tespit edilen işletme bulunan yüzme alanları Tablo 3'te hizmet özellikleri açısından analiz edilmiştir. Temel Gereksinim/Hizmetler başlığı altında, duş, WC, yeme-içme, soyunma kabini, can

kurtaran, engelli erişimi, otopark, evcil hayvan, gözetleme kulesi, ilk yardım, bot/sandal, bayraklı uyarı, su sporları, kamp alanı, marina, liman, balıkçılık, balık yetiştiriciliği, şezlong/şemsiye, aquapark, rekreasyon, müzik, satış alanı, kumsala servis hizmeti değerlendirmeleri yapılmıştır.

Çalışma kapsamında incelenen 16 işletme bulunan yüzme alanlarının temel gereksinim/hizmet değerlendirmesi aşağıdaki gibidir:

- İşletme bulunan yüzme alanlarının tamamında duş, wc ve soyunma kabini mevcuttur.

- 15 işletme bulunan yüzme alanında yeme içme hizmeti verilmektedir. 1 tanesinde ise verilmemektedir.

- 14 tanesinde kumsala servis yapılmaktadır. 2 tanesinde ise servis yapılmamaktadır.

- 15 tanesinde can kurtaran hizmeti verilmektedir. 1 tanesinde ise bu hizmet verilmemektedir.

- 13 tanesinde gözetleme kulesi bulunmaktadır. 3 tanesinde ise gözetleme kulesi bulunmamaktadır.

- 12 tanesinde ilkyardım hizmeti verilmektedir. 4 tanesinde ise verilmemektedir.

- 10 tanesinde bayraklı uyarı kullanılmaktadır. 6 tanesinde ise kullanılmamaktadır.

- 9 tanesi engelli erişimine uygundur. 7 tanesinde ise engelli erişimi yoktur.

- 14 tanesinde çeşitli büyüklüklerde otopark vardır. 2 tanesinde ise otopark yoktur.

- 5 tanesinde evcil hayvan girişi vardır. 11 tanesinde ise yoktur.

- 4 tanesinde bot/sandal hizmeti bu hizmet vardır. 12 tanesinde ise yoktur.

- 2 tanesinde su sporları vardır. 14 tanesinde ise yoktur.

- 4 tanesinde kamp alanı hizmeti sunulmaktadır. 12 tanesinde ise kamp alanı hizmeti yoktur.

- Hiçbirinde marina/liman yoktur.

- 5 tanesinde balıkçılık yapılmaktadır. 11 tanesinde ise yapılmamaktadır.

- Hiçbirinde balık yetiştiriciliği yoktur.

- 15 tanesinde şezlong ve şemsiye hizmeti vardır. 1 tanesinde ise yoktur.

- Hiçbirinde aquapark yoktur.

- 5 tanesinde çeşitli kullanımlara hizmet eden rekreatif alanlar bulunmaktadır. 11 tanesinde ise rekreatif alan yoktur.

- 11 tanesinde müzik hizmeti vardır. 5 tanesinde ise yoktur.
- 14 tanesinde deniz malzemesi satışı yapılmaktadır. 2 tanesinde ise yapılmamaktadır.

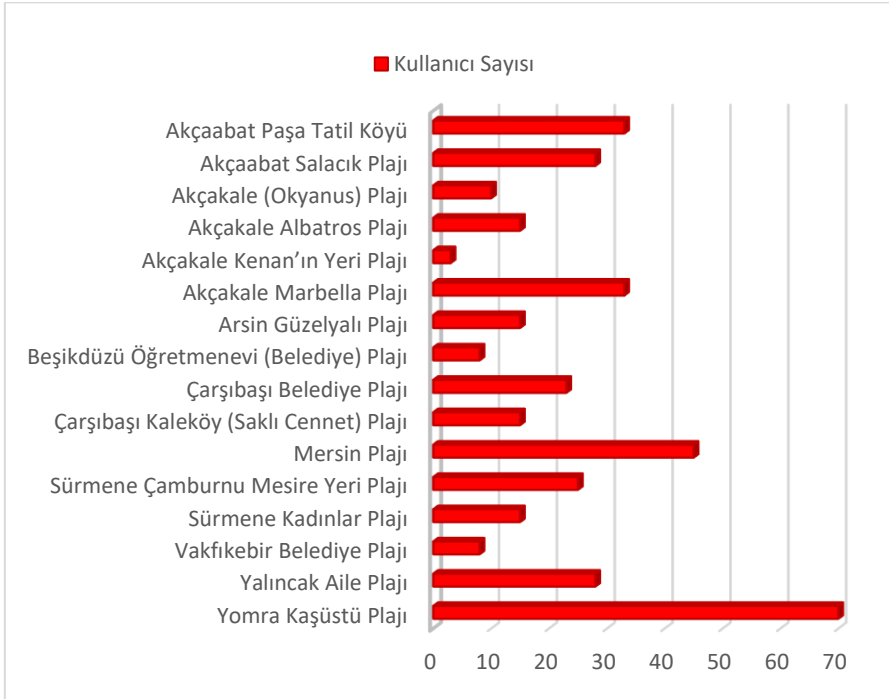
Tablo 3. Trabzon Kenti İşletme Bulunan Yüzme Alanı (A-Kodlu) Temel Gereksinim /Hizmetler Tablosu

Hizmetler	A 01	A 02	A 03	A 04	A 05	A 06	A 07	A 08	A 09	A 10	A 11	A 12	A 13	A 14	A 15	A 16
Duş																
WC																
Yeme-İçme																
Soyunma Kabini																
Can Kurtaran																
Engelli Erişimi																
Otopark																
Evcil Hayvan																
Gözetleme Kulesi																
İlk Yardım																
Bot/Sandal																
Bayraklı Uyarı																
Su Sporları																
Kamp Alanı																
Marina																
Liman																
Balıkçılık																
Balık Yetiştiriciliği																
Şezlong / Şemsiye																
Aquapark																
Rekreasyon																
Müzik																
Satış Alanı																
Kumsala Servis																

Çalışmanın bir diğer aşaması ise alanda anket çalışmalarıdır. 6 Adet sorudan oluşan anket, kentin işletme bulunan ve bulunmayan yüzme alanlarını kullanan kişilere çalışma alanı kapsamında uygulanmıştır. Veriler Tablo 4,5,6,7,8,9 ile analiz edilmiştir.

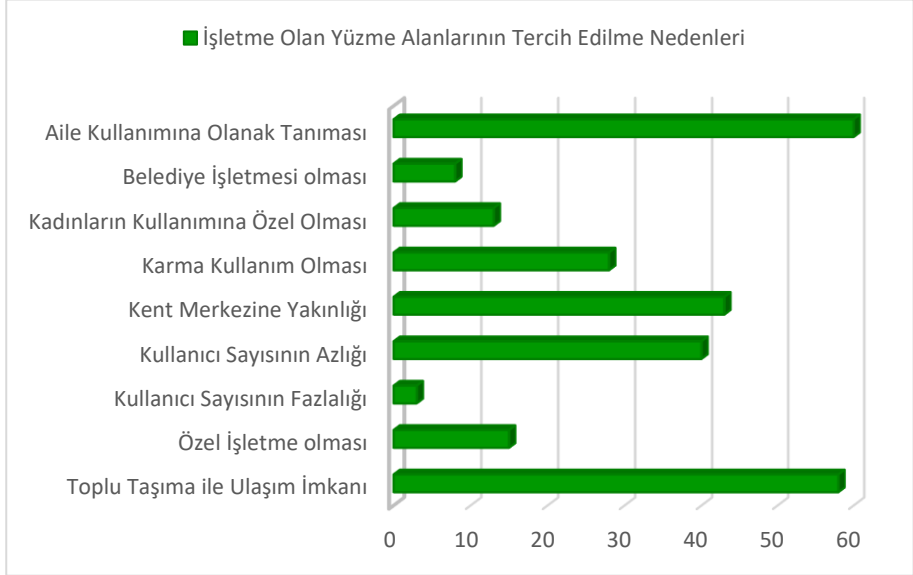
125 katılımcıya yöneltilen ve "Aşağıdaki isimleri belirtilen Trabzon kentindeki işletme bulunan yüzme alanlarından hangisi veya hangilerini kullanıyorsunuz?" sorusuna tüm katılımcılar yanıt vermiştir. Buna göre, Yomra Kaşüstü Plajı 70 kişi ile en çok tercih edilen yüzme alanıdır. 45 Kişi ile Mersin plajı ikinci en çok tercih edilen yüzme alanı olup, rakamlar arasındaki fark dikkat çekicidir. Akçaabat Paşa Tatil Köyü ve Akçakale Marbella Plajları 33 kişi ile üçüncü sıradadır. Yalınca Aile Plajı, Akçaabat Salacık Plajı 28 kullanıcı, Sürmene Çamburnu Plajı 25, Çarşıbaşı Belediye Plajı 23, Arsin Güzelyalı, Sürmene Kadınlar, Akçakale Albatros, Çarşıbaşı Kelaköy Plajları 15, Akçakale (Okyanus) Plajı 10, Beşikdüzü Öğretmenevi, Vakfıkebir Belediye Plajları 8 ve Akçakale Kenan'ın Yeri Plajı 3 kullanıcı tarafından tercih edilmektedir (Tablo 4).

Tablo 4. Trabzon kentindeki işletme bulunan yüzme alanlarını tercih eden kullanıcı sayıları

2. soruda “İşaretlediğiniz işletme olan yüzme alanlarını tercih etme sebeplerinizi işaretleyiniz” sorusu yöneltilmiştir. Seçeneklerde olmayan kullanıcıların eklemek isteyecekleri sebepleri de yazabilmeleri için diğer seçeneği sunulmuştur. Buna göre 60 kullanıcı aile kullanımına olanak tanıyan işletme olan yüzme alanlarını öncelikli olarak tercih etmişlerdir. Toplu taşıma ile ulaşımın olması 58 kullanıcı ile ikinci en çok tercih nedenidir ve bununla doğrudan ilişkili düşünülebilecek kent merkezine yakınlığı seçeneği 43 kişi tarafından en çok tercih edilme sebebi olarak işaretlenmiştir. Kullanıcı sayısının azlığı 40 kullanıcı, karma kullanımın olması 28, özel işletme olması 15, kadınların kullanımına özel olması 13, Belediye işletmesi olması 8, kullanıcı sayısının fazlalığı ise 3 kişi tarafından işletmesi olan yüzme alanlarının tercih edilme sebebi olarak işaretlenen seçeneklerdir. Kullanıcıların diğer seçeneğine en çok işletme olan yüzme alanlarının temizliğini sebep olarak yazmıştır. Bunun dışında bilinen yüzme alanları olması, güvenli olması, rahat güneşlenebilme imkanının olması ve arkadaşların götürmesi ayrıca belirtilen sebeplerdir (Tablo 5).

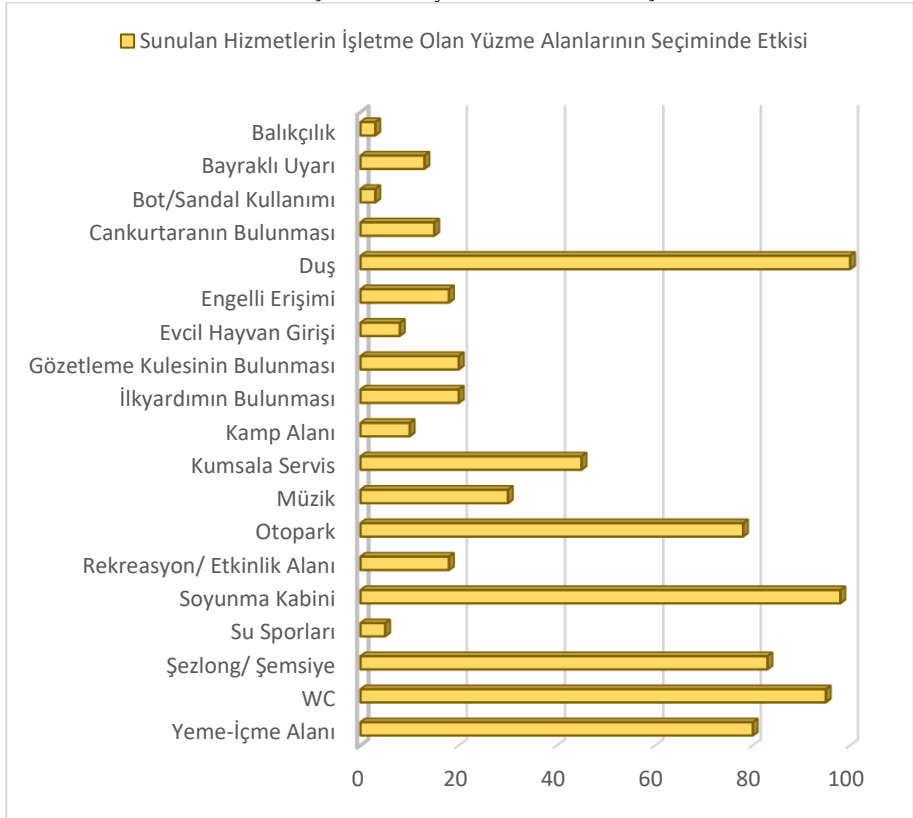
Tablo 5. İşletme olan yüzme alanlarının tercih edilme nedenleri

Üçüncü soru olan “Trabzon kentinde işletme olan yüzme alanlarında sunulan hizmetlerden hangisi işletme olan yüzme alanlarını tercih etme sebebi- nizdir?” sorusuna tüm katılımcılar yanıt vermiştir. Kişisel temizlik mekânı olan duş 100, soyunma kabini 98, WC hizmeti 95 kullanıcı tarafından işletme

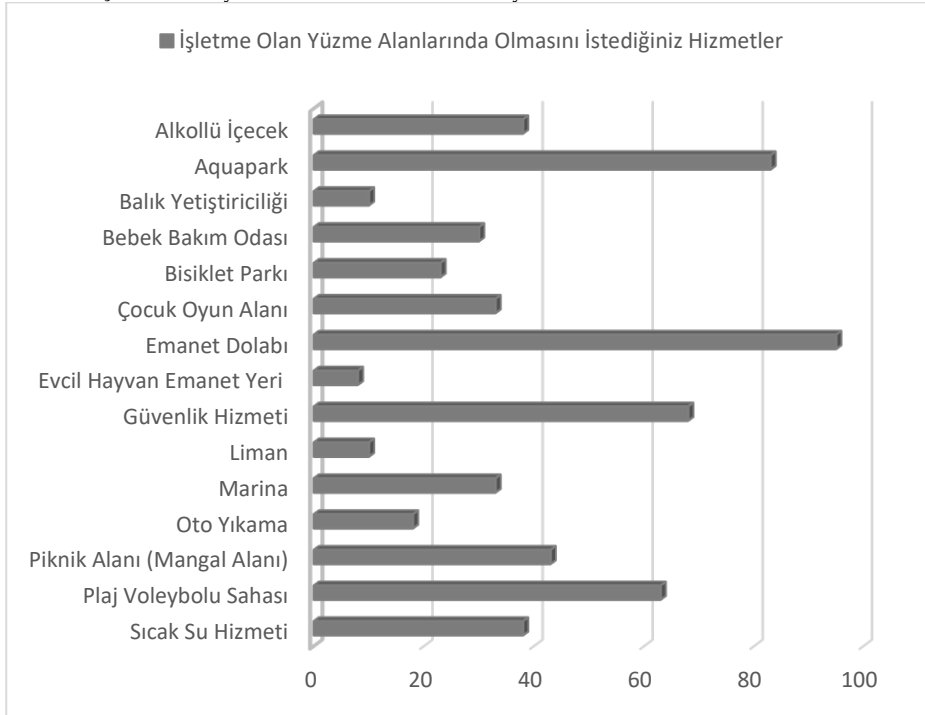
olan yüzme alanlarının tercih sebepleridir. Şezlong- şemsiye hizmeti 83, yeme- içme alanının varlığı 80, otopark hizmeti 78 kullanıcı tarafından en çok tercih edilme sebebi olarak işaretlenmiştir. 45 kullanıcı kumsala yapılan yeme içme servisi hizmetini tercih sebebi olarak belirtmiştir. Müzik hizmetinin sunulması 30 kullanıcı tarafından işaretlenmiştir. İlk yardım ve sağlık hizmetlerinden gözetleme kulesinin bulunması ve ilkyardımın bulunması seçenekleri 20 kişi, engelli erişiminin olması 18, rekreasyon/etkinlik alanının varlığı 18, cankurtaranın bulunması 15, bayraklı uyarı 13 kişi tarafından seçilmiştir. Kamp alanının varlığı 10, su sporları imkânı 5, bot/sandal kullanımı 3 ve balıkçılık hizmeti 3 kişi tarafından seçilmiştir. Bu soruda da diğer seçeneği ile kullanıcıların eklemek istediği seçenekleri belirtmeleri istenmiştir. Deniz temizliği en çok eklenen seçenektir. Mescit olması nedeniyle dışarı çıkmadan tüm günün geçirilebiliyor olması eklenen bir diğer seçenektir (Tablo 6).

Tablo 6. Sunulan hizmetlerin işletme olan yüzme alanlarının seçiminde etkisi

Dördüncü soru olan “Trabzon kentinde işletme olan yüzme alanlarında bulunmayan hizmetlerden hangisi veya hangilerinin bulunmasını istersiniz” sorusunu tüm kullanıcılar yanıtlamıştır. Emanet dolabı 95 kişi tarafından en çok ihtiyaç duyulan hizmet olarak seçilmiştir. Aquapark 83, güvenlik hizmeti 68, plaj voleybolu sahası 63 kişi tarafından seçilerek en çok talep edilen hizmetler olmuştur. Piknik/ mangal alanı 43, bisiklet parkı 38, sıcak su hizmeti 38, alkollü içecek 38, çocuk oyun alanı 33, marina 33, bebek bakım odası 30 kişi tarafından işaretlenmiştir. Oto yıkama 18, liman 10, balık yetiştiriciliği 10, evcil hayvan emanet yeri 8 kullanıcı tarafından talep edilmektedir. Bu soruda da diğer seçeneği ile eklemek istedikleri talepler sorulmuştur. Giriş ücreti alınan yüzme alanlarında ek olarak şezlong/ şemsiye ücretinin talep ediliyor olması konusunda memnuniyetsizlikler ifade edilmiştir. Can kurtaran hizmetlerinin yetersizliğine de dikkat çekilmiştir. Özellikle ücretli yüzme alanlarında vale hizmeti de ayrıca talep edilmektedir (Tablo 7).

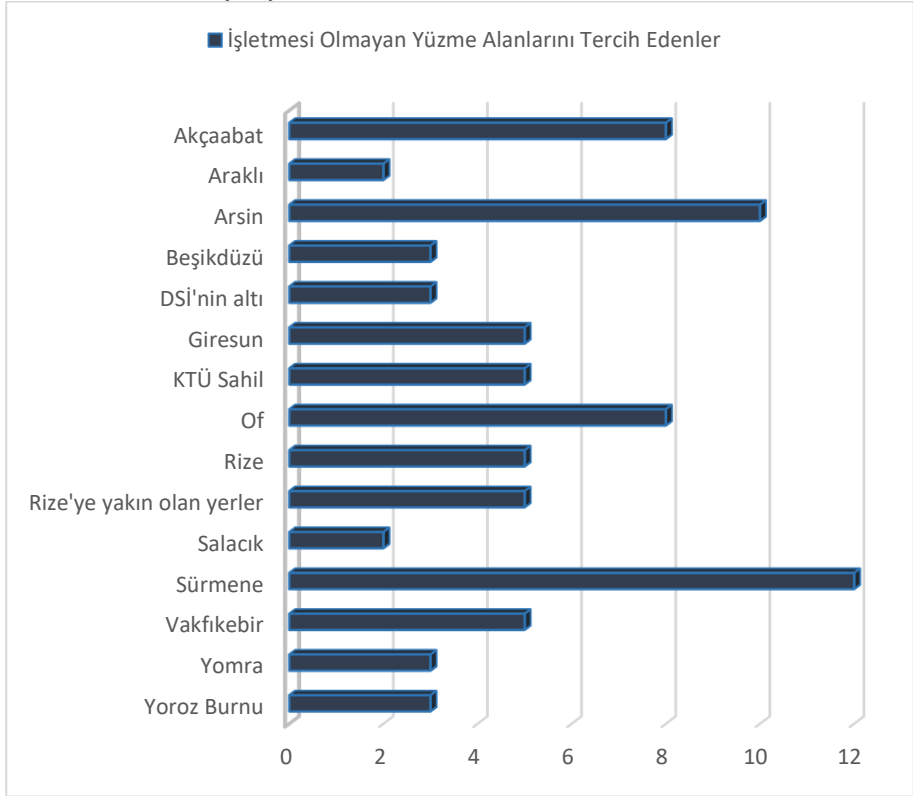
Tablo 7. İşletme olan yüzme alanlarında bulunmayan hizmetlerden bulunması istenenler

Beşinci soru “Soru 1’de isimleri geçen işletme bulunan yüzme alanları dışında denize girdiğiniz yüzme alanları var mıdır? Varsa ismini ve yaklaşık

konumunu yazınız” biçiminde açık uçlu olarak yöneltilmiştir. Katılımcıların tamamının yanıt verdiği soruya 79 katılımcı işletme olmayan yüzme alanlarını kullandığını, 46 katılımcı ise kullanmadığını belirtmiştir. Sürmene 12, Arsin 10, Of 8, Akçaabat 8 kullanıcı ile en çok tercih edilen alanlardır. Vakfıkebir 5, KTÜ sahil 5, Rize’ye yakın yerler 5, Yoroz burnu 3, Yomra 3, DSİ’nin altı 3, Beşikdüzü 3, Araklı 2, Salacık 2 kullanıcı tarafından tercih edildiği belirtilen ve yaklaşık konumu verilen işletme olmayan yüzme alanlarıdır. Ayrıca 10 kişi de kent dışına yüzmek için gittiğini belirtmiştir (Tablo 8).

Tablo 8. İşletme olmayan yüzme alanlarından tercih edilenler

Son olarak “İşletme bulunan alanların dışındaki yüzme alanlarını tercih etme sebeplerinizi işaretleyiniz.” denilmiştir. Bu soruya da tüm katılımcılar yanıt vermiştir. Ücretsiz giriş 70 kullanıcı tarafından işaretlenmiştir. Ücretsiz otopark 58, deniz suyunun temizliği 48, kullanıcı sayısının azlığı 45, kişisel alan kullanımı 43, ulaşım kolaylığı 43, deniz ve kıyı kullanımında herhangi bir kurala tabi olamama 35, yeme içme konusunda özgürlük 33, her mevsim

kullanabilme özgürlüğü 20 kullanıcı tarafından seçilen seçeneklerdir. Aile ve arkadaşlarla gidiliyor olması diğer seçeneğine eklenen bir diğer sebeptir. 48 kullanıcı tarafından deniz suyunun temiz olduğu seçeneğinin işaretlenmiş olması, bu alanlarda herhangi bir analiz yapılmıyor veya kullanıcılar tarafından somut bir testten geçmiyor olmasına karşın dikkat çekici bulunmuştur. Bu seçeneğin seçilmiş olmasında, kişilerin bu alanları kullanırken herhangi bir kısıtlılıkla karşılaşmaması ve kullanıcı sayısının azlığı, kullanıcının ailesi veya arkadaşları ile kişisel alan oluşturmada özgürlüğü gibi durumların etkili olduğu düşünülmektedir (Tablo 9).

İşletme olan yüzme alanları ile işletme olmayan yüzme alanları konum olarak birbirine yakınlık göstermektedir. İşletme olmayan yüzme alanlarının tercih edilme nedeni ücretsiz giriş ve ücretsiz otopark imkanlarıdır.

Tablo 9. İşletme bulunmayan yüzme alanlarını tercih etme nedenleri

Değerlendirme ve Sonuç

Gerçekleştirilen çalışmalarda, 119 km kıyı uzunluğu bulunan Trabzon kentinde yer alan yüzme alanlarının niceliksel bağlamda temel gereksinim hizmetlerini karşıladığı görülmektedir. Ancak bu noktada belirtmek gerekir ki bu niceliksel verilerin niteliksel bağlamda değerlendirilmesi de başka bir çalışmanın konusu olarak değerlendirilebilir. Çalışma kapsamında incelenen

16 işletme bulunan yüzme alanının, en olumlu özelliklerinden biri, alana ulaşımın toplu taşıma ile rahatlıkla sağlanabilmesidir. Bu veri kıyıların kentlinin gündelik hayatının içerisine katılabilmesi bağlamında önemlidir. Ancak bunun yanında işletme bulunan yüzme alanları, engelli ulaşımı bağlamında yetersiz kalmaktadır. İşletme bulunan yüzme alanlarının cankurtaran ve sağlık hizmetleri açısından yetersiz olduğu belirlenmiştir. Bunların tamamına yakınında yeme içme hizmetinin verilmesi alanların sadece yüzme amaçlı kullanılmadığını göstermektedir.

Çalışma kapsamında, Trabzon kentinde işletme bulunan yüzme alanlarının kullanıcı ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için optimum koşulların sağlanması gerekliliği öngörülmüştür. Aynı zamanda söz konusu işletme bulunan yüzme alanlarının niteliksel ve niceliksel kapasitelerine göre sınıflandırılması, mimari yapılanmalarının da esnek ve işlevsel bir formatla biçimlendirilmesi, mekân kullanımı bakımından değerlendirilmesi gereken noktalar olarak öne çıkmaktadır.

Trabzon kenti yüzme alanlarının nitel ve nicel olarak incelendiği çalışma; kıyı turizmi ve mekân ilişkisinin Trabzon kenti ölçeğinde incelenmesi, denizin kentlinin sosyal hayatındaki yerinin sorgulanması ve yüzme alanlarının kullanımı ve tercihleri üzerine veri elde edilmesi açısından önemli bir yere sahiptir. Bunlarla birlikte çalışmanın bir diğer önemi ise, çalışmada yüzme alanlarının düzenlenmesi için belirli kriterler oluşturulmasının amaçlanmasıdır. Bu bağlamda çalışma kapsamında, literatürde yer alan veriler ile alan çalışması sonrasında elde edilen verilere göre Trabzon kenti yüzme alanları düzenleme kriterleri Tablo 10'da belirtilmiştir.

Tablo 10. Trabzon kenti için yüzme alanları düzenleme kriterleri

Koruma	Konfor		Memnuniyet
1. Kazalara karşı koruma -Boğulma, yaralanma vb. kazalar; -Ulaşım kazaları, otopark ihtiyacı	4. Dolaşıma izin veren koşullar -Yürümek için yeterli alan ve planlama; -Doğa koşullarına elverişli malzeme seçimi; -Fiziksel engellerin yokluğu; -Kilit noktalara erişim	7. İzlem/Gözlem amaçlı tesisler -Uzun mesafeleri görme; -Engelsiz görsel perspektif; -Hoş bakış açıları; -Aydınlatma	10. Ölçek -İnsan ölçülerine uygunluk; -Her yaş grubu için uygunluk
2. Suç ve şiddete karşı koruma -Güvenlik; -Temizlik	5. Bekleme amaçlı tesisler -Her yaşı düşünerek tasarımı; -Çocuk alanlarında güvenlik	8. Sosyalleşme amaçlı tesisler -Bireylerin yeme -içme ihtiyaçlarına cevap verecek tüm ürünleri barındırma; -Her bireyi düşünen ve kişisel alana saygılı olma	11. Hava koşullarının/i iklimin keyfini çıkarmaya yönelik imkanlar -Çeşitli spor tesislerine ve balıkçılık faaliyetlerine uygun alanlar; -Yaz-kış kullanımına uygun alanlar
3. Doğa koşullarına karşı koruma -Yatay/düşey bölücüler/saçaklar ile bireyleri koruma; -Çevreyi koruma	6. Dinlenme amaçlı tesisler -Birincil oturma ve İkincil oturma mekanları; -Oturmak için elemanlar ve temizliği; -Çevrenin temizliği; -Her yaşın düşünülmesi ile ergonomik çözümler; -Yeterli yeme - içme tesisleri	9. Oyun / keşif / aktivite olanakları -Yaz ve kış aylarında gece -gündüz fiziksel aktiviteler; -Oyun ve eğlence için ilgi çekici ortamlar; -Çocukların düşünül- düğü mekanlar	12. Estetik kalite / olumlu duygu deneyimi -İyi tasarımı ve detayları dikkate almak; -Kişisel alanın korunduğu tasarımlar; -Perspektifler / görüşler; -Ağaçlar, bitkiler ve su -Temizliğe önem veren yaklaşımlar

Kentlinin belleğinde yalnızca bir imge olarak var olan “deniz” in, hem ekono- mi ile hem de yaşam biçimi ile ilişkilmesi, bir başka deyişle yaşamın içinde var olabilmesi için mekânsal bir düzenleme getirilmesine gerek görülmektedir. Bu bağlamda, bir kamusal mekân olan yüzme alanlarının tabloda verilmekte olan kriterlere sahip olması, deniz-kullanıcı ilişkisinin daha etkin bir şekilde gerçekleştirilebilmesinde önemli bir yere sahiptir.

Extended Abstract

Urban and Coastal Relationship: Regulation Criteria on Swimming Areas in Trabzon City

*

Aysun Aydın Öksüz

ORCID: 0000-0002-5020-6870

Bahar Küçük Karakaş

ORCID: 0000-0002-3894-5160

Gizem Seymen

ORCID: 0000-0002-6548-7740

Büşra Topdağı Yazıcı

ORCID: 0000-0003-1203-4411

After the Industrial Revolution in the 19th century, the meaning of the cities changed both socially and economically. Cities have turned into production spaces and all kinds of objects have started to become money-making tools. Increased mobility between geographies has enabled individuals to easily reach places outside their geography. This transportation has led to the development of recreational tourism. Tourism was born as a result of people's needs such as traveling, seeing, discovering and meeting with new people. In addition to this need, the emergence of modern business life, the entry of the terms such as relaxation, weekend or annual leave into business and daily life has contributed to the development of tourism. The fact that the capital world has invented to make money not only through production but also through the concept, has made tourism not only a tour, but also different forms of tourism have been produced such as nature, health and congress.

Since the 19th century, Turkey's geography and geography of Europe has led to a stronger cultural relationship. The cultural and social life in the European geography has become a matter of curiosity and has started to be applied in this geography. Especially the artifacts related to daily life have begun to enter the Ottoman daily life. Urban recreation areas such as walking and resting have started to produce. In Europe in the 19th century, the practice of using the sea in terms of health other than hunting turned into an economic production-consumption form over time, and people first started to use the sea for health

and then for recreation and entertainment, and usage of modern swimming areas started to form in coastal cities.

The modern swimming areas, which entered the social life of the coastal cities with the Republic, began to spread first to Istanbul and its vicinity and then to all coastal cities. At the beginning of the 20th century, the concept of swimming areas in Turkey had not yet find a place in the collective memory. In previous periods, the seas were used as baths and a doctor's report was required to enter the sea. After these periods, swimming areas, which are one of the indispensable recreational areas of coastal cities, started to gain their identity in the sense of today after 1960s. Today, cities' swimming areas have become one of the economic resources of the city as well as the recreation area, where recreation areas, eating-drinking places, sports activity areas are located. In this study, the relationship of Trabzon, a coastal city with the sea, is one of the problem areas.

In the imaginary sense, the city of Trabzon is in a very close relationship with the sea. However, it is a city with a very limited relationship with the sea as an economic and lifestyle. Because the image of Trabzon is produced over the Black Sea coast. However, the physical development of the city and the daily life relationship of Trabzon citizen with the sea is limited. The sea in Trabzon city is primarily the landscape aspect of the houses. Economically, it is used in fishing during hunting season, and it is used in swimming area tourism which is the main subject of this study in summer season. However, the city of Trabzon, which has a coastal length of 119 km from east to west, has never made its relationship with the sea a part of daily life. The use of the coast as a garbage dump site of the city for long years and the connection of the city sewers to the coast have left the citizen of Trabzon away from the sea. The citizens of Trabzon were not only detached from the sea mentally but also physically by the filling areas that had been topped for years and years. Especially at the end of the 20th century and the beginning of the 21st century, the mental and physical health-related developments in the world, the realization of the effects physical arrangement of cities on human health by local administrations and governments, and most importantly, the realization of the fact that cities themselves are a source of tourism have led to plan cities for both health and tourism. In accordance with these developments, steps have been taken also in the city of Trabzon to bring the people of Trabzon, who had been detached from the sea, to the sea to be side by side with the sea and to use the sea as an economic source in the context of tourism. In accordance with these developments,

many swimming areas that are different in quality and quantity have been put in use especially in the last 5 years at the shores of the city.

The aim of this study was to assess the relationship between Trabzon, which is a coastal city, and the sea based on swimming areas venues in a recreational sense. In this context, private swimming areas with a coastline of 119 km from the eastern point to the west end within the boundaries of Trabzon province, which had been established for commercial purposes and provided economic input to the city, were identified. The swimming areas that were identified were assessed one by one in the context of their distance to the city, transportation opportunities for the citizens, space and service qualifications and user profiles. In this study a questionnaire was conducted on citizens' preferences to offer recommendations to investigate the sea-related demands of the people of Trabzon, to determine the significance of the swimming areas within urban recreation areas, to improve the quality of the swimming areas and to meet the demands of the citizens.

Kaynakça/References

- Aksoy, C. O. (2006). *Kent plajları ve tasarım kriterlerinin irdelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Amirshakari, S. ve Imantalab, H. (2015). Assessing the impact of public spaces in the region of soro in bandar abbas based on indigenous -Historical architecture approach, *European online journal of natural and social sciences, Special Issue on New Trends in Architecture, Civil Engineering, and Urban Studies*, 3 (3), 422-435.
- Anıkan, H. A., Aydın, A., Baydağ, C., ve Acar, F. (2000). *Deniz turizmi ve yatçılık çalışma grubu görüşler, öneriler ve değerlendirmeler*, İstanbul: T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı.
- Erüz, C. ve İsmail, N. P. (2017). Doğu karadeniz (Trabzon) de kıyı müdahaleleri ve deniz-kıyı turizmi potansiyeli, *Dokap Bölgesi Uluslararası Turizm Sempozyumu Bildiri Kitapçığı*, 564-568. Trabzon.
- Erüz, C., Özşeker, K., Seyhan, K. (2010). Doğu karadeniz sahil yolunun kıyı alanlarına etkisi, *Türkiye'nin Kıyı ve Deniz Alanları VIII. Ulusal Kongresi Bildiriler Kitabı*, 309-316. Trabzon.
- Gehl, J. (2010). *Cities for people*. Washington, DC: Island Press.
- İsmail, N. P. (2016). *Trabzon kıyılarında, 1957-2015 dönemi, kıyı müdahalelerine bağlı habitat kayıplarının uzaktan algılama ve cbs tekniği ile irdelenmesi*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- İstanbullu Dinçer, F., Erkol Bayram, G., Ak, S. (2018). Dünyada ve Türkiye'de deniz turizmi açısından kıyı alanlarını koruma yönetiminin incelenmesi, *4. Ulusal Deniz Turizmi Sempozyumu "Küresel Eğilimler-Yerel Etkiler"*, 23-24 Şubat 2018, İzmir.

- Kozak, N. (2000). *Genel turizm bilgisi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi yayını No: 2472.
- Kozan, G. Y., Özdemir, S. S., Günlü, E. (2014). Turizm yazınında “deniz turizmi”nin olgusal gelişimi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi*, 6 (2), 115-129.
- Lynch, K. (1972). *The openness of open space*. T. Banerjee ve M. Southworth (Der.). (1991). *City Sense and City Design: Writings and Projects of Kevin Lynch*, 396–412, Cambridge, MA: MIT Press.
- Mor, C. (2006). *Trabzon ilinin turizm coğrafyası*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Trabzon'da plaj savaşı. (2013, 17 Mart). *Haber61*. 16 Mart 2020 tarihinde, <https://www.haber61.net/trabzon/trabzonda-plaj-savasi-h141710.html> adresinden erişildi.
- Pakzad, J. (2012). *Theoretical foundations and urban design process of department of housing and urban development*, 5. Baskı, Tahran: Shahidi Publications.
- Pamukçu, H. (2017). Helal turizm ve türkiye, *Standart Dergisi*, 17-22.
- Papageorgiou, M. (2016). Coastal and marine tourism: a challenging factor in marine spatial planning, *Ocean & Coastal Management*, 129, 44-48.
- Public access design guidelines. (1985). California: San Francisco Bay Conversation and Development Commission.
- Sesli, F. A., Aydınöğlü, A. C., Akyol, N. (2003). Kıyı alanlarının yönetimi, *Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 9. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı*, 769-780, Ankara.
- Smith, S. L. J. (1988). Defining tourism: a supply side view, *Annals of Tourism Research*, 15 (2), 179-190.

Kentsel Açık ve Yeşil Alanların Mevcut Yasal Durumu ve Uygulamadaki Sorunlar

*

Atila Gül¹

ORCID: 0000-0001-9517-5388

Gizem Dinç²

ORCID: 0000-0003-2406-604X

Tuğba Akın³

ORCID: 0000-0003-2483-3448

Aslı İlayda Koçak⁴

ORCID: 0000-0001-5829-2403

Öz

Günümüzde, kentsel açık ve yeşil alanlar (AYA) kent insanı ve kent ekosistemine yönelik çok yönlü hizmet ve katkıları nedeniyle sürdürülebilir ve yaşanabilir kentlerin oluşturulmasında önemli bir role sahiptir. Özellikle kentlerin sahip olduğu kişi başına düşen yeşil alan miktarı medeniyet göstergesi olarak kabul edilmektedir. Kentsel yeşil alan standartlarının belirlenmesinde kentin nüfusu, coğrafi konumu, sosyo-ekonomik özellikleri ve mevcut yeşil alan kullanımlarının etkili olduğu bilinmektedir. Kentsel açık ve yeşil alanların konumu, tipleri, analizi, alansal dağılımı, kapasitesi, işlevselliği ve yeterliliği vb. özellikler planlama ve tasarımın en önemli bileşenleri sayılmaktadır. Türkiye’de AYA’nın planlanması ve yönetimi; İmar Yasası ve ilgili yönetmeliklerde tanımlandığı şekliyle uygulanmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye’deki mevcut mevzuatta AYA, “Kavramsal Çerçeve ve Tipolojik Sınıflandırma”, “Standartlar”, “Projelendirme ve Uygulama”, “Mesleki Görev ve Sorumluluk” ve “Kurumsal veya Yönetmelik Yetki ve Sorumluluk” olmak üzere 5 farklı boyutta incelenmiş ve yorumlanmıştır. Bu bağlamda mevcut yasal düzenlemelerde AYA yönelik kavramsal çerçevesi, tanımlamalar, standartlar vb. konularda eksikliklerin ve yetersizliklerin olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel açık ve yeşil alanlar, kentsel planlama, imar mevzuatı, kentsel tasarım, peyzaj mimarlığı

¹ Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, E-mail: atilagul@sdu.edu.tr

² Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, E-mail: gizemdincc@sdu.edu.tr

³ Y. L. Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, E-mail: tugbaakin21@gmail.com

⁴ Y. L. Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, E-mail: aslilaydakocak@gmail.com

Current Legal Status of Urban Open and Green Areas and Problems in Practice

*

Atila Gül⁵

ORCID: 0000-0001-9517-5388

Gizem Dinç⁶

ORCID: 0000-0003-2406-604X

Tuğba Akın⁷

ORCID: 0000-0003-2483-3448

Aslı İlayda Koçak⁸

ORCID: 0000-0001-5829-2403

Abstract

Nowadays, urban open and green areas (OGA) have an important role in the creation of sustainable and livable cities due to their versatile services and contributions to the urban people and urban ecosystem. In particular, the amount of green areas per person owned by cities is accepted as an indicator of civilization. It is known that the population, geographical location, socio-economic characteristics of the city and the use of existing green areas are effective in determining the urban green space standards. The location, types, analysis, spatial distribution, capacity, functionality and adequacy of urban OGA etc. features are considered the most important components of planning and design. Planning and management of the OGA in Turkey; It is implemented as defined in the Development Law and related regulations. In this study, in the current legislation in Turkey, OGA has been examined and interpreted in 5 different dimensions as "Conceptual Framework and Typological Classification", "Standards", "Projecting and Implementation", "Professional Duty and Responsibility" and "Corporate or Managerial Authority and Responsibility". In this context, in the current legal regulations, the conceptual framework for open and green areas, definitions, standards, project design, implementation etc. It has been determined that there are deficiencies and deficiencies in the issues.

Keywords: Urban open and green spaces, urban planning, legislation, urban design, landscape architecture

⁵ Prof., Süleyman Demirel University, E-mail: atilagul@sdu.edu.tr

⁶ R. A., Süleyman Demirel University, E-mail: gizemdinc@sdu.edu.tr

⁷ Graduate Student, Süleyman Demirel University, E-mail: tugbaakin21@gmail.com

⁸ Graduate Student, Süleyman Demirel University, E-mail: aslilaydakocak@gmail.com

Giriş

Günümüzde yüksek çekim gücüne sahip kentler, hızlı nüfus artışı ile birlikte inşaat, sanayi, turizm, hizmet, ulaşım, eğitim gibi çok bileşenli sektörlerin faaliyetleri sonucu sağlıklı, düzensiz ve kimliksiz mekanlara dönüştüğü kabul görmektedir. Bu bağlamda yatay ve dikey yönde gelişen yapılaşma, yoğun araç trafiği, nüfus artışı, çevre kirliliği, açık ve yeşil alanların yetersizliği gibi olumsuz faktörler atmosfere daha fazla CO2 salınımına yol açmış ve kentlerde ısı adası etkisini oluşturmuştur. Buna bağlı olarak, kent peyzajı sürekli değişime uğrayarak tahrip olmuş ve bunun sonucu olarak özellikle büyük kentler yaşamsal çekiciliğini ve kalitesini giderek kaybetmiştir (Gezer ve Gül, 2009, s.11).

Genel olarak kentlerin genel karakteri, 3 temel alansal karakter tipinin (a-Her türlü bina veya yapı alanlarının konumu, yoğunlukları ve dağılımları, b-Ulaşım alanlarının konumu, yoğunlukları, dağılımı, c-Açık ve yeşil alanların konumu, yoğunlukları ve dağılımları) birbirleriyle ilişki ve etkileşimi sonucu ortaya çıkmaktadır. Açık ve yeşil alanlar (AYA), insan ile doğa arasındaki bozulan ilişkiyi dengelemede ve kentsel yaşam koşullarının iyileştirilmesinde önemli bir konuma sahiptir. Bu nedenle gelişmiş ülkelerde yeşil alanların nitelik ve nicelikleri, medeniyetin ve yaşam kalitesinin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda pek çok gelişmiş ülke, insanların zihinsel, duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak insan yaşamı için uygun kent mekanı planlama ve tasarımı oluşturma çabasına yönelmektedir (Gül ve Küçük, 2001, s.29).

Kentsel mekanlarda AYA, yaşamsal bir gerekliliktir ve bir kente ekolojik, ekonomik, sosyokültürel, psikolojik ve estetik açısından önemli katkılar sağlayan fiziksel mekanlardır. Özellikle kent mikro-klimasını düzenleyen, doğa ile bütünleştiren, aktif ve pasif rekreasyon imkanı sağlayan, eğlence ile ilgili donatılara olanak veren mekânsal olarak kitle-boşluk dengesini belirleyen vb. özellikleri ile kentsel yaşam kalitesinin oluşturulmasında önemli rol üstlenmektedir (Gül ve Küçük, 2001; s.29, Öztürk, 2004; Gezer ve Gül, 2009; Aksoy, 2014; Eraslan vd., 2014). Yeşil alanlar kentsel ekolojik yapının en önemli yapı taşlarından birisi olarak gösterilmektedir (Luo, 2014, s. 11448). Günümüzde artık sadece kentsel yeşil alanlar değil aynı zamanda kentsel, bölgesel ve ülkesel ölçekte yeşil alt yapı sistemlerinin bütüncül olarak organize edilmesini ve ilişkilendirilmesini de gündeme getirmiştir. Bir kentin AYA tiplerinin “mekânsal form”, “toplumsal kullanım” ve “zaman-

sal" boyutları ile ilişkilendirildiğinde kentsel AYA sisteminden söz edilebilmektedir (Öztürk, 2004, s.25).

Kentsel mekanda AYA, genelde bir bütünlük içinde yer alır ve birbirini tamamlarlar. Bu nedenle AYA, kentin fiziksel yapısını ortaya koyan ve biçimlendiren temel alan kullanımlarından birisidir ve diğer alan kullanımlarını bütünleştiren bir denge unsurudur (Gül ve Küçük, 2001, s.30). Sonuç olarak AYA, mekânsal sürekliliğin, estetik ve işlevsel yönden kullanımının sağlanması, mekan içi ve arasında erişebilirliğin ve organik bağlantının oluşturulması, mekan kalitesi ve konforunun artırılmasında ve kolay algılanmasında önemli rol üstlenmektedir.

Bu nedenle Türkiye'de kentsel AYA sistemleri mekânsal planlama ve tasarım süreçleri ile dolayısıyla İmar Yasası ile çok yakından ilişkilidir. Ancak mevcut yasa ve yönetmelikler incelendiğinde kavramsal çerçeve, tipolojiler, standartlar, projelendirme, mesleki ve kurumsal yetki ve sorumluluklar boyutunda pek çok sorunlar ve eksikliklerin olduğu görülmektedir.

Ulusal mevzuatta yeşil alan tanımında eksiklikler olması yeşil alan tipleri ve işlevlerinin sistematik anlamda imar planlarına dahil edilmemesi bütünlüklü bir planlama sistemini olanaksız kılmaktadır (Yazgı ve Yılmaz, 2017, s.102). Ayrıca kentlerimizde AYA'ların mekânsal dağılımı ve formunun düzensiz ve dağınık olduğu görüşü kabul gören bir yaklaşımdır.

Bu çalışmada, Türkiye'de AYA ile ilgili mevcut ve güncel yasal düzenlemeler kanun, yönetmelik ve yönergeler kapsamında özellikle 'yeşil alan' anahtar kelimesi kullanılarak incelenmeye çalışılmış olup AYA'ın yasal çerçevesi ortaya konularak tartışmaya açılmıştır.

Açık ve Yeşil Alanlar

Açık alan kavramı, Öztan (1968) ve Özbilen (1991)'e göre, kent dokusunun önemli temel elemanlarından birisi olup, mimari yapı ve ulaşım alanları dışında kalan açıklıklar veya boş alanlar olarak tanımlanmaktadır (Önder ve Polat, 2012, s.73).

Yeşil alanlar ise kentin içinde ve çevresinde yer alan, rekreasyon, peyzaj ve hidroloji gibi işlevler gören ormanlar, korular, çeşitli işlev ve büyüklükteki parklar, mezarlıklar, refüj alanları ve bina bahçeleri gibi canlı (ağaç, çalı, yer örtücü, çimen gibi) ve cansız (yollar, su elamanları, kent mobilyaları gibi) elemanlardan oluşan alanlardır (Pamay, 1978). Berke (2006), açık alanların, kentsel alanın kenarında yeşil bir kemer sağlamak ve arazinin gelecekteki belirli kentsel kullanımlar için uygun olmasını sağlamak amacıyla, gelişmiş arazi kullanımlarının tanımlanması, ayrılması veya tamponlanması

için ayrılmış alanları içerdiğini belirtmiştir. Mpofu (2013)'e göre açık ve yeşil alanlar kentsel arazinin tüm boş veya gelişmemiş alanlarını kapsar ve genellikle planlamacılar tarafından gelecekteki kentsel planlama ve gelişimin bir bileşeni olarak kullanılmaktadır.

Literatürde açık yeşil alanların “doğal yeşil alan”, “kentsel bitki örtüsü olarak yeşil alan” olmak üzere iki şekilde tanımlandığı görülmektedir (Taylor ve Hochuli, 2017, s.32). Yeşil alan çimen, bitki veya ağaçlar gibi doğal bitki örtüsüne sahip, herkesin erişebileceği alanları ve kentsel parklar gibi yapılı çevre özelliklerinin yanı sıra ormanlık alan ve doğa rezervleri de dahil olmak üzere daha az yönetilen alanları içerebilmektedir (Lachowycz ve Jones, 2013, s.65). Yeşil alan, bir kentsel alana bitişik herhangi bir vejetasyona sahip arazi olarak tanımlanır ve çalılık, doğa rezervleri, milli parklar, açık hava spor alanları, okul oyun alanları ve kentsel alana bitişik kırsal veya yarı kırsal alanları da içermektedir (Chong vd., 2013, s.1-8).

Yasal mevzuatta yeşil alanlar; park, çocuk bahçesi, oyun alanı, meydan, rekreasyon alanı gibi açık ve yeşil alanlar olarak tanımlanmıştır (Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, (MPYY), 2014- Md5.).

Diğer bir yönetmelikte ise Yeşil alanlar: Toplumun yararlanması için ayrılan oyun bahçesi, çocuk bahçesi, dinlenme, gezinti, piknik, eğlence, rekreasyon ve rekreatif alanları toplamını (Metropol ölçekteki fuar, botanik ve hayvan bahçeleri ile bölgesel parklar bu alanlar kapsamındadır.) Yeşil alan kavramı Çocuk bahçeleri, parklar, piknik ve eğlence (rekreasyon) alanları ve millet bahçeleri şeklinde sınıflandırılmıştır (Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği, (PAİY), 2017-Md4.).

Açık ve yeşil alanların (AYA) sınıflandırılması

Kentsel AYA sistemi genel olarak iki başlık altında incelenebilmektedir. Bunlar; (Yıldızcı, 1987).

- Dağınık AYA: Kent içinde lekeler halinde ayrı ayrı büyük veya küçük birimler halinde yer almaktadır. Dağınık AYA sistemi daha çok arazi politikasından yoksun ve plansız gelişen kentlerde yaygındır.

- Yeşil Bandlar Sistemi: Bu sistem kentin bölgelerini veya belli kısımlarını birleştiren bandlar şeklinde bütünlük arz eden ve organik bir yeşil dokudur. Yeşil band, kentin morfolojik, iklimik, jeomorfolojik, kent karakteri gibi pek çok etkenlere bağlı olarak zincirleme eksen, yıldız veya kama şeklinde olabilmektedir.

Kullanım veya mülkiyet durumuna göre, kamusal (genel), yarı-özel ve özel açık-yeşil alanlar olmak üzere üç grup altında toplanabilmektedir. Bunlar; (Gezer vd., 2009, s.54).

a) Kamusal (Genel) AYA: Kamusal amaçlı herkesin kullanımına açık olan ve dinlenme, eğlenme, rekreatif amaçlı eylemlerin gerçekleştirildiği yeşil alanlardır. Kent ve mahalle parkları, kent ormanları ve koruluklar, mezarlıklar, botanik bahçeleri, fuar ve sergi alanları, çay bahçeleri, yol-bulvar ve refüjler, spor alanları, hayvanat bahçeleri, piknik, eğlence ve dinlenme alanları, Milli parkları vb. bu grup kapsamında yer almaktadır.

b) Yarı-Özel AYA: Genelde kent insanının tümüyle yararlanamadığı, sadece kurum ve kuruluşların çalışanları ve ailesi veya belirli bir kesim tarafından belli şartlarda veya belli bir bedelle kullanıma açık alanlardır. Örneğin; Okul bahçeleri, askeri alanlar, kamu kurum ve kuruluşu alaları, fabrika alanları, yerleşkeler, hipodrom, golf-tenis kulübü alanları vb bu gruba girmektedir.

c) Özel AYA: Bunlar özel mülkiyetli tek ve çok katlı konutlar veya toplu konut alanları, tarım alanları gibi sadece sahipleri veya sakinleri tarafından kullanılan alanlardır. Örneğin konut ve toplu konut bahçeler, teras ve çatı bahçeleri, hobi bahçeleri, tesis bahçeleri, otel ve tatil köyleri bahçeleri, kent-sel tarım bahçeleri vb. şeklinde sıralanabilir.

AYA'lar aktif ve pasif yeşil alanlar olarakta sınıflandırılmaktadır.

Kentsel aktif yeşil alanlar: Tüm kent insanına eğlence, dinlenme, sağlık, vb. amaçlar için düzenlenen ticari de olabilen halkın doğrudan kullanımına açık alanlardır. Örneğin parklar (mahalle, semt, kent parkları) çocuk oyun alanları ve bahçeleri, spor ve oyun alanları, mezarlıklar, botanik bahçeleri, hayvanat bahçeleri, fuar ve sergi alanları, araç ve yaya yolları, bulvar ve refüjler, açık otoparklar, sokaklar, AVM alanları, hastane bahçeleri, okul bahçeleri vb.

Pasif yeşil alanlar: Kamusal amaçlı herkesin kullanımına açık olmasına rağmen kullanımı sınırlı düzeyde olabilen veya halkın kullanımına açık olmayan, koruma, estetik, ekonomik vb. amaçlarla düzenlenen kamusal veya özel mülkiyetli yeşil alanlardır. Meyve ve kavak plantasyonları, fidanlıklar, mezarlıklar, toprak koruma vb. amaçlı ağaçlandırılmış alanlar, hatıra ormanları, devlet ormanları, koruluklar, eski eserler ve kültürel amaçlı düzenlenmiş kullanımlar çevresindeki yeşil alanlar vb. şeklinde özetlenebilir.

Günümüzde kentsel AYA sistemi “mekânsal form”, “toplumsal kullanım” ve “zamansal” açısından ilişkilendirilerek oluşturulabilmektedir (Öztürk, 2004, s.26-27).

- **Mekansal Form:** Süreklilik ve süreksiz olarak ikiye ayrılmaktadır. Mekansal Süreklilik: “Birleşik veya ardışıklık, kesintisiz bağlantı, birbirini izleme, dizi/zincir oluşturma, bağlantılılık, düzenlilik” anlamlarına gelir. Mekansal süreksizlik ise herhangi bir düzeni ya da ritmi içerisinde barındırmayan bağlantısız, kesik, kırılğan, dağınık, sıçramalı, karışık mekanların birlikteliği olarak tanımlanabilir. AYA’lar mekânsal form ilişkileri açısından “yeşil kuşak (green belt)”, “yeşil kama sistemi (green wedge)”, “yeşil örgü sistemi (green network)” ve “yeşil kalp sistemi (green heart)” olarak tanımlanmaktadır.
- **Toplumsal Kullanım:** Bireysel ve toplumsal açıdan AYA tiplerinin işlevsellikleri, kullanım durumu, etki düzeyi, hiyerarşisi açısından sınıflandırılmaları, erişilebilirlik özellikleri ve kişi başına düşen m²/kişi olarak miktarlarını ifade etmektedir.
- **Zamansal durum:** AYA’nın kendisi ve çevresi ile birlikte zaman içerisinde süreklilik arz etmesi ve kent kimliği ve toplumsal bellek ile bütünleşmesidir. Aynı zamanda psikolojik ve güvenlik ihtiyacı ile ilişkilidir.

Yeşil altyapı sistemleri

Kentsel açık ve yeşil alanlar günümüzde “yeşil altyapı sistemlerinin” bir bileşeni olup özellikle kamusal açık alanların ve ortak hizmetlerin önemli bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, AYA’nın tüm kent insanı için kolayca erişilebilir olması ve şehir içinde eşit olarak dağıtılmasını gerektirmektedir (World Health Organization, (WHO), 2017).

“Yeşil Altyapı (Green Infrastructure)” kavramı özellikle hidrolojik ağlar üzerine temellendirilen, sayıları gittikçe azalan ancak ekolojik işlevleri yerine getirmesi bakımından önemli olan yeşil alanlar ile, yapıli altyapı arasında bağ kurmak fikrine dayanan, gelişmekte olan bir planlama ve tasarım konsepti olarak kabul görmektedir (Benedict ve McMahon, 2006). Bir yeşil altyapı ağında, ekosistemler ve peyzajlar; merkezler, bağlantılar ve alanlar sistemi ile birbirine bağlanır. Yeşil altyapı planlaması; bölge, kent, ilçe ve yerel ölçekte olmak üzere farklı ölçeklerde gerçekleştirilebilir. Benedict ve McMahon (2006)’e göre; havzalar, bölgeler ya da yerel olmak üzere farklı ölçeklerde peyzaj çalışmalarında uygulanabilir ve kamu yönetimlerinin idari ve politik sınırları ötesinde hareket edebilmelerini sağlayan bir kavram

olarak yeşil altyapı, bir parsel ölçeğinde uygulanabileceği gibi ilçe, il ya da bölge ölçeğinde de uygulanabilmektedir.

Yeşil altyapı sistemleri yaklaşımında, kentsel (parklar, çocuk oyun alanları, millet bahçeleri, vb.) ve kent dışı tüm yeşil alanlar (Milli parklar, doğal sit alanlar, sulak alanlar, mesire alanlar, piknik alanları, Tabiat parklar, doğal anıtlar, bölgesel parklar, vb) arasında ekolojik süreçlerin, ekosistem hizmet ve katkıların bütüncül olarak sürdürülebilirliğinin sağlanması hedeflenmektedir.

Açık ve yeşil alanların önemi ve işlevleri

Kentsel AYA'ların kente ve kent insanına yönelik sağladığı hizmet ve katkılar şu şekildedir (Gül ve Küçük, 2001, s.31);

- Kullanılan bitkisel ve yapısal materyallerin form, ölçü, doku, renk, çizgi vb. özellikleri ile kent mekânına fiziksel ve estetik değer sağlar,
- Mikroklimaları kontrol eder ve düzenler. Örneğin, karbon tutma ve depolama görevi üstlenir, kent ortamında havayı temizler, oksijen miktarını artırır, tozu ve havadaki kirli materyalleri tutar, hava akımını ve nemi düzenler, ısı yükselmesini önler, havayı serinletir, rüzgâr hızını azaltır ve istenilen istikamete yöneltir vb.
- Sınır, engel ve perde oluşturur, araç ve yaya trafiğini yönlendirir ve kolaylaştırır. Kent içi sirkülasyonda kolaylık sağlar. Gizlilik ve mahremlik yaratır. Yansıyan ve göz kamaştırıcı ışığı elemine eder,
- Bireyin ve toplumun aktif ve pasif rekreasyonel ihtiyaçlarının karşılanması için ortam oluşturur,
- İnsan psikolojisine olumlu katkı sağlar, kent ortamı stresinin olumsuz etkilerini azaltır, kentsel mekânda daha insancıl ölçek imkânı sağlayarak ezikliği azaltır veya hafifletir. Bitkilerin renk, biçim, doku, ölçü vb. özellikleriyle insan psikolojisini rahatlatarak, insan yaşamını kolaylaştırır ve anlam kazandırır,
- İnsan ilişkilerini olumlu yönde etkileyerek bireylerin sosyalleşmesine ve toplumsal birliğe yardımcı olur,
- Doğa ve çevre kavramları konusunda bilgilendirme ve bilinçlendirme de önemli rol oynar,
- Gürültüyü emer veya azaltır. İstenmeyen objeleri veya görüntüyü gizler,
- Bitkiler toprağın üst kısmını örterek, toprak ve su korumayı sağlar, toprağın verimliliğini artırır, sel riskini azaltır

- Ekonomik yararın yanı sıra yaşama sevinci oluşturarak işgücü ve verimi artırır, sağlık yönünden olduğu kadar beslenme ve diğer kullanımlar için ekonomik katkı sağlar. Bitkisel üretim, yetiştirme ve pazarlama ile ilgili sektörlerin gelişmesine katkıda bulunur,

- Kentsel alan kullanımları arasında tampon görevi üstlenir,
- Mekanlar arasında geçiş, erişim ve dolaşım imkanı sunar,
- Kente doğal yaşam ortamına olanak sunar ve biyolojik çeşitliliği korur ve geliştirir,

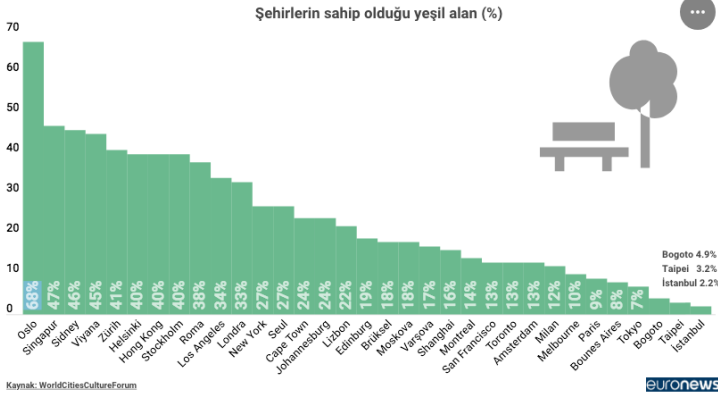
- Kentsel alanların değerini artırır,
- Enerji tasarrufu sağlar,
- Kent kimliğinin oluşmasında katkı sağlar,
- Deprem, sel vb. doğal afetlerde toplanma ve barınma imkanı sağlar vb.

AYA'nın sağlayacağı çok yönlü hizmet ve katkılar aslında sahip olduğu nitelik ve nicelik durumuna göre değişebilmektedir. Kentsel yeşil alanların niceliği yeşil alanların büyüklüğü, kişi başına düşen yeşil alan miktarı (m²), ağaç sayısı, kent düzeyinde yeşil alan sayıları vb. şeklinde tanımlanabilir.

AYA'nın nitelikleri ise ekolojik, sosyo-kültürel, ekonomik hizmet ve katkıları, yeşil alanlarda amaca uygun bitki türlerinin kullanımı, amaca uygun yapısal donatı/mobilyalar ve malzemelerin kullanımı, yeşil alan tipolojisine ve amacına uygun işlevselliklere sahip olması, erişebilir olması, güvenli olması, hizmet kalitesi, optimal kapasite vb. özellikler anlaşılmalıdır.

Yeşil alan standartları

Yeşil alanların standartlar çerçevesinde şekillendirilmesi 1800'li yıllarında İngiltere'de başladığı ve öncü ülke olduğu belirtilmektedir. Bu yaklaşım, günümüzde her vatandaşın kentsel yeşil alanın kullanımına erişmesini sağlamak ve özellikle yüksek yoğunluklu bir kentsel alanda sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için kentsel yeşil alan planlama, politika ve sunumunda önemli bir rol oynamıştır. Dünya Metropoller Kültür Forum raporuna göre kent metropollerinde yeşil alan yüzdesi Oslo'da %68, Singapur'da %47, Sidney'de %46 olarak sıralanırken toplam 38 Metropol içerisinde İstanbul %2,2'lik yeşil alanla en sonlarda yer almaktadır (World Cities Culture Forum, (WCCF), 2018). Dünya Sağlık Örgütüne göre önerilen minimum yeşil alan oranı %9'dur (Şekil 1.).

Şekil 1. Kent metropollerinde yeşil alan yüzde oranları (Kaynak:WCCF, 2018)

Dünyada birçok şehirde kentsel yeşil alan standartları çok çeşitlilik göstermektedir. Bazı kentlerde kişi başına yeşil alan miktarları Örneğin Londra 40 m², Edinburgh 29 m², Cambridge 46 m², Washington 38 m², Los Angeles 48,5 m² Brüksel'de 29m², Viyana'da 25m², Lahey'de 20m², Münih'te ise 16 m²'dir. Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO) göre, her şehrin erişilebilir, güvenli ve işlevsel olması şartıyla, kişi başı en az 9 m² kentsel yeşil alan sağlamasını ve ayrıca, kişi başına 50 m²'ye kadar ideal miktarda kentsel yeşil alan sağlanabileceğini önermektedir (WHO, 2010; Singh vd., 2010; Khan, 2012; Morar vd., 2014; Maryanti, 2016). Avrupa'daki kentlerin büyük bir kısmı WHO tarafından önerilen standardın üstündedir ve kent sakinleri tarafından kentsel yeşil alanlara kolayca ulaşabilmektedirler (Maes vd. 2019, s.6).

Ülkemizde ise önceden 1956 yılında çıkarılan 6785 Sayılı İmar Kanunu'nun 20.7.1972 tarih ve 1605 sayılı yasa ile değişik Md.25'e göre, planlamaya esas alınan nüfus başına yeşil alan miktarı en az 7 m² iken 2 Eylül 1999 tarihinde çıkarılan bir yönetmelikle, aktif yeşil alan miktarı 10 m² 'ye çıkarılmıştır. Buna ek olarak tiplerin Bayındırlık İskan Bakanlığı ölçülerine göre kentsel alanlarda kişi başına düşen 10 m² yeşil alanın yeşil alan türlerine göre dağılımı komşuluk ünitesi düzeyinde çocuk oyun alanı 1,5 m²/ kişi, mahalle ve semt düzeyinde spor alanı 2 m²/kişi, mahalle parkı 3 m²/kişi, kent düzeyinde ise 3,5 m²/kişi kent parkı olması şeklindedir (Önder ve Polat, 2012, s.75).

Günümüzde ise mevzuatta MPY Yönetmeliği'ne (2014) göre, kentsel, Sosyal ve Teknik Alt Yapı EK1'de nicelik olarak Belediye ve mücavir alan sınırlarında aktif yeşil alan miktarı kişi başına 10m², Belediye ve mücavir alan sınırları dışında ise kişi başına 14m² öngörülmüştür. Bu bağlamda Ül-

kemizde kentlerde kişi başına 10 m² yeşil alan standardına ulaşıldığını söylemek çok zordur. Örneğin 2018 itibariyle İstanbul'da 5,98m² ve Antalya BB'nde ise 4,4m² yeşil alan düşmektedir.

Materyal ve Yöntem

Türkiye'de AYA ile ilgili mevcut ve güncel yasal düzenlemeler incelenmiştir. Bu yasal düzenlemeler çerçevesinde "Kavramsal Çerçeve ve Tipolojik Sınıflandırma", "Standartlar", "Projelendirme ve Uygulama", "Mesleki Görev ve Sorumluluk" ve "Kurumsal veya Yönetimsel Yetki ve Sorumluluk" olmak üzere 5 boyutta incelenmiş ve yorumlanmıştır.

AYA'la ilgili belirlenen güncel ve mevcut kanunlar, yönetmelikler ve yönergeler kapsamında özellikle yeşil alan anahtar kelimesi kullanılarak incelenmiştir. Böylece AYA'nın yasal boyutta genel bir röntgeni çıkarılmıştır. Sonuçta Türkiye'ye özgü açık ve yeşil alan sistemlerinin mekânsal planlama ve tasarım boyutunda nasıl kurgulanması gerektiğine yönelik öneriler getirilmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Türkiye'de açık ve yeşil alanlara yönelik güncel ve mevcut mevzuat çerçevesinde ilgili konu başlıklarında tartışmaya açılmıştır.

Kavramsal çerçeve ve tipolojik sınıflandırma

Mevcut Yasal Durum: MPY Yönetmeliği'ne (2014) göre AYA'lar, kentsel "Sosyal Altyapı" alanları başlığı içinde verilmiştir. Bu Yönetmelikte açık ve yeşil alan kavramı sadece 4 kez geçmektedir. Md.4. Tanım başlığında g fırcasında, Md.5. Mekânsal kullanım tanımları ve esasları (i) fırcasında sosyal altyapı alanları içinde, Md.12. Yürüme mesafeleri (1) fırcasında ve Md.26. (c) fırcasında geçmektedir. Ayrıca;

- Md.4: Kentsel tasarım projesi: Doğal, tarihi, kültürel, sosyal ve ekonomik özellikler ile arazi yapısı dikkate alınarak, tasarım amacına göre kütle ve yapılanma düzeni veya açık alan düzenlemelerini içeren; taşıt ulaşımı, otopark ve servis ilişkileri ve yaya dolaşım ilişkilerini kuran; yapı, sokak, doku, açık ve yeşil alanların ilişkisini ve kentsel mobilya detaylarını gösteren; altyapı unsurlarını bütüncül bir yaklaşımla disiplinler arası olarak ele alan; imge, anlam ve kimlik özelliklerini ifade eden; tasarım ilke ve araçlarını içeren uygun ölçekteki projeyi, ifade eder.

• Md.5: Sosyal altyapı alanları: Birey ve toplumun kültürel, sosyal ve rekreatif ihtiyaçlarının karşılanması ve sağlıklı bir çevre ile yaşam kalitelerinin artırılmasına yönelik kamu veya özel sektör tarafından yapılan eğitim, sağlık, dini, kültürel ve idari tesisler, açık ve kapalı spor tesisleri ile park, çocuk bahçesi, oyun alanı, meydan, rekreasyon alanı gibi AYA'a verilen genel isimdir.

• Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği'nde (PAİY) (03.07.2017) ise yeşil alanlar tanıma bazı eklemeler yapılmıştır ancak yüzeysel bir tanımlama getirilmiştir. Md.4.Tanımlar içinde b)Arka bahçe, g)Avlu, ö)Çardak (Kameriye), p)Çatı bahçesi, hh)İç bahçe, öö)Kat bahçesi, ddd)Meydan, jjj)Ön bahçe, üüü) Sosyal mekânlar, nnnn)Yan bahçe, kkkk)Umumi hizmet alanı: Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ilk ve orta öğretim kurumları ile yol, meydan, park, otopark, çocuk bahçesi, yeşil saha, ibadet yeri, karakol, pazar yeri, semt spor alanı gibi kamusal hizmete ayrılan alanları vb şeklinde tanımlanmış olup yeşil alan kavramı ise şu şekilde tanımlanmıştır.

• Yeşil alanlar: Toplumun yararlanması için ayrılan oyun bahçesi, çocuk bahçesi, dinlenme, gezinti, piknik, eğlence, rekreasyon ve rekreatif alanları toplamını (Metropol ölçekteki fuar, botanik ve hayvan bahçeleri ile bölgesel parklar bu alanlar kapsamındadır.), 19 uncu maddede yer alan işlevleri ve yapılaşma koşullarını içeren yeşil alanlar;

1) Çocuk bahçeleri: Çocukların oyun ve dinlenme ihtiyaçlarını karşılayan, bitki örtüsü ile çocukların oyun için gerekli araç gereçleri, toplamda 6 m²'yi geçmeyen büfe ile süs havuzu, pergola ve genel tuvalet dışında başka tesis yapılamayan alanları,

2) Parklar: Kentte yaşayanların yeşil bitki örtüsü ile dinlenme ihtiyaçları için ayrılan, 19 uncu maddedeki kullanımlara da yer verilebilen alanları,

3) Piknik ve eğlence (rekreasyon) alanları: Kentin açık ve yeşil alan ihtiyacı başta olmak üzere, eğlence, dinlenme, piknik ihtiyaçlarının karşılanabileceği, kent içinde ve çevresinde gününbirlik kullanıma yönelik olarak imar planı ile belirlenmiş yerleridir.,

4) Millet bahçeleri: Halkı doğa ile buluşturan, rekreatif gereksinimleri karşılayan, afet anında kentin toplanma alanları olarak da kullanılabilecek, yer seçimi, alan büyüklüğü, fonksiyonları ve tasarımı gibi hususların Bakanlıkça hazırlanarak yürürlüğe konulacak Millet Bahçeleri Rehberinde belirlendiği büyük yeşil alanları olarak tanımlanmıştır. (30113 sayılı Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği (03.07.2017) Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik ile madde eklenmiştir).

Bununla birlikte bazı ilgili kanunlarda yeşil alanlara yönelik tanımlama getirilmediği görülmektedir. Örneğin İmar Kanunu'nda (3194 Sayılı) yeşil alan kavramı hiç kullanılmamış, 25874 sayılı 5393 numaralı Belediye Kanunu'nda (13/07/2005) yeşil alan kavramı sadece 1 kez, 7121 sayılı Kıyı Kanununda (Md.7.) ise 1 kez kullanılmıştır. Çevre Düzeni Planında ise AYA'a hiç yer verilmemiştir. Boğaziçi Kanunu'nda(1983, 22,11) ise Md.5.'de Yeşil Alan: Boğaziçi Alanında orman sayılmayan kamu kurum ve kuruluşlarına veya özel mülkiyete ait kuru, koruya katılacak alan, çayır, mesire yeri, bostan ve benzeri alanlar yeşil alan sayılır ve bitki varlıkları geliştirilerek muhafaza edilir. Bu alanlardaki ağaç varlıklarının yok edilmesi veya tahrip edilmesi yasaktır. Yeşil alan sayılan yerlerde mahalli mahsullerin yetiştirilmesine devam edilir." şeklinde ifade edilmiştir.

MPYY'nde kentsel tasarım projesi tanımında (Madde4-g) AYA ilişkisi ifade edilmiş ancak 10.Bölüm kentsel tasarım projelerine dair esaslarda, AYA'lara yönelik herhangi bir ifade kullanılmamıştır. 4.Bölüm Md.9.'da plan raporunda yeşil alan sistemi ifadesi ilk kez kullanılmış olmasına rağmen yeşil alan tanımı verilmemiştir.

Mevcut yasal düzenlemeler incelendiğinde yeşil alan kavramı ile ilgili ortak bir tanımın olmadığı ve yüzeysel bir tanımlamanın yapıldığı gözlenmektedir. Ayrıca yeşil alan ile ilgili 3194 Sayılı İmar Kanunu'nda hiçbir tanımlama getirilmemiş olması Kanunda olmayan bir kavramın yönetmeliklerde olması ise önemli bir çelişki olarak tespit edilmiştir. Bu nedenle İmar Kanunu'nda yeşil alan kavramı mutlaka yer almalı ve ortak bir tanımlama getirilmelidir.

Mevzuat sisteminde yapılan yeşil alan tanımı akademik ortamda yapılan AYA tanımları birbirleriyle örtüşmemektedir. PAİY'e (2017) göre yeşil alan kavramı "çocuk bahçeleri, parklar, piknik ve eğlence (rekreasyon) alanları ve millet bahçelerinden" oluşmaktadır. Ancak akademik ortamda ise AYA, konut ölçeğinden kent ölçeğine kadar, yapı dışında kalan tüm alanlar, açık ve yeşil alanlar olarak kabul edilmektedir.

Kentsel mekanlarda her bir yeşil alan açık alan olurken ama her bir açık alan yeşil alan olmayabilmektedir. Şöyle ki açık alanlarda mevcut veya kullanılan doğal veya kültür bitkilerin (ağaç, çalı, otsu ve yer örtücüler vb) estetik ve işlevsel amaçlara yönelik herhangi bir hizmet ve katkısı bulunuyorsa yeşil alan olarak tanımlanması söz konusudur.

Kent içi ve yakın çevresindeki açık ve yeşil alanlar kamusal ve özel alan özelliğinde olabilmektedir. Bununla birlikte kent dışındaki bölgesel ve ülkesel ölçekteki tüm alanlarda AYA sayılabilmektedir.

AB Yedinci Çevre Eylem Programı (7th vizyonuna yönelik hedefleri içinde biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetlerinin korunması ve daha fazla yeşil altyapı kullanımını öngörmektedir. Buna göre mekânsal planlamalarda sadece kentsel yeşil alanlar değil aynı zamanda kent dışı ekolojik açıdan değerli habitatlar ve yeşil altyapılar arasında bağlantının korunması, bozulmuş ekosistemleri en az % 15'nin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi öngörülmektedir (European Environment Agency, 2020).

Kamusal aktif yeşil alanlar: parklar, çocuk oyun alanları, spor ve oyun alanları, millet bahçesi, kent ormanı, fuar alanları, korular, piknik alanları, oyun alanları, botanik bahçeleri ve hayvanat bahçeleri gibi tanımlanabilmektedir.

Kamusal alanlar, mevcut mevzuatta PAİ Yönetmeliği (03.07.2017) ve kkkk) firkasına göre Umumi hizmet alanları ile Arazi ve Arsa Düzenlemeleri Hakkında Yönetmeliği (AADHY) (2020, 22 Şubat) Md. 4 ve p) firkasına göre Umumi ve kamu hizmet alanları: "Yol, meydan, park, otopark, çocuk bahçesi/parkı ve yeşil alan, ibadet yeri, karakol ve eğitim tesis alanları, kamuya ait kreş alanları, pazar yeri, semt spor alanı ve şehir içi toplu taşıma istasyonları ve durakları....vb. şeklinde kamusal alanlar tanımlanmış olup kamusal alanların genelde açık ve yeşil alanlarla ilişkili olduğu görülmektedir.

AYA'lara yönelik standartlar

Mevcut mevzuatta yeşil alanların niceliksel olarak sadece kişi başına düşecek yeşil alan miktarı ve konut bahçe mesafeleri şeklinde bazı tanımlamalar yapılmıştır. Örneğin; 3194 Sayılı İmar Kanunu'nda (03/05/1985); Madde-23. 1) Uygulama imar planında, aksine bir hüküm bulunmadığı durumlarda bahçe mesafeleri öngörülmüştür. Örneğin a) Önbahçe (en az 5.00m), b) Yanbahçe (en az 3 m), c) Arkabahçe (3m) ç) Yan ve arka bahçe mesafeleri; 4 katın üzerindeki her kat için 0.50m arttırılır. şeklinde ifade edilmiştir.

20594 sayılı Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik'te (03.08.1990);

- Madde-4:Sahil Şeridi: Deniz, tabii ve suni göllerin kıyı kenar çizgisinden itibaren kara yönünde yatay olarak en az 100 metre genişliğindeki alandır. İki bölümden oluşan bu alan kullanım amacı ve doğal eşiklere göre belirlenir.

Sahil Şeridinin Birinci Bölümü: Sahil şeridinin tümü ile sadece açık alanlar olarak düzenlenen; yeşil alan, çocuk bahçesi, gezinti alanları, dinlenme

ve Yönetmelikte tamamlanan rekreatif alanlardan ve yaya yollarından oluşan, kıyı kenar çizgisinden itibaren, kara yönünde yatay olarak 50 metre genişliğinde belirlenen bölümdür.

Rekreatif Alanlar: (Değişik 13.10.1992-21374) Halkın eğlence ve dinlenme gereksinimlerini karşılamaya dönük, açık olarak düzenlenen oturma ve yemek yerleri, yemek pişirme yerleri, çeşmeler, oyun ve açık spor alanları, açık gösteri alanları ve yeşil bitki örtüsü bulunan alanlardır.

23804 sayılı Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği'nde (02 Eylül 1999) (3030 Sayılı Kanun Kapsamı Dışında Kalan Belediyeler Tip İmar Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik);

Madde-14: Aynı Yönetmeliğin 18.Mad. (2) ve (3) numaralı bentleri aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

(2) Yan bahçe mesafeleri: Bodrum katlarda iskan edilen katlar da dahil 4 kata kadar olan binalarda yan bahçe mesafeleri en az (3.00)m'dir. Fazla her kat için yan bahçe mesafeleri (0.50) m. artırılır.

(3) Yan bahçe mesafelerinin hesabında dikkate alınacak kat adedi: Bodrumlarda iskan edilen katlar da dahil binada yer alan iskan edilen katların toplamı yüksekliğinin üçe bölünmesi ile bulunacak sayıdır.

İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik'te;

Kentsel, Sosyal ve Teknik Alt Yapı EK1de: Aktif Yeşil Alan miktarı Belediye ve mücavir alan sınırlarında tüm Nüfus 0-100.000-+ için 10m²/kişi öngörülmüştür. Belediye ve mücavir alan sınırları dışında yapılacak olan planlamalarda ise aktif yeşil alan miktarı, kişi başına 14m² dir.

29030 sayılı Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nde (14.06.2014); Madde-11: Standartlar: (5) İmar planlarının yapımı ve değişikliklerinde planlanan alanın veya bölgenin şartları ile gelecekteki gereksinimleri göz önünde tutularak kentsel, sosyal ve teknik altyapı alanlarında bu Yönetmeliğin EK-2 Tablosunda belirtilen asgari standartlara ve alan büyüklüklerine uyulur.

EK2. İlçe sınırları dahilinde yapılan planlamalarda: 0-501.000+nüfus aralığında kişi başına Çocuk Bahçesi, Park Botanik Parkı, Hayvanat Bahçesi, Mesire Yeri, Rekreasyon alanı 10m² düşmektedir. İl Sınırları Bütününde Yapılan Planlamalarda: 0-501.000+nüfus aralığında kişi başına Hayvanat bahçesi, Kent Ormanı, Ağaçlandırılacak Alan, Fuar, Panayır ve Festival Alanı, Hipodrom 5m² düşmektedir.

- Madde-12: Yürüme mesafeleri

(1) İmar planlarında yürüme mesafeleri; eğitim, sağlık ile yeşil alanların hizmet etki alanındaki nüfusun erişme mesafesi topoğrafya, yapılaşma, yoğunluk, mevcut doku, doğal ve yapay eşikler dikkate alınarak planlanır...

(2) İmar planlarında; çocuk bahçesi, oyun alanı, açık semt spor alanı, aile sağlık merkezi, kreş, anaokulu ve ilkokul fonksiyonları takriben 500m, ortaokullar takriben 1.000m, liseler ise takriben 2.500m mesafe dikkate alınarak yaya olarak ulaşılması gereken hizmet etki alanında planlanabilir.

30113 sayılı Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği'nde (03.07.2017);

• Madde-6: Parsel Büyüklükleri

a) Konut ve ticaret bölgelerinde 1) 4 kata kadar inşaata müsait yerlerde: Bitişik nizamda: 6.00m den, Blok başlarında: Yan bahçe mesafesi 6.00m den, Ayrık nizamda: Yan bahçe mesafeleri toplamı + (6.00) metreden, az olamaz.(2) 9 kata kadar inşaata müsait yerlerde: Bitişik nizamda: (9.00)m den, Blok başlarında: Yan bahçe mesafeleri toplamı + (9.00)m den, Ayrık nizamda: Yan bahçe mesafeleri toplamı+(9.00)m den, az olamaz.(3) 10 veya daha fazla katlı inşaata müsait yerlerde: Bitişik nizamda: (12.00)m den, Blok başlarında: Yan bahçe mesafesi+(12.00)m den, Ayrık nizamda: Yan bahçe mesafeleri toplamı+(12.00)m den, az olamaz.

b) Yalnız 1 katlı dükkân yapılacak ticaret ve küçük sanayi bölgelerinde:1)Bitişik nizamda: (5.00)m den, 2)Blok başlarında: Yan bahçe mesafesi+(5.00)m den, 3)Ayrık nizamda: Yan bahçe mesafeleri toplamı+(5.00)m den, az olamaz.

• Madde-19: Parsel kullanım fonksiyonlarına göre yapılaşma koşulları

(1) a)Merkezi iş alanı: Yönetimle ilgili idari tesis alanları, iş hanı, çarşı, çok katlı mağaza, banka gibi ticaret ve finans tesis alanları, turizm tesis alanları, sosyal kültürel tesis alanları, ibadet yerleri, park ve benzeri yeşil alanlar, spor alanları kamuya ve özel sektöre ait eğitim ve sağlık tesisleri alanları, kamuya ve özel sektöre ait teknik altyapı tesis alanları ile bu alanlara hizmet verecek benzeri alanlar ve plan kararı ile rezidans alanı ayrılır.

c) Park alanları: Bu alanlarda encümen kararıyla;

1) Açık havuz/süs havuzu, açık spor ve oyun alanı, genel tuvalet, pergola, kameriye,

2) 1000m² ve üzeri parklarda ahşap veya hafif yapı malzemelerinden yapılmak, kat adedi 1'i, yüksekliği 4.50m ve açık alanları dâhil taban alanları toplamda %3'ü, her birinin alanı 15m²'yi geçmemek kaydıyla çay bahçesi,

büfe, muhtarlık, güvenlik kulübesi ile oyun alanlarına en az 10m mesafede olmak ve etrafı çit ve benzeri ile kapatılmak koşuluyla trafo....

4) 10.000m² üzerindeki parklarda, açık alanları dâhil taban alanları, (2) numaralı alt bentte belirtilenler de dâhil toplamda %3'ü geçmemek üzere muvakkat yapı ölçülerini aşmayan mescit ile trafik güvenliği alınarak kamuya ait 112 acil ambulans istasyonu, yapılabilir.

Ç) Piknik ve eğlence (rekreasyon) alanları: Bu alanlarda encümen kararıyla; 1)Bodrum katlar dâhil yapı inşaat alanı toplamda %5'i, her biri için muvakkat yapı ölçülerini aşmayan çok amaçlı salon, mescit, lokanta, kahvehane, çay bahçesi, büfe, 2)Açık otopark ile tabii veya tesviye edilmiş toprak zemin altında kalmak üzere, ağaçlandırma için TSE standartlarında öngörülen yeterli derinlikte toprak örtüsünün sağlanması kaydıyla kapalı otopark, 3)Güreş, tenis, yüzme, mini golf, otokros, go kart ve benzeri spor alanları ve çocuk oyun parkları, 4)Tuvalet, çeşme, pergola, kamerye, mangal, piknik masası...

d) Spor ve oyun alanları:1)Açık veya tabii veya tesviye edilmiş zeminin altında olmak üzere kapalı otoparklar, 2)Kat irtifakı ve kat mülkiyetine konu edilmeksizin ve ticari ünitelerin toplam alanı, spor tesisi alanının %20'sini geçmemek koşuluyla seyirci ve sporcuların ihtiyacına yönelik, büfe, lokanta, pastane, çayhane ve spor faaliyetlerine ilişkin ticari üniteler.

f) Konut alanı: (3)Konut alanlarında kalsa dahi parsellerin konut binası yapılmaya kadar açık otopark, bahçe düzenlemesi ve peyzajı yapılarak kullanılmasına ilgili idaresi yetkilidir...

- Madde-23: Bahçe mesafeleri:

(1)Uygulama imar planında, aksine bir hüküm bulunmadığı durumlarda bahçe mesafeleri;

a)Ön bahçe ve yol kenarına rastlayan bahçe mesafeleri ile kamusal alanlara komşu olan bahçe mesafeleri en az 5m. b)Yan bahçe mesafesi en az 3m. c)Arka bahçe mesafesi en az 3m. ç)Yan ve arka bahçe mesafeleri; tabii veya tesviye edilmiş zeminin üzerinde kalan bodrum katları da dâhil, dörtten fazla katlı binalarda 4 katın üzerindeki her kat için 0.50m artırılır. D) Yan ve arka bahçe mesafelerinin hesabında dikkate alınacak kat adedi o cephede kısmen veya tamamen tabii veya tesviye edilmiş zeminin altında kalan katlar hariç diğer katların toplam yüksekliğinin üçe bölünmesi ile bulunur. 2,50m aşan artık değerler 1 kat adedine tekabül eder...

(2)Tabii veya tesviye edilmiş zeminin altında kalmak ve parsel sınırları dışına taşmamak kaydıyla, ön bahçe statüsünde olmayan yan ve arka bahçe mesafelerinde su deposu, otopark ve mevzuatı gereğince zorunlu miktar-

daki sığınaklar yapılabilir. Ayrıca ön bahçelerde de tabii veya tesviye edilmiş zeminin altında; parsel sınırına 3m fazla yaklaşmamak şartıyla ön bahçe mesafesinin yarısına kadar zorunlu otoparklar yapılabilir. Ancak sit alanları ve özel çevre koruma alanlarında, koruma amaçlı uygulama imar planı hükümlerine uyulur.

(3)Ön bahçe mesafesi 7.00m çıkarılmak kaydıyla, bina cephesinden itibaren 2.00 metre dışında kalan kısım ön bahçede açık otopark yapılabilir.

(4)Ön, yan ve arka bahçelerde; kapalı mekân oluşturmayan ve tüm cephe-leri açık, katlı olmayan, bağımsız bölüm veya bağımsız bölümün eklentisi niteliği taşımayan, tabii veya tesviye edilmiş zemin üzerine; a)Kameriye, b)Pergola, c)Süs havuzu, ç)Çocuk bahçeleri, d)Bina giriş köprüleri, e)Oyun ve sportif amaçlı bahçe düzenlemeleri, yapılabilir.

(5)Ön, yan ve arka bahçelerde güvenlik kulübesi yapılabilir.

(6)Konut, konut+ticaret, turizm, eğitim, ibadet, sağlık ve spor parsellerinin bahçe mesafelerinde, binanın zemine oturduğu alanın dışında kalan alanın her 30.00m²'si için bir ağaç dikilir. Parselin ağaç dikimine uygun olmaması halinde bu fıkrada belirtilen şarta göre hesaplanan sayıda ağaç, ilgili idarenin uygun göreceği, imar planlarında kamunun kullanımına ayrılmış bir alana dikilir.

30113 sayılı Planlı Alanlar İmar Yönetmeliğinde; konut ve ticaret bölgele-lerinde parsel büyüklükleri (Md.6.), parsel kullanım fonksiyonlarına göre yapılaşma koşulları (Md.19.), bahçe mesafeleri ile ilgili (Md.23.) detaylı tanımlamalar da getirilmiştir. Ayrıca yönetmeliğe ilk kez Md.23. de 6.Fırkasında alanın her 30.00m²'si için bir ağaç dikilir şartı getirilmiştir.

Yeşil alan sistemlerinin oluşturulmasında yalnızca nicelik olarak yani sayısal bir artış olarak ele alınmakla birlikte kentsel alanda eşit ve dengeli bir dağılımın olmadığı ve erişebilirlik açısından yetersiz olduğu görülmektedir (Aksoylu ve Ark, 2005; Bilgili ve Ark., 2011).

Bu nedenle yasal mevzuatta sadece nicelik değil (bahçe mesafeleri ve kişi başına düşen aktif yeşil alan miktarı) özellikle yeşil alanların mekânsal kalitesi, işlevsellikleri, erişebilirlikleri, hizmet ve katkıları ve eşit dağılımın yapılması vb. nitelik açısından da tanımlanmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Sonuç olarak mevzuatta AYA tipleri, alan büyüklüğü, kapasiteleri ve diğer teknik standartlar detaylı bir şekilde tanımlanmamış olması önemli bir eksikliklerdir.

AYA'lara yönelik projelendirme ve uygulama boyutu

AYA'ların projelendirmesi ve uygulamaya yönelik 30113 sayılı Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği, 29030 sayılı Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, Nazım İmar Planı Madde-23'te açıklamalar getirilmesine rağmen uygulama imar planlarına bunun yansıtılmadığı görülmektedir. Örneğin;

29030 sayılı Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nde (14.06.2014);

- Çevre Düzeni Planlarının hazırlanması sürecinde, "planlama alanı sınırları kapsamında ilgili konularda ilgili kurum ve kuruluşlardan veriler elde edilir; bu veriler kapsamında analiz, etüt ve araştırmalar yapılır". (h) Yeşil ve açık alan kullanımına yönelik ihtiyaç duyulacak nitelikli veri sağlanır denilmektedir (Madde-19).

Ancak yeşil alan kullanımına yönelik ihtiyaç duyulacak nitelikli verinin bilimsel ve teknik düzeyde hangi kurumun yapacağı ve hangi verileri sağlayacağı belirsizdir.

- İmar planı yapılırken eşik analizi kapsamında kentsel yeşil alt yapı sistemlerinden bahsedilmemiştir. (Madde-22)

- Nazım imar planında (5) Açık ve yeşil alan ile diğer sosyal ve teknik altyapı alanları bir bütün olarak erişilebilir şekilde merkezlerle birlikte planlanmalıdır (Madde-23) şeklinde ifade edilmesine rağmen AYA sistemleri ve tipleri ortaya koyulmadan bunun uygulamaya yansıtılması mümkün olmamaktadır.

3194 Sayılı İmar Kanunu'nda Madde-18-34 ve 35'te bahçe ile ilgili bazı ifadeler bulunmasına rağmen AYA için projelendirme ve uygulamaya yönelik herhangi bir hüküm yer almamaktadır.

30113 sayılı Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği'nde (03.07.2017); Md.57. (5) de Peyzaj projesi tanımı getirilmiştir.

Madde57: Yapı Ruhsat Aşaması: (2)Mimari proje; b) Ayrıca ilgili mühendis ve mimarlarca hazırlanan; asansör avan projesi, ısı ve su yalıtım projesi veya raporu, gürültüye karşı korunma proje veya raporu, yerleşme ve yapının özelliğine göre ilgili idarece istenecek peyzaj projesi de eklenir. (5)Peyzaj projesi; açık ve yeşil alanlar için ekolojik, doğal ve kültürel verilere dayalı olmak üzere, peyzaj mimarlarınca hazırlanıp imzalanın, yerleşme ve yapının özelliğine göre ilgili idarece istenecek projeyi ifade eder.

TMMOB Kanunu doğrultusunda çıkarılan 5235 Sayılı "Peyzaj Mimarları Odası (PMO) Serbest Peyzaj Mimarlık Müşavirlik Hizmetleri Uygulama, Meslekî Denetim, Büroların Tescili ve Asgarî Ücret Yönetmeliğinde" (21.03.2006);

Madde-4:r)Peyzaj Planlama, Tasarım ve Projesi: Doğal ve kültürel süreçlerin ve kaynakların tanımladığı yaşam ortamlarının, koruma–kullanım dengesinin sağlanması ile kentsel, kırsal, endüstriyel, turistik ve benzeri kullanımlarda var olan ve olası çevre sorunlarının giderilmesi ve önlenmesi temelinde; kamu ve toplum yararını gözeterek açık ve/veya yeşil alanların oluşturulmasında, koruma, onarım, yenileme, restorasyon ve yönetim organizasyonunu da içeren, peyzaj planlama hizmetlerinde belirlenen ölçekteki plan, tasarım, çevre düzenleme ve projeleri, Madde-5:İmar planı hazırlama sürecinde AYA sistemlerinin geliştirilmesi öngörülmüştür.

Mimarlık ve Mühendislik Şartnamesinin Md.3.(1) .....karada ve suda gerçekleştirilecek tüm çalışmalarda olduğu gibi peyzaj mimarlığı meslek disiplini de kent ve kır yerleşme ve yapılaşmalarında yer alan ve imar planlarının her ada/parsel AYA'ın planlama ve tasarım disiplini olarak yasal ve yönetsel olarak yer almıştır. Yönetmelikte belirtilen yapı ruhsat aşamasında yapı ile ilgili gerekenler detaylı bir şekilde tanımlanmasına rağmen Yönetmelikte zorunlu olmayan ve öngörülen Peyzaj Projesinin yapılmasına yönelik detaylı açıklama bulunmamaktadır. Günümüzde bu yönetmelik kapsamında henüz çoğu Belediyelerde yapı ruhsat aşamasında peyzaj projeleri zorunlu hale getirilmemiştir (Altınok vd., 2017). Kentin Nazım İmar Planlarında yeşil alanlara ilişkin kararlar alınırken, yeşil alan sisteminin oluşturulması amaçlanmamaktadır. Yürürlükteki İmar mevzuatında bunu zorlayıcı bir madde de bulunmamaktadır. Uygulama imar planlarının hazırlanması sürecinde, (Madde-24:10) genel başlıklar halinde belirtilen konularda AYA sistemleri başlığının olmaması, analiz ve değerlendirmeye tabi tutulmaması uygulama imar plan kararlarının en önemli eksikliği olarak görülmektedir.

Sonuç olarak uygulama imar planı, yapı adalarını, bunların yoğunluk ve düzenini, yolları ve uygulama için gerekli imar uygulama programlarına esas olacak uygulama etaplarını ve esaslarını içermekte öngörülen alanların dışında kalan artık alanlar ise zorunlu olarak parçacıl veya yama şeklinde yeşil alanların oluşturulduğu görülmektedir.

Mevzuatta planlama ve tasarım sürecinde yeşil alanlara yönelik kararlarda hangi envanter verilerinin kullanılacağı, hangi kurumdan ve nasıl elde edileceği, verilerin hangi analiz tekniklerinin kullanılacağı, yeşil alan tiplerinin ve yer seçim ölçütlerinin ne olacağı, kapasite ve standartların ne olacağı vb konularında çok önemli eksiklikler mevcuttur. Bu nedenle yeşil alan analizlerine yönelik mevzuatta detaylı tanımlama getirilmelidir.

AYA'lara yönelik mesleki görev ve sorumluluk boyutu

TMMOB PMO Yönetmeliği (21.03.2006) kapsamında bazı tanımlamalar getirilmiştir.

Madde-4/u: Serbest Müşavir Peyzaj Mimarı (SMM): Peyzaj mimarlığı hizmet alanlarından birini ya da birkaçını kendi hesabına ya da ortak olarak yapan, Odaya kayıt olmuş ve Tescil Belgesini (SMMB) almış, Oda serbest peyzaj mimarı listesine kayıtlı "Peyzaj Mimarı" ile "Peyzaj Mimarı ve Kent-sel tasarımcı" unvanlı gerçek kişiyi ifade eder. Madde-5: Yapı üretim sürecinde tüm AYA'ın planlanması ve tasarım proje hizmetleri, çevre düzenleme, peyzaj röleve–restitüsyon–restorasyon hizmetleri, AYA donatı projesi hizmetleri, iç mekanda bitkisel tasarım hizmetle ve AYA yönetimi gibi hizmetler Peyzaj Mimarlığı disiplini içinde tanımlanmıştır.

Ancak Mevcut İmar Mevzuatında mesleki görev ve sorumluluk tanımlanmamıştır. Sadece 30113 sayılı Planlı Alanlar İmar Yönetmeliğinde; AYA'lar için ekolojik, doğal ve kültürel verilere dayalı olmak üzere, peyzaj mimarlarınca peyzaj projesinin hazırlanması (Madde-57(5) fırcasında) tanımlanmıştır.

28242 Sayılı Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik (23.03.2012)'te Md.11:de Yetkiler; (1)Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanlarda hazırlanacak her tür ve ölçekte planların müellifi, şehir plancısı veya şehir ve bölge plancısıdır.(2)İlk kez yapılacak koruma amaçlı imar planları ile revizyon ve ilave koruma amaçlı imar planlarının müellifi şehir plancısı veya şehir ve bölge plancısı olup, planlama ekibinde alanın konumu, sit statüsü ve özellikleri göz önünde bulundurularak şehir plancısı ve peyzaj mimarı ile birlikte orman mühendisi, ziraat mühendisi, çevre mühendisi, mimar, harita-kadastro mühendisi, hidrolog, biyolog, zoolog, ekolog veya gerekli görülen diğer meslek gruplarından yeterli sayıda uzman görev alır tanımlanmıştır.

644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hk. KHK doğrultusunda çıkarılan Yönetmelik Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik'te Madde-10/2: Plan açıklama raporunda, alanın büyüklüğü ve özelliğine göre; doğal ve çevresel değerlerin etkileşim-geçiş sahası da dikkate alınarak sürdürülebilirliğini, mutlak korunmasını ve gelecek nesillere intikalini sağlamak amacıyla, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları, yapılaşma düzeni, yoğunluk ve benzeri konularda tasarım esasları ve uygulama ilkeleri, açık alan sistemi, yaya ve taşıt dolaşımı gibi hususları içerecek şekilde hazırlanacak ve hazırlatılacak hedef-

ler, araçlar, stratejiler ile kentsel tasarım, peyzaj ve benzeri hususlar daha detaylı olarak yazılı ve çizili olarak yer alır.

Kentsel açık ve yeşil alanların planlanması, tasarımı, uygulama ve yönetimi ile ilgili sorumlu disiplin Peyzaj Mimarı mesleğidir. Ancak kent planlama sürecinde peyzaj mimarları ne yazık ki yer almamaktadır. Kentsel tasarım sürecinde ise en etkin meslek disiplini konumunda olup kamusal açık ve yeşil alanlar kent tasarımının en önemli bileşenini oluşturmaktadır.

AYA'lara yönelik kurumsal veya yönetsel yetki ve sorumluluk boyutu

25531 sayılı-5216 no.lu Büyükşehir Belediyesi Kanunu (23.07.2004) Madde-7: Büyükşehir Belediyesinin görev, yetki ve sorumlulukları: (g) BB yetki alanındaki meydan, bulvar, cadde ve ana yolları yapmak, yaptırmak, bakım ve onarımını sağlamak, kentsel tasarım projelerine uygun olarak.... meydan, bulvar, cadde, yol ve sokak ad ve numaraları ile bunlar üzerindeki binalara numara verilmesi işlerini gerçekleştirmektedir.

25874 sayılı 5393 no.lu Belediye Kanunu'na (13/07/2005) göre Md.14.'de Belediyeler: (5) İmar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; coğrafi ve kent bilgi sistemleri; çevre ve çevre sağlığı,..... şehir içi trafik; defin ve mezarlıklar; ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar; konut; kültür ve sanat, turizm ve tanıtım,.....hizmetlerini yapar veya yaptırır.

TMMOB PMO Ana Yönetmeliği (15/1/2006)

Md.7.'de Peyzaj Mimarları Odasının amaçları b) Gelecekte de yaşanabilir insan yerleşimleri yaratmak amacıyla bilimin ve sanatın ışığında, var olan doğal ve kültürel kaynakları korumayı, geliştirmeyi, onarmayı ve olabildiğince en uzun süre ve en uygun biçimde yararlanmayı hedefleyerek açık ve/veya yeşil alanların peyzaj planlama, tasarım, projelendirme, uygulama ve yönetimini yaşama geçirmek, peyzaj mimarlığında toplumun her kesimindeki insana hizmet edecek kamu ve toplum yararını oluşturacak çalışmalar yapmaktır.

28713 sayılı Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği (20.07.2013)

Md.4.(1) Ulusal erişilebilirlik izleme sistemi: Kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmî yapılar, mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapılarda erişilebilirlik standartlarının uygulanmasının takip edilmesini Md.6.da ise Komisyon tarafından izlemek, denetlemek ve rapor hazırlamak görev ve yetki verilmiştir.

29030 sayılı Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği

Md.1.'de .....mekânsal planların yapımına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yürütülür.

Md.35.'de ise (1) Planların, üst kademe planlara, bu Yönetmeliğe ve imar mevzuatına uygunluğunun sağlanması planı yapan ve onaylayan idarelerin sorumluluğundadır. Belediye ve mücavir alan sınırları içinde belediyelerce, dışında il özel idarelerince onaylanan her tür ve ölçekteki mekânsal planların; üst kademe planlara.....uygunluğunu izleme ve inceleme işlerini Bakanlık yürütür.

30113 sayılı Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği'nde

Md.66.(2)'ye göre Mimari estetik komisyonları idare bünyesindeki en az biri mimar olmak üzere inşaat mühendisi, peyzaj mimarı, sanat tarihçisi, şehir plancısı ve harita mühendisinden oluşmaktadır.

Md.69.(1) ye göre .....hazırlanan, arazi kullanım ve yapılaşma kararları getiren mekânsal planların yapımına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları.....Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yürütülür.

Mevcut Mevzuatta Belediye Kanunu'na göre kamusal yeşil alanlardan sorumlu ve yetkili Belediyeler olduğu görülmektedir. Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda ise yeşil alan kavramı kullanılmamış sadece Madde-7'de.....meydan, bulvar, cadde ve ana yolları yapmak, yaptırmak, bakım ve onarımını sağlamak şeklinde görev ve yetkileri olarak tanımlanmıştır. Buda önemli bir çelişkiyi oluşturmaktadır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığının ise Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği ve Planlı Alanlar İmar Yönetmelikleri uygulamalarından sorumlu olduğu görülmektedir. 28713 sayılı Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği'nde AYA'ların, erişilebilirliğin izlenmesi ve denetlenmesi kapsamında oluşturulacak komisyonlarda peyzaj mimarı da yer almasına rağmen birçok kentte uygulamaya yansıtılmamıştır.

Sonuç ve Öneriler

Kentsel açık ve yeşil alanlar (AYA) nitelik ve niceliklerine göre kent ekosistemine ve kent insanına sosyal, ekonomik, ekolojik, estetik, rekreasyonel, psikolojik vb. çok yönlü hizmet ve katkılar sağlamaktadır. Bunu tam olarak yerine getirebilmeleri için mevcut mevzuatta bilimsel ve teknik düzeyde eksikliklerin giderilmesi, kent içi ve dışı yeşil alanların birbirleriyle bağlantılı, bütüncül ve sürdürülebilir ekolojik sistem dahilinde planlanması, tasarımı ve yönetimini gerektirmektedir. Bunun için;

- Öncelikle kentler için yaşamsal değere sahip AYA'larla ilgili acil olarak bir yasa veya yönetmelik çıkarılmalıdır. Örneğin "Açık ve Yeşil Alanlar Yönetmeliği" veya "Kentsel Yeşil alt Yapı Sistemleri Yönetmeliği" çıkarılmalı ve mevcut mevzuatla ilişkilendirilmelidir.

- Kent-kır-bölge ve ülkesel ölçek bütününde yeşil alt yapı sistemleri tanımlanmalı, işlevler belirlenmeli ve mekânsal organizasyonu için gerekli süreç ve araçlar tanımlanmalıdır.

- Bu amaçla AYA sistemleri bütüncül olarak üst ölçekte kurgulanmalı ve kent bütününde düzenli dağılımı sağlanmalı, kent içi ve kent dışı yeşil alan sistemleri arasında organik bağlantı kurulmalıdır. Çünkü küçük ve çok parçalı olan kentsel yeşil alanlar, kent ekosistemine, doğal bitki ve yaban hayatının gelişmesine olanak sağlayamamakta, kullanıcının çok yönlü işlevsel kullanımını sınırlamakta ve aynı zamanda bakım maliyetlerini artırmaktadır.

- AYA'lara ilişkin öncelikle üst ölçekte bazı fiziki plan kararların (Çevre Düzeni Planları, Metropolitan Alan Planları, Nazım İmar Planları vb.) alınması ve bu bağlamda kentsel "Stratejik Açık ve Yeşil Alan Sistemleri Planlamasının" yapılması gerekmektedir. Üst ölçekten alt ölçeğe kadar fiziki kararlar ölçeğe göre ayrıntı düzeyleri verilmek suretiyle ilişkilendirilmelidir. Alt ölçekte ise Uygulama İmar Planları(1/5000, 1/1000 ölçekte) ile AYA sistemleri ve tiplerine göre fiziki plan kararları alınarak kentsel tasarım ölçeğine (Uygulama Peyzaj tasarım Ölçekleri: 1/500, 1/200, 1/100 ölçeklerde ve detay ölçeklerde ise 1/50-1/1 arası) ilişkilendirilmeli ve rehber oluşturulmalıdır.

- Mevcut mevzuatta yeşil alan tanımında Toplumun yararlanması için ayrılan oyun bahçesi, çocuk bahçesi, dinlenme, gezinti, piknik, eğlence, rekreasyon ve rekreatif alanları toplamı olarak ifade edilirken çocuk bahçeleri, parklar, piknik ve eğlence (rekreasyon) alanları ve millet bahçeleri şeklinde sınıflandırılmıştır. Ancak bilimsel ortamda yeşil alanlar daha geniş olarak tanımlanmaktadır. Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda yeşil alan kavramı bütüncül olarak şu şekilde tanımlanabilir; Kentin ekolojik, ekonomik, sosyal-kültürel ve estetik açıdan önemli hizmet ve katkılar sağlayan, kent kimliğini ve karakterini oluşturan, aktif ve pasif rekreasyon kullanım imkanı sağlayan, doğal ve kültür bitkileri ile kaplı kamusal ve özel mülkiyetli fiziksel ortamlardır.

- Mevcut mevzuatta yeşil alanlarla ilgili ortak ve bütüncül bir kavramsal çerçeve, tipolojik sınıflandırma, temel ilkeler ve standartlar mutlaka tanımlanmalıdır.

- Açık ve yeşil alanların hizmet verme ve etkinlik ölçeğine göre kent içi ve kent dışı olası açık ve yeşil alan tipolojik sınıflandırma ise şu şekilde önerilmiştir (Çizelge-1).

Çizelge 1. Ülkemizde olası açık ve yeşil alan tipolojik sınıflandırma önerisi

	Açık ve Yeşil Alan Tipleri	Kamusal	Yarı	Özel	Özel	Ülkesel	Bölgesel	Kent	Kır
Kentsel Ve Yerleşim Yeşil Alt Yapı Sistemleri	Konut Bahçeleri		x	x				x	x
	Konut Avluları ve Teraslar		x	x				x	x
	Konut Çatı Bahçeleri		x	x				x	x
	Toplu Konut Bahçeleri		x	x				x	x
	Mahalle Parkları	x						x	x
	Semt Parkları	x						x	
	Oyun ve Spor Alanları	x	x	x				x	x
	Oyun ve Çocuk Bahçesi	x	x	x				x	x
	Mezarlıklar	x	x					x	x
	Kent Parkları	x						x	
	Meydanlar	x						x	x
	Yol ve Refüj Yeşil Alanları	x	x					x	x
	Fuar, Panayır ve Eğlence Alanları	x	x	x				x	
	Eğitim Kurumları (Anaokulu, İlkokul, Lise, Üniversite Yerleşkeleri)	x	x	x				x	x
	Hastane ve Sağlık Kurumları	x	x	x			x	x	x
	Diğer Resmi Kurum ve Kuruluşların Yeşil Alanları	x	x	x				x	x
	AVM ve Dinlenme İstasyonları vb.	x	x	x				x	
	Millet Bahçesi	x					x	x	x
	Piknik Alanları veya Mesirelik Alanlar	x	x	x				x	x
	Botanik ve Arboretum Bahçeleri	x	x	x	x		x	x	x
	Hayvanat Bahçeleri	x	x	x	x		x	x	
Kent ormanları	x	x					x		
Koruluklar	x	x	x				x	x	
Kıyı Alanları	x	x	x	x		x	x	x	
Kentsel tarım alanları	x	x	x	x		x	x	x	
Meyvelik, Kavak vb. Ağaç Plantasyonları			x	x			x	x	
Tarımsal Amaçlı Yeşil Alanlar (Bağ, sulu ve kuru tarım alanları vb.)			x	x			x	x	
Fidanlıklar ve Bitki Üretim Alanları	x	x	x				x	x	
Tabiat Parkları	x				x	x	x	x	
Sit Alanları	x				x	x	x	x	
Milli Parklar	x				x	x			
Tabiatı Koruma Alanları	x				x	x			
Bölge Parkları	x				x	x			
Biyolojik Çeşitlilik Alanları	x				x	x			
Devlet ve Özel Ormanlar	x	x	x		x	x			
Gen Kaynağı Alanları	x				x	x			
Yaban Hayatı Koruma Alanları	x				x	x			
Özel Çevre Koruma Bölgeleri	x				x	x			

- Mevzuatta sadece nicelik olarak nüfusla ilişkilendirilmek suretiyle asgari sosyal ve teknik altyapı alanlarına ilişkin Belediye ve mücavir alan sınırlarında tüm Nüfus 0-100.000 için kişi başına 10 m² yeşil alan öngörülmüştür. Ülkemizdeki kentlerin hiçbirinin bu standardı yakalayamadığı bilinmektedir. Ancak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından her ile “millet bahçesi” ile kişi başına yeşil alan miktarını 2023 yılında 15 m²’ye çıkarılması hedeflenmiştir.

- Aktif yeşil alan tanımı yurtdışı tanımların aksine, ülkemizde çok sınırlı tutularak park, çocuk bahçesi ve oyun alanları ve millet bahçesi şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak aktif yeşil alanlar, tüm kullanıcıların farklı rekreatif amaçlarla yararlanabildikleri kamusal yeşil alanların tümü sayılmalıdır. Bu bağlamda sadece millet bahçeleri ile değil kamusal yeşil alanlarla birlikte niceliğin artırılması sağlanmalıdır.

- Buna ek olarak niceliksel artış, kentsel açık ve yeşil alanların bütüncül ve eşit mekânsal dağılımları sağlanmalı, alan büyüklükleri, tipolojik özellikleri, nitelikleri, standartları, sosyo-kültürel, ekonomik ve rekreasyonel hizmet ve katkıları vb. faktörler dikkate alınarak çok yönlü yeşil alan analizleri ve uygun yer seçimi yapılmalı, kent planlama ve kentsel tasarım kararlarına yansıtılmalıdır.

- Günümüzde yaşanan iklim değişikliği kapsamında kent ekosistemine sunduğu olumlu hizmet ve katkılarla açık ve yeşil alanların önemi daha da artmıştır. Bu amaçla kentsel alanda özellikle ağaç sayısı ve kapladığı yüzey alanının artırmak suretiyle karbon tutma ve depolama görevini üstlenmesi önemli stratejik bir eylem olarak uygulanmaktadır. Nitekim Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği’nde yapıyı çevrede her 30 m² de bir ağaç dikme zorunluluğu getirilmiştir. Bunun yanı sıra AYA tiplerinin beklenen hizmet ve katkıları sağlayabilmesi için alan büyüklerinin tanımlanması ve planlamaya entegre edilmesi gerekmektedir. Örneğin mahalle parkı ile kent parkının tipolojik olarak alan büyüklükleri ve işlevsellikleri farklı olmalıdır.

- Kentsel kamusal yeşil alan planlamasında ulaşılabilirlik/ erişilebilirlik önemli bir faktör olup kullanıcının yeşil alana yürüme mesafesi Avrupa Komisyonu Kentsel Denetim raporunda 15 dakika olarak verilmiştir (European Communities, 2000). Yeşil alan tiplerine göre, örneğin; en fazla çocuk bahçelerine 10dk., semt ve mahalle parklarına 20dk., kent parklarına ise 30dk. yürüme mesafesi öngörülmelidir. Genel bir kural olarak, tüm kullanıcılar için evlerinin 300metrelik doğrusal mesafede (yaklaşık 5dk yürüme mesafesinde) yeşil alanlara erişebilmesi hedeflenmelidir.

- Kentsel planlama ve tasarımında yeşil alanlarla ilgili yapılacak envanter ve analiz sürecinde; kent/semte ve mahalle ölçeğinde yeşil alan tiplerine göre sınıflandırılması, alan büyüklüğü, yeşil alan-erişebilirlik ilişkisi, yeşil alan yer seçimi analizleri, yeşil alan- nüfus ilişkisi ve kişi başına düşen yeşil alan analizleri, yeşil alan ile yerel kimlik ilişkisi, kullanıcı talep ve eğilimler, yeşil alanlarda mevcut kullanılan bitki türleri ve analizi, yeşil alanlarda kullanılan kentsel donatı ve mobilyalar, malzemeler, yeşil alan ile sosyal ekonomi ilişkisi, yeşil alan ekosistem ilişkisi gibi birçok ölçüt göz önünde bulundurulmalıdır.

- Kamusal alanların oluşturulmasında ve kullanımında eşitlik ilkesi temel teşkil etse de, kent genelinde yeşil alan miktarı ve kent insanının yararlanma biçimleri ve düzeyleri eşit olamamaktadır. Bu nedenle AYA'nın her mahalledeki nüfus yoğunluğuna göre yeşil alan ayrılması ve konumlandırılması gerekmektedir.

- AYA'lara ilgili mevzuatta planlama, tasarım, denetleme ve yönetiminde kurumsal ve mesleki yetki ve sorumluluklar detaylı olarak tanımlanmalıdır.

- Kentsel kamusal yeşil alanların yönetiminden sorumlu Belediyelerde mevcut "Park ve Bahçeler Müdürlüğü" yerine "Kamusal Yeşil Alanlar Yönetim Birimi" oluşturulmalı ve daha etkin ve yetkin hale getirilmelidir.

Kamusal kentsel yeşil alanlar, *"kent insanlarına ve kent ekosistemine yapılabilecek katma değeri yüksek en önemli bir yatırımdır"*. Bu nedenle yasal, planlama, tasarım, uygulama, yönetim gibi çok yönlü boyutları ile ele alınmalıdır.

Extended Abstract

Current Legal Status of Urban Open and Green Areas and Problems in Practice

*

Atila Gül

ORCID: 0000-0001-9517-5388

Gizem Dinç

ORCID: 0000-0003-2406-604X

Tuğba Akın

ORCID: 0000-0003-2483-3448

Aslı İlayda Koçak

ORCID: 0000-0001-5829-2403

Purpose: Nowadays, qualitative and quantitative structure of urban open and green spaces is important in creating sustainable and livable cities. The general character of the cities emerges as a result of the relationship and interaction of the 3 main types of spatial characters. These are; the location, density and distribution of all kinds of buildings or building spaces for different purposes, the location, density and distribution of transportation spaces, the location, density and distribution of the open and green spaces. Urban open and green spaces are the most important component of the cities with their multifaceted services and benefits, especially for citizens and urban ecosystems. The fact that the amount of green space per capita owned by the cities is accepted as the indicator of civilization is the most important proof of this. It is known that the urban population, geographical location, socio-economic characteristics and green space usage are effective in determining urban open and green space standards. The location, typological classification and analysis, spatial distribution, adequacy of urban open and green spaces are effective in functional urban planning and design. Creation of open and green spaces are implemented and taken into account as defined in The Zoning Plan and Spatial Plans Construction Regulation in Turkey.

Method: Existing legal regulations related to open and green spaces in Turkey have been examined. The existing problems and deficiencies in the

conceptual framework, definitions, standards, analysis processes were identified. Examples from other countries were studied. Then open green spaces were taken into consideration and classification systems in Turkey. In this context, suggestions were made on how to create and reflect open and green spaces in urban planning and design.

Findings: The open and green spaces are defined in the Social Infrastructure Areas heading of the Spatial Plans Construction Regulation. Open and green spaces are the general name given to the spaces (educational facilities, health facilities, religious, cultural and administrative facilities, indoor and outdoor sports facilities, parks, children's playground, playground, square, recreation area) made by the public or private sector in order to meet the cultural, social and recreational needs of individuals and society, to provide a healthy environment to the individuals and society and to improve the quality of life of the individuals and society. Spatial Plans Construction Regulation aims to protect and develop natural and cultural values and to create sustainable, healthy and safe environments. However, it is seen that the typologies of open and green spaces which have an important share in the provision of healthy living environments to the society are not taken into consideration adequately in the zoning regulation of planned spaces. It was determined that the necessary attention was not paid to the urban open and green areas in terms of planning. In most of the cities, it is seen that green spaces do not reach the standards of 10 m² green space per capita in the legislation and they are at very low values and insufficient in quality and quantity.

Since there is no detailed information about open and green spaces, their typologies and their standards in the legislation, wrong decisions are taken and wrong practices are applied in development plans. As the legal legislation does not include typological classification, definition and standards in terms of open and green spaces, it has been determined that there are no operations for open and green spaces in the analysis and synthesis stages of zoning plan. Although urban open and green space systems have been defined in scientific studies, they didn't be placed on a legal basis and integrated into zoning plan.

Result: Urban open and green spaces play an important role in improving the quality of life of cities. In order to create sustainable, livable and ecological cities; a multi-purpose, flexible and systematic understanding of urban planning and design is required. And this understanding must be associated with the legislation. For this purpose, Open and Green Space Law or regulation

should be enacted. How to handle the planning and design process of open and green space system in Turkey should be determined and analyzed.

The importance of open and green areas has increased even more with the positive services and contributions it provides to the urban ecosystem within the scope of climate change experienced today. In addition, in order for the open green area types to provide the expected services and contributions, the area sizes should be defined and integrated into planning. In addition to this, quantitative increase, holistic and equal spatial distribution of urban open and green areas should be ensured, multi-faceted green area analyzes and appropriate location selection should be made by taking into account the size of the area, typological characteristics, qualities, standards, socio-cultural, economic and recreational services and contributions. Open green areas should be separated and positioned according to the population density in each neighborhood. Although the principle of equality is the basis in the creation and use of public spaces, the amount of green space and the level of benefit of the city people are not equal throughout the city. For this reason, open green areas should be separated and positioned according to the population density in each neighborhood. In addition, professional responsibilities for planning, design, maintenance and management need to be defined in detail in laws related to open green spaces. As a result, urban planning and urban design decisions should be considered within these factors.

Kaynakça/References

- Aksoy, Y. (2014). Türkiye’de yeşil alanlarla ilgili yasal düzenlemeler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 26, 1-20. <http://acikerisim.ticaret.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11467/1430/M00689.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden erişilmiştir
- Altınok, E.B., Coşgun S., Kılıçoğlu H., Kutlu, M. (2017). Yapı ruhsat aşamasında peyzaj projesi. [Adobe Digital Editions sürümü].: http://peyzajmimoda.org.tr/resimler/ekler/7b8eace9f0b4a29_ek.pdf adresinden erişilmiştir.
- European Communities, (2000). *The Urban Audit: Towards the benchmarking of quality of life in European cities*. Vol I, II and III, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- Arazi ve Arsa Düzenlemeleri Hakkında Yönetmelik, (2020, 22 Şubat). *Resmî Gazete* (Sayı: 31047). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/02/20200222-2.htm> adresinden erişilmiştir.
- Benedict, M. A. ve McMahon, E.T. (2006). *Green infrastructure, Washington*: Island Press.

- Berke, R. (2006). *Urban land use planning*, 5th edition. Chicago:University of Illinois.
- Boğaziçi Kanunu, (1983, 22 Kasım). *Resmi Gazete* (Sayı: 2960). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18229.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Chong, S., Lobb, E., Khan, R., Abu-Rayya, H., Byun, R., ve Jalaludin, B. (2013). Neighbourhood safety and area deprivation modify the associations between parkland and psychological distress in Sydney, Australia. *BMC public health*, 13. doi: 422 10.1186/1471-2458-13-422.
- Eraslan, Ş., Gül, A., Örucü, Ö.K. (2014). *Sağlıklı kent olma yolunda kentsel yeşil alanların rolü. SDU II. Uluslararası Davraz Kongresi*, 29-31 Mayıs 2014, Isparta, Türkiye, (s.2247-2270). ISBN: 978-9944-452-82-3.
- European Environment Agency, (EEA) (2020). 7th Environment Action Programme to 2020. <https://ec.europa.eu/environment/action-programme/index.htm> adresinden erişilmiştir.
- Gezer, A. ve Gül, A. (2009). *Kent ormanlığı-kavramsal-teknik ve kültürel boyutu*. Isparta: SDU Basım Evi.
- Gezer, A., Gül, A. ve Yücedağ, C. (2009). *Kent ormanlığı'nın kavramsal süreci ve bazı temel kavramlarla ilişkisi*. Gezer, A. ve Gül, A. (Ed.), *Kent Ormanlığı-Kavramsal-Teknik ve Kültürel Boyutu* (ISBN : 978-9944-452-30-4) içinde. Isparta: SDU Basım evi.
- Gül, A. ve Küçük, V. (2001). Kentsel açık-yeşil alanlar ve Isparta kenti örneğinde irdelenmesi, *S.D.Ü. Orman Fakültesi Dergisi*, 2, 27-48. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/195601> adresinden erişilmiştir.
- Khan, A. M. (2012). Planning Standards for recreational facilities and open space in the context of urban areas of Bangladesh in Khan, A. M. (2014). *Revisiting Planning Standarts fore resreational Facilities in Urban Areas. Equality in the City : Making Cities Socially Cohesive*.
- Lachowycz, K., & Jones, A. P. (2013). Towards a better understanding of the relationship between greenspace and health: Development of a theoretical framework. *Landscape and Urban Planning*, 118, 62–69. doi: 10.1016/j.landurbplan.2012.10.012
- Luo, M. (2014). Strategies for urban green space system plan based on the eco-oriented development mode. *BioTechnology An Indian Journal*, 10(19), 11447-11451.
- Maes, J.,Zulian, G., Günther, S., Thijssen, M., ve Raynal J. (2019) *Enhancing resilience of urban ecosystems through green infrastructure (enroute) final report*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Maryanti MR, Khadijah H, Muhammad Uzair A, Megat Mohd Ghazali MAR (2016). The urban green space provision using the standards approach: issues and challenges of its implementation in Malaysia. *WIT Trans Ecol Environ*, 210, 369–379. doi: 10.2495/SDP160311
- Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, (MPYY), (2014). *Resmi Gazete* (29030 Md5.9(Erişim Tarihi 10.12.2019))

- Morar, T., Radoslav, R., Spiridon, L. C., and Pacurar, L. (2014). Assessing pedestrian accessibility to green space using GIS. *Transyloanian review of Administrative Sciences*, 10(42), 116-139.
- Mpofu, T. P. Z. (2013). Environmental challenges of urbanization: A case study for open green space management. *Research Journal of Agricultural and Environmental Management*, 2(4), 105-110.
- Önder, S., Polat, A.T., (2012). Kentsel açık-yeşil alanların kent yaşamındaki yeri ve önemi. *Kentsel Peyzaj Alanlarının Oluşumu ve Bakım Esasları Semineri*, 19, 73-96. Kon-ya.
- Özbilen, A. (1991). *Kent içi açık alanlar ve dağılımı, tarihi eserler ve gelişen yeni yapılaşma*. K.T.Ü. Orman Fakültesi, Genel Yayın No:155,F.Y.N: 17, Trabzon.
- Öztan, Y. (1968). *Ankara şehri ve çevresi yeşil saha sisteminin Peyzaj Mimarisi prensipleri yönünden etüd ve tayini*, Ankara Üniversitesi Basımevi. Ankara.
- Öztürk, B. (2004). *Kentsel açık ve yeşil alan sistemi oluşturulması: kayseri kent bütünü örneği*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.
- Pamay, B., (1978). *Kentsel peyzaj planlaması*. İstanbul Üniversitesi, Orman Fakültesi Yayın No: 2486, İstanbul.
- Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği, (PAİY), (2017, 3 Temmuz). *Resmi Gazete* 3 Temmuz 2017 tarih ve 30113 sayılı Madde 4.vvvv) fırfkası 28 Şubat 2019 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/07/20170703-8.htm> adresinden erişilmiştir.
- Singh, V. S., Pandey, D. N. and Chaudhry, P. (2010). Urban forests and open green spaces: Lessons for Jaipur, Rajasthan, India. *RSSPCB occasional Paper*, 1, 1-23.
- Taylor, L., Hochuli D.F. (2017). Defining greenspace: Multiple uses across multiple disciplines. *Landscape and Urban Planning*, (158), 25-38.
- Theobald, W. (1984). A history of recreation resource planning: The origins of space standarts. *Leisure Studies*, 3(2), 189-200.
- World Cities Culture Forum, (2018). 12 Haziran 2020 tarihinde http://www.worldcitiescultureforum.com/assets/others/181108_WCCR_2018_Low_Res.pdf adresinden erişilmiştir.
- World Health Organization (WHO), (2017). Urban green spaces:A brief for action. 12 Nisan 2020 tarihinde https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0010/342289/Urban-Green-Spaces_EN_WHO_web3.pdf adresinden erişildi.
- World Health Organization, (WHO), (2010). *Urban planning, environment and health: from evidence to policy action-Meeting Report-World Heal Organ Reg Off Eur* :119.doi:<http://dx.doi.org/10.1016/j.biomaterials.2008.12.054>
- Yazgı, D. ve Yılmaz, T. (2017). *Yeşil altyapı kavramının ilgili yasal düzenlemeler içerisindeki yeri ve uygulamaya yönelik öneriler*. 6. Peyzaj Mimarlığı Kongresi Söylem ve Eylem. 101-115. Antalya.
- Yıldızcı, A.C. (1987). *Kentsel yeşil alanlar*.Yüksek Lisans, Ders Notları, İstanbul.

Yapılı Çevre Üretiminde Kentsel Tasarımın Yasal Boyutunun İrdelenmesi

*

Çağla Aydemir¹

ORCID: 0000-0003-3575-8957

Atıla Gül²

ORCID: 0000-0001-9517-5388

Tuğba Akın³

ORCID: 0000-0003-2483-3448

Öz

Kentsel tasarım (KT), yaşanabilir, sağlıklı, kaliteli, erişebilir ve kullanılabilir mekanlar (kent-semt-mahalle-sokak-yapı (bina) ve obje) ölçeğinde bütüncül, sürdürülebilir koruma ve geliştirmeye yönelik organize etme, düzenleme ve uygulamayı içeren eylemsel bir süreç olup interdisipliner bir yaklaşımdır. Bu çalışmada KT ve kentsel tasarım rehberinin (KTR) yasal boyutu incelenmiş ve bazı öneriler getirilmiştir. Sonuç olarak; Üst ölçekteki kent imar planı ve uygulama imar planı ile ilişkilendirilmemesi, Yerel Yönetimde yetkili birimin tanımlanmaması, Kente özgü KT politikalarının oluşturulmaması, Proje hazırlama usul ve esaslarının henüz tamamlanmaması, Mesleki disiplinlerin yetki ve sorumluluk çerçevesinin belirlenmemiş olması, KT projelerinin yönlendirme ve/veya yaptırım etkinliğinin tanımlanmamış olması, KT'da kullanılacak mekansal kapasitelere yönelik standartların yetersiz olması, Uygulama sürecinde ekonomik kaynakların tanımlanmaması, Tasarım alanlarını mülkiyet ilişkisinin ortaya konulmaması vb. eksikler ve yetersizlikler tespit edilmiştir. Bu bağlamda KTR kent planlaması ile entegre edilmek suretiyle bütüncül, sürdürülebilir, uygulanabilir, paydaş katılımını destekleyen, yetki ve sorumlulukların tanımlandığı, daha esnek ve yaratıcı düşünceye kılavuzluk etmek durumundadır.

Anahtar Kelimeler: *Kentsel tasarım, Kentsel Tasarım Rehberi, Kentsel politika, Yasal düzenlemeler, Yasal irdemeler.*

¹ Doktora Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, E-mail: caglabostan15@gmail.com

² Prof. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi, E-mail: atilagul@sdu.edu.tr

³ Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi,

E-mail: tugbaakin21@gmail.com

idealkent © Kent Araştırmaları Dergisi (*Journal of Urban Studies*)

<http://idealkentdergisi.com>

Geliş Tarihi *Received Date*: 22.11.2019 Kabul Tarihi *Accepted Date*: 22.06.2020

Examining The Legal Dimensions of Urban Design in Building Environmental Production

*

Çağla Aydemir⁴
ORCID: 0000-0003-3575-8957

Atila Gül⁵
ORCID: 0000-0001-9517-5388

Tuğba Akın⁶
ORCID: 0000-0003-2483-3448

Abstract

Urban design (UD) is an operational process that involves organizing and implementing a holistic, sustainable conservation and development on the scale of livable, healthy, quality, accessible and usable spaces (city-neighborhood-neighborhood-street-building (building) and object) and an interdisciplinary approach. In this study, the legal dimension of UD and urban design guide (UDG) has been examined and some suggestions have been made. As a result; It was determined some deficiencies in this study includ, Upper-scale urban development plan and implementation not to be associated with the zoning plan, The authority unit in the local administration is not defined, The UD policies are not established yet, the project preparation procedures and principles are not completed yet, The authority and responsibility framework of the professional disciplines are not determined, The orientation and / or enforcement efficiency of the UD projects not defined, insufficient standards for spatial capacities to be used in urban design, Not defining economic resources during the implementation process, Not revealing the ownership relationship of design areas. In this context, by integrating urban planning with UDG are holistic, sustainable, feasible, stakeholder participation, support, authority, and responsibilities defined, more flexible, and creative thinking guide should help.

Keywords: *Urban design, Urban design guide, Urban policy, Legal regulations, Legal considerations.*

---

⁴ PhD Student, Süleyman Demirel University, E-mail: caglabostan15@gmail.com

⁵ Prof. Dr., Süleyman Demirel University, E-mail: atilagul@sdu.edu.tr

⁶ Graduate Student, Süleyman Demirel University, E-mail: tugbaakin21@gmail.com

Giriş

Ülkemizde kentler, ekonomik rant uğruna planlı/plansız özellikle kent kimliğinden soyutlanmış günümüzde hızlı ve düzensiz bir gelişim göstermiştir. Bununla birlikte kentsel kamusal mekânların üretimi ve biçimlenmesi, günümüzde yaygın olarak kullanılan imar planları ile oluşturulmaktadır. Söz konusu kent planlaması çalışmaları kentsel tasarım ile bir bütünlük arz etmemesi, parçalı yaklaşımlar vb. nedeniyle birbirine benzeyen sağlıklı, düzensiz ve kimliksiz kentlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ünlü (2006)'da ifade ettiği üzere, Türkiye'de kentsel yapılı çevre üretiminde planlamadaki imar anlayışının esneklikten uzak, katı ve sert çerçeve sunması kentsel mekanların dinamikliğine cevap veremediğine ve yapılı çevrenin üretiminde yetersiz kaldığına değinmiştir (s.64). Bu açıdan bakıldığında kamusal mekânların üretilmesi ve değişimin yönetilmesinde imar yönetmeliği yeterli görülmediği bu süreçte yapılması gereken kent planlaması ve kentsel tasarımla birlikte çeşitli denetim araçlarının geliştirilmesidir. Gelişmiş ülkelerde kamusal mekanların üretimi ve biçimlenmesi planlama sürecinin bir parçası olan kentsel tasarım ve araçları ile yürütülmekte ve denetlenmektedir. Kentsel tasarım, 20. yüzyılın ikinci yarısında "kent estetiğini düzenleme aracı" olarak ele alınmış olsa da günümüzde stratejik planlamanın uygulama araçlarından birisi haline gelmiş olup, planlamanın mekansal bağlantısını kuran, sosyal ve mekansal hedefleri hayata geçiren projelendirme şekli olarak tanımlanmaya başlamıştır (*Kentsel Tasarım Rehberi*, 2016).

Kaplan vd. (2003, s.4) tarafından, *Kentsel tasarım, kentsel mekanda fiziksel, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik bağlamlarda çok boyutlu, kentsel detay irdeleme ve çözümlenmelerini içeren ayrıntılı bir düzenleme yöntemi olarak tanımlanmıştır. Kentsel tasarım, kent ölçeğinde gerçekleştirilen ayrıntılı düzenleme ve uygulama biçimidir.*

Kentsel tasarım rehberine göre kentsel tasarım da yapılı çevre yaratmadaki anahtar öğeleri; Canlı kentsel mekanlar, Karma kullanımlı alanlar, İnsan ölçeğinde bağlamsal tasarım, Zeminde kullanım, Güvenli çekici kamusal alanlar, İmgesel olarak tasarlanmış detaylar şeklinde ifade edilmiştir (*Kentsel Tasarım Rehberi*, 2016).

Kentsel tasarım kapsamında yer alan tüm mesleki grupların alt -üst ilişkisi olmadan asli görevi kentlinin sosyal ve kültürel gereksinimlerini karşılamak, sağlıklı ve güvenilir bir çevre yaratmak yaşam kalitesini arttırmak ve bu amaçla doğal, ekonomik, demografik, toplumsal, kültürel, tarihsel, fiziksel vb. özellikleri dikkate alarak kentsel alan sektörel ölçekte; kullanım, kısıtlama

kararları örgütlenme, tasarım, uygulama ve yönetim ilkelerini bütüncül olarak ortaya koymak olmalıdır (Gül ve Polat, 2009).

Ülkemizde yaşanabilir, sürdürülebilir, sağlıklı ve kimlikli kamusal kent mekanları ancak ulusal ve kentsel ölçekte kentsel tasarım rehberlerinin hedefleri kapsamında gerçekleştirilebilir. Öncelikle ekolojik-çevresel değerlerin korunmasını sağlamak üzere sosyo-kültürel, ekonomik-politik, teknolojik etmenlerin bütüncül, dengeli ve uyumlu optimizasyonu sağlanarak söylem ve eylem boyutunda gerçekleşmesini gerektirmektedir (Gül ve Bostan, 2018).

Kentsel tasarım rehberleri, plan kararlarının uygulanmasında kullanılan kentsel tasarım politikaları ile kamusal mekânın biçimlendirilmesine yönelik yerin özgün niteliklerini ortaya çıkarmak ve karakterini geliştirmek için ayrıntılı biçimde yazılı ve görsel olarak ifade edilen bir belgedir (Özer, 2017, s.45).

Bu çalışmada, "Kentsel Tasarım" konusunun mevcut yasal boyutu ve yaşanan mevcut eksikler ve sorunlar irdelenmiş ve bu konulara yönelik öneriler getirilmiştir.

Kentsel tasarım kavramının tarihçesi

Kentsel tasarım ilk kez Amerika'da "Tekniko-Artistik bir disiplin" olarak yani teknik, işlevsel ve estetik açıdan yapı-mekan birlikteliği olarak ortaya çıkmıştır. 1920'li yıllarda, Amerikan Mimarlar Birliği (A.İ.A) bünyesinde "Kentsel Tasarım Komitesi" kurulmuş ve ilk olarak Kentsel Tasarım (*Urban Design*) kavramı kullanılmıştır. 1923-1956 yılları arasında da bazı Amerikan üniversitelerinde Kentsel Tasarım seçmeli ders olarak okutulmuştur. Bu çerçevede kentsel tasarım tipik olarak, daha çok özelleşmiş koşullarda bir tasarlama olarak ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım, yararlılık ve doğru arasında bir hedef ilişkisi tasarımı olarak, ya da sanat gibi de ifade edilmiştir. Mekânın tanıtımında güzel resim/ imaj gibi de algılanmıştır. Zamanla gelişerek ve giderek, güvenilir esnek ve sürdürülebilir nitelikler kazanmıştır (Çubuk, 2016, s.3).

Kentsel Tasarım kavramsal gelişmesi 1956 yılında ABD'de, Harvard Üniversitesi'nde yapılan ve planlamanın fiziki boyutunun öne çıkartıldığı kentsel tasarım konferansında tartışılmasıyla ortaya çıkmıştır. Daha sonra bu kavram 1957 yılında Amerikan Mimarlık Enstitüsü (*American Institute of Architecture*) yayınlarıyla meslek kamuoyuna ulaştırılmış ve 1960-70'li yıllar arasında daha geniş çevrelere yayılmıştır (Çubuk, 2016, s.3).

ABD ve Avrupa'da 1960'lardan sonra modern kent planlama yaklaşımlarında duyarsız planlama anlayışına yönelik eleştiriler sonucu "kentsel tasarım" bir tepki olarak doğduğu öngörülmektedir. (Vardar, 2005, s.22). Özellik-

le Ortaçağ ve Rönesans mimarisinin örneklerini barındıran ve sanayi geleneğine sahip olan İtalya Bologna kentinde 1960'lı yıllarda "*Recupero Urbana*" (Kentsel Geri Kazanım=Kentsel Dönüşüm) gibi yeni bir vizyonla mevcut kent dokusu, ölçeği ve sosyal dokusu bir bütün içinde ele alınmış yapılan kentsel ölçekte uygulamalar Kentsel Tasarım kavramına büyük etki ve katkı yaptığı düşünülmektedir. İngiltere'de KT kavramı stratejik planlamaya uyarlama olarak ortaya çıkmıştır. Eylem alanı çok disiplinli ve üst düzeyde bir yaklaşım olarak kabul edilmiştir. Sadece kentsel mekânlarla değil, doğa ve çevre ile ilgilenilmiş ve gelişme projesi politikalarıyla bütünleşmiş ve çeşitli boyutları dikkate alınmıştır. Fransa'da ise, 1960 yıllarda Bologna uygulanan yeni vizyonla proje kültürü ve proje şehirciliği gibi yeni bir kavramların doğmasına neden olmuştur. Bu bağlamda kentsel tasarım nitelikli kentsel proje; çağdaş metropolü kültürel ve sosyal yeni oluşumlara götüren, gelecek ve geçmiş arasında yer alan, şehircilik ve mimarlık faaliyetlerine referanslı olarak mekânsal planlama çerçevesinde yenileme eylemi olarak da değerlendirilmiştir (Çubuk, 2016).

1980'li yıllarda Amerika'da, sürdürülebilir gelişme perspektifinde, Amerikan tarzı bu yeni şehircilik yaklaşımı aynı zamanda kentsel tasarım kavramının da yenilenmesini sonucunu ortaya çıkarmıştır. Yeni Şehircilik yaklaşımı kentlerin geleceği ve çağdaşlaştırma yaklaşımları sunan bir akım olmuştur. Tipik Amerikan banliyölerinin sorunlarına dönük bir çözüm olarak, yeni mahalleler ve kırsal kesimde yeni kentler kurulması ve kentsel sitlerin yeniden nitelik kazanmasını hedeflemiştir. Sonuç olarak "Yeni Şehircilik" akımı, kentsel mekânda kalitenin elde edilmesi ve bugünün kentini elde etme tarzı içinde yeni ilerlemelere yol açtığı söylenebilir. Bütün bu gelişmeler çerçevesinde kentsel tasarım yalnızca kent ölçeğinde değil, diğer ölçeklerde de uygulanabilen bir boyut kazanmıştır. Özellikle bu yaklaşımda ABD'nde Kentsel Tasarım, ülkesel ölçekten bölgesel ölçeğe, metropoliten ölçekten kent bütününe ve kentsel alt birimlere kadar inen ölçeklerde düzenlemelerde esas yönlendirici konuma ulaşarak Ulusal Ölçekte Kentsel Tasarımı öne çıkartılmıştır.

Ülkemizde ise KT kavramı 1970'li yıllardan itibaren kavramsal ve eylemsel olarak Türkiye'de akademik ortamlarda tartışılmaya başlanılmış ve bazı üniversitelerde Kentsel Tasarım uzmanlık eğitimi yapılmıştır. İzmir'de Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde (daha sonra Dokuz Eylül Üniversitesi) 1972-73 eğitim döneminde Kent Mimarlığı adı ile Y. Lisans düzeyinde bir program açılmıştır. Bununla birlikte farklı bir program olarak, 1979-80 öğretim yılında da DGSA'da, mimarlık alanında uzmanlaşma sağlayan "Kent Tasarımı Uzmanlık Eğitimi programı" hazırlanmıştır. Bu program 1983 yılın-

da Kentsel tasarım Y. Lisans Eğitim Programı olarak farklı disiplinlerin de katılabildiği program halini almıştır (Çubuk, 2016).

Ülkemizde kentsel dönüşüm kavramı 1980 yıllarında kent merkezleri ve gecekondu bölgelerinde gündeme gelmiştir. 1984 yılında, 2981 sayılı “İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanunu’nun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkındaki Kanun”, gecekondu dönüşüm sürecinde önemli rol oynamıştır. 1980’li yılların sonunda, ıslah imar planlarının yanı sıra kentsel dönüşüm projeleri de belediyelerin gündeminde yer almaya başlamış ve ilk kentsel dönüşüm projesi olarak “Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi” uygulamaya geçilmiştir (Şişman ve Kibaroglu, 2009).

Kentsel dönüşüm, 2004 sonrası süreçte Toplu Konut İdaresi ile birlikte daha çok, orta ve alt sınıf konutlar üretmek amacıyla arsa üretme politikası biçiminde gelişmiştir. 6306 sayılı “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun’dan” sonra hızla konut üretme politikası günümüze kadar hakim olmuştur (Adilhan ve Ünverdi, 2018).

Kurumsal anlamda Bayındırlık ve İskân Bakanlığının 2007 yılında üniversiteler, meslek odaları, ilgili kurum ve kuruluşların katılımıyla başlattığı çalışmanın ürünü olarak ortaya çıkan KENTGES, kentleşme ve imar konularında merkezi ve yerel idareler için bir yol haritası olarak kabul edilmektedir. Yüksek Planlama Kurulu’nun 25.10.2010 tarih ve 2010/34 sayılı kararı ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından ve “KENTGES- Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı (2010–2023)” uygulamaya konulmuştur (KENTGES, 2010). KENTGES, kentsel mekân kalitesi ve kentsel tasarım sorunlarına ilişkin saptamalar ve çözümlere yönelik stratejik eylem planı olan kentsel tasarımın meşrulaştırılması yani devlet gücü altına girmesinin bir belgesidir ve bu sürecin ilk adımı olarak değerlendirilmektedir (Çubuk, 2016).

Ayrıca Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mekansal Planlama Müdürlüğü’ne bağlı 2011 yılında Kentsel Tasarım Şube Müdürlüğü ve 2014 yılında “Kentsel Tasarım Dairesi Başkanlığının” kurulması önemli gelişmeler olarak sayılmaktadır.

Ülkemizde diğer önemli gelişme ise T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü, Kentsel Tasarım Daire Başkanlığı ile Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Kentsel Tasarım Uygulama ve Araştırma Merkezi arasında 12 Kasım 2015 tarihinde “Kentsel Tasarım Rehberlerinin Hazırlanması Projesi” kapsamında protokol yapılarak proje çalışmaları başlatılmış ve 2016 yılında tamamlanmıştır. Böylelikle kentsel tasarımın en önemli uygulama aracı olarak kentsel tasarım rehberi oluşturulmuştur.

Ülkemizde Kentsel tasarım ve kentsel tasarım projeleri kavramının kullanıldığı yasal düzenlemelerin tarihsel süreci;

- 22.01.2002-4734 sayılı Kamu İhale Kanunu (Md23),
- 24.12.2002-Mimarlık, Peyzaj Mimarlığı, Mühendislik, Kentsel Tasarım Projeleri, Şehir ve Bölge Planlama ve Güzel Sanat Eserleri Yarışmaları Yönetmelik (Md1-Md3/e,g-Md8),
- 23.07.2004-Büyükşehir Belediyesi Kanunu (Md7/g),
- 11.09.2004-Altyapılı Arsa Üretimi ve Bu Arsaların Tahsis Yoluyla Satışına İlişkin Yönetmelik (Md8/f- Md16 ve Md19),
- 26.07.2005-Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik. (Md10, Md24/d),
- 5.4.2006-Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu (Md6),
- 14.04.2006-Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Yönetmeliği (Md4/f), Md23/1 ve Md27/1),
- 04.07.2011-Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hk. Kanun Hükmünde Kararname (Md7/e),
- 8/8/2011-2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (Ek: 8/8/2011 KHK- 648/41 Md.) (Md13/15)
- 23.03.2012-Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik (Md10/2),
- 31.05.2012-Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun (Md6/5(6),
- 15.12.2012- 6306 Sayılı Kanunun Uygulama Yönetmeliği (Md18/4)
- 29.05.2013-Expo 2016 Antalya Ajansı Mal ve Hizmet Alım-Satım ve Yapım İşleri İhale Yönetmeliği (Md19/1),
- 25.07.2013-Kültür Varlıkları İhale Yönetmelik (Md4/s),
- 12.03.2014-Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği (Md20/5),
- 14.06.2014-Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği (Md4-Md30),
- 22.08.2015-Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Ait Katkı Payına Dair Yönetmelik (Md9, Md10, Md11/a,b,c,ç,d,e,f,g).

Ülkemizde “Kentsel Tasarımcı” kavramının kullanıldığı yasal düzenlemeler;

- 21.03.2006- TMMOB Peyzaj Mimarları Odası Serbest Peyzaj Mimarlık Müşavirlik Hizmetleri Uygulama, Meslekî Denetim, Büroların Tescili ve As-

garî Ücret Yönetmeliği (Md4/u), “Peyzaj Mimarı ve Kentsel Tasarımcı” unvanı ilk kez kullanılmıştır.

Kentsel tasarım kavramı

Pek çok araştırmacı kentsel tasarımın farklı birçok yönü ile ele alarak tanımlamıştır. Crow, (2005)’a göre kentsel tasarım; mekân yaratma sanatı, Mumford, (2009)’da kentsel çevrelerin üç boyutlu planlanmasında sanat ve bilimin birleşme çabası, Wall ve Waterman (2010), insanlarla çevre arasında daha iyi bir ilişki sağlamak, gibi pek çok tanımını görmekteyiz (Çalışkan, 2017, s.388-389).

Çubuk (2016), kentsel tasarımın; bir tür onarma şehirciliği, bir peyzaj şehirciliği olduğunu, mimari ve planlama arasında bağlayıcı bir köprü görevi üstlendiğini, kent ile bütünleşme ve kent üzerine düşüncelere şekil verme ve aynı zamanda bir yer oluşturma sanatı olduğunu ve en önemlisi de demokratik bir eylem alanı olarak kentin fiziki yapısıyla ilgili planlamanın bir parçası olarak bir ekip disiplini içinde ele alınması gereken bir eylem olduğunu belirtmektedir. Marshall ve Çalışkan (2011), kentsel tasarımı; kentsel yapıyı örgütleyen elemanlar arasındaki ilişkileri belirleyerek işlevsel ve estetik yapı-mekan birliktelikleri yaratmayı amaçlayan, bu yolla kentin fiziksel dokusunu biçimlendiren bir profesyonel eylem alanı olarak tanımlamıştır (s.414).

Kentsel tasarım, kent planlama sürecinin, kentsel gelişmenin ve mekânsal kalitenin önemli bir parçasıdır. Kentsel tasarım ürünle biten bir tasarım süreci olup aynı zamanda uygulama ve yönetim sürecini de yönlendirir. Kentsel tasarım bilimsel ve sanatsal bir yaklaşım içeriğine sahiptir ve her ikisinin arakesitidir. Kentsel tasarım tekil mesleki çalışma konusundan ziyade disiplinler arası veya disiplinler üstü bir “ortak” platform konusu olarak kabul edilmektedir. Bu aynı zamanda işbirliği içinde yaşanabilir ve herkes için uygun mekânların oluşturulması tüm aktörler ve katılımcı paydaşların işbirliği sonucunda ortak bir karar alınmasını gerektirmektedir. Bu nedenle her bir kent için Kentsel Tasarım Rehberlerinin oluşturulması ortaklık belgesi niteliğinde bir söz ve yenilikçi bir araç konumundadır (Gül ve Bostan, 2018, s.503).

Kentsel Tasarım, kentsel mekanı düzenlerken çevresel sorumlulukları, sosyal eşitliği, ekonomik canlılığı bir bütün olarak ele alan bir uzmanlık alanıdır. Aynı zamanda yaşadığımız kentlerdeki mekân kalitesi ve özgün kimlikle de yakından ilgilenmektedir. Yaşam kalitesini yükseltmek için kentin dinamik yapısı ile tasarımın yaratıcı özelliklerini kente birlikte sunan ve birlikte bütünleştiren bir alandır. Kentsel Tasarım, disiplinler arası işbirliği ile tüm paydaşlarla birlikte entegre yaklaşımı gerektirmektedir. Kentsel tasarım sade-

ce yapı düzenlemesi (bina) olmayıp, yapıların çevresi (peyzaj mekanı) ve ulaşım sistemleri ile birlikte bütüncül olarak organize edilmesini içermektedir. Kentsel tasarımın en önemli kısmını yapı dışındaki kamusal ve özel açık ve yeşil alanlar oluşturmaktadır. (Gül ve Bostan, 2018, s.503).

Kamu mekânı bir biçimdir özellikle biçimin mantığı ve içeriğinin insanın çeşitli istek ve ihtiyaçlarının bir sentezi niteliğini taşıması gerekmektedir. Bu biçimi oluşturan binalar, sokaklar, meydanlar, yeşil alanlar, yapılanmamış ve yapılanmış alanlar bütünü olarak tanımlanmaktadır (Çubuk, 1991).

Kamusal mekânlar, kentlinin günlük rutinleri veya dönemsel etkinliklerini gerçekleştirdikleri, çok amaçlı kullandığı veya deneyimlediği ortak kullanım mekanlarıdır (İnceoğlu ve Aytuğ, 2009).

Kamusal mekânlar açık ve yeşil alanlar olarak ifade edilen parklar, meydanlar, çocuk oyun alanları, spor oyun alanları, sokaklar, araç ve yaya yolları ile birlikte kentlerin yerel kimliğini ve özünü oluşturan çekim odakları ve bunları çevreleyen mimari yapılar vb. olarak ifade edilebilir. Kentin ortak kullanım alanları olan kamusal mekanların, kendine özel işlevleri ile birlikte kent peyzajının en önemli parçası olup mekan kalitesinin artırılmasında kentsel tasarım için önemli ve öncelikli alanlardır.

29030 sayılı Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği ve 02.04.2018 tarihinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca Kentsel Tasarım Projelerinin Hazırlanmasına ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönergede **Kentsel Tasarım** kavramı; **“Doğal, tarihi, kültürel, sosyal ve ekonomik özellikler ile arazi yapısı dikkate alınarak, tasarım amacına göre kütle ve yapılanma düzeni veya açık alan düzenlemelerini içeren; taşıt ulaşımı, otopark ve servis ilişkileri ve yaya dolaşım ilişkilerini kuran; yapı, sokak, doku, açık ve yeşil alanların ilişkisini ve kentsel mobilya detaylarını gösteren; altyapı unsurlarını bütüncül bir yaklaşımla disiplinler arası olarak ele alan; imge, anlam ve kimlik özelliklerini ifade eden; tasarım ilke ve araçlarını içeren uygun ölçekteki projedir”** şeklinde ifade edilmiştir (Çevre Ve Şehircilik Bakanlığınca Onaylanacak Kentsel Tasarım Projelerinin Hazırlanmasına Ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönergesi, 2018).

Kentsel tasarım süreci içinde dikkate alınabilecek konu başlıkları; (Gül ve Bostan, 2018, s.505).

- Kent Kimliği ve İmaj,
- Yapı Mimarisi,
- Yapı Adası ve Yoğunlukları,
- Kentsel Açık ve Yeşil Alan Sistemleri,
- Alt ve Üst Yapı Sistemleri,
- Yapı Malzemeleri,

- Sert Peyzaj ve Malzemeleri,
- Kentsel Mobilya ve Donatılar,
- Uygulama İmar Planları,
- Ulaşım ve Erişebilirlik,
- Kentsel Koruma Yapı ve Peyzaj Alanları,
- Kentsel Dönüşüm (Yineleme),
- Sokak Sağıklaştırma (iyileştirme),
- Çevresel Sistemler,
- Kentsel Mekan Güvenliği,
- Kent Yönetişimi ve Politikaları,
- Kentsel Gıda Sistemi ve Kentsel Tarım,
- Kent Bilgi Sistemi,
- Kent Ekonomisi,
- Kentsel Enerji Sistemi,
- Kamusal, Özel ve Tüzel Mekanlar,
- Kent İnsanlarının Mekansal Talep ve Eğilimleri,
- Kentsel Tasarım Stratejileri vb.” olarak özetlenebilir.

Kentsel Tasarım Rehberi

1970’li yıllarda tasarım rehberleri İngiltere ve Amerika’dan yaygınlaşmaya başlamıştır. 1973 yılında İngiltere de hazırlanan “Essex Konut Alanları Tasarım Rehberi”, mesleki ortamda tasarım ile ilgili ilk belge olarak değerlendirilmektedir. Bu tasarım rehberi, yerleşim karakterinin oluşturulması ve kentsel mekânın kalitesinin artırılma hedefi ile hazırlanmış bir belgedir (Ünlü, 2006).

Dünyada kentsel tasarım rehberleri örneklerine bakıldığında; mekâna ilişkili malzemeler, ulaşım sistemlerinin ilişkisini kuran, yapı oran ve cephe özellikleri dikkate alan ve kentsel açık yeşil alanlar ile ilişkisini kuran, kent mobilyaları ve detaylarını içeren gibi konuları ele alıp belirleyerek bütünü oluşturmada temel teşkil eden, yönlendirici, mimari ve peyzaj projeleri için de yaratıcılığı özendirilen bir kılavuz oldukları görülmektedir (Özer, 2017, s.45). Örneğin Almanya’da kentsel planlama süreci içinde plan kararlar ve ilgili mevzuatlar çerçevesinde “Kentsel Tasarım Rehberi” hazırlanmaktadır. Kentsel tasarıma konu olan mekânsal yapının ihtiyaçları ve işlevsel açıdan projeksiyonuna bağlı olarak sosyal ve ekonomik kalkınmayı sağlayacak kararlar oluşturulmakta ve yerel yönetim tarafından mevzuat çerçevesinde esneklikler sağlanabilmektedir (*Kentsel Tasarım Rehberi*, 2016).

Dünya genelinde ekolojik-sürdürülebilir performanslı yerleşim kavramları günümüzde birçok ülke tarafından akıllı kent, yeşil kent, sürdürülebilir kent gibi farklı isimler ile uygulanmaya başlanmıştır. Uygulama örnekleri hızla artan sürdürülebilir yerleşimler yeni sayılabilecek bir kavram olduğu ve sonuçlarının uzun vadede alınabilecek olması sebebiyle üzerinde herkesin uzlaşmış olduğu kentsel tasarım ilke ve kriterleri bulunmamaktadır.

Bu bağlamda KTR, kentsel plan kararlarının uygulanması ve denetimini sağlayan bir araç olup yaşam kalitesinin geliştirilmesi ve kentsel mekânların işlevsel ve estetik amaçların karşılanması için bütüncül ve eylemsel tasarım süreçlerini içeren bir kılavuzdur.

29030 sayılı Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği'nden Madde 30 da KT. projeleri ile ilgili bazı tanımlamalar yapılmıştır. Aynı zamanda KTR ile ilgili olarak;

- Madde 30/7 şu şekilde tanımlanmıştır; **“Kentsel tasarım projesi doğrultusunda mekânın imge, anlam ve kimlik kazanmasını, estetik ve sanat değerinin yükseltilmesini, yapıların bir uyum içerisinde ve bütünlük oluşturacak şekilde düzenlenmesini amaçlayan ve mekânsal planlama sistematığı içerisinde uygulamaya yönelik kılavuz ve tavsiye niteliğinde kararları içerecek şekilde kentsel tasarım rehberi hazırlanır.”** İlgili maddede kentsel tasarım rehberi kentsel tasarım projesine referansla tanımlanmakta, planlama sistematığı içinde ele alınmakta ve kılavuz niteliği vurgulanmaktadır (*Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği*, 2014).

ÇŞB onaylanacak Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca Onaylanacak Kentsel Tasarım Projelerinin Hazırlanmasına Ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönergesinde ise kentsel tasarım rehberinin tanımı şu şekildedir;

- “Md. 3/f. KTR: **Tasarım mekânının imge, anlam ve kimlik kazanmasını, var olan kimliğin korunması ve kimliğe değer kazandırılmasını, estetik ve sanat değerinin yükseltilmesini, yapıların bir uyum içerisinde ve bütünlük oluşturacak şekilde düzenlenmesini ve bütünde kentsel mekânın kalitesini artırmayı amaçlayan, tasarım ilkeleri ve uygulamaya yönelik alternatifleri ve yazılı-görsel detayları barındıran, uygulamayı yönlendiren belgedir”** şeklinde ifade etmiştir (*Çevre Ve Şehircilik Bakanlığınca Onaylanacak Kentsel Tasarım Projelerinin Hazırlanmasına ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönergesi*, 2018)

Kentsel tasarımın, planlama ve uygulama çalışmaları ÇŞB tarafından yürütülmektedir. ÇŞB ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinin ortak

girişimleri sonucunda yerel yönetimler, kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, meslek odalarından oluşan katılımcılarla birlikte kentsel tasarım rehberi oluşturulmuştur. Bakanlıkça yapılan bu çalışma; dünya örnekleri (Almanya, Fransa, İngiltere, Yeni Zelanda, Japonya, Barselona, Miami) de gözletilerek ülkemizde kentsel tasarım rehberlerinin hazırlanması ve uygulanmasına dair önerilerin geliştirilmesi, rehberlere ilişkin içerik, konu ve kapsamın belirlenerek eğitim, tanıtım ve bilgilendirme çerçevesinin oluşturulması ile kentsel tasarım rehberlerinin uygulanmasının yaygınlaştırılması ve verimliliğinin artırılması için gerekli altyapının sağlanarak, ilgili idarelere “tasarım rehberi hazırlama yöntemi” konusunda destek sağlanması amacıyla hazırlanmıştır (Özer, 2016).

Etkin bir kentsel tasarım için tasarımın hedef ve ilkeleri ile ilgili ÇŞB'nca Onaylanacak KT Projelerinin Hazırlanmasına ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönergede ;

- M4/2'de Kentsel Tasarım Projesinin temel ilkeleri: “Yerel karakter ve kimlik vurgulanmalı, Tarihi ve kültürel süreklilik korunmalı, Mekân kalitesi arttırılmalı, İnsan odaklı ulaşım yaklaşımı benimsenmeli ve erişebilirlik sağlanmalı, Mekânın okunması ve kolay algılanması sağlanmalı, Karma kullanımlar dikkate alınmalı, sürdürülebilir ve ekolojik yaklaşımlar içermelidir” şeklinde belirtmiştir.

KTR aynı zamanda, kent planlama sürecinin bir parçasıdır ve genel özellikleri şu şekilde özetlenebilir:

- Gelecek için vizyon ve stratejileri mekânla buluşturan,
- Tasarlanmak/düzenlenmek istenen kentin veya bir mekânının; imge, anlam ve kimlik kazandıran,
- Var olan kimliğin koruyan ve kimliğe değer kazandıran,
- Yere özgü mekânsal ve sosyal dili sürdüren,
- Sosyo-kültürel boyutları öne çıkaran,
- Tarihi, kültürel ve doğal özellikleri koruyan,
- Mekânsal ve işlevsel kullanım çeşitliliğini belirleyen,
- Tasarım detaylarını açıklayan,
- Kamusal kullanımı öne çıkaran,
- Alandaki çözümleri insan/yaya öncelikli ve etkin kılan,
- Kentsel mekânın kalitesini arttıran,
- Estetik ve sanat değerini yükselten,
- Yapıların bir uyum içerisinde ve bütünlük oluşturacak şekilde düzenleyen,

- Kent bütününde ele alınan kentsel mekânın yaşam kalitesini artırmayı amaçlayan,
  - Kılavuzluk eden, esnek ve müzakereye açık bir süreçtir, olarak özetlenebilir.

KTR, bir kentte yaşayan, üreten, deneyimleyen ve yapılanma sürecine karar veren tüm kesimler ve bireyler içindir. Yapılı çevre tüm kesimlere eşdeğer uzaklıkta olmayı ve kolay ulaşmayı hedefler. KTR için temelde üç hedef kitleden söz etmek mümkündür (*Kentsel Tasarım Rehberi*, 2016).

- İlk grup; Karar vericiler: İlgili bakanlıklardan yerel yönetime kadar uzanan bürokrat grubu ayrıca yerel yönetimlerde çalışanlar da bu grubu temsil etmekte ve karar ortamında yer almaktadırlar. Grup, kentsel çevreyi oluşturmada ile ilgili konularda karar üretme eylemleriyle doğrudan etkiler.

- İkinci grup; Uygulayıcılar: Kentsel tasarım aktif olarak görev alan danışmanlar, planlar/tasarımcılar, uzmanlar ve diğer uygulayıcılardan oluşmaktadır. Kaliteli çevre yaratmak için çalışan şehir plancısı, mimar, peyzaj mimarı, girişimci, hukukçu ve finansal kesim söz konusu grubun en önemli temsilcileridir.

- Üçüncü grup; Kullanıcılar: Kentsel çevre oluşturma eyleminde karar vericilere referans oluşturan tüm kentlilerdir. Etkin bir karar ortamı oluşturmak, süreçleri izlemek ve süreç yaratmak için kent ortamında yaşayan insanların etkin katılımının sağlanması en önemli adımlardan biridir.

KTR hazırlanmasında 3 temel hedef kitlenin (karar vericiler, uygulayıcılar ve kullanıcıların) eş zamanlı ve eşgüdümlü olacak şekilde bu sürecin içinde yer alması, sürecin daha iyi analiz edilmesini ve tüm paydaşlar tarafından kabul edilebilir seçenek ve kararların alınmasını, kolaylıkla eyleme dönüştürülmesini ve sürdürülebilirliğin sağlanmasını önemli ölçüde katkı sağlayacaktır.

KTR., kent planlama sürecinin bir parçası olup, kentsel gelişmenin ve mekânsal kalitenin önemli bir parçasıdır. Kentsel tasarım ürünle biten bir tasarım süreci olup aynı zamanda uygulama ve yönetim sürecini de yönlendirebilmektedir. Kent ortamında yapılı çevrenin üretimi, geliştirilmesi ve tasarım sürecinde alınacak tüm kararların ve eylemlerin disiplinler arası veya disiplinler üstü "ortak" bir platform konusu olarak kabul edilmelidir. Arısu (2018)'da kentsel tasarım disiplinler arası tüm mesleklerin çeşitlilik gösteren bakış açılarının ortaklaşa yapacağı çalışmalarla birlikte harmanlanmış olan

Kentsel Tasarım Rehberi ile ilgili Mevcut Yasal Boyut

Ülkemizde kentsel tasarımın konusunda yetkili ve sorumlu kurum, Resmi Gazetede 27984 sayı ile yürürlüğe giren 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan ÇŞB görevlendirilmiştir. Bu kapsamda ÇŞB bünyesinde 2012 tarihinde Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü altında Kentsel Tasarım Dairesi kurulmuştur. Ayrıca Bakanlık, bu kapsamda kentsel tasarım tanımını ve içeriğine ilişkin usul ve esasları belirlemeye yönelik mevzuat altlığını oluşturmak için 2014 yılında Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği çıkarılmıştır.

- 29030 sayılı Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği Md.30'da kentsel tasarım projelerinin hazırlanmasına dair esaslar verilmiştir. Ayrıca bu yönetmelikte, Mekânsal planlar kapsadıkları alan ve amaçları açısından üst kademeden alt kademeye doğru planlama kademeleri, sırasıyla; Mekânsal Strateji Planı, Çevre Düzeni Planı, Nazım İmar Planı ve Uygulama İmar Planından oluştuğu ifade edilmiştir. Ancak kentsel tasarım çalışmalarının planlama kademesinde gösterilmemiş ve ilişkilendirilmemiştir. Ayrıca İmar planlarına dair esaslarda (Md.21), Nazım imar planı (Md. 23) ve Uygulama İmar planında (Md. 24) kentsel tasarım projelerine yönelik herhangi bir atıf yapılmamış olup ölçek, etkinlik ve işlevsellik bağlamında herhangi bir karar verilmesi öngörülmemiştir. 3194 sayılı İmar mevzuatı tasarım ve kaliteyi hedef almaktadır.

- Kent nazım ve uygulama imar planları yapan ve onaylayan Belediye ve mücavir alan sınırları içinde Belediyeler, dışında ise İl Özel İdareler sorumlu olurken Kentsel tasarım rehberi ve projelerin hazırlanması ve değerlendirilmesinden ÇŞB'na bağlı Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü görevlendirilmiştir. Ancak bu durum kamusal kentsel alanlardan sorumlu ve yöneten Belediyeler ve İl Özel İdarelerin kentsel tasarım sürecinde yer almaması önemli bir eksikliklerdir. Ayrıca kentsel tasarım ile ilgili Bakanlığın ilgili kurumlar arası iletişim ve koordinasyonun nasıl olacağı tanımlanmamıştır. Sadece Yönetmeliğin 11. Maddesinde; *Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü tarafından belirlenen Kentsel Tasarım Değerlendirme Komisyon kararları ilgili idaresine, ilgili Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğüne ve ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşlarına gönderilir*” denilmektedir.

- ÇŞB'nca onaylanacak KT Projelerinin Hazırlanmasına ve değerlendirilmesine ilişkin Yönerge (31.07.2018) de ise:

➤ **Madde 1-** :Bu Yönergenin amacı; “Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (Kararname Numarası:1)'nin 97 nci maddesinin birinci fıkrasının (1) bendinde belirtilen alanlar(1) Depreme karşı dayanıksız yapılar ile imar mevzuatına,

plan, proje ve eklerine aykırı yapıların ve bunların bulunduğu alanların dönüşüm projelerini ve uygulamalarını yapmak veya yaptırmak), 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun ve bu Kanunun Uygulama Yönetmeliğinde tanımlanan uygulama alanları ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca onaylanan imar planlarında kentsel tasarım projesi onay yetkisinin Bakanlık uhdesine alındığı alanlarda, ilgililerince mevzuat hükümleri doğrultusunda hazırlanarak Bakanlığa sunulacak Kentsel Tasarım Projelerinin incelenmesi, değerlendirilmesi ve onaylanmasına ilişkin usul ve esasları belirlemektir “denilmektedir.

- 29030 sayılı Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği (14.06.2014), Madde 35'te: (1) Planların, üst kademe planlara, bu Yönetmeliğe ve imar mevzuatına uygunluğunun sağlanması planı yapan ve onaylayan idarelerin sorumluluğundadır. Belediye ve mücavir alan sınırları içinde belediyelerce, dışında il özel idarelerince onaylanan her tür ve ölçekteki mekânsal planların; üst kademe planlara, 3194 sayılı İmar Kanunu ve bu Yönetmeliğe uygunluğunu izleme ve inceleme işlerini Bakanlık yürütür. (2) Belediye ve mücavir alan sınırları içinde belediyelerce, dışında il özel idarelerince onaylanan mekânsal planlar kesinleştikten sonra incelenmek üzere en geç on beş gün içinde İl Müdürlüğüne iletilir (*Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği*, 2014).

- ÇŞB'ınca onaylanacak Kentsel Tasarım Projelerinin Hazırlanmasına ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönerge (31.07.2018)'de: Kentsel Tasarım Projesi; Kentsel tasarım projesi, idarece başka bir ölçekte istenmediği takdirde, 1/1000 veya 1/500 ölçekte, imar planı üzerinde ve renklendirilmiş olarak hazırlanacaktır. Çevre ile bütünleşmenin incelenebilmesi amacıyla, proje üzerinde yakın çevrenin imar planı kararlarına da yer verilecektir denilmiştir. Ancak kentsel tasarım projeleri mimari (Yapı) ve peyzaj tasarım projeleri (Yapısal ve bitkisel uygulama projeleri) 1/200 ve/veya 1/100 ölçekte, detay projeleri ise 1/50- 1/1 ölçek arasında yapılması ve tanımlanması gerekmektedir.

- Mevcut yönetmeliklerde kentsel tasarım projelerinin hazırlama ve uygulama boyutunda finans kaynağının nereden elde edileceği, kim tarafından ve nasıl kullanılacağı tanımlanmamıştır. Kamusal alan tanımı detaylandırılmalıdır. Kamusal alan ve özel mülklü alanlarda kentsel tasarım projelendirme, uygulama, denetleme ve finans kaynağına yönelik herhangi bir öngörü geliştirilmemiştir.

- Yasal düzenlemede kentsel tasarım çalışmalarında kurumsal eşgüdüm ve koordinasyonu sağlayacak bir öngörü bulunmamaktadır. Ayrıca Rehberin uygulaması ve denetim süreçleri de tanımlanmalıdır.

- Kentsel tasarımda disiplinlerin mesleki görev ve sorumluluklar, kapsam, nitelik, yasal ve yönetsel açısından henüz bir netlik oluşturulmamıştır. Özellikle mesleklerin çalışma alanları ve sınırları tanımlanmamıştır. Bu tanımsızlık meslek gruplarının çalışmasında yanlış algılara ve çatışmalara da sebebiyet vermektedir. Ayrıca kentsel yapılı çevrenin oluşturulmasında söz sahibi olan mimarlar, şehir plancılar ve peyzaj mimarlarının dışında diğer uzaman alanlarının (inşaat mühendisleri, ekonomistler, arkeologlar, çevre mühendisleri, coğrafyacılar vb.) tanımlanması ve ortak bir disiplin altında çalışılması içinde gerekli yasal ve yönetsel düzenlemelerinin yapılması da gerekmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Uygarlığın beşiği olarak tasvir edilen kentler, şimdilerde sermayenin gücüyle desteklendiği, sermayenin yoğunlaştığı ve kontrol edildiği mekanlar haline almıştır. Özellikle 1980 sonrası dönemde kentler, küreselleşmeye, neo-liberal ekonomik ve politika uygulamalara, üretim ve emek örgütlenmelerine ve düzenlemelerine damgasını vurduğu dönemde iş bölümü ve ölçütler çerçevesinde şekillendiği görülmüştür (Yaylı, 2012, s.337). Bu durum kentlerin değişim ve dönüşüm sürecini hızlandırmış bir ülkenin parçası yapmaktan ziyade rekabet noktaları haline getirerek özellikle ülkelerin ekonomik kalkınma motoru olarak görülmesine neden olduğu öngörülmektedir (Yaylı, 2012, s.337).

Günümüzde çok yönlü yaşanan değişimler sonucu bugünkü kentlerin geleceğine yönelik yeni bir vizyonla yaklaşılması gerektiği yaşanan mevcut sorunların ve olumsuzlukların giderilmesi veya azaltılması bağlamında çözümler aranmaktadır. Bugün “Bilgi Toplumundan”, “Süper Akıllı Topluma” evrildiği bir sürece girilmiş olup yaşayan ve kendini yenileyebilen akıllı kentler ve mekanların üretimine hızlı geçiş yaşanmaktadır. Bu bağlamda yeni yaşam biçimlerine uygun, yaşamı kolaylaştıran, mekânsal kaliteyi ve kent kimliğini hedefleyen, mekânsal değerlerinin korunduğu, ekolojik ve akıllı teknolojilerle donatılmış kentsel tasarım sürecinin önemini daha da artırmaktadır.

Kentsel tasarım çevreye müdahalede, daha sorumlu, daha esnek ve daha çok yaratıcı düşünceye kılavuzluk etmek durumundadır (Gül ve Bostan 2018). Bu nedenle günümüzde kentsel planlama ve tasarım süreçlerinin bir bütünlük içinde ilişkilendirilmesi zorunlu hale gelmiştir. Ayrıca uygulama ve yönetim süreçlerinin de dahil edilerek birbirleri ile ilişkilendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle kentsel planlama, tasarım, uygulama ve yönetim süreç-

lerini içinde alan tüm boyutlarını içeren yasal düzenlemeye ihtiyaç bulunmaktadır.

Kent planı olarak günümüzde yapılan kent Nazım İmar Planları ve Uygulama Planları tamamen yapılaşma (imar) mantığından uzaklaşmalı, kentin tüm bileşenlerini ve sektörlerini dikkate alan çok yönlü ve bütüncül bir yaklaşımı ortaya koymalıdır.

Günümüzde yeni gelişim ve değişimler karşısında koruma-kullanma dengesi gözetilerek planlama ve tasarım ölçeklerinin birbirleriyle entegre edilmesi ve kent-semt-mahalle-sokak-yapı ve obje ölçekleri kapsamında yaşam kalitesini artırılmasına yönelik içerik, etkinlik ürün ve süreçlerin tanımlandığı yeni bir anlayışa ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda; sürdürülebilir ve ekolojik kavram ve ilkelerinin kentin tüm birleşenlerine ilişkilendirilmesi ile mümkün hale gelebilecektir.

Ülkemizde kentsel tasarım sürecinde yaşanan belirsizlik ve uygulamaya yönelik sorunlar ancak kentsel tasarımdaki yasal, çevresel, politik, ekonomik ve teknolojik konuların analitik ve bütüncül bir yaklaşım ile çözülmesi mümkün olabilecektir. Özellikle kurumsal yapılanmaların ve mevzuat düzenlemelerinin daha verimli olabilmesi için kentsel tasarım politikalarının özgün formatlarda hazırlanması ayrıca izleme ve denetim hususlarını da içerecek şekilde yeniden ele alınmasını ve düzenlenmesini gerektirmektedir.

Günümüzde kentsel tasarıma yönelik yasal düzenlemeler incelendiğinde bazı eksiklikler şu şekilde özetlenebilir;

- Üst ölçekteki kent imar planı ve uygulama imar planı ile ilişkilendirilmemesi,
- Yerel Yönetimde yetkili birimin tanımlanmaması,
- Kente özgü kentsel tasarım politikalarının oluşturulmaması,
- Proje hazırlama usul ve esaslarının henüz tamamlanmaması,
- Mesleki disiplinlerin yetki ve sorumluluk çerçevesinin belirlenmemiş olması,
- Kentsel tasarım projelerinin yönlendirme ve/veya yaptırım etkinliğinin tanımlanmamış olması,
- Kentsel tasarımda kullanılacak mekânsal kapasitelere yönelik standartların yetersiz olması,
- Uygulanması sürecinde ekonomik kaynakların tanımlanmaması,
- Tasarım alanlarını tanımlarken mülkiyet ilişkisinin ortaya konulmaması vb. eksikler ve yetersizlikler tespit edilmiştir.

Kentsel tasarıma yönelik genel öneriler şu şekilde özetlenebilir;

- Kentsel Tasarımın projelendirme, uygulama ve yönetim süreçlerine yönelik baş aktör “Yerel Yönetimler” olarak görülmektedir. Ancak Yerel Yönetim içinde ilgili birimlerin hem de diğer aktörlerin ve paydaşların yetki ve sorumlulukları tanımlanmalıdır. Bu bağlamda ilgili tüm paydaşların sürece katılımı ile birlikte kentsel politikalar, projelendirme, uygulama kontrol ve denetleme vb. mekanizmalar oluşturulmalıdır. Özellikle Büyükşehir ve İlçe Belediyeleri arasındaki yetki çatışmaları ve görüş ayrılıklarını da önleyici yasal düzenlemelere gereksinim vardır.

- Kamusal mekanlar, kentlinin ortak kullanım mekanları olup kent peyzajının en önemli bileşenidir. Mekan kalitesinin artırılması ve yaşanabilir hale getirilmesi açısından kamusal mekanlar öncelikli alanlardır. Ayrıca Kentsel tasarım süreçleri kapsamında özellikle yasal, mülkiyet, finans, projelendirme, kontrol, denetleme ve yönetim süreçleri vb. açısından kolaylıkla hayata geçirilebileceği kentsel tasarım rehberleri için öncelikli alanlardır. Çünkü kamusal mekan olarak tanımlanan yerlerin özellikle açık ve yeşil alanlarda mekan kalitesinin istenilen düzeyde olmaması nedeni nazım ve uygulama imar plan ölçeğinde açık ve yeşil alan tipolojilerin tanımlanmaması, nicelik ve niteliklerine göre ilişkilendirilmemesi ve planlanmaması, kentsel tasarım ölçeği ayrınıtısında uygulama projeleri ile eyleme dönüştürülmemesi, peyzaj mimarlarının İmar planlarına dahil edilmemesi ve işlendirilmemesi gibi nedenler sayılabilir. Bu nedenle kamusal alanlarda yapılacak kentsel tasarım rehberleri, kamusal mekânda kentliyi bir arada buluşturacak, ortak bir deneyim ve yerel kimlik kazandıracak, yaşam koşullarını kolaylaştıracak, estetik ve işlevsel değer katma bağlamında mekânsal tasarım girdi, ürün ve süreçleri biçimlendirecek ve yönlendirecek şekilde önemli bir rol üstlenecektir.

- Kamusal alanlarda kentsel tasarım projelerini hazırlanmasında ve uygulanmasında ilgili çalışmalar için yerel yönetim finans kaynağı tanımlanmalıdır. Örneğin Kentsel Tasarım ve Uygulamaları Fonu vb. Ayrıca özel mülklü alanlarda (özellikle yapı restorasyon çalışmaları, cephe iyileştirme vb.) kentsel tasarım çalışmaları için ayrı bir destek fonu araçları ve mekanizmaları geliştirilmeli, kentsel tasarım çalışmaları bütüncül olarak organize edilmelidir.

- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ile birlikte yürütülen “Kentsel Tasarım Rehberlerinin Hazırlanması Projesi” kapsamında önerilen Kentsel Tasarım Rehberi örnek bir alanda test edilmek suretiyle eksiklikler belirlenmeli, usul ve esaslar tanımlanmalı ve ilgili Kentsel Tasarım Yönetmeliği çıkarılmalıdır.

- Kamusal mekân düzenlemelerinde gerekli kentsel tasarım standart ve normlar geliştirilmelidir. Kamusal olmayan özel ve diğer mekanlarda da kentsel tasarıma yönelik bir stratejik çerçeve belirlenmelidir.

- Kentsel tasarım projeleri ve Kentsel tasarım rehberleri için içerik ve niteliksel olarak ortak bir dil olmalı, ölçek ve sunum biçimleri ve standartları belirlenmelidir.

- Kentsel tasarım rehberi stratejik politika oluşturma sürecinde Ülkesel ölçekte kentsel tasarım temel ilke ve kurallar belirlenmeli ve her bir kent için bütüncül kentsel tasarım rehberleri oluşturulabileceği gibi hatta kent içinde “yerleşime ve yere özgü” ve “tematik” ölçekte rehberler oluşturulmalıdır. Böylece her yapı çevrenin aynulaşmasını önüne geçilerek kendine özgü kimlik yapısının ortaya çıkartılması, bu değerlerin korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması mümkün olabilecektir.

- Kamusal mekanlar, yaşamın ekonomik, sosyo-kültürel, ekolojik, politik, vb. her türlü yönüne tepki vererek sürekli bir değişim içindedir. Bu değişimin planlı ve sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi ise çeşitli yasal kararlara, stratejik kurallara, ilkelere, vb. bağlıdır. Bu nedenle yapılacak bütüncül, sürdürülebilir ve uzun vadeli kararlar ve uygulamalar, çok yönlü değerlendirme ve bilimsel ışığında ele alınmalı ve tüm paydaşlar bu sürece dahil edilmelidir.

- Yerel Belediye Yönetim organizasyonunda Kentsel Tasarım Birimleri oluşturulmalı ve özellikle temel disiplinler olarak kabul gören Şehir plancısı, Peyzaj Mimarı ve Yapı Mimarı olmak üzere uzman kişiler işlendirilmelidir. Ayrıca Taşra Çevre ve Şehircilik Müdürlüklerinde, İl Özel İdarelerde sadece yapı mimarı, şehir plancısı değil aynı zamanda peyzaj mimarları da mevzuatta tanımlanarak işlenendirilmelidir.

- Kentsel tasarımda en önemli role sahip olan “tasarımcı”nın tanımı ülkemizde henüz tam olarak ortaya konulmamıştır. Daha çok ürün tasarımcıları “tasarımcı” olarak nitelenirken kentsel tasarımda uzmanlaşmış meslek alanlarının tasarımcı niteliği geri planda kalmıştır. Bu konunun da tartışılmasına ihtiyaç vardır (Gül ve Bostan, 2018, s.502).

- Kentsel tasarım, sosyal, ekonomik, kültürel, psikolojik, ekolojik, estetik, yasal ve teknolojik bileşenlerinin ilişki ve etkileşiminin olduğu kentsel mekânın yaşam kalitesini geliştirmeye dönük bir uzmanlık alanıdır. Bu nedenle kentsel tasarım konusunda sorumlu olabilecek temel disiplinler olan yapı mimarlığı, peyzaj mimarlığı ve kent planlama disiplinlerinin işbirliği çerçevesinde hazırlanmalıdır. Bu amaçla mekânsal interdisipliner bir yaklaşımla oluşturulacak ortak Doktora Programlarında verilecek formasyonla uzman “Kent Tasarımcı Unvanı” verilmelidir.

- 03.07.2017 tarih ve 20113 sayılı Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği kapsamında “Estetik Komisyon” oluşturulması zorunlu olmasına rağmen henüz bu konuda ilerleme kaydedilmemiştir. Bu komisyon daha aktif hale getirilerek kentsel tasarım sürecine önemli katkılar sağlayabilecektir.

- Ayrıca bu yönetmelik çerçevesinde Yapı Ruhsat Aşamasında Peyzaj Projesi yapılması öngörürken henüz çoğu Belediyelerde zorunlu hale getirilmemiştir. Mimarlık ve Mühendislik Şartnamesinin 3.(1) maddesinde de tanımlanan yapı tanımından da anlaşıldığı üzere karada ve suda gerçekleştirilecek tüm çalışmalarda olduğu gibi peyzaj mimarlığı meslek disiplini de kent ve kır yerleşme ve yapılaşmalarında yer alan ve imar planlarının her ada/parsel açık ve yeşil alanların planlama ve tasarım disiplini olarak yasal ve yönetsel olarak yer almıştır. Yönetmelikte belirtilen yapı ruhsat aşamasında peyzaj projelerinde olması gerekenler proje standartları dikkate alınarak kentsel tasarım rehberinde de mutlaka yer almalıdır.

- Bununla birlikte kentsel tasarım projelerinin hazırlanması ve uygulanmasında servis yapabilecek ve katkı sağlayabilecek diğer disiplinlerde yönergelerde tanımlanmalıdır.

- Kentlerimizde uygulanan ‘Kentsel Dönüşüm’ (yenileme) uygulamaları aslında kentsel tasarımın sürecinin bir bileşenidir. Bu nedenle kentsel dönüşüm yaklaşımında parsel ölçeğinde uygulanan kentsel dönüşüm eylemini yapı adası/adaları bazında daha bütüncül ölçekte kentsel tasarım vizyonu ile entegre edilmelidir. Çünkü ülkemizde kentsel dönüşüm çalışmalarının yasal, yönetsel ve işlevsel anlamda tutarlı bir politikanın geliştirilemediği, geçmişten günümüze gelen planlama pratiği çerçevesinde, kentlerimizin tasarımdan ve estetikten yoksun klasik imar planı kurgulanmaları ile şekillendiği görülmektedir. Bu nedenle Kentsel dönüşüm uygulamalarında kendine özgü tasarım ilkelerinin geliştirilmesi ve bunun kentsel tasarım rehberleri ile desteklenmesi tasarımın başarıya ulaşma noktasında olumlu sonuç verecektir.

- Gelecekte kentsel veya yaşam mekanlarının kaliteli, özgün, kimlikli, yaşanabilir, estetik ve işlevsel değerler taşıyan, çevre dostu akıllı teknolojilerle hayatı kolaylaştıran mekânlar yaratmak hepimizin en önemli hedefi olmalıdır.

- Son olarak; kentsel tasarım uygulamaları, kentin yaşam kalitesine, kent kimliğine, kent insanına ve kent ekolojisine verilen değer en önemli göstergesi olduğu unutulmamalıdır.

Yaşam mekanlarını anlamak, anlamlandırmak ve değer vermek, İnsana değer vermenin en önemli göstergesidir.

Extended Abstract

Examining The Legal Dimensions Of Urban Design In Building Environmental Production

*

Çağla Aydemir

ORCID: 0000-0003-3575-8957

Atıla Gül

ORCID: 0000-0001-9517-5388

Tuğba Akın

ORCID: 0000-0003-2483-3448

Today, cities are perceived not only as living spaces but also as countries economic development locomotives or competition points. The reasons such as shaping the cities in our country with a uniform planning approach, not being able to be reflected in the design dimension of the planning, getting away from their own sense of identity and aesthetics especially in the design scale, lack of spatial usability and accessibility for all, environmental problems gradually increased. In many developed countries, the urban design guides and strategies created specific to the city or the location improve spatial life quality, the city's identity values are protected and kept alive, and the sustainability of the city ecosystem is ensured. Urban spaces are built environments that aim to preserve spatial quality and urban identity, are adapted to the lifestyles of societies and must be equipped with ecological and smart technology.

Urban Design is a multi-dimensional spatial organization process that explains the relationships and interactions of the structured environment (structure (building) and natural / cultural landscape spaces), develops decisions and principles, and turns them into action. Urban design has also been a tool used in understanding, discovering and determining the potential of the urban space in the structured environment. Urban design is a tool that can contribute to the control of design elements not only in public spaces but also in private spaces in strengthening the identity of the city and creating a sense of belonging Today, the concept of urban design can differ according to the systematic of the cities in a country as in every country. The concept of urban design is a multi-faceted organization process with its spatial, social, economic, cultural, ecological, aesthetic, political and technological dimensions. The concept of urban design can be summarized as follows; To summarize the concept of urban design broadly; It is an operational pro-

cess that involves organizing, organizing and implementing a holistic, sustainable protection and development for livable, healthy, quality, accessible and usable spaces (city-neighborhood-neighborhood-street-building and object) scale and is an interdisciplinary approach.

In this study, the current legal regulations regarding the creation of urban design and urban design guide were examined and associated. As a result, deficiencies in the current legal arrangements have been identified and suggestions have been made in urban design studies today. For the preparation and implementation of Design Guides, evaluations have been made on establishing cooperation between local administrations and relevant stakeholders. The deficiencies determined in the legal regulations in the urban design and preparation and implementation of the guide are as follows.

- It is not associated with upper scale urban development plan and implementation development plan,
- Failure to define the competent unit in the Local Government,
- Lack of control and supervision mechanism in urban design applications
- City-specific urban design policies are not formed,
- Project preparation procedures and principles have not been completed yet,
- The authority and responsibility framework of professional disciplines has not been determined,
- The orientation and / or enforcement efficiency of urban design projects is not defined,
- Insufficient standards for spatial capacities to be used in urban design,
- Not identifying financial resources during the project implementation process,
- The lack of ownership relationship in the design areas
- Failure to associate or identify privately owned spaces outside of public spaces,
- Inventory and analysis of open / green areas in urban development plans are not made at scientific and technical level.
- In urban reconstruction plan and applied reconstruction plans, decisions regarding urban design (especially public landscape spaces) are inadequate and not associated.

- Participation level, powers and responsibilities of stakeholders in the urban design process are not defining and others deficiencies and inadequacies are observed.

Urban planning and design works must be done according to the legislation system. For this reason, urban planning and design studies should be handled and defined within the legislation system (law, regulation, regulation, decree, etc.) that includes projecting, implementation and management processes in a unity. Thus, it will be possible to become a guide for managers, decision makers, planners, designers and practitioners by eliminating the deficiencies in legal regulations.

Conservation-usage balance in spatial planning and design processes for the creation of livable, sustainable, healthy and smart cities, protection of ecological / environmental values, association of the city with all its components, ensuring holistic and harmonious optimization of socio-cultural and economic-political factors, ecological and environmentally friendly technological approaches to make optimal solutions and decisions and turn them into action.

Urban planning and design process is an organization process that requires not only singular but also interdisciplinary work. For this reason, basic disciplines (building architects, city planners, landscape architects), especially related to spatial planning and design, have to work together and develop a common language. Therefore, in legal regulations, working areas, powers and responsibilities of the relevant disciplines and stakeholders must be defined.

In this context, built environmental production, which is the subject of urban design, is an interdisciplinary field of study in social, economic and environmental dimensions, as well as other stakeholders (interior architect, civil engineer, sociologist, archaeologist, etc.) must be included and defined in this process. In addition, it should be involved in the urban design process not only in related disciplines but also in city people and other stakeholders (local administrators, experts, politicians, NGO representatives, Finance resource managers, etc.) and active and active participation should be ensured.

Urban policies should be established with the stakeholders regarding the implementation of urban design projects, the financial source should be defined by the local government, and control and supervision mechanisms should be established.

In urban design guides that will be created in the urban design process, principles and decisions should be determined in the areas with private property along with the public spaces. Most of the public spaces comprise landscape spaces (open and green spaces, roads and streets, residential courtyards, etc.) rather than structures. For this reason, a common language, scale, presentation and project standards should be defined in the legislation in design application projects where functions such as building environment, open green area and transportation are resolved. In the implementation of design projects, not only public finance, but also special support fund instruments and mechanisms should be defined.

It should be noted that the urban design and guide is the most important indicator of the value given to the city's quality of life, urban identity, urban people and urban ecology. For this, efforts should be made to overcome the problems and deficiencies that cause the legal and administrative weakness of urban design.

As a last word, understanding, to make sense and valuing living spaces is the most important indicator of valuing people.

Kaynakça/References

- Adilhan, Ö., Ünverdi, L. (2018). Kentsel yenileme sürecinde kentsel tasarımın önemi: Aydın-Söke örneği. *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2018, Cilt 5, Sayı 1, s. 226 - 261. <https://doi.org/10.30803/adusobed.390396>.
- Arısu, S. (2018). Kentsel tasarım kavramında kentsel tasarım rehberlerinin yeri ve önemi. *Kent Akademisi*, 11(2), 243-255, Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent/issue/38213/427575>. (Erişim Tarihi: 03.05.2020)
- Çalışkan, O. (2017). Kentsel tasarım. *İmge Kitap Evi*, 387- 425.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca onaylanacak kentsel tasarım projelerinin hazırlanmasına ve değerlendirilmesine ilişkin yönergesi. (2018). 11.08.2019 tarihinde https://webdosya.csb.gov.tr/db/mpgm/menu/yonerge_02042018_20180403031242.pdf adresinden erişilmiştir.
- Çubuk, M. (1991). Kamu mekânları ve kentsel tasarım. kamu mekânları. *Tasarımı ve Mobilyaları Sempozyumu*, 15-16 Mayıs 1991. MSÜ. İstanbul, s.15-17.
- Çubuk, M. (2016). *Dünyadaki gelişimin izinde kentsel tasarımın, Türkiye'ye yansımaları ve gelişmesine bakış*. 15.05.2018. tarihinde <http://webdosya.csb.gov.tr> adresinden erişilmiştir.
- Gül, A., Bostan, Ç. (2018). Kentsel Tasarım çalışmalarında interdisiplinler arası işbirliği. *ISUEP2018 Uluslararası Kentleşme ve Çevre Sorunları Sempozyumu: Değişim/Dönüşüm/Özgünlük Tam Metin Bildiri Kitabı*. ISBN: 978-605-01-1254-2 (4.c), s.499-506.

- Gül, A., Polat E., (2009). A necessity for urban future; integrated ecological approach (Kentlerin geleceği için bir zorunluluk; bütüncül ekolojik yaklaşım) *In ternational Davraz Congress on Social and Economic Issues Shaping The World's Future: New Global Dialogue, 24-27 September 2009*, 281-294, Isparta.
- İnceoğlu, M., Ayтуğ, A. (2009). Kentsel mekânda kalite kavramı. *MEGARON*, 4(3). 131-146.
- KENTGES, (2010). *KENTGES-Bütünleşik kentsel gelişme stratejisi ve eylem planı (2010–2023)*. 12. 02.2020 tarihinde <https://kentges.csb.gov.tr/kentges-nedir-i-7119> adresinden erişilmiştir.
- Kentsel tasarım rehberi (2016). T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Yayını. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi. Kentsel Tasarım Uygulama ve Araştırma Merkezi. 15.08.2019 tarihinde <http://webdosya.csb.gov.tr> adresinden erişilmiştir.
- Marshall, S., ve Çalışkan, O. (2011) A joint framework for urban morphology and design. *Built Environment*, 37(4) 409-426.
- ÇŞB (2014). *Mekânsal planlar yapım yönetmeliği*. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/eplan/webmenu/webmenu13088.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Özer, M. N. (2017). Kamusal mekânda kentsel tasarım rehberlerinin etkinliği üzerine düşünceler. *Kamusal Alanların Mekânsal Organizasyonu: Bölüm: 3*. Bartın Üniversitesi Yayınları No: 30. Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınları No: 01, 42-68, ISBN: 978-605-9895-14-9, Bartın.
- Şisman, A., ve Kibaroğlu, D. (2009). Dünyada ve Türkiye’de kentsel dönüşüm uygulamaları. *TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası.12. Türkiye harita bilimsel ve teknik kurultayı* 11-15 Mayıs 2009, Ankara
- Ünlü, T. (2006). Kentsel mekânda değişimin yönetilmesi. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi= Metu journal of Faculty of Architecture*, 23(2), 63-92.
- Vardar, A. (2005). Nazım plandan nesir projelere kentsel tasarım. *Merkezi Yönetim Seviyesinde Planlamanın Geçmiş Geleceği Feral EKE “Koruma Siyasal Bir Silahtır” Gönül TANKUT Kentsel Dönüşüme Modern Kent Mitinin Çöküşü Çerçevesinden Bakmak*, 81.
- Yaylı, H. (2012). Küreselleşmenin kentler üzerine etkisi: İstanbul örneği. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(24), 331-356.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.(2017)., *Yerel yönetimler için kentsel tasarım rehberi hazırlama el kitabı*. Mekansal Planlama. Genel Müdürlüğü. 10.08.2019. www.csb.gov.tr adresinden erişilmiştir

Neoliberalizm, Evsizliğin Yönetimi ve Evsizlerin Hayatta Kalma Stratejileri¹

*

Yüksel Bekaroğlu Doğan²

ORCID: 0000-0002-1199-5838

Öz

Bu çalışmada küreselleşmekte olan İstanbul'un prestij sokaklarının da yer aldığı Beyoğlu bölgesi örneğinde evsizlikle ilgili sosyal politikasızlığın nedenleri ile evsizlerin bu politik tutum karşısında geliştirmiş oldukları gündelik yaşam stratejileri ilişkisel biçimde analiz edilmiştir. Çalışmada nitel araştırma tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile hem evsizler hem de uzman/önderlerle görüşülmüş, bulguların analizinde ise fenomenolojik-yorumcu analiz yöntemi kullanılmıştır.

Görüşme yapılan kamu kurumu önderlerinin evsiz insanı "özgür, sistemi ve sorumluluk almayı reddeden, sokak tercihinde bulunan" dolayısıyla kendi eylemleri ve sonuçlarından mesul bireyler olarak tanımlamaları/inşa etmeleri evsizlikle ilgili sosyal politikaların ihmal edilmesiyle sonuçlanmaktadır. Evsizliğe karşı bu edilgen tutumun yanı sıra kent yönetimleri aynı zamanda formel ve enformel uygulamalar yoluyla kentsel-kamusal alanın evsizler tarafından kullanımını da kısıtlamaktadırlar.

Katılımcılar yapmış oldukları evsiz tanımı ile bir yandan sosyal problemlerin kişisel başarısızlıklara dönüştürüldüğü neoliberal sosyal politika söylemini üretirken bir yandan da küresel kent yarışına uygun olarak kentin prestij sokaklarını üst sınıflar ve küresel aktörler için arındırmak suretiyle evsizlerin yegane alternatifi olan sokakların kullanımını sınırlamaktadırlar.

Evsizler ise sürekli bir barınak hizmetinin bile olmadığı bir kentte, ilk evsiz kalınan günlerden itibaren sokakta yaşama ile ilgili olarak bazı stratejiler geliştirerek, kendilerine karşı yapılandırılmış kentsel/kamusal mekân ve sosyal politikasızlık dolayısıyla çizilen yapısal sınırları geliştirmiş oldukları stratejilerle yeniden yorumlamakta ve şekillendirmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Evsizlik, Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet, Neoliberalizm

¹ Bu çalışma "İstanbul'da Evsizliğin Sosyal Hizmet Perspektifinden Analizi (Beyoğlu Örneği)" başlıklı ve TÜBİTAK tarafından desteklenen doktora tezinin bir kısmı kullanılarak üretilmiştir.

² Dr. Öğr. Üyesi., Üsküdar Üniversitesi, E-mail: yukselbekaroglu@hotmail.com

Neoliberalism, Governance of Homelessness and Survive Strategies of Homeless People

*

Yüksel Bekaroğlu Doğan³

ORCID: 0000-0002-1199-5838

Abstract

This article analyses the reasons of the lack of politics of homelessness in relation to strategies that homeless people develop against this political omittance, in the example of Beyoğlu district of globalizing Istanbul. The findings of this research are based on semi-structured interviews conducted with homeless people and phenomenological-interpretative analysis of these interviews.

The leaders of some public institutions consider homeless people as 'free, irresponsible, and preferring to live in the street', and this reflect the homo-autonomous man of neoliberal ideology which definitely play a role in the lack of politics of homelessness. This kind of definition of homeless people results in deprivation of even the most urgent social services such as shelter. Nonetheless, homeless people develop strategies from the beginning of the first days of homelessness in the city in which even a permanent shelter service for homeless people does not exist. People who experience homelessness for the first time generally adopt the strategies developed by experienced homeless people. In other words, 'free and autonomous man' of neoliberal ideology, i.e. homeless people, reinterpret and reshape public and urban space and the structural boundaries drawn by the lack of politics of homelessness which are direct results of neoliberal politics.

Keywords: *Homelessness, Global City, Social Politics and Social Work, Neoliberalism*

---

³ Asts. Prof., Uskudar University, E-mail: yukselbekaroglu@hotmail.com

Giriş

Günümüzde dünya üzerindeki evsiz sayısının 100 milyon ile 1 milyar arasında olduğu tahmin edilmektedir. Evsizlerin sayısına dair rakamlar farklı ölçüm tekniklerine ve yapılan tanımlamalara bağlı olarak değişse de, özellikle iç ve dış göç alan küresel kentlerde evsizlik durumunun giderek büyüyen bir olgu olduğuna dair hem akademik hem de ilgili kamu kurumları arasında bir uzlaşma vardır (FEANTSA, 2017; Fitzpatrick vd., 2019; Serme-Morin, 2017).

Ülkemizde ise evsizlik konusu hem politik hem de akademik ilginin dışında kalmıştır. Türkiye’de sosyal yardım ve hizmetlerden sorumlu Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nun evsizlere yönelik bir sosyal politikası ve bir evsizlik tanımı yoktur. Bununla birlikte özellikle kış aylarında evsizlere barınma hizmeti verebilecek barınakların temin ve tesisi ile ilgili olarak dönem dönem bakanlık genelgesi yayınlanmıştır. Evsizler yerel yönetimlerin sosyal yardım ve hizmetleri ile hayırseverlik ve sivil toplum faaliyetlerinin de çoğu zaman dışında kalmışlardır. Evsizlere verilen çok sınırlı hizmetler genellikle büyükşehir belediyeleri tarafından kış aylarında verilen barınak hizmetleridir. En ilginç olanı ise köklü bir hayırseverlik geleneği olan Türkiye’de evsizlerin hayırseverlik ve sivil toplum faaliyetlerine de yeterince konu olmamasıdır. Araştırma kapsamında evsizlerle yapılan görüşmelerde evsizler alanında çalıştığı bilinen, küçük ve yerel ölçekli yedi⁴ sivil toplum örgütlenmesi dışında herhangi bir sivil yapıdan destek aldıklarına dair bir bilgiye ulaşılmamıştır. Evsizliğe dair sosyal bilimlerdeki ilgi de oldukça sınırlıdır. Dolayısıyla Türkiye’deki evsizliğin olgusal tarihi, değişimi, dönüşümü hakkında yeterli nitel ve nicel veri bulunmamaktadır.

Bununla birlikte Türkiye’nin küreselleşen kenti İstanbul’da diğer küresel kentlerdeki duruma benzer bir biçimde evsiz sayısının artış gösterdiğine dair bazı resmi kayıtlar ve araştırma esnasında erişilen uzman görüşleri mevcuttur. Bunlardan en önemlisi İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin kış aylarında evsizlere sunduğu barınma hizmetine dair verilerdir. 2005-2006 yılında bu hizmetten yararlanan evsiz sayısı 500-600 arasındayken, 2016-2017’de 4592 evsiz olarak bildirilmiştir (İBB Darülaceze Müdürlüğü Arşivi, 2017). Hizmetten faydalanan evsiz sayısı on bir yıl içerisinde neredeyse 9 kat artmıştır. İstanbul’daki evsiz sayısına dair fikir verebilecek bir diğer İBB hizmeti ise “Yoksul Sevk ve Tersine Göç Bürosu”nun çalışmalarıdır. “Tersi-

⁴ Erdemliler Dayanışması, Şefkat-der, Çorbada Tuzun Olsun Derneği, Aşhane yapılanması, Hayata Sarıl Lokantası, Umut Çocukları Derneği, Derviş Baba

ne Göç Bürosu", İstanbul'da yaşayıp memleketine dönmek isteyen, bunun için gerekli maddi kaynağa sahip olamayan ailelere, geri dönüş için nakliye ve ulaşım ücreti temin etmektedir. Asker, öğrenci ve İstanbul'a iş bulma, tedavi olma vb. nedenlerle gelen, kalacak yeri olmayan ve memleketine dönecek maddi imkânı bulunmayan vatandaşlara otobüs bileti temin ederek memleketlerine geri dönmelerini sağlayan hizmet ise "Yoksul Sevk Hizmeti" olarak isimlendirilmektedir. Tersine Göç Bürosu 2007 yılında 558 aileye hizmet verirken bu rakam 2016 yılında 5256'ya ulaşmıştır. Yoksul Sevk hizmetinden faydalanan kişi sayısı ise 2007 yılında 3828 iken, 2017 yılında 8188'e yükselmiştir (İBB, 2018). Evsiz kalma riski altında olup İstanbul'dan ayrılan aile sayısı 10 yıl içerisinde 9 kat artmıştır, evsiz kalıp memleketine dönmek isteyen kişi sayısı ise 2 kat artmıştır. Evsizlere hizmet veren ve araştırma esnasında erişim sağlanan STK'lar da evsiz sayılarıyla ilgili farklı rakamlar vermelerine rağmen evsiz sayısındaki artışa dikkat çekmişlerdir.

Buna rağmen İstanbul'un kent yönetimi evsizlik olgusuna sınırlı süreli barınak hizmeti hariç sosyal politik bir yanıt vermediği gibi evsizleri düzenli yardım ve destek almayı "hak eden" savunmasız gruplardan biri olarak da kabul etmemektedir. Evsizlik alanındaki sosyal politikadaki yetersizlik veya "sosyal politikasızlık" evsizlerin gündelik deneyimlerinde direkt olarak belirleyici olan yapısal unsurlardan biridir. Aynı zamanda kent yönetimlerinin kentsel mekânın tasarımı ile ilgili uygulamaları ile yönetici önderlerin sosyal politika ve yardımları yorumlama biçimi dolaylı olarak evsizlerin gündelik yaşamlarının inşasında belirleyici olmaktadır.

Bu çalışmada gerçekleştirilmesi hedeflenen amaçlar (1) Beyoğlu ilçesi örneğinde evsizlikle ilgili sosyal politikasızlığın yanında, kent yönetiminin siyasi uygulamalarının, sosyal sorunları bireysel olana indirgeyen, küreselleşme yarışının bir parçası olan neoliberal ideolojiyle ilişkisini tartışmak, (2) evsizlerin tüm bu süreçlerin ortaya çıkardığı yapılar ve gerçeklikler karşısında geliştirmiş oldukları gündelik yaşam stratejilerini ilişkisel bir şekilde analiz etmek ve (3) neoliberal ideolojiyle uyumlu evsiz tanımlarına ve politikalarına eleştirel bir bakış getirmektir.

Araştırma iki bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın birinci kısmında kamu/sivil toplum kurumu önderleri ve uzmanlarla 27 yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde İstanbul geneli ve Beyoğlu bölgesi özelinde evsizlere verilen hizmetler ile hizmetlerin stratejik hedefleri, evsizlere ve evsizliğe kurumsal bakış açıları, hedeflenen yeni hizmet biçim-

leri, evsizler hakkında genel bilgi ve tutumlar ile ilgili görüşlere ulaşılmaya çalışılmıştır⁵.

Saha araştırmasının ikinci kısmında ise evsizlerin gündelik yaşam stratejilerine erişebilmek için 22 evsizle⁶ yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak görüşme yapılmıştır. Görüşmede evsizlerin sosyo-demografik özelliklerinin yanı sıra, katılımcıların evsizlik tanımları/algıları, kurmuş oldukları nedensellik ilgileri, günlük yaşam deneyimleri/stratejileri (geceleme/barınma/mekan tercihleri, yeme-içme, sosyalleşme, çalışma, güvenlik vb.), sosyal ilişkileri, almış oldukları formal/enformel destekler hakkında verilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Kartopu tekniği ile örneklem seçimine başlanmış, örneklem sayısı teorik örneklem yöntemine uygun biçimde teorik doyuma ulaşıncaya keskinleşmiştir (Kümbetoğlu, 2005, s. 99).

Nisan 2016 - Nisan 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilen saha araştırmasının verilerinin analizinde fenomenolojik-yorumcu analiz ile söylem analizinden yararlanılmıştır.

Literatür

Toplumsal Problemlerin Bireyselleştirilmesi: Tanımlama

Evsizliğin tanımlanması ve nedenlerinin belirlenmesi hem akademik alanda hem de idari yapılar, yardım kurumları ve savunucu grupları arasında önemli bir tartışma ve mücadele sahasıdır. Tanımlar çoğunlukla belirli kuramsal veya siyasal perspektiflerin uzantılarıdır. Öte yandan benimsen-

⁵ İstanbul ili Beyoğlu bölgesi için merkezi ve yerel yönetimlerin evsizlikle ilintili olabilecek kurumlarını temsilen; İstanbul Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Müdürü, İBB Genel Sekreter Yardımcısı, İBB Zabıta Daire Başkanı, İBB Avrupa Yakası Dilenci Müdahale Zabıta Amiri, İBB Darülaceze Müdürü, Beyoğlu Kaymakamı, Beyoğlu Sosyal Hizmet Merkezi Müdürü, Beyoğlu Toplum Sağlığı Merkezi Müdürü, Beyoğlu Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Müdürü, Beyoğlu İlçe Emniyet Müdürü, Beyoğlu Belediyesi Sosyal İşler Müdürü, Beyoğlu Belediyesi Sosyal İşler Şefi, Beyoğlu Mahalle Muhtarları Başkanı ve Taksim Verem Savaş Dispanseri Müdürü ile görüşülmüştür. İstanbul ili içerisinde evsizlerle ilişkili olan sivil toplum örgütlerini temsilen ise; Aşhane oluşumu kurucusu ve gönüllüleri, Şefkat-Der sorumluları, Umut Çocukları Derneği Başkanı ve gönüllüsü, Çorbada Tuzun Olsun Derneği Başkanı, Derviş Baba Derneği Kurucusu, Erdemliler Dayanışması Derneği Başkanı, Hasan Paşa Camii İmamı ile görüşme yapılmıştır. Ayrıca evsizler ile ilgili olarak farklı kurumlar bünyesinde saha çalışanı olarak görev yapan üç uzman ile de yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir.

⁶ Araştırmaya katılan 22 evsizin 4'ü kadın, 18'i erkektir. Katılımcıların yaş ortalaması 48'dir. En küçük katılımcı 36, en büyük katılımcı ise 81 yaşındadır. 22 katılımcının 7'si bekar, 3'ü evli (2'si uzun süredir eşinden ayrı yaşıyor, 1'i boşanma sürecinde), 7'si eşinden boşanmış ve 5'i eşi vefat etmiş duldur. Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde ise 4 kişinin okur-yazar olmadığı, 2 kişinin örgün eğitime devam etmemekle birlikte okur-yazar olduğu, 9 kişinin ilköğretim, 1 kişinin ortaokul, 5 kişinin lise, 1 kişinin ise lisans mezunu olduğu görülmüştür.

miş ve yerleşmiş tanımlar kamusal ve siyasi uygulamaları ve söylemleri etkileme potansiyeline de sahiptirler (Farrugia ve Gerrard, 2016; Neale, 1997).

Evsizlik gibi sosyal problemlerin tanımlanması öncelikle akademik olarak araştırmanın hedeflemiş olduğu kitleyi, yani evsizin kim olduğunu belirler. Siyasi olarak sosyal politikaların hedefini ve hizmetlerden kimin yararlanabileceğini tayin eder (Jacobs, Kemeny ve Manzi, 1999). Örneğin, Amerika ve İngiltere’de yaygınlaşan “yeni evsizlik” kavramlaştırması, düşük refah yatırımları, konut eksikliği, sosyal konutların özelleştirilmesi ve satılması ile ilişkilendirilip, kadınlara, gençlere, aileye ve tek ebeveynin kadın olduğu ailelerin artışına vurgu yapar. Böylelikle yeni evsizlik, “yeni yoksulluk”, “sınıf altı”, “sosyal dışlanma” gibi toplumsal problemlerle beraber tartışılır (Kennett ve Marsh, 1999, s. 1).

Buna karşın, son dönem araştırma literatüründe geniş yer tutan, “kronik evsizlik” ve “risk faktörü” analizleri, siyasi vurguyu neoliberal dönemdeki yapısal eşitsizliklerden bireysel problemlere yönlendirir (Farrugia ve Gerrard, 2016, s. 275). Gowan (2010) evsizliğin kavramsallaştırılmasıyla ilgili (1) “kusur/suç”, (2) “patolojik bir yetersizlik” ve (3) “yapısal eşitsizlik” olmak üzere üç farklı bakış olduğunu söyler. Bunlarsa sırasıyla bireysel sebepleri (sin talk), psikolojik sebepleri (sick talk) ve yönetsel sebepleri (system talk) öne çıkarır. Ayrıca her bir kavramsallaştırma evsizliğe verilen politik yanıtlar noktasında, yine sırasıyla “cezalandırma”, “tedavi” ve “kolektif mobilizasyon ve sosyal değişim” gibi farklı çözümleri gerektirmektedir. Dolayısıyla tanımlar hem evsizleri hem de evsizlik politika ve uygulamalarını belirlemede büyük bir önemi haizdir. Bu sebeple evsizliğin tanımlanması, nedensellik ilgisi bağlamında tartışmalı bir politik ve etik girişim olarak değerlendirilmelidir. Bu durumda “evsizliğin kesin bir tanımlaması yapılabilir mi veya yapılmalı mıdır?” sorusu akla gelmektedir.

Neale (1997)’ye göre eğer evsizlik tanımlanamıyor ve nedenleri belirlelemiyorsa, evsizliğe karşı bir çözüm de geliştirilemez. Evsizlikle ilgili kamusal bir dil ve anlayış geliştirilemediğindeyse evsizlik deneyiminin sadece bireysel ve öznel kavramlarla ifade edilmesi neticesinde, evsizliğin siyasi sebeplerinin ihmal edilmesi ve dolayısıyla sosyal politikanın genel var oluş nedeninden mahrum kalması söz konusu olur. Sadece sübjektif deneyime ve eyleme odaklanmak, sosyal yapıların (sosyo-ekonomik yapı, konut ve iş piyasası şartları, sosyal güvenlik korumasının değişen yapısı, artan yoksulluk ve aile bölünmeleri (Fitzpatrick, 2005, s. 4; Mallet, Resenthal, Key ve Averill 2010, s. 20) etkisini silikleştirerek, toplumsal sorunlara siyasi cevap-

lar ve pratik eylem üretme potansiyelini ortadan kaldırır (Akbaş, 2014, s. 64;65;67). Buna karşın Somerville (2011, s. 2) Neale'nin görüşünü, bu tanımlamaların da ideolojik birer inşa olabileceğini hatırlatarak eleştirir. Kesin tanımlamalardan kaçınmanın negatif kalıp yargılar üretme ve etiketleme riskini de ortadan kaldıracağını ileri sürer.

Bu çerçeveden evsizlik tanımları ele alındığında neredeyse evsizliğin tüm farklı tanımlarında ortak olan ifade "bir barınma hakkının olmayışı, kamuya açık mekânlarda uyuma, kişinin kendisine ait düzenli (kira veya mülk edinme yoluyla) bir evinin olmaması"dır. Tanımlamalardaki ortaklıklar böyle olmasına rağmen "evsizlik" olgusuna ana akım toplum içerisinde pek çok farklı olumsuz anlam isnat edilir. "Evsizler" de benzer biçimde dilencilik, suç işleme, bağımlı olma gibi patolojik bir sapma veya ana akım toplumu tehdit eder biçimde yeni bir alt sınıfa veya yeni bir yoksulluk görünümüne dâhil olmak gibi bir kırılma ile ilişkilendirilir (Bauman, 1999; Cronley, 2010; Fooks ve Pantazis, 1999; McNaughton, 2008, s. 9; Neale, 1997; Pleace, 2000). Yani evsizler ve evsizlik pek çok bireysel probleme işaret eden kalıp yargı üzerinden tanımlanır.

Ana akım toplumun evsizlik ve evsizler hakkında paylaşmış oldukları ve evsizlik durumunu bireyselleştiren yaygın kalıp yargı ve ön yargıların politika yapıcılar, kamu ve kent yöneticileri tarafından da paylaşılması evsizlerin en temel insan haklarından olan barınma hakkının yok sayılarak en temel evsizlik hizmetlerinden olan barınak hizmetinin bile ihtiyaç dışı olarak değerlendirilmesine sebep olabilmektedir. Sonuç olarak kalıp yargılar ve ön yargılar temelinde yapılan tanımlar ve nitelendirmelerle bir evsiz profili inşa edilir ve evsizlik olgusuna verilen sosyal politikaların temelinde de evsizlerden bağımsız olarak inşa edilmiş bu evsiz profili yer alır.

Tanımlama, Bireyselleştirme ve Neoliberal Sosyal Politikalar

Dezavantajlı ya da kırılma bireylerin içerisinde bulunmuş oldukları durumdan çıkabilmek için kendi çarelerini öncelikle kendilerinin üretmeleri gerektiğini ileri süren ve dolayısıyla birincil sorumluluğu bireylere yükleyen söylem Batı demokrasilerinde giderek daha fazla kabul görmektedir. "Refah bağımlılığı" ve "mali sorumluluk" ile ilgili tartışmalar bireylerden daha fazla kendilerine güvenmeleri, sorumluluk almaları ve kendilerini geliştirmeleri yönünde bir beklenti yaratmıştır. Ancak bu şekilde bireyler rekabetçi ve piyasa odaklı (neoliberal) ekonomi içerisinde bağımsız ve başarılı bir biçimde rekabet edebilme yetisi kazanabilirler. Piyasa güçlerinin önündeki engellerin kaldırılması, girişimciliğin teşvik edilmesi ve yönetim-

lerin evsizlik ve konut güvensizliği gibi karmaşık sosyal problemlere “etkili” ve “verimli” yanıtlar vermesi neoliberal ideoloji ve söylemin en temel karakteristiklerindedir (Stonehouse, Threlkeld, ve Farmer, 2015, s. 394).

Devletin düzenleyici ve ekonomide aktif rolünü ifade eden Keynesyen politikalar ve Fordist üretim biçimi üzerinden tanımlanabilecek refah politikaları, dünya petrol fiyatlarının aniden yükselmesinin yarattığı petrol krizleri, kar hadlerinin düşmesi, artan işsizlik (Aksu, 2015, s. 68; Ören, 2015, s. 155) sebebiyle 1970’li yıllardan itibaren eleştirilerinin hedefi olmuştur. Bu eleştiriler temelinde 1980’li yıllardan itibaren Keynesçi politikalar terk edilerek neoliberal politikalar devreye sokulmaya başlanmıştır.

Neoliberal ideolojiyi benimseyen küresel güçler ve yükselen sağ, refah devleti uygulamalarını aşırı müdahaleciliğe yol açtığını ve devleti hantallaştırdığını iddia ederek, düşük üretkenlikten ailenin parçalanmasına kadar tüm modern kötülüklerden bu uygulamaların sorumlu olduğunu savunmuştur (Kleinmann, 2011, s. 168-169). Sonuç olarak, 1980’li yıllarda yeni sağın geliştirdiği neoliberal “minimal-girişimci devlet” yaklaşımıyla refah devleti uygulamaları zayıflatılmıştır (Demirel, 2006, s. 109). Endüstri kapitalizminden farklı bir biçimde, vasıfsızları sosyal ve siyasal alanın dışına iterek ekonomik Darwinizmi öneren neoliberal ideoloji ve küreselleşme, Habermas (2002, s. 60)’a göre kapitalizmin sosyal alanda doğurduğu olumsuz sonuçları düzeltmeyi amaçlayan sosyal devlet uzlaşmasının sonuna yaklaşıldığının bir göstergesidir.

Neoliberalizm her ne kadar deregülasyon, serbestleşme ve özelleştirme başlığı altında toplayabileceğimiz üç ana ekonomi politikası (Ören, 2015, s. 156) temelinde tanımlansa da kamusal ve özel alanda yaygın ve çok yönlü kalıcı etkileri olan, içinde bulunmuş olduğu mekan ve coğrafyaya göre etkileri farklılaşan küresel bir fenomen, politik bir ideoloji ve bir yönetim rasyonalitesidir (Brown, 2015). Dolayısıyla, piyasa ilişkilerinin genişlemesi ve devlet müdahalesinin azalması, refah devleti/sosyal devlet uygulamalarının ve kurumsallaşmış sosyal güvenlik sistemlerinin tasfiyesi, bireysel sorumluluk duygusunun vurgulanması neoliberalizmin temel özellikleri olarak öne çıkmaktadır (Stonehouse vd., 2015, s. 394).

Foucault’ya göre neoliberalizm insanların özneye dönüştürülmesinin yeni bir yolu olan yeni bir hakikat rejimidir (Read, 2012, s. 88). Bu neoliberal özne “girişimci”-“aktif”-“şirket” insan ve ideal vatandaştır. Piyasa ise öznenin kendi kendini oluşturma süreci olarak davranmayı öğrendiği, kendi kendini eğiten, disipline eden öznel bir süreçtir. Birey bu piyasada hedefi seçen ve bunu gerçekleştirmeye çalışan girişimci insandır. Yaşamın şirket-

leştirilmesi olarak tanımlanan bu yeni düzenin rekabetçi yaşam anlayışı, insanı özerk, özgür ve kendi eylemlerinden mesul bir varlık/şirket olarak ele alır (Aksu, 2015, s. 77;81). Aksu (2015)'ya göre bireyselleşme ya da girişimcilik hayatta kalmanın stratejisi olarak 'kendi kendini inşa' etmeyi şart koşar ya da bunun tek geçerli strateji olmasının zorunlu koşullarını yaratır. Bu koşullar altında birey sistem tarafından, kendi kimliğini edinme, kendini yönetme, kendini kabul ettirme ve bütün bunların gerçekleşmesi için kendi kendine yeterli olmak zorunda bırakılır. Devlete yük olmadan kendi ayakları üzerinde durabilen birey tanımı dolayısıyla başarı veya başarısızlık bireyin kendi sorunudur, toplumla ya da devletle hiç bir ilgisi yoktur (Özkan, 2009).

Foucault'nun yönetsellik olarak kavramsallaştığı bu durum bir devleti yönetme ile kendi kendini yönetmenin, yani özyönetim tekniklerinin iç içe geçtiği bir yönetim sanatıdır (Lorey, 2013). Neoliberalizmin hem kuralların doğası hakkında politik bir söylem hem de bireyi uzaktan yönetilmesini kolaylaştıran bir dizi uygulama olması refah devleti ve sosyal politika üretme süreçlerinin yeniden yapılandırılmasının araştırılması için elverişli bir yol sunmaktadır. Nitekim neoliberalizm içerisinde hangi söylemlerin karmaşık sosyal problemlerin kısmileştirilip bireyselleştirmenin inşası için kullanıldığı sosyal problemler ve yönetsellik bağlamında pek çok çalışmanın odağında olmuştur (Arnold, 2004; Brown, 2015; Bullen, 2015; Farrugia ve Gerrard, 2016; Horsell, 2006; Stonehouse vd., 2015; Willse, 2010). Foucauldian bağlamda gücün ve iktidarın meşrulaştırılması noktasında söylem merkezi niteliktedir. Sosyal problemlerin bireyselleştirilmesi ve girişimci öznenin problemi haline getirilmesinde özgür-sorumlu birey söylemi belirleyicidir.

Sorumluluk kavramı, neoliberal zihniyetine yönelik eleştirilerde oldukça önemli yer tutan risk kayması ve bireyselleştirme ile ilgili tartışmayı özetleyen bir kavramdır. Lemke (2001, s. 201)'ye göre Foucault, yönetsellik kavramı üzerine verdiği derslerde özneleri 'sorumlu' tutma stratejisinin, hastalık, işsizlik, fakirlik gibi toplumsal olguları bireysel olana indirgemeyi amaçladığını ve tüm bu sorunları 'öz bakım' sorunu olarak kodladığını tespit eder. Toplumsal sorunlardan özneleri 'sorumlu tutmak' neoliberal rasyonalitenin temel bir özelliği olarak ortaya çıkmıştır (Stonehouse vd., 2015, s. 395).

Söz konusu siyasi tasavvurlar neticesinde neoliberal ideoloji ve küreselleşme hem deregülasyon hem de girişimci-özgür birey söylemleri bağlamında refah devletleri üzerinde küçülme yönünde bir baskı yaratırken,

daha etkili ve verimli bir yönetimin oluşturulması için kaynakların yerel yönetimlere aktarılmasını da teşvik etmiştir. Bunun sonucunda geleneksel kamu idaresinde bir yönetim merkezi olan belediyeler bir işletme mantığıyla kar amacı güderek çalışmaya başlamış, yoksul ve ihtiyaç sahibi mişteriler yerine zengin tüketiciler ve güçlü küresel ortakları hedefleyen kent politikalarını ncelemişlerdir (Kennett, 1999, s. 48-49). Eş zamanlı olarak özellikle küresel kentler üzerindeki girişimcilik ve işletme baskısı, yerel yönetimlerin yetki ve kaynaklarını ağırlıklı olarak orta-üst sınıf, ulus üstü kurumlar ve küresel ortaklar lehine kullanması sonucunu ortaya çıkarabilmektedir. Klasik kamu yönetimi anlayışının ekonomik rasyonellik, etkililik ve verimlilik çerçevesinde yeniden düzenlendiği bu dönemde, özellikle İstanbul gibi kentler küresel kent sıralamasında yükselebilmek için politikalar yürütmek durumundadırlar.

Bu araştırmada ifade edilen teorik ereve doğrultusunda kent ve kamu kurumu yöneticilerinin evsizliği ve evsizi tanımlama, kronik evsiz kategorisi altında sınıflandırma söylemi ile nasıl bir evsiz profili inşa etmiş oldukları, bu inşanın evsizlik sosyal politikalarına yansımaları ve bu alanda neoliberal sosyal politikaları nasıl ürettiği analiz edilmiş, özellikle İstanbul'un prestij sokaklarında evsizliği yönetmeye dair "teleme" ve "bertaraf etmeyi" içeren neoliberal uygulamalar eleştirel bir şekilde değerlendirilmiştir. Araştırmanın ikinci kısmında ise inşa edilen evsiz profilini üreten söylemlerin evsizlerin gündelik gerçekliğinde nasıl bir yere oturduğu, evsizlerin bu inşayı gündelik yaşam stratejileri ile nasıl yeniden yorumladıkları evsizlerin anlatıları üzerinden ortaya konmuştur.

Bulgular ve Analiz

Tasvir Edilen Evsiz, İnşa Edilen Evsizlik

Neoliberal bireysel sorumluluk anlayışına benzer biçimde, özellikle kamu kurumu temsilcileri genel olarak evsiz insanı "zgr", "sistemi reddeden", "romantik", "kurumlarda ve kapalı mekânlarda kalmayı istemeyen", "sunulan imknlardan memnun olmayıp, sokak tercihinde bulunan", "sorumluluk almayı istemeyen", "günü birlik yaşamayı tercih eden" olarak tanımlamışlardır. Kamu kurumu önderleri ayrıca evsizliği de bu kişisel olumsuzluklar bağlamında değerlendirmişlerdir.

Evsizlerin biraz ... tercih olduğunu gözlemliyorum... Öyle bir yeri yurdu olmadığı için değil, bir tercih unsuru. Aile içerisinde ve belki oradaki o sorundan uzaklaşmak arzusu, biraz belki sorumluluktan uzaklaşma arzusu... Bir

evsizi bir kuruma yerleştirmeye çalıştım, dedi ki bana, sizden önceki müdür de teklif etti, her işlemlerimi de başlattı. Ama ben istemedim. Ben kalamam orada, ben yapamam, ben tek başımayım, ben kendim özgür olmalıyım gibi bir ifade kullandı... Dolayısıyla görüyoruz ki, insanların biraz yaşamdan beklentileri ile ilgili bir durum. Sadece bir zorunluluk değil, kendi kafalarında, muhayyilelerinde oluşturduğu bir hayat tarzı diye düşünüyorum ben... (Beyoğlu Belediyesi Sosyal İşler Müdürü)

Söz konusu bireyselleştirme eğilimiyle ilgili olan bir başka nokta da katılımcıların önemli bir kısmının farklı evsiz kategorilerine gönderme yaparak, homojen bir "evsiz" kitle olmadığını vurgulamalarıdır. Bu ayırım literatürde "uzun dönem evsiz", "döngüsel evsiz" ve "ilk defa evsiz kalan" (May, 2000, s. 622-633) şeklinde yapılan evsiz tanımlamasına benzerlik göstermektedir. Saha uzmanı görüşmecilerin tümüne göre çalışma veya tedavi amacıyla İstanbul'a gelip, geçici süreli olarak evsiz kalan ve kurumsal yatılı bakım hizmeti için sırada bekleyen "geçici evsiz"lerin oranı, uzun süreli olarak sokakta kalan "uzun dönem evsiz"lere göre çok daha yüksektir. Bu görüş, İstanbul Darülaceze Müdürünün vermiş olduğu "3000 evsiz arasında her sene devamlı olarak kış hizmetini kullanan ortalama 300 gerçek 'evsiz' olduğu" bilgisi ile de örtüşmektedir İl SYDV saha personeli de, düzenli olarak kendilerinden yardım alan evsiz popülasyona (uzun dönem evsizler) nazaran, geçici veya bir kerelik yardım için kendilerine başvuran "gurbetçi evsiz"lerin ("döngüsel ve ilk defa evsiz kalan evsizler) sayısının daha yüksek olduğunu vurgulamıştır.

Buna rağmen katılımcıların yarıdan fazlasının evsizlerin tümünü genel olarak kronik-uzun süreli evsizler içerisinde yaygın olduğu ileri sürülen bireysel problemler üzerinden nitelendirdikleri görülmüştür. Bu bağlamda evsizlikle ilgili olarak "psikiyatrik bozukluk/akıl hastalığı olan", "zekâ geriliği bulunan", "alkol ve madde bağımlılığı bulunan", "ağır travmalı" kategorileri öne çıkmaktadır. Bu genelleme çok daha fazla sayıda insanın işsizlik, yoksulluk, sosyal hizmet eksikliği gibi yapısal problemlerin de etkisiyle evsiz kaldıkları düşüncesini silikleştirmekte, genel olarak evsizlik probleminin bireyselleştirip patolojikleştirilmesine kapı aralamaktadır.

Sonuç olarak katılımcıların hiçbiri "evsiz insan kimdir?" sorusunu, "ev"i olmayan şeklinde cevaplamamış, evsizliğin nedenselliğine ve evsiz insanın karakterine gönderme yaparak tanımlamayı tercih etmiştir. Bu tanımlama ile başlayan evsizliği ve evsizleri inşa süreci, mevcut ve olası evsiz hizmetle-

rinin yapılan tanımlamalara referansta bulunularak gerekçelendirilmesi ile devam etmiştir.

İstanbul'da evsizlere yönelik olarak verilen barınma temelli tek hizmet İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından verilen sınırlı süreli barınak hizmetidir. Dönemsel olarak verilen bu barınak hizmetinin içeriğine ve verildiği döneme bakıldığında bu hizmet ile hedeflenen evsiz insanların soğuktan donarak ölmelerinin engellenmesi ve yaşamlarının sağlanması olduğu görülmektedir. Barınak hizmetinin yürütücüsü olan İstanbul Darülaceze Müdürlüğü yöneticisi bunu açık bir ifade etmiştir.

(Bu hizmetle hedeflenen) Önce kişinin sağlığını ve can güvenliğini sağlamak, yani risklerden korumak. Nedir bu? Donma riski, ondan sonra işte buna benzer etkenler diyelim.

Görüşmelerde özellikle 18-60 yaş aralığında, erkek, kronik evsizlere hizmet verilebilecek, "bütüncül, rehabilitasyon hedefi olan" hizmet merkezlerine ve "barınaklara" olan ihtiyaç tüm kurumlar tarafından dile getirilmiştir. Bununla birlikte "sadece ekonomik sebeplerle sokakta olanlar", "tedavi ihtiyacı bulunan hastalar ve yakınları", "mevsimlik işçi olarak İstanbul'a gelip muhtaç durumda olanlar", "hapisane/hastane/ yetiştirme yurtları/çocuk destek merkezleri gibi yatılı kurumlardan çıktıktan sonra uyum ve nekahet döneminde gidecek yeri olmayanlar", "kurumsal yatılı bakım hizmeti alabilmek için değerlendirme sürecinde olanlar" gibi geçici süreli olarak evsizlik durumunu deneyimleyenler için de barınak hizmeti ihtiyacı sahada çalışan dernekler ve uzmanlar tarafından vurgulanmıştır⁷.

Tüm görüşmeciler hem geçici evsizler hem de kronik evsizler için 365 gün hizmet verebilecek barınak modellerine olan ihtiyaç vurgulamış olmasına rağmen, fiili olarak bu hizmetlerin verilmemesinin gerekçeleri özellikle kamu kurumu önderlerinin evsizlik tanımları, nitelendirmeleri ve evsizler hakkındaki yargılarında saklıdır.

İBB yetkilileri yaz aylarında evsizlerin hizmet talebi olmadığını, bir barınak açılrsa bile bunun evsizler tarafından kullanılmayacağını, geçici süreli barınak hizmeti deneyimlerine dayanarak şu şekilde ifade etmişlerdir.

İnsanlar (kışın verilen barınak hizmetinden faydalanan), gerçek insanlar (kronik evsizler) zaten kapalı alanlarda yaşamak istemeyen, daralan, bunalan bir an önce kurtulmak isteyen insanlar. Zaten hava açıldığı zaman kendi

⁷ İstanbul Darülaceze Müdürlüğü'nün verilerine göre İBB kış barınağını kullanan kişilerin %10'u "uzun süreli-gerçek-kronik" evsizken, %90'ı geçici süreli evsizdir.

kendine başlıyor boşalmaya. Ama biz son anda tamamını boşaltıyoruz. (İstanbul Darülaceze Müdürü)

Görüldüğü gibi kalıcı bir barınak hizmeti olması halinde yazın barınakların kullanılmayacağına dair kanı önderlerin “kapalı alanda kalmak istemeyen” ve “sokağı tercih eden” olarak nitelendirdiği, “gerçek evsiz” olarak adlandırdıkları, literatürde ise “kronik-uzun süreli evsiz” tanımları ile örtüşen evsiz profiline dair kalıp yargıları üzerinden oluşturulmaktadır. Bu düşüncenin tahminler ve deneyim dışında herhangi bir bilimsel dayanağı bulunmamakta, barınakta verilen hizmetin niteliği evsizlerin tercihlerini etkileyen bir değişken olarak göz önüne alınmamaktadır.

Önderler tarafından paylaşılan bu söylem, evsizliğin deneyimlenmesi ve sürmesi noktasında yapısal şartları belirleyen unsurlardan biri haline gelmektedir. Nihayetinde bu gerekçe ile en temel ve akut evsizlik hizmetlerinden olan barınak hizmeti yıl boyunca verilmemektedir. Oysa yönetimlerce evsiz veya evsizlik riski altındaki insanlara sunulan barınak veya huzurevi gibi alternatiflerin reddedilmesi barınmayı reddetmek anlamına gelmemektedir. Evsizler tarafından reddedilen hali hazırda tüm fiziksel, donanımsal ve güvenlik ile ilgili gerçekliği ile somut bir “barınak” veya “huzurevi”dir. Evsiz katılımcıların kış barınağını kullanmama nedenleri evsiz görüşmelerinin analizinde detaylandırılacağı gibi mevcut barınağın sunmuş olduğu şartlarla ilgilidir.

Önder görüşmelerinde ortaya çıkan bir diğer husus evsizlerin gündelik yaşamlarını idame ettirmelerinde çok önemli bir yere sahip olan “zararı önleme” hizmetlerinin (Evans, 2011, s. 26) barınma hizmetine alternatif hizmet modelleri olarak sunulmasıdır. Gerekçe yine evsizlerin barınakları soğuk kış günleri dışında kapalı alanda kalmayı istememeleri dolayısıyla kullanmadıkları ve “dışarıda yaşamayı tercih ediyor” olduklarına dair yargılardır.

Evsiz yaşayan ve bunu aslında kendi hayat tarzı, tercih sebebi haline getirmiş olan insanın neye ihtiyacı olabilir diye sorguladığımızda biz yemeğe ihtiyacı var... Çalışmıyor, para yok. Eee yıkanma ihtiyacı var, temizlenmesi ana ihtiyaçlardan biri. Eee bir de giysisi varsa giysisinin temizlenmesi ana ihtiyaçlardan biri... Bu ihtiyaçlar bizim Semt Konaklarından giderilebiliyor. (Beşoğlu Belediyesi Sosyal İşler Müdürü)

Kamu kurumu önderlerinin evsizlik tanımı, kategorileştirmeleri, nitelendirmeleri ve evsizlerin tercihlerine referansta bulunarak yapmış oldukla-

rı inşanın nihai sonucu; İstanbul'un mevcut şartları içerisinde verilen sınırlı süreli barınak hizmeti ve zararı azaltıcı hizmetlerin evsizlik problemi için yeterli bir sosyo-politik yanıt olduğudur.

Vatandaşın ilk muhatap olarak gördüğü yerel yönetimdir. Biz de o kapsamda sorumluluklarımızı yerine getirmeye gayret ediyoruz... Evsizlik de tabii ki bir problem... Özellikle kış aylarında... Yazın tabii insanlar o kadar fazla ihtiyaç duymayabiliyorlar. Dolayısıyla kışın yine gelişmenin, çağın gereksinimi dediğimiz, gereksinim duyulan her yerde biz olmaya gayret ediyoruz. Evsizler için de... Ölen bu güne kadar duymuşunuzdur Siz. Ben çok duydum sokakta donarak ölen insanları. Ama bugün İstanbul'da bunu bulamazsınız. Biz onlara da kucak açıyoruz. Onları da ayırdığımız tesislerde misafir ediyoruz. (İBB Genel Sekreter Yardımcısı)

İBB yetkilisinin vermiş oldukları hizmeti aktarırken kullanmış olduğu "kimsesizlerin kimi olma sorumluluğu" ifadesi ile birlikte, yukarıdaki alıntılarda kullanılan "vatandaş beklentisi", "donarak ölümlerin engellenmesi", "kucak açma" ve "misafir etme" gibi ifadeleri, belediye tarafından evsizliğin hak eden bir hizmet kategorisi olarak görülmediğine, evsizlere yönelik verilen hizmetlerin evsizlerin talepleri ve evsizlik durumunu giderme temelli olmaktan ziyade, vatandaş beklentisi ile ilintili olarak evsizliği yönetmeye odaklandığına işaret etmektedir. Nihayetinde havalalar ısındığında barınağı kullanmayan evsizler için, kışın donarak ölmelerinin engellendiği sınırlı süreli barınak hizmeti hem seçmen kitesinin taleplerini karşılamakta hem de evsizlerin niteliklerine ve barınma tercihlerine dair inşanın bir sonucu olarak İstanbul'un yerel yönetimi tarafından yeterli bulunmaktadır.

Sürekli bir barınak hizmeti ile konut odaklı kamusal sosyal hizmetlerin mevcut olmadığı İstanbul'da evsizlerin kamusal mekânı kullanımı ile ilgili olarak da belli uygulamalar mevcuttur.

İBB Zabıta yetkilileri evsiz veya sokakta kalan bir insan, kuytu ve gözden uzak yerlerde olduğu ve çevreye rahatsızlık vermediği takdirde, kendisine "ilişilmediğini", "park, meydan, bulvar, cadde, ana arterleri" mesken edilen kişilere, özellikle işgal tarzı geçici yapılanmalar söz konusu ise müdahale edildiğini ifade etmişlerdir. Müdahale dayanağın ise Kabahatler Kanununun "çevre kirliliği", "çevre rahatsızlığı" ve "halkı rahatsız edici davranış"larla ilgili maddeleridir. Zabıta Daire Başkanı, bu uygulamayı prestij mekânlardan ve ana arterlerden "bertaraf etme" ve "öteleme" olarak adlandırmıştır.

İstanbul'un en manzaralı, belki de İstanbul'a gelen herkesin görmeye gittiği bir yerdir Roma Parkı. O profil ... orada olmamalı. Nasıl olmamalarının cevabını konuştuk (bertaraf etme, öteleme)... Diğerlerine de (görünmeyen, izbe

yerlerde olanlara) bir rahatsızlık vermediği müddetçe müdahale etmediğimizi söyledim. Yani toplumsal yaşamı etkilemediği müddetçe bizim kimse ile bir işimiz yok.

Beyoğlu İlçe Emniyet Müdürü ise güvenlik açısından evsizlerin ve dilencilerin bir “tedirginlik unsuru” olduklarını ve İstiklal Caddesi gibi prestij bir mekânda “görüntü kirliliği” oluşturduklarını ifade etmiştir.

İstiklal Caddesi'nin üzerinde bu şekilde evsiz, pejmürde şahıs görüldüğü takdirde... Eşiniz ve çocuğunuz ile İstiklal Caddesi'nde böyle şahıslar arasında görüntü verildiği takdirde çıkmayı... Kendinizi güvende hisseder misiniz bir anne olarak? ... İnsanlar evsizleri tanımadıkları için, bilmedikleri için, insan bilmediğinden korkar. Bir de yani toplansanız Avrupa'da belki 5 belki 10 tane böyle cadde yoktur. Bu ve benzeri görüntüler de dediğim gibi görüntü kirliliğine de sebep oluyor ve insanları da ürpertiyor... O görüntüler güzel bir görüntü arz etmiyor. İşte dilenen şahıslar olsun, evsizler olsun. Ki o evsizlerin büyük bir kısmı madde bağımlısı, alkol ve benzeri... Kimse gidip de Bağcılar'ın arka sokaklarında öyle yaşamıyor. Daha çok buraya gelmeye çalışıyor.

Katılımcıların anlatılarında dikkat çeken hususlardan bir tanesi de evsizlere kentsel alanın düzenlenmesi yoluyla dolaylı müdahalelerde de bulunulmasıdır.

Bizim Fatih'te bir tane durağımız vardır, ahşap banklı 'u' şeklinde, üstü kapalı. 50-55 kişi yatıyor orada. Normal banka çevirdiler, üstlerini açtılar, arayı boş bıraktılar. O günden beri kimse yok orada. (Aşhane Oluşumu Gönüllüsü Mu. K.)

Kamusal alanın kullanımı ile ilgili ortaya çıkan sonuçlardan bir diğeri ise evsizlerin fiziksel olarak evsiz oldukları fark ediliyorsa paraları olduğu zaman bile “ev”li insanların sosyalleştikleri mekânlara girememeleri, parasını ödeyerek dahi hizmet satın alamamalarıdır.

Baktım ... köprüünün altında işte olay yeri inceleme var... Bir tane adam. Adamın yaşı olsun olsun 35-40 arası. Gözler simsiyah, sakallar uzamış, saçlar uzamış, işte sokakta kalan bir vatandaş olduğu belli. Sokakta ölmüş bu. Baktıkça daha ilginç şeyler olmaya başladı. Böyle gözleri parıltılı adamın, parıl parıl ama ölmüş. Soymaya başladılar, soyduklarında cebinden bir miktar para çıktı. Çıkan para da bugünün parası ile 100 TL 150 TL diyelim. Daha da soydukça daha enteresan bir tablo ile karşılaştılar. Adam karton bağlamış her yerine üşümek için. Kartonlar vücudunu yara yapmış. Şimdi bu

adamı o kıyafetle otele gitse, otel almaz. Hamama gitse, hamam almaz, lokantaya gitse, lokanta almaz. Yani Őurada milletin cebine koyduğu paranın da artık bir hükmü yok... Sokakta kaldığınızda bir süre sonra sadece sokaktaki insanlarla muhatap olmaya, konuşmaya baŐlıyorsunuz sadece onlar olabiliyor. (Şefkat-Der Gönüllüsü H.Ö.)

Bauman (2000, s. 31) bu durumu düzenin modern yabancılarla olan aşındırma savaŐında “antropoemik bir strateji” olarak ifade etmiştir. Bu strateji Bauman’a göre “yabancıları kusmayı, düzenli bir hayatın sınırları dışına sürmeyi ve bunların içeridekilerle olan iletiŐimlerini kesmeyi amaçlar. Bu, -yabancıları gettoların görünür duvarlarının içine ya da görünmeyen fakat en az bu duvarlar kadar somut olan commensality (birlikte yemek yeme), connubium (evlilik) ve commercium (ticaret) yasaklarının ardına hapseden; “temizleyen”- bunları idare edilen ve edilebilen toprakların sınırlarına dışına süren .... dıŐlama stratejisi” olarak ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak görüşme yapılan uzman ve önderler tarafından romantik/rasyonel davranmayan, özgür/sorumluluk almayan Şeklinde nitelendirilen ve “kronik evsizlik”le özdeşleştirilen “evsiz” için sınırlı süreli barınak hizmeti yeterli bir sosyo-politik yanıtıdır. Kronik evsizler dışında kalanlar gerçek evsiz değildir, dolayısıyla evsizlik çok daha az sayıda marjinal insanın deneyimlediği bireysel bir durum/problemdir. “Kendi kaderine hâkim olması beklenen, başarısızlıklarından sorumlu” (Özkazanç, 2009) olan neoliberal ideolojinin özgür insanı evsizler küresel kent imajına zarar vermeyecek derecede kenti ve kentsel hizmetleri özgürce kullanarak bireysel problemlerini yönetebilirler.

Gündelik Yaşam Stratejileri

Evsizlerin gündelik yaŐamlarına dair anlatıları iki farklı açıdan uzman-önderlerin yapmış oldukları inşayı tartışmalı kılmaktadır. Evsizlerin öncelikle Zeytinburnu barınak hizmetinin niteliğine dair yapmış oldukları “bir insanın içinde olmaması gereken yer” Şeklinde özetlenebilecek eleştirileri ve çok erken yaşta, genellikle enformel sektör içerisinde, ağır Şartlarda çalışmaya başlamış olmaları önderlerin yapmış oldukları “özgür, kapalı alanda kalmak istemeyen, sorumluluk almayan” evsiz tanımını geçersizleŐtirmektedir. Evsizlerin barınak alternatifine karşı bazı durumlarda sokağı “tercih” etmeleri bile barınağın kendilerine sunmuş oldukları yapısal Şartlar göz önünde bulundurulduğunda rasyonel bir tercih olarak nitelenebilir.

Vurgulanması gereken bir diğer nokta, evsizlerin kenti, kamusal mekânı ve farklı kamusal hizmetleri, ihtiyaçlarını giderebilmek ve hayatta kalabilmek için stratejik olarak kullanmalarındır. Evsizler bu gündelik yaşam stratejileri dolayısıyla küresel kent yarışındaki kent yönetimi ve neoliberal sosyal politikaların kendileri için çizmiş oldukları sınırları dağıtmakta, yeniden yorumlamakta ve değiştirmektedirler. Çalışmanın bundan sonraki kısmında evsizlerin gündelik yaşamları ile ilgili anlatılarına yer verilerek günlük yaşam stratejilerinin ve “tercihlerinin önderlerin evsiz ve evsizlik inşasını nasıl dağıttığı anlaşılacaktır.

1. Mekân Tercihî, Kentsel Mekânın Kullanımı

Bu bölümde evsizlerin romantik, özgür, evi reddeden, irrasyonel tercihlerde bulunan, yaygın psikolojik rahatsızlıkları bulunan insanlar olarak tasvir edilmelerinin yanlışlığını ortaya koymak ve neoliberal ideolojiyle uyumlu bu tasavvurlar sonucunda geliştirilen politikalara karşı ayakta kalma stratejilerini tespit etmektir.

İlk bölümde aktarıldığı gibi politika uygulayıcısı kamu çalışanları ve uzmanlar evsizlerin Zeytinburnu evsiz barında kalmak istememelerini daha çok bireysel tercihleri ve patolojileri ile açıklamışlardı. Oysa evsiz görüşmeciler konuyla alakalı çok daha farklı bir perspektif geliştirmişlerdir. Evsiz katılımcıların kış aylarında kullandıkları stratejik kapalı mekânlardan birisi, “Zeytinburnu”⁸ olarak adlandırılan İBB’sinin kış barınağıdır. 22 katılımcıdan 16’sı bir veya birden fazla kez Zeytinburnu’nu kullanmıştır.

365 gün faal bir “barınak” hizmeti olmasına rağmen katılımcıların Zeytinburnu hakkındaki değerlendirmeleri olumsuzdur. Katılımcıların Zeytinburnu hakkında kullanmış oldukları; “son alternatif”, “başka çarem kalmamıştı”, “tamamen ümidimi kaybettiğim için”, “ne kadar zor durumda olduğumu Zeytinburnu’na gitmemden anla”, “ölürüm burada daha iyi”, “hastanenin gözüne kurban”, “karakolda kalırım, orada kalmam”, “hastane köşesinde kal daha iyi”, “sokakta kendimi daha rahat hissederim”, “duvar dibi burdan iyi” gibi ifadeleri, verilen hizmetin hizmet şartlar sebebiyle olumsuz olarak değerlendirildiğini göstermektedir.

Barınakla ilgili en temel eleştiri barınağın fiziksel koşulları ile ilgilidir. Merkezde aynı anda 500-1000 arasında kişinin bir arada kalabildiğini ifade eden katılımcılar, içeride kalan kişilerin de alışkanlıkları nedeniyle sürekli,

⁸ Hizmet 2017-2018 kış dönemine kadar neredeyse on yıl süreyle Zeytinburnu Spor Kompleksinde verilmiştir.

ağır ve kötü bir kokunun olduğuna, yatmak için kullanılan kamp yataklarının yetersizliği dolayısıyla yerde veya tribünlerde uyduğuna, tuvaletlerin girilemeyecek derecede pis olduğuna dair aktarımda bulunmuşlardır. İkinci olarak her hangi bir sağlık ve bulaşıcı hastalık kontrolünün yapılmaması katılımcıları endişelendiren bir diğer husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Merkezden faydalanan katılımcılar içerisinde yer alan AIDS ve tüberküloz hastası katılımcı bu endişelerin haklılığını göstermektedir. Merkezi kullanan katılımcıların bir diğer eleştirisi ve endişesi ise güvenlikle ilgilidir. Katılımcılar merkezde gece uyuma sürelerinin güvenlik endişesi ve sürekli çıkan kavgalar sebebi ile sokakta uyuyabildikleri süreden çok olmadığını, Zeytinburnu'nda kalmanın güvenlik açısından sokakta kalmaktan farklı olmadığını dile getirmişlerdir. Bir barınak olarak Zeytinburnu nihayetinde "insanın içinde olmaması gereken" "insana yakışmayan" bir yer olarak nitelendirilmiştir.

Sizi çok güzel bir koku karşılıyor (sürekli gülüyor) Açlıktan nefes kokusu mu desem, gaz kokuları mı desem. Her şey havada bulut olmuş, uyuşturucu kokuları, hepsi birbirine karışmış yani... Orada kendinizi bambaşka hissediyorsunuz ya, teninizi hissetmiyorsunuz siz. Yani düşünün orada 1000 kişi var, 1000 kişinin 500'ü aynı anda sigara yakmış (sürekli gülüyor). Kimisi uyuşturucu içiyor, kimisi şey yani. Bakın hakikaten, uyuşturucu içenler dahi var. İnsanları kandırmak isteyenler de var orada. İnsanların çaresiz olduğunu görüyorlar, sana diyorlar 2 bin TL, 3 bin TL para vereceğiz diyorlar. Bana da söyledikleri için diyorum ben size. Senin üzerine şirket yapalım diyorlar, bakıyor çaresizsin ya. Ama çok komik durumlarla da karşılaştım. Herif aylarca yıkanmamış, (çok gülüyor) korkuyor sudan... Ama gerçekten güzel insanlar da var. Cenazeler de çıkabiliyor. Orada, nasıl diyeyim ben size, döğüş kavga da yeri gelince oluyor. Yani çok hayatta tiyatro sahnesi gibi desem, doğrudur. 1000 kişi kucak kucağa yatıyorsunuz orada... (E.9, Erkek, 38)

Verilen hizmetin kapsamı ve niteliğini değerlendiren 2 katılımcı Zeytinburnu'nun sadece kendilerinin soğukta ve en temel barınma hakkından faydalanmamış bir vaziyette ölmemesi ve kamusal sorumluluğun da bu şekilde bertaraf edilmesi amaçlı olduğunu düşünmektedirler.

... Bunlar (evsizler) için harbi yerler oluşturulsun, insanlara insan gibi bakıl-sın en azından. Zeytinburnu asla böyle bir yer değil, insanı daha da kötülüğe sürükleyen bir yer... Ama yine de gittim... Çaresiz, hiç çaresiz kalınca gidiyorsunuz... Hani burada yatırmak da çare değil, ölmesinler işte başımıza kalıp sokakta kalıp ölmesinler diye bunu yapıyorlar, hani suç bize kalmasınlar gibisinden. (E.9, Erkek, 38)

Beyoğlu bölgesi evsizler için fiziksel, güvenlikle ilgili ve psikolojik ihtiyaçlarını giderebildikleri stratejik yerlerden biridir. Bölge çoğu vasıfsız işçi statüsünde olan evsizlere uygun barınma (oteller, özellikle Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait olduğu söylenen metruk binalar, bekâr evleri) ve iş imkânları sunmaktadır. 22 katılımcıdan 8'i Beyoğlu bölgesi tercihlerini "hayatım burada geçti" diyerek açıklamışlardır. Uzun yıllardır Beyoğlu'nda yaşayan ve çalışan katılımcılar bu bölgede sosyal ağlarını geliştirme, ihtiyaç halinde bu ağları, ağlar dolayısıyla ortaya çıkan sosyal sermayeyi kullanma imkânına sahip olmuşlardır.

İstanbul'un bir ucunda da çalışsam kalmak için Beyoğlu'na geliyorum. 4-5 kişi bir arada kaldığımız bir otel var, ucuz. O yüzden mecbur geliyorum. Boş binalar da vardı kalmak için ama şimdi yıkılıyor, tehlikeli. Gerçi binalara bakıyorlar, kontrol ediyorlar yıkarken ama hapçısı var, tinercisi var, keserler sizi uykunuzda haberiniz olmaz. Merkezi bir yer Beyoğlu. İstemeyerek tercih ediyorum ama. Başka yerde bizim için yaşam alanları yok, ucuz oteller çekiyor. En azından belki bir tanıdıkla karşılaşma ve ondan yardım alma ihtimali de yüksek. (E.9, Erkek, 38)

22 katılımcının evsizlik süreci boyunca kalmış oldukları mekânları sınıflandırıp sıklıklarına baktığımızda, sıklık sırasına göre; otel (12), esnaf lokantası/sabahçı kahvesi/internet kafe/meyhane gibi sabaha kadar açık olan işletmeler (10), çalışılan yere ait lojman veya iş yeri (8), hastane acilleri (7), park (7) –Eyüp Parkı gibi güvenli parklar özellikle-, bekâr odası (5), metruk bina (4), akraba/arkadaş yanı (4), toplu taşıma araçları (4), havalimanı/otogar (3), kullanılmayan araba (2), apartman boşluğu (2), cami avlusu (2), evlendirme dairesi (2 kadın katılımcı tarafından kullanılmıştır), mezarlık (1) gelmektedir. Katılımcılar İstanbul şartlarında enformel sektörde çalışıp asgari ücretle, tek başına standart bir evde ikamet etmenin mümkün olmadığını sıklıkla vurgulamışlardır. Bu nedenle otelleri ve yatılı işleri tercih ettiklerini ifade etmişlerdir.

Katılımcıların mekân tercihlerini belirleyen en temel etken mevsimlerdir. Katılımcılar mümkün olduğunca para ödemek zorunda olmadıkları aynı zamanda güvende hissettikleri kapalı mekânlarda kalmaya çalışmaktadırlar. Yine de özellikle yaz aylarında açık havada kalmak düzenli geliri olmayan katılımcılar için sıklıkla tercih edilmektedir. Yaşlı (65+) katılımcılar ise güvenlik gerekçesiyle yazın bile dışarıda kalamadıklarını vurgulamışlardır.

Yaşlandım artık yazın da dışarıda kalamam. Yaşlanmadan önce kalıyordum, korkmuyordum, ürkmüyordum. Şimdi mesela dışarıda kalmam,

şimdi korkarım, ürkerim. Şimdi çok tehlikeli... Yaşlıları kollarlar böyle, yaşlıları... O yüzden otel parasını çalışmasam da arkadaşlarımdan, tanıdıklarımdan temin etmeye çalışıyorum. (E.15, Erkek, 76)

Ucuz otel odaları katılımcıların paraları olduğu müddetçe en sık kullandıkları güvenli, aynı zamanda sokak hayatının "kiri" ve "tantanası"ndan azade olunan mekânlardır. O yüzden otelde kalmayı alışkanlık haline getirmeyen katılımcıların bile haftada bir banyo yapmak, kıyafet değiştirmek ve dinlenmek için otele gitmeye çabaladığı görülmüştür. 15-20 veya 4-5 kişinin bir arada kaldığı ucuz otellerin yanı sıra, sadece bir yatağın sığacağı alana sahip tek kişilik odaları olan oteller de mevcuttur. Katılımcılar ucuz otel alternatiflerinin kentsel dönüşüm projeleri ile giderek azaldığına dikkat çekmiştir.

Katılımcıların barınma stratejilerinden biri de hem para kazanma hem de barınma alternatifi sunan işlere girmektir. Bekçilik, şantiye işçiliği, konfeksiyon işçiliği, seks işçiliği, otel işçiliği, katılımcıların yaygın olarak barınma imkânı buldukları işlerdir. Barınma imkânı sunan pek çok farklı işte çalışan E.18 ucuz otellerin ve yatılı işlerin sunduğu barınma imkânının konfor açısından farklı olmadığını ifade etmiştir.

Konfor açısından ucuz otellerle yatılı işler çok farklı değil. Lüks, sosyete bir yer değil burası (ucuz otel). Orada da konteynıra işçileri dolduruyorlar, konteynırda 8 kişiyi bir odaya alıyorlar. İster kal, ister kalma diyor. Küçük bir odada, artık düşünün 8 tane adamın üst üste ranzalarda kaldığını düşünün. Çok zorluk çektiğimiz zamanlar da oldu yani. Ama ne yapacağız, mecburuz, ekme parası için... (E.18, Erkek, 46)

İşle kurulan ilgi ve düzenli gelirle beraber mümkün olan barınma imkânlarından biri de bekâr odalarıdır. Bekâr odaları, "ucuz", "pis", "kalabalık", "hemşerilik/akrabalık ilişkilerinin olduğu", daha çok "çalışanların/geçici işçilerin kaldıkları", "fiziksel standartları düşük olduğu ve genellikle tuvalet ve banyoların ortak kullanıldığı", "ödemelerin haftalık veya aylık yapıldığı" yurtlar olarak tasvir edilmiştir. Düzenli ve toplu ödeme gerektirmesi nedeniyle düzenli bir gelirle ilişki kurulduğu zaman tercih edildiği görülmüştür.

En fazla en ucuz oteller kadar masrafı olan esnaf lokantası, sabahçı kahvesi, internet kafe, meyhane gibi işletmeler ise katılımcıların hem barınma hem de farklı ihtiyaçlarına hitap etmektedir. İnternet kafelerin saatinin ortalama 2 TL olduğunu söyleyen E.14 (Erkek, 50), bazen otel yerine internet kafelerde sabahlamayı tercih ettiğini, bu vesileyle bir yandan sıcak bir or-

tamda bulunurken bir yandan da keyifli vakit geçirdiğini ifade etmiştir. Sabahçı kahveleri de otel parasının bulunamadığı günlerde güvenli ve sıcak bir ortam sunmaktadır (E.15, Erkek, 76; E.12, Erkek, 81). Konsomatrislik ve seks işçiliği yapan E.11 şu anda bu işleri yapmasa bile dışarıda veya parklarda kalmak yerine meyhanelere gittiğini, meyhanelerde sabahlanmanın kadınlar için dışarıda kalmaktan çok daha güvenli olduğunu dile getirmiştir.

Hastane acilleri de katılımcılar için sıcak, güvenli ve ücret gerektirmeyen stratejik barınma mekânlarından biridir. Kronik bir hastalığı olan, giyimine ve temizliğine dikkat edebilen, giyiminden evsiz olduğu anlaşılmayan katılımcılar tarafından daha sıklıkla kullanılmaktadır. Aciller hastanede yaşanan yoğunluk, yönetici tutumları gibi sebeplerle evsizler için düzenli olarak kullanılabilir mekânlar değildir.

Daha güvenli olduğu için hastanede kalmayı tercih ediyorum. Hastane güvenliği de herkesi kolay kolay oraya bırakmaz, insanına göre. Benim şimdi cebimde sürekli raporlarım falan olduğu için, ben durumumu izah ediyorum. Örneğin, hatta kalmadan önce diyordum ki güvenliklere, bakan ben burada dışarıdayım ama şu benim beyin ameliyat raporlarım, bu benim şu raporlarım, şu anjiyo raporlarım. Ben dışarıdayım, gidecek yerim yok. İzniniz olursa akşamları burada kalacağım, deyip izin alıyordum. (E.5, Erkek, 49)

22 katılımcıdan 4'ünün düzenli olarak kullandığı barınma alternatiflerinden biri de şehir içi ve şehirlerarası ulaşım araçlarıdır. Engelli ve yaşlı kimliği bulunan katılımcılar özellikle yağışlı ve soğuk günlerde, şehir içi otobüs, şehirlerarası otobüs, tren, vapur ve metrobüsü barınma amacı ile uzun süreli olarak kullanmaktadırlar.

Sokak, istediğin yer benim barınağım şimdi. Para vermiyorum ki. Ben şimdi otel parası bulamıyorum, bilet alıyorum hızlı trenden, İzmir. İki gün trende geçiyor benim hayatım, uyuyorum... (E.4, Erkek, 46, %85 engelli)

Katılımcıların mobilize olma yoluyla geliştirmiş oldukları barınma stratejilerinden bir tanesi de yaz aylarında mevsimlik işçi olarak Güney ve Ege bölgesinde yer alan otellere gitmektir. İstanbul'da barınma imkânı da sunan işlerle kıyaslandığında katılımcılar için çok daha fazla konfor ve sosyal güvenlik imkânı sunan turizm sektörünün dezavantajı ise sadece 4 aylık bir süre için iş ve barınma imkânının sunuluyor oluşudur.

Katılımcılar sokakta kalmak zorunda olduklarında ise üç farklı strateji izlemektedirler. Yalnızlığı tercih eden katılımcılar mümkün olduğunca gece

boyunca özel güvenlik veya kolluğun olduğu veya 24 saat “hareketli olan” yerlerde kalmaya çalışmaktadırlar. Hastane bahçeleri, Eyüp Camii etrafındaki parklar, Gezi Parkının polis kontrol noktasına yakın olan bölümleri, camii bahçesi, güvenlik kulübesi yakınları katılımcıların güvende olabilmek için kullandıkları açık alanlardır. Bir diğer strateji ise arkadaş gurubu içinde sabahlamaktır. Bazı katılımcılar ise geceyi uyanık ve dolaşarak gündüz ise uyuyarak geçirmenin evsizler için daha güvenilir bir yaşam biçimi olduğunu ifade etmişlerdir.

2. Açlıkla Baş Etme

Açlık özellikle şeker hastalığı gibi kronik rahatsızlıkları bulunan katılımcılar için hayati tehlike yaratabilecek bir problemdir. Şeker hastası olan E.10, 2 gün açlık çektikten sonra komaya girdiğini ve hastanede kalmak zorunda kaldığını ifade etmiştir. Katılımcılardan 6’sı özellikle sokaktaki ilk günlerinde açlığı travmatik biçimde deneyimlemişlerdir.

İlk günlerimde çok perişandım, açsın, uyuyamıyorsun, sersem gibisin. Çöplerin kenarında ekmek artıkları buldum, banklarda unutulmuş, bırakılan parça parça şeyler... Mesela ekmeğini yemiştir, ağzıyla yese, orasını keser alırsın, arkasındakini yersin. O şekilde idare etmesini öğrenmeye başladım... (E.29, Erkek, 60)

Katılımcılar zamanla farklı biçimlerde açlıklarını giderme yollarını öğrenmişlerdir. En yaygın yöntem şehir içinde sıcak yemek hizmeti veren yerlere üye olmaktır. Ücretsiz ulaşım kartına sahip olmayan katılımcılar için aş evlerine erişim sağlayamama ve düzensiz sokak yaşantısı nedeniyle yemek dağıtım saatlerini kaçırmak aş evlerinin kullanımını güçleştiren unsurlardır.

Katılımcılar için fırından ekmek isteme (askıda ekmek uygulaması) açlığı gidermenin en “kolay” yoludur.

Açlığa karşı geliştirilen bir diğer strateji ise açlığa dayanıklı hale gelmeye çalışmaktır. 6 katılımcı yemeğin kendileri için sorun olmadığını, bilinçli olarak kendilerini açlığa dayanıklı hale geldiklerini ifade etmişlerdir.

Alıştım ben böylesine (aç olmaya), hem tasarruflu oldu, hem de kendi açımдан güzel oldu biraz yani. Sağlıklı olmuyor tabi. Ne bileyim kendimi, güvenli, mantıklı, kararlı kılmak için. Aç da olsam sıkıntı yaşamayayım diye uğraşıyorum herhalde... (E.11, Kadın, 59)

3. Tüm İhtiyaçların Anahtarı, Nakit Para

Günlük ihtiyaçları gidermede öne çıkan stratejilerden biri de nakit para elde edebilmektir. Dilenme 22 kişi içerisinde sadece 3 evsizin nadiren kullandıkları bir para kazanma yöntemidir. Özellikle literal evsizken düzenli bir işte çalışarak para kazanma katılımcıların genel görüşüne göre oldukça zor, hatta mümkün değildir. Yine de “sokak hayatına uygun”, düzenli olmasa da gelir sağlayan, geri dönüşüm işçiliği, işportacılık gibi işler yapılabilmektedir. Nakit sağlamanın bir diğer yolu ise evsizler için erişilebilir olan ama günlük ihtiyaçları için gerekli olmayan yardımların nakde çevrilmesidir. İkinci el eşya piyasasında pek çok kurumun sağlamış olduğu giysi yardımlarının satılması nakit temin etmenin en sık kullanılan yoludur.

Devlet ayakkabı verdi, parka verdi, şunu verdi, bunu verdi. Yine verecek sonra. Ben ne yapacağım onları? Şimdi gidip 50 TL'ye hepsini satacağım. Bot var, şu var, bu var. Başka şeylere ihtiyacım var benim... (E.6, Erkek, 71)

4. Çalışmak; Evsizler İçin Bir Strateji mi?

22 katılımcının hiç biri düzenli ve sürekli bir işte çalışmamaktadır. Literal evsizlikleri başlamadan veya başladıktan sonra düzenli ve sürekli bir işle bağlantılarının kesilmiş olmasının temel nedeninin yaşlılık ve sağlıkla ilgili problemler olduğunu ifade etmişlerdir. 13 katılımcı yaşlılık ve sağlık problemleri nedeniyle ya mesleklerini bırakmışlar veya fiziksel efor gerektiren enformel sektörde ağır şartlarda çalışma imkânını kaybetmişlerdir.

Yaşım 49-50'ye giriyor. Gittiğim her kapı kapandı. Yani 35 yaşından yukarı almıyoruz, bir de beyin ameliyatı geçirdim, sol ayağымda şişme, gözümde küçülme falan olduğu için, bazı eksiklerden dolayı da uygun iş bulamıyorum. Örneğin bir inşaata gidip eskisi gibi çalışmıyorum. (E.5, Erkek, 49)

Popüler algıda hâkim olan, uzman görüşmelerinde de sıklıkla vurgulanan, “özgür”, “sorumluluk almayı sevmeyen”, “çalışmak istemeyen” evsiz kalıp yargılarının aksine, katılımcıların tümü 18 yaşından önce, ağır işlerde çalışmaya başlamışlardır. Çocukluk döneminde çalışmaya başlayan katılımcıların erken dönem iş hayatları ile ilgili olarak temel problemleri çalışma koşullarının ağırlığı, sigortasız olarak uzun saatler boyunca çalışmak zorunda kalma, dericilik ve kaportacılık işlerinde çalışanların küçük yaşta maruz kaldıkları madde kokusu, özellikle çıraklık yapanların ustalarından görmüş oldukları şiddet, çalışma saatleri ve koşulları ile uyumlu olmayan ücretler şeklinde ifade edilmiştir.

Çok zordu çıraklık, çok ezildim, çok yıprandım. Eziyet ediyordu, dayak da vardı ustamda. Hem de çok dayak vardı. Annemin haberi olmuyordu. 8-9 sene aynı yerde çıraklık yaptım. Çok zordu şartlar. Hayatımı yaşamadım, hep çalışma, iş ev, iş ev. Başka bir şey yok. (E.10, Erkek, 59, 12 yaşında İstanbul'da berber çıraklığı yapmaya başlayan katılımcı.)

Benim işim iş değildi ki, akşam 7'de geliyordum, sabaha kadar değme dümbüklerin ağız kokusunu çekiyordum. Adam sana 2-3 kuruş para veriyor, senin canını alıyor. Benle beraber ol. Ben bir dayak yedim bir buçuk ay hastanede kaldım... Çok kötü günler yaşadım, çok şiddete maruz kalıyordum. Kendimi arabadan artık ben attım, her yerim şişmiş, dudağım patlamış, bak burnumda bir eğrilik var, gözlerimin içi morarmış, dışı morarmış, dudağım patlamış. Doktor bana bir ay bir buçuk ay rapor verdi. (E.30, Kadın, 40, 14 yaşında seks işçiliği yapmaya başlayan fiziksel engelli katılımcı)

Katılımcıların tümü 18 yaşından önce çalışmaya başlamış olmasına rağmen sadece 6 katılımcı sosyal güvenlik sistemine dâhil olarak çalışmış, 3 tanesi ise emekli olabilmıştır. Enformel sektörde çalışma, uzun çalışma süreleri ve ağır çalışma şartlarına rağmen sosyal güvenlik kapsamının dışında kalmayı, dolayısıyla hastalık ve yaşlılık dönemlerinde sosyal yararlardan yoksun olmayı da beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda asgari ücretle çalışma, sokak satıcılığı gibi işlerde günlük kazanç elde etme gibi nedenler katılımcıların gelecekle için tasarrufta bulunarak bireysel sosyal güvenlik tedbirleri almalarını güçleştiren unsurlar olarak vurgulanmıştır.

Aktüel olarak ise bir katılımcı hariç tüm katılımcılar -70 yaş üzeri olan dâhil- düzenli ve ücretli olmasa da ya çalıştıklarını ya da aktif olarak iş aradıklarını, 6 katılımcı İŞKUR'a kayıtlı olduklarını belirtmiştir. 22 katılımcının 6'sı ise çalışmanın "erdem" ve "faziletleri" ile birlikte psikolojik bir gereklilik olduğuna dair görüş bildirmişlerdir.

Evsizlik sürecinde iş arama/bulma ve mesaili düzenli bir işte çalışmayla ilgili güçlükler katılımcıların en fazla üzerinde durdukları konulardan biri olmuştur. İlanları takip edip iş görüşmelerine gitmek yürüme mesafesinde değilse katılımcılar için iş aramayı güçleştiren en temel sebeptir. Sokakta yaşamak nedeniyle fiziksel olarak kendine "çeki düzen veremiyor" olmak ve dolayısıyla evsiz olunduğunun anlaşılacak olması katılımcıların iş görüşmelerine gitmemelerinin veya iş görüşmelerinin kötü geçmesinin bir diğer önemli nedenidir. Sokakta yaşıyor olmak "düzenli" ve "temiz" bir hayat mümkün kılmadığı için düzenli bir iş bulunsa bile işte süreklilik sağlanamamaktadır. Bu nedenle sokakta yaşarken düzenli, mesaili bir işte çalışmanın mümkün olmadığını söyleyen katılımcılar olmuştur.

Asgari ücretle düzenli bir işte çalışırken otel, pansiyon gibi bir yerde kalmak da katılımcılar tarafından para kazanmak için çalışmayı anlamsız kılan bir eylem olarak nitelendirilmiştir.

Bana düzgün para verseler ben zaten belimi doğrulturum, ama vermiyorlar. Ben bu aldığım para ile çalıştığım otele para verip sigaramı aldığım da sabahları aç gidiyorum işe... Ev tut desen, mümkün değil bu maaşa. Sigorta desen, yapmazlar ki, çalışayım da yaşlanınca bir maaşım olur diyeyim. Gerçi çalışsan da emekli olsan da tek başınaysan bir kurulu düzen olmamışsa, bir şekilde ailen de yoksa emekli maaşı da aynı. Otellerde kalırsın anca, bekâr odalarında sürünürsün. (E.9, Erkek, 38)

Turizm sektörü, inşaat işçiliği, kapıcılık, bekçilik katılımcılar tarafından hem iş hem de barınma alternatifi sunduğu için tercih edilmektedir. Fakat bu işlerde çalışabilmek de yine bireyin yaş ve sağlık durumu ile ilgilidir.

Bakın kaç yaşındayım... Garsonluk da yaptım, ocakçılık da yaptım, figüranlık da yaptım. Çok da sevildim, tutuldum. Garsonlukta 14-15 saat, ocakçılıkta 16-18 saat çalıştım... Figüranlık en berbatı bazen 24 saat sürüyor çekimler, siz orada bekliyorsunuz. Bazen hava soğuk oluyor, bazen aç kalıyorsunuz... Şu ana kadar çalıştığım işlerde hiç de öyle insani şartlarda çalışmadım. Dinlenme imkânı da yok bu işlerde, yoruldum. 60 yaşındayım ben... (E.29, Erkek, 60)

Katılımcıların evsizlik süreci boyunca bulabildikleri/yapabildikleri işler; İşportacılık (6), turizm sektörü (5), inşaat işçiliği (4), ocakçılık (3), garsonluk (2), temizlik (2), seks işçiliği (2), bekçilik (2), yemek firması (2), kapıcılık (2), bulaşıkçılık (2), tekstil işçiliği (1), hamallık (1), güvenlik (1), oyunculuk (1), madde kuryeliği (1), torbacılıktır (1).

Enformel sektörün ağır çalışma koşullarında artık çalışamayacak durumda olan veya sokakta kaldığı için düzenli olarak bu işlerde çalışamayan katılımcıların yapmış oldukları gelir getirici bazı işler de mevcuttur. Bunlardan en sık yapılanı ikinci el eşya satışıdır. Pek çok yerden yapılan giysi yardımların takip edilmesi ve ikinci el piyasasında satılması 8 katılımcının düzenli olarak yaptıkları bir iştir. Geri dönüşüm işçiliği de sokakta yaşarken "harçlık çıkarmak" için sıklıkla başvuru yapılan işlerdendir.

5. Travmalarla Baş Etme Stratejisi Olarak Kendine Zarar Verme, Alkol ve Madde Kullanımı

22 katılımcı içerisinde 8 katılımcı intihar etmeyi veya ölmeyi arzuladığını ifade etmiş, 3 katılımcı ise intihar teşebbüsünde bulunmuştur. Katılımcılar

bu his ve düşüncelerin sebebinin evsizlik durumu olduğunu ifade etmişlerdir.

Doktor sigara içmeyeceksin, bırak, ölürsün dedi. (Sigara yakıyor) O kadar çok içiyorum ki. İmanıma, Kuran'ıma ölümü nasıl istiyorum, olamaz böyle bir şey. Çok kötü durumdayım. Ben bu yaşıma geldim, neler gördüm, daha bu duruma (literal evsizlik) ilk defa düşüyorum (E.6, Erkek, 71)

Evsizler arasında yaygın olduğu dile getirilen alkol ve madde kullanımının ise evsizler tarafından daha çok travmatik deneyimler (evsizlik öncesi veya sonrası) ve sokak yaşantısının zorluklarının üstesinden gelme noktasında bir araç olarak kullanıldığı dile getirilmiştir.

Sokakta çaresiz kalmış insanlar. Evet bunun içerisinde bali kullanan, uyuşturucu kullanan, her gün bira içen var. Ama neden içiyor? Bunun sebebi şu; bu insanlar umutlarını kaybetmiş, umutlarını kaybeden insanlar gerçekleri, kara bir dünyayı görmek istemiyorlar. Yani gerçekle yüzleşmek istemiyor, bunla yüzleşmemek için ne yapıyor? Ya alkol, ya bali, ya uyuşturucu kullanıyor. (E.1, Erkek, 60)

22 katılımcı içerisinde 8 katılımcının literal evsizlik ortaya çıkmadan önce alkolizm problemi olmuştur. Görüşmenin yapıldığı dönemde ise katılımcıların hiçbirinin alkolizm problemi devam etmemektedir. 8 katılımcıdan 4'ü alkol kullanmayı her hangi bir profesyonel destek almadan bırakmıştır. 4'ü ise ara ara alkol almaya devam ettiğini ama alkolizm problemi olmadığını ifade etmiştir. Görüşmenin yapıldığı dönemde 22 katılımcı içerisinde ara ara alkol alan 9 katılımcı bulunmaktadır. Katılımcılar neden alkol aldıklarını tam olarak ifade etmemişlerdir. Fakat alkol aldıkları bağlam, neden içtiklerine dair de fikir vermektedir. Alkolün etkisi "hafifletici", "kafa düzeltici" ve "gerginlik alıcı" olarak betimlenmiştir.

20 sene içtim bilfiil. Bazen arkadaşlarla, bazen sokakta, bazen otelde... Alıyordum, içiyordum. Parama, durumuma göre alıyordum. Gece gündüz içerdim, bağımlıydım. Bir tedavi görmedim, kendim bıraktım. 52 yaşlarında bıraktım. Çok nadir içerim şimdi. Moralim bozulunca içerim, çok nadir. Gariplik çöküyor, gurbetlik çöküyor, efkâr çöküyor. Şimdi bir insan yalnız olursa, tek... Yalnızlık cenabı Allah'a mahsus. Bazen, onu, alıyorum şişeyi, efkârımı dağıtıyorum. Alıyorum şişeyi kafamı rahatlatıyorum. Öyle yapmasam bunalım olur, kriz olur. Çok bunalıma girdiğim de oldu ama doktora gitmedim. Çok bunalduğum da oldu ama gitmedim, kendi kendimin doktoru oldum. Yatıyorum içip, kafamı düzeltip yatıyorum. (E.15, Erkek, 76)

2 katılımcı ise halen düzenli olarak esrar kullanmaktadır. Esrar kullanan katılımcılar maddenin rahatlatıcı ve sakinleştirici etkisi nedeniyle daha makul ve mantıklı hareket edebildiklerini iddia etmektedirler.

Esrar kötü bilinir ama bunu içince kafan çalışır, ne yaptığını ne ettiğini bilirsin, attığın adımı tam manası ile atıyorsun, sana akıl veriyor... O benim arkadaşımı yani. Bende biraz sinir var, beni sakinleştiriyor. Örneğin birisine uyuz oldun, belki senin yaşamına engel oluyor. İki seçenek var ya sen onu öldüreceksin ya o seni öldürecek, ama içmemişsin. Sen içer, gidersen o adamdan özür dilersen, üçüncü seçeneği bulursun... (E.17, Erkek, 42)

6. Sosyal Hizmet ve Yardımların Günlük Hayat İçerisinde Stratejik Değeri

Katılımcıların "çaresizlik" olarak ifade ettikleri evsizlik deneyiminde, kurumsal ve bireysel düzeyde yapılan yardımlar ve verilen hizmetlerin evsizliğin deneyimlenmesinde önemli bir role sahip olduğu bu araştırmanın önemli sonuçlarından bir tanesi olarak ortaya çıkmıştır. 22 katılımcıdan 3'ü 2022 No'lu yasa çerçevesinde engelli, 1 katılımcı ise yaşlılık maaşı almaktadır. Bunun dışında 11 katılımcı SYDV'larından üç ayda bir düzenli olarak 150 TL nakdi yardım almaktadırlar. SYDV'nın da yardımlarında faydalanan 10 katılımcı İBB tarafından üç ayda bir verilen 100 TL tutarındaki nakdi yardımdan da faydalanmaktadır. Katılımcılar yardımlar ve hizmetlerle ilgili olarak evsizler arasında sıkı bir iletişim ağı olduğunu her fırsatta dile getirmişlerdir.

Katılımcıların anlatılarında özellikle evsizliklerinin ilk dönemlerinde doğal toplumsal destek mekanizmaları (mahalle, akraba, aile) üzerinden sağlanan destek ve yardımlara da rastlanmıştır. Doğal toplumsal destek mekanizmalarından gelen yardım ve desteklerin evsizliğin ilerleyen dönemlerinde giderek azaldığı görülmüştür. Bazı anlatılar doğal toplumsal destek mekanizmalarının düzenli yardım sağlayamayacağını ve bazı durumlarda insan onurunu zedeleyen ilişkilere yol açabildiğini göstermektedir.

(Katılımcı sokakta yaşarken geçirmiş olduğu beyin kanamasından sonra ameliyat olmuş ve annesinin ricası üzerine nekahet dönemini teyzesinin yanında geçirebilmiştir) Teyzem hoş karşılasa bile, tabi ki mesela teyzem her şeye iyi bakıyordu ama bir evde sığıntı gibi oluyorsunuz. Eşi pek sıcak bakmıyordu örneğin, bir sürü akrabası varken neden bizde kalıyor gibi şeyler duydum. Orada kalıp insanlardan laf işitmektense hastanenin şeyinde kalmayı kendime şey edindim. (E.5, Erkek, 49)

Evsizlere yönelik olarak spesifik hizmetler bulunmasa da, farklı dezavantajlarından dolayı kadın sığınma evleri, darülacezeler, bakım merkezleri ve huzurevlerinden yararlanma imkânı olan 5 katılımcı, kurumsal yatılı bakım hizmetlerine ise sıcak bakmamaktadırlar.

Gittim ben bakım merkezlerinde kalayım dedim, denedim, hem özele gittim İstanbul'da, hem de Samsun'a gönderdiler devletin. Baktım hep zihinsel engelli, benim gibi ailesinden darbe yiyen insanlar. Gittim, ufacak bir yer, minik bahçe, açık cezaevi, dışarı çıkmak için imza, girerken arama, alışmışlar zihinsel engelliye muamele etmeye... Şimdi diyorlar ki E.4 sen neden bakımevinde gitmiyorsun, dışarıdan görüldüğü gibi değil... Ben yapamıyorum, patlıyorum. İçeride oturuyorsun, hastalarla, hasta, kafa dengin yok. Valla dedim ben sokakta ölürüm, kurumlarda kalmam. (E.4, Erkek, 46)

Katılımcıların alışkanlıkları ve sosyal çevrelerini bırakmama isteği, kurumların hizmet koşulları ve şartları, kurumlara ilgili toplumsal algıların bu tutumda belirleyici olduğu görülmüştür.

Zaten öyle yerlere gitmemek için kendime bir hedef şey yaptım. Orada ben artık ölümü bekleme olarak görüyorum. Her şeyden elinizi, ayağınızı çekeceksiniz, gideceksiniz, oraya kapanacaksınız. O hayatı orada o şekilde kabul edeceksiniz. Yaşam böyle bir şey değil. İnsanın mutlaka artı değeri olması lazım, her yaşta... (E.29, Erkek, 60)

Katılımcılar almış oldukları sosyal yardımların sağlamış olduğu faydayı "günü kurtarmak" olarak değerlendirmişlerdir. Nispeten daha yüksek maaşlar olmasına rağmen, engelli ve yaşlı aylıkları da bir evi ve ailesi olmayan tek başına birey için geçim sağlayacak bir gelir niteliğinde değildir. Özellikle engellilik dolayısıyla kendisine bakacak kişiye bakım parası aldırma imkânı olan katılımcıların, anlaşmalı olarak bir kişi bulup bakım ücretini kendisinin almasını sağlayacak bir çaba içerisinde olduğu görülmüştür. Katılımcılar ancak iki maaşın birleşimi ile düzenli ve sağlıklı bir konutta geçim imkânının olabileceğini vurgulamışlardır.

Tartışma ve Sonuç

Yapılan görüşmelerde evsizlere dair sosyal politikasızlığın temelinde özellikle kamu kurumu önderlerinin rasyonel-özgür-girişimci-ekonomik bir birey olarak güçlendirilmiş neoliberal özne üzerinden yapmış oldukları evsiz ve evsizlik inşası olduğu görülmüştür. Katılımcılar yapmış oldukları evsiz tanımı ile bir yandan sosyal problemlerin kişisel başarısızlıklara dö-

nüştürüldüğü neoliberal sosyal politika söylemini üretirken bir yandan da küresel kent yarışına uygun olarak kentin prestij sokaklarını üst sınıflar ve küresel aktörler için arındırmak suretiyle evsizler için yegane alternatif olan sokakların kullanımını kısıtlamaktadırlar.

Önder-uzman görüşmelerinin tümünde, var olan geçici ve sınırlı barınak hizmetlerinin yetersizliği ve evsizlere 365 gün hizmet verebilecek barınak modellerine olan ihtiyaç vurgulanmıştır. Buna rağmen kamu kurumu önderleri yaz aylarında evsizlerin hizmet talebi olmadığını, bir barınak açılrsa bile bunun evsizler tarafından kullanılmayacağını deneyimlerine dayanarak ifade etme gereği duymuşlardır. Yazın barınakların kullanılmayacağına dair kanı, “kapalı alanda kalmak istemeyen” ve “sokağı tercih eden”, “özgür”, kurum önderleri tarafından “gerçek evsiz” olarak adlandırılan, literatürde ise “kronik-uzun süreli evsiz” tanımları ile örtüşen evsiz profiline dair kalıp yargılar üzerinden oluşturulmakta ve bu düşüncenin tahminler dışında herhangi bir bilimsel dayanağı bulunmamaktadır.

Nihayetinde evsizlik alanındaki sosyal politikasızlığın ve en akut evsizlik hizmetlerinden olan barınak hizmetinin bile sürekli olmamasının sebebinin bu inşa süreci olduğu görülmüştür. Bu durumun ortaya çıkmasında şüphesiz, neoliberal ideolojinin insanı içinde bulunduğu durumun neredeyse tek sorumlusu olarak görmesi ve sosyal, politik, ekonomik ilişkileri göz ardı etmesi de önemli bir rol oynamaktadır (Freeman, 2015). Neoliberalizm devletin vatandaşlarının refahını sağlamak için ekonomik ve sosyal hayata aktif olarak müdahalede bulunduğu klasik refah devletleri anlayışını yıkarak bu sorumluluğu “öz-bakım (self-care)” ve “sorumluluk” kavramsallaştırması ile bireye yönlendirmektedir.

Bununla birlikte İstanbul’da evsizler için kamusal mekânın kullanılması ile ilgili olarak belli yasal düzenlemeler mevcuttur. Yapılan görüşmelerde evsiz veya sokakta kalan bir insan, kuytu ve gözden uzak yerlerde olduğu ve çevreye rahatsızlık vermediği takdirde, kendisine “ilişilmediği”, “park, meydan, bulvar, cadde, ana arterleri” mesken edinen kişilere, özellikle işgal tarzı geçici yapılanmalar söz konusu ise müdahale edildiği ifade edilmiştir. Müdahalenin dayanağı Kabahatler Kanu’nun “çevre kirliliği”, “çevre rahatsızlığı” ve “halkı rahatsız edici davranış”larla ilgili maddeleridir. Görüşmeler bu uygulamayı “tedirginlik unsuru” ve “görüntü kirliliği” olarak adlandırdıkları evsizlerin prestij mekânlardan ve ana arterlerden “bertaraf edilmesi”, “ötelenmesi” olarak nitelendirilmişlerdir. Kamusal alanı kullanması ile ilgili formel düzenlemeler ve enformel kalıplar kamusal alan dışın-

da başka alternatifi olmayan evsizler için kamusal alanın kullanımını da oldukça kısıtlamaktadır.

Küreselleşme sürecinde İstanbul gibi kentler hem küresel kent sıralamasında yükselebilmek için politikalar yürütmekte hem de bu politikaların derinleştirdiği yoksulluk ve eşitsizlik ile mücadele etmek durumunda kalmaktadır. Küreselleşmekte olan İstanbul'un yönetimi de hem üst tüketici sınıf ve küresel ortaklar lehine çalışmalar yürütmekte, kentin prestij sokaklarını "tekinsizlik", "görüntü kirliliği" ve "tedirginlik unsurlarından" arındırmakta, hem de sosyal belediyecilik rolüyle, seçmen beklentisini tatmin edecek biçimde evsizlere hizmet sunmaktadır. Yani fiili olarak kış barınağı hizmeti ile evsizlerin kış aylarında hayatta kalmasını sağlamaktadır. İBB'nin evsiz hizmetlerinde izlemiş olduğu en kötü durumdaki en akut problemini minimum standartlarda çözüme metodu küresel kent idealinin neoliberal ideolojik temelleri ile de uyumludur.

Evsizlerle yapılan görüşmelerde ise sürekli bir barınak hizmetinin bile olmadığı bir kentte ilk evsiz kalınan günlerden itibaren katılımcıların sokakta yaşama ile ilgili olarak bireysel bazı stratejiler geliştirdikleri, sokakta olan alışkanlıklara dâhil oldukları, zaman içerisinde ilk günlerdeki çaresizlik ve korkunun yerini farklı duyguların aldığı görülmüştür. Hayatta kalma ve baş etme ile ilgili olarak geliştirilen bu stratejilerle evsizler kendileri için çizilen yapısal sınırları yeniden yorumlayıp, şekillendirmektedirler.

Evsizler anlatılarıyla iki farklı açıdan kamu kurumu önderlerinin yapmış oldukları inşayı sarsmaktadırlar. Bunlardan ilki özgür bireyler olarak kendilerine sunulan hizmetlerin niteliğine dair temel insan haklarına göndermede –bir insanın içinde olmaması gereken yer- bulunarak yapmış oldukları eleştiri, çocukluk-ergenlik döneminden itibaren almış oldukları sorumlulukların ağırlığı ve enformel sektörde uzun yıllar çalışma neticesinde sorumluluk alamayacak duruma geldiklerinde (sağlık problemleri, malullük, yaşlılık vb.) sosyal güvenlik korumasının dışında kalmalarıdır. İkinci olarak ise evsizler kenti, kamusal mekânı ve farklı kamusal hizmetleri ihtiyaçlarını giderebilmek ve hayatta kalabilmek için stratejik olarak kullanmaktadırlar. Evsizler bu gündelik yaşam stratejileri dolayısıyla küresel kent yarışındaki kent yönetimi ve neoliberal sosyal politikaların kendileri için çizmiş oldukları sınırları dağıtmakta, yeniden yorumlamakta ve değiştirmektedirler.

Extended Abstract

Neoliberalism, Governance of Homelessness and Survive Strategies of Homeless People

*

Yüksel Bekaroğlu Doğan
ORCID: 0000-0002-1199-5838

Academic research findings indicate that the number of people experiencing homelessness in the world ranges between 100 million to 1 billion (United Nations Centre for Human Settlements, 1996, p. 229; Speak and Tipple, 2004, p. 270). While there are differences in numbers due to the diverse definitions of homelessness and various mechanisms for operationalising homelessness, there is a consensus among the academic circles that the phenomenon of homelessness has increased in recent decades, especially in cities which attract migrants from different parts of the world. Likewise, experts and official records show a tangible increase in the number of homelessness in the globalizing city of Turkey, Istanbul. Yet, homelessness has not received sufficient attention from academic and political circles.

Municipality of Istanbul does not provide an adequate social service for homeless people, except a temporary shelter, and does not even consider them as one of the disadvantaged groups that 'deserves' a permanent social welfare program. Besides, homeless people remain generally beyond the interest of both central government and civil society. Therefore, experience of homelessness is influenced directly by the lack of policies designed towards homelessness as well as the inadequacy of political measures to tackle it. The local governments' policies of urban space and the interpretations of social welfare programs by the administration of the relevant institutions have important roles in shaping the daily lives of homeless people.

This article aims (1) to understand how the leaders of public institutions have conceptualized homelessness by their definition and categorization of homelessness and develop a critical approach towards neo-liberal practices, which tries to govern homelessness through excluding and dispelling ho-

meless people from the 'prestigious' districts of Istanbul and (2) to discuss the relation between the neo-liberal ideology, which reduce social problems to individual level, and the political implementations of Beyoğlu local government, (3) to analyze the survival strategies developed by homeless people against the conditions and structures related with these policies, and (4) to develop a critical approach to the definitions and the policy of homelessness.

The paper is divided in two parts. By the semi-structured interviews, held with the 27 experts and representatives of civil society and public institutions, the first part analyzes how they define homelessness and homeless people, what kind of policy do they develop for homeless people in Istanbul and specifically in Beyoğlu district, and discusses critically the social work provided by local government and civil society. The second part of the article evaluates survival strategies of homeless people, based on 22 semi-structured interviews held with them. Interviews were designed to explore demographic features and the daily experiences/strategies of homeless people (shelter, food, space, security, work, socialization) and official/unofficial supports that they have received (Kümbetoğlu, 2005, p. 99). Interviews were conducted between April 2016 and April 2017 based on snowball sampling. This paper employs phenomenological-interpretative method and discourse analysis in the evaluation of the collected data.

Neoliberalism, dominant ideology of Turkish politics since decades, is a political discourse about social and economic rules and a set of practices that facilitate the governing of individuals from a distance (Larner, 2000, p. 6). Therefore, exploring the role of neo-liberalism in shaping the policies related to homelessness gains a critical importance to understand and solve the problems of homeless people. Defining social problems like homelessness is critically important for determining the research object, namely who the homeless people are whilst helping to design effective social policies for this target group. Therefore, defining homelessness is both a political and an ethical issue.

Although, experts and leaders of civil society express the insufficiency of temporary shelter and stress the need for permanent ones, leaders of public institutions assert that there is no demand for shelter in definite times of the years, especially in summers. The assumption of homeless people as actors who do not want to stay indoors and prefer to live at the streets, stems from the stereotypes which does not have any scientific backgrounds. Yet, this discourse becomes one of the factors that determine the structural condi-

ons of homelessness. The article finds that the absence of an adequate social policy on the issue of homelessness is clearly related with these stereotypes. By attributing responsibility for their living conditions solely to individuals themselves, and neglecting social, economic and political circumstances, neo-liberal ideology plays an important role in the emergence of homelessness (Freeman, 2015). Neoliberalism directs this responsibility to the individual with the concept of “self-care” and “responsibility” by destroying the classical understanding of welfare states where the state actively intervenes in economic and social life to ensure the welfare of its citizens.

There are certain legal regulations regarding the use of public space by homeless people in Istanbul. The interviews show that if a homeless person stay in a secluded place and does not disturb ‘environment’, they would be tolerated. However, it has been stated that homeless people who have taken up “parks, squares, boulevards, avenues and main arteries” have been interfered, especially in case of occupational temporary structures. The interviewees described this practice as the “displacement” of “anxiety factors” and “visual pollution” of the prestige venues and the main arteries of the city. Such formal arrangements and informal patterns related to the use of the public sphere leave the homeless with no alternative.

On the other hand, homeless people deconstruct the discourse of the leaders of public institutions in different aspects with their narratives and practices. The first is that they criticize the quality of the services offered to them by referring to human rights. Secondly, and contrary to the stereotypes, homeless people have taken responsibility mostly from an early age. When they become unable to take responsibility due to health problems, old age, and disability, they are left out of the social security protection. Thirdly, homeless people use the city strategically to meet their needs and survive and challenge, disrupt, reinterpret and change the boundaries drawn by the city administration and neoliberal social policies for themselves with their daily life strategies.

Kaynakça/References

- Akbaş, E. (2014). *Sosyal çalışmada çağdaş eleştirel perspektifler*. Ankara: SABEV Yayınları.
- Aksu, C. (2015). Neoliberal toplumda öznellik. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 66-89.
- Arnold, K. (2004). *Homelessness, citizenship and Identity*. New York: State University Press of New York.
- Bauman, Z. (1999). *Çalışma, tüketicilik ve yeni yoksullar*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Bauman, Z. (2000). *Postmodernlik ve hoşnutsuzlukları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Birelma, A. (2014). Türkiye'de evsizlik: genel bir değerlendirme. P. Akkuş ve Ö. Başpınar Aktükün (Der.), *Sosyal hizmet ve öteki içinde* (s. 291-326). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Brown, W. (2015). *Undoing the demos: neoliberalism's stealth revolution*. New York: Zone Books.
- Cronley, C. (2010). Unraveling the social construction of homelessness. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 20(2), 319-333.
- Demirel, D. (2006). Küresel ekseninde devletin yeni kimliği; etkin devlet. *Sayıştay Dergisi*, 60, 105-128.
- Evans, J. (2011). Exploring the (bio)political dimension of voluntarism and care in the city: The case of a 'low barrier' emergency shelter. *Helathy & Place*, 17, 24-32
- Farrugia, D., ve Gerrard, J. (2016). Academic knowledge and contemporary poverty: The Politics of homelessness research. *sociology*, 50 (2), 267-284.
- FEANTSA. (tarih yok) About us; what is FEANTSA. 13 Haziran 2017 tarihinde FEANTSA: www.feantsa.org/en/about-us/what-is-feantsa adresinden erişildi.
- FEANTSA. (2017, Mart). Europe and homelessness, alarming trends. 18 Eylül 2019 tarihinde FEANTSA: <https://feantsa.org/download/europe-and-homelessness-alarming-trends3178124453170261721.pdf> adresinden erişildi.
- Freeman, M. (2015). Neoliberal politikalar ve insan hakları. *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergis*, 17(2), 165-188.
- Fitzpatrick, S. (2005). Explaining homelessness: a critical realist perspective. *Housing, Theory and Society*, 22 (1), 1-17.
- Fitzpatrick, S., Hal, P., Bramley, G., Jenny, W., Watts, B., Stephans, M., Blenkinsopp, J. (2019, Mayıs). *The Homelessness monitor: England 2019*. 13 Eylül 2019 tarihinde Crisis: https://www.crisis.org.uk/media/240419/the_homelessness_monitor_england_2019.pdf adresinden erişildi.
- Fooks, G. ve Pantazis, C. (1999). The Criminalisation of homelessness, begging and street living. P. Kenneth ve A. Marsh (Der.), *Homelessness exploring the new terrain içinde* (ss. 123-160). Bristol: The Policy Press.
- Gowan, T. (2010). *Hobos, hustlers and backsliders: homeless in San Francisco*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Habermas, J. (2002). *Küreselleşme ve milli devletin akıbeti*. İstanbul: Bakış Yayınları.

- İBB. (2017, Nisan). *İstanbul büyükşehir belediyesi 2016 faaliyet raporu*. 13 Haziran 2017 tarihinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi: www.ibb.istanbul/Uploads/2017/4/2016-Yili-İBB-Faaliyet-Raporu.pdf adresinden erişildi.
- İBB (2018). *İBB Hizmetler, 2011 ve 2017 Faaliyet Raporları*. 13 Mart 2018 tarihinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi. <https://www.ibb.istanbul/SitePage/Index/176> adresinden erişildi.
- Jacobs, K., Kemeny, J., ve Manzi, T. (1999). The struggle to define homelessness: a constructivist approach, D. Clapham ve S. Hudson (Der.), *homelessness: public policies and private troubles* içinde (s. 11-28). London:Cassell
- Kennett, P. (1999). Homelessness, citizenship and social exclusion. In P. Kennett ve A. Marsh (Der.), *homelessness exploring the new terrain* içinde (s. 37-60). Bristol: The Policy Press.
- Kennett, P. ve Marsh, A. (1999). Introduction, exploring the new terrain. In P. Kennett ve A. Marsh (Der.), *homelessness exploring the new terrain* (s. 1-15). Bristol: The Policy Press.
- Kleinmann, M. (2011). Kriz mi? Ne krizi? Avrupa refah devletlerinde değişim, Ç. Keyder ve A. Buğra (Der.), *Sosyal politika yazıları* içinde (s. 159-193). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Larner, W. (2000). Neo-liberalism: Policy, ideology, governmentality, *studies in political economy*, 63, 5–25.
- Lorey, I. (2013, Mayıs, 20). Yönetimsellik ve kendini güvencesizleştirme: Kültür üreticilerinin normalleştirilmesi üzerine. *E-Skop*, 4 . 12 Nisan 2020 tarihinde <https://www.e-skop.com/skopdergi/yonetimsellik-ve-kendini-guvenesizlestirme-kultur-ureticilerinin-normallestirilmesi-uzerine/1302> adresinden erişildi.
- Mallet, S., Resenthal, D., Key, D. ve Averill, R. (2010). *Moving out, moving on; young people's pathways in and through homelessness*. New York: Routledge Publishing.
- May, J. (2000). Housing histories and homeless careers: A biographical approach. *Housing Studies*, 15(4), 613-638.
- McNaughton, C. (2008). *Transitions through homelessness lives on the edge*. New York: Palgrave Macmillan.
- Neale, J. (1997). Homelessness and theory reconsidered. *Housing Studies*, 12(1), 47-61.
- Ören, E. (2015). Neoliberal yönetimsellik, çalışma ilişkileri ve "girişimci özne". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29 (1), 155-169.
- Özkazanç, A. (2009). Toplumsal vatandaşlık ve neo-liberalizm sorunu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64 (1), 247-274.
- Pleace, N. (2000). The new consensus, the old consensus, and the provision of services for people sleeping rough. *Housing Studies*. 15 (4), 581-594.
- Read, J. (2012). Homo economicus'un bir soykütüğü: Neoliberalizm ve öznenliğin üretimi, *Cogito*, 70-71, 83-95

- Serme-Morin, C. (2017). Homelessness in Europe: Increases in homelessness. 23 Eylül 2017 tarihinde The magazin of FEANTSA:<https://www.feantsa.org/download/increases-in-homelessness4974810376875636190.pdf> adresinden erişildi.
- Stonehouse, D., Threlkeld, G. ve Farmer, J. (2015). 'Housing risk' and the neoliberal discourse of responsabilisation in Victoria. *Critical Social Policy*, 35 (3), 393-413.
- Scruton, R. (1996). The eclipse of listening. *The New Criterion*, 15(3), 5-13.
- Somerville, P. (2011). Theorising homelessness. Losing and finding a home. 11 Haziran 2016 tarihinde homeless instoke: <https://homelessinstoke.files.wordpress.com/2011/07/theorising-homelessness-somerville-final-hsa-paper.pdf> adresinden erilişdi.
- Speak, S. ve Tipple, G. (2004). Housing and homelessness in developing nations. D. Levinson (Der.) *Encyclopedia of homelessness* içinde (s. 270-277). London: Sage Publications.
- United Nations Centre for human settlements. (1996). *An urbanizing world: Global report on human settlements*. Oxford: Oxford University Press.

Mekânsal Ayrışmayı Yürüyerek Okumak: Karaköy'ün Hayali Sınırları ¹

*

Yasemin Bahçekapılı²
ORCID: 0000-0002-9369-4982

Öz

Mekânsal ayrışma tartışmalarında ırk, etnisite ve sınıf temelli farklılıklar ele alınırken toplumsal yaşamdaki yeni dinamiklerle birlikte tartışmalara toplumsal statü, kültürel düzey ve yaşam biçimi gibi etkenler dahil edilmiştir. Bu çalışmada kentsel politikalarla ve toplumsal olarak üretilen ve sürdürülebilir kılınan mekânsal ayrışma, İstanbul'un Karaköy semti üzerinden ele alınmıştır. Araştırmada Karaköy semtinin güncel sosyal, ekonomik, kültürel ve mekânsal özellikleri ele alındığında semtin bu özelliklerinin şekillenmesinde birçok farklı etkenle karşılaşmıştır. Karaköy'de kültür ve sanat alanının genişlemesi, Galataport Projesi ve Beyoğlu genelinde yaşanan olaylar sonucu farklı sektörleri içinde barındıran Karaköy toplumsal sınıflara ve gruplara bir arada ama farklı bölgelerde ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Araştırmada Karaköy'deki ayrışmanın ekonomik temeli olsa da Bourdieucü anlamda sermayeler temelli yaşandığı ortaya konulmuştur. Kültürel sermaye ayrışmayı oluşturan temel belirleyici olmuştur. Durum çalışması olan çalışmada 36 derinlemesine mülakat ve gözlem ile gerçekleştirilen saha çalışması esnasında yürüme yöntemi kendiliğinden gelişmiştir. Katılımcılarla sahada yapılan yürüyüşlerle katılımcıların Karaköy algıları hakkında bilgi edinilmiş ve semtin mekânsal ayrışması haritalandırılmıştır. Araştırmada kullanılan yürüme yöntemi literatürde gezici yöntemler başlığında rehberli gezi yöntemi olarak yer almaktadır. Çalışma bu bağlamda kent çalışmalarında yeni metodolojik arayışlar tartışmasına katkı sağlamaktadır. Yürüyüşlerle ortaya çıkan hayali sınırlar kentlinin kent mekânıyla ve toplumla kurduğu ilişkiyi göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Mekânsal ayrışma, sosyo-ekonomik ayrışma, kentsel dönüşüm, kültürel sermaye, rehberli gezi.*

¹ Bu makale Yasemin Bahçekapılı tarafından 2018 yılında tamamlanmış "Kent Merkezinde Toplumsallaşma Pratikleri: Karaköy Örneği" başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

² Doktora Öğrencisi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, E-mail: bahcekapilyasemin@gmail.com

idealkent©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

Kentleşme ve Ekonomi Özel Sayısı, Cilt *Volume* 11, Yıl *Year* 2020-3, 1375-1406

DOI: 10.31198/idealkent.675453

Reading Spatial Segregation by Walking: Imaginary Borders of Karaköy

*

Yasemin Bahçekapılı³
ORCID: 0000-0002-9369-4982

Abstract

In the spatial segregation discussions, while race, ethnicity and class-based differences were discussed, with the new dynamics in social life, factors such as social status, cultural level and life-style were included in the discussions. In this study, spatial segregation which produce and sustain by urban policies and society was analyzed in Karaköy district of Istanbul. As a result of the expansion of the culture and art field in Karaköy, the Galataport Project and events throughout Beyoğlu, Karaköy, which includes different sectors, started to host social classes/groups together but in different areas. In this research, it is revealed that although it has economic basis, segregation in Karaköy is based on Bourdieu's capitals. Cultural capital was the main determinant of the segregation. In the case study involving 36 in-depth interviews and observations, walking method was developed spontaneously during the research. Within the walks, the participants gave information about their perceptions on Karaköy and the spatial segregation of the neighborhood were mapped. In this context the study contributes to the discussion of new methodological approaches in urban studies. The imaginary boundaries that emerge with the walks are important in terms of showing the relationship that people established with the urban space and society.

Keywords: *Spatial segregation, socio-economic segregation, urban transformation, cultural capital, commented walk.*

---

³ PhD Student, Mimar Sinan Fine Arts University, E-mail: bahcekapilyasemin@gmail.com

Giriş

İnsan ve ürün hareketliliğinin hız kazandığı dönem olan 1980'li yıllar sosyal bilimlerde birçok tartışmayı canlandırdı, geliştirdi ve üretti. Kentsel mekân üzerinden mekânsal ayrışmayı ele alan çalışmalar da sanayileşme, kapitalizm ve küreselleşme olguları ve bu olguların getirdiği toplumsal gerçeklikler üzerinden temellendi. Bu üç olgunun kentsel mekân üzerindeki etkisinin toplumsala yansımaları toplumda yeni çatışmaları oluştururken var olanları da geliştirdi. Var olan mekânsal ayrışma dinamiklerine yenilerini ekleyen bu olgularla birlikte mekânsal ve toplumsal ayrışma tartışması sosyal bilimlerin gündeminde kaldı.

Mekânsal ayrışma tartışmasının temelinde ekonomik ve toplumsal etkiler yer almaktadır: Ayrışma gelir düzeyi yüksek gruplarda kendi mekânlarını oluşturmalarıyla şekillenirken gelir düzeyi yüksek olmayan gruplarda mekânsal seçimde zorunluluklar belirleyicidir. Kente yeni gelenler ise çoğunlukla hemşehrilik ilişkileriyle birlikte kendilerine ait tanımlanmış mekânlara yönelirler. Benzer şekilde etnik ve dini gruplar da özellikle tarihsel arka plana sahip olarak kentin belirli bölgelerinde yoğunlaşır. Yüceşahin ve Tuysuz'un aktarımına göre (2011, s.161); mekândaki sosyal ilişkilerin ve buna bağlı olarak gelişen mekânsal farklılaşmaların etnisite, dinsel gruplar ya da hemşehrilik bağlarına göre geliştiğini inceleyen çalışmalar olduğu gibi (Castles ve Miller, 2008; Ellis, vd., 2004; Knox ve Pinch, 2006; Li ve Wu, 2006; Murdie ve Borgegard, 1998; Musterd ve Ostendorf, 2009; Ogden ve Winchester, 1975), kentteki mekânsal kutuplaşma ve farklılaşmaların kentli nüfusun eğitim durumu, gelir durumu, sosyal statü, meslek grupları ve yaşam biçimi gibi değişkenler açısından ele alındığı çalışmalar da bulunmaktadır (Beshers, 1962; Castles ve Miller, 2008; Fielding, 2004; Firidin Özgür, 2006; Grannis, 2002; Hamnett ve Cross, 1998; Kempen, 1994; Li ve Wu, 2006; Wessel, 2000).

Harvey (2002) mekânsal ayrışmaya yönelik yeni yaklaşım ihtiyacından bahsederken sosyolojik açıklamaları indirgemeci olmakla eleştirir. O'na göre mekânsal ayrışma, benzer insanların yakın yaşama isteğinden ötedir. Harvey, 1) "benzer" olarak tanımlananın karmaşıklığı; 2) benzerliğin mi yakın yaşamayı getirdiği yoksa yakın yaşamanın mı benzerliği arttırdığı karmaşasından dolayı bu yaklaşıma şüpheyle yaklaşır. Benzer şekilde neo-klasik iktisat teorilerini mekânsal ayrışmayı üreten etken olarak "yararı en çoğa çıkaran bağımsız tüketici davranışları"nu göstermenin "yarar" kavramının belirsizliği ve bireylerin tüketim tercihlerinde etkisi olan faktörlerin çeşitliliği bağlamında indirgemeci bulur. Harvey, çoğu çalışmada yapıldığı gibi, mekânsal

ayrışmanın toplumsal yapıdaki değişimlere neden olduğunu veya tam tersini önermenin yüzeyel bilgiler sunacağını söyleyerek mekânsal ayrışma ve toplumsal yapı arasındaki ilişkiyi çözümlmek için 4 varsayım üzerinden gidilebileceğini söyler:

1. Mekânsal farklılaşma, kapitalist toplumdaki toplumsal ilişkilerin yeniden üretimi çerçevesinde açıklanmalıdır;
2. Mekânsal birimler (komşuluk birimleri, yerel topluluklar), bireylerin değerlerini, beklentilerini, tüketim alışkanlıklarını, piyasa donanımlarını ve bilinç hallerini önemli ölçüde etkileyecek özel toplumsal etki-leşim ortamlarıdır;
3. Büyük nüfus yoğunluklarının farklı topluluklara ayrılması, Marksist anlamda sınıf bilincinin bölünmesine hizmet eder ve bu nedenle sınıf mücadelesi yoluyla kapitalizmden sosyalizme dönüşümü güçleştirir; fakat:
4. Mekânsal farklılaşma modelleri kapitalist toplumdaki çelişkilerin birçoğunu yansıtır ve somutlaştırır. Bunları yaratan ve sürdüren süreçler, sonuç olarak, istikrarsızlık ve çatışma mekânlarıdır (Harvey, 2002, s. 161).

Harvey, değerlendirmesinde mekânsal ayrışmanın “kapitalist üretim sürecinden doğan güçlerce” üretildiğini; bireylerin ise kamusal alanda kendini “ifade etme ve potansiyellerini gerçekleştirme” isteğiyle bu denklemde yerini aldığını ifade etmektedir. Mekânsal ayrışmanın geline son noktada ilk olarak ırk, etnisite ve sınıf temelli farklılıklar; ardından bunlara ek olarak toplumsal statü, kültürel düzey, yaşam biçimi gibi etkenler üzerinden geliştiğini söylemek mümkündür.

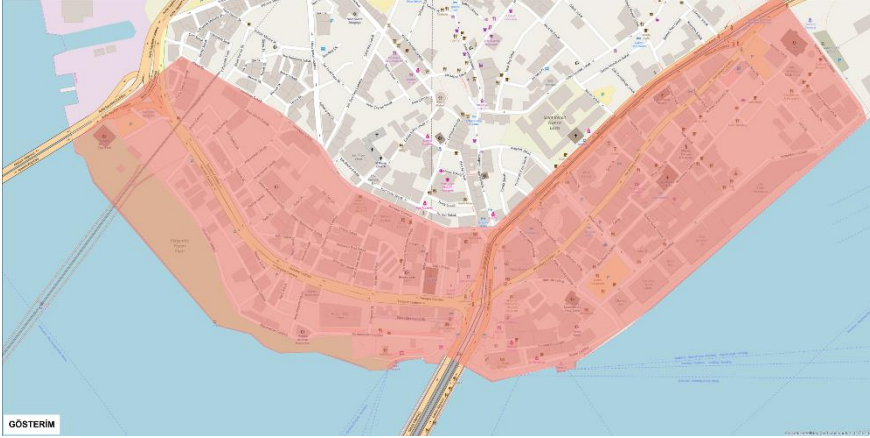
Bu araştırma kapsamında mekânsal ayrışma İstanbul’un Karaköy semti üzerinden ele alınmıştır. Hem kentsel politikalarla hem de toplumsal olarak üretilen ve/veya sürdürülebilir kılınan mekânsal ayrışmanın temelleri bu araştırmanın problemini oluşturmaktadır. Çalışmada mekânsal ayrışmanın temelinde yer alan kabulleri, mekânsal ayrışmanın sebeplerini; mekânsal ayrışmanın kent mekânını ve mekânın içerisinde yer alan toplulukları nasıl şekillendirdiğini analiz etmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda küresel düzeyde yaşanan dönüşümlerle birlikte, kent mekânının sürekli kendini yeniden üretme stratejileri yanında kişilerin kimlik inşası ve buna bağlı olarak kurdukları toplumsal ilişkilerde mekânla kurdukları ilişkiler ele alınmıştır.

Mekânın toplumsal (yeniden) üretimini problem edinen araştırmada İstanbul'un Karaköy semtinde kamusal mekânlar ve üçüncü yerler⁴ üzerinden bir durum çalışması (*case study*) gerçekleştirilmiştir. Saha araştırmasında derinlemesine mülakatlar ve gözlemler yanında kullanılan yürüme yöntemiyle kentin hayali sınırları keşfedilmiş; kent araştırmalarında yeni metodolojik yaklaşımların gerekliliği ortaya konmuştur.

Makalede ilk olarak araştırma sahası olan Karaköy'de yaşanan kentsel dönüşüm süreci mekânsal ayrışma bağlamında ele alınmıştır. Ardından kentte yürümek ve araştırma için yürümek konuları tartışmaya açılmış ve yürüme yönteminin araştırmada nasıl kullanıldığı aktarılmıştır. Araştırma bulguları ve bulguların analizleri ardından sonuç bölümüyle kentteki hayali sınırlara ve sınırları oluşturan dinamiklere yönelik tartışma geliştirilmiştir.

Karaköy'de Mekânsal Ayrışma Süreci

Araştırmada Karaköy'ün sınırları batıda Atatürk köprüsüyle, doğuda Galataport inşa sahasıyla, kuzeyde ise Bankalar Caddesi ve Kemeraltı Caddesi'yle çizilmiştir. Bu sınırlamada tarihsel süreklilik ve toplumsal kabuller temel alınmıştır.

Harita 1. Araştırma Sahası: Karaköy

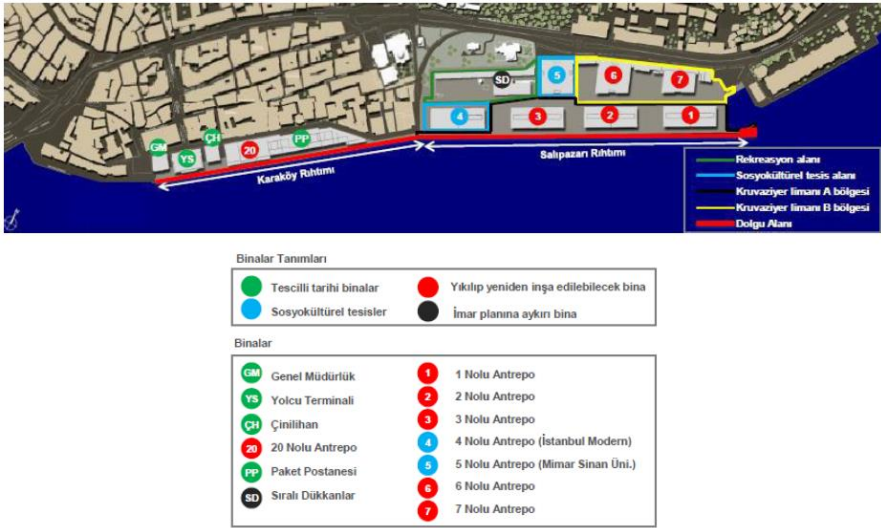
Köklü tarihinin yanında ticaretle, ulaşım araçlarının düğüm noktası olmasıyla ve sahip olduğu limanla öne çıkan Karaköy, 2000'lerin başından itibaren

⁴ Amerikalı sosyolog Ray Oldenburg'ün kavramsallaştırdığı olan üçüncü yerler, birinci yer evden, ikinci yer işten sonra gelen insanların düzenli olarak bir araya geldiği mekânları ifade eder. Daha detaylı tartışma için bkz. Bahçekapılı, Y. (2018).

çeşitli aktörlerin devreye girmesi ve İstanbul genelinde yaşanan gelişmeler sonucu hızlı bir dönüşüm sürecine girmiştir. Ticari hayatın kalbini oluşturan Perşembe Pazarı'yla hareketli bir gündelik akışa sahip olan Karaköy, gündüzleri sahip olduğu canlılığı iş yerleri kapanınca kaybeden, tehlikeli bir semtti. Şehir merkezlerinde hizmet sektörünün yoğunlaşması ve yeniden yapılandırma süreçleriyle birlikte Karaköy, toplumsal yaşamının da dönüşmesiyle birlikte yeni dinamiklere sahip olmuştur. Kendini en iyi kent mekânında gerçekleştiren neoliberalizmle neoliberal kentleşme/kent kavramı gelişmiş; kentler neoliberal politikalarla birlikte sınıfsal olarak yeniden düzenlenmiş ve kentin metalaştırılması ve sadece tüketimin mekânı değil tüketimin nesnesi haline getirilmesiyle kentlerin kamusal mekânsal varlığı aşındırılmıştır (Kurtuluş, 2006).

Neoliberal politikaların domine ettiği kentlerin yeniden yapılandırma süreci Karaköy'de en yoğun olarak Galataport Projesi'yle yaşanmıştır. Asıl adıyla Salıpazarı Kruvaziyer Liman Projesi, 2002 yılında duyurulsa da projenin önünü açan yasal düzenlemeler ise 1990'lı yıllara uzanmaktadır.

Görsel 1. Galataport Proje Sahası'nda Bulunan Mevcut Yapıların Plan Durumları (ÇED Raporu, 2015, s. 56)

ÇED Raporu'nda belirtildiğine göre proje "deniz araçlarının yanaşabileceği ticari amaçlı liman, iskele ve rıhtımlar"ı, "turizm konaklama tesisleri (100 oda ve üzeri oteller, tatil köyleri, turizm kompleksleri vb.)"ni, ofis, yeme içme,

rekreasyon ve kültürel alanları içermektedir. “Zemin altında ise perakende alanları, yolcu terminali, depolar, teknik alanlar ve otoparklar bulunacaktır” (ÇED Raporu, 2015, s. 4). Yolcuların gemilerden terminal alanlarına ulaşımı, pasaport kontrolü ve gümrük işlemleri zemin altında yapılarak “zemin üstü kamunun kullanımına bırakılacaktır” (ÇED Raporu, 2015, s. 61).

Karaköy'ün dönüşümünde Galataport gibi büyük ölçekli bir proje etkeninin yanında kentsel mekânda yaşanan çok çeşitli değişimler de etkili olmuştur. 2004 yılında hem bireysel sanatçıların Karaköy'e yönelmesi hem de İstanbul Modern Sanat Müzesi'nin Karaköy'e taşınmasıyla birlikte kültür ve sanat sektörü Karaköy'ün yeni yüzlerinden birini oluşturmuştur. İstiklal Caddesi ve Cihangir'de artan fiyatlar ise hem bireysel sanatçıların Karaköy'e yönelmesinde hem de eğlence sektörü kullanıcılarının mekânsal olarak yeni arayışlara girmesinde etkili olmuştur.

Bunlara ek olarak Beyoğlu genelinde yaşanan olaylar da Karaköy'ün güncel halinin oluşmasında etkili olmuştur: İlk olarak Asmalımescit'te yerel yönetimin işletmelerin kaldırım üzerindeki masa sandalyelerine müdahalesi bölgenin sosyalleşme dinamiğini olumsuz yönde etkilemiştir. Ardından Gezi Parkı Protestoları sonrası Taksim ve çevresindeki polislerin yoğunluğuyla ve aynı bölgedeki altyapı çalışmalarıyla hem toplumsal hem de fiziksel anlamda bölgenin kullanımı kısıtlanmıştır. Terör olaylarına bağlı olarak turist profilinin değişmesi ve tüm bunlar sonucu Beyoğlu'nun hem toplumsal hem de mekânsal dinamiklerinin dönüşümüyle bu bölgenin kullanıcıları kendine alternatif mekânlar aramaya başlamıştır. Bu arayışta Karaköy, Beşiktaş ve Kadıköy ön plana çıkmış; Karaköy mekânsal yakınlığı ve merkezi konumunun etkisiyle mekânsal arayışta olan toplumsal grubu kendine çekmiştir.

Bu noktada Karaköy, eğlence sektörünün yoğunlaştığı bir bölgeye sahip olurken Perşembe Pazarı ve Bankalar Caddesi'nden oluşan bölge ticaretin devam ettiği bir bölge olarak mekânsal varlığını sürdürmüştür. Tramvay hatından Atatürk Köprüsü'ne doğru devam eden bölge ağırlıklı olarak ticari ama aynı zamanda özellikle Bankalar Caddesi'ndeki kültür kurumlarının varlığıyla kültürel ve Galata'yla olan ilişkisiyle turistik özelliğini devam ettiren; Galataport inşa sahasına kadar devam eden bölge ise işletmelerin, tasarım dükkanlarının, butiklerin ve sanat galerilerinin yoğunlukta olduğu bir özellik kazanmıştır. Semtin iki farklı işleve eş zamanlı olarak karşılık vermesiyle bu iki bölge hem araç yollarıyla fiziksel hem de toplumsal temele dayanan hayali bir sınırla birbirinden ayrılmıştır.

Kent Araştırmalarında Metodolojik Arayışlar: Kentte Yürümek, Rehberli Gezi, Hayali Sınırlar ve Zihinsel Haritalar

Genellikle sosyoloji ve antropoloji bilim dalları, araştırma konularına bağlı olarak derinlemesine mülakat ve gözlem tekniklerinin yanında farklı tekniklere başvurmakta ve araştırma kurgusunu sahayla, sahadaki insanlarla oluşturmaktadır. Özellikle etnografi yöntemiyle çeşitlenen bu tekniklerin literatürde pek çok örneğini görmek mümkündür. Wacquant'ın bir gettonun gündelik hayatını incelemek için oradaki boks salonuna üye olmasını anlatan, üzerinde çalıştığı sahayı bedensel olarak deneyimlediği araştırması *Ruh ve Beden: Acemi Bir Boksörün Defterleri* kitabı (2004/2012) ise en tanınmış örneği oluşturur.

Birçok disiplini içinde barındırmasıyla kent araştırmaları kentin keşfinde sosyoloji ve antropolojiye benzer şekilde metodolojik arayışlara girmiştir. Bu durumda hızla değişen toplumsal mekânın çözümlemesinde var olan yöntemlerin yetersiz kalması bir etkidir. Kenti var edenin kentli olduğuna dair yaklaşım, Le Breton'da şu sözlerle somutlaşmaktadır:

Kent ancak sakinlerinin adımlarıyla ya da onu yürüyüşleriyle, buluşmalarıyla, dükkanlarına, ibadet yerlerine, resmi dairelerine, istasyonlarına, kafelelerine, eğlence yerlerine vb. girip çıkmalarıyla canlandırarak yaratan gezginleriyle var olabilir. Gelip geçenler kentin canlılığının ya da uyumasının, verdiği zevkin ya da sıkıntının işaretidir (Le Breton, 2016, s. 103).

Le Breton'un bıraktığı yerden 19. yüzyıldaki Paris'e bakıldığında o dönemde "amaçsızca dolaşan kişi"lere flanör (*flâneur*) denmekteydi. İnsan o dönemin yeni megapollerinde (Berlin, Londra, Paris) yürürken, ayrı dünyalara benzeyen birbirinden tamamen farklı semtlerden geçirdi (Gros, 2009/2017, s. 62). Flanörün bu kent yürüyüşleri tüketim dayatmasına bir başkaldırıydı: Flanör, kalabalıklar içerisinde yalnızlığıyla ve anonimliğiyle kenti keşfeder ve "amatör bir dedektif" gibi onu gözlemler; büyük kentlerdeki kalabalıklara bir ruh kazandırmayı amaçlardı (Benjamin, 1982/2002).

Flanör kelimesi 16. yüzyıldaki ilk kullanımında cinsiyete özel bir eylemi ifade etmezken zaman içerisinde erkeğe özel kılınmıştır (Elkin, 2016/2018). Zaman ve paraya sahip, dikkatini vermesi gereken acil bir sorumluluğu olmayan erkeğe has bir ayrıcalık ve serbestliğin sureti olan flanör, ayaklarıyla ezberlediği için orada yaşayan pek çok kimseden daha iyi anlıyordu şehri (Elkin, 2016/2018, s.13). Flanörler, günlerini istedikleri yerde ve istediği şekilde

geçiriyor, kenti yürüyor, yürürken düşünüyor ya da sadece “aylaklık” yapıyor, kimi zaman da bir duvara, bir pasajın girişine sırtlarını dayayarak kenti ve kentliyi izliyor; aynı şartlara sahip kadınlar ise tüm bu imkanlardan mahrum olarak kentlerde yaşıyordu. Kimi kadınlar toplumsal dayatmalara aldırmadan kentlerde (aynı zamanda doğada) yürüse de yürümek, ya da flanörlük erkeklerin domine ettiği bir eylemi oluşturuyordu. Günümüzde ise kentlerde yürümek; aylaklık etmek, düşünmek, yeni gidilen bir kenti tanımak, mekânla bağ kurmak, politik eylem gibi sebeplerle kadınlar tarafından yapılan ve kadınları, beraberinde getirdiği problemlerle baş etme yolları aramaya iten bir eylemdir. Elkin, ilk olarak 2016 yılında “Flanöz: Şehirde Yürüyen Kadınlar Paris, New York, Tokyo, Venedik ve Londra” kitabında flanör kavramının dişil hali olan, “şehirlerde bulunan aylak, salınarak etrafı gözlemleyen kişi” anlamına gelen flanöz kavramını kullanmıştır. Böylece kentli gözlemciyi sadece erkek olarak kabul eden flanöre karşılık flanöz, kentlerde yürüyen kadınların varlığını pek çok karşı çıkış ve inkar eşliğinde literatüre sokmuştur.

Kentlerde yürüme özgürlüğü, feminist perspektifteki öneminin yanında bir kentli olarak yaşanılan, ziyaret edilen ya da sadece merak edilen bir mekânda bulunmanın ve o mekânı deneyimlemenin verdiği avantajlardan yararlanmak demektir. Oldukça basit ve ücretsiz olan bir eylemin, yürümenin, verdiği özgürlük hissinden bahseden yazarlar gösteriyor ki kent yaşamı ulaştığı noktada yaşattığı kapana sıkışmışlık hissiyle, kentliyi, dolandığını hissettiği zincirlerden kurtaracak, devingenliğini ve ilerleyişini ona hissettirecek eylemlere yöneltmekteydi. Kent yaşamının sunduklarından memnun olanların aksine, yürümeye yönelen kentliler, mekânla en yoğun şekilde ilişki kuran, dolayısıyla mekânsal hassasiyeti en yoğun olan kentlileri oluşturdu.

Küresel kent (Sassen, 2001) tartışmalarıyla birlikte dünya genelinde yaşanan politik ve ekonomik bir yeniden düzenlemenin yanı sıra metropollerdeki kentsel yaşamın değişiminden de bahsetmek gerekir. Harvey (2001/2012) kentlerin küresel alanda öne çıkmak için çeşitli stratejiler geliştirdiğinden bahseder: Bu stratejilerden biri tüketimin mekânsal dağılımına müdahaledir. Bu stratejiyi kullanan kentlerde tüketim yarı kamusal mekânlardan kamusal mekânlara kadar sızar ve kentlinin büyük bir kısmını domine eder. Yürümek ise kamusal mekânın tüketilmesine ve özgürleştirici özelliğini yitirmesine bir başkaldırıdır. Kentli yürüyerek tüm kenti deneyimler ve “kentlinin özelleştirilmiş küçük bir parçasında değil tamamında yaşar” (Solnit, 2000/2016, s.256).

Kenti bütün olarak deneyimleyen ve kent yaşamının tüm aktörleriyle etkileşimde olan kentli, büyük kentin içinde barındırdığı çeşitlilikle çevrilir ve kent, gündelik hayatında karşılaşmaların mekânı olarak anlam kazanır.

Bir kent tek bir sakininin bilebileceğinden her zaman çok daha fazlasını barındırır ve büyük şehirler de, bilinmezlikleri ve olasılıklarıyla hayal gücünü her daim kışkırtırlar (Solnit, 2000/2016, s.249-250). Kentsel mekânı anlamak için kentliye, kentlinin yürüme pratiğine bakmak bu çalışmada kullanılan temel yaklaşımlardan biridir. Kenti yürümek çeşitli akademik çalışmalarda kullanılmaktadır: İstanbul 2023 kitabı (Logie ve Morvan, 2017) bunun en bilinen örneğidir. Farklı derneklerce yapılan kent yürüyüşleri ve kenti yürümeyle ilgili panel ve konferanslar yürüme pratiğinin sosyal bilimlerdeki yeni yönetsel arayışlardaki yerini göstermektedir. Kentlerdeki hafıza mekânlarını araştırmak için yürümek (Karakutu Derneği'nin yürüyüşleri ve Cins Adımlar Ekibi vb.), kenti tüm kentli için yaşanabilir hale getirmek için yürümek (Sokak Bizim Derneği'nin Kaldırım Nerede çalışması vb.) , mekânsal analiz çalışmaları için yürümek (İki Deniz Arası Projesi ve Aksümer, 2019; Kap Yücel ve Salt, 2018; Layeb ve Salem, 2014; Tümerdem Medaric, 2018 vd.), sakatlığı olan insanların günlük hareketliliklerindeki zorlukları araştırmak için yürümek (Meissonnier ve Dejoux, 2016) gibi çeşitlenen birçok konuda hem akademik hem de sivil toplum alanında uluslararası çalışmalar yürütülmektedir.

Literatürde araştırmalarda yürümek "rehberli gezi" (*commented walk*) olarak tanımlanmaktadır. Rehberli gezi, "gezici yöntemler" (*mobile methodologies*) literatürü içinde yer alan, araştırma katılımcılarıyla birlikte sahada dolaşarak yapılan bir yöntemdir (Aksümer, 2019). Yürüme, algılama ve tanımlamanın aynı anda yapıldığı rehberli gezi, insanların kendilerini yansıtmaya ve kendilerini içinde buldukları durumları anlama, tanımlama ve yorumlama becerilerine dayanır (Thibault, 2013). Rehberli gezi yöntemini geliştiren bilim insanlarından Thibault (2013), konuyu metodolojik olarak ele aldığı anda temelde iki noktaya dikkat çekmiştir: Araştırma katılımcıları yürürken hem ileriye dönük (*prospective*) hem de geçmişe dönük (*retrospective*) bir yaklaşım benimsemektedir. Eşiklerin ve geçişlerin varlığı, karşılaştırmayı ve anlık deneyimleri perspektif haline getirmeyi teşvik etmektedir. İkinci olarak yürüyüş sonrasında yapılan yarı yapılandırılmış mülakatlar katılımcıların yürüyüş deneyimini gözden geçirmesine izin vermekte; böylece eski deneyimler yeni deneyimler eşliğinde ve onlardan ayrı olarak tekrar yorumlanmaktadır. Klasik mülakat yönteminin aksine yürüme yöntemini kullanmak araştırmacıyı keskin tanımlamalardan ve kentsel mekânı bölmekten kurtarır (Petiteau,

2001; Gatta ve Palumbo, 2016, s. 252). Yürümeyle konuşmanın birlikteliğiyle iki ayrı kamusal mekân kavramı kesişmektedir: Chicago Okulu'nun tanımla dolaşım ve hareket alanı olarak kamusal mekân ve Habermas'ın kamusal alan tanımında olduğu gibi iletişim mekânı olarak kamusal mekân (Tonnelat, 2007; Gatta ve Palumbo, 2016, s. 252).

Durum çalışması yöntemiyle gerçekleştirilen bu çalışmada yarı yapılandırılmış mülakat formlarıyla 36 kişiyle derinlemesine mülakat ve saha gözlemleri gerçekleştirilmiştir. Bunlara ek olarak 12 katılımcıyla yapılan yürüyüşler de çalışmanın özgünlüğünü oluşturmaktadır. Sosyo-mekânsal ayrışmanın analizinde kullanılan yürüyüşler sonucunda açığa çıkan hayali sınırlar ve oluşan zihinsel haritalar araştırma sahasına yönelik alguları ortaya koymakta ve kent mekânının nasıl algılanıp yaşandığını tahlil etme imkanı sağlamaktadır.

Çalışmada katılımcılarla gerçekleştirilen yürüyüşler, araştırma esnasında kendiliğinden gelişmiştir. İlk mülakatlarda katılımcılarla buluşup mülakat mekânına giderkenki süreçte "Karaköy aslında tam olarak neresi?", "Karaköy nerede başlar ve biter?" sorularının cevaplarının irdelenmesi ve her katılımcıdan farklı cevapların alınması üzerine yürüme yöntemi geliştirilmiştir. Bu yürüyüşlerde katılımcılardan Karaköy'ü tanıtmak amaçlı Karaköy'de araştırmacıyla birlikte bir yürüyüş yapmaları istenmiştir. Yürüyüşlere araştırmacının hiçbir müdahalesi olmamış; başlangıç ve bitiş noktaları, duraklamalar, yürüyüşün rotası, yürüyüşün günü ve saati katılımcılar tarafından belirlenmiştir. Yürürken katılımcıların yürünen yerlere dair konuşması, araştırmada mülakat ve yürüyüşün birleştiği anları oluşturmuştur. Yürüyüşlerle katılımcıların mekânla nasıl bir bağ kurdukları ortaya çıkmış ve katılımcılar yürüyerek mekânı anlatırken kendi algılarını göstermiş; aynı zamanda kendi algılarının mekândaki karşılığını görmüşlerdir. Yürüyüşler sonrasında yarı yapılandırılmış mülakatlara devam eden görüşmede katılımcılar soruları cevaplarırken yürüyüş deneyimlerine de atıfta bulunmuş; Thibaud'un (2013) vurguladığı gibi eski ve yeni deneyimler birlikte değerlendirilmiştir. Araştırmada yürüme yöntemiyle ortaya çıkan veriler Karaköy'ün sınırları ve nasıl bir yer olduğu ile hangi toplumsal gruplara hitap ettiği sorularına cevap vermiştir. Yürüyüşler aynı zamanda mekânın sosyo-ekonomik ayrışmasının harita üzerinde gösterimini mümkün kılmıştır. Katılımcıların yürüyüş rotalarından oluşan haritalar zihinsel haritalar olarak adlandırılmış; yürüyüşler ve mülakatlar sonucu ortaya çıkan bölgelendirmeler hayali sınırlarla tanımlanmıştır.

Hayali sınırlar kentle ve toplumla kurduğumuz ilişkiyi göstermesi bakımından önemlidir. Temel olarak, kişinin öznel yargılarıyla kenti ya da kentteki bir bölgeyi kendi içinde ayırıştırmasıyla hayali sınırlar oluşur. Kişinin öznel yargılarını, söz konusu mekâna dair kişisel deneyimleri, düşünceleri, ait hissettiği toplumsal grubun kabulleri oluşturur. Hayali sınırların çekildiği noktalarla ve hayali sınırlarla oluşan bölgelere atfedilen özelliklerle mekânın nasıl ayrıştığı ve bu ayrışmada ötekiyle nasıl bir ilişki kurulduğu ortaya konmaktadır.

Çalışmadaki hayali sınırlar kavramına benzer şekilde Elkin, şehirlerdeki görünmez sınırlardan bahseder:

Şehirler görünmez sınırlardan, kimin nereye gideceğinin sınırlarını çizen soyut gümrük kapılarından oluşur: Belli mahalleler, barlar ve lokantalar, parklar, görünürde herkese açık olan alanlar farklı tür insanlar için ayrılmış gibidir. Buna öylesine alışmışız ki artık bu ayrımların altında yatan değerleri zar zor fark edebiliyoruz. Görünmez olabilirler, ancak şehirde nasıl dolaştığımızı onlar belirliyor (Elkin, 2016/2018, s.339).

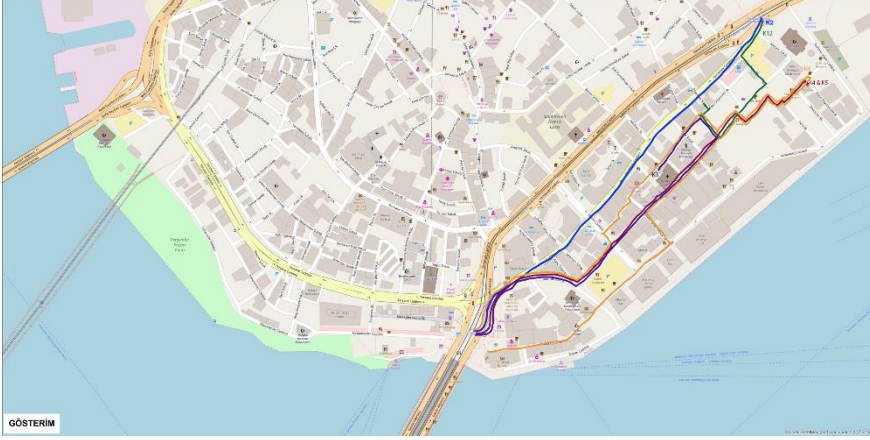
Elkin'in bahsettiği görünmez sınırları oluşturan ve bu sınırların oluşturduğu yerler arasındaki ayrımın altında yatan değerleri ve sebepleri analiz etmeyi amaçlayan bu çalışmada yapılan yürüyüşler, bir mülakatın ya da gözlemin sağlayamayacağı bir deneyimi mümkün kılmış; hayali sınırların kent-sel yaşamdaki belirleyiciliği ve kişilerce nasıl algılandığını ortaya çıkarmakta önemli ve özgün bir yöntem olmuştur.

Zihinsel Haritalar Üzerinden Kentin Hayali Sınırlarını Keşfetmek

Araştırmada çalışma grubu belirlenirken katılımcıların⁵ Karaköy'le kurduğu ilişki temel alınmış ve katılımcılar 1) işletmelere gelen müşteriler, 2) işletme ve dükkân çalışanları, 3) uzun süreli esnaf, 4) kültür sanat sektörü çalışanları olarak dört gruba ayrılmıştır. Bu bölümde bulgular bu gruplandırma üzerinden ortaya koyulacaktır.

⁵ Metin içinde katılımcıların cinsiyeti, yaşları ve yürüyüş rotalarının rengi parantez içinde belirtilmiştir. Tırnak içindeki ifadeler katılımcılardan doğrudan alıntıdır.

1. Grup: Müşteriler

Harita 2. Müşterilerin yürüyüş rotaları

Katılımcı 2 (E, 24, mavi), “otantik⁶, kendine özgü havası olan” bir yer olarak tanımladığı Karaköy’ü eğlence sektörüyle sınırlı bir alan olarak görmektedir. Karaköy’ün sokak sokak farklılaşabildiğini; orta bütçeye hitap eden bir yer olduğunu ve eğer düşük bütçeye hitap ederse, Karaköy’ün “arındırılmış / kurtarılmış bölge” olma özelliğini yitireceğini söyleyen katılımcı, düşük bütçelere göre açılacak mekânlarla Karaköy’ün “kültür seviyesi yüksek insanlar”dan oluşan profilinin değişeceğine yönelik duyduğu endişeyi ifade etmiştir. Bu endişe, kişilerin gündelik hayatta gerçekleştirdikleri eylemlerle ve toplum içerisinde kendileri hakkında yaydıkları izlenim için kullandıkları çeşitli temsillerle parçası oldukları toplumsal grubun, “toplumsallaşmış öznellik” (Bourdieu, 1992/2014, s. 116) olarak tanımlanan habitusun (Bourdieu, 1979/2015; 1992/2014) değişim ihtimaline karşı gelişmiştir. Bu örnekte kişilerin sahip olduğu ekonomik kaynakları ifade eden ekonomik sermayeyle (Bourdieu, 1979/2015; 1992/2014) aileden veya eğitim yoluyla edinilen bilgileri, kültür düzeyini temsil eden kültürel sermaye (Bourdieu, 1979/2015; 1992/2014) birbirine bağlı bir şekilde eş öneme sahip olarak mekândaki etkisi itibarıyla habitusu oluşturan belirleyicileri oluşturmuştur.

Katılımcı 3 (E, 20, mor), “otantik” ve “elit” olarak tanımladığı Karaköy’ü araştırma sahası sınırlarıyla görse de sadece eğlence sektörünün olduğu bölgeyle vurgulamıştır. Karaköy’ün kendi içinde bölgelere ayrıldığını anlatan

⁶ Karaköy’e yönelik “otantik” tanımı birçok katılımcı tarafından yapılmıştır. Karaköy’ün sokakları, mimari yapıları, içerisinde barındırdığı tarihi ve kültürel çeşitliliği; birkaç işletmenin tasarımı Karaköy’e otantik tanımını veren unsurlardır.

katılımcı, Galata Kulesi ve çevresinin turistik; kuleden sahile kadar olan bölgenin ara sokaklarını “sakat, sosyolojik yapıdan alt bir tabanda”; Necatibey ve Kemankeş Caddeleri arasında kalan kısmın orta tabakanın olduğu; Kemankeş Caddesi’ni ise üst sınıfın kullandığı bir bölge olarak ayırmaktadır. Çok kozmopolit bir yer olarak tanımladığı Karaköy’de bir tarafta işçilerin bir tarafta “lüks kesimin” olduğunu ve aralarında bir kavga ya da çatışmanın olmadan birlikte yaşamayı sürdürebildiklerini söylemiştir. Katılımcının sınıf temelli bir ayrımla Karaköy’ü bölgelere ayırması kişinin sahip olduğu sosyal ağları ifade eden sosyal sermayeyle (Bourdieu, 1979/2015; 1992/2014) benzerlik göstermektedir. Ayrımı sınıf temelli kuran katılımcı her ne kadar bir çatışma olmadığını söylese de farklı mülakatlar ve gözlemler çatışmanın varlığını göstermektedir.

Karaköy’ü yürüdükleri bölgeyle tanımlayan katılımcı 4 (K, 23, kırmızı) ve katılımcı 5 (E, 25, kırmızı) “eğitim seviyesi yüksek”, “saygılı” insanların Karaköy işletmelerine geldiğini söylemişlerdir. Katılımcı 4 ek olarak Karaköy’ün “elit olmaya çalışan insanların” da yer aldığı bir yer olduğunu belirtmiştir. Bourdieu’nün sermayelerinden dördüncüsü olan simgesel sermaye, diğer sermayelerin göstergelerini ifade eder; katılımcının bu yorumu çeşitli temsillerle sermaye sahipliğini, dolayısıyla *mekâna ait olduğunu* kanıtlama çabasını ifade etmesi bağlamında değerlendirilebilir. Bu durum, temsillerle mekânı domine eden habitusa dahil olmanın alternatif yollarını göstermesi bakımından önemlidir. Bu iki farklı kullanıcı tanımlaması üzerinden katılımcılar, iki kesimin birbiriyle aynı yerlere gitmediklerini; ama birbirilerinden belirgin bir şekilde de ayrılmadıklarını, birbirine saygılı davrandıklarını söylemişlerdir. Karaköy’de kafelerin dışında da birçok şey olduğunu söyleyen katılımcılar, pilavcı, midyecı vb. gibi küçük esnafın da burada barındığını; kafe kullanıcılarının bu küçük esnafı Karaköy’ün marjinal bir parçası gördüğünü ve onları yadırgamadıklarını ifade etmişlerdir.

Karaköy’ü Kılıç Ali Paşa Mescidi Sokak’tan ibaret kabul eden katılımcı 8 (K, 23, turuncu), popülerleşmiş bir yer olarak tanımladığı Karaköy’e insanların gösteriş amaçlı geldiğini; Karaköy’e gelmenin bir statü göstergesi olduğunu düşündüklerini ifade etmiştir. Karaköy’ün toplumun her kesimine hitap ettiğini söyleyen katılımcı artık insanların ekonomik olarak kendisine uygun olmayan yerlere de gittiğini belirtmiştir. Öte yandan Karaköy’ün artık kalitesini kaybettiğini ve işletme önlerinde insanları içeri davet eden çalışanlara atıf yaparak “Ortaköyleştğini” söylemiştir. Katılımcı Karaköy’ü çok gelişmiş ve gelişmemiş olarak iki kısma ayırmış; gelişmiş kısmı kafelerle, geliş-

gelen beyaz yakalılar; ünlüler; ve parası olmayıp, para biriktirip gelen, “cool olmayan” öğrenciler.

Karaköy’ü yürüyüş rotası içinde kalan bölgeyle sınırlayan katılımcı 6 (K, 21, lacivert), Karaköy’ü kendi içinde üç bölgeye ayırmıştır. Ayırımını işletmeler ve işletmeyi kullanan insan profili üzerinden gerçekleştirmektedir: “Küçük Karaköy”⁷ olarak anılan Kılıç Ali Paşa Medresesi Sokak ve uzantılarının orta sınıfa; Mumhane Caddesi ve çevresiyle birlikte özellikle Fransız Geçidi’nin orta yaşlı ve zengin insanlara; iskele tarafında kalan, özellikle otopark altındaki işletmelerin ise yine üst sınıfa hitap ettiğini söylemiştir.

Karaköy’ü metro köprüsünden Tophane tramvay durağı arasında kalan bölgeyle sınırlayan katılımcı 9 (K, 51, kırmızı), diğer katılımcılardan farklı olarak tramvay hattı ve Atatürk Köprüsü arasında kalan, Perşembe Pazarı adıyla anılan bölgede yürümeyi tercih eden katılımcı Karaköy’ün kendi içinde farklılaştığını; bir tarafta esnafın diğer tarafta turist çeken, kafelerin yoğunlaştığı bir bölge olduğunu söylemiştir. Katılımcı Karaköy’de her çeşit insanın olduğunu belirtmiştir.

Katılımcı 10 (K, 30, yeşil) Karaköy’ü metro köprüsü ve Tophane tramvay durağı arasında kalan bölgeyle sınırlamış ve “kozmopolit” bir yer olarak tanımlamıştır. Bankalar Caddesi ve çevresinin daha çok “yabancı turisti ağırlayan, kültür sanat faslının, galerilerin öne çıktığı”; eğlence sektörünün yoğunlaştığı bölgeyi ise “daha kitlelere hitap eden, daha genel geçer yerlerin olduğu” bir yer olarak tanımlamaktadır. Karaköy’ün çoğunlukla orta sınıfa hitap ettiğini; fakat son zamanlarda “daha kitlesel, daha farklı ekonomik sınıflara hitap eden” bir yer haline geldiğini belirtmiştir. Semte yeni gelen esnafla uzun süredir semtte olan esnaf arasındaki gerilimli ilişkiden bahseden katılımcı eski esnafın mekânsal aidiyetinin karşısında yeni gelen esnafta ekonomik çıkarla mekânla ilişkileneceğini ifade etmiştir.

Bu gruptaki katılımcıların semtte çalışmaları ve gündelik hayatlarının büyük kısmının burada geçmesi ve mekânın iç dinamiklerini bilmeleri bakımından sosyo-mekânsal gözlemleri kuvvetlidir. Mekânsal ayrışmayı hem sınıf temelli hem de kentsel toplumsal yaşamın yeni dinamikleriyle birlikte yaşam tarzı, statü vb. etkenlerle değerlendiren katılımcılar aynı zamanda eski ve yeni kullanıcıların mekânla kurdukları ilişkinin değişimi bağlamında da farklılaştığını belirtmektedirler.

⁷ “Küçük Karaköy” ifadesi özellikle bölgedeki işletmelerde çalışanlar arasında kullanılan, kafelerle dolu sokağı ifade eden bir tanımlamadır. Farklı katılımcılar tarafından ifade edilen “sosyal beğeni yaratmak için Karaköy’e gelen insanlar” yorumu çoğunlukla Küçük Karaköy üzerinden yapılmıştır.

3. Grup: Uzun süreli esnaf

Uzun süreli esnaf grubunda araştırma sınırları içinde esnaflık yapan fakat farklı yerlerde yaşayan insanlar yer almaktadır. Bu grupta görüşülen on kişiden yedisi kendini Tophaneli olarak tanımlamıştır. Karaköy – Tophane arasındaki sınırın belirsizliğine bağlı olarak bu grup araştırma sahasına dahil olan bölgeleri de Tophane kabul etmektedir. Karaköy'ü sadece iskele ve meydana ibaret kabul ettikleri için yürünecek bir yer olarak görmemişlerdir. Fakat mülakatlarda araştırma sahasını işyerleri ve işletmeler üzerinden bölgelere ayırmışlardır. Genel kanı, işletmelerin gelir olarak herkese; yaş grubu olarak ise çoğunlukla gençlere hitap ettiğiidir.

4. Grup: Kültür sanat sektörü çalışanları

Harita 4. Kültür sana sektörü çalışanlarının yürüyüş rotaları

Karaköy'ü metro köprüsünden Fındıklı'ya kadar uzanan bir bölge olarak sınırlayan katılımcı 25 (K, 33, yeşil), Karaköy'ün farklı toplumsal sınıflara hitap ettiğini; fakat Galataport sonrasında bunun değiştiğini düşündüğünü belirtmiştir. İlk olarak iskele ve çevresi; ardından katlı otopark altındaki işletmeler; Mumhane Caddesi ve uzantılarından oluşan kafe-restoranlar; Karaköy Meydanı ve Perşembe Pazarı olarak Karaköy'ü bölgelere ayıran katılımcı bu ayrımı ekonomi temelli ve işleve bağlı olarak yapmıştır.

Katılımcı 11 (E, 37, bordo) Karaköy'ü Perşembe Pazarı ve Galataport inşaat sahasıyla sınırlayarak kendi içinde 6 bölgeye ayırmaktadır: Kılıç Ali Paşa ve

iskele arasındaki bölge hanlardan oluşan bir “ekosistem”; bu hanların altındaki restoran ve kafeler bir bölge; tramvay yolu hattı bir diğer bölge; Bankalar Caddesi, Perşembe Pazarı ve Galataport ise kalan bölgelerdir. Karaköy’ün kullanıcılarını “fonksiyona bağlı olarak” ayıran katılımcı işletmelere gelen kullanıcıların İstanbul’un her ilçesinden geldiğini; semtte çalışanların ise işçi sınıfı, küçük esnaf, bankacı, beyaz yakalı gibi çeşitli mesleklerden insanlar olduğunu belirtmiştir. Gündüz ve gece nüfusundan da bahseden katılımcı, gündüz nüfusunda çalışan insanları; gece nüfusunda işletmelere gelen kullanıcıları ele almıştır. Gece nüfusunda ayrıca evsizlerin, akşamcılarının da olduğunu vurgulayıp Karaköy’ün hâlâ iki kesimi bir arada bulundurma imkânı tanıdığını söylemiştir.

Yürüyüş gerçekleştirilemeyen bir katılımcının bölgelendirme yaparken iskele ve çevresinin “kimliğinin biraz daha halk” olduğunu söylemesi, ek bir veriyi oluşturmaktadır.

Karaköy’de Mekânsal Ayrışma: Bir Arada Ama Ayrı Ayrı

Her kentlinin kendi mekânları, kendi etkinliklerinin çevresinde dönen ve sürekli kullandığı ya da canı istediğinde, hava durumuna göre, acele etme ya da aylak aylak dolaşma, yolda yapacağı alışverişlere göre değiştirdiği, özel güzergâhları vb. vardır (Le Breton, 2016, s. 100). Katılımcılarla yapılan yürüyüşler onların güzergâhlarını göstererek Karaköy’ü nasıl tanımladıklarını, nasıl kullandıklarını ve nasıl anlamlandırdıklarını öğrenmede bir araç olmuştur.

Tüm gruplar genel olarak değerlendirildiğinde bölgelendirme yapılırken kullanımı temel aldıkları görülmektedir. İşlevsel ve fiziksel olarak iki bölgeye ayrılan Karaköy’ün zihinsel olarak da ikiye bölündüğünü söylemek mümkündür. Öyle ki bu bölünme yürüyüşlere de yansımış; yürüyüş esnasında katılımcılar tramvay hattının diğer tarafına geçmemeyi tercih etmiştir. Bu bağlamda semtin fiziksel özelliklerinin (tramvay yolunun yürümeyi duraklatması gibi) semti algılayış ve kullanım pratiğini de etkilediği söylenebilir. Dolayısıyla tramvay hattı semtin temel hayali sınırı olarak tanımlanabilir. Bu hayali sınır ile Karaköy, Perşembe Pazarı ve Bankalar Caddesi ile Kemankeş Mahallesi ve Kemeraltı Caddesi’nin alt tarafı olarak; günlük dilde ise Perşembe Pazarı ve kafeler bölgesi olarak ikiye ayrılmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde Karaköy’ü ikiye ayıran temel hayali sınırın, ticaret-zanaat ve hizmet-eğlence sektörü ayrımı üzerinden şekillenmesi

işletmeler de kendine özgünlükler yaratma sürecine girmiştir. Mekânlar, toplumsal gruplarca ötekinden ayırma bir temsili oluştururken bu tek yönlü, edilgen kimliğinin yanına temsil edileceği habitusu kendi belirleyen etken bir kimliği eklemiştir. Eğlence mekânları farklı toplumsal grupların karşılaşma mekânı olan semtte temsil edilmek istedikleri habitusa yönelik mekânsal düzenlemeler yaparak çeşitli imgelerle kullanıcılarını belirlemektedir: Kişilerin kimlik inşasıyla ve ait oldukları habituslarla kendisini ötekinden ayırma pratiğini Karaköy’de mekânlar da uygulamaktadır.

Üçüncü bölgeyi katlı otoparkın altındaki işletmeler oluşmaktadır: Özellikle yabancı turistlerin yoğun ilgisine sahip bu bölge yüksek gelirli kesime hitap etmektedir. Tramvay yolu hattı ise dükkanların yoğun olduğu bir diğer bölgedir. İskele ve çevresi genellikle meydanla değerlendirilse de balık restoranlarının da dahil olduğu bir alanı oluşturmaktadır. Bu bölgenin kullanıcıları toplu taşımaların kullanıcıları; bölgeyi geçiş bölgesi olarak kullananlar; kamusal mekânları kullananlar ve balıkçılardan oluşmaktadır. Bankalar Caddesi hem çalışan nüfusu hem alıcıları hem de özellikle SALT Galata’nın kullanıcılarıyla önemli bir bölgedir. Caddenin Galata’dan inen turistlerle, Galata’daki galerilerle ve civardaki okullarla ilişkisi de yoğundur. Küçük esnaf bakımından yoğun olan bölge, Perşembe Pazarı’yla bu konuda süreklilik taşır. Perşembe Pazarı sahili ise kullanıma kısa bir süre önce açılmış canlılığını henüz kazanmamış bir rekreasyon alanıdır.

Karaköy, bölgeleri ve bu bölgelerin arasındaki hayali sınırları ile farklı kullanıcılara ev sahipliği yapan bir semttir. Sınırlı bir alandaki bu çok çeşitli bölünmelerle Karaköy’de toplumsal gruplar hem bir arada hem de ayrı ayrıdır. Ötekiyle kurulan ilişkideki gerilimler Karaköy’de kendini göstermekte; fakat “dışlayıcı olma” özelliğinin kimlik inşasında olmasını istemeyen kişilerin semtteki varlığıyla bu gerilim arka planda kalmakta; semtteki bir aradalık devam etmektedir. Öte yandan semtin eski kullanıcıları olan esnafla yeni gelen işletmeler arasında kimi zaman gerilimler ortaya çıkmaktadır.

Araştırma katılımcılarının Karaköy algısının kullanım pratiğiyle sınırlı olduğu görülmektedir. Zihinsel haritaların oluşmasında eski kabullerin verdiği alışkanlıklar ve günümüz kullanım pratikleri etkili olmuştur. Müşteriler, kafelerin olduğu bölge ile sınırlı kalmaktadır. Çalışanlar grubu ise çalıştıkları bölgeyle sınırlı kalmaktadır. Uzun süreli esnaf Karaköy’e yönelik eski algıyla hareket etmekte; bu grubun semtin dönüşümüyle ilgili yaşadığı içsel çatışma; semtin *yeni gelenlerini* ve yeni halini kabul etmekte yaşadıkları ikilem Karaköy algılarında belirlemektedir. Son grup olan kültür sanat sektörü çalışanları,

Karaköy sınırlarını araştırmanın sınırlamasına en yakın şekilde tanımlayan gruptur.

Farklı gruplardaki katılımcılar Karaköy'ün günümüzdeki halini yapaylıkla değerlendirmiştir. Diğer kullanıcılar üzerinden mekânı kullanım pratikleri eleştirilmiş; bu eleştirilerde gösterişçi tüketim ön plana çıkmıştır. Karaköy'ün otantik veya kendine özgü havasına yapılan atıflar kente yüklenen anlamları ve bahsi geçen kent bölgesinin kullanım sebeplerini göstermektedir. Bu bağlamda bazı katılımcıların mekânsal imgeler üreten bölgelere özellikle girmemeyi tercih etmesi, kullanıcılar arasındaki ilişkinin gerilimlerini ve yaşanan dönüşüm sürecine karşı tavırlarını ortaya koymaktadır. Özellikle işletmelerin olduğu bölgelere kültür seviyesi yüksek insanların geldiği ileri sürülmektedir. Bu konuda Karaköy'ün belli dönemlerine atıflar yapılmaktadır: Karaköy'ün eğlence sektörüne ev sahipliği yapmaya başladığı ilk yıllarda, tarif edilen "kültürlü insan profili", "elit kesim" gibi tanımlanan kullanıcıların Karaköy'ü tercih ettiği görülmektedir. Fakat özellikle 2016 yılı İstiklal Caddesi ve çevresindeki terör saldırılarının başlattığı durgunluk ve devamındaki süreç Karaköy'ün profilinin değişmesine yol açmıştır. Artık Karaköy'ün tek bir kesime değil; çok farklı toplumsal tabandan gelen insanlara hitap ettiği genel kabul olarak yerleşmiştir. Bölgeleştirmeler eskiden beri var olan esnaf ve kullanıcıların gelir seviyesi üzerinden yapılsa da özellikle kafelerin yoğun olduğu birinci bölgede karma profil görmek mümkündür. Bu karma profil ise ayrımın sınıfsal temelden çıkıp Bourdieu'nün sermayeleriyle yapılmasıyla ilişkilidir. Bunun yanı sıra yeni kullanıcılarla birlikte Karaköy'de evsizler, dilenciler, tinerciler, sarhoşlar, mendil satan yaşlılar ve çocuklar da bulunmaktadır. Bu bakımdan Karaköy'ün İstanbul'daki en çeşitli kullanıcı profiline sahip semtlerden biri olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada açılacak bir alt başlık ise mekânsal ayrışmanın zamana bağlı olarak da çeşitlendiğidir. Karaköy'ü gece ve gündüz kullanan insan profili de değişmektedir: Tinercilerin, geçici koruma altındaki çocukların, evsizlerin geceleri Karaköy'de baskın grup olduğu birden çok mülakatta da belirtilmiştir. Öte yandan özellikle Perşembe Pazarı'nın gece kullanımı, bölgenin yaydığı tekinsizlik hissinden dolayı yok denecek kadar azdır.

Karaköy'ün bölgelere ayrılışı, kullanıcılarının çeşitliliği mekâna da yansımaktadır. Söz gelimi bölgeler mekânsal özellikleri bakımından da farklılık göstermektedir. İlk iki bölge gösterişçi tüketimin olduğu ve semtin otantik yapısının kullanıldığı bölgelerdir. Üçüncü bölgeyi oluşturan katlı otopark altındaki restoranlar, önlerinde kuyruklar oluşturacak kadar yoğunluğa sahip oldukları için sık masalara ve yoğun bir insan sirkülasyonuna sahiptir. Bu

bölgenin dar bir alan olması ve müşterilerinin restoranların namı üzerine gelmeleri sebebiyle bölgenin görünümü ön planda değildir. İskele ve çevresi kamusal mekân olması bakımından ilk üç bölgeden farklılaşmaktadır. Bu bölge içine giren balıkçılar ve balıkçıların sırasındaki diğer dükkânlar (kafeler, takı dükkânı vb.) üçüncü bölge kadar yoğunluğa sahip olmaması ve ilk iki bölge gibi gösterişçi tüketime ev sahipliği yapmaması bakımından bu bölgelerden ayrılmaktadır. Bu bölgedeki küçük esnaf ise genel olarak küçük mekânlara sahiptir. Perşembe Pazarı, sokakla bütünleşmiş esnaf kültürünü göstermektedir. Satılan ürünlerin sokaklara kadar yayılması, esnafın yiyecek ihtiyacını kısa sürede karşılamasına hizmet eden restoranların salaşlığı ve aralarda yer alması bu bölgenin mekânsal özellikleridir. Perşembe Pazarı sahili ise ölçek olarak büyük bir kamusal mekânı oluşturmaktadır ve kullanıma yeni açılmasına bağlı olarak kullanıcı profili bakımından keskin sınırlara sahip değildir. Bu bölgede yaşanan dönüşüm sonucu eskiden var olan balıkçıların kaldırılması ve balıkçıların dükkânlara geçmesiyle bu bölge eski bir mekânsal özelliğini kaybetmiştir. Sahil şeridinde yer alan tanınmış balıkçıların diğerlerine kıyasla görünüşleri ve fiyatlandırmaları bakımından turistlere yönelik olduğunu söylemek mümkündür. Son olarak Bankalar Caddesi, bankalar, avizeler, küçük esnaf, işletmeler ve kültür-sanat kurumları gibi farklı fonksiyonda mekânları barındırmaktadır. Bölgelerin mekânsal farklılıklarına rağmen semtin sahip olduğu tarihî doku tüm bölgelerde belirgindir.

Sonuç Yerine: Karşılaşma Mekânı Olarak Karaköy

Kullanım pratiğiyle geliştirilen hayali sınırlar, kenti algılayış ve yaşayış ilişkimizle doğrudan ilgilidir. Karaköy'de semti ikiye bölen bir temel hayali sınır ve semtin kullanıcılar tarafından algısal olarak oluşturulmuş bölgeleri arasında ise diğer hayali sınırlar bulunmaktadır. Hayali sınırlar bize farklı Karaköyleri göstermesi bakımından bu çalışmanın özgün bilgilerini sunmuştur. Vurgulanması gereken nokta ise hayali sınırlara kişiler tarafından sahip çıkılması, hayali sınırların beslenmesidir.

Mekânsal ayrışma, Karaköy örneğinde kendine özgün bir süreç yaşamaktadır: Karaköy'de, çok sınırlı bir alanda, çok çeşitli toplumsal gruplar bir arada ama oluşturdukları hayali sınırlarla ayrı bölgelerde yer almaktadır. Oluşturulan ayrımların keskin sınırları olmaması ve ayrımın *yazılı olmayan kurallar* ile oluşması kişilerin bir bütün olarak Karaköy'ü kullanmasını engellemekte; fakat kişiler kendilerini ait hissettikleri toplumsal grupların ol-

duğu mekânları tercih etmektedir. Karaköy'deki esnaflar Karaköy'ün kullanıcı profilini çeşitlendiren önemli bir gruptur. Karaköy'deki midyeci, pilavcı vb. küçük esnaf ise, kullanıcılar tarafından Karaköy'ün marjinal bir özelliği olarak görülmektedir ve bir bakıma Karaköy'ün tercih edilme sebeplerinden biridir. Semtte evsizlerin, dilencilerin, mendil satan yaşlıların ve çocukların varlığı semtte yer alan profilleri çeşitlendirmektedir. Geceleri ise tinercilerin, sarhoşların, evsizlerin vb. semti kullanmasıyla kullanıcı profilinin büyük oranda değiştiği görülmektedir. Tüm bunlarla birlikte Karaköy bir karşılaşma mekânı olarak gelişmiştir. Fakat bu karşılaşmalar karşılıklı olarak ötekinin yeniden ve yeniden üretilmesiyle devam etmekte; dolayısıyla hayali sınırlar beslenmektedir.

Hayali sınırların oluşturduğu bölgeler temelde sınıfsal ayırım üzerinden inşa edilmektedir. Kişilerin ait oldukları habitusları temsil için mekânları da kullanması, habitusların farklılığının fiziksel mekânda görünür kılınması kent mekânını sosyo-mekânsal olarak bölgelere ayırmıştır. Öte yandan bölgelendirmeyi yaparken kullanıcı profillerini çıkaran katılımcılar sadece sınıfsal özelliklerden değil; Bourdieücü anlamda sermayeler üzerinden de bir tanımlamaya giderek özellikle kültürel sermaye sahipliğini vurgulamıştır. Kişilerin hem öteki insanlardan hem de öteki mekânlardan ayırımını zihnen somutlayan hayali sınırlar ise bu bağlamda ötekiyle kurulan ilişkide temel bir noktadır. Öyle ki kişiler sınıfsal temelli yaklaşıldığında *ait olmadığı* bir mekânda bulunurken sahip olduğu sermayeyle mekân ile uyumlanabilmektedir. Öte yandan çok yaygın olmasa da Karaköy'de üst sınıfa hitap eden, kültürel sermayeyle de bir aidiyet kurulamayacak işletmeler de yer almaktadır.

Toplumun kendini ötekinden ayırma pratiği Karaköy'de mekânların da uyguladığı bir eylemi oluşturmaktadır. Karaköy'ün yoğun talep görmesi ve artan değerine bağlı olarak rekabetçi ortamı eğlence mekânlarını kendini *ötekinden ayırma* pratiğine ve tercih edilirliliğini artırmaya yöneltmiştir. Çok çeşitli toplumsal grupların bulunduğu Karaköy'de mekânlar temsil edeceği toplumsal grupları belirlemeye yönelmiş ve bunu mekânsal düzenlemelerle sağlamıştır. Mekânlar toplumdaki habitus aidiyeti duygusu üzerine giderek mekânsal aidiyet oluşturmaya çalışmış ve bu aidiyet imgeler üzerinden geliştirilmiştir. Semtin "otantik" yapısı ise mekânlara avantaj sağlamış, tüm Karaköy'ün tercih edilirliliğini artıran temel özelliği olmuştur. Karaköy'ün otantik yapısına bağlı olarak toplumda popüler bir semt haline gelmesi, popüler olanın tüketilmesi mekân özelinde Karaköy örneğinde karşımıza çıkmaktadır. Kentsel anlamda aidiyet ise saha çalışmasında uzun süreli esnaf üzerinde

görülmüş; semtle kurdukları uzun süreli ilişki bu aidiyette etkili olmuştur. Aynı zamanda ticaret için de merkezi konumun önemi, esnafın köklü bir geçmişe sahip olması da ticaretin bu bölgede kalmasını sağlamakta; kentsel dönüşüm süreçlerinin izin verdiği ölçüde kentsel mekândaki çeşitlilik devam etmektedir.

Sınıfsal anlamda ve Bourdieücü anlamda sermayeler üzerinden gerçekleştirilen ayırımıda eğlence mekânları belirleyici konumdadır. Dolayısıyla Karaköy'deki sosyo-ekonomik ayrışmanın mekândaki en büyük yansıması işletmeler üzerinden okunmaktadır. İşletmelerin Karaköy'e yönelim sürecindeki etkisiyle Galataport, henüz hayata geçmemiş ama semtteki toplumsal dinamikleri etkilemiş bir büyük ölçekli proje olarak Karaköy'de yer almaktadır. Mülakatlardan elde edilen bilgiyle, katılımcılarda Galataport sonrası Karaköy'deki ayrışmanın daha derinleşeceğine yönelik bir algı olduğu söylenebilir.

Mekânsal ayrışmayı okumada hayali sınırlardan yararlanılmış olan bu çalışmada canlı bir dönüşüm sürecinde olan Karaköy semti üzerinden kent mekânıyla kurulan ilişkide etkili olan dinamikler ortaya koyulmuştur. Hayali sınırların disiplinlerarası bir yaklaşımla okunması, *mekânsal olarak temellenen toplumsal bir süreç olan kentleşmenin*, İstanbul örneğinde hangi mekânsal ve toplumsal dinamiklerle gerçekleştiğini anlamada önemli bilgiler sunacaktır.

Extended Abstract

Reading Spatial Segregation by Walking: Imaginary Borders of Karaköy

*

Yasemin Bahçekapılı
ORCID: 0000-0002-9369-4982

In this study, spatial segregation has been analyzed over Karaköy district of Istanbul. The foundations of spatial segregation, has been both produced and sustained by urban policies and society, constitute the problem of this study. In the study, it is aimed to analyze how the spatial segregation shapes the urban space and the social groups within the space. In this context, along with the transformations experienced at the global level and the continuous self-reproduction strategies of the urban space, the identity construction of individuals and the relationships they establish with the space are discussed.

In this case study research, in-depth interviews were carried out with 36 people using semi-structured interview forms. In addition to interviews and observations, walks with 12 participants constitute the originality of the study. The imaginary borders and mental maps were created as a result of the walks used in the analysis of socio-spatial segregation provide the opportunity to analyze how the urban space is perceived and lived. The walks developed spontaneously during the research while asking the questions "Where exactly is Karaköy?", "Where does Karaköy begin and end?". During these walks (called commented walk in the literature), the participants were asked to take a walk with the researcher in Karaköy to introduce the district. The maps consisting of walking routes of the participants were called mental maps; and the zonings that emerged as a result of the walks and interviews were defined as imaginary borders. Imaginary borders are important in terms of showing our relationship with the city and society. Fundamentally, imaginary borders are formed by the fragmentation of the city with the subjective judgments of the person such as personal experiences, thoughts, and

acceptances of the social group he / she feels belong to of the place. With the features attributed to the points where imaginary borders are drawn and the regions are formed by imaginary borders, it is revealed how the space is separated and what kind of a relationship is established with “the other” in this separation. While determining the participants in the study, their relationship with Karaköy was taken as the basis and they were divided into four groups as customers coming to businesses, business and shop employees, long-term tradesmen and culture and arts sector employees.

Karaköy is a district, where trade and crafts continue on one side and on the other side, where the service and entertainment sector have concentrated with the effects of neoliberal policies in the urban space. With the Galataport Project, the district has attracted the attention of the culture, arts and entertainment sectors. While the main imaginary border of the district is this functional difference, the tram line draws the physical border. These two city spaces, which differ depending on their functions, differ both within themselves and with each other in terms of the social groups they include. For example, in the area dominated by the entertainment sector, there are social groups that differ and sometimes come into hidden conflict, as seen in the field research. Although the main difference of these groups is class, they are separated from each other by their cultural, social and economic capital. Cultural capital was the main determinant of the segregation.

Imaginary borders provided us original information of this study in terms of showing us different Karaköys. Spatial segregation in Karaköy has been experiencing a unique process: In a very limited district, various social groups are located together but in separate areas with imaginary borders they create. The distinctions being formed by unwritten rules does not prevent people from using Karaköy as a whole; however, people prefer places with social groups that they feel belong to. Tensions with the other manifest themselves in Karaköy; however, this tension remains in the background with the presence of people in the neighborhood who do not want the “exclusionary” feature to be in identity construction; the coexistence in the district continues. On the other hand, sometimes tensions arise between tradesmen, who are long-term users of the district, and “newcomers” who are users of entertainment sector.

Tradesmen in Karaköy are an important group that diversifies user profile of Karaköy. Peddlers which are sell dry beans and rice, mussels, juices, fish and bread etc. are seen as a marginal feature of Karaköy and in a way one of

the reasons why Karaköy is preferred. The presence of homeless people, beggars, old people and children selling handkerchiefs diversifies the profiles in the district. A subtitle must be open at this point is that the spatial segregation also varies depending on time. It has been stated in multiple interviews that thinners, drunks, children under temporary protection, homeless people are the dominant group in Karaköy at night. On the other hand, especially the use of Perşembe Pazarı at night is almost minute amount due to the feeling of insecure spread by the area. Along with all these, Karaköy has developed as the space of encounters. But these encounters continue with the reproduction of the other mutually; therefore, imaginary boundaries are preserved. In this respect, it is possible to say that Karaköy is one of the districts with the most diverse user profiles in Istanbul.

Due to the increasing value of Karaköy, its competitive environment has directed the entertainment venues to the practice of distinct themselves from the others. Consumption places in Karaköy determine the social groups which they will represent and have provided this with spatial arrangements. Places tried to create a spatial belonging on the sense of habitus in society and this belonging has been developed through images. The “authentic” structure of the district provides an advantage. Urban belonging, on the other hand, was seen on long-term tradesmen during the research. At the same time, the importance of the central location for trade and the long history of tradesmen ensure that trade remains in this region. The diversity in urban space will continue as long as urban transformation processes allow.

Kaynakça/References

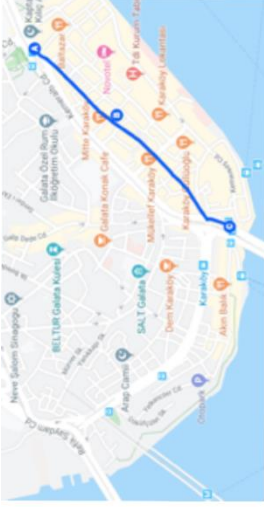
- Aksümer, G. (2019). Kenti yaşayandan öğrenmek: Şehircilik çalışmalarında rehberli gezi yönteminin kullanımı, İzmir-Selçuk ve Bursa-İznik örnekleri. *Megaron*, 14(4), 598-610.
- Bahçekapılı, Y. (2018). *Kent merkezinde toplumsallaşma pratikleri: Karaköy örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Benjamin, W. (1982/2002). *Pasajlar*. A. Cemal (Çev.). İstanbul: YKY.
- Beshers, J. M. (1962). *Urban social structure*. New York: The Free Press of Glencoe.
- Bourdieu, P. ve Wacquant, L. (1992/2014). *Düşüünsel bir antropoloji için cevaplar* (7. bs.). N. Ökten (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (1979/2015). *Ayırım: Beğeni yarışımın toplumsal eleştirisi*. D. Fırat Şannan ve A. Güne Berkkurt (Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Castles, S. ve Miller, M.J. (2008). *Göçler çağı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- ÇED Raporu. (2015). Salıpazarı kruvaziyer limanı projesi çevresel etki değerlendirilmesi raporu, DOKAY ÇED Çevre Mühendisliği Ltd. Şti., Ankara.
- Elkin, L. (2016/2018). *Filanöz: Şehirde yürüyen kadınlar Paris, New York, Tokyo, Venedik ve Londra*. D.D. Doğan (Çev.). İstanbul: Nebula Kitap.
- Ellis, M., Wright, R. ve Parks, V. (2004). Work together, live apart? Geographies of racial and ethnic segregation at home and at work. *Annals of the Association of American Geographers*, 94 (3), 620-637.
- Fielding, A.J. (2004). Class and space: social segregation in Japanese cities. *Transaction of the Institute of British Geographers. New Series*, 29 (1), 64-84.
- Firidin Özgür, E. (2006). Sosyal ve mekansal ayrışma çerçevesinde yeni konutlaşma eğilimleri: kapalı siteler, İstanbul, Çekmeköy örneği. *Planlama*, 2006 (4), 79-95.
- Gatta, F. ve Palumbo, M.A. (2014/2016). Walking through urban transformation: Fieldwork in the northeast of Paris. T. Shortell, E. Brown (Eds.). *Walking in the European City: Quotidian Mobility and Urban Ethnography içinde* (ss. 245-263). New York: Routledge.
- Grannis, R. (2002). Discussion: Segregation indices and their functional inputs. *Sociological Methodology*, 32, 69-84.
- Gros, F. (2009/2017). *Yürümenin felsefesi*. A. Ulutaşlı (Çev.). İstanbul: Kolektif Kitap.
- Hamnet, C. ve Cross, D. (1998). Social change, social polarisation and income inequality in London. 1979-1993. *Geojournal*, 46, 39-50.
- Harvey, D. (2002). Sınıfsal yapı ve mekânsal farklılaşma kuramı. A. Alkan, B. Duru (Der. ve Çev.). *20. yüzyıl kenti içinde* (ss. 147-172). Ankara: İmge Yayınevi.
- Harvey, D. (2001/2012). *Sermayenin mekânları eleştirel bir coğrafyaya doğru*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Kap Yücel, S. ve Salt, E. (2018). Kültürel Peyzajların tarihsel süreç içerisindeki değişimlerinin tespiti: Bursa İznik örneği. *Planlama*, 28 (1), 40-55.
- Knox, P. ve Pinch, S. (2006). *Urban social geography*. London: Pearson Education Ltd.
- Kurtuluş, H. (2006). Kentsel dönüşüme modern kent mitinin çöküşü çerçevesinden bakmak, *Planlama*.
- Layeb, S. ve Salem, M.B.H. (2014). Commented walk, segmented walk: An exploratory study on the relationship between urban space and sound stress. *Invisible Places*, Viseu, Portugal.
- Li, Z. ve Wu, F. (2006). Socio-spatial differentiation and residential inequalities in Shanghai: a case study of three neighbourhoods. *Housing Studies*, 21 (5), 695-717.
- Logi, S. ve Morvan, Y. (2017). *İstanbul 2023*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meissonnier, J. ve Dejoux, V. (2016). The commented walk method as a way of highlighting precise daily mobility difficulties – a case study focusing on cognitive or mental diseases. *Transportation Research Procedia* 14, 4403 – 4409.
- Murdie, R.E. ve Borgegard, L.E. (1998). Immigration, spatial segregation and housing segmentation of immigrants in metropolitan Stockholm, 1960-95. *Urban Studies*, 35 (10), 1869-1888.

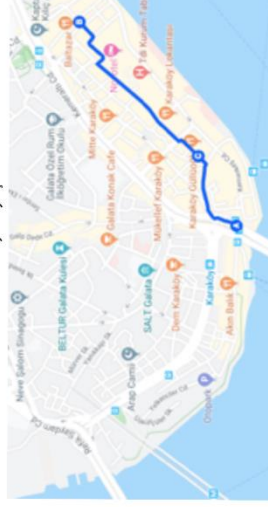
- Musterd, S. ve Ostendorf, W. (2009). Residential segregation and integration in the Netherlands. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35 (9), 1515-1532.
- Ogden, P.E. ve Winchester, S.W.C. (1975). The residential segregation of provincial migrant in Paris in 1911. *Transactions of The Institute of British Geographers*, 65, 29-44.
- Petiteau, J.Y. (2001). La méthode des itinéraires: Récits et parcours. M. Grosjean, J.P. Thibaud (Eds). *L'espace urbain en méthode içinde* (ss. 63-78). Marseille: Collection Eupalinos, Édition Parenthèses.
- Sassen, S. (2001). *The global city: New York, London, Tokyo* (2nd Edition). Princeton University Press.
- Solnit, R. (2000/2016). *Yol aşk: Yürümenin tarihi*. E. Kivılcım (Çev.). İstanbul: Encore Yayınları.
- Thibaud, J.P. (2013). Commented city walks. *Wi: Journal of Mobile Culture*, vol.7 (n°1), 1-32. URL: <http://wi.mobilities.ca/commented-city-walks/>
- Tonnelat, S. (2007) Urban salks: Pluralism, public space and the nyc subway. Intervention at the conference of the Eastern Sociological Society, Philadelphia.
- Tümerdem Medaric, N. (2018) İstanbul walkabouts: A critical walking research of northern İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Wacquant, L. (2004/2012). *Ruh ve beden: Acemi bir boksörün defterleri*. N. Ökten (Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Wessel, T. (2000). Social polarisation and socioeconomic segregation in a welfare state: the case of Oslo. *Urban Studies*, 37 (11), 1947-1967.
- Yüceşahin, M. ve Tuysuz, S. (2011). Ankara kentinde sosyo-mekânsal farklılaşmanın örüntüleri: Ampirik bir analiz. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 9 (2), 159-188.

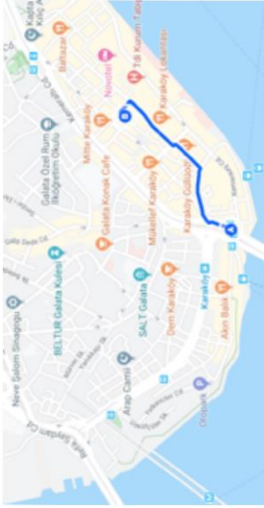
Ekler

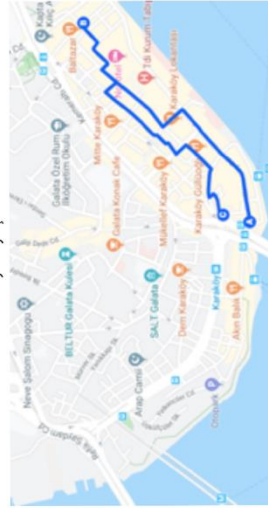
katılımcı 2'nin yürüyüş rotası

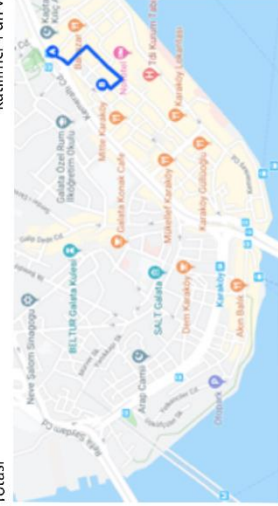
katılımcı 4'ün ve katılımcı 5'in yürüyüş rotası

katılımcı 3'ün yürüyüş rotası

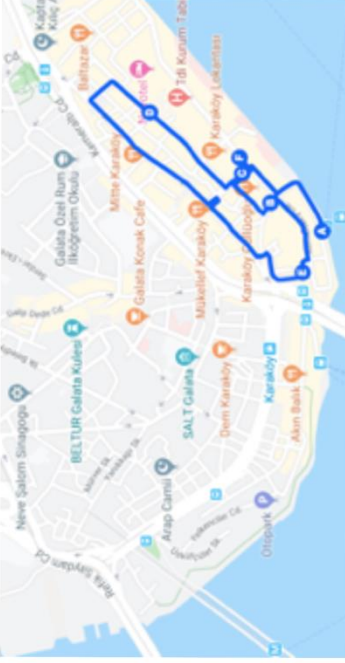
katılımcı 8'in yürüyüş rotası

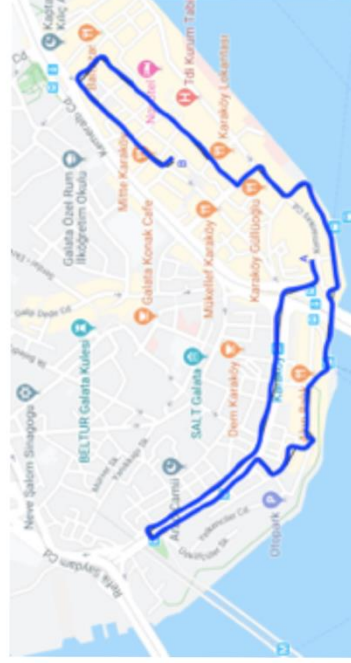
katılımcı 12'nin yürüyüş rotası

MÜŞTERİLERİN YÜRÜYÜŞ ROTALARI

katılımcı 25'in yürüyüş rotası

katılımcı 11'in yürüyüş rotası

KÜLTÜR-SANAT SEKTÖRÜ ÇALIŞANLARININ YÜRÜYÜŞ ROTALARI

DÜZELTME

İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 28, s.1184-1206, Aralık 2019 sayısında yayımlanan, “*Yerel Kamu Hizmetleri Bağlamında Etkililik Ölçüm Göstergelerinin Belirlenmesi.*” başlıklı makale de yer alan kaynakça bölümünde sehven hatalar yapılmıştır. Başlıkta yer alan dipnot sehven eklenmemiştir. İlgili kaynakça ve dipnot aşağıda yer almaktadır.

Yerel Kamu Hizmetleri Bağlamında Etkililik Ölçüm Göstergelerinin Belirlenmesi¹

*

Mehtap Çakmak Barsbay
ORCID: 0000-0001-7609-6254

M. Kemal Öktem
ORCID: 0000-0002-2040-426X

¹ Bu çalışma, 01-03 Kasım 2018’de gerçekleştirilen Alanya Uluslararası Yerel Yönetimler Sempozyumunda sunulan sözlü bildirinin genişletilmiş halidir

Kaynakça/References

- Akyıldız, F. (2012). Belediye hizmetleri ve vatandaş memnuniyeti: Uşak belediyesi örneği. *Journal of Yasar University*, 26(7), 4415-4436.
- Arslan, S. (2002). *Etkinlik analizi ve Sağlık Bakanlığı hastanelerinde bir uygulama*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Aslan, C. ve Uluocak, Ş. (2012). Belediye hizmetlerinden memnuniyet düzeyleri üzerine bir araştırma: Çanakkale Örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), 174-201.

- Ban, J. R. ve Rooma, R. (2017). An exploratory examination of service quality attributes in the ecotourism industry. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 34(1), 132-148.
- Belediye Kanunu (2005b). *Resmî Gazete*, 18.07.2018 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5393&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden erişilmiştir.
- Büyükşehir Belediyesi Kanunu, (2004). *Resmî Gazete*. 18.07.2018 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5216&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, adresinden erişilmiştir
- Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2008). *Resmî Gazete.*, 18.07.2018 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5747&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, adresinden erişilmiştir.
- Candan, H. ve Maltaş, A. (2015). Büyükşehir belediyelerinde reform (mu?): Mahalle muhtarlarının hizmet kalitesi algısı ışığında Hatay örneği. *Kamu Yönetiminde Değişimin Yönü ve Etkileri Kayfor 13 Bildiri Kitabı*, Konya, 1262-1274.
- Cronin, J. J. ve Taylor, A. S. (1992). Measuring service quality: A reexamination and extension. *Journal of Marketing*, 56(3), 55-68.
- Çelik, F. (2018). Kentsel açık-yeşil alanlarda güvenlik. *İDEALKENT-Kent Araştırmaları Dergisi*, 23, 58-94.
- Donnelly, M., Wisniewski, M., Dalrymple, J. ve Curry, A. (1995). Measuring service quality in local government: The Servqual approach. *International Journal of Public Sector Management*, 8(7), 15-20.
- Duman, T. ve Yüksel, F. (2008). Belediyelerde vatandaş memnuniyetinin ölçümü: Mersin Büyükşehir Belediyesi örneği. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 17(1), 43-57.
- Ertan, B. (2002). Yerel yönetim kavramı. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 11(1), 22-30.
- Eryılmaz, B. (1994). *Kamu yönetimi*. İzmir: Üniversite Kitabevi.
- Esin, A. (2002). *ISO 9001: 2000 ışığı altında hizmette toplam kalite*. Ankara: METU Press-ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayını.
- Etöz, M., Er, A. ve Kaçmaz, Y. Y. (2016). Yerel halkın ilçe düzeyinde belediyecilik algılamaları: Alanya belediyesi örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(46), 683-695.
- Filiz, Z., Yılmaz, V. ve Yağizer, C. (2010). Belediyelerde hizmet kalitesinin Servqual analizi ile ölçümü: Eskişehir belediyelerinde bir uygulama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(3), 59-76.
- Göküş, M. ve Alptürker, H. (2011). Belediyelerin sunduğu hizmetlerde vatandaş memnuniyeti: Silifke Belediyesi örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25, 121-133.

- Göküş, M. ve Karayıldırım, Ş. (2012). Vatandaşların belediye hizmetlerinden memnuniyeti Karatay belediyesi örneği. *Türk İdare Dergisi*, 474, 127-142.
- Grönroos, C. (1984). A service quality model and its marketing implications. *European Journal of Marketing*, 18(4), 36-44.
- Hergüner, B. (2017). Yeni büyükşehir belediyelerinin hizmet kalitesine etkisinin değerlendirilmesi: Trabzon'dan bir vaka çalışması. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(3), 631-642.
- İl Özel İdaresi Kanunu, (2005a). *Resmî Gazete*. 18.07.2018 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5302&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, adresinden erişilmiştir.
- Kavuncubaşı, Ş. (1995). *Hastanelerde göreceli verimlilik ölçümü: Veri çerçeveleme analizinin uygulanması*. Yayınlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kozan, İ. Ö., Bozgeyikli, H. ve Kesici, Ş. (2018). Engelsiz kent: Görme engelli bireylerin kentlerde yaşadıkları problemler. *İDEALKENT-Kent Araştırmaları Dergisi*, 23, 216-235.
- Köy Kanunu. (1924). *Resmî Gazete*, 18.07.2018 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=442&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=3>, adresinden erişilmiştir.
- Okcu, M., Özgür, H., Negiz, N., Yavuzçehre Savaş, P., Ürkmez Kılınc, G., Akman, E. ve Akman, Ç. (2015). 6360 sayılı kanun sonrası yerel hizmetlerin sunumunda etkinlik. *Kamu Yönetiminde Değişimin Yönü ve Etkileri Kayfor 13 Bildiri Kitabı*, Konya, 1508-1527.
- On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2012). *Resmî Gazete*, 18.07.2018 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6360&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden erişilmiştir.
- Örselli, E. ve Bayrakçı, E. (2017). Vatandaş karnesi: Yerel hizmetlerde vatandaş memnuniyeti nasıl sağlanır? *Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Kayfor'*, 14(4), 1130-1143.
- Özdemir, M. ve Zeren, H. E. (2017). Belediyelerin altyapı hizmeti sunumunda vatandaş memnuniyeti: Anamur belediyesi örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 8(21), 95-112.
- Parasuraman, A. P., Zeithaml, A. V. ve Berry L. L. (1988). Servqual: A multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. *Journal of Retailing*, 64(1), 12-40.
- Sustainable Cities Index. (2016). *Arcadis Design & Consultancy Sustainable Cities Index 2016 Putting people at the heart of city sustainability*. 18.07.2018 tarihinde <https://images.arcadis.com/media/0/6/6/%7B06687980-3179-47AD-89FD->

[F6AFA76EBB73%7DSustainable%20Cities%20Index%202016%20Global%20Web.pdf?_ga=2.247704327.1069766153.1494087344-1922293803.1494087338](https://www.researchgate.net/publication/31494087338/F6AFA76EBB73%7DSustainable%20Cities%20Index%202016%20Global%20Web.pdf?_ga=2.247704327.1069766153.1494087344-1922293803.1494087338) adresinden erişilmiştir.

- Taşçı, B. T. (2014). *Hizmette kalite ve belediye hizmetlerinde kaliteye yönelik vatandaş memnuniyetinin ölçümü: Yalova il merkezi örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yalova Üniversitesi, Yalova.
- Tekeli, İ. ve Ataöv, A. (2017). *Sürdürülebilir toplum ve yapıyı çevre: stratejiler yelpazesi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Turan, A. ve Songur, L. (2017). Belediye hizmetlerinde halkın beklentileri: Şereflikoçhisar örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 54, 16-45.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). *Resmî Gazete*, 18.07.2018 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/#anayasa>, adresinden erişilmiştir.
- Uzun, A. ve Çolak, Ç. (2015). 6360 sayılı kanun kapsamında kapatılan Geyikli ve Söğütlü belde belediyelerindeki yerel vatandaşların yeni yapıya ilişkin algı ve tutumlarına ilişkin bir araştırma. *Kamu Yönetiminde Değişimin Yönü ve Etkileri Kayfor 13 Bildiri Kitabı*, Konya, 1450-1474.
- Wheeler, S. ve Beatley, T. (2004). *Sustainable urban development reader*. New York: The Routledge.
- Yang, K. ve Holzer, M. (2006). The performance-trust link: implications for performance measurement. *Public Administration Review*, 66(1), 114-126.
- Yılmaz, İ. (2007). *Otel işletmelerinde hizmet kalitesinin müşteriler ve yöneticiler açısından ölçülmesi: İzmir örneği*. Yayınlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Yücel, N., Yücel, A. ve Atlı, Y. (2012). Belediyelerin sunduğu hizmetlerde vatandaş memnuniyeti: Elâzığ belediyesi örneği. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 2(2),31- 41.
- Yüksel, F., Bakırcı, F. ve Kutlar, A. (2011). Yerel yönetimlerin ekonomik etkinliği ve ilgili faktörler üzerine teorik bir değerlendirme. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, I, 101-117.

YAZARLARA NOTLAR

YAYIN İLKELERİ

İDEALKENT, disiplinlerarası bir yaklaşımla kenti merkez alarak hazırlanan çalışmaların yer aldığı hakemli bir dergidir. Dergi; Nisan, Ağustos ve Aralık aylarında olmak üzere, yılda üç kez yayımlanır.

İDEALKENT'in yayım dili Türkçe ve İngilizcedir. Yaygın kullanıma sahip dillerde yazılmış makaleler de kabul edilir. Bu makaleler orijinal biçimleriyle ya da Türkçe'ye çevrilerek kullanılır.

İDEALKENT, Kentin analizinde temel bilim alanları ve yaklaşımları olan mimarlık, şehir planlama, yerel yönetimlerin yanı sıra tarih, sosyoloji, yerel siyaset, antropoloji, sanat tarihi, arkeoloji, kültürel çalışmalar, coğrafya ve kentsel değerlendirmeye konu olan her tür bilimsel yaklaşımı kenti anlamada anlamlı bulmaktadır. Bu amaca yönelik olarak üretilen kuramsal ve uygulamalı özgün çalışmaları yayımlamayı kendisine ilke edinen **İDEALKENT** bu çerçevedeki sosyal ve beşeri bilimler alanında yapılan tüm çalışmalara açıktır.

Dergide yayımlanan yazıların daha önce hiçbir yayım organında yayımlanmamış, ilk defa **İDEALKENT**'te yayımlanıyor olması gerekmektedir. Daha önce bilimsel bir toplantıda sunulmuş olan bildiriler, bu durumun belirtilmesi şartıyla kabul edilebilir.

İlk yayımlandığı tarihten itibaren asgari 25 yıl geçmiş olan; önem ve etki bakımından klasik metin olarak değerlendirilebilecek yazı ve çeviriler, daha önce yayımlanmamış olmaları kuralının istisnasını oluşturur. Bu tür metinlere daha önce yayımlanıp yayımlanmamış olmalarına bakılmaksızın **İDEALKENT**'te yer verilebilir. Buna ilaveten, dergide, kitap eleştirileri de yayımlanabilmektedir.

İDEALKENT'e yayımlanması için gönderilen araştırma makalelerinde verilerin güncelliğine önem verilmektedir. Araştırma verilerinin toplanması üzerinden 5 yıl veya daha fazla süre geçmiş ise araştırmaların güncelliğini kaybettiği yönünde görüş bildirilmektedir.

Bir makalenin **İDEALKENT** dergisi'ne sunulması, çalışmanın orijinal olduğu ve yazar(lar)ın başka bir kurumdan herhangi bir telif hakkı olmadığı anlamına gelir.

İDEALKENT'te yayımlanan yazıların fikrî sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayım için kabul edilen metinlerin, fiziki ve elektronik ortamda, tam metin olarak yayımlanmak da dâhil olmak üzere, tüm yayım hakları **İDEALKENT**'e aittir. Yazarlar **İDEALKENT**'e gönderdikleri makalede kullandıkları çizim, fotoğraf ve görsel malzemelerin kullanımından sorumludur.

Dergiye başvurular sadece elektronik ortamda kabul edilir. Dergi yazım kurallarına göre hazırlanan makaleler, [Makale Gönder](#) web adresinden Makale Gönder linki kullanılarak online olarak sisteme yüklenmelidir.

Gönderilecek makaleler derginin [Yazım Kurallarına](#) uygun olarak hazırlanmalıdır.

Makale dergiye ulaştıktan sonra, öncelikle şekil yönünden (APA 6) değerlendirmeye alınır. Bu değerlendirme sürecinde, makale şekil yönünden düzeltme yapılması gerekiyorsa, makale, yazarına gerekli düzeltme bilgileri ile beraber geri gönderilir. Şekil yönünden düzeltme yapılması makalenin kabul edildiği anlamını taşımaz. Şekil yönünden

düzeltilmeler yapıldıktan sonra, makale editörler tarafından içerik olarak değerlendirilmeye alınır.

Gönderilen makaleyi gecikme veya diğer bir nedenle başka bir yerde yayınlamak isteyenler yazılı bir başvuru ile yazılarını dergiden çekebilirler. Yayınlaması kabul edilmeyen yazılar, gerekçesi ile birlikte üç ay içinde geri gönderilir.

Yazarlara yapılacak bilgilendirmelerin tümü e-posta yoluyla yapılır.

Metnin içeriği, bilimselliği ve diğer hususlara ilişkin sorumluluğu tamamen yazar(lar)a aittir. Yazar(lar), çalışmasını göndermekle burada yazılı olan tüm şartları kabul etmiş sayılır.

İDEALKENT'te yayımlanan yazıların fikrî sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayımlanmış kabul edilen metinlerin, fizikî ve elektronik ortamda, tam metin olarak yayımlanmak da dâhil olmak üzere, tüm yayım hakları İDEALKENT'e aittir. Kullanılan çizim, fotoğraf ve görsel malzemelerin hakları da İDEALKENT'e ve anlaşmalı olarak da çizer ve fotoğrafçılarına aittir.

Yazıların Değerlendirilmesi

Yazılar, bilgisayar ortamında ve dizgi programlarında kullanılabilecek şekilde Word formatında derginin internet sitesinde bulunan [MAKALE GÖNDER](#) menüsü üzerinden gönderilmelidir.

Dergiye yayımlanmak üzere yollanan makaleler, "kör hakem" yöntemiyle değerlendirilmektedir. Editörler tarafından incelenen ve değerlendirilmesi uygun bulunan çalışmalar, iki ayrı hakeme gönderilmektedir. İki hakemin görüş ayrılığı durumunda, üçüncü bir hakemin görüşüne başvurulmaktadır. Hakemlerden gelen raporlar doğrultusunda, makalenin yayımlanmasına, yazardan hakem raporuna göre düzeltme istenmesine ya da yazının reddedilmesine karar verilmekte ve karar yazara iletilmektedir. Basımı uygun bulunan yazıların, yayımlanıp yayımlanmayacağına ya da derginin hangi sayısında yayımlanacağına editörler karar verir. Yazar, süreç konusunda DergiPark sistemi veya e-posta yoluyla bilgilendirilmektedir.

İdealkent'e ulaşan yazılar için yanıt verme süresi otuz gündür. Bu süre içinde yanıtlanmayan yazılar ulaşmamış demektir. Yazılarla ilgili olumlu ya da olumsuz görüş yazara mutlaka bildirilir.

Dergiye gönderilen makalelerin değerlendirmeye alınması için ön değerlendirme aşamasında mutlaka aranan şekilsel şartlar aşağıda belirtilmiştir:

- 1- Makale yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmalıdır (Kelime aralıklarından atf ve kaynakça yazımına kadar bütün detaylar yazım kurallarına uygun olmalıdır).
- 2- Dergiye gönderilen çalışma [Makale Şablonuna](#) yüklenerek gönderilmelidir.
- 3- Makale [Genişletilmiş İngilizce Özet \(Extended Abstract\)](#) ile birlikte gönderilmelidir.
- 4- Makale ile birlikte [İntihal Denetim Raporu](#) mutlaka gönderilmelidir.
- 5- [Makale telif ve etik sözleşmesi](#) mutlaka doldurulmalıdır.

YAZIM KURALLARI

İDEALKENT'e gönderilen aday makaleler başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Makaleler APA'6.0 Publication Manual (<http://www.apa.org>) yayın biçimine uygun olarak hazırlanmalıdır.

İDEALKENT'e gönderilen yazılar için bir sayfa sınırlaması yoktur. Ancak, yazıların 4000-7000 arası kelime sayısında olması tercih edilmektedir. Gerekli kısaltma ve uzatmalar yazarla iletişim içinde yapılabilir.

Makaleler Türkçe ya da İngilizce olarak yazılabilir. Makalenin her biri en az 150 en fazla 200 kelimeyi aşmayacak şekilde Türkçe ve İngilizce yazılmış Öz ve Abstract'ı, [İDEALKENT makale şablonunda](#) yer aldığı biçimde verilmelidir. Yazının başlığı kısa olmalı ve 15 sözcüğü geçmemelidir. Ayrıca 3 – 5 arasında Anahtar Sözcükler ve Keywords verilmelidir.

Araştırma makalelerinde problem giriş bölümü içinde açıkça belirtilmelidir. Giriş bölümünü sırasıyla yöntem, bulgular, tartışma ve sonuç bölümleri izlemelidir. Deneme-derleme türü makalelerdeki bölüm başlıkları ise içeriğe uygun olarak belirlenmelidir.

Makalelerin [İDEALKENT makale şablonuna](#) uygun olarak hazırlanmış olması ve ilk sayfa hariç makalenin herhangi bir alanına yazar isim ve adresleri yazılmaksızın sisteme yüklenmesi gerekmektedir.

İlgili makale şablonunu internet sitesinden indirebilirsiniz!

İdealKent (Kent Araştırmaları Dergisi)

www.idealkentdergisi.com

E-posta: idealkent@gmail.com

Nasuh Akar Mahallesi 1403. Sok. 10/5 Balgat-Çankaya/Ankara

Tel: 0312 285 53 59 Gsm: 0543 285 53 59 Faks: 0312 285 53 99